FALİH RIFKI ATAY

Babanız Atatürk
Bayrak
Atatürkçülük Nedir
Atatürk Ne idi

Babanız Atatürk

Bayrak

Atatürkçülük Nedir?

Atatürk Ne idi!

FALİH RIFKI ATAY

Dizgi : Ayyıldız Matbaası
Baskı : Er-Tu Matbaası

FALİH RIFKI ATAY

BABANIZ ATATÜRK

İSTANBUL
1980

Bu Ciltte;

— *BABANIZ ATATÜRK*

— *BAYRAK*

— *ATATÜRKÇÜLÜK NEDİR?*

— *ATATÜRK NE İDİ?*

ÖNSÖZ

İstanbul, Şubat 1955

1914 *de Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Harbine girdi. Biz Türkler Almanya, Avusturya - Macaristan İmparatorlukları ve Bulgaristan ile beraberdik. Rusya, İngiltere, Fransa, Belçika ve Sırbistan karşı tarafta idi. Daha sonra İtalya, Japonya, Amerika ve daha başka devletler de düşmanlarımızla birlik oldular. Harb dört yıl sürdü. Yenildik.* 1918 *de hep birlikte teslim olduk.*

Bizi yenen devletler yalnız Hicaz ve Yemen gibi, Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin gibi çokluk halkı Türk olmıyan ülkelerimizi paylaşmakla kalmadılar. Doğu Anadolu'yu Ermenistan ve Kürdistan arasında bölüştürmek, Adana bölgesini Fransız, Antalya bölgesini İtalyan nüfuzu altına koymak, daha sonra da İzmir bölgesini Yunanlılara vermek için söz birliği ettiler. Ordumuzun silâhlarını ve donanmamızı aldılar. Her yana asker çıkardılar. Karadeniz Vilâyetlerinde ayrıca Pontus kırallığı kurmak için rum çeteleri dağları tuttu. Üç büyük devletin, İngiltere, Fransa ve İtalyanın deniz ve kara kuvvetleri İstanbul şehrine ve Boğazlara yerleştiler. Böylece öz yurdumuzun en zengin topraklarını kaybediyorduk. Buralarda yabancıların doğrudan doğruya uyruğu, geri kalan fakir topraklarda da büyük devletlerin emir kulu olacaktık.

Padişah ve Hükûmet :

— Mademki yenildik, boyun eğmekten başka çaremiz yok, dediler. Paris'de hazırlanan Sevr andlaşmasını kabul ettiler.

Vatansız ve hürriyetsiz kalmağı bir türlü şereflerine yediremiyen kahraman halk evlâdları ise, yer yer, ayaklanıp çete savaşlarına atıldılar. Fakat Almanya, Avusturya - Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarını yenen devletlere karşı bu çeteler canlarını feda etmekten başka ne yapabileceklerdi ?

Yurd ve hürriyet uğruna canlarını vermekten çekinmiyen halk kahramanları ile ne iş görülebileceğini pek iyi bilen Mustafa Kemal, 1919 *yılı* 19 *Mayısında Samsun'a çıkarak milletin başına geçti. Silâhlı dağınık kuvvetleri ve her biri kendi bölgesini korumağa uğraşan dağınık cemiyetleri bir araya toplıyarak Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin ve kurtuluş ordusunun temellerini attı. Yalnız savaşlar kazanan bir komutan değil, halkı birleştiren ve arkasından götüren bir lider, fırsatları kollıyan ve kaçırmıyan bir devlet adamı olduğunu ispat etti. İsyanları bastırarak, padişah ve halife ordusunu yüzgeri ederek, önce Fransız ve İtalyan askerlerini Kilikya ve Antalya'dan çıkarıp, sonra* 1922 *eylülünde Yunan ordularını Denize dökerek, nihayet üç büyük devlet donanmalarını ve askerlerini İstanbul ve Boğazlar'dan çekilmek zorunda bırakarak, bizi bugünkü yurdumuza ve hürriyetimize kavuşturdu.*

Daha sonra inkılâpları ile bizlere cumhuriyet ve medeniyet devrini açtı.

Sevgili çocuklar, her birinizin bir baba ve bir ananız var. Onlar olmasaydı dünyaya gelmezdiniz. Eğer Atatürk milletinin ve ordularının başında Anadolu savaşlarını kazanmasaydı, bu dünyada vatansız ve hürriyetsiz kalırdınız. Asıl öksüzlük budur. Onun için kitaba «Babanız Atatürk» adını koydum. Hayatınızı ana babanıza, hür, şanlı ve şerefli Türklüğünüzü Atatürk'e borçlusunuz.

Size babanız Atatürk'ün nasıl yetiştiğini, neler yaptığını, nasıl bir insan olduğunu anlatmak istiyorum. Onunla, niçin övündüğünüz kadar, nasıl onun gibi olacağınızı öğreniniz.

Falih Rıfkı Atay

ÇOCUKLUĞU

Atatük 1881 tarihinde Selânik'de Ahmet Subaşı mahallesinde, Sanayi Okulu karşısında bir ahşap mahalle evinde doğdu. Babası Ali Rıza Bey, anası Zübeyde Hanımdır. Ali Rıza Bey gümrük memurlarındandı. Maaşı az olduğu için pek dar geçinen Ali Rıza Bey emekliye ayrıldıktan sonra küçük bir sermaye ile kereste tüccarlığına girişti ise de ölümünde çoluk çocuğu geçim zorluğu çektiğine göre ticaretten ancak ekmek parası çıkarabilmiştir. Atatürk'ün ilk adı Mustafa idi. Üç kardeş idiler: Biri, genç yaşta ölen üvey kardeşi Süreyya Bey, ki bir subaydı, küçük kardeşi de Makbule Hanım. Bu orta halli ailenin başlıca kaygısı, çocuklarını okutup yetiştirmekti. Mustafa yedi yaşına basınca okul meselesinde ana baba anlaşmazlığa düştüler. O tarihlerde ilkokullar iki türlü idi: Pek çoğu hocalar elindeki mahalle mektepleri ki, eğitimce de, öğretimce de pek geri idiler, pek azı da ileri kafalı aydınların açtıkları hususî mektepler.

Babası oğlunu yeni açılan Şemsi Efendi okuluna, anası ise, göreneğe bağlı olduğu için, mahalle mektebine vermek istiyordu. Atatürk der ki: «Nihayet babam bir kurnazlıkla bu işin içinden çıktı. Önce ilâhi ve alayla mahalle mektebine başladım. Biraz sonra oradan çıkarak Şemsi Efendi okuluna yazıldım.»

Mustafa, ilkokulda iken Osmanlı İmparatorluğu Adriyatik kıyılarından Basra Körfezine, Sırbistan ve Bulgaristan sınırlarından Aden'e kadar uzayan büyük bir ülke idi. Afrika'da Trablusgarp ve Bingazi doğrudan doğruya, Bulgaristan'ın Doğu Rumeli denen büyük bir parçası, Avusturya - Macaristan'ın işgali altında bulunan Bosna - Hersek, İngiliz idaresindeki Kıbrıs, Mısır ve Sudan hukuk bakımından Osmanlı İmparatorluğuna bağlı idi. Girit Adası ile Ege denizindeki bütün adalar bizimdi.

Bugünkü vatanımızın Mustafa'nın çocukluğu zamanındaki Türk vatanı yanında ne kadar küçük kaldığını bilmelisiniz.

Selânik, Rumeli'de Makedonya'nın başlıca şehri idi. Osmanlı İmparatorluğu asırlarca hep Rumeli sınırlarında İslâv ve Cermen akınlarına karşı dövüştü. Macar ve Cermenler'le çarpışa çarpışa Viyana kapılarından, Ruslarla vuruşa vuruşa Romanya sınırlarından gerilere çekilmiktik. Kırım'ı ve Kafkasya'yı kaybetmiştik. Rumeli bir göçmenler ve gurbetliler yurdu idi. Makedonya Türkleri de eski fetih destanlarının hasretli hâtıraları içinde kalacak mıyız, kalmıyacak mıyız, kaygısında idiler. Küçük Mustafa, kulağının işittiğini kafası anladığından beri hep kahramanlık türkülerini ve yurtlarından göçmüş olanların hikâyelerini dinliyerek büyüyecektir. Rumeli Türklerinde yenmek ümidi ve iradesi hiç kırılmamıştı. Onların inancına göre artık eski kahramanlar ve fâtihler yetişmediği için yeniliyorduk. Bu kahramanlardan ve fâtihlerden biri daha çıksa kurtulurduk ve eski yurtlarımıza kavuşurduk.

Ali Rıza Bey, o henüz ilkokulda iken öldü; Mustafa, pek küçük yaşta öksüz kaldı. Ailenin geçineceği olmadığı için, anası oğlunu okuldan alarak, Lankaza taraflarında kardeşinin çiftliğine gittiler.. Dayısı, Mustafa'yı çiftlik işlerinde yetiştirmeğe karar verdi. Mustafa işe yaramıyor değildi. Kız kardeşi ile beraber karga konmasın diye bakla tarlası bekçiliği ettiğini hiç unutmamıştır. Devlet Başkanlığı zamanında bir arkadaşı bu tarla bekçiliği hikâyesini misafirlere anlattığı zaman içlerinden biri:

— Aman Efendimiz... diye hikâyeye inanmamazlık göstermesi üzerine, Atatürk:

— Evet, doğrudur. Ben de herkes gibi doğdum, büyüdüm. Doğuşumda bir ayrılık varsa, Türk olarak doğmaklığımdan ibarettir, demişti.

Bir halk çocuğu olmakla övünürdü.

Mustafa, çiftlik hayatına alışıyordu ama, anası çocuğunu okutamıyacağı için dert içinde idi.

Bir sonbahar günü dayısı ile beraber çayırda dolaşırken, Mustafayı eve çağırdılar. Selânik'de teyzesi yeniden okula yollamak için çocuğu yanına almağa karar vermişti. Anası sevinç içinde oğluna bu müjdeyi verdi. O zaman on yaşında bulunan

Mustafa'ya göre çiftlikte kalsa daha iyi idi. Fakat ister istemez anası ile Selânik'e gitti.

Kendisini bu defa şimdi ortaokul dediğimiz rüştiye mektebine verdiler. Bir gün Kaymak Hafız adındaki arapça hocası Mustafa'nın bir çocukla kavga ettiğini görerek, onu kanlar içinde bırakıncaya kadar dövdü. Mustafa eve geldi, hocanın haksızlığını ve dayağını bir türlü şerefine yediremediği için, bir daha okula dönmemekte ısrar etti.

Komşularından bir binbaşının oğlu asker rüştiyesine giderdi. Bu okul öğrencilerinin parlak düğmeli üniformaları vardı. Mustafa sokakta bu kıyafetlere imrendiği için, bütün dileği o mektebe yazılmaktı. Şimdi Atatürk'ü dinleyelim: «O sırada anam, Selânik'e gelmişti. Asker rüştiyesine girmek istediğimi kendisine söyledim. Anam askerlikten çekiniyordu. Ona hiç sezdirmeden giriş imtihanlarına hazırlandım ve kazandım. Bir olup bitti karşısında kaldı.»

Mustafa, severek girdiği bu okulda, derslerine büyük bir hevesle çalıştı. Hele matematiğe pek meraklı idi. O kadar ki, matematikteki üstünlüğünü gören öğretmenleri ona artık çocuk gözü ile değil, bir arkadaş gibi bakıyorlardı. Bir gün matematik hocası dedi ki:

— Oğlum senin de adın Mustafa, benim de. Bu böyle olmaz. Araya bir fark koymalı. Bundan sonra seni «Mustafa Kemal» çağıralım.

İşte, tâ Atatürk oluncaya kadar süren Mustafa Kemal adı kendisine o gün takılmıştır.

Bu matematik öğretmeni pek sert bir adamdı. Bir gün:

— Aranızda kimler kendilerine güvenirlerse kalksınlar, onları müzakereci yapacağım, demişti.

Ayağa öyleleri kalktılar ki, bunları gören Mustafa kendini ortaya atmağa cesaret edemedi. Fakat içlerinden birinin emri altına girecekti. Bu da ağrına gitti. Birden kalktı:

— Ben daha iyi yaparım, dedi ve yaptı.

O günden sonra sınıfın müzakerecisi o idi.

Mustafa Kemal asker rüştiyesini pek iyi bitirdikten sonra, üç arkadaşı ile beraber Manastır idadisine gitti. Bu bir

geceli asker lisesi idi. Kendisi Hadolot ilk zamanlarını şöyle anlatmaktadır: «Bana matematik pek kolay geldi. Kendimi bu derse verdim. Fakat fransızcada geri idim. İlk üç aylık tatili geçirmek için Selânik'e geldiğimde gizlice Fransız mektebinin hususî sınıfına devam ettim. Fransızcamı ilerlettim. Edebiyatla hiç ilgilenmemiştim. Bursa idadisinden kovularak bizim okula gelen şiir meraklısı bir genç, rahmetli Ömer Naci, benden okumak için kitap istedi. Verdiklerimin hiçbirini beğenmemesi gücüme gitti. Edebiyat diye bir şey olduğunu o zaman öğrendim. Şiire heves ettim. Fakat yeni gelen hitabet hocası bana: «Böyle şeyler seni askerlikten uzaklaştırır.» dedi. «Şiiri bıraktımsa da artık güzel yazmak hevesine kapılmıştım.»

Şimdi o bir delikanlıdır. Etrafını görecek ve bir şeyler sezinecek yaştadır. Sırplar ve Bulgarlar bu toprakları bizden almak istedikleri için, Manastır dağlarında ve köylerinde de çetecilik yapmakta, sık sık Türk köylerini basmakta idiler. Mustafa Kemal'in içine ilk defa Manastır'da vatan kaygısı çöktü. Milletinin toprakları ve hürriyetleri üzerinde dolaşan tehlikeyi sezdi.

1897 Yunan harbi koptuğu zaman Mustafa Kemal Manastır idadisinde idi. Seferberlik olduğu için delikanlılar ellerinde Türk bayrakları ile, davul zurna şenlikleri içinde cepheye gidiyorlardı. Askerliğe çağrılmıyanlardan gönüllü olarak da çoktu. Akın akın Manastırdan geçen taburları gören, idadi çocuklarının içleri içlerine sığmıyordu. Mustafa Kemal gönüllü gitmek isteyenlerin başında idi.

Bir gece arkadaşlarından biri ile beraber okuldan kaçtı. Yunanlılarla savaşacaktı. Yunan topraklarında katılacağı bir kıta ararken, gece vakti bir evin kapısı önüne geldiler. Mustafa Kemal tokmağı vurarak:

— Misafir kabul eder misiniz, dedi.

Kapıyı açan kadın, sesini çıkarmadan içeri çekildi. Sonra lâmbayı gençlerin yüzüne tutarak:

— Mustafa, sen burada ne arıyorsun? dedi.

Bu, Selânik'te uzun müddet kalmış, Zübeyde hanımı tanıyan bir Bulgar kadını idi. Mustafa'yı içeri alarak:

— Nereye gidiyorsun? diye sordu.

— Cepheye... Yunanlılarla çarpışmaya gidiyorum.

Kadıncağız uzun nasihatlerden sonra Mustafa Kemal'i pek güçlükle kararından vazgeçirebildi.

Mustafa, şerefi üstüne titriyen onurlu bir çocuktu. Mahallesinde sokak oyunlarını seyreder, fakat katılmazdı. O zamanki arkadaşlarından birinin anlattığına göre bir gün komşu çocukları birdirbir oynuyorlarmış. Kendisini de çağırmışlar:

— Gel sen de oyna, demişler.

Mustafa:

— Peki, demiş ve olduğu yerde ayakta durmuş.

— Ama eğil de atlayalım, demişler.

Mustafa başını sallıyarak:

— Ben eğilmem. Üstümden böyle atlıyabilirseniz atlayın, cevabını vermiş.

GENÇLİĞİ

Mustafa Kemal, Manastır idadisinde üç yıl kaldı. İmtihanlarını iyi verdi ve harb okuluna gitmek üzere İstanbul'a geldi.

Matematik yine sevdiği derslerin başında idi. İkinci sınıfa geçince askerlik derslerine merak sardı. Şiir yazmaktan vazgeçmişse de, güzel yazmak ve güzel konuşmak isterdi. Tatil saatlerinde arkadaşları ile hatiplik yarışmaları tertip ederdi. Hangi konu üstünde konuşacaklarsa, herkes aynı müddet içinde söyliyeceklerini tamamlamak zorunda idi. Bu idmanların kendisine büyük faydası olmuştur. Çünkü Mustafa Kemal sonradan arkadaşları ve halk arasındaki büyük nüfuzunu, yaptıkları kadar, konuşarak ve nutuklar söyliyerek kazanmıştır.

O vakitler Sultan Hamit devri idi. Beylik okul kitaplarından başka her okuma, bilhassa tarih ve edebiyat eserleri yasaktı. Yasak merak uyandırır. Hamit devri gençleri de, Namık Kemal gibi vatan ve hürriyet şair ve ediplerinin eserlerini gizli gizli okumağa can atarlardı. Bu eserleri okumak gençlere ister istemez memleket işleriyle ilgilenmek hevesini verirdi. Mustafa Kemal de harb okulunun ikinci sınıfında bu meraka tutuldu. Eline geçirdiği yasak kitapları koğuşta yattıktan sonra okurdu:

— Madem ki bu kadar iyi yazanları zindana atmışlar, kitaplarını yasak etmişler, işlerde bir berbatlık olmalı, diye düşünüyordu.

Henüz daha ötesine akıl erdiremiyordu. İstipdat nedir, hürriyet nedir, Türkiye ne haldedir, henüz kavrıyamıyordu.

Harbiye okulundaki imtihanlarını başarı ile vererek kurmay sınıflarına geçti. Derslerine iyi çalışmakla beraber artık politika işlerine iyice merak sarmıştı. Memleketin kötü idare

edildiği hakkında fikirleri vardı. Bu fikirlerini okuldaki binlerce öğrenciye yaymak istiyerek, el yazısı ile bir gazete çıkardı. Gazeteyi öğrenciler arasında dolaştırmak için samimi arkadaşlarından bir küçük komite kurmuştu. Gazeteyi çok defa kendi eli ile yazardı. Bir gün Okullar Müfettişi gizli gazetenin farkına vardı. Okul Müdürünü, bu gençleri serbest bıraktığı için Saraya curnal etti. Mustafa Kemal ve arkadaşları yine gazete hazırlamak üzere veteriner sınıflarından birinde gizlice toplandıkları sırada, peşlerine nöbetçi koyan müdür baskın yaptı. Namuslu bir adam olduğu için masa üzerindeki yazılarını görmemezlikten geldi. Yalnız dersten başka şeylerle uğraştıkları için hepsine küçük cezalar verdi. Sonra bu cezaları da affetti.

Mustafa Kemal o devirdeki iç üzüntülerini ve kaygılarını şöyle anlatmıştır: «İstanbul'da, Harp Akademisinde bir subay. Henüz yirmi yaşında. O, kendisini de ne olduklarını pek iyi anlıyamadığı bir takım düşünce ve duygulara kaptırmıştı. Küskündür. İsyanlıdır. Neye ve kime karşı? Niçin? Sorsanız bu suallere pek cevap veremez. Bir gün arkadaşlarından biri sordu:

— Sen kalk borusunda bir türlü uyanmıyorsun. Nöbetçi subah karyolanı sarsmadıkça kalkmıyorsun. Nen var senin?

Genç subay dedi ki:

— Yatağa girdikten sonra ben sizler gibi uykuya dalamıyorum. Gözlerim sabahlara kadar açık Tam uyuyacağım zaman da kalk borusu çalınmak üzere.

«O sıralarda askerî hocalardan biri bir gün sınıfta öğrencilere bir mesele verdi:

— Muharebe nedir, artık biliyorsunuz, dedi, fakat bir de gerilla denen bir şey vardır. Bu kolay bir şey değildir. Gerillayı yapmak da, bastırmak da güçtür.

Sonra bir misal üzerinde öğrencilerini imtihana çekti:

— Osmanlı İmparatorluğunun devlet merkezi İstanbul. Farzediniz ki şu veya bu sebepten Boğaziçinin doğu kıyısı ile İzmit körfezi arasında halk devlete isyan etmiştir. Gerilla açmışlar. Şimdi soruyorum: Halk böyle bir isyanı ne için yapabilir? Devlet bu isyanı ordusu ile nasıl bastırabilir?

Bu suallere en iyi cevapları o uyumıyan dalgın çocuk, Mustafa Kemal verdi. Çünkü aklı fikri çok zamandanberi böyle hayallere saplanmıştı.

Mustafa Kemal padişahı ve rejimini artık serbestçe tenkid ediyor, fakat tatlı ve çekici konuşmaları, saydırıcı arkadaşlığı ile kendine bağladığı öğrenciler arasında onu okul idaresine şikâyet eden bulunuyordu. Yalnız bir iki defa hapis cezaları ile okul hayatı geçirebildi.

Mustafa Kemal 1904 aralık ayında kurmay yüzbaşılığı rütbesi ile Harb Akademisinden çıktı. İstanbul'da birkaç arkadaş bir ev tuttular. Ara sıra toplanarak, artık askerlik kadar merak sardıkları politika ile uğraşmakta idiler. Bu sırada askerlikten koğulmuş bir eski subay tanıdığı kendisi ile buluştu. Mustafa Kemal zavallıyı tuttukları evde oturttu ve arkadaşlariyle beraber kendisine baktılar. Meğer bu eski subay Saray hafiyeliği mesleğine girmiş. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının nerede ve nasıl toplandıklarını, neler görüştüklerini haber vermiş. Hepsini tuttular. Bir müddet Mustafa Kemali tek başına hapsettiler. Tekrar padişahın sarayındaki mabeyn dairesine götürüp sorguya çektiler. Birkaç gün hapis kaldıktan sonra hepsini serbest bıraktılarsa da, Yüzbaşı Mustafa Kemal'i bazı arkadaşları ile 1904 martında Şam'daki orduya sürgün ettiler. Şam, Beşinci Ordunun merkezi idi. Sürgün kâğıdında «kolayca bir vasıta bulup dönemiyeceği bir yere gönderilmek» kaydı vardı.

Şam'a gitmek, Mustafa Kemal'in askerlik ve inkilâpçılık hayatında büyük rol oynamıştır. Vazifesi süvari alayında askerlerin eğitimi ile uğraşmaktı. Komutan o vakitler «alaylı» denen, okul görmemiş subaylardan biri idi.

Mustafa Kemal mesleğine âşık olduğu için kendini vazifeye verdi. Kıtasının eğitiminde kazandığı başarı ile Şam'da bulunan küçük büyük rütbeli subaylar arasında tanındı.

Havran, Suriye vilâyetinin bir sancağı idi. Bu sancaktaki Dürzüler sık sık devlete isyan ediyorlardı. Yüzbaşı Mustafa Kemal de arkadaşları ile beraber bastırmak hareketlerine katılarak ilk silâhlı çarpışma tercübelerini elde edebilecekti. Onun için hedef, çalışmak, muvaffak olmaktı. Halbuki bu isyanlar bazı kimseler için soygun fırsatları sayılmakta idi.

Yüzbaşı Mustafa Kemal anlamıştı ki, Havran'da sık sık mesele çıkmasını istiyenler ve hazırlıyanlar bu vurgunculardır. Bir gün oraya kuvvet gönderileceğini haber aldı. İki odalı basit bir evde oturan Mustafa Kemal'e arkadaşı gelerek:

— Haberin var mı, gitmek üzere... demişti.

— Kim, nereye?
— Bizim staj yaptığımız alay, Havran'a!
— Nasıl olur? Benim haberim bile yok.
— Gidiyorlar, hem de bu akşam...

Yüzbaşı Mustafa Kemal atına bindi, önce staj yaptığı 30'uncu Süvari Alayı Komutanının yanına gitti:

— Alayım emir aldığı için Havran'a gidecekmiş. Bu alayda ben bir bölük komutanıyım. Ben de beraber gitmeli değil miyim? diye sordu.

— Siz staj yapıyorsunuz. Bölüğünüzün asıl komutanı başkasıdır. Hem siz kurmaysınız. Böyle işlere gelemezsiniz. Onun için rahat kalasınız diye düşündüm. Maaşınızı yine alacaksınız.

Mustafa Kemal Ordu müşürüne (1) giderek alay komutanını şikâyet etmek istedi. Müşür bir subayın kendine kadar gelişindeki küstahlığa şaşarak yanma bile uğratmadı.

Mustafa Kemal:
— Ben giderim, dedi.
Ve alayına katılarak gitti.

Kıtalar o akşam Sems Kin'de çadırlı ordugâha son neferine kadar yerleşti. Yalnız Mustafa Kemal ve beraberine aldığı stajyer arkadaşı açıkta kaldılar, nihayet bir nefer çadırmda yer bulabildiler. Havran'da vazife görecek olanlardan tercübeli bir subay kendisine dedi ki:

— Görüyorsunuz, size komutanlık vermiyecekler. Bunun sebebi vardır. Ben hususî bir vazife yapmağa geldim. Eğer kimseye söylemiyeceğinize dair namusunuz üzerine söz verirseniz, bizimle beraber olursunuz.

Mustafa Kemal hiç olmazsa neler olup bittiğini anlamak için adama söz verir. Hemen ertesi günü anlıyor ki, Havran birtakım bölgelere ayrılarak her bölgeye bir kuvvet sokulmuştur ve bu kuvvetin vazifesi halkı soymaktır.

Havran halkı bir veya iki gümüş mecidiye, bir veya birkaç altın lira vererek kendini kurtarabiliyordu. O vakit orada bulunan subaylar ikiye ayrıldılar: Soymak için birleşenler, bu zulümlere isyan etmek için birleşenler, Mustafa Kemal bu ikincilerin başında idi.

---

(1) Müşür = Mareşal.

Mustafa Kemal, Çerkeslerin oturduğu Kunaytara'nın yanındaki ordugâhta idi. Bir gün şu haber geldi. Âsiler ordugâhı basacaklar ve herkesi öldüreceklerdi. Doğru mu idi, yoksa ora halkını soymak için bahane mi idi? Mustafa Kemal hemen karar verdi. Yanına bir arkadaşı ile bir de emir neferi alarak, batıya doğru yola çıktı. Bir aralık bir tepeye geldiler. Atlardan indiler. Mustafa Kemal tepenin üstünden durumu gözden geçirdi. Gece vakti baskın yapabilecek bir topluluk gördü. Tam o sırada karşıdakiler de Mustafa Kemal'i seçerek atlı kuvvetleri ile ona doğru hücuma geçtiler. Mustafa Kemal soğukkanlılığını bozmıyarak arkadaşına:

— Atına bin, arkamdan gel, dedi.

Hücum edenleri şaşırtıcı zikzaklar yaparak dörtnala karargâha döndüler.

Mustafa Kemal düşmanın durumunu izah etti. Artık onun sözü dinlenmekte idi. Mustafa Kemal'in dediklerine göre tedbirler aldılar. Baskın olmadı.

Bir gün de Kunaytara doğusunda bir köye gitti. Çerkesler onu ve yanındakilere de soyguncular dan sanarak iyi karşılamadılar. Bir müddet sonra anladılar ki, bunlar dertlerini dinlemeğe, kendilerine iyilik etmeğe gelmişlerdir, hemen anlaştılar. Köy ileri gelenlerinden biri dedi ki:

— Siz ne derseniz yaparız. Fakat bizi ezen devletin istediğini yapmayız.

Bir gün bu köye hücum eden bir Kolağası ile kuvvetlerini, köylüler kuşatmışlar, öldürmek üzere idiler. Mustafa Kemal biraz arkada idi. Tam vaktinde yetişti. Köylüler onu görünce etrafını aldılar, Kolağasını ona bağışladılar.

Kıta başındakiler yine hayli para vurmuşlardı. Mustafa Kemal'e de bir hisse vermek istiyorlardı. Onun için ya şerefle gelecek zamanlara doğru yükselerek gitmek, yahut o yaşta para uğruna lekelenmek vardı. Menfaat karşısında küçülenlerden büyük yetişmez. Mustafa Kemal kararını vermişti. Doyum hissesi alıp almamakta tereddüt eden bir arkadaşına sordu:

— Bugünün adamı mı olmak istiyorsun, yoksa yarının mı?
— Elbet yarının adamı olmak isterim.

— Öyleyse elbette hisse alamazdın. Bon de almadım ve alamam.

O sırada alaydakilere de şöyle demişti:

— Arkadaşlar, ben namuslu bir askerim. Benimle arkadaş olmak isteyenlerin de namuslu olmaları lâzımdır.

Yine bir gün kendiliğinden yatışan bir vaka üzerine zafer havadisi uydurmak isteyen jandarma komutanına:

— Fakat onları biz püskürtmedik, kendileri gittiler, demesi üzerine jandarma komutanı:

— Sen henüz cahilsin. Padişahımızı anlamamışsın, dedi.

— Ben cahil olabilirim. Ama padişahımız cahil olmamalıdır. Ve sizin gibilerin ne olduklarını anlıyabilmelidir.

Böyle hâdiseler, dikkatleri Mustafa Kemal'in üzerine topladı. Ona, daha o zaman, ışığına bakılarak yola gidilecek bir yıldız parlaklığı verdi.

HÜRRİYET YOLUNDA

Şam, tâ eski tarihlerden beri ahlâksızlık ve fitne kaynağı olarak tanınmıştır. Çarşısı hiyle ile iş görür. Alış verişlerde yalansız söz işitilmez. Müslümanlık dininin haram kıldığı ne kadar günah varsa, adım başında birini işlemiyen yoktur.

Fakat iki yüzlü softalar halkı taassup baskısı altına almışlardır. Şer'iye mahkemelerinde hepsi rüşvetle dâva gören, haklıyı haksız, haksızı haklı çıkaran softaların, dış görünüşde sofuluklarından geçilmez.

Hayatın bütün zevkleri yasaktı. Kadın, peçesi ve çarşafı ile kapkara kapalı iken bile caddelere ve çarşılara çıkamaz. Musiki yoktur. İçki içilmez. Evlerde ise gizli gizli, her türlü fuhuş ve sefahat âlemleri de eksiz olmaz.

Makedonya'da da, iyi yaşıyan, dünya nimetlerini tatmasını bilen hıristiyanları gören Mustafa Kemal, milletinin iki yüzlü softalar elindeki bu vicdan köleliğinden yanardı. Türkiye, müslüman olmıyanlar için cennetin zevkleri, müsluman olanlaı için cehennemin mihnetleri ile doluydu.

Akşama kadar vazifesi başında kaldıktan, askerlerinin eğitimi ile uğraştıktan sonra Mustafa Kemal sıkıntılı evine dönmekten başka yapacak bir şey bulamazdı. Bir gün sokaklardan birinden geçerken kulağına musiki ve şarkı sesleri geldi. Dinledi. Seslerin geldiği yere doğruldu. Burası pencereleri isli kâğıtlarla kaplı, içi görünmiyen bir kahve dükkânı idi. Kapıyı aralık ederek baktı. Hicaz demir yolunda çalışan İtalyan işçileri kadınları ile toplanmışlar, yiyorlar, içiyorlar, çalgı çalıyorlar ve oynuyorlardı. Gururlu Osmanlı Subayı, yabancı işçilerin bu saadetlerine gıpta etti.

Askerlik şerefine de pek düşkün olduğu için üniforması ile içeri giremedi, fakat ertesi günü bir işçi esvabı satın alarak kışla dönüşlerinde o kahveye gidip İtalyan işçileri arasına katıldı.

Din adına milletini pençesi altında tutan iki yüzlü softalar taassubu da, onu zulüm ve rüşvet üzerine dayanan devlet idaresi kadar üzüyordu. Millet bu iki istipdattan da kurtulmalı idi.

Bunun yolu rejimden kurtulmakta, hürriyete kavuşmakta idi. Mustafa Kemal bir yandan askerlik vazifesini yaparken bir yandan siyasî telkinlerine ve çalışmalara koyuldu.

Bir gün üç subay Şam'ın Hamidiye çarşısındadırlar. Üç subayın biri Musfa Kemal'dir. Biri de Havran hareketlerini idare eden komutan. Mustafa Kemal arkadaşının ayağında çizme pantalonu, fakat altında çizme değil de âdi papuç görür. Kıyafet düzeninde ve temizliğinde pek titizdir. Bunun sebebini arkadaşına sorar. Arkadaşı:

— Başka pantalonum kalmadı da ondan! der.

Bu, çalmıyan subaydır. Konuşma sırasında içine ancak iki üç kişi sığabilecek bir dükkânın önüne geldiler. Dükkânın içinden nalınlı bir adam, kendilerine kepengin önüne koyduğu iskemlelerde biraz oturmağa davet eder.

Türkçe konuşmaktadır. Mustafa Kemal merak eder, dükkâna girer, neler olduğunu görmek ister. Raflarda birtakım hafif eşya, ortadaki masanın üstünde fransızca felsefe, sosyoloji ve tıp kitapları! Mustafa Kemal bunları biraz karıştırdıktan sonra dükkân sahibine sorar:

— Siz tüccar mısınız, filozof musunuz, doktor musunuz?

— Tüccarım. Bu kitaplar eskiden kalmadır. Unutmamak için ara sıra okurum.

Bu tüccar okulda iken hürriyet edebiyatı okuduğu ve hürriyetçilik telkinleri yaptığı için koğulup Şam'a sürülmüştü.

Bir gece Mustafa Kemal üç arkadaşı ile bu tüccarın evine gider. Şam'ın çıkmaz karanlık bir sokağı. Ev sahibi elinde bir petrol lâmbası ile kapıyı açar, «Buyurunuz!» der.

Tüccar konuşma sırasında ikide bir:

— İhtilâl yapmalı... İnkilâp yapmalı... diyor. Biraz sonra

daha açılmıştır: «Ben Tıbbiyenin son sınıfında iken bu emel peşinde olduğum için hapiste yattım, sonra buraya sürüldüm. Çok değerli arkadaşlarımız vardır. İnkilâp yapmalıyız.

Beraber olanlardan Mustafa Kemal ve ikisi hemen teklifi kabul ettiler. Yalnız biri:

— Ben çoluk çocuk sahibiyim, sizinle beraber olurum ama, benden bir şey beklemeyiniz, demesi üzerine:

Mustafa Kemal:
— O halde siz kalkıp gidiniz, diyor.

Kalanlar inkılâptan, inkılâp yolunda ölmekten bahsedip durmakta. Mustafa Kemal:

— Mesele ölmekte değil, ölmeden idealimizi yaratmakta, yapmakta ve yerleştirmektedir, dedi.

1907 yılının bir gecesi orada bir gizli cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyete «Vatan ve Hürriyet» adı konmuştur.

Şimdi Mustafa Kemal bir yandan asker, bir yandan Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin lideridir. Artık nereye giderse bu gizli cemiyete yeni adam katmağa çalışıyordu.

İlk kollardan birini yine stajyer olarak gittiği Yafa'da kurmuştur. Artık içi bu yeni ateşle yanıyordu. Doğduğu büyüdüğü ve tanıdıkları çok olduğu yer Selânik'tir. Gizlice oraya gitmek kararını vermiştir. Yafa'daki arkadaşları onu yokluğunda koruyacaklardı.

Önce, Mısır'a gitti. Oradan gemi ile Pire'ye geçti ve Selânik'teki yüzbaşı arkadaşlarından birine telgraf çekerek, bir Yunan vapuru ile Selânik'e geldi, telgrafını alan arkadaşının ve tanıdıklarının yardımı ile muayeneleri atlatarak karaya çıktı.

Önce doğru evine gitti. Ana oğul hasret içinde idiler. Kavuştular, koklaştılar. Pek iyi düşünceli bir hanım olan annesi:

— Ne cesaretle buraya gelebildin, oğlum? Hem nasıl geldin? Padişahımızın emrine karşı gelmiş olmaz mısın? diye merakla sordu.

— Üzülme anneciğim, benim buraya gelmekliğim lâzımdı. Onun için geldim. Padişahımızın ne olduğunu da pek şimdi değil ama, yakında görürsün.

Çünkü ordu içine istibdat idaresine karşı hoşnutsuzluğun alabildiğine genişlediği günlerde bulunuyoruz. Mustafa Kemal bir müddet evinden çıkmadığı için Selânik'e gelişi sezilmedi.

Mustafa Kemal, Şam'da iken Selânik'deki paşalardan biri ile mektuplaşırdı. Kendisinde bir inkılâp arkadaşı bulacağını umuyordu. Öyle tanıtmışlardı. Bir gece vakti onun evine gitti. Biraz güçlükle paşanın yanına çıkabildi:

— Paşam ben size Suriye'den mektup yazardım. İnkılâp teşebbüslerimizden bahsetmiştim. Sizin bu işte büyük hizmetler göreceğinizi sanıyordum. Halbuki benden çekindiğinizi görüyorum. Bir defa da gelmiş bulundum. Şimdi ne yapayım?

Paşa:

— Ben hiç bir şey yapamam, dedi. Yalnız senin yapacaklarını hoş görürüm. Senden bir ricam var: Beni yakma!.

Mustafa Kemal söz verdi ve biraz kırılmış olarak evine döndü. O gece sabaha kadar uyuyamadı. Nereden ve nasıl başlıyacaktı? Hep düşündüğü bu idi.

Sabaha karşı kararını verdi. Kurmay üniformasını giyerek Ordu Dairesinin önüne gitti ve orada yakından tanıdığı bir kurmay albayın gelmesini bekledi. Geldiğini görünce önüne geçerek:

— Beni tanımadınız mı? diye sordu.

— Tanıyamadım, çocuğum.

Mustafa Kemal kendini tanıttı:

— Ben Selânik Askerî rüştiyesinde okurken siz birçok defa mümeyyizliğe gelmiştiniz. Mektebi bitirdikten sonra İstanbul'da Kuleli idadisine gidecektim, siz bunu istemediniz: «— Manastır'da daha iyi yetişirsin,» dediniz. Beni manastır idadisine gönderdiniz. Şimdi tanıdınız mı?

Albay hâtıralarını topladı ve tanıdı. Mustafa Kemal:

— Tahmininiz doğru çıktı. Ben dediğiniz gibi orada daha iyi yetiştim. Fakat şimdi bir felâket karşısında bulunuyorum. Sizi namuslu bir adam olarak tanıdığım için derdimi olduğu gibi anlatacağım, dedi.

Mustafa Kemal ile daireye girdiler. Albaya nasıl kaçtığını, maksadının ne olduğunu, hiçbir şey saklamaksızın anlattı. Albay:

— Sen her şeyi yıkıp da buraya gelmişsin. Ben ne yapabilirim senin için? diye sordu.

— Görüyorsunuz ki, ben memleketime faydalı olabilecek bir hale geldim. Bana yardım etmezseniz mesleğim ve hayatım tehlikeye girer.

Albay da memlekette inkılâp olmasını, onu yapacaklarına yetiştirmek isteyen yurtsever bir kimse idi. Mustafa Kemal'e dedi ki:

— Müşürlüğe bir dilekçe yazınız. Hastalığınızı ileri sürerek hava tebdili isteğinde bulunun. Fakat sadece Kurmay Yüzbaşısı Mustafa Kemal diye imzalayınız. Dilekçe Sıhhiyeye havale olunacağına göre ben Sıhhiye Reisini görerek bir şey yaparım.

Böylece Selânik'de kalmak üzere dört aylık rapor alabilmişti.

Artık saklanmağa lüzum olmadan her yere gidip çıkarak çalışıyordu.

O devirde merkezi Paris'te bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti «Meşrutiyet» adında bir gazete çıkarmakta ve gizli gizli adam yollıyarak memleket içinde teşkilât yapmakta idi.

İttihatçıların en çok çalıştıkları bölge Makedonya ve bilhassa Selânik'tir.

Mustafa Kemal «Vatan ve Hürriyet» cemiyetine bir hayli kimseyi sokmuştur. Cemiyet âzaları Mustafa Kemal'in arkadaşlarından birinin evinde toplanmaktadırlar. İlk andiçme de bu evde yapılmıştır. Musrafa Kemal silâh üzerine andiçilmesini teklif etmiş, masa üzerine bir tabanca koyarak:

— Arkadaşlar, bir silâh üzerine yemin ediyoruz. Burada birbirimize verdiğimiz söz, inkılâp sözüdür. Onun olması için gerektiğinde silâh kullanmaktan çekinmiyeceğiz, demişti.

Fakat Mustafa Kemal'in Yafa'dan kaçtığı İstanbul'da duyulmuştu. Hem nereye gittiği araştırılması için Suriye'ye, hem de eğer gelmişse tutulması için Selânik'e emirler verildi.

Kendisinin vapurdan çıkmasını kolaylaştıran Merkez Komutanı bu yakalanma emrini ona haber verdi. Mustafa Kemal yine gizli olarak Selânik'ten çıkarak Yafa'ya dönebildi. Yafa komutanı Mustafa Kemal'in nerede olduğu sualine:

— Mustafa Kemal Mısır sınırında Biirüssebi taraflarına gönderilmiştir, cevabını veriyordu.

Gerçekten o sırada Akabe mesolesi çıkmıştı. Sınır durumu naziktl. Mustafa Kemal Yafa'da hiç durmadan söylenen yere gitti ve unutuldu. Daha sonra topçu stajı yapmak üzere tekrar Şam'a geldi. Stajları bitince kolağası rütbesini alarak Beşinci Ordu Kurmay dairesine tâyin oldu.

Mustafa Kemal Suriye'de iki buçuk, üç yıl kadar kalmıştır. Nihayet Makedonya'ya gönderilmesi için bir dilekçe verdi. Kendisini 1907 eylülünde Üçüncü Orduya tâyin ettiler.

Daha Selânik'e varmadan Üçüncü Ordu Müşürlüğü ona Manastır'da bir vazife ayırmıştı.

Mustafa Kemal Selânik'e geldiği zaman, tesadüf eseri olarak, ordu müşürü ile beraber bir örnek alayın teftişinde hazır bulundu.

Onu merkezde kullanmanın daha faydalı olacağını gördüler ve Selânik'te alıkoydular.

Mustafa Kemal Selânik'te «Vatan ve Hürriyet» Cemiyetinin «İttihat ve Terakki» içine katıldığını görmüştür.

Mustafa Kemal bir yandan Ordu Kurmay Dairesinde, bir yandan da İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezinde çalışıyordu.

Pek az sonra ordudan bazı subayların dağa çıkmaları, Üçüncü Ordunun kaynaşması, İttihat ve Terakki Cemiyeti teşkilâtının tahrikleri ile saraya tehdit telgrafları yağması üzerine Sultan Hamit, 1908 temmuzunun 23 üncü günü Meşrutiyeti ilân etmek zorunda kaldı.

KANAD YARASI

İttihat ve Terakki Cemiyeti istibdat rejimini yıkmak için orduyu ayaklandırmaktan başka çare görmediği için, bilhassa Makedonya'daki genç subaylardan âza almıştı. Mustafa Kemal de onların arasında ve yukarda dediğimiz gibi, Umumî Merkezde idi.

O sırada Rusya Çarı ile Almanya İmparatoru Reval'de buluşarak, Osmanlı saltanatının tasfiyesini görüştüler. Osmanlı Saltanatı çok zamanlardan beri Düvel-i Muazzama denen büyük Avrupa devletlerinin vasiliği ve onların birbirleriyle rakiplikleri yüzünden parçalanmamakta idi.

İlk elden gidecek yer Rumeli olduğu, Sırplar, Yunanlılar, Bulgarlar ve Ulahlar bu topraklarda yaşadığı için, Rumeli vilâyetlerinde bulunan askerler ve aydınlar tehlikeyi daha yakından görüyorlardı. Reval buluşması üzerine artık vakit kalmadığını gören yurtseverler hemen harekete geçmeğe karar vermişler, genç subaylardan birkaçı dağa çıkmıştı. Bütün orduyu isyan etmiş göstererek, saraya telgraf yağdırdılar. Sultan Hamit kendine bağlı paşalardan birini isyanı bastırmak için Selânik'e gönderdi ise de İttihat ve Terakki'nin fedayi bir mülâzımı bu paşayı telgrafhaneden çıkarken vurup öldürdü. Padişah korktu ve Osmanlı Anayasasının yürürlüğe konması için emir verdi.

Bütün memleket sevinç içinde idi. İstibdattan kurtulmakla tehlikeler ortadan kalkmış sanılıyordu. Halbuki Türkiye'nin kalkınışına hem imparatorluk ülkelerini pay etmek istiyen devletler, bilhassa Rusya, hem de Rumeliyi bölüşmeği isteyen Balkan devletleri fırsat vermediler. Avusturya - Macaristan impa-

ratorluğu geçici olarak idaresinde bulunan Bosna - Hersek kendi memleketine katti. Bulgaristan bir Osmanlı Beyliği idi; o da bağımsızlığını ilân etti. Yunanlılar, büyük devletlerin idaresinde bulunan, fakat Osmanlı ülkesine kalan Girit adasında isyan çıkardılar: Her taraftan İstanbul'a gelen Milletvekillerinden Balkan milletleri ırkından olanlar, sonra milliyetçilik dâvasına düşen Arnavutlar ve Araplar Türklüğe karşı cephe aldılar.

İttihat ve Terakki de devleti idare etmek sorumunu doğrudan doğruya üstüne almamıştı. Sadrazam ve nazırlar eski vezirlerden idi. Bir komite haline gelen İttihat ve Terakki merkezi bu hükümleri el altından nüfuzu altında tutuyor, kendi dâvasına uymıyan gazetecileri ve şahsiyetleri fedayileri vasıtasiyle öldürttürüyordu. Bundan başka orduyu da bir kuvvet olarak tutuyor, subayları politikacılığa sürüklüyordu.

Frenkler İttihatçılara Jön Türk - Genç Türk derlerdi. Yabancı fesatçıların kışkırtması ile softalar ve yobazlar bunların memlekete gâvurluk getirdiğini söyliyerek, saf halkı ve bu arada ordunun nefer takımını inkılâp ve subaylar aleyhine zehirlemekte idiler.

İlk isyana benzer bir hareket Trablus Garp'ta çıktı. İttihatçılar Mustafa Kemal'in oraya giderek durumu görmesini ve partiyi teşkilâtlandırma işlerine bakmasını istemişlerdi. Geniş yetkili idi. Bu seyahat kendisinin tecrübelenmesine yardım edecekti. Ama gönderenlerin de bir maksadı, devamlı bir itirazcıyı aralarından bir müddet için de olsa uzaklaştırmaktı. Bu na Umumî Merkezde onun bulunmadığı bir toplantıda karar vermişlerdi.

Ara sıra Umumî Merkeze reislik eden şahsiyetlerden birine:

— Beyefendi bu işten ne anladınız? diye sordu.

— Bu, sizden çok şeyler bekleneceğinin bir müjdesidir.

— Herkesin böyle samimi düşündüğünden emin misiniz?

— Benden niçin soruyorsunuz? Siz daha iyi takdir edersiniz.

— Öyle ise gideceğim, dedi ve reisin elini sıktı.

Mustafa Kemal'i götüren vapur Sicilya'ya uğradı. Bir yolcu ile beraber karaya çıkarak araba gezintisi yapmak istediler. Si-

cilya çocukları bu başları fesli misafirleri limon kabuğuna tutmuşlardı. Mustafa Kemal'in bu yüzden Türklük şerefi incineceği yerde başındaki fese kızıyordu. Çıplak ayaklı, dilenci bozması Sicilya çocuklarının bile alay edecekleri bir başlık taşıdığından utanıyordu.

Mustafa Kemal Trablus Garp'ta ve etrafında askerle, idare ile, halk ile ve şeyhlerle konuştu. Yaşına ve Selânik'teki genç arkadaşlarının atılganlık ve toyluğuna hiç uymayan bir olgunluk imtihanı vermişti. Görüşerek, anlaşarak, yerinde sert, yerinde yumuşak davranarak tehlikeyi yatıştırdı. Trablus Garp'dan ayrıldığı vakit devlet otoritesi yeniden kurulmuştu.

Gittikçe artan politika kargaşalığı içinde Mustafa Kemal derin bir hayal kırıklığına uğramıştı. İttihat ve Terakki'nin gidişini beğenmiyordu. Onun fikrince herşeyden önce Rumeli'yi tehlikeden korumak için orduyu politikadan ayırmak lâzımdı. Genç subaylar bütün varlıklarını ordunun yetiştirilmesine vermeliydiler. İttihatçılar ise ordu politikadan ayrılırsa, hükümet ve doğrudan doğruya kendilerinde olmadığı, halk yığınları alevhlerine dönmeğe yüz tuttuğu için, ellerindeki tek kuvveti kaybetmekten korkuyorlardı.

Halk efkârının fesatlanması nihayet neticesini verdi. 13 Nisan 1909'da (31 mart vakası) İstanbul'daki neferler komutanlarını ve subaylarını kovarak isyan ettiler ve softalarla birleserek meşrutiyet rejimini yıkmağa kalktılar. Âsiler Millet Meclisini dağıttılar, iki milletvekilini ve bazı subayları öldürdüler. Haliç'te bulunan donanma neferleri de onlarla birleşti.

O zaman Selânik'te ordu kurmay dairesinde bulunan Mustafa Kemal, arkadaşlarını ve komutanlarını teşvik ederek, İstanbul üzerine yürüyecek bir kuvvet hazırlanmasına çalıştı.

Tarihte bu kuvvetin adı «Hareket Ordusu» dur. Asıl teşebbüs Mustafa Kemal ve ona inanan komutandan gelmiş iken, İttihat ve Terakki'nin nüfuzlu adamları kendilerine bağlı bulunan ve hürriyet kahramanı şöhretini kazanan subaylarla daha büyük rütbede bir komutanı İstanbul yakınlarında Hareket Ordusu'nun başına geçirmeğe muvaffak oldular.

Bu kuvvet Yeşilköy'e gelince Millet Meclisi orada toplandı ve padişahı tahtından indirmek kararını verdi. Ordu da bazı çarpışmalardan sonra İstanbul'a girdi. Meşrutiyet rejimi yeniden kuruldu. Eski padişah Selânik'e getirilerek bir köşkte gözaltına alınmıştı.

31 Mart vakasında İstanbul'daki İttihat ve Terakki merkezi dağılmıştı. Üsküp, Manastır ve İzmir'den gelen temsilcilerle Selânik'te bir yeni umumî merkez kurulmuştu. İşte bu sırada partinin yeni şartlara göre nasıl çalışması gerektiğini görüşmek üzere Selânik'te 1909 kongresi toplanmış, Mustafa Kemal bu kongreye Trablus delegesi olarak katılmıştır.

Bir aralık reisliğe de seçilen Mustafa Kemal ordunun politikadan ayrılması fikrini ortaya attı. Tezi şu idi: «Ordu partiden ayrılmalıdır. Ordu yalnız askerlerin eğitimi ve yetiştirilmesi ile uğraşmalıdır. Yalnız bu şartla iyi bir ordu vücuda gelebilir. Bundan başka İttihat ve Terakki de orduya dayandıkça halk arasında yayılıp köklenemez. Eski gidişle ne bir ordumuz, ne de partimiz olacaktır.» Mustafa Kemal kongrede, Umumî Merkezde olanların muhalefetlerine rağmen, çoğunluk toplıyabildi. Bazı komiteciler bunun üzerine ordudan çekilmişlerse de, karar bir türlü tatbik olunmamıştır.

Bu kongredeki hareketi ile partiyi zayıflatmak istediği şüphesine düşen İttihat ve Terakki komitecileri onu öldürmeğe bile kalkıştılar. İlk seçtikleri fedayi Mustafa Kemal'i sevdiği için öldürme emrini reddetti ve Mustafa Kemal'e ihtiyatlı olması için komitenin kararını haber verdi. İkinci bir fedayi bu komitenin emrini yerine getirmek için uğraştı ise de Mustafa Kemal'in uyanıklığı yüzünden muvaffak olamadı.

Selânik'e dönen Mustafa Kemal kendini büsbütün askerliğe vermiştir. Yeni hükümet orduyu yeni baştan teşkilâtlandırmak yolundadır. Mustafa Kemal der ki:

— Henüz kolağası idim. Ordunun eğitimi ile uğraşıyordum. Bu sebeple ağızdan yahut yazı ile birçok tenkitlerde bulunurdum. Bu tenkidlerim bilhassa eski komutanları gücendiriyordu.

Büyükler, teoricilikte iyisin ama, bakalım kıt'a başında ne yapabilirsin, diye Mustafa Kemal'i 38'inci piyade alayının komutanı yaptılar.

Bu kadar küçük rütbe ile alay komutanlığı etmek! Bunu yapanlar Mustafa Kemal'e fenalık etmek istemişlerdi. İyilik etmiş olduklarının farkında değillerdi. Sanatında pek ehil olduğu için alayının eğitiminde o kadar başarı gösterdi ki, Selânik'te bulunan kıta subayları kendiliklerinden onun tatbikatlarına ve konferanslarına katılmışlardı.

Mustafa Kemal'in Selânik'te hayatı şöyle idi: Akşamları bir gazinoda kendine inanan büyük küçük rütbeli arkadaşları ile buluşur, geç vakte kadar askerlik ve memleket işlerini konuşurdu. Daima sofranın başında idi. Bunu da yalnız zekâsına, bilgisine, çalışmasına ve güzel, tatlı, samimî konuşma değerine borçlu idi. Ne kadar geç kalsalar, en önce vazifesi başında bulunan yine o idi. Orduda parlamak, başarılar kazanmak ve bu haklı şöhretle ilerliyerek memlekette büyük vazifeler görmek hırsı içinde idi. Bir akşam otururken arkadaşlarmdan birine:

— Seni ordu komutanı yapacağım,

Bir başkasına:

— Seni Büyükelçi..

Bir üçüncüsüne:

— Seni sadrazam yapacağım, demesi üzerine içlerinden biri:

— Ya sen ne olacaksın? diye sorunca:

— Bu tâyinleri yapabilecek mevkiin sahibi...

Cevabını vermişti.

Kendine güvenmek ve kendine inandırmak en büyük hassalarındandı. Pek vefalı bir dosttu. Vazifesinde sert denecek kadar ciddî, vazife dışında tatlı sözlü, neşeli ve müsamahalı bir arkadaştı. Onu bir tanıyan bir daha ondan ayrılmazdı.

1910'da Arnavutluk'ta isyan çıktı. Giden kuvvetler âsilerin hakkından gelemediler. Hükümet oradaki komutanı değiştirerek yerine bir başkasını yolladı. O da Mustafa Kemal'i Kurmay Başkanı seçti. Mustafa Kemal, orduda güvendiği birkaç arkadaşını beraber almıştı. İsyanı yatıştıran bu hareketler sırasında askerlik şöhreti artık büsbütün artmıştı.

Kendisini çekemiyenler, onu Selânik'ten ayırıp İstanbul'da Genel Kurmayda bir vaziyefe tâyin ettirdiler.

Bu devrede Mustafa Kemal'in bir Fransa seyahati vardır. 1910'da Picardi manevralarında bulunmak üzere yollanan üç kişilik heyet arasında idi. Sanatına âşık olduğu için manevraları büyük bir dikkatle takip ediyordu.

Her akşam ne kadar yabancı heyet varsa bir salonda toplanıp manevranın ertesi günkü gelişmeleri üzerinde konuşurlardı. Hep büyük rütbeli idiler.

Mustafa Kemal ilk zamanları hem Avrupalı, hem büyük rütbeli oldukları için bunlar karşısında bir eyginlik hissediyor-

du. Bahislere karışmıyordu. Fakat hareketleri iyice kavradığı bir günün akşamında, onların ertesi günkü gelişme ihtimallerini yanlış tahmin ettiklerini gördü ve manevrayı takip etmek için bulunmağa karar verdikleri yerin isabetli olmadığını iddia etti. Kendisi bir başka yer teklif etti. Yüzüne baktılar, gülüşmediler ama, içlerinden Mustafa Kemal'i pek hafife aldıklarına şüphe yoktu.

Mustafa Kemal arkadaşlarına fikrini iyice izah ederek onlarla kendi seçtiği yere gitti. Manevra o türlü gelişti ki, akşamki yabancılar da nihayet Türk heyetinin yanına geldiler.

Akşam sofrada Mustafa Kemal'in yanına düşen büyük rütbeli bir yabancı:

— Sizin hakkınız varmış, dedi.

Sonra herkesin başı açık oturduğu sofrada onun başındaki kalpağı göstererek:

— Ama bu tuhaf şey başınızda oldukça kimse size kulak asmaz. Ne diye herkes gibi olmaktan kaçınıyorsunuz? dedi.

DAĞILMAĞA DOĞRU

İtalyanlar Osmanlı Afrika'sını ele geçirmek üzere 1911'de ansızın Trablus'a asker çıkardılar. Orada pek az kuvvetimiz vardı. Donanmamız zayıf olduğu için denizden, Mısır, İngiliz işgali altında olduğu için de karadan asker yollayamazdık.

Meşrutiyet, memlekette istipdat devrinde elimizden giden yerleri geri alacakmışız gibi bir hava yaratmıştı. Meselâ Bosna - Hersek çoktan Avusturya'nm olmuştu. Fakat 1908'den sonra Avusturya bu vilâyetleri topraklarına katma kararı verdiği için, halk bunu yeni devrin uğursuzluğuna veriyor ve İttihatçıları suçlu tutuyordu.

İttihatçılar, hiçbir ümit yokken ve bütün çalışmalarımızı Rumeli savunması üzerinde toplamak lâzım iken, İtalya ile ister istemez harbe girdiler. Daha ilk adımda On iki Adayı kaybettik. Namlı subaylardan birkaçı, Trablus çöllerindeki derme çatma kuvvetlerimiz ve kabilelerinin silâhlı halkı ile İtalyanlara karşı savaşmak için Afrika'ya kaçak gittiler. Mustafa Kemal için de yapabilecek başka bir şey yoktu. Kendi doğru bulsa da bulmasa da mademki harb vardır, madem ki askerdir, vatan topraklarını ve Türk Sancağının şerefini korumak için ermeydanına atılmalı idi.

Mustafa Kemal Mısır yolu ile Trablus'a geçti. Emrine aldığı kuvvetlerle ilk defa Tobruk'a taarruz etti ve İtalyanları durduttu, sonra Derne Komutanlığını üstüne aldı. Bu komutanlıkta Mustafa Kemal'in askerlik sanat değeri, oraya gitmiş olanların dikkatine çarptı. İhtiyatlı, hesaplı idi. Duruma göre ne yapmak doğru ise ona her türlü gösterişçiliği feda ederdi.

Hekimlerimizden biri kendisini bir çöl karargâhında nasıl tanıdığını şöyle anlatmıştır:

«— Komutan hasta, yataktadır, sizi öyle kabul edecek, kusura bakmayın, dediler. Mustafa Kemal çadırda portatif karyolasına oturuyordu. Eşyası bir portatif masa, iki iskemle, bir de yere serilmiş kurt postundan ibaret. Bir gözünde kan var. Sık nefes almakta. Elini sıkarken ateşi olduğunu da hissettim. Pek güçlükle bir hastahanede bir kaç gün tedavi görmeğe gönderebildik.»

Çölde Mustafa Kemal yerli halkın sevgisini kazanmıştı. Afrika'ya giden subaylarımız İtalyanların kıyılardan içerlere doğru ilerlemesini önlediler. Eğer Türkiye'den imdat alabilselerdi, zafer kazanacaklarına şüphe yoktu. Mustafa Kemal'e binbaşılık rütbesi Afrika cephelerinde iken verilmiştir.

1912 Nisanında Afrika'dan bir arkadaşına yazdığı mektupta diyor ki: «Bir kaç kardeşimiz Akdenizi aşıp çöllerde uzun mesafeler aldıktan sonra, arkasını donanmasına dayayan düşmanı kıyılara hapsetmesi şüphesiz sizi sevindirir! Fakat biz vatana borçlu olduğumuz fedakârlık vazifesini düşündükçe bugüne kadar yaptıklarımızı pek az buluyoruz. Bilirsiniz, ben askerliğin herşeyden çok sanatkârlığını severim. Burada sanatın bütün istediklerini yerine getirecek vasıtalarımız olsa, işte o zaman milletin dileğine uygun bir hizmet yapabilirdik. Kardeşim, bugüne kadar, orduya faydalı olmaktan başka bir vicdan arzusu duymadım. Çünkü vatanı korumak için, her şeyden önce, ordumuzun eski Türk ordusu olduğunu dünyaya bir daha ispat etmek lâzım olduğuna çoktan inanmışımdır. Bu inanışımın kuvveti, beni başkalarına pek ifratçı göstermişti. Fakat zaman saf ve samimî düşünmelerden doğan hakikatleri nihayet kabul ve tatbik ettirir. Dün gece Derne kuvvetlerinin komutanı ve subayları ile bir müsamere yapmıştık. Bu güzel kalpli, kahraman bakışlı arkadaşlarımın gözlerinde vatan için ölmek iştiyakını okuyordum. Arkadaşlarıma şöyle dedim: «Vatan mutlak selâmet bulacak, millet mutlaka mesud olacaktır. Çünkü kendi selâmetlerini, kendi saadetlerini, vatanın ve milletin selâmet ve saadeti için feda edebilen vatan evlâtları çoktur.»

Yine o yıl Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan, Osmanlı Rumeli'sini aralarında paylaşmak için ittifak etmişlerdi. İç kargaşalık ve hoşnutsuzluk yüzünden hükûmeti bırakmak zorunda kalan İttihatçıların yerine de, her türlü gücenmişlerin, bu arada ayrılıkçı Arnavut, Rum, Bulgar, Sırp ve Arap politikacılarının kendileri ile işbirliği ettikleri muhalifler iktidara

geçmişlerdi. Ordu politikadan ayrılmamış olduğu için, küçük, büyük rütbeli subaylardan bir haylisi de bunlar hesabına çalışmakta idiler.

Yeni hükûmet, içinde bulunan fesatçı ve Türk olmıyan politikacıların da teşviki ile, Trakya'da toplanmış bulunan orduyu terhis etti. Düşmanlar fırsat budur, dediler, bütün sınırlarımızdan tecavüz ettiler. Hükûmet ve ordu şaşkına döndü. Bir kaç asırda yerleştiğimiz Avrupa Türkiyesi topraklarını birkaç haftada kaybettik. Binbir fedakârlıkla getirdiğimiz yepyeni ordu silâhlarını ve malzemesini kullanmadan düşmana bıraktık. Bulgarlar Çatalca'ya kadar geldiler.

Afrika'daki subaylarla Mustafa Kemal de yine kaçak olarak memlekete dönmüşler, düşman ordularını İstanbul'un eşiğinde bulmuşlardı.

Hele Mustafa Kemal için bu ne kadar acı idi. Doğduğu ve o kadar bağlandığı, akar sularının sesleri, zengin topraklarının yeşilliği içinde büyüdüğü, kulağında henüz türkülerinin sesleri çınlıyan o eşsiz Makedonya ve Selânik düşman eline geçmişti. Trablus'tan dönünce İstanbul'da Babıâli caddesindeki Meserret kahvesinde birkaç asker arkadaşına raslamıştı. İstemiye istemiye ve selâm bile vermiyerek yanlarına gitti. Selânik'ten söz açarak:

— Nasıl bıraktınız? O güzel Selânik'i düşmana nasıl teslim ettiniz? Hele bu kadar ucuza! diyordu.

Onun fikrince Selânik savunulabilirdi. O böyle bir facianın geleceğini biliyor, asker arkadaşlarını politikayı bırakarak ona karşı hazırlanmasını istiyordu. Gerçekten onun dilediği gibi çalışılsaydı, Rumeli elden gitmiyecekti. Bunun isbatı şudur ki Balkanlarda harb çıkınca büyük devletler, statükonun bozulmasına izin vermiyeceklerini ilân etmişlerdi. Bu, her devlet kendi toprağiyle kalacaktır, hiçbiri ötekinin toprağından almıyacaktır, demekti. Büyük devletler bunu, Osmanlı devletinin Balkanlıları yeneceklerine inandıkları için hıristiyan devletler hesabına söylemişlerdi. Osmanlılar yenilince tabii sözlerini tutmadılar, düşmanlar Rumeli'yi bölüştüler.

Bu arada Bulgarlar fazla hırsa kapıldıkları için müttefikleri ile anlaşmazlığa düştüler. Harbe tutuştular. Romanya da Bulgarlar aleyhinde savaşa katıldığı için, Bulgaristan ordularını topraklarımızdan çekti. Babıâli'yi basarak hükûmeti deviren

İttihatçılar da yeniden iktidarı ele almışlardır. Ordu yine yurtsever komutanların ve subayların idaresine geçti. Mustafa Kemal, Dimetoka'da bulunan bir tümenin harekât şubesi müdürü idi.

Çatalca'daki ordu Bulgarlara karşı yürüdü ve hiç olmazsa Edirne'yi tekrar geri aldı. İttihatçılar Mustafa Kemal'e emniyet etmiyorlar ve onun yükselmesini istemiyorlardı. Bu defa da Mustafa Kemal'in bulunduğu tümenin Edirne'ye girmesi gerekirken, İttihatçıların tam kendilerinden saydıkları ve benimsedikleri Enver Bey, süvarilerle hemen hemen hiç muharebesiz şehre girdi. İttihatçılar onun şöhretini böylece yeniden parlatmak fırsatını buldular.

Çanakkale Boğazı da kadrosunda bulunduğu tümenin bölgesinde olduğu için, bu son vazife Mustafa Kemal'e Boğazı iyiden iyiye inceleme fırsatını vermişti.

Fakat Mustafa Kemal artık ne ordu içinde, ne dışında vazife göremiyeceğini biliyordu. Ordunun başına geçenler onu rakip saymakta, İttihat ve Terakki ise onu yükseltmenin tehlikeli olduğu fikrinden caymamakta idi.

İttihatçılar iktidara iyice yerleşmişlerdi. Enver Bey paşalık rütbesi verilerek Harbiye Nezaretine getirilmişti. Orduda eski komutanlar tasfiye olunarak, bilhassa Enver paşayı sayan ve ona inanan bir komuta kadrosu kurulmuştu.

Mustafa Kemal belki partinin içinde bir şey yapmak ümidi ile arkadaşı Fethi Beyin İttihat ve Terakki Umum Kâtipliğine getirilmesi için çalıştı. Fethi Bey bu vazifeye geldi. Fakat ilk işi partiyi komitecilikten kurtarmak için fedayi takımı ile uğraşmak olduğundan pek çabuk nüfuzunu kaybetti. Fetfi Beyi düşüren fedayi takımı, arkasında pek yakın arkadaşı Mustafa Kemal'in bulunduğunu, onun da kendileri için, parti için tehlikeli bir adam olduğunu biliyorlardı.

İttihatçılar Fethi Beyi Sofya Elçiliğine yollamağa karar verdiler. Bu aralık Mustafa Kemal'i seven İttihat ve Terakki liderlerinden biri ona:

— Sen de Fethi ile beraber git. Ataşemiliter olursun. Hem hizmet edersin, hem de lüzumsuz didişmelerle yıpranmazsın, dedi.

Mustafa Kemal büyük bir iş görmek isteyen insanlar için

sabretmenin, boşuna hâdiseleri zorlamamaklığın, fırsat kollamanın degeri ne olduğunu bilirdi. İnsanlar telâş ve acele ile çıkmazlara saplanmamalıdır ve kendilerini vakitsiz harcamamaga dikkat etmelidirler.

Askerlikte çok vakit, rütbeleri kendinden büyük, ikinci sınıf kimselerin arkasında kalarak başarılar kazanmıştı. Kendini ortaya atmağı hırslar arasında bunalıp kalmamağı öğrenmiş ve denemişti. Bir insan, ölmedikçe, daima vakti vardır.

Mustafa Kemal, kenara çekilmeği bildi. Ataşemiliterlik vazifesi ile Sofya'ya gitti.

O, her işinde ciddi idi. Ataşemiliterlik vazifesine de kendini verdi. O kadar ki bir müddet sonra Bükreş, Belgrad ve Çetine Ataşemiliterlik vazifelerini de kendisine devrettiler.

Mustafa Kemal Sofya'da Fransızcasını ilerletti. Hoca tuttu ve çalıştı. Çok okudu. Batı dünyasının bize karşı üstünlüğü nü sağlıyan sebepler üzerinde kafasını yordu.

Birinci Dünya harbini yaklaştıran hâdiseler birbirini kovalıyordu. Almanlar bir genaralin emrinde yolladıkları heyetle Türk ordusunun baş kadroları içine sokulmuşlardı. Mustafa Kemal milli orduya yabancıların bu kadar hâkim olmasının aleyhinde idi.

Nihayet harb çıktı. Bir yanda Fransızlar, İngilizler, Ruslar, öbür yanda Almanlar, Avusturyalılar, ki sonradan İtalyanlar, Japonlar, Amerikalılar ve başkaları da birincilere katılacaktır.

İstanbul hükûmeti iki büyük devletler takımından birine bağlanmak için bunun bir fırsat olduğu fikrinde fakat kimi Almanlar kimi İngilizler safında yer almak dâvasında idi. Orduda Alman terbiyesi görmüş olanlar Almanların yenilmez olduğu iddiasında idiler.

Mustafa Kemal ise devletin kurtuluşu, harbe girmemekte ve fırsat kollamakta olduğu fikri ile yine hepsinden ayrılıyordu. Harp çıktıktan sonra Almanlar olanca gayretleriyle Osmanlı Devletini harbe sokmak için çalıştıkları sırada o, mektuplar yazarak, gelen gidenlerle görüşerek, beklemek, sonuna kadar beklemek tavsiyesinde bulunuyordu. Mustafa Kemal, askerlikte, kendine inanır ve görüşlerine güvenirdi. Ne Almancı, ne İngilizci idi: Türktü. Bir peşin hükme saplanmazdı. Ona göre bütün hesaplar yalnız Türkiye düşünülerek, yalnız onun im-

kânları ve şartları içinde yapılmalı idi. Türkiye'nin o günkü imkân ve şartları ise bu harbe girmeğe, hele böyle devler oyunu içine karışmağa elverişli değildi. Türkiye durumun gelişmesini bekliyerek fırsat kollamalı idi.

Derdini anlatamadı. İttihat ve Terakki hükûmeti Almanlar tarafından memleketi harbe soktu.

Şimdi Mustafa Kemal ne yapacaktı?

Tek bir şey: Kendisini asker olarak yetiştiren vatana cephelerde namus borcunu ödemek!

KARANLIKTA BİR YILDIZ

Gariptir ki, Mustafa Kemal'i çekemiyenler onun böyle bir harbde bile orduda vazife almasını önlemek istediler. Hatta bir aralık nüfuzlu askerlerden biri Sofya'ya gelerek:

— Sana bir alay verecekler. İran sınırını geçer, müslüman milletlerin kuvvetlerini toplayarak Hindistan'a kadar gider. İngilizleri orada vurursun, demişti.

Mustafa Kemal:

— Bir defa bu hayal... Olmasa bile böyle bir iş için sizin alayınıza ne lüzum var? Kendim sınırı aşar, topluyabildiğimi söylediğiniz kuvvetlerle Hindistan'a giderim, demişti. Hayır, o vatanın cephelerinde döğüşecekti. Kendisinin vazifeye tâyin edilmesi için Başkomutanlığa başvurdu.

Nihayet Tekirdağı'nda bir tümen Komutanlığına verdiler. Sofya'da yarbaylığa yükseldiği için rütbesi bu komutaya elverişli idi. Mustafa Kemal Tekirdağı'na geldiği vakit eli altında toplu hiçbir kuvvet bulunmadığını gördü. Bir ay çalıştı, kendi tümenini kendi kurdu.

1914 yılının sonlarına doğru idi. Tekirdağı'ndan tümeni ile Gelibolu yarımadasındaki Maydos'a gitti. Orada Bölge komutanlığı etmekte iken bu komutayı daha yüksek rütbeli birine verdiler. Mustafa Kemal tümeni ile Bigali'de ordu yedeğine geçti.

1915 Nisan ayındayız. Bir sabah vakti Arıburnu taraflarından top sesleri geldi. Düşman kuvvetleri İstanbul'a girmek üzere Çanakkale Boğazını almak için Gelibolu Yarımadasına asker çıkarmak üzere idiler. Top seslerinin haber verdiği hâ-

diso bu idi. Henüz hiçbir şey bilmiyen Mustafa Kemal, tümen kuvvetlerine hazırlık emirleri verdi. Maydos Bölge Komutanlığından olup bitenlere dair bilgi istemekle beraber, kolordunun veya ordunun ne yapmak niyetinde olduklarını sordu. Kendi tümeninin süvari bölüğünü durumu gözden geçirmek üzere Kocaçimen tepesine sürdü. Öğle üzeri aldığı rapora göre düşman Arıburnu'na çıktığından, hemen bir tabur yollaması bildirilmekte idi. Mustafa Kemal gerek bu rapordan, gerek kendi incelemelerinden şu kanaati edinmişti ki, düşman Kabaktepe taraflarında ehemmiyetli kuvvetlerle karaya çıkmağa hazırlanmaktadır. Buna karşı bir tabur değil, bütün tümeni kullanmak lâzımdı. Hiç kimseden emir beklemiyerek kuvvetlerini harekete geçirdi. Yol yoktu. Top arabalarını fundalıklardan aşırmak zorunda idiler. Mustafa Kemal yol keşfine bile kendisi çıktı.

O güç yürüyüşte asker yorulmuştu. Onlara pek kısa bir rahatlama verdi. Yalnız denizden görünmemeğe dikkat etmelerini tenbih etti. Kendisi yanındakilerle ileriye doğru gitti. Bir aralık yol büsbütün çetinleştiğinden atından indi ve yolu yaya takip etti. Bu sırada oradaki bir tepeyi bekliyen askerlerin Conkbayırına doğru koşuşarak kaçtıklarını gördü. Önlerine çıkarak:

— Niçin kaçıyorsunuz? dedi.
— Efendim... Düşman...
— Nerededir düşman?
— İşte diye bir tepeyi gösterdiler. Düşmanın bir avcı hattı o tepeye erişmek üzere idi. Mustafa Kemal kuvvetlerini rahatlamaya bırakmıştı. Bulunduğu yere göre düşman ona kendi kuvvetlerinden daha yakındı. Kaçan askerlere:

— Düşmandan kaçılmaz, diye haykırdı.
— Cephanemiz kalmadı, dediler.
— Cephaneniz yoksa süngünüz var, dedi.

Bağırarak onlara süngü taktırıp yere yatırdı. Aynı zamanda arkadan yetişebilecek kuvvetlerini koşarak bulunduğu yere getirmesi için emir subayını yolladı. Kaçan askerler süngü takıp yere yatınca, düşman da bunu bir çarpışma hazırlığı sanarak yere yattı.

Eğer bu yiğitçe ve çabuk hareket olmasaydı, düşman daha o gün tepeye yerleşmiş olacak, belki İstanbul yolu kendine

açılacaktı. Mustafa Kemal düşmanı geriye sürerek kıyıda kalmak zorunda bıraktı. İstanbul'u kurtaran Çanakkale muharebelerinin en tehlikeli olanlarından düşman Mustafa Kemal'i daima karşısında bulmuştur. Arıburnu'ndan sonra Anafartalar'daki çevirme hareketini de o önlemiştir. Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar onun kahramanlıkları ile tarihe geçti.

Conkbayırı'nda bir şarapnel parçası tam göğsüne isabet ettiyse de saatine rastgeldiğinden bir kazaya uğramaktan kurtuldu.

Bu çarpışmalarda Atatürk'ün askerlik dehasını, şahsî cesaretini ve insanlık değerlerini belirten birçok vakalar olmuştur.

İngilizler Anafartalar'ı çevirmek istedikleri zaman, bu oyunu bozmak için Kireçtepe'yi elde tutmak lâzım gelmişti. Halbuki bu tepeye giden tek yol donanma toplarının ateşi altında idi. Durmadan otuz sekizlik gülleler yağıyor, insan değil, kuş bile geçmesine imkân bırakmıyordu. Tepeyi tutmak için Mustafa Kemal'den emir alan subay ve neferler tereddüt içinde idiler. Fırsat kolluyorlardı. Düşman ise bu fırsatı vermiyordu.

Mustafa Kemal siperlere koştu. Askerlerin arasına karıştı:
— Niçin geçmiyorsunuz? diye sordu.

İçlerinden biri:
— Düşman ölüm saçıyor, geçilmez, diye cevap verdi.

Mustafa Kemal hiç tereddüt göstermeden:
— Oradan böyle geçilir! dedi ve ileri atıldı.

Komutanlarının ileri atılışını gören askerler hep birden, toz, duman, alev ve ölüm kasırgası içinde koşuştular ve tepeyi tuttular.

Tepeye pek buhranlı bir zamanda ilerliyen düşmanı mutlaka durdurabilmek için, elinde hazır başka bir kuvvet olmadığından, süvarileri feda etmek lâzım geldi. Mustafa Kemal komutanı çağırdı, emrini verdi. Komutan hiç tınmadan selâm verip geri dönünce, Mustafa Kemal:

— Galiba anlamadı... diyerek kendisini tekrar çağırdı:
— Ne demek istediğimi anladınız mı? diye sordu.

Komutan cevap verdi:
— Evet efendim, ölmekliğimizi emrediyorsunuz.

Yine Anafartalar'dayız. Mustafa Kemal'in emrinde altı binden az Türk askeri, 36 yedi buçukluk top ve 21 makineli tüfek var. Düşman en az 30 bindir. Bu kuvvetle 24 parça harb gemisinin ateş himayesi altındadırlar. Taarruza geçen düşman bu hareketinde muvaffak olursa, Çanakkale boğazını tutmak ihtimali yok olurdu Mustafa Kemal savunmada kalamazdı. Ölüme atılmak, düşmanı şaşırtmak ve sendeletmek lâzımdı. Taarruz emrini verdi.

Siper içinde bulunan bütün subaylar askerlerin kımıldamadığını gördüler. Mustafa Kemal ön sipere girdi, askerlere, konuşur gibi:

— Hiç çekinmeyiniz, ben biliyorum, düşman zayıf ve korkaktır. Tek bir tüfek patlatmadan yalnız süngülerinizi kullanacaksınız. En ileride ben yürüyeceğim. Acele etmeyin. Tam fırsatı gelince kırbacımı kaldıracağım, o zaman arkamdan geliniz.

Düşman siperi bu ön sipere birkaç metre mesafede idi. Mustafa Kemal bütün tehlikeyi göze alarak sürtüne sürtüne siperin üstüne çıktı ve yattı. Sonra kırbacı ile işaretini verdi.

Bir an sonra askerler komutanlarını geride bırakarak düşman siperlerine girdiler. Mustafa Kemal içeriye doğru sıyrılarak sipere girmişti. Vücutlara saplanan süngülerin boğuk hırıltılarını işitiyordu.

Bir İngiliz komutanı bu harekette başarısızlıklarını özürlü göstermek için, Türkler kovanlarından boşanan arılar gibi hücum ettiler, diye yazmıştı.

Ölüme giden bu akının bir kısmı kıyılara kadar uzanmıştı. Daha sonra düşman Conkbayırı'nı denedi. O kadar ateş açtı ki Mustafa Kemal'in ayak basıp da bir çelik parçası olmıyan bir karış toprak kalmamıştı.

Ölüme doğru insanlar akıttığı bu çarpışmalardan birinde düşman durmuş, fakat bütün askerleri can vermişti. Tüfekleri ellerinde öyle yatıyorlardı ki düşman hücumu bekliyen canlı bir kıta görünüşünde idiler. Mustafa Kemal'in yanına gelen yüksek komutanlardan biri:

— Kuvvetleriniz nerede? diye sordu

Mustafa Kemal:

— Kuvvetlerim mi? İşte bu yatan ölüler! dedi. İlerideki şehit saflarını gösterdi.

Arıburnu'nda durum nazikleşince Mustafa Kemal İstanbul'daki Başkomutanla bile doğrudan doğruya telgraflaşıyordu. Gelibolu kuvvetleri komutanı Alman generalinin karargâhı ise çok uzaklarda idi. Muharebeler arasında Mustafa Kemal'i telefonla aradı. Sordu:

— Durumu nasıl görüyorsunuz? Nasıl bir tedbir düşünüyorsunuz?

— Durumu nasıl gördüğümü çoktan bildirmiştim. Tedbire gelince, şimdiye kadar alınacak olanlar alınmıştır. Şimdi alınacak tek bir tedbir vardır.

— Nedir bu tedbir?
— Emrinizdeki kuvvetleri emrime veriniz.

Komutan alaylı bir dille:
— Çok gelmez mi? dedi.

Mustafa Kemal olanca ciddiliği ile cevap verdi:
— Az gelir!
Mustafa Kemal o cehennem ateşi altında bile yaşama âdetlerini bozmadı. Toprak altındaki komutanlık karargâhı, evindeki odası gibi döşeli idi. Bir aralık İstanbul'dan Âyan ve Meclis âzalarından bir heyet, askerleri ziyaret etmek üzere Çanakkale cephesine yollanmıştı. İçlerinden biri diyor ki: «Gelibolu Yarımadasına yaptığımız bu kısa seyahat Âyan âzasından bir Arap büyüğünü bilhassa ürkütmüştü. Zavallı adam her top gürleyişinde bir defa sıçrar:

— Canım efendim, biz muharebe etmeğe mi geldik? Ne işimiz vardı bu cehennemde?» diye bağırıp dururdu.

Nihayet Anafartalar'a vardık. Henüz albay rütbesinde bulunan Mustafa Kemal, grup komutanı idi. Karargâh şimdi gözümün önündedir, âdeta bir köşk gibi bir şeydi. Kendimizi bir an için İsviçre dağlarında sandı. Her şey öyle yerli yerinde idi ki top sesleri işitmesek kendimizi gezmede zannedecektik.

Karargâh kesilmiş odunlarla yapılmıştı. Sanki muharebe etmek için değil de, huzur içinde denizi seyretmek için gibi... Kameriye biçiminde bir zeminlikti. Mustafa Kemal ölüm karşısında bile hayat yaratıyordu. Mustafa Kemal heyet âzasına karargâhını gezdirdikten, hareketler hakkında açıklamalar yaptıktan sonra, bizi hazırlattığı yemek sofrasına dâvet etti. Liste

şöyle idi: Düğün çorbası, patatesli et, bamya, fasulye, börek, pilâv, tatlı.

Rakipleri, hattâ düşmanları da olsa İstanbul Hükûmetindekiler ve Harbiye nezaretindekiler Mustafa Kemal'e derin bir saygı bağlamışlardı Çünkü o harb, İstanbul'un kurtuluş savaşı idi. Hükûmet, devlet merkezini Anadoluya taşımak için hazırlanıyordu. Padişahı Eskişehir'e götüreceklerdi. Saray yas içinde idi. Mustafa Kemal albaylığa ve Grup Komutanlığına, o yaşta, bu kahramanca zaferleri yüzünden yükselmişti. Düşman durmuş, yıpranmış, Mustafa Kemal rahatsızlıkla oradan ayrıldığından dört ay sonra da Gelibolu yarımadasından askerleri çekmişti. Bu hâdise, Çanakkale muharebesini açmak için israr eden İngiliz Nazırlarından Churchill'in istifa etmesine sebep olmuştur.

Orduda ve halk arasında Mustafa Kemal adı yayılmıştı. O, her tarafta bozgunlar verdiğimiz korkunç harb yıllarında karanlık içinde yol gösteren bir yıldız gibi parlıyordu. Bu şöhretini bile kıskananlar, o zamanlar çıkan resimli bir harb dergisinde Mustafa Kemal'in basılmak üzere bulunan resmini çıkartmak emrini verdiler ve onun yerine Alman Generalinin fotoğrafını koydular.

Ama artık onun dehâsına, karakter kuvvetine ve yiğitliğine inanmayan kalmamıştı. O, nişan ve madalyalarını, ordu ve halk saygısını politika yollarından değil, şerefli meslek ve ahlâk başarıları ile kazanıyordu. Harb içindeki sefaletler, cephelerdeki bozgunlar halkı ve aklı erenleri iktidardan soğutmuş olduğu için, gönüller harb politikasının ve hükûmetinin muhalifi de olduğunu bildikleri Mustafa Kemal'e dönmüştü. Resmî edebiyat onu elinden geldiği kadar unutturmağa ve gölgede bırakmağa uğraşıyordu. Fakat ölüm günlerinde, bu büyük askere vazife vermekten de kimse kaçmamıyordu. O ise vazife aldıkça yeniden pırıldıyordu.

İMPARATORLUĞUN SONU

Mustafa Kemal, İstanbul'da elinden geldiği kadar hükûmet büyüklerine gidişin kötülüğünü anlatmağa çalıştı. Dinlemediler. Çanakkale zaferinin sarhoşluğu içinde idiler. Fakat herşey Almanların düşmanlarını yenmesine bağlı idi. Buna hiç imkân görmiyen Mustafa Kemal, bir çıkar yol aranması fikrinde idi Bir aralık eski dostlarını görmek üzere Sofya'ya gitti. Oradayken kendisini merkezi Edirne'de bulunan On Altıncı Ordu Komutanlığına tâyin ettiler. Edirne'de bir buçuk ay kaldıktan sonra Rus cephesine yolladılar. Diyarbakır üzerinden yeni hizmetine gitmek üzere yola çıktı. Ruslar Anadolu içine sarkmışlardı. Van, Bitlis, Erzurum, Erzincan, Trabzon gibi vilâyetlerimiz artık düşman işgali altında idi. Mustafa Kemal'in generalliğe yükselmesi o sıralarda olmuştur.

Mustafa Kemal bu sırada ve daha sonra İkinci Ordu Komutanlığı devrinde pek çetin savaş günleri geçirmişti. Bir defasında komutasındaki kuvvetler, çok üstün Rus piyadeleri ile boğaz boğaza savaştılar. Rus cephesi âdeta bir süngü ormanı idi. Süngü savaşlarında Türkler dünyanın en iyi askerleri olduğundan düşmanı kaçmak zorunda bıraktılar. Bu harbde Mustafa Kemal, bir aralık, düşman süngüleri arasında kalmıştı. Esir olmak tehlikesinde idi. Bu tehlikeden soğukkanlılığı ile kurtulabildi.

İkinci Ordu Komutanlığına geldiği vakit, pek nazik bir durum karşısında idi; ordu Çapakçur boğazının kuzey ve doğusundaki dağları tutuyordu. Yorgun ve zayıf bir orduyu bölgenin pek şiddetli ve sürekli kış aylarında, vasıtasızlık içinde o dağlarda bırakmak tehlikeli idi. Ordunun bu durumunu Başkomutanlık da, Kafkas Cephesi Komutanlığı da görmüştü. Fa-

kat bir türlü üstüne sorum almak isteyen yoktu. Genç Ordu Komutanı Mustafa Kemal, Çanakkale'de kazandığı şöhreti tehlikeye koyarak, orduya çekilme emrini vereceğini ve bunun bütün sorumluluğunu kendisi yükleneceğini bildirdi. Çekilme tedbirlerini başarı ile tatbik etti. Bu çok ehemmiyetli idi

Çünkü Rus kuvvetleri ileri harekete geçerlerse, genç komutanın şöhreti sönerdi. Fakat onun vatan sevgisi, şöhretine bağlılığının çok üstünde idi. Kararını vermiş, ordusunu kurtarmış, geride yeniden kurmuştu.

Taarruzda, bozgun ve çözülme tehlikesi önde, dönüşlerde ise, geridedir. Bu dönüş sırasında bir neferin:

— Ne korkak komutanlardır bunlar, ben Rus öldürüp duruyordum, ne diye geri çektiler bizi... diye söylendiğini duyunca:

— Pekiy ama yalnız senin düşman öldürmenle olmaz ki... Koca ordu bu... Belki senin anlamadığın sebepler vardır, dedi.

Nefer, Mustafa Kemal'in yüzüne baktı:
— Sen kimsin? diye sordu.

— Ben sizin komutanınızım.

Nefer, kendini kurtarmak için en önde kaçıp gittiğini zannettiği komutanı yanında görünce:
— Ha o başka! dedi.

Kolordu ve İkinci Ordu Komutanlıkları arasında Mustafa Kemal'i Hicaz'ı savunmak üzere ordu komutanlığı yetkisi ile oraya gidecek kuvvetlerin basına yollamışlardı. Durumu gözden geçirmek üzere Şam'a gitti. Filistin cephesinde pek sıkışık halde idik. Çöller içinden uzayıp giden dar demiryolunun tâ sonunda Medine'yi ve oraya doğru bütün yolları savunmağı kalkışmak ona göre yanlıştı. Yapılması gereken şey, Hicaz kuvvetlerini de geriye çekerek Filistin cephesini kurtarmağa çalışmaktı.

Önce Mustafa Kemal'in tavsiyelerini Ordu Komutanı ve Başkomutanı kabul ettiler. Fakat Peygamberin kabri Medine'de olduğu için orayı bırakmak fikri İstanbul'u alt üst etti. Doğru buldukları kararı tatbik edemediler.

Mısır'dan çölü aşarak Kudûs'e doğru yürüyen İngilizler, Irak'a da asker çıkararak Bağdat'ı almışlardı. Osmanlı Başkomutanlığı Bağdat'ı geri almak hayaline kapıldı. Alman ordularına Başkomutanlık eden bir generali Osmanlı Mareşali rüt-

besi ile Yıldırım Orduları Grubu komutanlığına tâyin etti. Mustafa Kemal bu hareketin asla muvafık olmıyacağı kanaatinde idi

Bu grup içinde de Halep taraflarında kurulmak istenen Yedinci Ordu Komutanlığını kendisine teklif ettikleri zaman yaveri Başkomutanlığın telgrafını sevinerek götürdü. Henüz uykuda idi. Yatağında doğrularak sordu:

— Bu telgraf seni çok mu sevindirdi?
— Ne yalan söyleyeyim, çok sevindim.

— Nah sana, dedi, bu komutanlığı senin düşündüğün sebeple kabul etmiyeceğim. Alman komutanının Bağdat'a karşı girişeceği kanlı taarruza mâni olmak için kabul edeceğim. Çünkü bu komutanın böyle bir taarruzdan maksadı ne olduğunu biliyorum.

Gerçekten Avrupa cephesinde İngilizler Almanlara karşı pek ağır basmakta idiler. Almanlar böyle bir sefer açarlarsa İngilizlerin Avrupa'da kendilerine karşı yollıyacakları kuvvetten hiç olmazsa büyük bir kısmını buraya ayıracakları ümidinde idiler.

Bir müddet sonra Alman Komutanı Bağdat'ı almanın mümkün olmadığını görünce, kuvvetlerini İngilizleri Filistin'den çıkarmak için kullanmağa kalktı. Mustafa Kemal Türk kuvvetlerinin artık hiçbir taarruz için harcanmaması fikrinde idi. Hareket muvaffak olamıyacak, fakat on binlerce Türkün boş yere kanı dökülecekti. Bu, Alman generalinin umurunda değildi. O, Avrupa'daki cephelerden buralara ne kadar düşman kuvveti çekebilirse, vatanına hizmet etmiş olacaktı. Daha az Alman kanı dökülecekti.

Ordu komutanı Mustafa Kemal'in 1917 eylülünde Haleb'den Başkomutanlığa yolladığı bir rapor, o devirdeki ordu ve memleket halini iyice anlattıktan başka, bildiğini ve gördüğünü her türlü şartlar altında, hiç çekinmeksizin sorumlu kimselere ve makamlara anlatmak ahlâkının bir örneğidir. Mustafa Kemal bu ropurunda der ki: «Harb, milletimizi son dereceye getirmiştir. Halk ve hükûmet arasındaki bağlar zayıflamıştır. Halk menfaatini, her bakımdan, hükûmetten uzak kalmakta görmektedir. Çünkü kalan halk ya kadınlardan, ya âcizlerden, veya asker kaçaklarından ibarettir. Çalıştıklarından elde ettikleri ancak kendi yiyeceklerine yetmezken, askerî ve sivil hükû-

met, açlık ve ölüm karşılığı, onların neleri var neleri yoksa almak zorundadır Sivil idare zaaf içinde olduğundan memleket anarşiye doğru sürüklenmekte, haksızlık ve adaletsizlik içinde bunalmaktadır. Jandarma kuvveti yoktur. İhtiyaç yüzünden memurlar rüşvet almakta, vazifelerini kötüye kullanmakta ve keyiflerine bakmaktadırlar. Halk hayatı, ticaret ve ekonomi hayatı çöküntü içindedir.

«Harb devam ederse karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike her yanından çürüyen saltanat binasının bir gün içerden birdenbire ve hep birden çökmek ihtimalidir. Askerî durum, harbin yakın gelecekte bitmiyeceğini göstermektedir. Müttefiklerimiz düşmanlarımızı vurarak onları barış istemeğe artık zorlıyamazlar. Almanlar ümitlerini, geliniz bizi yeniniz, temeline bağlamışlardır. Düşmanlarımız ise birbirlerinden ayrılmıyacaklar, bizim tarafın dayanabileceği kadar harbi uzatacaklardır. Bundan harbi bitirmenin artık elimizde olmadığı neticesini çıkarmak lâzımgelir. Türkiye'nin askeri durumu şudur: Ordu, harbin başında olduğuna nisbetle çok zayıftır. Birçok ordular kuvvetçe beşte bire inmişlerdir. Memleketin insan kaynakları bu eksikleri doldurmaya yeter halde değildir.

Hattâ Yedinci Ordu gibiordularımız içinde en iyi halde bulunanı dahi, henüz düşmana bir tek kurşun atmadan, kuvvetli tutamıyoruz.

Bir misal olarak arzedeyim ki en güç işleri yapmak üzere biner kişilik taburlardan bana gönderilmiş olan 39 uncu tümenin yüzde ellisi ayakta durmağa mecalsiz olduğundan ayrılmış, geriye 17 ile 20 yaşları arasında serpilmemiş çocuklar ve 45 ile 55 yaşları arasında işe yaramazlar kalmıştır. Cephelerimize gelince, İngilizler ve Ruslar ne zaman harekete geçerlerse bizi düşüreceklerdir. Bu taarruzu beklemek lâzımdır.

«Durumu bu iken Bağdat'ı geri almağı düzünmek bile abestir. En kuvvetli ve hazır düşman Filistin'dedir.

«Bize göre yapılacak şeyler şunlardır: Halk emniyetini korumak için yeniden jandarma kuvvetlerini yapmak, idare işlerini, hele adliye ve besleme işlerini bir düzene koymak, yolsuzlukları hiç olmazsa en aşağı haddine indirmek, Harbin uzaması yeni felâketlere sebep olursa, elimizde ve gerimizde kalacak bölgeleri ve halkı çürük bir halde bulmamalıyız Askerî bakımdan, bir savunma politikasına bağlanmalıyız. Bir tek ne-

feri sonuna kadar saklamalıyız. Memleket dışında bir tek Türk bırakamayız. (Halbuki hükûmet Galiçya'ya Türk kıtaları yollamıştı.)»

Mustafa Kemal bu şartlar içinde vazife görmesi mümkün olmadığını anlıyarak istifa etti ve İstanbul'a geldi.

İstanbul'da Beşiktaş'ın Akaretler mahallesinde oturan pek sevdiği anasına kavuştu. Bütün ümit kesenler onun etrafında idi. Hattâ aralarından bazıları bir asker isyanı çıkararak Başkomutanı devirmek ve yerine Mustafa Kemal'i geçirmek istediler. Mesele meydana çıkarak bu ittihatçı fedayisi harp divanında muhakeme edilmiş ve kurşuna dizilmiştir.

Mustafa Kemal Ordu Komutanlığından istifa ettikten sonra Halep'ten İstanbul'a gelecek kadar bile parası yoktu. O zamanlar hem nâzır, hem komutan bir ahbabı ile görüşüyordu. O da tamamiyle kendisinin fikrinde idi:

— Ne yapalım? diye sordu.

— Hiç bir şey yapamazsanız benim gibi istifa edersiniz, dedi.

Arkadaşı düşündü, düşündü, düşündü:

— İstifa edemem, çocuklarımın geçinecekleri yok, demişti.

Mustafa Kemal:

— Bahis konusu Türk milletinin ölümü, kalımdır. Böyle zamanlarda insan nasıl bu türlü kaygılara düşer, diye cevap verdi.

İstanbul'dan kendisine:

— Alman İmparatoru Padişahı dâvet etti. Fakat kendisi gidecek halde değildir. Veliahd Vahidettin Efendi'yi yollamaya karar verdik. Onunla birlikte siz de gider misiniz? dediler.

Mustafa Kemal için bu pek iyi bir fırsattı. Hem cephede Alman ordusunun durumunu yakından öğrenecek, hem de hasta ve ihtiyar padişahın yerine geçecek olan Veliahda kendi fikirlerini anlatabilecekti.

Cephede Alman ordusunu, Kayzeri, Başkomutanı ve Genelkurmay Başkanını gördü. Anladı ki, Almanya için de harbden hiçbir ümit kalmamıştır.

Mustafa Kemal bir müddet hekimlerin gösterdiği lüzum üzerine Viyana ve Karlsbad'da tedavi edildikten sonra 1918 tem-

muzunda İstanbul'a döndü. Padişah ölmüş, yerine Vahidettin geçmişti. Mustafa Kemal seyyahatte iken ona yapmış olduğu telkinlerden bir netice çıkacağını umuyordu. Padişah Başkomutanlığı doğrudan doğruya üstüne alabilir, memleketini felâketten kurtarmak teşebbüsünde bulunabilirdi. İstanbul'a varınca gitti, kendisi ile konuştu. Fakat yeni padişahtan hiçbir şey beklemek doğru olmadığını anlamakta gecikmedi.

Suriye'de durum fena idi. Alman Generali geri alınmış, fakat yerine yine bir Alman getirilmişti. Mustafa Kemal'i tekrar Yedinci Ordu Komutanlığına tâyin ettiler. İstanbul'dan hiçbir ümidi kalmadığı için, orduya faydalı olabilecek son vazifeleri yapmak üzere komutanlığı kabul etti ve Suriye'de Nablüs'e gitti.

Cepheyi biraz dolaştıktan sonra gördü ki artık her şey bitmiştir. İngilizler taarruza kalktıkları zaman yapılabilecek hiçbir şey kalmamıştır. Kendisi diyor ki: «Düşününüz yüzlerce kilometre uzayan bir cephe üzerinde üç ordu. İsimleri ordu... Zayıf, dağınık birtakım kuvvetler.»

İlk işi elindeki kuvvetleri bir araya toplamak olmalı idi. Karlsbad'da tam tedavi görmediği için de hasta idi. On beş gün yatakta kaldı.

Bir gün kendisine İstanbul'dan gelen raporları okuyorlardı. Bu raporlarda bir İngiliz esirinin söyledikleri dikkatini çekti:

— Bir daha okuyunuz, dedi.

Anladı ki İngilizler hemen o günlerde bütün cephe boyunca taarruza geçeceklerdi.

— Biraz sonra ordu kurmay heyetini görmek istiyorum, dedi.

Yatağından kalktı, giyindi. İş odasına giderek bir ordu emri hazırlattı. Bu emirde düşmanın 19 Eylül'de taarruza geçeceğini söyliyerek, ordunun alacağı tedbirler ne olacağını bildiriyordu. Ordusuna verdiği emri Ordular Grubunun başındaki Alman Komutanına da yollamıştı. Mustafa Kemal'in tahminlerine inanmadı ve güldü.

Ama o, kendi kuvvetlerine emirlerini verdi.

19 - 20 eylül gecesi İngilizler top ateşi ile taarruza geçtiler. Yedinci Ordunun sağındaki orduyu yardılar, esir ettiler. Düşman süvarileri, boş kalan bir cepheden geçerek Grup Komutanı

Alman Mareşalinin karargâhını bastı. Komutan kendini güç kurtarabildi.

Mustafa Kemal bin güçlük içinde, nehirlerden geçerek, çöllerden aşarak ordusunu Şam'a kadar getirdi. Hemen sezindi ki şehir, Türkleri arkadan vurmak üzere ayaklanmak üzeredir.

Bu sırada ona Şam'daki Yedinci Orduyu başkasına bırakıp, Rayak'daki kuvvetlerin başına geçmesi için emir verdiler. Trenle Rayak'a gitti. Kuvvetler darma dağınıktı. Askerlerini güvendiği subayların idaresinde derledi, topladı.

Şam'daki komutan, kuvvetleri bırakarak kaçmıştı. Mustafa Kemal gördü ki orduda emir ve komuta kalmamıştı. Herkes başının kaygısına düşmüştü. Şam ve Rayak'taki kuvvetlerin hepsini kendi idaresine alarak, Haleb'e doğru çekip kurtarmağa karar verdi. Kuvvetleri Haleb'de topladı. Asırlardanberi Osmanlı Türklerinin idaresinde yaşıyan Filistin, Suriye ve daha ötede Hicaz'ı kaybetmiştik. Türklüğün Arap dünyası ile de artık ilgisi kalmamıştı.

Fakat Araplar Haleb'de orduya hiyanet etmeğe hazırlanmışlar, bâzı mahalleleri tutmuşlardı. Mustafa Kemal ve arkadaşları âdeta esir olmuşlardı. Ordusu şehir dışında olduğundan Mustafa Kemal'in yanında pek az kimsesi vardı. Otomobilinin etrafını sardılar ve her tarafına yüklendiler. Mustafa Kemal şoföre:

— Dur! diye emir verdi.

Sonra elinde bir kırbaçla ayağa kalkarak:

— Reisiniz nerede? diye sordu.

— Reis mi? Hepimiz...

Hemen karar vermeli idi. Kırbacı ile rasgelene vurmaya başlıyarak:

— Çekiliniz, diye haykırdı.

Sonra:

— Çabuk reisinizi getirin, dedi.

Reisleri geldi:

— İngilizlere yardım etmek istiyorsunuz. Ama ben onları yendim. Sizi kusurlu bulmuyorum. Bu akşam yanıma geliniz, sizinle görüşeceklerim var, dedi.

Ne yapacağını şaşıran reis:

— Emredersiniz, dedi, uzaklaştı.

Mustafa Kemal şoförüne:

— Çabuk geriye! emrini verdi. Haleb'in içindeki karargâhına döndü. Oraya gelen şeyhe:

— Benden ne istiyorsunuz? dedi.

— Bin altın... Silâh ve cephane... cevabını aldı.

Bin altını verdi. Silâh ve cephaneyi vadetti.

Yine hasta, yatağına uzanmıştı. Haleb şehri içinde yeniden kıyamet koptu. Balkona çıkarak sokağa baktı: Gördü ki otele doğru bir hücum var. Aşağıya indi. Kırbacı ile otele girenleri dışarı sürdü ve kendine verilen bir rapordan anladı ki düşman Haleb'e de taarruz etmek üzeredir.

Düşman şehre bomba atıyordu. Halk arasında ölenler çoktu. Mustafa Kemal Haleb'te bir sokak muharebesi yaptı. Şehre girenleri koğdu.

Otomobiline binerek şehri bırakmak üzere iken, Haleb Komutanına:

— Bu akşam Haleb ilerisindeki kuvvetleri geri çekeceğim, yarın Haleb'in batı-kuzeyindeki İngilizlerle Araplara taarruz edeceğim. Buna göre davranınız, dedi.

İşte Birinci Dünya harbinin son savaşı bu olmuştur. Komutanlar arasında kuvvetlerini kurtaran tek adam, Mustafa Kemal, İngiliz ve Arapları orada durdurmağa muvaffak oldu. Ve düşmanın durdurulduğu bu hattı, daha sonra, Kuvay-ı Milliye devrinde, Anadolu'nun Türk süngüleri ile çizilen sınır hattı olarak ilân etti.

Önce Bulgarlar, sonra Avusturyalılar ve Almanlar teslim olarak Birinci Dünya Harbi bitmiş, başlangıçta Mustafa Kemal'in sözüne inanmıyan İttihatçı liderleri memleketten kaçmışlardı. Osmanlı Devlet Merkezine düşman donanmaları ve düşman orduları girmek üzere idiler. Çünkü harb hükûmetinin yerine geçen hükûmet, Mondros mütareketini imzalamıştı.

İmparatorluğun son günleri idi.

KARA GÜNLER

Son Halep savaşından sonra Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı ve Yedinci Ordu karargâhı Adana'da bir otele yerleşti. Grup Komutanı Mareşal Fon Liman Sanders bir gün kendisini odasına çağırdı:

— Siz, dedi, harp cephelerinde, Arıburnu'nda ve Anafartalar'da tanıdığım komutansınız. Aramızda gerçi bâzı hâdiseler geçti, fakat bunlar birbirimizi tanımamıza yardım etti. Artık Türkiye'den ayrılmak zorundayım. Emrim altındaki kuvvetleri, bu memlekete geldiğim günden beri saydığım bir komutana size bırakıyorum. Bu umumî felâket içinde betbahtlık duymamak imkânsızdır. Ben yalnız bu komutayı size bırakmakla avunuyorum. Emir sizindir, ben sizin misafirinizim, dedi. İşte Mondros mütarekesi bu sırada Mustafa Kemal'e bildirilmişti. İstanbul'daki yeni hükûmet Amerika Cumhurbaşkanı Vilson'un her millete hak ve hürriyet tanıyan prensiplerine, İngilizlerle Osmanlılar arasındaki tarihi münasebetlere güvenerek, devletin ve milletin kaderi için yalnız onlara bel bağlamıştı. Mustafa Kemal ise geleceğe inanmaktan hiç bir zaman şaşmamıştı. Bir millet yalnız kendine güvenebilir. Yalnız katlanacağı fedakârlık kadar varlık hakkı kazanabilir. Gerçi büyük devletlerin ordu ve donanmaları Osmanlı saltanatını teslim almışlardı. Bugün onlarla savaşa devam etmek, intihar etmek demekti.

Ama Mustafa Kemal, eğer Türkiye artık hiçbir vazifesi kalmadığı ümitsizliğine düşerse, büsbütün yok olup giderdi. Onun için düşmana vereceği silâhlardan mümkün olduğu kadarını kaçırmalı, Anadolu içinde biriktirmeli ve yine Anadolu içinde yedek kuvvetler tutmalı idi. Olabilir ki bir ölüm - kalım savaşına atılmak lâzım gelirdi. Binlerce yıllık tarihi olan bir millet

kan dökmeden, son vazifelerini yapmadan hürriyetsizliğe boyun eğmezdi.

Mustafa Kemal, bizi yenen devletlerin iyi niyetlerine güvenme üzerine politikasını kuran İstanbul hükûmeti görüşünün aksine, mütareke şartları içine pek açık olmıyan maddelerin Türkiye aleyhine kullanacağı fikrinde idi.

Nitekim bunun ilk misali, İskenderun olmuştur. İngilizler bu maddelerden birine dayanarak, esaslı hiç bir vaka da olmadan, İskenderun limanını işgal etmek istediler. Mustafa Kemal orada bulunan kuvvetlerinin sarılıp dağıtılmasını önlemek için, çekiliş sona erinceye kadar, bir teşebbüs olursa ateşle karşı konmasını emretti. İstanbul hükûmeti onun bu emrinden telâşa düştü. İstanbul'a göre İngilizlerin her dediği yapılmalı idi.

Mustafa Kemal'in görüşünce, bir yurtsever için her zaman vatana hizmet etmek fırsatı vardır. İmkânsızlıklar içinde dahi, bir yurtsever vazife ve sorun duygusunu kaybetmemelidir. İstanbul hükûmetinin gidişini beğenmiyen Mustafa Kemal, bu hükûmetten Harbiye Nazırlığı vazifesini istedi. Kendisinin başlıca rakibi ve muhalifi Başkomutan Enver Paşa memleketi bırakırken:

— Benim yerime Mustafa Kemal'i getiriniz. Ancak o bir şey yapabilir, demişti.

Fakat boyun eğme politikasından başka çıkar yol olabileceğini düşünmiyen hükûmet reisi ve arkadaşları, onun bu isteğini reddettiler. Mustafa Kemal komutanlıktan istifa etti ve İstanbul'a geldi.

Mustafa Kemal der ki:

«Ben barışın çabuk yapılmıyacağını biliyordum. Barışa kadar pek buhranlı durumlar karşısında kalacaktık. İşte bu sıralarda vatana faydalı hizmetler görebileceğime inanıyordum.»

1918 Kasımında İstanbul'a geldiği gün, limanı dolduran düşman donanma tekneleri arasında bir motorla geçerken, zırhlılara baktı ve yaverine:

— Geldikleri gibi giderler, dedi.

Birçok İttihatçılar ve komutanlar tutulup hapse atılmıştı. Fakat Meclis yine çalışmakta idi. Mustafa Kemal İstanbul'da hükûmet adamları ve Milletvekilleri ile temaslara geçti. Alman-

ya seyahatinde tanıdığı Padişahla konuştu. İlk istediği şey, yurtsever ve cesaretli insanlardan bir hükûmet kurulması idi. Fakat hemen anladı ki, hiçbirinden ümit yoktur. Herkes perişanlık içinde, kendi başının kaygısında idi. Mustafa Kemal İstanbul'un sokak görünüşünü şöyle anlatmıştır: «İstanbul sokakları düşman askerleri ile dolu, Boğaziçi toplarını sağa sola çeviren düşman zırhlıları ile mavi suları görünmiyecek kadar örtülü idi. Birçok duygulu vatandaşlar ancak ekmek ve yiyecek almak için evlerinden çıkıyorlar, yolda hakarete uğramamak için büzülerek ve eğilerek geçiyorlardı. Koskoca İstanbul ve orada yaşıyan yüzbinlerce insan âdeta sesleri kısılmış bir halde idi.»

Mustafa Kemal Şişli'de bir ev tutmuştu. Bu ev şimdi İnkılâp Müzesidir. Orada bir şey umduğu herkese fikirlerini aşılamağa çalışıyordu.

Bir gün İtalyan askerleri Akaretlerde oturan anasının evini bastılar. Çünkü o zaman işgal kuvvetleri diledikleri evlerden aileleri kovarak kendileri yerleşirlerdi. Mustafa Kemal anasının evini güç kurtardı.

Bir aralık padişahı değiştirmek, namuslu bir politika güdecek bir hükûmet kurulabilmesi için ihtilâlci tedbirlere başvurmak üzere bir komite yapmağa çalıştı. Bir arkadaşının çıkardığı Minber gazetesinde fikirlerini imzasız yazılarla yaydı.

Meclis artık dağılmıştı. Hükûmette ittihatçı muhalifleri gelmişlerdi. Bunlar tamamiyle İngilizlere teslim olmak, onlar ne derlerse yerine getirmek fikrinde idiler. Yalnız İttihatçılar değil, Milliyetçi Türkleri de tutup hapse atıyorlardı. Hiç yılmayan Mustafa Kemal İttihatçı düşmanlığını vatan düşmanlığına kadar götüren bu adamlarla da konuştu. Onları da ayarlamağa çalıştı. Mustafa Kemal'i serbest bırakmalarının sebebi, harb politikasının ve harb hükûmetlerinin aleyhinde olması bilindiğindendi.

Bir gün, O, hükûmet adamlarının yakın bir gazetecisi, üç arkadaşı ile beraber parti merkezinde oturuyorlardı. İçlerinden biri Mustafa Kemal'i överek: «Ben onu Suriye'de gördüm. Kuvvetlerini tek kurtaran, her şey darma dağınık olmuşken, kendini tek şaşırmıyan ve iradesini kaybetmiyen odur.» diyordu.

Gazeteci:

— Sahi... dedi. Benimle de görüşmek istemiş. Gidip konuşayım, yine buraya gelirim.

Gitti, bir hayli sonra geldi. Dedi ki:

— Söylediklerin doğru... Pek akıllı bir adam... Anlattıkları da lâf değil. Ne derse dosyada vesikası var. Fakat ne kadar olsa eski ittihatçı ve asker. İkisi bir arada aptallık demektir. Sonunda bana ne söylese beğenirsiniz? Anadolu'da silâh ve yedek kuvvet bulundurunuz, artık ne İngilizler, ne Fransızlar yeni bir muharebeye girişemezler. Halk efkârlarının barıştan başka düşünceleri yok. Sırası gelince fırsattan faydalanalım.

Hep beraber Boğaz sularını kaplıyan İngiliz harp gemilerine baktılar. Hazır bulunanlardan biri kahkahalarla güldü. Daha duygulu biri ise: «Ne diyeyim? Allah aptalın gönlüne göre versin!» dedi.

Mustafa Kemal bir vazife koparıp Anadolu'ya giderek orada halkı hazırlamaktan başka yapacak bir şey kalmadığına kanaat etmişti.

Bir gün yakından tanıdığı ve kendine inandığı bir asker arkadaşı ile evinde otururken kendine:

— Şuradan bir Türkiye haritası bulup masaya açar mısın? dedi.

Arkadaşı haritayı buldu, masa üstüne açtı:

— Meselâ, dedi. Hiçbir sıfatım ve yetkim olmaksızın. Anadolu'ya gitmek ve orada milleti uyandırmak için en elverişli bölge ve beni o bölgeye götürecek en kolay yol hangisi olabilir?

Arkadaşı yüzüne baktı:

— Karar verdin mi? dedi.

— Şimdilik bundan söz açmıyalım. Sen bana cevap ver.

Arkadaşı masanın kenarındaki sandalyaya ilişti. Derin derin düşünmeğe başladı. Sonra ayağa kalkıp, gülerek:

— Yollar çok, bölgeler çok, dedi.

Sonra:

— Ne yapacağını bana ne vakit söyliyeceksin? diye sordu.

Mustafa Kemal kısaca:

— Zamanında! cevabını verdi.

Çünkü ona göre böyle ağır ve ciddi bir kararı yerine getirmeden önce bütün ihtimalleri düşünmeli ve hesap etmelidir.

— Keşke şu tarafını bu tarafını da düşünmeli idim. Belki bir çıkar yolu bulunur, bunca can yakmağa lüzum kalmazdı gibi bir tereddüt karar sahibinin vicdanını yakar. Bundan baş-

ka kendisi ile beraber çalışacak olanlar da başvurulandan gayrı bir çare kalmadığında onunla birlikte olmalıdırlar. Der ki:

— Bilirsiniz, fikir hazırlıkları seferberlikte davul zurna ile asker toplamağa benzemez. Fikir hazırlıklarında kendini silerek çalışmak, karşısındakinde samimî bir inan uyandırmak lâzımdır.

Onu yabancılarla görüşmeğe ve onları kandırmağa teşvik edenleri oluyordu. Mustafa Kemal hepsini yapıyor, neticenin boşa çıktığını da herkes görüyordu. Bir gün demişti ki: «İnsan diye yaşamak istiyenler, insan olmak vasıflarını ve gücünü kendilerinde görmelidirler. Bu uğurda her türlü fedakârlığa razı olmalıdırlar. Yoksa hiçbir medenî millet onları kendi sırasında saymak istemez.»

Adana vilâyetini Fransızlara, Antalya vilâyetini İtalyanlara veren devletlerin İzmir bölgesini de Yunanlılara vereceği dedikoduları dolaşıyordu. Bir gün kendisini bir dostu vasıtası ile İtalya'nın İstanbul Komiseri dâvet etti. İtalyanlar İzmir'in Yunanlılara verilmesini istemiyorlardı. Orası da kendilerinin olmalı idi. Bu maksatlarına hizmet edecek bazı Türkler bulmuşlardı. Fakat acaba kim gidip de Anadolu'da teşkilât yapabilecek, İtalyanlardan alacakları silâhlarla onlar hesabına Türkleri Yunanlılarla döğüştürecekti? İtalyan Komiserinin elde ettiği kimseler böyle bir adamın Mustafa Kemal olabileceğini söylemişlerdi.

Mustafa Kemal buluşma günü komiserin bulunduğu yere gitti. Söz açmak için, İtalyan askerlerinin işgalinden anasının evini kurtardıklarına teşekkür etti. Komiser:

— Herhangi bir tehlike karşısında elçiliğin kapıları size açıktır! dedi.

Mustafa Kemal'in yüreği, ben İtalyan uyruğu mu oluyorum, diye sızladı. Komiser onun halini görünce asıl bahsi hiç açmadı. Biraz görüşüp ayrıldılar. Mustafa Kemal bu acı hâtırayı anlatırken demişti ki:

— Arkadaşlar görüyorsunuz ki, bir millet köleliğe düşünce o milletten olan herkes hiç olur. Ben o binadan çıkarken arkamdan uşakların gülüşür gibi olduklarını hissediyordum. Caddenin kalabalığı içinde kendimi kaybetmeğe çalıştım ve beni buraya sürüklemiş olanlara küstüm.

Mustafa Kemal Anadolu'ya geçmekten başka bir şey düşünmüyordu. Karadeniz kıyılarında Rum çeteleri ayaklanmış, Pontus krallığı kurmak istediklerinden Türkler de yine çetelerle bunlara karşı koymakta idiler. Yabancı devletleri ürkütmekten korkan hükûmet, bu Türk çetelerini dağıtmak ve Rumları baskıdan kurtarmak çarelerini arıyordu. Mustafa Kemal bu iş için kullanılamaz mı idi? Ona emniyet etmedikleri için kendisini İstanbul'dan da uzaklaştırmış olacaklardı.

Bir gün Harbiye Nazırı kendisini çağırdı. Rumların Türklerden zulüm gördüklerine dair vesikalar bulunan dosyayı ona uzattı:

— Buralarda emniyeti korumak borcumuzdur. Eğer biz bu vazifeyi yapmazsak işgal kuvvetleri yapacaklar, dedi. Durumu gömek üzere oraya birinin gitmesi lâzım. Ben sadrazam paşa ile konuştum. Sizi düşündük. Oraya gidip meselenin iç yüzünü anlayınız.

Mustafa Kemal hemen Genelkurmaydaki yakın tanıdıkları ile bir tertip kurdu. Ona Ordu Müfettişliği vereceklerdi. O da bu yetki ile askerî kuvvetlere emir verebilecek, hem de geniş bir bölgenin valilerini emrine alacaktı.

Böyle bir şey hazırlayıp nazıra götürdüler. Nazır mührünü bastı:

— Talih beni böyle elverişli şartlar içine atmıştı ki, kendimi onların kucağında hissettiğim zaman ne kadar bahtiyarlık duyduğumu anlatamam. Harbiye Nezareti binasından çıkarken heyecandan dudaklarımı ısırdığımı hatırlıyorum. Kafes açılmış, önümde geniş bir âlem, ben de kanatlarını çırparak uçmağa hazırlanan bir kuş gibi idim.

Şimdi hiç kimseyi şüphelendirmeden İstanbul'dan çıkıp gitmek lâzımdı.

Mayısın on dördünde Sadrazam, ki bir sultanın kocası idi, kendisini akşam yemeğine çağırdı. Genelkurmaydan bir general de orada idi. Yemekten sonra ortasında masa bulunan dar bir salona geçtiler. Sadrazam:

— Bir harita getirsek! dedi.

Harita geldi. Açtılar. Sadrazam:

— Samsun taraflarında ne yapacaksınız? dedi.

Mustafa Kemal ağzından dökülür gibi:

— Efendim İngiliz raporuna göre birtakım kargaşalıklar varmış. Biraz mübalâğalıdır, sanıyorum. Ne de olsa bunlar basit şeylerdir, yerinde hallederiz. Şimdiden kati bir şey söylemeğe cesaret edemiyorum, dedi.

— Pekiy siz bana nerelere kadar komuta edeceğinizi harita üstünde gösterir misiniz?

Belli ki sadrazamın içi kaygılı idi. Mustafa Kemal:

— Ben de pek iyi bilmiyorum. Fakat sanırım ki...

Elini küçük bir bölge üstünde dolaştırıyordu:

— İhtimal şu kadar bir parça...

Genelkurmaydan gelen general:

— Tabii o bölgedeki kuvvetlere komuta edecek. Zaten nerede kuvvet kaldı ki!

Sadrazam:

— Ne vakit hareket edeceksiniz? diye sordu.

— Ne zaman emir buyurulursa... Ben hazırım, arzu ederseniz öbür gün.

— Padişah hazretlerini ziyaret etmeden mi?

— Bir emir almadım.

— Ben emri size bildiriyorum.

— Başüstüne!

Sadrazam konağından çıktıktan sonra, Genelkurmaydaki generalle kol kola karanlıkta, Nişantaşı caddesinden Teşvikiye'ye doğru sık adımlarla ilerliyorlardı. General samimî bir dille sordu:

— Bir şey mi yapacaksın Kemal?

— Evet bir şey yapacağım.

— Allah muvaffak etsin!

— Mutlaka muvaffak olacağız.

Ertesi gün Harbiye Nazırını, Sadrazamı, Dahiliye Nazırını görmeğe gitti. Hepsi toplantıda idiler. Sadrazam dairesinin salonunda beklediği sırada nazırlardan bir kısmı yanına geldiler. Dahiliye Nazırı:

— Allah Allah.. Ne küstahlık... İşittiniz mi efendim? Yunanlılar İzmir'e çıkıyor.. dedi.

Mustafa Kemal:

— Ya? Bu da mı oldu? diye cevap verdi.

Ve sordu:

— Ne yapmağı düşünüyorsunuz?

— Protesto edeceğiz.

— Protesto lâzım. Fakat protesto ile Yunanlılar İzmir'den geri giderler mi?

— Başka ne yapabiliriz?

— Belki daha kati tedbirler düşünülebilir.

— Meselâ ne gibi?

Nazırlardan biri:

— Eğer öyle tedbirlere kalkışırsak bize ne yaparlar bilir misiniz?

Mustafa Kemal hiç ses çıkarmadı. Onu götürecek vapur rıhtımda hazırlanmıştı. Şimdi Osmanlı Padişahlarının sonuncusu ile Mustafa Kemal'in son görüşmesini kendi ağzından dinliyelim: «Yıldız sarayının ufak bir salonunda Vahidettin ile âdeta diz dize denecek kadar yakın oturduk. Sağında dirseğini dayamış olduğu bir masa, masanın üstünde bir kitap var. Salonun Boğaziçi'ne doğru açılan penceresinden gördüğümüz şu: Birbiri hizasında düşman zırhlıları! Bordalarındaki toplar sanki Yıldız sarayına doğrulmuş.

Padişah söze başladı:

«— Paşa, Paşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin. Bunların hepsi artık şu kitaba girmiştir. (Masanın üstündeki kitabı gösterdi, bu bir tarih kitabı idi. Bunları unutun. Asıl şimdi göreceğiniz hizmet hepsinden büyük olabilir. Paşa Devleti kurtarabilirsin.

— Hakkımdaki iltifatlarınıza teşekkür ederim. Elimden gelen hizmeti yapacağıma emniyet buyurunuz.

— Muvaffak olunuz!

Padişahın yanından ayrıldıktan sonra, sanki Yıldız sarayından çıktığını ve Anadolu'ya gitmek üzere olduğunu saklamak ister gibi, ayak seslerini işittirmekten korkarak uzaklaştı.

Mustafa Kemal 16 Mayıs günü, ki Yunanlıların İzmir'e asker çıkardıkları gündür. Şişli'deki evinden otomobile atlıyarak Galata rıhtımına geldi ve hazırlandığı söylenen Bandırma vapuruna bindi.

Hareketinden biraz önce arkadaşlarından biri:

— İngilizlerin bindiğiniz gemiyi takip etmek, hattâ batırmak ihtimalleri vardır, demişti.

Mustafa Kemal:

— Burada esir gibi yaşamaktansa, Karadeniz'de batmağı

tercih ederim, cevabını verdi. Sonra yanındakilere Dolmabahçe önünde demirli düşman gemilerini göstererek:

— Bunlar işte böyle... Dayandıkları şey yalnız demir, çelik ve silâh kuvveti! Bildikleri şey yalnız madde... Bunlar hürriyet uğruna ölmeğe karar verenlerin kuvvetini anlıyamazlar. Biz Anadolu'ya silâh ve cephane değil, ideal ve iman götürüyoruz, dedi.

Boğazdan çıktıktan sonra gece yarısına doğru kaptanın yanına gitti. Sordu:

— Karadeniz'de kaçıncı seferiniz kaptan?

— İlk çıkışımdır, efendim.

— Denizin tehlikeli yerlerini bilir misin?

Kaptan harita üzerinde bir yer göstererek:

— Şu Kerempe burnunu geçersek tehlikeyi atlatmış oluruz.

— Demek devamlı tehlike içindeyiz, diyen Mustafa Kemal hatira üzerinde kaptana şu emirleri verdi:

— Normal rotayı takip etmiyeceksiniz. Karaya çarpmamak şartiyle mümkün olduğu kadar kıyıdan gideceksiniz. Lâzımgelirse gemiyi tereddütsüz karaya saplıyacaksınız.

— Gemiyi feda ettikten sonra istediğiniz yere çıkarız, efendim.

Biraz düşündükten sonra tekrar sordu:

—Kaç mil gidiyoruz, kaptan?

— Sekiz, on mil ama, havaya bakar.

— Ne havası?

— Yani fırtına olursa pek yol alamayız.

— Böylece gemi mümkün olduğu kadar kıyıdan gidiyordu. Mustafa Kemal'in artık bütün maksadı Anadolu'nun bir kıyısına ayak basmaktan ibaretti.

Önce Sinop'a uğradılar. Oradan Samsun'a karadan gitmek istedi ise de yol olmadığını söylediler. Tekrar Bandırma vapuruna bindi.

Samsun göründüğü zaman çocuk gibi seviniyordu.

Samsun'da aldığı bir haber kaptana rotayı değiştirmekle ne iyi ettiğini gösterdi: İngilizler gemiyi takip etmişler, fakat normal yol üzerinde raslıyamamışlardı.

LİDERLİĞİ

Mustafa Kemal Samsun'a çıktığı zaman hasta idi. Beş altı saatte bir sıcak banyo yapmalı idi. Bir hafta kaldıktan sonra Havza'ya kadar gitti ve kaplıcaları da olduğu için bir müddet orada yerleşti.

Havza'ya vardığında kendisini karşılayanlara şöyle demişti:

— Hiç bir zaman ümit kesmiyeceğiz. Bizi öldürmek değil, diri diri mezara sokmak istiyorlar. Şimdi çukurun kenarındayız. Son bir cesaret belki bizi kurtarabilir. Başka türlü de olsa geriye dönmek ihtimali yok ki...

İki gün sonra emrindeki komutanlara gizli bir emir yolladı. Bütün milletin kan ağladığını, işgal ve topraklarımızı bölüşme gibi cinayetlerin telgraflarla bütün dünyaya karşı protesto edilmesi için halkı harekete getirmelerini tavsiye etti.

Umumî durum şu idi: Osmanlıları yenen devletler ordunun silâh ve cephanesini almaktadırlar. Fransızlar Adana'yı, İngilizler Urfa, Maraş ve Antep vilâyetlerini tutmuşlardır. Antalya ve Konya'da İtalyan askerleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunmakta, İzmir'e çıkan Yunan ordusu Manisa ve Aydın üzerine yürümektedir. Rumlar ayrıca silâhlı çetelerle Karadenizde Pontus krallığı kurmak peşindedirler. Ermeniler rumlarla birlikte.

Buna karşı İstanbul tamamiyle düşmana teslim olmuştur. O ne derse yapmaktadır. Yüreği yanan Türk milleti kimsesiz kalmıştır. Gerçi bazı vilâyetlerde yurtseverler kendi bölgelerini kurtarma çarelerini aramak için birtakım dernekler kurmuş-

lardır. Trakyalılar Trakyayı Yunanlı olmaktan, Erzurumlular Doğu vilâyetlerini Ermenistan olmaktan, Trabzonlular Trabzon'u Pontus olmaktan korumağı düşünmektedirler. Ayrıca Güney vilâyetlerini kürdistan bayrağı altında ana yurttan ayırmak için bir dernek kurulmuştur. İstanbul'daki yurtseverler Amerikan mandası altına girebilmeği cana minnet bilmektedirler.

Dağılmış ordudan artakalan bir kolordunun merkezi Ankara'da, bir kolordu merkezi Bandırma'da bir kolordu, merkezi de Erzurum'da idi. Bu kuvvetlerin çoğu Ordu Müfettişi olarak Mustafa Kemal'in emrinde, bir kısmı İstanbul'a bağlı idi.

İzmir'e çıkan Yunanlılar karşısında bazı kahramanlar silâhlı çetelerin başına geçmişler, çekile çekile çarpışıyorlardı. Ayvalık'taki alayın komutanı da çıkan askere ateş edilmek emrini vermişti.

Görülüyor ki, herkes ıstırap ve isyan içinde idi. Hiç kimse vatansız kalmağa razı değildi. Fakat yine hiç kimse ne yapacağını bilmiyordu. Körü körüne ölüm, bir çare değildir.

Osmanlı İmparatorluğu parçalanmıştı. Elde Trakya'dan Erzurum'a kadar uzanan bir Türk yurdu kalmıştı. Bu durum karşısında yapılacak tek şey şu idi: Her türlü fedakârlıkla bu Türk yurdunu parçalanmaktan kurtarmak! Türk milleti serefli bir millet olarak ancak bu şartla yaşıyabilecekti. Kendinden başka, kendi fedakârlık ve kahramanlığından başka hiçbir dayanağı yoktu. Türk milletinin parolası: «Ya hürriyet, ya ölüm!» olmalı idi.

İlk önce birbirinden ayrı çalışan dernekleri ve kuvvetleri bir araya toplamak, onlara tek bir hedef vermek, halkı teşkilâtlandırmak lâzımdı.

Mustafa Kemal, kendisini geriye çağıran İstanbul hükûmetinin emrini dinlemiyerek, 13 Haziran günü sivil esvapla Amasya'ya gitmek üzere Havza'dan çıktı. Havza'lılara veda ederken:

— Artık üniformam yok. Ben de bir millet evlâdıyım, demişti.

Eski ve açık bir otomobile binmişti. Amasya yoluna giden tepeleri tırmanırken tan yeri henüz ağarıyordu. Dağ başında kaynıyan motorun suyunu değiştirmek için durdular. Arabadan inen Mustafa Kemal yaya yürüyordu.

Alaca karanlıktan sıyrılan bulutlu dağlar henüz uyanıyorlardı. Pembe şafaktı ilk yırtan ışıklar, bir yüksek kayaya çıkıp etrafına bakınan boz kalpaklı Mustafa Kemal'e vuruyordu. Yanına gidenler onun, yavaş sesle, Dağ başını duman almış, gümüşdere durmaz akar, marşını söylediğini işittiler.

Amasya'ya giden Mustafa Kemal komutanlara ve valilere halkı teşkilâtlandırarak çalışmalarını yazdı. Birçokları bundan ürkerek: «— Ya devletleri daha fazla kızdırırsak başımıza ne gelir?» diye düşündüler. Onlar protesto telgrafları çekmek ve mitingler yapmaktan başka elimizden bir şey gelmez fikrinde idiler. Mustafa Kemal ise önce Erzurum'da doğu vilâyetleri kongresini, sonra Sivas'ta bir memleket kongresi toplıyarak bunlara bir Millet Meclisi karakteri vermek, halk temsilcilerinin kuracakları hükûmetin başına geçerek Anadolu ile İstanbul'un ilgisini kesmek, vatanın kurtuluşuna çalışmak teşebbüsünde idi.

Haziranın yirmi birinde Amasya'dan böyle bir kongrenin toplanması için her tarafa yazdı. Bir yandan ümitsizlikle çarpışıyordu.

— Ordumuz yok.
— Yapılır.
— Paramız yok.
— Bulunur.
— Diyelim ki bulduk. Düşmanlarımız hem kuvvetli, hem çok.

— Olsun. Yenilir.
diyordu.

Bu arada Mustafa Kemal'in tehlikeli bir adam olmağa başladığını gören İstanbul hükûmetinin onu geriye çağırdığını yazmıştık. Mustafa Kemal ise İstanbul'a değil, Sivas ve Erzurum'a doğru yola çıkmıştı. Kendini müfettişlikten azlettiler ve tutulması için İstanbul'a itaat eden valilere gizli emir verdiler. Bu gizli emir Mustafa Kemal'in eline geçti. Sivas'ta biraz çalıştıktan sonra, uykusuz geçen bir gecenin sabahı Erzurum'a hareket etti.

Erzurum'da yakın arkadaşlarına dedi ki:
— Hükûmet beni azletti. Artık Ordu Müfettişi değilim. Üniforma ve makam kuvvetine sığınarak el altından iş göremem. Kendimi ortaya atmalıyım. Bu şart altında benimle çalışacak

olanlar, her şeyleri feda etmeğe razı olmuşlar demektir. Bunu da istiyen yapar, istemiyen yapmaz, dedi.

Bazıları ölünceye kadar onunla kalmağa, bazıları yanından ayrılmağa karar verdiler.

Erzurum kongresi 10 Temmuzda toplanacaktı. Gerek İstanbul hükûmeti, gerek hükûmetin Anadolu'daki ajanları bunu önlemeye çalışıyorlardı. Mustafa Kemal ve kendisi ile birleşen arkadaşları kongrenin mutlaka toplanması için her türlü tedbirleri aldılar.

Askerliği bırakan Mustafa Kemal İstanbul'la ilgisini kesmiş, milletin şerefli bir ferdi olarak kalmıştı. Mustafa Kemal'i Reisliğe seçen Erzurum Kongresi on dört gün sürdü. Kongrenin kararları şunlardır. 1 — Millî sınırlar içindeki bütün topraklar vatanımızdır. Birbirinden ayrılamaz. 2 — Her türlü yabancı müdahalesine karşı millet birlik olarak kendini ve toprağını savunacaktır. 3 — İstanbul hükûmeti vatanın bağımsızlığını koruyamaz ve sağlıyamazsa bir geçici hükûmet kurulacaktır. Bu hükûmeti millî kongre seçecektir. 4 — Manda ve yabancı devlet himayesi kabul olunamaz. 5 — İstanbul'da Millet Meclisinin toplanmasına ve İstanbul hükûmetinin bu meclis tarafından kontrol ettirilmesine çalışılacaktır.

Erzurum kongresi dokuz kişilik bir temsil heyeti kurmuştu. Reisleri Mustafa Kemal idi.

Bunun üzerine İstanbul artık açıkca Mustafa Kemal'in yakalanması ve İstanbul'a yollanması için komutanlara ve valilere emir verdi. Asıl kongre, Sivas'da toplanacaktı. Mustafa Kemal gayretlerini bütün memleketin bu kongrede temsilciler bulundurması üzerine topladı. Bu sırada Sıvas valisi kendisine bir telgraf çekerek, oraya bazı Fransız subaylarının geldiğini, eğer Mustafa Kemal bir kongre toplıyacak olursa Sivas'ın birkaç gün içinde işgal olunacağı tehdidinde bulunduğunu haber verdi.

Mustafa Kemal bu haber ve tehditlere kulak asmıyarak, 29 Ağustosta Erzurum'dan Sivas'a doğru yola çıktı. Erzincan'dan batıya doğru gidişinin sabahı, Erzincan Boğazında bazı jandarma subay ve neferleri Mustafa Kemal'in önünü keserek:

— Eşkiyalar boğazı tuttular, tehlike var, geçilemez, dediler.

Bu eşkiyanın kuvveti ne idi, bilen yoktu. Halbuki Mustafa

Kemal dediği günde Sivas'ta bulunmalı idi. Otomobilleri ile yola devam edecekler, ateş edilirse aldırmıyacaklar, ölen ölecek, kalan kalacaktı. Bütün bir milletten dünya harbini kazanan devletlere karşı can fedakârlığı istiyen bir lider, en başta kendi hayatını ortaya atmasını bilmeli idi.

— Otomobiller şose üzerinden gidecekler. Vurulan olursa, ehemmiyet verilmiyecek. Tam şose üzerindeki eşkiyaya raslanırsa, hep otomobillerden atlıyacağız. Bunlarla vuruşarak yolu açacağız. Ölmeyip kalanlar otomobillere binerek yine yollarına devam edecekler, dedi.

Yürüdüler, boğazı geçtiler 2 Eylül günü halkın heyecanlı karşılaması içinde Sivas'a girdiler.

Kongre salonu lise binasında hazırlanmıştı. Eylülün dördüncü günü Kongre toplandı. Gariptir ki, Erzurum kongresinde olduğu gibi, burada da Mustafa Kemal'i reis yapmak istemiyenler vardı. Milletin ölüm - kalım gününde, halk kuvvetlerini toplamak ve harekete geçirmek için şanlı ve şerefli bir liderin yoksa bile icat edileceği o günlerde de çekememezlik duygusundan kurtulmıyanlar olmuştu.

Mustafa Kemal bu yoldaki oyunları yendi. Kongre onu reis seçti.

Kongre önce Erzurum kongresinin Doğu Anadolu'yu savunma hedefini, Anadolu ve Rumeli topraklarını savunma hedefine çevirdi.

Sivas kongresinde en çok Amerikan mandası üzerinde durulmuştur. Kongreye gelen ve yurtseverliklerinde şüphe olmıyan bazı şahsiyetler de kendi başımıza olamıyacağımız, hiç olmazsa Amerika'ya dayanmamız lâzım geldiği fikrinde idiler. Kongre bağımsızlık esasına aykırı hiç bir karara yanaşmadı ve 11 Eylül'de nihayet buldu.

Mustafa Kemal Sivas'ta iken bir Amerikalı General kendisi ile görüşmeğe geldi. Lise binasında buluştular. General:

— Ne yapmak istiyorsunuz? diye sordu.

— İstediğimiz memleketimizi düşman işgalinden ve istilâsından kurtarmak, sonra da bağımsız, medeni bir Türk devleti kurarak insanca yaşamaktır.

— Bu istek hayal, gayretleriniz ise boşunadır. Müttefikiniz

olan Almanya, Avusturya, Bulgaristan çökmüş, teslim olmuşlardır, memleketinizin birçok yerleri işgale uğramıştır. Ordunuz dağılmıştır. Silâhlarınız alınmıştır. Bu şartlar altında yapmak istediğiniz şeyler ne askerliğe uyar, ne de herhangi bir mantığa sığar. İnsanların intihar ettiklerini görüyoruz ama, milletlerin intihar ettikleri olmamıştır.

Mustafa Kemal atıldı:

— Evet generalim dediklerinize doğrudur. Böyle bir durumda yapmağı düşündüklerimiz ne askerlik kaidelerine sığar, ne de herhangi bir usule uyar. Fakat bütün bunlara rağmen vatanımızı kurtarıp hür ve medenî bir Türkiye devleti kurarak insan gibi yaşıyacağız. Eğer muvaffak olamazsak (masanın üzerine elini koyup avucunu açarak) düşmanların avuçları içinde hergün birer parça can vermektense tarihimize yaraşır şekilde döğüşerek ölmeyi tercih ederiz.

General:

— Ben herşeyi hesap etmiştim. Fakat bunu hesap etmemiştim, diyerek ayağa kalktı, Mustafa Kemal'in elini sıktı ve alnından öpüp ayrıldı.

Anadolu'nun her yerinde halkı Mustafa Kemal ve arkadaşları aleyhine ayaklandırmak isteyen İstanbul hükûmeti ile, yeni Temsil Heyeti telgraf görüşmelerini kesti. Zorla başa çıkılamıyacağını anlıyan Padişah, İstanbul'daki hükûmeti değiştirerek yerine yurtsever tanınmışlardan yeni bir hükûmet getirdi. Bu hükûmetin de istediği, Mustafa Kemal'in İstanbul'a itaat etmesi idi. Mustafa Kemal'in yanında bulunup da Anadolu'nun tek başına devleti ve milleti kurtarabileceğine inanmıyanlar dahi onu daha uysal davranmağa zorlamakta idiler.

Yeni İstanbul Hükûmeti Milletvekilleri seçmeğe karar vermişti. Bu meselede de Mustafa Kemal ile İstanbul ve kendi arkadaşları arasında bir anlaşmazlık çıktı. Mustafa Kemal'e göre Millet Meclisi Anadolu'da toplanmalı idi. İstanbul işgal kuvvetlerinin tehdidi altında olacağı için orada vazifesini yapamazdı. Bu fikrini bir türlü kabul ettiremedi. Anadolu'daki arkadaşlarına:

— İstanbul'a gitmeyiniz. Meclisi de kapıyacaklar, sizleri de tutacaklar, dedi ise de inandıramadı.

Yeni seçilen Milletvekilleri İstanbul'a gittiler. İşgal kuvvetlerinin maksadı, bu meclisle beraber Anadolu'daki faaliyet-

lerin ortadan kalkması idi. Halbuki Mustafa Kemal yine yerinde kalmıştı.

Bu sırada her tarafta millî kuvvetler aleyhine çeteler silâhlamak, Mustafa Kemal'i tutanları satın almak ve memleketi içinden kaynatmak için, İngilizler ve onlarla birlik olanlar olanca gayretlerini birleştirdiler. Toplanan Meclis Mustafa Kemal'in dilediği gibi çalışmıyordu.

Mustafa Kemal İstanbul'a daha yakın olmak için Ankara'ya gelmeğe karar verdi. Sivas'tan kalkarak 29 Aralık 1919'da Ankara'ya vardı. Sokaklar halk ile dolu idi. Hapisten çıkıp silâhlanan mahkûmlar, ellerinde türlü silâhlarla etraf köylerden gelmiş olanlar, önlerinde davul zurna ile Ankara'lılar, hep onu karşılamağa çıkmışlardı. Mustafa Kemal, Dikmen sırtlarında kalabalığı görünce Valiye:

— Bunlar kimlerdir? diye sordu.

— Kimler olacak? Dağdan inen eşkiyalar...

Mustafa Kemal:

— Kim olurlarsa olsunlar, mademki buraya kadar gelmişler, kendilerine, merhaba, diyelim, dedi ve arabasından atladı.

— Merhaba arkadaşlar.

— Merhaba Paşam!

— Niçin zahmet edip buraya kadar geldiniz?

— Sizi görmeğe geldik paşam. Vatan uğrunda ölmeğe geldik paşam.

Ankara'ya yerleştikten sonra millete bir beyanname yaymak istiyordu. Kırık dökük harfli eski bir matbaa bulunabileceğini söylediler. Sonra Valiye:

— Padişahı telgraf başına çağırınız. Milletin Damat Ferit'i yeniden Sadrazam görmek istemediğini söyleyiniz, dedi.

Vali ve herkes şaşkındı. Kimdi bu adam? Ne rütbesi vardı, ne mevkii. Padişahı telgraf başına çağırmak cesaretini nereden buluyordu? Halktan buluyordu. Mustafa Kemal halk için, dağlara çıkanlar ve ocaklarında kalanlar için tek kurtuluş ümidi idi.

Halkı ondan ayırmak üzere dost düşman niceleri de el ele vermişlerdi. Nihayet 16 Martta İngilizler İstanbul'u işgal ettiler. Meclisteki Milletvekillerindeen birtakımı da içinde olmak

üzere birçok yurtseverleri Malta'ya sürdüler. Mustafa Kemal'in dediği bir daha çıkmıştı.

Mustafa Kemal, hemen, geri kalan Milletvekilleri ile, Ankara'ya gelemiyen veya sürülenlerin yerine yenilerini seçtirerek ilk Millet Meclisini toplamağa karar verdi.

Yunanlılar taarruzlarına hız vermişler, İstanbul hükûmeti ve İngilizlere uyan vilâyetler halkı ayaklanmışlar, bilhassa Düzce taraflarından gelen çeteler Ankara'ya doğrulmuşlardı. Saray, Babıâli artık tamamiyle işgal kuvvetlerinin emrinde idi

Mustafa Kemal kendi tarafını güder görünen çetelerle isyanları bastırmağa, bir yandan da Meclisi toplamağa uğraşıyordu. 23 Nisan'da Meclis açılacağı gün, Ankara'yı basmaya gelen çeteleri kollamak üzere karşı dağlara bir iki arkadaşımı yollamıştı.

Ankara'da bazı kimselere o kadar ümitsizlik çökmüştü ki, İngiliz parolasına aldanarak, eğer Mustafa Kemal olmasa memleketin daha büyük felâketlerden kurtulabileceğini sananlar bile olmuştu. Bunlar Mustafa Kemal'e bir müddet kaybolmasını teklif etmişlerdi.

Mustafa Kemal:

— Hele bir defa Meclisi açalım, bu tarihi vazifeyi yaptıktan sonra dediklerinizi düşünürüz, demişti.

İstanbul'un işgali mâneviyatı büsbütün sarsmıştı. Düşman karşısında hiçbir ordu kuvvetimiz yoktu. Çeteler ise ilk vuruluşta dağılıyorlardı. Belli başlı komutanlar bile:

— Bu iş ordu ile görülmez, çetelerle düşmana güçlük çıkarmaktan başka çare yok, diyorlardı.

Nihayet Mustafa Kemal Meclisi açtı. Memlekette artık kayıtsız şartsız bir meclis idaresinin hâkim olduğu kararı verildikten sonra, artık onun hükûmeti asıl Türkiye Hükûmeti, Meclisin Reisi de Devlet Reisi demekti.

Gerçekte Türkiye ikiye bölünmüştü: İstanbul'da Padişah ve Saray hükûmeti, Ankara'da Mustafa Kemal ve Meclis Hükûmeti.

Ya o kazanıp büyük devletlerin dedikleri olacaktı, ya bu kazanıp bağımsız bir Türk vatanı içinde Türkler hür bir millet olacaklardı.

Türk milleti, tarihinde ilk ölüm - kalım zarını atmıştı.

KADER DÖNÜMÜ

Padişah, ki aynı zamanda halifedir. Mustafa Kemal'in arkasından giden müslüman değildir, diye hocalara fetva çıkartmıştır. Harb divanı Mustafa Kemal'i ve arkadaşlarını idama mahkûm etmiştir.

İstanbul Hükûmeti Anadolu Komutanlarına Mustafa Kemal'e itaat etmeyiniz, diye emir vermiştir. Komutanlardan bazıları bu emri dinlemişler, Mustafa Kemal'den yüz çevirmişlerdir.

Ankara'da toplanan Milletvekillerinin birtakımı gelişi güzel derlenmiştir. Pek çoğu hacı hoca kafasındadır. Meselâ okullarda resim dersi verilmemesi için karar vermişlerdir. Bir sağlık meselesi değil, bir din meselesi olarak içki yasağı kanunu çıkarmışlardır. Meclise bakılınca beyaz sarıklar, âbâni sarıktan, sivillerde ise çizmeden, külâhtan geçilmez. Pek çoğu kravatsızdırlar.

Çete reisleri ve millî kuvvet komutanları kendi başlarına buyrukturlar. Bu çeteler isyanları bastırmakla beraber halkı soymakta, keyiflerince adam öldürmektedirler. Meclise geldiği zaman bu çetelerden birinin komutanına Milletvekilleri ayağa kalkar. Bu adam, mademki silâhlı kuvvet bendedir, ben varım, Mustafa Kemal de kim? der. Hattâ bir defasında onu öldürmek için kardeşi ile silâhlı olarak hasta yatağında yatan Mustafa Kemal'in odasına girer. Fakat Mustafa Kemal daha önce oturduğu binanın muhafız askerleri ile sarılması emrini verdiği için, kendinin de sağ kurtulamıyacağını görür, vazgeçer.

Batı Anadolu'da Yunan orduları ile, Kocaeli'nde halife ordusu ile, Doğuda Ermenistan ordusu ile, Güneyde Fransız as-

kerleri ile savaş vardır. Doğu'da elde kalan bir kolordu döğüştü. Fakat Yunanlılar karşısında yalnız çeteler vardır. Onlar da halkı vurup kırarken ne kadar zalim iseler, düşman karşısında o kadar beceriksizdirler. Çünkü başıbozukturlar.

Mustafa Kemal'in kafası ile meclisin kafası birbirinden alabildiğine ayrıdır. Şu var ki Mustafa Kemal her fikirle uyuşmak, herkesle uzlaşmak, her serkeşliği affeder görünmek, nice istemediği şeylere göz yummak zorundadır. Bunun için yalnız askerlik sanatı geçmez. Zati ordunun da başında değildir.

Böyle bir durumda hepsi bir türlü kendinden uzak olanları etrafında toplamak, onları dilediği hedeflere yürütmek için bir liderde büyük politika adamı, devlet adamlığı vasıfları olmak, onda Mustafa Kemal'in değerleri bulunmak lâzımdır.

Halifenin din telkinleri ve İngilizlerin parası ile Anadolu'da o kadar çok bölgeler halkı ayaklanmıştır ki, hepsi bir zamanda olsa, bütün memleket ona karşı durmuştu, denebilir.

Bir aralık Konya'da bir eşkiya hükûmeti bile kurulmuştur. Mecliste geçimsizlik ve içoyunları alıp yürür.

Bu sıralarda Yunanlılar bir taarruza geçerek Bursa'ya kadar ilerlediler ve Osmanlı Devletinin bu ilk başkentini de ele geçirdiler. Mecliste kıyamet koptu. Milletvekilleri Mustafa Kemal'e bu savaşlarda bulunan komutanlara karşı ağır tedbirler aldırmak istediler.

Doğuda Ermenistan ordusunun, Bitlis ve Urfa ile Antep'te Fransız askerlerinin geri çevrilmesi ile Anadolu Hükûmeti artık itibar kazanmağa başlamıştı.

Bu Ermenistan harbinden önce İstanbul Hükûmeti, 1920 Ağustosunda Sevres andlaşmasını imzalıyarak büyük devletlerin bütün istediklerine boyun eğmişti. Buna karşı Ermenistan zaferini kazanan Anadolu Gümrü andlaşması ile doğu sınırlarımızdaki haklarımızı yabancılara tanıtmıştır.

Mustafa Kemal çetelerle zafer kazanmak ihtimali olmadığını biliyordu. Bir Garp cephesi komutanlığını kurarak bütün silâhlı kuvvetleri onun emrine vermek için harekete geçti. Önce orduyu yapmalı, sonra Anadolu'yu ve memleketi kurtarmalı idi.

Meclisteki milletvekilleri, hattâ en yakın arkadaşları bu

meseleden ona karşı cephe aldılar. Bu şartlar altında millet yeni bir seferberliği kabul edebilir mi idi? Eğer çeteler kalkarsa, büsbütün kuvetsiz kalırdır. Mustafa Kemal ise kendi pek yakınları ile üç fikirde birleşti: Kuvvet olarak yalnız ordu kalmalıdır. Halktan yalnız devlet vergi almalıdır. Ölüm hükümlerini yalnız mahkemeler vermelidir.

Büyük çete komutanları Garp cephesi komutanlığına itaat etmediler. Bursa'ya kadar gelen düşmanla çarpışmak varken, zaten pek az ordu kuvvetleri çetelerle harbe girişti.

Düşman cephesinin burnu dibinde kardeş kanı akıyordu. Çete kuvvetleri ordu ile başa çıkamayınca komutanları ile beraber Yunanlılara teslim oldular ve onun hesabına çarpışmak için söz verdiler. Düşman bu buhrandan faydalanmak istiyerek Eskişehir'e doğru taarruza geçti. Kendi kuvvetlerimizle vuruşmaktan henüz çıkan ordumuz, düşman karşısında kahramanca döğüştü. Birinci ve ikinci İnönü zaferlerini kazandı. Bu zaferler halkın maneviyatını büsbütün yerine getirdi. İstanbul'u sarstı.

Sevres andlaşmasını yürütemiyeceklerini anlıyan büyük devletler bu zaferlerden sonra Londra'da bir konferans toplamak ve hem İstanbul'dan, hem Anadolu'dan delegeler çağırmağa karar verdiler. İstanbul hükûmetinin başdelegesi ihtiyar Sadrazam Tevfik Paşa idi. Pek namuslu bir adam olduğundan, Londra'da sözü Mustafa Kemal'in delegelerine bıraktı.

Mustafa Kemal'in büyük bir siyasî eseri İstanbul'da dağıtılmış olan son Meclisteki milliyetçi arkadaşlarına hazırlatmış olduğu Misak-ı Millî idi. Bu misak Türk olmıyan topraklardan vazgeçmekle beraber, Türk topraklarında kayıtsız şartsız bağımsızlık istemekte idi. Anadolu delegeleri Londra'da bu tezi tuttular. Mustafa Kemal çok geçmeden anlamıştı ki, büyük devletlerin maksadı yine aşağı yukarı, Sevres andlaşmasına benzer bir andlaşmaya varmaktır. Konferans iflas etti. Anadolu delegeleri geri döndüler. Bu konferans, Anadolu'da Büyük Millet Meclisinin devletlerce tanınması demekti. Mustafa Kemal artık bir çete reisi değil, bir hükûmet başı idi. Ankara bir asiler yuvası değil, bir hükûmet merkezi idi.

Konferansın iflâs etiğini gören büyük devletler Yunan ordularını Ankara'ya doğru son ve katî bir taarruza kaldırmak tertibine giriştiler. Anadolu'yu dize getirmeli idi.

Yunan kralı Konstantin İzmir'e gelerek ordularının başına geçti. Her türlü silâh yardımı gören büyük sayıda Yunan kuvvetlerinin taarruzu karşısında ordumuz dayanamadı. Kahramanca savaşlar vererek geri çekildi. Yunalılar Eskişehir'e girdiler. Maksatları Ankara'ya girmek, Anadolu'yu boyun eğmek zorunda bıraktı.

Ordumuz büyük kayıplar vermiş, hemen hemen dağılmıştı. Bir Bakanlar toplantısında Mustafa Kemal:

— Ne olursa olsun memlekette kalacağız. Mukaddes vatanın her tepesi bizim için bir savunma yeri olacaktır. Vatan sınırının en son köşesinde, bayrağımızın altında öleceğiz, demişti.

Eskişehir'e doğru gelen Mustafa Kemal, komutan ve subayları ümitsizlik içinde, bir şey olmamış, âdeta bir manevra yapılıyormuş gibi, sâkin ve soğukkanlı idi:

— Doğru Sakarya'ya! Emrini verdi.

Ordunun kalıntılarını derleyip toparlamak, yeni askerler toplıyarak çarpıştırmak için düşmandan mesafeyi alabildiğine uzaklaştırmalı idi.

O korkulu günlerde kendisi ile bulunan bir yazıcı arkadaşın hikâyesini dinleyiniz: «Düşman ordularının tâ Haymana ovasına kadar geldiği, en iyimserlerin bile kara bir ümitsizliğe düştüğü zamanlardı. Bir gece, ah, o geceyi unutamıyacağım, bu gaddarca aydınlık bir Ağustos gecesi idi, çıplak, ıssız Anadolu yaylası, donuk bir ay ışığında büyülenmiş, kaskatı kesilmiş bir okyanus gibi tâ ufuklara kadar serilip gidiyordu. Ankara tepelerinin birinde, boz renkli bir binanın çıplak ve dar bir odasında O'nunla karşı karşıyayız. Aramızda, üstü bir harita ile kaplı küçük bir masa vardı. Perdesiz açık pencereden giren ay ışığına karışmış bir gaz lâmbası aydınlığı, onun yüzüne bir mevta soğukluğu veriyor. Yalnız bir takım nâdide ve nazik sanat eserleri tutmak için yaratılmış sanılan elini haritanın bir noktasına uzattı ve parmağının ucu ile helezonlu bir hat çizerek dedi:

«— Şimdi buradayız. Kuvvetlerimiz Eskişehir'in kuzey ve güneyinden bir kavis halinde yavaş yavaş geri çekiliyor. Gece derin, aydınlık ve yürüyüş için elverişli. Fakat, bu tatlı hava, günün yorgunluğundan sonra insanı uykuya da sevkedebilir.

Ben, çok defa yürürken uyuyan askerler gördüm. Hele at üstünde... Bizim arkadaşlardan bir süvari alayı komutanı vardı ki, yalnız at sırtında rahat uyuduğunu söylerdi. Yatağına girince uykusu kaçarmış. Askerlik çok tuhaf şeydir. İnsanın bütün husiseyetleri orduda belirir. Hani, içki mehenk taşıdır derler. Bence mehenk taşı harb meydanıdır. Şu dakikada gözümü kapayınca bizim bütün cephe arkadaşlarını, ne halde olduklarını görür gibi oluyorum. Meselâ ... inci Tümen Komutanı, hesapça ancak ..... köyüne varmış ve hemen mutlaka kendine köyün ve konforlu evini buldurmuş, hazırlatmış, portatif karyolası üzerine gaflet uykusuna dalmıştır. İster misiniz, bunun böyle olduğunu size şimdi isbat edeyim?

Zileb astı:

«Çocuğum, bana derhal ... inci Tümen Komutanını bulur musun?

«Aşağıda telgraf durmadan işliyor. O sıcak ve yanık sesiyle kâh gülerek, kâh gülümseyerek, arasıra da ciddî ve metin bir ton alarak konuşmasına devam ediyor:

«— Yarın, düşmanla bizim aramızda en az yüz yüzelli kilometrelik bir mesafe koymak lâzımdır. Böyle emir verdim. Sakarya'nın kuzeyi bizim için en elverişli yer. Ha, büyük muharebe asıl şimdiden sonra olacak. Yunan ordusu, tabii bizi takip etmek istiyecek ve Haymana ovasiyle, Mihalıççığa doğru ilerliyecek; yani...

Bu sırada, demincek çağırdığı genç subay içeri giriyor:

«— Efendim, ... inci Tümen Komutanı, S..... köyünde istirahatte imişler. Telgraf memuru «— Uyandıralım mı?» diye soruyor.

«Mustafa Kemal, kısık ve küçük bir kahkaha salıverdi:

«— Hay, ben size demedim mi? Bak, bak!

«— Şimdi bana, ... inci Tümen Komutanını arayınız.

Ve bize dönerek gözünün ucunu kırptı:

«— Bulamıyacaklar. O, dediğim mevkide bir an evvel yerleşmek için doludizgin yürüyordur... Sakın kehânet tasladığıma hükmetmeyiniz. Bütün bu tahminler gayet basit hesaplara dayanır. Asıl ehemmiyetli olan mesele, düşman tarafın niyet ve hareketlerini keşfedebilmektir. Düşman bu muntazam çekilişimiz sırasında bizi takipte devam edecek midir? Demin siz gelmeden önce bu bahis üzerinde idik.

«O konuştukça, bize, âdeta ferahlık diyebileceğimiz bir huzur ve sükûn geliyordu. Yarım saat önce, yandaki odaların birinde artık her şeyin bittiğine, hiç bir ümit kalmadığına inanmış, şaşkın ve perişan birtakım biçarelerdik. Şimdi ise damarlarımızda yeni bir hamleye hazırlanan pehlivanların şevki kaynamağa başlamıştı. Buna sebep, yalnız onun gülüşleri, şakaları ve neşesi değil, hayır! hissediyorduk ki, bunlar, bizi avutmak için O'nun, kendini zorlıyarak takındığı bir takım sun'i tavırlardan ibarettir. Biz, bu şevki, O'nun vücudundan yayılan bir esrarlı kudret sızışından alıyorduk. Bütün oda, bütün gece, pencereden görünen ıssız ve donmuş yerler, yavaş yavaş, onun havası ile dolmağa, canlanmağa başlamış gibiydi.

«Biraz sonra, telgraf subayı içeri girip de komutanın bulunmadığını söyleyince, neşemiz âdeta taşkın bir hal aldı. Çocuklar gibi gülüyorduk. Bu neşemiz o meşum gecenin sabahına kadar devam etti.»

Ankara'da ise meclis birbirine girmiş, Mustafa Kemal'in muhalifleri:

— Sorumlu kim? diye haykırışıyordu.

Onların çoğu için de artık yapacak şey kalmamıştı. Dostları Mustafa Kemal'in Başkomutan olmasını istediler. Artık bizzat kendisi ordunun başına geçmeli idi. Muhalifleri de bu fikirde idiler: Onlara göre Mustafa Kemal cephede iflâs edecek ve düşecekti.

Bu harb kaybolsa bile Türk toprağı üstünde tek bir Türk kalıncaya kadar hürriyet savaşına devam etmek azminde olan Mustafa Kemal, muhaliflerinin oyununa düşmedi. Başkomutanlığı almakla beraber Meclisin bütün yetkilerini de kendi şahsında topladı. O, şimdi bir diktatördü.

Köylü kadınlar cephane ve erzak taşıyor, köylerden kendi kıyafetleri ile halk çocukları toplanıp ileri yollanıyor, harblerden artan kuvvetler komuta altına alınıyor, Sakarya cephesi kuruluyordu. Mustafa Kemal durmadan gidip geliyordu. Askerlerini teftiş ederken atının bir ayağı sürçerek kaburga kemiği kırıldı. Can acısı ile ayağa kalktı, eli ile Eskişehir taraflarını göstererek ve Kral Konstantin'e hitap ederek:

— Ya sen, ya ben! dedi.

Kendisini Ankara'da hastaneye gönderdiler. Kırık kemiğin

ucu ciğerine dokunuyordu. Sardılar, Çankaya'daki evine yatırdılar. Göğsü bağlanırken: «— Allah da Kostantin'e yardım ediyor!» diyo sızlanmıştı.

Kendisine uzun bir müddet rahat etmesini söyliyen hekimlere:

— Hayır, benim hayatımın değil, memleketin kurtarılması lâzım, demişti.

Sakarya meydan muharebesi başlamıştı. Ankara'ya uzaktan uzağa top sesleri geliyor, zulüm gören köylüler akın akın göçerek şehirden geçiyor, bir geri çekilme halinde Kayseri'ye taşınmak üzere Meclis de göçe hazırlanıyordu. Birçok aileler şimdiden gerilere gönderilmişti.

Mustafa Kemal henüz ayakta yürüyemiyecek halde iken cepheye gitti. Karargâhındaki yatağından savaşları takip etti. Ordu diş dişe, tırnak tırnağa döğüşüyordu. Meydan muharebesi 100 kilometre uzunluğunda bir cephe üzerinde geçiyordu. Ordunun sol kanadı Ankara'nın 50 kilometre güneyine kadar çekilmişti. Ordunun yüzü batıya karşı iken güneye, arkası Ankara iken kuzeye dönmüştü.

Savunma hatlarımız kısım kısım kırılıyor, hemen yine kuruluyordu. Mustafa Kemal bu kırılışlar üzerine umumî bir geri çekilme , yeni bir savunma hattı arama fikrini önlemek için:

— Savunma hattı yoktur, savunma sathı vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanı ile ıslanmadıkça bırakılamaz, demişti.

Herkes onun büyük sanatına güveniyordu.

Birgün Alagöz karargâhında Garp cephesi kurmayından bir subayın okuduğu raporu dinlerken:

— Dur, dedi, düşman tümeni orada olamaz.

Daha önceki raporları getirtti. Onun dediği çıktı. Öfkelenerek:

— Cephe Komutanlığı bu raporu gördü mü? diye sordu.

Ve cevap beklemeden:

— Başkomutana yanlış rapor vermenin neticesini takdir eder misin, arkadaş! dedi.

Çünkü alınacak tedbirleri tamamiyle aksine çevirmek lâzımdı. Nitekim düşman gerçekten Mustafa Kemal'in kuvvetlen-

dirdiği noktaya taarruz etti. Onun doğru görüşü, kat'î düşman taarruzu tehlikesini atlatmamıza sebep olmuştu.

Meydan muharebesi yirmi iki gün yirmi iki gece devam etti. Son gecelerden birinde kendisine bir rapor getirdiler, getiren subay ümitsiz gibi idi. Rapora göre düşman ordusuna yeni bir yardım kuvveti katılıyordu. Halbuki biz elde avuçta ne varsa hepsini cepheye sürmüştük. Takatimizin son hadlerinde idik.

Mustafa Kemal kurmay subayının ümitsiz telâşına aldırmadı, yattığı yerden:

— Bana raporu okuyunuz, dedi.

Okudular:

— Bir daha okuyunuz, dedi.

Tekrarladılar. Mustafa Kemal anladı ki, düşman bir kanadından öbür kanadına kuvvet aktarılmaktadır. Kıtaların yürüyüşünü görenler onu yeni bir yardım kuvveti sanmışlardır.

Halbuki bu aktarma, çekilme hazırlığıdır:

— Komutanı uyandırınız, dedi.

Komutan biraz ötesinde idi:

— Tebrik ederim, muzafer oldunuz, diye bağırdı ve hemen karşı taarruz emrini verdi.

Her zaman olduğu gibi, bu defa da onun dediği doğru çıktı, Yunan ordusu başlarında kralları olarak, geldikleri yerlere döndüler.

Meclis bu zafer üzerine Mustafa Kemal'e Gazilik ünvanını ve mareşallık rütbesini verdi.

Gazi Mustafa Kemal Sakarya'da çarpışan askerlere bir beyanname yazdı: «Askerler, kurtuluş için yaptığınız bu savaştan çok daha önce sizi başka meydan muharebelerinde de tanımıştım. Dünyanın hiçbir ordusunda yüreği seninkinden daha temiz, daha sağlam bir askere rastlanmamıştır. Her zaferin mayası sendedir. Kanaatinle, imanınla, hiçbir korkunun yıldıramadığı demir gibi sağlam ve temiz kalbinle düşmanı nihayet alt eden büyük gayretin için minnet ve şükranımı söylemeği nefsime en aziz borç bilirim. Sizin gibi komutanları, askerleri olan bir milletin yabancılara köle olması mümkün değildir.»

Sakarya'da yirmi iki gün yirmi iki gece süren savaşta düş-

man Türk ordusunu ancak yirmi kilometre geri itebilmişti. Sakarya, artık savunma vuruşmalarının sonu idi. Yunanlılar bir daha taarruz edemiyeceklerdi. Şimdi Yunanlıların çekildiği hatlar karşısında toplanmak ve ona son darbeyi indirmek lâzımdı.

Çok kayıp veren Yunanlılar son taarruzda aldıkları bütün yerleri bırakarak eski hatlarına çekildiler.

KURTARICI

Sakarya zaferinin ilk yemişlerinden biri, Fransız işgali altında bulunan Adana vilâyetine kavuşmaklığımızdır.

Ankara'ya gelen Fransız temsilcisine Mustafa Kemal, Misak-ı Millî'nin Türkiye ile barış yapmak için tek değişmez şart olduğunu söylemişti:

— Eski Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir Türkiye Devleti çıkmıştır. Bunu tanımak lâzımdır. Sevres Andlaşması Türk milletinin idam kararıdır. Bir dost onu ağzına bile almamalıdır.

Fakat bir müddet sonra Meclisteki muhalifleri yeniden harekete geçtiler. Mustafa Kemal'e göre Sakarya Yunanistan ve müttefiklerinin son zarı idi. Bu zar atılmış ve Ankara kazanmıştır. Bundan sonrası artık bir zaman meselesidir. Dâvadan vazgeçmemek, beklemek, yeni fedakârlıkları göze almak ve son vuruşla tam zaferi elde etmek lâzımdı. Buna inananlar yalnız İstanbul'da değil, Ankara'da da pek azdı. Onlara göre Sakarya zaferinden faydalanarak artık yumuşayan büyük devletlerle barışma çaresi aramalı idik.

Mustafa Kemal'in Başkomutanlık yetkileri ona karşı meclisi zayıf bulundurmakta idi. Mustafa Kemal artık bu yetkileri bırakmalı idi.

Mecliste Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ikiye ayrılmıştı. Muhalifleri ikinci grup diye anılmakta idiler. İkinci grubun ilk hedefi Mustafa Kemal'in otoritesini kırmaktı. Sakarya'dan önce hiçbir kuvvetimiz kalmadığını söyliyenler, şimdi:

— Ordu niçin Yunanlıları sonuna kadar kovalamayıp yeniden bir cephe kurmasına meydan verdi? diyorlardı.

Ordu bunu yapamazdı. Mustafa Kemal bir sergüzeştçi değil, dökülecek Türk kanının her damlasını hesap eden büyük bir askerdi, bir sanatkârdı.

Mustafa Kemal:

— Yapmayınız, diyordu, iki cephemiz vardır: biri ileri hatlarda, düşman karşısındaki askerî cephedir. İkincisi onun gerisindeki mânevîyat cephesidir. Bu ikinci cephedeki bozgunculuk öndeki cepheyi sarsar. Yarın ölecek olanlarda ümit ve azim bırakmaz.»

Mustafa Kemal her işin ancak son bir taarruzla halledilebileceğini bilmekle beraber, bundan başka çare olmadığına herkesi inandırmak için Dış Bakanını ve bir arkadaşını Avrupa'ya yolladı. Bunlar büyük merkezlerde temaslar yaptılar ve elleri boş döndüler.

Başkomutanlık yetkileri bir müddet için verilmişti. Bu müddet bitince Mecliste kanunun yenilenmesi lâzım geldi. Mustafa Kemal rahatsızlı. Meclise gelemiyordu. Bundan faydalanan muhalifler çoğunluk toplamağa muvaffak olarak, Başkomutanlık kanununun uzatılmasına engel oldular.

Mustafa Kemal, meclise geldi, bir gizli oturumda muhaliflerinin ne yapmak istediklerini milletvekillerine izah etti. Diyordu ki:

— İçlerinden biri benim için, meclisin hakkını kapmıştır, biz hakkımızı ona vermeyiz, demiş. Efendiler açık konuşacağım, bağışlayınız, bütün yetkileri elinde tutan bu meclisin kurulmasına ve Ankara'da toplanmasına çalışan, benim. Bunu başarmak için en yakın arkadaşlarımla sert bir fikir çatışmalarında bulundum. Şerefimi tehlikeye koydum. Bu meclis benim eserimdir. Vazifem kendi eserimi küçültmek değil, büyültmektir. Bir başkası vazifeler şahıslarla olmaz, şahıs yoktur, millet vardır, demiş. Gerçi aslında yalnız millet vardır. Türk topluluğu vardır. Ama onun iradesi meclistedir. Her yerde olduğu gibi bizde de böyledir. Demek ki, fertler vardır. Meclis memleket işlerini şahıslarla, fertlerle görür.

Bir başkası, bizim asıl vazifemiz politika yollarından gitmektir, demiş. Hayır efendiler, bizim vazifemiz politika yapmak değildir. Topraklarımızdaki düşmanları süngümüzle koğmaktır. Bunu yapmazsak politika, mânasız bir lâftan ibaret kalır. Bazıları paraca gelirimizin bu işi başarmağa yeter olma-

dığını söylemişler. Ben ordunun varlığını ve kuvvetini, paramıza göre ayarlamak fikrinde değilim. Paramız olduğu kadar ordu yaparız, paramız yoksa bu ordu dağılıp gider, hayır efendiler, benim için böyle bir mesele yok. Ben ilk defa işe başladığım zaman da pek akıllı ve iyi düşünceli geçinen bazı kimseler bana sordular: «— Paramız var mıdır? Silâhımız var mıdır?» «— Yoktur!» dedim. «— O halde nasıl yapacaksın?» dediler. «— Para olacak. Ordu olacak. Bu millet istiklâlini kurtaracak!» dedim. Görüyorsunuz ki, hepsi olmuştur ve olacaktır. Bazılarına göre millete angarya yaptırıyormuşum, halbuki kanun angaryayı kaldırmış. Bu doğrudur efendiler. Fakat tehlike, vatan tehlikesi her şeyi mazur göstermiştir.

Ordunun ihtiyaçları angarya gerektirirse biz bunu yapar, yaptırırız. En doğru kanun işte budur. Bir başkası, Mustafa Kemal hem cephe idare edecek, hem gerideki işleri! Bir adam bunu nasıl yapar, diye sormuş. Büyük işler görmemiş insanların böyle tereddütlerine hak vermelidir. Ben bir alay komutanı görmüştüm, nasılsa büyük bir kuvvetin başına geçirilmişti. Tecrübesizdi. İki üç tümeni birden nasıl idare edeceğini şaşırarak: «— Orada mı bulunayım, burada mı?» diyordu. Hayır, ne orada bulunacaksın, ne burada! Öyle bir yerde bulunacaksın ki, hepsini idare edeceksin. «— O zaman ben hiçbirini göremem», diyordu. Tabii göremezsin, elbette gözlerinle göremezsin. Ama aklınla görürsün. Benim Başkomutanlığımın devam etmemesine karar vermişler. Bu karar verildiği dakikada ordu başkomutansız kalmıştı. Ama ben onu Başkomutansız bırakmadım. Bırakamam ve bırakmıyacağım.»

Mustafa Kemal artık en kesin tavrını takınmıştı. Dünya bir araya gelse, ordusunu elinde tutacak ve bozgunculara rağmen, onu zafere götürecekti.

O sıralarda İngilizler pek tehlikeli bir oyun denediler. Türklerle Yunanlılar arasında mütareke yapılmasını ve görüşmelere başlanmasını ileri sürdüler. Böyle bir görüşme, nihayet, bir takım fedakârlıklar yaparak barışa varmamız demekti. Yunanlılardan kurtulsak bile kapitülasyonlardan, büyük devletlerin nüfuzları altında bir yarı-sömürge olmaktan kurtulamazdık. İstanbul'da ve Ankara'da zayıflar arasında büyük bir sevinç uyandıran bu teklifi Atatürk hemen bir bahane ile reddetti ve böyle bir teklif karşısında kalmaklığımızın cephede bozgunculuklara meydan vermemesi için hemen oraya gitti. O kadar

haklı idi ki, meselâ, çadırına gidip de İngiliz mütareke teklifinin reddedildiğini söylemesi üzerine bir kolordu komutanı:

— Nasıl? Fakat böyle bir teklifi reddetmek cinayettir! demişti.

Arkası gittikçe sarsılıyordu. Mademki Sevres andlaşmasından devletler vazgeçmişlerdir, artık onlarla uyuşmak, milleti yeni ve sonu şüpheli fedakârlıklara sürüklemekten daha iyidir, fikri yayılıyordu. İstanbul hükûmeti, işgal kuvvetleri ve her türlü bozguncular bu parolada birleşiyorlardı. Ne yapılacaksa yapmak lâzımdı.

O zamanki Ankara valisinin şu hikâyesini dinleyiniz: «Ağustos ayındayız. Ankara dedikodu içinde. Meclis koridorlarından mahalle kahvelerine kadar herkesin ağzında aynı tenkidler. Sıkıntılı bir gece geçirmiştim. Sabahleyin meclise giderken baktım ki, Mustafa Kemal'in arabası hareket etmek üzere:

«— Paşam, paşam... diye haykırdım.

«Arabasını durdurarak beni yanına çağırdı:

«— Paşam ne yapacaksan yap artık! dedim.»

Düşmanın asıl kuvvetleri Afyon Karahisar - Dumlupınar arasında idi. Cephe pek kuvvetli istihkâmlarla donatılmıştı. İki tarafın kuvveti hemen hemen bir ise de Yunanlılar makinalı tüfek, top, uçak, taşıt, cephane ve fen malzemesi bakımından bizden üstün idiler. Yalnız bizim süvarimiz fazla idi. Halbuki istihkâmlar arkasındaki bir düşmana taarruz etmek için, ondan mutlak daha kuvvetli bulunmak lâzımdı.

Mustafa Kemal yaratıcı askerlik dehâsına ve Türk askerinin kahramanlığına bel bağlamıştı. Onun bulduğu tertip, cephenin üstündeki bütün kuvvetleri, gizlice, gece yürüyüşleri ile Afyon önüne toplamak ve bu yumruğu düşman cephesinin kalbine indirmekti. Bu bir «yoketme» savaşı tertibi idi. Şüphesiz pek tehlikeli idi. Düşman hiçbir şey sezmemeli idi. Çünkü boşalan yerlerden taarruz ederek vatanın içlerine doğru sarkabilir, kuvvetlerimizi çevirebilirdi.

1922 temmuzunun 28 inde Mustafa Kemal bir futbol maçı bahanesiyle ordu ve kolordu komutanlarını Akşehir'e çağırdı. Fikrini açtı. Hep cesur komutanlar olmakla beraber, Mustafa Kemal'in sanat ve dehâsına yetişemiyenlerden bazıları, ona inandıkları için, sustular. Bazıları ise böyle bir taarruzun felâket olacağını söylediler:

— Türk milletinin nesi var nesi yoksa hepsi bundan ibaret. Bir milletin bütün varı yoğu ya hep ya hiç için ortaya atılamaz. Tarih bunu affetmez, dediler.

Mustafa Kemal,

— Genaralim, Türk milletinin varı yoğu bundan mı ibarettir?

— Evet efendim.

— O halde kati neticeyi bununla almak için ne lâzımsa onu yapacağız.

Biraz sonra:

— Danışma nihayet bulmuştur. Şimdi Başkomutan olarak emir veriyorum. Taarruz hazırlıklarını dediğim gibi yapınız, dedi, Ankara'ya döndü.

Taarruz günü yaklaştıkça hiç kimseye, bilhassa yabancılara sezdirmeden Ankara'dan çıkmağa karar verdi. Hattâ gazeteler kendisinin Çankaya'da yabancılara çay ziyafeti verdiğini ilân edeceklerdi. Son geceyi Keçiören'de birkaç arkadaşı arasında geçirdi. Mustafa Kemal harp yıllarında alkol kullanmamıştır.

Vazife başında da daima perhizli idi. O gece, Büyük Kahraman, sanki zafer şerefine içti, geç vakit kendisini uğurlıyan buarkadaşlarına:

— Taarruz haberini, duyunca bilesiniz ki, on beş gün sonra İzmir'deyiz, dedi.

Arkadaşları dönerken:

— Fazlaca içkili idi galiba! dediler.

On beş günde İzmir! Ya Afyon istihkâmları, ya koskoca Yunan ordusu ve onlara yardım edeceklerinde şüphe olmıyan büyük devletler?

Trene binmedi, otomobille tuz çölünü aşarak Konya'ya gitti. Ve hemen orada bulunduğunun haber alınmaması için Konya Telgrafhanesini kontrol altına aldı. 20 Ağustosta Garp cephesi karargâhında, Akşehir'de idi. 24 Ağustos sabahı taarruz edilmesi için emir verdi.

26 Ağustos sabahı muharebeyi idare edeceği Kocatepe'nin güney - batısındaki çadırlı ordugâha geldi. Cephe haber alma işleri ile uğraşan kurmaylara:

— Düşmanın kuvvetlerimizi çekip topladığımızı sezdiğine dair bir şey duydunuz mu? diye sordu.

— Hayır, dediler.

Sevinerek:

— İşleri bitmiştir onların! dedi.

Türk yumruğu hazırlanmıştı.

Taarruz sabahı yanında bulunanlardan biri şöyle anlatmaktadır: «26 Ağustos sabahı, Tanyeri henüz ağarmamış. Önümüz sıra giden neferler ellerindeki fenerlerle bize yolu göstermekte. İndiğimiz vâdi ile çıkacağımız tepe arasında yol olmadığı için atlara bindik. Ağır ağır gidiyoruz. Mustafa Kemal pek düşünceli. Yanındakilerle konuştuğu yok. Kocatepe'ye geldiğimizde ortalık hâlâ karanlıktı. Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı ve Cephe Komutanı başbaşa vermişler gözleri ile ufukları delmeğe çalışmaktadırlar. Ondan sonra doğu tarafında hafif bir kızıllık belirdi. Gün doğuyordu. Yeni Türkiye'nin güneşi idi bu!»

Sabah saat 5,30'da bütün toplar düşman istihkâmlarına ateş açtılar. Yunanlılar Türk toplarının bu ateş kızıllığı içinde uyandılar.

Kıtalar vazifelerini tam sırasında yapmak için ölüm yarışına çıkmışlardı. İçlerinden birinin komutanı tam dediği dakikada tümenini hücuma kaldıramadığı için intihar etti. Şerefli bir askerdi. Ölümünden biraz sonra o tümen de hücuma kalkmıştı. 26 ve 27 Ağustos günlerinde düşmanın Afyon Karahisar güneyinde elli ve doğusunda yirmi otuz kilometre uzayan istihkâmlı cephelerini düşürdük. Mustafa Kemal yeniden düşman kuvvetlerini biraz daha ileride çevirdi. 30 Ağustos'da yoketme meydan muharebesini kazanarak düşmanın ana kuvvetlerini yoketti veya esir etti. Düşman Başkomutanı esirler arasında idi. Mustafa Kemal orduya taarruz için verdiği emirde:

— Askerler ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri! demişti.

Afyon Karahisar'da tarihî bir oda vardır. İstihkâmlar düştükten sonra Mustafa Kemal, komutanları ile bu odada birleşerek yoketme muharebesini yapmağa karar vermişler. Şimdi «Zafer Odası» denilen bu odada toplantıyı Atatürk şöyle hikâye eder: «Afyon'a girdiğim vakit bu odada kalmıştım. Genel Kurmay Başkanı ile Cephe Komutanı yan odada idiler. Gece biraz rahata çekildiğimiz vakit cepheden raporlar gelmekte de-

vam ediyordu. İşte bu raporlara göre askerî durumu harita üzerine işaret eden Harekât Şubesi Müdürü odama gelip bana son durumu gösterince hemen kararımı verdim. Bizzat cephenin önüne, ateş hattına gidecek, ve oradan doğrudan doğruya kuşatma ve yoketme muharebesini idare edecektim. Gece yarısı batıya doğru hareket ettim ve muharebeyi ön hattan idare ettim.»

31 Ağustos sabahı ordu artık İzmir'e yürüyordu. Mustafa Kemal taarruz haberini saklamıştı. Memlekette bir şeyler işitiliyor, fakat hiçbir şey bilinmiyordu. Durumdan habersiz bulunan, fakat Yunanlıların güç şartlar içine düştüklerini bilen İstanbul'daki işgal kuvvetleri bir mütareke yapılması için Ankara'ya başvurdular. Mustafa Kemal hükûmete şu cevabı verdi: «Anadolu'da Yunan ordusu tamamiyle yenilmiştir. Artık yeniden hiçbir dayanış göstermez. Hiçbir görüşmeye lüzum kalmamıştır. Mütareke ancak Trakya için yapılabilir.

Ordu koşuyor, Yunanlılar şehir ve kasabalarımızı yakarak, dağlara kırlara kaçamıyan halkımızı öldürerek, İngiliz donanmasının bulunduğu İzmir'e can atıyorlardı. İstanbul'dan emir alan İzmir yabancı devlet konsolosları Mustafa Kemal'den görüşmek üzere bir buluşma yeri göstermesini istemişlerdi. Mustafa Kemal:

— 9 Eylül'de Nif'de buluşuruz, dedi.

Halbuki 9 Eylül'de Türk askerleri İzmir'de Akdeniz kıyılarına varmışlardı.

Mustafa Kemal Ordusu içinde İzmir'e doğru giderken Nif kasabasının önünde otomobili durdurmak zorunda kaldı. Otomobilin etrafında halk ve köylüler vardı. Mustafa Kemal bir sigara içmek üzere toz gözlüğünü çıkardı, sigarasını yakarken, köylüler arasında bulunan orta yaşlı bir adam, bulunduğu yerden ayrılarak ve gözlerini Mustafa Kemal'den ayırmıyarak, ağır ağır otomobile doğru yürüyordu. Tam yanına gelince cebinden bir resim çıkarıp dikkatle baktıktan sonra, Mustafa Kemal'e döndü. Ona da dikkatle baktı:

— Bu sensin! dedi.

Ve halka işaret ederek ağlayışlı bir sesle:

— Gazi Mustafa Kemal Paşadır bu! diye haykırdı.

Kimbilir nice zamandır resmi canı üstünde saklıyordu.

Henüz kırk iki yaşlarında tunç yüzlü, tığ gibi kahraman,

milletçe kurtuluş kahramanı Mustafa Kemal, daha düşman askerlerinin çekilmiş olup olmadığını ve ne kadarının halk arasına karıştığı bilinmediği halde, açık otomobille İzmir'e girdi. Hasretine kavuştu.

Nefer mi, mareşal mi, bilinmiyecek bir kıyafette idi. Yabancılar ve hıristiyanlar İzmir'in büyük oteline sığınmışlardı. Mustafa Kemal:

— Otele uğrayalım! dedi.

Salon tıka basa dolu idi. Onu tanımıyan garsonlar:

— Yer yok! dediler.

Fakat oturanlardan biri tanıyarak:

— Mustafa Kemal... Mustafa Kemal... diye haykırdı.

Salon birbirine girdi, Mustafa Kemal hiç kimsenin rahatsız olmamasını söyliyerek bir masaya oturdu. Garsona: «— Bize rakı veriniz, dedi.» Sonra alay ederek:

— Kral Konstantin buraya gelip rakı içti mi? diye sordu.

— Hayır» deyince:

— Öyleyse İzmir'i niçin almak istemiş? diye eğlendi.

İngiliz donanması hemen hemen şehir rıhtımına yanaşmış halde idi. Mustafa Kemal bu donamanın karşısında, kordonboyunda bir yalıya yerleşti. Yıldız sarayında Vahideddin'in yanında iken «Ne yapacak?» diye Mustafa Kemal donanmaya bakıyordu, şimdi donanma muzaffer Türk ordularının Başkomutanı Gazi ve Mareşal Mustafa Kemal'e!

Bu sırada bir mesele çıkarmak isteyen Ermeni komitecileri şehri tutuşturdular. Sert bir rüzgâr ateşi yaydıkça yaydı. Bu iki gün içinde yabancı ve hıristiyanların oturdukları semtler ve mahalleler boydan boya yandı.

Yakalanan esirler yanan ve tüten şehir enkazı içinden Anadolu içlerine gönderilirken, hepsi çığlıklarının bütün kuvveti ile:

— Zito Mustafa Kemal! diye bağırıyorlardı. Bunlar İzmir'e çıktıkları gün Türk askerlerini esir ederek süngü ve ölüm tehdidi altında onları:

— Zito Venizelos! diye haykırtanlar idi.

Ordu Akdeniz ve Marmara kıyılarında durmuştu. Şimdi bütün mesele İngilizleri harbe sürükliyecek vakalar olmaksızın,

fakat İngilizleri bulundukları her yerden çıkararak vatan bütünlüğünü tamamlamaktı. Mustafa Kemal Çanakkale'ye giden askerlere şu emri vermişti:

— İngilizlerin bulundukları siperler üzerine tüfeklerinizi havaya kaldırarak yürüyünüz ve kendi siperlerinize girer gibi onların içine giriniz.

Askerler öyle yaptılar, teslim olur gibi Çanakkale siperlerini aldılar. Bazıları:

— Ne duruyoruz, boğazı geçerek Trakya'ya yürüyelim, diyorlardı.

Mustafa Kemal ise:

— İstanbul'da ve Marmara'da düşman kaldıkça bir Türk jandarmasanın hayatını tehlikeye koymam, diyordu.

Sırası gelince yüzleri, binleri, onbinleri vatan uğruna ölüme atan Mustafa Kemal, gösteriş için, çarpışmaksızın sağlanabilecek menfaatler için tek Türk'ün canına kıymazdı.

İstanbul'daki Fransız işgal kuvvetlerinin başında bulunan General İzmir'e gelerek Mustafa Kemal'e:

— Tarafsız bölgeye askerlerinizi sokmayınız, dedi.

Mustafa Kemal:

— Tarafsız bölge mi? Neresi burası? Türkler vatanlarında tarafsız bölge tanımazlar. Muzaffer ordularımı hiçbir yerde durduramam. Ta ki, sizler benimle bir mütareke yapasınız, dedi.

Yabancıların fikri barış konferansı olup bitinceye kadar İstanbul'da kalmaktı. Büyük devletler nihayet Mudanya'da bir mütareke yapmağa karar verdiler.

Çünkü Mustafa Kemal düşmandan neyi alıp neyi alamıyacağını, ne yaparsa harb çıkıp ne yaparsa çıkmayacağını bilirdi. Aşk içinde ve heyecnlı bir yurt fedaisi olduğu kadar, soğukkanlı bir hesap adamı idi. Nitekim İzmir'de iken İngiliz donanmasının limanda kalmasını doğru bulmuyordu. Donanmanın yirmi dört saat içinde çekilip gitmesi için ültimaton verdi. Ültimaton, istenilen şey yapılmazsa onu zorla yaptırmak demektir. Bu defa da zayıf yürekliler:

— Ah işte şimdi İngilizlerle muharebeye girdik. Şimdi her şey tehlikede! diyorlardı.

Yirmi dört saatin sonunda ise Mustafa Kemal Göztepe'de oturduğu köşkün penceresinden, buraya Yunan ordularının çıkmasını destekliyen İngiliz donanmasının çekilip gittiğini gördü.

Mudanya Komisyonunda Mustafa Kemal'in şartı, İstanbul'un ve Trakya'nın boşaltılması ve Türk ordusuna teslim edilmesi idi. Çetin görüşmelerden sonra devletler bu şartları kabul ettiler. Son Osmanlı Padişahı Vahidettin için bir İngiliz zırhlısına binerek kaçmaktan ve böylece altı asırlık hanedanının saltanatına kendi eliyle son vermekten başka çare kalmamıştı.

Türk askerleri mızıkalar ve halkın çıldırasıya alkışları arasında İstanbul'a girdi ve oradan Edirne'ye doğru yollandılar.

Vatan kurtulmuştu.

Mustafa Kemal İzmir zaferinden sonra ilk defa Ankara'ya gelişinde son gece Keçiören'de konuştuğu arkadaşlarından birini istasyonda görmüş ve:

— Affedersiniz, tahminimde bir gün hata etmişim, demişti.

CUMHURİYETÇİ

Şimdi Mustafa Kemal ne yapacaktı? Herkesin ağzındaki veya vicdanındaki sual bu idi.

Eski şark geleneklerinde böyle bir komutan hanedanı devirir, tahta geçerek kendi hanedanını kurar. Acaba böyle mi yapacaktı?

Mustafa Kemal Anadolu'ya bir Türk komutanı olarak geçmiştir, vatanı düşmandan kurtarmak için öne atılmıştır, vazifesini yapıp bitirmiştir. Artık kılıcını kınına koyarak yeni padişahın hükûmetinde ona verilecek hizmeti almalıdır. Yapacağı şey bu mu idi?

Mustafa Kemal'in inkılâpçı ve medeniyetçi düşünüş ve karakterini bilen eski kafalıların korkusu, onun iş başından çekilmiyerek halife ve kadı, şeriye ve medrese sistemini yıkmağa kalkışması, Tanzimat'tan beri bir türlü halledilemiyen Batı medeniyetine mi gideceğiz, Doğu medeniyetinde mi kalacağız, meselesini ele alması ve bütün şan ve şerefini ortaya atarak eski gelenekleri ve görenekleri yıkması idi.

Hattâ meclise zafer haberi gelir gelmez sarıklı milletvekillerinden biri:

— Yunanlıdan kurtulduk, iyi.. Bakalım Mustafa Kemal'den nasıl kurtulacağız? demişti.

Bu sırada büyük devletler Türkiye'yi konferansa çağırdılar. Konferans Lausanne'da toplanacaktı. Fakat Ankara ile beraber İstanbul hükûmetini de çağırmışlardı. Mustafa Kemal hemen Ankara'ya giderek Padişahlığı kaldırmak, artık bir şahıs egemenliği yerine millet egemenliği rejimini kurmak zamanının

geldiğini Meclise bildirdi. İstanbul'da Vahidettin'in yerine geçen Osmanlı prensi yalnız Halife olarak kalacaktı.

Fatih'ler, Yavuz'lar gibi büyük komutanlar, devlet ve nizam kurucuları yetiştiren Osmanlı hanedanı artık çökmüştü. Kadın mizaçlı ve Harem esiri bir padişah, bozgunlar içinde dağılışa doğru giden devleti saraylar yaptırmak için borçlandıran, horoz döğüştürmek ve pehlivan güreşleri tertip etmekten başka zevki olmıyan bir padişah, daha sonra deli olduğu için tahtından atılan bir padişah, ondan sonra otuz üç yıllık zulüm ve istipdat devrini açarak, memlekette elektrik, otomobil ve telefon gibi icatları bile sokmıyarak memleketi gerilikler içinde çökerten bir dördüncü, bunaklığı halkı utandıran bir beşinci, nihayet düşmana sığınarak vatanından kaçan bir altıncı padisah yeryüzünde her hanedanın tarihine son verdirir. Meclis, çoğunluğun içi istemese dahi, Mustafa Kemal'e karşı söyliyecek söz bulamıyarak saltanatı kaldırmak teklifini kabul etti.

Acaba Mustafa Kemal Padişah mı olacaktı? Daha önce bazı arkadaşları kendisine gelmişler:

— Meclis Saltanatın, belki Halifeliğin ortadan kaldırılmak istenmesinden kuşkulanarak üzüntü içindedir. Sizden, sizin daha sonra ne olacağınızdan şüphe etmektedir. Meclisi aydınlatırsanız iyi olur, demişlerdi.

En güveneceği bazı eski arkadaşları bile saltanatsız ve hilâfetsiz bir rejime razı olmuyorlardı. Mustafa Kemal ise Türk milletini Batı medeniyet topluluğu içinde şerefli bir millet kılmak, tam mânasiyle bir yeni çağ nizamı kurmak için, ilk şartın rejimi değiştirmek olduğuna inanıyordu.

Mecliste tartışmalar 30 Ekim 1922'de açıldı. İlk mesele saltanatın halifelikten ayrılıp ayrılmıyacağında idi. Anayasa Seriye ve Adalet Komisyonları bir arada toplanarak Mustafa Kemal'in teklifini görüştüler. Mustafa Kemal bir köşede konuşulanları dinliyordu. Birçok teoriler ortaya atılıyordu. Milletin saraya ve onun devletine karşı ayaklandığı, saraya ve onun devletine rağmen kendi hürriyetini kendi kanı ile kazandığı hatırlanmıyordu. Mustafa Kemal'in sesi duyuldu:

— Efendiler egemenlik ve saltanat hic kimse tarafından hic kimseye, ilim böyle diyor, diye görüşme ile, tartışma ile verilmez. Egemenlik, saltanat kuvvetle alınır, zorla alınır. Osman

oğulları Türk milletine zorla hakim olmuşlardı. Şimdi de Türk milleti eğemenliğini onların elinden almış bulunmaktadır. Bu bir olup - bittidir. Artık eline aldığı bu eğemenliği millete bırakacak mıyız, bırakmıyacak mıyız, meselesi yoktur. Bu mutlaka böyle olacaktır. Burada toplananlar hakikati olduğu gibi görürlerse iyi olur. Görmezlerse iş yine olur, fakat birtakım kafalar kopar.

Hocalar ve yobazlar şaşırakaldılar. Mecliste teklife bir tek kişi:

— Ben muhalifim, dedi, onun da kim olduğu belli olmadı.

Fakat hemen İstanbul'daki halife etrafında oyunlar da başlamıştı. Geri kafalıların bütün ümitleri bir gün onu tekrar padişah yapmaktı.

Lausannne'da görüşmeler olurken Mustafa Kemal «Anadolu ve Rumeli Müdafaa'i Hukuk» derneğini bir siyasî parti haline sokmak zamanı geldiğini gördü. Ankara'dan kalkarak İzmit, İzmir, Balıkesir taraflarına gitti ve her yerde halka yeni devir üzerine nutuklar verdi. İzmit'te toplana gazeteciler:

— Partinizin adı ne olacaktır? Partiniz hangi sınıfı temsil edecektir? diye sormuşlardı.

— Sınıf ne demek? Hepimiz halkız. Partimin adı Halk Partisi olacaktır, cevabını verdi.

Hocalar ve yobazlar yine de bir türlü durmuyorlardı. Birinci Millet Meclisinde pek kuvvetli idiler: «Halifelik demek hükümet demektir. Halifenin haklarını kaldırmak hiç kimsenin, hiçbir meclisin elinde değildir!» tezini tutturmuşlar, orduya komutanlık edenlerden birini de kendilerine uydurmuşlardı. Hoca milletvekillerinden biri «İslâmda halifelik ve Büyük Millet Meclisi» isimli bir kitap çıkarmıştı. Hocalar:

— Halife Meclisindir, Meclis Halifenindir, diyorlardı.

Mustafa Kemal bu konuda demiştir ki: «Asırlardanberi olduğu gibi, bugün de milletlerin cahilliğinden ve taassubundan faydalanarak dini binbir türlü şahsî maksat ve menfaatleri için âlet olarak kullanalar vardır. Din her türlü masallardan ve yalanlardan sıyrılarak, bilgi ışığı altında aydınlanıncaya kadar din oyuncularına her yerde rastlanacaktır.»

Halife, kaymakam, bir reis bir yere gittiği zaman onun işini gören demektir. Peygamberimiz Muhammed böyle bir du-

rumda Ebubekir'i yerine bırakmıştı. Ona halk Muhammed'in halifesi demişti. Peygamber ölünce halife sözü kaldı. İkinci halifeye halk Peygamberin halifesinin halifesi» demişlerdi. Hıristiyanlıkta Papalık gibi, müslümanlıkta bir ruhanî makam yoktur. Ne papaz vardır, ne papa! Fakat hükümdarlar, halkın cahillik ve taassubunu sömürmek için, kendilerini peygamber vekili gibi göstermek yolunu tutmuşlardır.

Mustafa Kemal gittiği her yerde halka bu gerçekleri anlatıyordu:

— Türk milleti halifenin emrinde tutulamaz. Milletimiz asırlarca boş bir hayal uğruna döğüştürülmüştür. Her gittiği yerde yüzbinlerce evlât bırakmıştır. Yemen çöllerinde kavrulup yokolan Anadolu evlâtlarının sayısını biliyor musunuz? Suriye'de, Irak'da, Mısır'da barınabilmek için ne kadar kurban verdik? Neticenin ne olduğunu görmüyor musunuz? diyordu.

Halka soruyordu:

— Halife bütün müslümanların Reisi imiş. Pekiy, İran ve Afgan müslüman memleketlerdir. Onlar halifenin emrini tanırlar mı?

Mustafa Kemal yeni partisinin programında ilerideki yapacağı inkılâplardan hiç bahsetmemişti. O, vaktinden önce ve fırsatı çıkmadan yapılamıyacak olanları ortaya koymanın ancak muhaliflerin işine yarıyacağını bilmekte idi.

Lausanne tartışmaları uzun sürüyordu. Büyük devletler Türkiye tam bir bağımsızlık kazanırsa bunun bütün esir Şark milletlerini de uyandıracağından korkuyorlardı. Bir aralık görüşmeler kesildi, delegeler yine Ankara'ya döndüler. Meclisteki muhalifler bu kesilmeden faydalanarak hücuma geçmişlerdi. Bu arada birkaç milletvekili meclise seçim kanununda bir değişiklik yapılması teklifini getirdiler. Teklif şu idi: «Milletvekili olabilmek için Türkiye'nin bugünkü sınırları içindeki halktan olmak, yahut seçim çevresi içinde oturmak şarttır. Göçmenler yerleştirildikleri tarihten beş yıl geçmedikçe milletvekili seçilemezler.»

Mustafa Kemal Selânik'te doğmuştu. Hiçbir yerde de beş yıl oturmamıştı. Bir vatanı kurtaran adam, milletinin mecliste vekili bile olamıyacaktı. Maksat bu idi. Mustafa Kemal:

— Eğer ben beş yıl bir seçim çevresinde oturmamışsam, bu memlekete yaptığım hizmetler yüzündendir. Eğer bu şartı kazanmağa çalışsaydım, Arıburnu ve Anafartalar muharebeleri-

ni yapamazdım. Rus orduları karşısına çıkamazdım. Efendiler, beni vatandaşlık hakkından mahrum etmek isteyenlere bu yetkiyi kim vermiştir? soruyorum, diye haykırdı.

Sözleri gazetelerde çıkınca bütün memleket heyecana düştü ve her yandan telgraflar yağdı.

Mustafa Kemal artık meclis seçimini yenilemek zamanı geldiğini gördü. 1 Nisan 1923'de Birinci Millet Meclisi seçim yenilemek kararı vererek dağılmıştır.

İkinci Büyük Millet Meclisi toplanacağı vakit, Lausanne görüşmeleri de nihayet bir anlaşma ile sona ermişti. Asırlardan beri ilk defa bağımsız, yabancı devletlerin hiçbir türlü eğemenlik haklarına karışamıyacağı bir devlet olmuştuk.

Türk çocukları Sevres andlaşması ile ne olacağımızı ve Lausanne anlaşması ile ne olduğumuzu iyice bilmelidirler. Onun için ikisi arasında pek kısa bir karşılaşma yapmalıyız.

Sevres'de Türkiye'nin Trakya sınırı Çatalca'dan biraz ilerideki Kalikratya - Podima hattıdır. Lausanne'de Karaağaç da bizde olmak üzere Meriç hattı. Yani eski Osmanlı sınırından da genişçe. Sevres'de Kuşadası, Ödemiş, Salihli, Akhisar ve Kemer iskelesi sınır olmak üzere İzmir şehri Yunanlılarındır. Lausanne andlaşmasında artık bundan bahis bile yok.

Doğu'da Giresun'un kuzeyinden başlıyarak Erzincan'ın batı ve güneyinden, Bitlis'in ve Van gölünün güneyinden geçen bir hattın ötesi Ermenistan'a bırakılmıştır. Lausanne'de böyle bir mesele kalmamıştır. Sevres'de bir boğazlar bölgesi vardır ki Adalar denizinde İzmir bölgesinin sınırlarında bağlıyarak, Manyas gölünün güneyinden ve Bursa ile İznik'in biraz kuzeyinden ve Sapanca gölünün batı ucundan geçen bir hatla ayrılmıştır. Bu bölgede asker bulundurmak ve askerî hareketler yapmak hakkı büyük devletlerindir. Bu bölgedeki Türk jandarması dahi onların emrinde olacaktır. Devletler Türkiye'yi bu bölge içinde yol ve demiryolu yapmaktan menedecekleri gibi, olanları da tahrip edebileceklerdir. Lausanne'da ve daha sonraki andlaşma ile bunların hepsinden kurtulduk. Sevres'de Fırat'ın doğusundan ve Ermenistan ile Van ve Suriye arasında bir Kürdistan kurulması vardır. Lausanne'da bu da yoktur. Sevres'de memleket yabancı nüfuz bölgelerine ayrılmıştır. Fransız nüfuz bölgesi Adana vilâyetini içine alarak Kayseri, Sivas ve Muş'a kadar uzar. İtalyan nüfuz bölgesi İzmit yarım adasından çıktık-

tan sonra Afyon Karahisarı'na kadar giden demiryolu ve oradan Erciyaş dağı taraflarına kadar hattın içinde kalan yerlerle Antalya ve etrafıdır. İktisadi nüfuz bölgesi demek, buralarda her türlü menfaatlerde o devlet imtiyazlıdır, demektir. Sevres'e göre İstanbul büyük devletlerin nüfuzu altında kalacaktı. Sevres'de kapitülasyonlar ve Türk olmıyan azınlıkların imtiyazları büsbütün kuvvetlendirilmişti. Türkiye'nin Padişahı korumak için 700 askerle, 35.000 jandarma ve 15.000 askerden başka kuvveti olmıyacaktı. Deniz kuvvetleri altı torpidoyu geçemiyecekti.

Yani, Türk evlâtları, Sevres'de hemen hemen yok oluyorduk. Lausanne'da yeniden var olduk.

Ama bütün bunlar irticai yatıştırmıyordu. Yeni mecliste de ayrılıklar ve karışıklıklar çıktı. Eski Anayasa, Başbakanın ve bakanların ayrı ayrı Milletvekilleri tarafından seçilmesi yolunda idi. Bu, bir ihtilâl meclisi Anayasası idi. Artık onu düzenlemek zamanı idi. Bundan başka İstanbul'da Halife kaldıkça ve rejimin adı konmadıkça, eski devre dönmek istiyenleri durdurmak imkânı olmadığı anlaşılmıştı.

Mustafa Kemal bir yabancı gazeteciye ilk defa Cumhuriyetten bahsetti. Gerçekte rejim, Cumhuriyetti. Padişahlık kalkmıştı. Millet eğemendi. Meclisin Reisi Devlet Reisi idi. İlk dâva, rejimin adını koymaktı.

28 Ekim 1923 aşamı Mustafa Kemal Çankaya'ya çağırdığı aradaşlarına :

— Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz, dedi.

Kendisi başbakanla birilkte bir teklif hazırlayarak ertesi günü meclise sundu. Meclis Cumhuriyet ilân etmeğe 29 - 30 Ekim akşamı saat 8,30'da karar verdi ve Cumhurbaşkanı olarak da vatanın kurtarıcısı Mustafa Kemal'i seçti.

Bilhassa İstanbul'da politikacılar ve gazeteciler arasında kıyamet koptu. Halife de alttan alta çalışıyordu. İstanbul'daki Cumhuriyet düşmanları, artık, halifenin etrafında toplanmışlardı. Meclisteki genç ve ileri fikirli milletvekilleri, halifelik meselesini ele aldılar. Onlara ve şüphesiz Mustafa Kemal'e göre, Türk milletini büsbütün kurtarıcı inkılâpları yapmak ve geriye dönme tehlikelerini büsbütün ortadan kaldırmak için, zaten müslümanlık dininde yeri olmıyan halifeliği kaldırmak ve

rejim düşmanlarını etrafına toplıyan hanedanı memleketten çıkarmak lâzımdı.

Bir aralık halife bir para meselesi çıkardı. O eski usul saltanat sürmek için, saraylarını açık tutmak ve bütün prenseslerine ve sultanlarına eski ikbal hayatını sürdürmek için, fakir Türk milletinin bütçeden verdiği parayı çok az buluyordu

Mustafa Kemal 1924 martının birinci günü İzmir'deki harb oyunlarını bırakarak Ankara'ya geldi. Mecliste bütçe görüşmeleri devam ediyordu. Hanedan, Şeriye ve evkaf ödeneklerine sıra gelmişti. Artık meseleyi halletmek lâzımdı.

Martın ikisinde Meclis Reisliği kürsüsünden üç kanun teklifi okundu: Biri halifeliğin kaldırılmasına ve hanedanın Türkiye sınırları dışına çıkarılmasına, biri Şeriye ve Evkaf Bakanlıklarının kaldırılmasına, biri de öğretim birliği kurulmasına, yani medreselerin kaldırılmasına dairdi.

Hocalar ve yobazlar, Mustafa Kemal'e halifeyi ve hanedanı yollayalım, fakat sen halife ol, diyorlardı.

Mustafa Kemal hiçbir oyuna gelmedi. Meclis kanun tekliflerini kabul ederek, Türk milletinin medeniyet ve maddî mânevî kalkınma yolu üzerinde son engeller kalktı.

İnkılâp devrine girdik.

İNKILÂPÇI

Bugünkü Batı medeniyeti dediğimiz şey, eski Yunan medeniyetinin, yüzyılarca sonra, yeniden dirilip gelişmesinden ibarettir.

Eski Yunan medeniyeti insanlığa düşünüş hürriyeti ve müsbet ilimler çağını açmıştır. Akıl hürdür, dilediği gibi düşünür, serbestçe arar ve bulur. Hıristiyanlık çıktıktan sonra papalar ve papazlar akıl hürriyetini tanımadılar. Kiliseye göre kitapta ne yazılmışsa, papa ve papazlar ne demişse hakikat odur, her kim ki bu hakikatten şüphe eder, acaba daha doğrusu yok mudur, diye sorar, o «Kâfir» dir.

Orta çağ dediğimiz karanlık devirde hıristiyanların aklı durmuştur. Papa ve papazlar meselâ dünya düz mü demişler, hiç kimse yuvarlak olduğundan, durur mu demişler, hiç kimse döner olduğundan şüphe edemezdi. Papazlarla kiliselere dayanan hükümdarlar böyle kimseleri ateşte yakarlar, işkence ile öldürürlerdi. Okullar medrese, yani din okulları ve papazlığın hükmü altında idi.

İslâmlık, hıristiyanlık gibi değildir. İslâmlıkta papaz yoktur. Kilise yoktur. Papa yoktur. İslâmlık Kur'an'daki Tanrı emirlerinin bile «zaman ile değişebileceğini» kabul eder. Roma medeniyetini yıkan hıristiyanlık Avrupa kıtasında hüküm sürdüğü sırada Hicaz'da İslâm dini çıktı. Bağdat halifeleri zamanında akıl hürriyetine ve müsbet bilgilere o kadar ehemmiyet veriliyordu ki, içinde bir tek müslümanı yaşatmıyan hıristiyanlık dünyasının karşısında müslümanlar her dine saygı göstermekte idiler. Hattâ Bağdat'ta bir meclis kurulmuştu ki, bunda her dinden kimseler vardır, dinler üzerine tartışmalarda serbest idi-

ler. Tartışmalarda hiç kimsenin Tanrı buyruğuna dayanmaması, yalnız aklına dayanması şarttı.

Bu devirde müslümanlar eski Yunan kitaplarını dillerine çevirdiler, okullarında öğrettiler. Hattâ bir defasında Bizans'ı yenen halifelerden biri andlaşmaya, metni bulunmadığı için arapçaya çevrilmiyen bir eski Yunan kitabının bulunup verilmesine dair madde koymuştu.

İşte İslâm medeniyeti çağı o çağdır.

Fakat halkın körü körüne kendilerine boyun eğmesini isteyen din adamları, bir gün geldi, artık düşünme kapısı kapanmıştır, Kur'an'da ne varsa, peygamber ne demişse, din bilginleri ne söylemişse hepsi ondan ibarettir, dediler.

Bu hal, keyiflerine göre saltanat sürmek istiyen hükümdarların da işine geldi. Böylece İslâm medeniyeti çöktü. İslâmlık dünyası da, hıristiyanlık dünyası gibi, akıl hürriyetinin ve müsbet bilgilerin ışığından mahrum kaldı.

Müslümanlıkta papaz yoktur. Yani her namaz kıldırmasını bilen herkes namaz kıldırır. Tanrı ile kul arasında hiçbir aracı yoktur. Her müslüman yalnız Tanrıya karşı sorumludur.

Kur'an'ın ayetleri iki kısımdır: bir kısmı Muhammed Peygamber henüz hükümet kurmadan inmişti. Bunlar ahlâk ve ibadet üzerine Tanrı buyruklarıdır. İkinci kısmı Muhammed Peygamber hükûmet kurduktan sonra o zamanki Hicaz kabilelerinin idaresine ait buyruklardır. İşte zaman ve şartlar değiştikçe bunların da hükümden düşeceği ilk din bilginleri tarafından söylenmiş ve böyle olagelmişti.

İslâmlar bugünkü İspanya topraklarında Endülüs devletini ve medeniyetini kurmuşlardı. Eski Yunan kitapları onlar vasıtası ile Batı hıristiyanlık âlemi içinde yeniden tanınmıştır. Bir yandan müslümanlık şeriat devrine, yani akla hürriyet vermiyen, insan topluluklarını değişmez eski hükümlere göre çeviren din adamları egemenliği devrine girerken, eski Yunan ilimlerini, felsefe ve sanatlarını tanıyan hıristiyan dünyası uyandı. Bu uyanmaya Rönesans derler.

Türkler Batı dünyasının uyku ile uyanış, karanlık ile aydınlık arasındaki iç çarpışmalar ve çökmeler devrinde İstanbul'u, Balkanları aldılar. Viyana kapılarına kadar gittiler. Fatih Sultan Mehmet pek akıllı bir adamdı. Bizans'ın toprakları üzerin-

de Asya ve şark gelenoklerinden kurtulmuş bir devlet kurmak peşinde idi. Fakat torunlarından Yavuz Mısır'ı aldıktan sonra, halifelik sıfatını da benimsedi. Böylece Türk devletinin yüzü Batıdan Doğuya döndü ve şeriatçılık büsbütün yerleşti.

Eski Yunan medeniyetinin yeniden dirilmesi, Batı dünyasını aydınlatmıştı. Müsbet bilgiler ve fen ilerliyor, yeni buluşlar onlara gittikçe daha yeni kuvvetlenme imkânları veriyordu. Batı böylece kendini toparladıktan sonra, biz geri dönmeğe başladık. Bu geri dönme 1683'ten tâ Sakarya'ya kadar devam etmiştir.

Osmanlı düşünürleri arasında batının bize üstünlüğü sebeplerini araştıran zor olmuştu. Hattâ daha on yedinci asırda «Yeni Nizam» deyimi kullanılmıştır. Yani biz gidişimizi değiştirmeli, Batı dünyasına ayak uydurmalı idik. Fakat halkın taassubuna dayanan şeriatçiler bu türlü kımıldanışları, ortaçağ papazları ve kilisesi gibi cezalandırıyordu.

On dokuzuncu asrın başlarında artık hiç tutunamaz hâle gelmiştik. Osmanlı uyanıkları padişahla beraber ilk defa Avrupa sisteminde bir ordu kurmağa kalktılar. Kurdular.

Fakat şeriatçılar hemen taassubu kışkırtarak bu orduyu yıktılar. Padişahı ve inkılâpçıları öldürdüler. Sonra, can koruma meselesi olduğu için, ordu yeniden kurulmuş ve yeniçerilik kaldırılmıştır. Ama Avrupalıları da Asyalı barbarlar olmadığımıza inandırmak lâzımdı. İngiltere gibi bizi Rusya'ya karşı tutan devletlerin halk efkârı da bizim aleyhimize idi. Bütün Avrupa, Türkiye ortadan kalkmalıdır, Türkler geldikleri yerlere, Orta Asya'ya sürülmelidir, diyorlardı.

İşte Tanzimat dediğimiz hareket bu yüzden olmuştu. Osmanlı batı usulüne göre tıp okulu, mühendislik okulu gibi batı müesseseleri ve sivil mahkemeler yaptılar.

Ortaokullar ve liseler, nihayet Darülfünûn dedikleri üniversiteyi açtılar. Fakat sivil okulların yanında medreseler vardı, daha çok ve kuvvetli idiler. Sivil mahkemelerin yanında şeriye mahkemeleri vardı, daha çok ve daha kuvvetli idiler. Padişah aynı zamanda halife idi. Padişah olarak hükûmetin başı Sadrazam, halife olarak temsilcisi şeyhülislâm da fetva verirdi.

Bu ikizlik sonuna kadar böyle devam etmekte idi. Müslüman Türk topluluğu şeriatçıların hükmü altında bulunduğun-

dan ne kadın hürriyet, ne yaşama serbestliği olmadıktan başka, üniversite ve sivil okulların öğretimi şeriatçıların kontrolünde idi. Meselâ üniversitede yalnız müslümanlık felsefesi okunur, frenk üniversitelerinde hür düşünüş kaynağı olan dersler verilmez, medreselerde ise müsbet bilgiler hiç okutulmazdı. Şeriatçılar halkın cahilliğine ve taassubuna, istipdat rejimi ise şeriatçılara dayanmakta idi.

Mustafa Kemal çocuğluğunu ve gençliğini o devirde geçirmiş, bu ikizlik ortadan kalkmadıkça, memleketteki ortaçağ müesseseleri yıkılıp yerlerine tam batılı müesseseler kurulmadıkça, vatan kurtulsa bile milletin kurtulmıyacağına inanmıştı. Batı medeniyetini mi, doğu medeniyetini mi, bu mânasız ve bize bir asır kaybettiren mesele halledilmeli idi.

İşte Mustafa Kemal'in inkılâpçı olarak yaptığı budur. Mustafa Kemal vatanı kurtaran şanlı ve şerefli bir komutan olduğu için halk O'na «kâfir» diyenlere, diyeceklere kanmıyordu. Mustafa Kemal bu memleketi «gâvur» elinden geri almıştı. Mustafa Kemal şanını ve şerefini kendi ikbali ve saltanatı için kullanarak ömrü boyunca rahat edeceği yerde, şan ve şerefini tehlikeye koyarak, tıpkı dış düşmana karşı olduğu gibi, iç düşmana harb açtı, ölünceye kadar savaşa devam etti.

Şimdi size bir kısa inkılâplar takvimi yapalım ve daha sonra bu takvimin mânasını anlatmağa çalışalım: Mart 1924 - Öğretim Birliği, Kasım 1925 - Şapka Kanunu, Kasım 1925 - Tekke ve Türbelerin kapanışı, Aralık 1925 - Milletlerarası takvim ve saatin alınması, Şubat 1926 - Mecelle yerine Medenî Kanunun konulması, Nisan 1928 Anayasanın Leyisizim Prensibine uydurulması, Kasım 1928 - Yeni yazı. Bunlardan başka 1931 Nisanında Türk Tarih Kurumunun, 1932 Temmuzunda Dil Kurumunun temelleri atılmış, 1934 Haziranında Soyadı Kanunu, 1934 Ekiminde lâkapları ve ünvanları kaldıran kanun, 1934 Kasımında Türk kadınlarının Milletvekili seçilebileceğine dair hükümler konmuştur. Bunların da inkılâp tarihimizde ayrı ayrı yerleri ve değerleri vardır.

Şeriye mahkemeleri ve medreseler kapandıktan sonra, adalet birliği ve öğretim birliği gerçekleşti. Türk çocukları daha ilk yaşlarında artık ikiye bölünüp, küçük bir kısmı müsbet bilgileri ve batı medeniyetçiliğini inkâr eden, Türk milleti topluluğunu ortaçağ zindanı içinde mahpus tutmağa uğraşan medreselere gitmiyecekler, ölümlerine kadar birbirleri ile savaşacakları ayrılığa düşmekten kurtulacaklardı.

Mustafa Kemal'in fesli iken Sicilya çocukları kendisi ile alay ettikleri zamanki utancını, ve Picardi manevralarında kalpaklı iken bir yabancı subaydan işittiklerini hatırlarsınız. Mustafa Kemal bir başlık değil, kafa değiştirmek için şapka kanununu çıkarmıştır. Bir kafa ki onun içinde başlık değiştirmek dinden çıkmaktır gibi bir kördüğüm vardır, o kafa düşünme hürriyetine nasıl kavuşabilir? Mustafa Kemal'in şapka kanunu çıkaracağı zaman bir ilçede bulunuyordum. Eşkiya peşinde koşan vali ile jandarma komutanları bu ilçeye gelmişlerdi. Kendilerine Mustafa Kemal'in niyetini söyledim:

— Herşey olur ama, işte bu olmaz, dediler.

— Pekiy sarık yerine Yunanlı fesi giymekle Yunanlı fesi yerine Avrupa şapkası giymek arasında ne fark vardır? Müslüman Türkler fesi giydikleri günden beri artık müslüman değil midirler? diye sordum.

Atatürk İnebolu'da bir toplantıya çağırdığı halka, yeni başlığını göstererek:

— Bunun adı şapkadır. Medenî insanlar gibi siz de bunu giyeceksiniz, dediği zaman halk sevinç haykırışları içinde kalmıştı.

Çünkü batmış olan bir devletin bir kahramanın klavuzluğu ile kurtulan bu halkı, Mustafa Kemal'in her yaptığında bir «keramet» buluyordu.

Son Osmanlı günlerine kadar kadınlar çarşaflı ve peçeli idiler. Tiyatrolara ve sinemalara erkekler ayrı, kadınlar ayrı günlerde giderlerdi. Vapurlarda, tramvaylarda kadın yerleri perdeli idi. Bir kadın eşi ile dahi otelde kalamazdı. Kız öğretim okulunda edebiyat hocası bir habeş harem ağası, yeni bir kadındı. Kadının hiçbir hakkı yoktu. Erkeğin kölesi idi. Erkek onu dilediği zaman boşar, yahut ona dilediği kadar ortak alırdı. Mustafa Kemal önce tramvay ve vapur perdelerenin kaldırılmasını emretti.

Sonra okulları ve meslekleri kadınlara da açtı. En son bir Anayasa hükmü ile onlara milletvekilliği seçilmek hakkını verdi. Böylece Türk kadınları erkekleri ile tam eşit hâle geldiler. Medenî kanun ise çok evliliği yasak ederek ve evlenme ile boşanmayı yeni usullere bağlıyarak, onlara tam insanlık haklarını sağlamıştır.

Osmanlı inkılâpçılarından bir vezir, daha on dokuzuncu asırda Fransız medeni kanununun kabul edilmesi fikrini ileri sürmüştü. Şeriatçılar hemen ayaklandılar ve din bilginleri toplanarak şeriat hükümleri üzerine «Mecelle» yi yaptılar. Mustafa Kemal mecelleyi kaldırarak, yerine İsviçre medeni kanununu koymuştur. Böylece Türk topluluğu şeriatçılar diktasından kurtularak, ileri milletler şartlarına kavuşuyordu.

Müslümanlıkta pazarlık olmadığı gibi, manastır gibi müesseseler de yoktur. Tekkeler ve tarikatler müslümanlıkta bid'at idi. Ortaçağın nice kahramanlarını, nice devlet kurucularını yetiştiren Orta Asya Türklüğü, tekkeler ve tarikatler türedikten sonra, tam bir miskinlik içine düşmüş, nihayet Rusya'nın kulları arasına katılmıştır. Evliya türbelerindeki adaklar ve ölüye bel bağlayışlar da eski hıristiyanlıktan kalma âdetleridir. Mustafa Kemal tekkeleri ve türbeleri kapamakla müslüman Türklüğü, müslümanlıkta yeri olmıyan ve onun büyük vasıflarını soysuzlaştıran geleneklerden kurtarmıştır.

1928 Nisan ve Ağustos ayları Türk İnkılâp tarihine unutulmaz iki hatıra bırakmıştır. Anayasada iki madde vardı: Biri, Türk Devletinin dini, İslâm dinidir, derdi. İkincisi de Büyük Millet Meclisinin şeriat hükümlerini yerine getireceğini bildirirdi. Gerçek müslümanlıkta din ve dünya ayrıdır. Din kitaba göre ve dünya akla göre yürür. Lâyisizim dediğimiz işte budur. Eğer bugünkü şartlar aile nizamında, iş nizamında bir değişiklik gerektiriyorsa, bunu Türkler kendi aralarında konuşur ve akılla hallederler. Bundan bin yıl önce büsbütün başka şartlar altında, Şam veya Bağdat din adamlarından birinin kitabını açıp o ne demişse öyle yapmalıdır, demezler. Bu hâl, dönen dünyayı durdurmak demektir.

Dünya döner, durmaz. Onun üstünde duran milletler ise yürüyenlerin ve ilerliyenlerin köleleri olurlar. 1928'de Anayasanın zihinleri tereddüt ve kargaşa içinde bırakan bu iki maddesi kaldırılmıştır.

Eski yazı dediğimiz sağdan yazı bir din yazısı değildir. Bilindiği üzere Kur'an bile sonradan yazılmıştır. Önceleri yalnız peygamberlere inananların ezberinde idi.

Arap yazısı, Türk yazısı değildir. Arapçaya ne kadar uygunsa, Türkçeye o kadar aykırıdır. Fakat biz şeriatçılardan bir bağımsız dilimiz olmıyacağı dersini alarak yetiştiğimizden, med,

rosolordo Arapça öğrodildiğinden, edebiyat Arapça ve Farsça ile Türkçe karışığı bir dil üstüne kurulduğundan, bu yazıya bağlı kalmıştık. Çocukken gençliğimizde hatırlarız: Yazarlar bile kendi yazılarındaki Arapça ve Farsça kelimeleri yanlış okurlardı. Çünkü bu yazının imlâ harfleri yoktu. Okumak, hele halkı okutmak Osmanlıların büyük bir meselesi idi.

Türk diline tamamiyle uyduktan sonra, dilin Osmanlıca olmaktan çıkarak Türkçeleşmesine yardım edeceğine şüphe olmıyan yazı değiştirme meselesi, daha 19'uncu asırda bahis konusu olmuştu. Fakat şeriatçılar bu en sade, en açık dünya ve akıl meselesini de, din ve ahret meselesi olarak almışlar, Türklerin yazı değiştirmekle dinden çıkacaklarını ileri sürmüşlerdir.

Mustafa Kemal bu işi de başardı. Ankara'da bir komisyona yeni bir yazı alfabesi yapmak vazifesini verdi. Herkes düşünüyordu: Bir millet yazısını nasıl değiştirebilir? Ne kadar zamanda değiştirebilir? Nitekim alfabe projesini Mustafa Kemal'e ben getirmiştim:

— Arkadaşlarınız müddet meselesi için ne düşündüler? diye sordu.

— Beş yıl diyen var, on beş yıl diyen var. Düşündüklerine göre birkaç yıl okullarda iki yazıyı bir arada öğretmelidir. Gazeteler yarımşar sütundan başlıyarak, meselâ beş yılda bütün gazeteyi kaplamak üzere yavaş yavaş yeni yazı kısımlarını artırmalıdırlar.

Yüzüme baktı:

— Çocuğum, dedi, bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz. Gazetelerin yeni yazı kısmı yok mu, hiç kimse o kısmı okumaz. Herkes eski yazıyı okur. Bir harb, bir buhran çıktı mı, inkılâp da düşer, demişti.

Sarayburnu parkında bir gece halka yeni yazı inkılâbını haber verdikten sonra, yola çıktı. Yer yer dolaşarak halka öğretmenlik etti. Herkes bir iki yılda öğrendiği okuma yazmaya birkaç saatte kavuşunca, ona dua ediyordu. Halk dershaneleri açtırarak yeni yazıyı millet ölçüsüne yaydı. Öyle ki bir iki yıl içinde yeni yazı ile okuyup yazanların sayısı, eski yazı okuyup yazanları geçti.

Osmanlı Türkleri İstanbul'u alıp Viyana surlarına kadar dayandığı zaman, bütün hıristiyan batı dünyasını Türk korkusu

kaplamıştı. Korku, kin ve düşmanlık duygularını uyandırır ve besler. Bu yüzden batı bilginleri ve sanatkârları, asırlarca, kendi halk yığınlarına Türkleri barbar tanıtmışlardı. Onlara göre Türklerin, yağmacı ve zulümcü ordular yetiştirmekten başka bir değerleri yoktu.

Batının üstünlüğü karşısında eğildikten sonra, bizde bu düşman edebiyatına kapılmıştık. Tarihimizi bile onlardan öğreniyorduk. Askerlikten başka değerimiz olmadığı fikrini kendi içimize sindiriyorduk. Türkleri bilgide, sanatta ve eski medeniyetlerde yapıcı ve yaratıcı oldukları fikrini on dokuzuncu asırda ilk Türkçüler ortaya attılar. 1908 meşrutiyetinden sonra doğan ve yerleşen daha ileri Türkçülük, bu araştırmalara biraz daha genişlik verdi. Fakat Türkten başka bir şey olmıyan, garpçiliği şuursuz batı taklitçiliği, milliyetçiliği kabalık ve gerilik sayan Osmanlı aydınları dahi bu harekete karşı geldiler. Mustafa Kemal, milletini bu aşağılık duygusundan tedavi etmek için, Türk bilginlerini, onun sanat, ilim ve tarihlerinde büyük varlığını meydana koymak için seferber etti. 1931 nisanında Türk Tarih Cemiyetini kurdu.

İkinci bir aşağılık duygumuz dilde idi. Dilimizde ne edebiyat, ne de ilim yapılamıyacağını, arapçasız ve farsçasız onun bir barbar dili olduğunu sanıyorduk. 19'uncu asır ve 20'inci asır Türkçülük hareketleri bu fikre karşı isyan etmişler, ilk Türkçeleşme prensiplerini ortaya atmışlardı. Mustafa Kemal, büyük bir tarihi ve bağımsız bir dili olmadan bir milletin büyük olamıyacağını bilirdi. 1932 Temmuzunda Türk Dil Kurumunu dil araştırmaları hizmetine verdi. Osmanlıcayı tarihe gömecek, yazı dilimizi de konuşma dilimiz gibi, Türkçeleştirecektik. Eskiden Türkçe'de hiç yeni bir kelime, hiçbir terim yapmaz olmuştuk. Avion diye bir şey mi çıktı, «uçmak» dan kelime yapmak değil, Arapça «tayır» dan tayyare kelimesini uydurduk. Yıllarca Arapça okumıyan Türk çocuklarının en basit tıp terimlerini anlamalarına ihtimal yoktu. Buruna ait terimleri hep «enf» Arapçasından üretirdik. Atatürk dil hareketi ile son nefesine kadar uğraştı.

Türk inkılâpları böylece 1924'den 1934'e kadar on yıl sürmüştü. Umumî tarihte hiçbir millet bu kadar kısa zamanda müesseselerini bu kadar kökten düzeltmemiş ve yenileştirmemiştir.

Geçmişin gelenek ve görenekleri içinde dağılış ve batış ka-

derine boyun oğen Türklük, bu inkılâplarla gelecek zamanlara doğru kanat açtı.

Yine bu devirde batı örneği tesisleri ile, endüstrisi ile bütün milli kalkınma hareketleri ile bir yirminci asır devleti kurulmuştu. Osmanlı iken memurluktan askerlikten ve mirasyedi toprak ağalığından başka bir iş görmiyen Türklük, memleketin ticaret ve ekonomi faaliyetlerini kendi eline almıştı.

Bu devre tarih Türklüğün «Yeniden diriliş» i adını verecektir.

ATATÜRK

Mustafa Kemal 1934'de Atatürk soyadını almıştır. Hiçbir büyük Türk ondan önce «— Türküm!» dememişti. Türk, Osmanlıcada, kaba ve köylü demekti. Şehir efendisi alafranga ise Osmanlı, alaturka ise müslümandı.

Atatürk Cumhuriyet'in onuncu yıldönümündeki kısa nutkunu şu sözle bitirmiştir: «Ne mutlu Türküm diyene!»

O bir milliyetçi idi. Fakat ırkçı değildi. Onun anlayışınca vatan Türkiye, Türk de Türkiyeli demekti. Bir gün kendisine:

— Ya öteki Türkler? diye sormaları üzerine:

— Hepsinin vatanı burası. Hepsi için yurdumuzda yer var, cevabını vermişti.

Atatürk iyi aile çocuğu idi. Babasını bilmez. Üvey babası Ragıp Beyi önceleri hiç sevmemişti. Fakat her türlü güçlükleri yenerek kendisini yetiştiren anasına aşk ile bağlı idi. Onu çocukluğundan bu devlet ve milletin en büyüğü olduğu güne kadar daima saymıştır. Her eve gidişinde anasının elini öpmek âdeti idi. Subay, komutan, başkomutan ve devlet reisi, o anasının yanında daima eski «Mustafacık» tı.

Mütarekede anası İstanbul'da iken işgal kuvvetleri evini basmışlar, ona çok çile çektirmişlerdi. Bu ana, sevgili yavrusunun padişahın askerî mahkemesinde idama mahkûm edildiğini gazetelerde okuduğu gün ömründen belki yıllar kaybetmişti. İlk fırsatta kendisini Ankara'ya, Çankaya'daki evine getirdi. Buluştukları zaman Atatürk yine anasının elini öptü. Fakat anası oğlunu bağrına basacağı yerde eline sarıldı. Atatürk:

— Ne yapıyorsun Anne? diyerek elini çekmek istedi. Anası Zübeyde Hanım, pek ciddileşerek:

— Ben senin anamım, dedi, elini öpmekle vazifeni yapıyorsun. Fakat devleti ve milleti kurtardın. Ben de bu milletten im. Elini öpmeliyim, dedi.

Bir akşam Mustafa Kemal, Çankaya'da bir sünnet düğünü şenliğine davetli idi. Misafirler arasında bulunan Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilof bir aralık:

— Ne mutlu o anaya ki, Mustafa Kemal'i doğurmuştur, görüp elini öpmek isterdim, dedi.

Mustafa Kemal bir arkadaşına:

— Anneme gidiniz. Benden rica ediniz, Zahmet olmazsa buraya gelmesini istediğimi söyleyiniz dedi.

Anası sünnet çocuklarının çadırında idi. Hemen kalktı geldi

Anası içeri girince Mustafa Kemal hemen ayağa kalktı ve onu elçinin yanındaki koltuğa oturttu:

— İşte yeni bir ahbap, dedi, deminden beri bana hep senden bahsetti.

Elçi, Zübeyde Hanımın ellerine sarılarak birkaç defa öptü. Anası ve elçi dereden tepeden konuşmağa koyuldular. Bir ara Zübeyde Hanım hemen oğluna dönerek seslendi:

— Bak Mustafa, İbrahim Abilof Bey ne diyor?

— Ne diyor anne?

— Sen padişah olmalı imişsin. Sana padişahlık yaraşırmış.

Bu sözleri âdeta kaşlarını çatarak söylemişti. Bitirdikten sonra sabırsızlıkla oğlunun yüzüne baktı. Mustafa Kemal gülümsiyerek:

— Söyledikleri hoşuna gitmedi mi? diye sordu.

Zübeyde hanım büsbütün ciddi:

— Hoşuma gitmedi oğlum. Sen padişah olmamalısın.

Atatürk alttan alarak cevap verdi:

— Hayır anne, İbrahim Abilof doğru söylüyor. Bu sözlerden niçin hoşlanmadın, anlıyamıyorum.

Zübeyde Hanım heyecanlanarak:

— Ne Saltanat ha? Padişahlık ha? diye söyleniyordu.

Mustafa Kemal:

— Merak etme anne, dedi. Ben padişah olmıyacağım, dedikten sonra, «— Padişah olmıyacağım ama, her halde baş olacağım. İbrahim Abilof bunu anlatmak istemiştir.»

Zübeyde Hanım ancak o zaman kendine geldi:

— Ben saltanat istemem, evlâdım... Saltanat istemem... diye mırıldandı.

Anası, Mustafa Kemal zaferden sonra evleneceği sıralarda, gelinini görmek ve kalb hastası olduğu için dinlenmek üzere gittiği İzmir'de ölmüştür. Mustafa Kemal anasının mezarı başında şöyle demişti:

— Zavallı anamı İzmir'in mukaddes topraklarına bıraktık. O, zulüm ve istipdat devri kötülüklerinin kurbanı olmuştur. Harb Akademisinden henüz çıkmıştım. Hayata ilk adımlarımı atıyordum. Beni hapse koydular. Bunu haber alan anam görmeğe geldi. İstanbul'da kendisi ile ancak üç beş gün görüşebildim. Çünkü beni evimden alıp götürmüşlerdi. Sürgün yolunda bindiğim vapura anamı sokmamışlardı. Gözyaşları ile Sirkeci rıhtımında kalmıştı. Mütareke zamanı Anadolu'da iken, benimle beraber İstanbul'dan gelen adamımı anama yollamıştım. O, geleni yalnız görünce idam edildiğimi sanarak inmeye uğramıştı. Anam üç yılının bütün günlerini gecelerini ağlayarak geçirdi. Gözlerini hemen hemen kaybetti. Harbden sonra ona kavuştuğum zaman artık yaşıyamıyacak halde idi. Anamın ölümünden şüphesiz çok acılıyım. Beni avutan bir şey varsa, o da anamız vatanı haraplık ve felâkete götüren idarenin yıkılıp gitmesidir. Anamın mezarı önünde ve Allah'ın huzurunda yemin ediyorum: Milletin bu kadar kan dökerek eline aldığı hakimiyeti korumak uğrunda, eğer gerekirse anamın yanına gitmekte bir an tereddüt etmiyeceğim.»

Atatürk bir defa evlenmiştir. Zafer günü İzmir'e girdikten sonra, Göztepe'de bir köşke misafir olmuştu. Evlendiği Lâtife Hanım o zaman bu köşkte idi. Lâtife Hanım Mustafa Kemal'i sevdi ve ona bağlandı. Ankara'ya döndükten sonra mektuplaşma devam etti, evlendiler. Fakat evlilik hayatı pek uzun sürmemiştir.

***

Atatürk bir irade adamı olduğu kadar bir kalb adamı idi. İnsandı. Kendisine en fazla kötülük edenlerle dahi barışmağa her zaman hazırdı. Bir gün:

— Ben onları affederim, çünkü kalbim vardır, onlar beni affetmezler, çünkü kalbsizdirler, demişti.

Bir gece sofrada pek sevdiği bir tayın ruam illetine tutulmuş olduğunu anlatıyordu. Baytarlar yanına yaklaşmasına izin vermemişler, öldürmek zorunda kaldıklarını bildirmişler. Ata-

türk o kadar ısrar etmiş ki, nihayet tayını son bir defa okşamağa müsaade etmişler. Okşarken gözyaşlarını tutamamış:

— Çocuğum olmadığı sebepsiz değilmiş, diyordu, eğer bir evlât kaybetmek felâketine uğrasaydım, kalbim acısına dayanamazdı.

Pek sevdiği bir köpeğini de, sonunda kendisini ısırdığı için öldürmüşler ve derisini doldurup Orman Çiftliğinde bir vitrine koymuşlardı. Bir gidişinde Atatürk'e gösterdiler. Hemen başını çevirdi:

— Ben sevdiğim bir hayvan da olsa onu böyle görmek istemem, camekândan çıkarınız ve gömünüz, demişti.

Bir öğretmen Atatürk aleyhinde kötü bir şiir yazmıştı. Kendisini hizmetten çıkarmışlardı. Öğretmen yeniden kadroya girmek için dört yana başvuruyordu. Bir gün bakanın yanına gitti. Ehliyetli de bir gençti. Bakan:

— Oğlum, dedi, hakkınızda biz hiçbir şey yapamayız.

— Niçin yapamazsınız?

— Oğlum suçun doğrudan doğruya Atatürk'ün şahsına ait. Biz karar veremeyiz.

— Öyleyse ben Atatürk'ün karşısına çıkacağım.

— Hele biraz bekle. Pek inatçı imişsin. Bana bir hafta sonra yine gel.

Bakan bir akşam sofrada Atatürk'e meseleyi açtı:

— Hani efendim hakkınızda ağır bir hiciv yazan bir öğretmen vardı...

— Evet...

— Af kanunundan faydalanarak yeniden öğretmen olmak istiyor.

— Öğretmen yapılmasına bir kanun engeli var mıdır?

— Hayır, efendim.

— O halde niçin bana soruyorsunuz?

— İşlediği suç sizin hakkınızda...

— Aşkolsun sana... Şahsî dargınlığım için kanun emirlerini yerine getirmenizden hoşlanmıyacak kadar beni egoist mi sanıyorsun? Kendisini hemen ilk açılacak yere tâyin ediniz.»

Bir gün düşman zırhlısı ile kaçan padişah Vahidettin'e dair Mısır paşalarından biri kendisine bir mektup yollamıştı. Mektupta, Vahidettin'in sözlerinden ve halinden sıkıntıda bulunduğunu anladığını yazıyordu. Umumî kâtibi yanında idi. Mus-

tafa Kemal, başını pencereye doğru çevirmiş, okunanları dikkatle dinliyordu. Gözleri dolmuştu. Biraz durdu, sonra:

— Çocuğum dünyanın hâlini görüyorsun, dedi. Nerede o saltanat nerede o ululuk? Şimdi hepsinin yerinde yeller esiyor. hayatta daima ölçülü olmak lâzımdır.»

Bir müddet düşünmeğe daldı. Çok acılandığı belli idi. Fakat duygularına hâkim olarak dedi ki:

— Nasıl yardım edebiliriz? Benim şahsî servetim yok. Devlet hazinesi de fakir. Memleket yandı yıkıldı. Bu adamın hataları yüzünden vatan ve halk için boğuşarak şehit olan memleket evlâtlarının yetim bıraktığı yüzbinlerce kimse var. Hepsine Devlet yardım edecek. Bu bahsi bırakalım, çocuğum.

Bir gün Çanakkale'ye giden bakanlardan birine:

— Orada Mehmetçik anıtının başında şehitleri anacaksın. Siz olmasaydınız, siz göğüslerinizi çelik kalelere karşı siper etmeseydiniz, Boğaz elden gider, İstanbul elden giderdi, diyeceksin.

— Evet efendim.

— Çanakkale'de yalnız bizim şehitlerimiz yok. Bu topraklar üzerinde kanlarını döken insanları da, o kahraman düşman savaşçılarını da saygı ile anacksın.

Bakanın ricası üzerine bu son söylenecekleri Atatürk'ün kendisi hazırlamıştır. Nutuk şudur: «Bu memlekette kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlâtlarını harbe gönderen analar, gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlâtlarınız bizim bağrımızdadır, huzur içindedirler. Onlar bu toprakta canlarını verdikten sonra artık bizim evlâtlarımız olmuşlardır.»

Bu nutku yabancı gazeteler haber aldıktan sonra, haftalarca, aylarca Avusturalya'dan, Yeni Zelanda'dan sevgi ve minnet mektupları yağmıştı.

İzmir zaferinden sonra trenle Ankara'ya dönmüştü. Vali daha önceki istasyonlardan birinde kendisini karşılamağa gitti:

— Nerededir? diye sordu.

— Daha giyinmedi.. dediler.

Vali Atatürk'ün ahbabı idi. Biraz teklifsizliğe vurarak kompartıman kapısına kadar gitti:

— Büsbütün çıplak değilsiniz ya efendim... dedi.

— Hayır cekotsizim.

İçeri girdi. Atatürk:

— Uyuyamadım, dedi, battaniye yastık koymamışlar. Koluma dayandım, ağrıdı. Setremi yastık yapayım dedim, üşüdüm. Uyuyamadım, kalktım.

— Peki ama efendim niçin haber vermediniz?

Gülümsiyerek cevap verdi:

— Hepsi de benim kadar uykusuzdurlar. Rahatsız etmek istemedim.

İzmir'e girdiği günlere ait hâtıralarını anlatırken şöyle demişti:

— Kısa bir zamanda zaferi kazandık. Bundan sevinçliyim. Fakat bir insan olarak gördüğüm o kanlı faciadan içim sızlamaktadır. Cephelerde ehramlar gibi cesetler yığıldığını gördüm ben...

30 Ağustos 1922 sabahı. Başkomutan Mustafa Kemal, ölmüş olanların cesetleri önünde:

— Bu acıklı manzara bütün insanlık için utandırıcıdır. Ama meşru vatan savunmasının tabii neticesi. Fakat Türkler başka milletlerin vatanlarında aynı şeyi yapmıyacaklar, demişti.

Sonra yerde yatan bir Yunan bayrağının kaldırılmasını emretti:

— Bayrak bir milletin hürriyet sembolüdür. Düşmanın da olsa ona saygı göstermek lâzımdır.

*
**

Tabiat âşıkı idi. Vatanının çöl boşluğundan ıstırap duyardı. Bir gün Diyarbakır taraflarında atla dolaşırken yanındaki kurmay reisine:

— Çabuk bana yeni bir din bul, dedi.

— Ağaç dini..

— Evet, bir din ki ibadeti ağaç dikmek olsa...

Ankara'daki Orman Çiftliğini boz topraktan ormanlık haline soktu. Ağaçların dikilişini, tutuşunu, büyüyüşünü adım adım kolladı. Akköprü tarafından çiftliğe giden yolun etrafında boş topraklar yemişlik olmuştu. Bir gün bu yemişlikten geçerken birdenbire şoförüne:

— Dur! dedi.

Arabasından inerek orada bulunanlara:

— Burada bir iğde ağacı vardı, ne oldu? diye sordu.

Kimse iğde ağacını bilmiyordu. Atatürk'ün biraz önceki neşesi kalmamıştı. Çünkü çiftliğin ilk çorak günlerinin yeşillik hâtırası sökülüp atılmıştı. Yol boyunca hep iğde ağacını aradı:

— İğde eski ve çelimsiz bir ağaçtı. Fakat yaşıyordu. Baharda güzel kokular veriyordu, diye sızlandı.

Sonra bir bahis açtı:

— Coğrafi muhit mi insanlar üzerinde tesir yapar, yoksa insanlar mı o mühite hâkim olur? diye sorarak yine kendi cevap verirdi:

— İnsan zekâsının her şeye gücü yeter. Tabiate de hâkim olur, dedi.

Atatürk İstanbul'daki büyük ağaçları gördükçe:

— Bunlar da güzel ama, ben yapraklarının ve dallarının her yıl ne kadar büyüdüğünü gördüğüm ağaçları seviyorum, dedi.

Vatanı yeşil ve bayındır görmek için çalıştı. Yalova'yı, Florya'yı o değerlendirmiş, Bursa'yı bir kaplıca şehri yapmak için bizzat uğraşıp durmuştu. Plânlı Ankara'da onun fikri idi.

Çankaya'daki bahçesini yapan müdürü şu fıkrayı anlatmıştı: Bahçeyi dolaşıyorduk. Çok ihtiyar ve geniş bir ağaç Atatürk'ün geçeceği yolu kaplıyordu. Ağacın bir yanı havuz, bir yanı dik bir yokuştu. Atatürk ağaca yaslanarak güçlükle karşı tarafa geçti. Atıldım:

— Emrederseniz hemen keseyim, efendim, dedim.

Yüzüme baktı:

— Yahu, dedi, sen hayatında böyle bir ağaç yetiştirdin mi ki, keseceksin!

***

Vefalı bir arkadaş, misafir canlısı ve pek efendi bir ev sahibi idi. Atatürk arkadaşları için hiç «büyümemiştir..» Çocukluk ve gençlik arkadaşlarını, ölümüne kadar yanından ayırmamıştır. Arkadaşlarının kusurlarını bağışlayabilir, fakat onları hatalara düşürmekten korumak için hepsine ağabeylik ederdi. Düşmanlarına değil, dostlarına çıkışırdı. Arkadaşlarından mahrum kalmak istemezdi. Kaybolmuş vatanın, güzel Rumeli'nin hâtıralarını onlarla canlandırır, güzel, gönüle işleyici, mat sesi ile Rumeli türküleri çağırarak, ara sıra, hasret yaşları dökerdi.

Atatürk'ün gençliğinden beri bir âdeti, akşamları arkadaşları ile bir masa etrafında buluşup konuşmaktı. Bu sofra âlemleri içki ve sefahat için hazırlanmazdı. Atatürk eğlenmeği sever, yaşamanın bütün zevklerini tadar, fakat sofrasında da sabahlara kadar vatan, devlet ve halk işlerini konuşurdu. Yapacaklarının çoğunu bu konuşmalarda tasarlar ve derinleştirirdi. Her söyleyeni ve söyleneni kanaatlerine uymasa da, sonuda kadar dinlerdi. Böylece memlekette dönüp dolaşan fikirlerden, dedikodulardan, şikâyetlerden haberi olurdu. Sabahlara kadar yalnız dil veya sadece tarih tartışmaları ile geçen sofralar olmuştur. Ne kadar geç kalsa, herkesten önce vazifesinin başında idi. Selânik'de akşam ve geceyi kendisiyle geçiren arkadaşları, kıtaya gittikleri zaman onu çalışırken bulmuşlardır. Sofra ve sohbet arkadaşlığını, resmî vazife ile hiç karıştırmazdı. Sofrasında hiç bulunmıyan bakanları ve hiçbir makam yüzü görmiyen devamlı arkadaşları vardı. Atatürk daima ciddî idi. Dünya ile devlet işlerini birbirinden ayırdığı kadar, eğlencesi ve hususiyeti ile vazifesini birbirinden ayırmasını bilirdi. Atatürk'ün gülen resmi hiç yok gibidir. Halbuki pek neşeli ve sırasına göre alaycı idi. Arkadaşlarının kendisine karşı besledikleri duygu asla «korku» olmamıştır: hususî hayatında «meftunluk» resmî hayatmda «hayranlık ve saygı» olmuştur. O, üstünlüğü rütbesinden, mevkiinden değil, öz cevherinden alırdı. Bir gün arkadaşlardan birine:

— Sen benden korkar mısın? diye sormuştu.

— Hayır, korkmam.

— Nasıl korkmazsın?

— Atatürk korkulacak bir adam değildir de ondan korkmam. Ben seni severim.

Atatürk neşesizlikten ve neşesizlerden hoşlanmazdı:

— Neşeli olmıyanlardan iki türlü şüphe ederim, derdi, ya hastadırlar, yahut başkalarına sezdirmekten çekindikleri bir kuruntuları vardır.

Şakacı ve nükteci idi. Bir akşam Başbakan gelmiş, kendisine İngiltere ile aramızdaki bir meseleye dair son haberleri vermişti. Atatürk dinledi, fikirlerini söyledikten sonra:

— İşimize bakalım, dedi ve sofraya döndü.

Sofrasında bulunanlardan pek saf bir misafir:

— Mademki hepimiz arasında konuştunuz. Bundan cesaret alarak bir kanaatimi arzetmek istiyorum, dedi.

Atatürk:

— Buyurunuz, dedi.

Misafiri:

— Efendim, İngilizler politikalarında daima kendi menfaatlerini düşünürler, dedi, durdu. Atatürk sözün arkasından ne geleceğini bekliyordu. Misafirin susmasına bakarak:

— Bu kadar mı efendim? dedi.

— Evet efendim, haddim olmıyarak kanaatimi arzettim.

Atatürk hiç tınmıyarak:

— Yüksek irşadınızdan dolayı size gerek kendi adıma, gerek Cumhuriyet Hükûmeti adına teşekkür ederim, demesi üzerine misafir pek ciddî:

— Bir şey değil efendim, dedi.

Konuşması ve hikâye anlatması pek tatlı ve sürükleyici idi. Saatlerce dinler, yorulmaz ve bıkmazdık. Hâfızası pek sağlam olduğundan eski yeni bütün vakaları en küçük teferruatına kadar hatırlardı..

⁂

İdealisti. Bütün ömrü, hiç şaşmaksızın, vatan ve milleti için faydalı ve gerekli gördüğü fikirleri gerçekleştirmek için çalışmakla geçti. Daha meşrutiyetten önce genç bir subay iken Selânik'deki bir gazinoda üç arkadaş oturuyorlardı. O sıra İran'da Settar Han, Girit'te Venizelos hürriyet ve kurtuluş savaşına atılmışlardı. Arkadaşlarından biri:

— Bizde böyle bir adam çıktığı yok, dedi.

Mustafa Kemal derin bir düşünceye dalmıştı.

İkinci arkadaşı:

— Ben şimdi senin ne düşündüğünü biliyorum, dedi, niçin bizden de böyle bir adam çıkmamalı? Niçin ben çıkmıyayım? diye düşünüyorsun.

Atatürk uyanır gibi:

—Evet, niçin çıkmamalı? dedi.

Ve o bahsi bırakmadı. Arkadaşları eğlenmek için başka bir yere gitmeyi teklif ettiler. Gittiler. Mustafa Kemal:

— Niçin çıkmamalı? Tartışmasında devam etti.

Muhaliflerinin:

— Şahıslara mı dayanılmalıdır, yoksa yalnız millet mi vardır? sualine:

— Adamlar vardır. Bir adam vardır, adam! diyo haykırmıştı.

Bir gün do:

— Hürriyet benim karakterimin mayasıdır, demişti. Bir millette şerefin, haysiyetin, namusun ve insanlığın olabilmesi ve kalabilmesi, o milletin hür olmasına bağlıdır. Ben bu vasıflara çok ehemmiyet veririm ve bu vasıfların bende de olduğuna, eğer milletimde varsa inanırım. Ben yaşıyabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evlâdı olmalıyım. Millet hürriyeti benim için bir hayat meselesidir.

⁂

Atatürk büyük zekâlı bir adam olduğundan, şartlar olgunlaşmadıkça fikirlerini ortaya atmaz, vakitsiz ortaya atılmazdı. Böyle olmasa çoktan harcanıp gideceğine şüphe yoktu. Sabretmesini, gününü beklemeği bilmiştir. Atatürk'ün ideali ne idi? Bunu ikiye ayırmak lâzımdır. Memleketi ve milleti için idealleri tam manasiyle «medenî bir Türkiye» ve «medenî bir Türk» idi. Zaferleri ve inkılâpları ile bunu sağlamıştır. İnsanlık için ideali «harbsiz ve bütün milletlerin kardeşçe yaşıyacakları» bir dünya idi. «Yurtta barış, dünyada barış» onun sözüdür. O, bu sözünde samimi idi. Can düşmanı Yunanlılarla barışmağı ve dostluğu kardeşliğe kadar götürmesini bildi. Birinci Dünya harbinden sonraki diktatörler, Hitler, Mussolini ve Stalin sivildirler. Halbuki mareşal üniforması giymişler ve ölünceye kadar üniformalarını çıkarmamışlar milletlerini harb için hazırlamışlardır. Birinci Dünya harbi sonrası diktatörlerinden sayılan Atatürk ise asker ve mareşaldi. Zaferden sonra üniformasını çıkardı sivil esvabını giydi. Daima barış andlaşmaları ve tertipleri yaptı. Hatay gibi canını yakan bir vatan meselesini bile barış yolu ile halletmek, Türk kanı döktürmemek için kendini «yedi». Hastalığını ağırlaştıran bir sebep budur.

Esir milletlerin kurtuluşlarını daima arkalamıştır. Ona göre hiçbir memleket bir yabancı devletin ne sömürgesi, ne yarı sömürgesi, olmalı idi. Yakın zamanlarda Türkiye'ye gelen bir Mısır Elçisi diyor ki: «1933 Martında Atatürk'ün Mısır Elçiliğine gelişini hatırlıyorum. Sabah yaklaşıyordu. Şafak sökmek üzere idi. Neşe içinde bulunan Atatürk:

«— Şarktan şimdi doğacak olan güneşe bakınız, dedi. Ufukta ilk günün ışıkları belirmişti:

«— Şimdi günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan, bü-

tün şark milletlerinin uyanışlarını öyle görüyorum, dedi. İstiklâl ve hürriyetlerine kavuşacak daha pek çok kardeş milletler vardır. Bu milletler bütün güçlüklere, bütün engellere rağmen, her şeyi yenecekler ve kendilerini bekliyen güzel geleceğe kavuşacaklardır. Sömürgecilik ve emperyalizm yeryüzünde yok olacak ve yerlerine, milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmiyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı geçecektir.

Biraz durdu, şu sözleri ilâve etti:

—Size bu sözleri söyliyen Cumhurbaşkanı değil, Türk milletinin sadece bir ferdi olarak Mustafa Kemal'dir.»

Atatürk'ün hürriyet savaşı bütün mazlum milletleri uyandırmıştır. Çin kapitülasyonları Türkiye'den sonra kaldırılmıştır. Biz Hindistan'da iken Çin temsilcisi, Çankayşek'i görmeğe gitmemizi istemişti. Şöyle diyordu:

— Çankayşek yabancı düşmanıdır. Ne bir Avrupalının, ne mir Amerikalının elini sıkmak ister. Yalnız siz Türkler müstesnasınız. Çünkü o, Atatürk'ün hayranıdır. Onun yolundadır. Baş Ucu kitabı Atatürk'e dair yazılmış bir kitaptır.»

Yine Hindistan'da iken Gandi'nin kaynatası, ki bir Umum Vali idi, bize şöyle dedi:

— Biz Atatürk büyük devletlere baş eğdirinceye kadar, bir şark milletinin bir garp milleti esirliğinden tamamiyle kurtulabileceğine inanmazdık. Bizim gayemiz «muhtariyet» idi. Ne zaman ki Atatürk zaferi kazandı, Lausanne'da büyük devletlere boyun eğdirdi, parolamızı «istiklâl» e çevirdik.

Ellinci yıl dönümünde bulunmak üzere gittiğimiz ve dünyada kendisinden başka kimseyi görmiyen Hitler, bizimle konuşurken:

— Atatürk, dedi, bir millet bütün vasıtalarından mahrum bırakılsa dahi, kendini kurtaracak vasıtaları yaratabileceğini isbat etti. Onun ilk talebesi Moussolini'dir. İkinci talebesi benim.

Cava'da yeni bağımsız hükûmetin reisi ve başbakanı da bir gazeteciye Atatürk'e ait bütün kitapları okuduklarını ve onun talebeleri olduklarını söylemişlerdi.

***

Atatürk ne gösterişlerde, ne mevkilerde, ne rütbelerde içini doyurucu bir zevk bulmamıştır. O, fikir peşinde idi. Gerçek

yüksekliği daima fikirleri uğruna savaşmakta, her an, o andan önceki bütün şanlarını ve şereflerini fikirleri uğruna feda etmeği göze almakta aramıştır.

Bir gün Ankara ve İstanbul şehirlerinden birine «Atatürk» adı verilmesi için bir kanun teklifi hazırlanmıştı. Atatürk tasarıyı okudu, arkadaşlarına:

— Bir adm tarihte kalması ve ağızlarda söylenmesi için, şehirlerin temellerine sığınmak şart değildir. Tarih zorlanmayı sevmiyen nazlı bir peridir. Fikirleri tercih eder, demişti.

1932'de Marmara köşkündeki bir çay dâvetinde gençler kendini suale tutmuşlardı. O sıra bir öğretmen kendisinden sordu:

— Efendim sizin doğum gününüzü bulamadık. O gün Halkevinde bir tören yapmak istiyoruz.

Atatürk bu suale sinirlenerek cevap vermedi. Bir iki nefes sigara çekti, sonra bir tarihçiye dönerek:

— Siz söyleyin, ben ne zaman doğdum? dedi.

— 19 Mayıs 1919.

Cevaptan pek memnun kalarak:

— İşte benim doğduğum gün!.. dedi.

İstanbul'a ilk gelişinde bir şair kaside yazmıştı. İçinde şu mısra vardı: «Müjde İstanbul'a Gazi-i cihandan geldi.» yanındakiler kasideyi alkışladılar. Atatürk dudağını büktü:

— Şari mübalâğası! Biz cihan bina etmedik. Sadece bir viran yurdu bina etmeğe çalışıyoruz, dedi.

Bir gün Atatürk'ün yaptığı işlerden bahis açılmıştı. Bir arkadaş:

— En büyük eseriniz hangisidir? diye sordu.

— Benim yaptığım işler birbirlerine bağlı ve birbirleri kadar lüzumlu şeylerdir. Siz bana yaptıklarımdan değil, yapacaklarımdan bahsediniz.

Yine bir gün insaniyetçi bir arkadaş:

— Biz insanlık idealinin gerçekleşmesine çalışan fikir adamlarının bir araya gelmesine, birbirlerine yaklaşmasına çalışıyoruz. Belki faydalı olur diye...

Atatürk sözünü kesti:

— Böyle söylememelisiniz. Günün birinde insanlık idealinin

gerçekleşmiyeceğine ihtimal vermek doğru değildir. İnsanlar bir gün bu bahtiyarlığa ereceklerdir.

***

Atatürk, halkdan korkan, halk ile aralarına üniformalı sedler çeken diktatörlerin aksine tam bir halk adamı, asıl kuvvet kaynağı halk olduğu inancında idi. Arasıra durum güçlükleri arasında tehlikelerden bahsedildikçe:

— Kalkar, halka gider, işime yeniden başlarım, derdi.

Cumhuriyetin 3'üncü yıl dönümünde Ankara şehri köylerden ve kasabalardan gelen halk yığınları ile dolu idi. Tribünlerde geçit resmini selâmlıyan Atatürk'ü kadın erkek çıldırasıya alkışlıyordu. Atatürk tribünden ayrılacağı sırada halk ile arasındaki asker kordonunun kaldırılmasını emretti. Yaverini yanından uzaklaştırdı. Halkın içine girdi. Atatürk ellerini halktan iki vatandaşın omuzlarına dayamış, âdeta kendinden geçmiş, ilerliyordu. Halk onu incitmemek için kendi ile arasında bir boşluk bırakmıştı. Hayli gittikten sonra:

— Atatürk artık otomobile binseniz... dediler.

Uyanır gibi oldu. Yanındakine:

— Sen belki ömründe sevmişsindir. Fakat hiç sevildin mi? dedi, bundaki zevk hiçbir şeyde yok. Hele âşıkın Türk milleti olursa! Beni bu zevkten biraz daha ayırmayın.

Taşhan'ın önüne kadar böyle halkın kucağında geldi.

Gençliğin de halk ile, köylülerle kaynaşmasını isterdi. Bir gün bir gençler toplantısında sordu:

— Buraya en yakın köy ne kadardır?

Cevap yok.

Bir daha sordu, içlerinden biri:

— Yirmi dakika efendim, dedi.

— Pekiy bu köyler ne haldedir, bana anlatır mısınız? Şikâyetleri nelerdir, söyler misiniz?

Sükût.

Nihayet başlarından biri:

— Efendim köylere gitmek için otomobil ve araba tahsisatı yok, deyince Atatürk:

— Menemen isyancı şeyhlerinin köy köy dolaşmak için tahsisatları mı vardı? dedi.

Cumhuriyetin on ikinci yıl dönümü için birçok dövizler hazırlanmıştı: «Atatürk bizim en büyüğümüzdür», «Atatürk bu milletin en yükseğidir», «Türk milleti asırlardanberi bağrından bir Mustafa Kemal çıkardı» gibi...

Dövizler listesini gözden geçiren Atatürk hepsini çizdi, şunu yazdı: «Aatürk bizden biridir.»

İzmir seyahatlerinden birinde idi. Naim Palas'da bir ziyafette bulunuyordu. Başka bir otelin bahçesinde çalan bandonun getirilmesini emretti. Biraz sonra yaverine:

— Niçin bando hâlâ gelmedi? diye sordu.

— Efendim halk bandonun etrafına toplanmış, neşe içinde, danslarını eğlencelerini bozmak istemedik.

Biraz düşündü:

— Çok iyi ettiniz, dedi, hiçbir zaman halkın neşesini bozmamak lâzımdır, dedi.

Halka karşı olduğu gibi askerleri için de pek şefkatli, pek müsamahalı idi. Yalova'ya giderken otomobili bozulmuştu:

— Biraz yürüyelim, dedi.

Yürüdüler, bir yerde jandarma neferi önlerine çıktı:

— Yasak! dedi.

— Niçin yasak?

— Atatürk geçecek ondan.

Atatürk nefere biraz yaklaştı:

— Ben Atatürk'e benziyor muyum? diye sordu.

Jandarma neferi dikkatle baktıktan sonra elindeki düdüğü üstüste öttürdü:

— Benzemeğe benziyorsun ama, hele bir de onbaşıyı çağıralım. O da görsün!

Atatürk der ki: «Millet sevgisi kadar büyük sevgi yoktur. İstiklâlsavaşında benim de milletime yaptığım bazı hizmetler olmuştur, sanırım. Fakat bunlardan hiçbirini kendime mal etmedim. Yapılanların hepsi millet eseridir, dedim. Aranacak olursa doğrusu da budur.

Geçmişte medeniyetler kurmuş bir ırkın çocukları olduğumuzu isbat etmek için yapmamız gereken şeylerin hepsini yaptığımızı ileri süremeyiz. Yarına bırakılmış daha birçok büyük işlerimiz vardır. Ben arkadaşlara şunu tavsiye ederim: Şahsınız için değil, kendisinden olduğunuz millet için elbirliği ile çalışınız. Çalışmaların en değerlisi budur.»

Bir gün Atatürk güreş yarışmalarını seyretmeye gitmişti. Kendisine yaşlı bir adam gösterdiler ve onun hakkında bazı şeyler söylediler. Atatürk'ün bu işittiklerinden pek duygulandığı ve gözlerinin yaşardığı görülüyordu. Genç güreşçileri seyrederken, gözlerini bu yaşlı adamdan, eski Kurtdereli pehlivandan ayırmıyordu. Çankaya'ya döndüğü zaman Kurtdereli'ye bir mükâfat, bir de mektup yolladı. Mektup şudur: «Kurtdereli Mehmet Pehlivan, seni dünyada nam alan bir büyük Türk pehlivanı olarak tanıdım. Parlak başarılarını şu sözlerle izah ettiğini öğrendim. Demişsin ki, ben her güreşte arkamda Türk milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürüm. Bu dediğini en az yaptıkların kadar beğendim. Onun için senin bu değerli sözünü, Türk sporcularına bir meslek düsturu olarak veriyorum.»

*
**

Küçük köylü Mustafa henüz sekiz yaşında idi. Babası onu Yalova'ya bir çiftliğe yetmiş beş kuruş haftalıkla yanaşma vermişti. Vazifesi sığırtmaçlıktı. Bir gün sığırlarını alıp dağa çıktı, ağır ağır Balaban deresinin yolunu tuttu. Hava biraz serindi. Sığırlar ısınmak için sağa sola kaçışmağa başlaymca, arkadaşı Çoban Ahmed'i bir telâştır aldı. Sığırlardan biri ortada yoktu. Ahmet Mustafa'ya:

— Haydi sen sürüyü çekip köye götür. Ben hayvanı bulunca arkandan gelirim, dedi.

Mustafa sürüyü toplıyarak otlata otlata çiftliğe geliyordu. Derken uzakta yirmi kadar atlı belirdi. Mustafa böyle atlıları sık sık gördüğü için aldırmadı bile. Baktı ki, en öndeki atlı ona doğru geliyor. Yaklaşınca attan indi, çiftliğe nereden gidildiğini sordu. Mustafa:

— Siz yanlış yoldan gelmişsiniz. Çiftliğin yolu şurasıdır, dedi ve gösterdi. Atlı Mustafa'nın adını sordu:

— Adım Mustafa!

— Benim de Mustafa. Demek adaşız.

Sonra:

— Sen Atatürk'ü tanır mısın? dedi.

— Tanımam.

— Onu sever misin?

— Severim.

— Niçin seversin?

— Paşa olduğu için severim.

Atlı gülmeğe başladı. Mustafa o tarihte pek cılız bir çocuktu: «Bu adam benimle oğleniyor galiba!» diye düşündü.

— Ne iş görürsün sen?

— İşte şu gördüğün sığırları güderim.

— Ne kazanırsın?

— Ayda üç lira.

— Pekiy söyle ayda üç lira yılda kaç lira eder?

Atlının ve yanındakilerin yardımı ile hesapladı:

— 36 lira eder.

— Sana ben bu otuz altı lirayı versem ne yaparsın?

— Hiç... Almam ki...

— Neden almıyorsun?

— 36 lira çok paradır.

Sonra biraz düşünerek:

— Nerden aldın? diye sorarlar.

Atlı yine gülümsiyerek :

— Aferin oğlum, böyle olmalı. Fakat bu parayı yol gösterdiğin için veriyorum sana. Kimse bir şey demez.

Mustafa hâlâ kendisi ila alay edildiğini sanıyordu. Otuz altı lirayı almağa bir şartla razı olacağını söyledi. Yolda yemek için taşıdığı yarım kilo kadar cevizi göstererek:

— Bu cevizleri alırsan, ben de parayı alırım, dedi.

Atlı, Mustafa'ya bir avuç para verdi, o da atlıya ceviz. Tekrar adını sordu:

— Mustafa! diye tekrarladı.

— Benim de adım Mustafa ama yanında bir de Kemal'i var. Mustafa ile Kemal bir araya gelince ne olur?

Mustafa'nın kafasının içi birdenbire karıştı:

«— Sakın bu atlı Mustafa Kemal olmasın!» dedi. Sonra yine içinden «— Odur... Odur ama...» dedi, belli etmedi.

Giderken Mustafa Kemal sordu:

— Beni başka bir yerde görsen tanır mısın?

— Tanımaz mıyım? Mustafa Kemal Paşasın!

Atlılar geçip gittiler. Mustafa köye döndü.

Ertesi gün onu kaplıcalara çağırdılar. Kapıdan içeri girince hiç şaşalamadan, Atatürk'ün elini öptü:

— Mustafa seni çiftliğin kâhyası yapacağım. İster misin?

— Kâhya ne demek?

— Çobanların en büyüğü demek...

Cevap vermedi:

— Ayda dört lira veriyorum iyi mi?

— Siz bilirsiniz.

— Hayır Mustafa... Seni kâhya yapmıyacağım. Okula göndereceğim. Orada okuma yazma öğreneceksin.

Mustafa sevindi:

— Okula yollayın, bu daha iyi... dedi.

Mustafa'yı önce bakılmak üzere Şişli Çocuk Hastanesine yolladılar. Bir gece yarısı Mustafa Kemal hastaneye gelmişti. Onu görünce Mustafa ayağa kalkmak istedi:

— Sen ayağa kalkmağı bırak da buradan nasıl çıkacağını düşün! dedi, hani seninle pazarlık etmiştik. Ayda dört liraya razı olmuştun. Şimdi ver bakalım hastane paralarını...

Sığırtmaçtı, küçüktü, ama şaka ettiğini anlamıştı:

— Sen koskoca Mustafa Kemal Paşasın. Elbette hastane parasını da verirsin.

Mustafa İlkokuldan daha yüksek bir okula, nihayet Kuleli Asker lisesine girdi.

Atatürk öldüğü zaman 19 yaşında bir delikanlı, Kuleli lisesindeki sınıfında hüngür hüngür ağlıyordu.

Atatürk halk kalbine giden yolları bilirdi.

Halk sevgisine o kadar bel bağlamıştı ki, halktan bir düşmanı olabileceğine inanmazdı. Şu hikâyesini dinleyiniz. İzmir'deki suikast'de onu öldürmek vazifesini üstüne alanlardan birini yanına çağırmıştı:

— Mustafa Kemal'i öldürecekmişsin, öyle mi?

— Evet!

— Mustafa Kemal ne yapmıştır ki, onu öldürecektin?

— Fena bir adammış o... Sonra onu öldürmek için bize para da vereceklerdi.

— Sen Mustafa Kemal'i tanıyor musun?

— Hayır!

— O halde tanımadığın bir adamı nasıl öldürecektin?

— Geçerken işaret edecekler, «Mustafa Kemal işte budur», diyeceklerdi. Biz de öldürecektik.

O zaman Mustafa Kemal cebinden tabancasını çıkararak:

— Mustafa Kemal benim, haydi al eline tabancayı... Öldür!

Adam, yıldırımla vurulmuşa döndü. şaşkın şaşkın yüzüne baktıktan sonra, diz üstü kapanarak hıçkırıklarla ağladı.

Malını mülkünü hepsini bir kanunla milletine bıraktığı zaman Başbakana yazdığı telgrafta şöyle demişti: «Ben gerektiği zaman Türk milletine, en büyük hediyem olarak, canımı vereceğim. Bugünkü hediyemin, ona vermesini düşündüğüm asıl hediyenin yanında hiç bir değeri yoktur.»

Atatürk bu son sözleri dikte ettirirken, kendini tutamamış, sesi çatallaşmağa, gözleri yaşarmağa başlamıştı.

Yaptıklarını daima halk için ve halk ile beraber yaptı. Şapkayı İnebolu'da bir halk kalabalığı içinde giydi, yeni yazıyı Sarayburnu parkındaki bir halk gecesinde halk ile beraber haber verdi. Bir gün İzmir'de Naimpalas kulübünün salonunda sofraya otururken, valinin pencere perdelerini kapadığını görünce sebebini sordu:

— Halk birikmiş de efendim...

— Pekiy ama halktan gizliyecek bir şey mi yapacağız? O böyle bir sofrada ne yapılacağını sanırsa yalnız onu yapacağız. Perdeleri açınız, demişti.

⁂

Gençliğin âşıkı ve elden tutucusu idi. En genç yaşta bakanlar onun devrinde iktidara geldiler. Bir gençte yetişme kabiliyeti görünce, onu bu vatanda kendi kadar büyültmek için bütün imkânlarını kullanırdı.

Bütün ümidi gençlikte idi. Nutku'nun sonunda Türk Cumhuriyetini gençliğe vasiyet etmiştir.

Son zamanlarda Hatay dâvası onun başlıca derdi idi. O yüzden uyumaz, hasta hasta uzun yolculuklara çıkar, milleti harbe sokmaksızın yabancılar elindeki bu Türk toprağını vatanına katmak isterdi. Bir akşam umumî bir yerde rastladığı Fransız Büyükelçisine yine bu meseleyi açmıştı. Bir aralık:

— Beni üzüyorsunuz, dedi.

Türkçe söylemişti. Salonda bu sözü duyan bir genç ayağa kalkarak:

— Atatürk, sen üzülme! Arkanda biz varız, dive bağırdı.

Atatürk başını sesin geldiği yana çevirdi. Yüzünde bir sevgi açılışı vardı. Gözlerini gence ve arkadaşlarına dikerek:

— Biliyorum çocuğum. Bunu bildiğim için böyle konuşuyorum, dedi.

Bir geçit töreninde Cumhuriyet okullarından yetişen gençleri gördükten sonra, o akşam sofrada Cumhuriyetin düşebileceği tehlikelerden bahsedenlere:

— Mustafa Kemaller yirmi yaşındadır! demişti. Her gençte kendini görürdü.

Cesur olduğu kadar sabırlı ve soğukkanlı idi. En çetin ve tehlikeli harblerinde ön siperlerde askerinin yanında bulunmuştur. Fakat boş yere, vakitsiz yere ne kendi hayatını, ne de bir tek neferinin hayatını tehlikeye koymuştur. Bir akşam bir arkadaşı kendisine:

— Hatay işi ile niçin bu kadar sıkılıyorsunuz. Yarın bir tümen yollasanız Hatay'ı alırsınız. Hitler Renani'ye asker yolladı da ne oldu? Fransa Suriye'nin bir sancağı için mi Türkiye ile döğüşecek?

— Evet, doğrudur. Yarın bir tümen yollasam Hatay'ı alırım. Fransa da Hatay için bize harb açmaz. Ya bu defa açarsa?

Sonra dikkatle arkadaşlarına bakarak:

— Ben bir sancak için altmış üç vilâyeti tehlikeye sokmam dedi.

Böyle olduğu için Mustafa Kemal kurtardığı vatanına yeni topraklar katarak ölmüştür. Hitler ise sergüzeştlerinden cüretlenerek kumar oynamakta devam etmiş ve kül yığınları haline gelen vatanının bir harabesinde düşmana esir düşmemek için kendini öldürmek zorunda kalmıştır.

Bir Amerikalı gazeteci bir gün:

— İşlerinizde nasıl muvaffak olursunuz? diye sormuştu. Atatük şu cevabı verdi:

— Ben bir işte nasıl muvaffak olacağımı düşünmem. O işi başarmaklığıma neler engel olabilir, bunları düşünürüm. Engeller ortadan kalktıktan sonra iş kendiliğinden olur.

Vakti ve fırsatı gelinceye kadar yapacaklarını bir sır olarak saklardı. Fakat karar verip harekete geçtikten sonra, ölüm karşısına çıksa, onu gülerek karşılardı.

— Tehlike insandan kaçar, derdi.

Henüz açılmıyan bir demiryolu hattı üzerinde yolculuk ediyordu. Bir yokuşta birden tren geri gitmeğe başladı. Ön vagondan iki kişi telâşla kompartımana girerek Atatürk'e hemen trenden atlamasını söylediler. Hiç kımıldamadan:

— Niçin? diye sordu.

Sonra gerilemenin sebebini öğrenmelerini ve lüzumlu tedbirlerin alınmasını emretti. Bu sırada trenin geri gidişi hızlanmakta idi. Fakat emir verdiklerinden biri, ki müfettişti, dönüp gittikten bir müddet sonra tren yavaşladı. Mesele şu imiş: Bu yola ilk defa çıkan makinistler, bir tünele yaklaştıklarını unutarak ocağa kömür atmışlar. Tünelin içinde de zehirli dumandan bayılmışlar. Atatürk'ün soğukkanlılığı herkesin vazifesini yapabilmesini sağlamıştı.

⁂

Atatürk bir hürriyetçi idi. Ömrünce memleketi meclissiz bırakmamıştır. Kurtuluş savaşının en buhranlı günlerinde:

— Kapatalım bu meclisi! diyenlere:

— Meclis olmazsa biz havada kalırız, demişti.

O buhranlı günlerde bile zamanının çoğunu mecliste muhalifleri ile tartışmalara ayırmak zorunda kalmıştır. Atatürk'ün ideali milletin kendi kendini idare etmesi idi. Bunun için de milletin kendi iradesine tam sahip olması lâzımdı. Millet iradesi mukaddesatçı medrese takımının ve her türlü irticaın Tanrı adına ve din adına baskısından kurtulmalı idi. Milletin vicdanı ve kafası hür olmalı idi. İşte Atatürk bütün otoritesini, millet iradesini kendi diktaları altında tutmak isteyen bu sınıfa karşı kullanmıştır. İnkılâp prensipleri dışında meclisin serbest görüşmelerine hiç karışmazdı. Başbakanlar ve bakanlar kanunlarını ve tekliflerini onun otoritesine dayanarak değil, meclisin oylarını kazanarak geçirmek zorunda idiler. Kendisi hayatta iken muhalefet partilerinin kurulmasını istemiştir. Bunun şartı, muhalefetlerin «lâyik cumhuriyet» prensibine bağlı kalmaları idi. Halbuki ilk muhalefet partisi hemen irticaın kucağına atıldıktan başka, bu partinin içinden bazı kimseler onu öldürmeğe kalktılar. Atatürk İzmir'de yapılmak istenen bu suikastten tesadüf eseri olarak kurtulmuştur. İkinci muhalefet partisini en yakın arkadaşlarından, hükümetin ekonomik politikasını beğenmiyen biri kurmuştur. Bu arkadaşına yazdığı bir mektupta demiştir ki:

«Büyük Millet Meclisinde ve millet karşısında, memleket işlerinin serbestçe tartışılması ve iyi niyet sahibi vatandaşların kendi fikirlerini ortaya koyarak yüksek millî menfaati aramaları benim, gençliğimden beri, âşık ve taraftarı olduğum bir sistemdir. Sevinerek görüyorum ki, lâyik cumhuriyet esasında beraberiz. Benim siyasî hayatımda bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur. Aynı temele dayanan yeni partinin mecliste faaliyete geçerek millet işleri üzerinde tartışmalar yapmasını Cumhuriyetin esaslarından sayarım. Cumhurbaşkanı olduğum müddetçe kanunî vazifelerimi, hükûmette olan ve olmıyan partilere karşı adaletle, tarafsızlıkla yapacağıma ve lâyik Cumhuriyet inanışı içinde partiniz çalışmalarının hiçbir engele uğramıyacağına emin olabilirsiniz.»

Fakat bu partinin teşkilât adamları da halkı avlamak için Mukaddesatçılığa giriştiler. Hareket birdenbire Atatürk'e yani Cumhuriyetçiliğe ve medeniyetçiliğe karşı yöneldi. Atatürk'ün bedbahtlıklarından biri yaşarken muhalefetli bir meclis bulamamak olmuştur.

Bir gün parti Umum Kâtibi fazla tenkidlerde bulunan bir milletvekilinden şikâyet ederek:

— İzin verirseniz önümüzdeki seçimde onu listeye koymıyalım demesi üzerine Atatürk:

— Ben daima mecliste bulunamam. Gazetelerin bir şey yazdıkları yok. Şimdiye kadar da, fena iş görüyorum, diyen bir aptal bakana rastlamadım. Bilâkis hepsi etrafı gülpenbe görür ve gösterir. Tenkid ve murakabe hakkını kutlu bir vazife olarak kullanan böyle milletvekilleri olmasa ben devlet reisliğini ne kadar yapabilirim? diye cevap vermişti.

Danışmacı idi. Bir karar verinceye kadar, hiçbir yanlışa uğramamak için kim ne söylerse sonuna kadar dinlerdi.

Bir gün bir arkadaşı kendisine dedi ki:

— Şu fikir danıştıklarının içinde bazan öyleleri var ki, şaşıyorum. Söylediklerine nasıl olsa sonunda kapılmıyacaksın, ne diye onları birer birer karşına çağırıp söyletiyorsun?

— Bazan hiç umulmadık kimseden çok şeyler öğrenmişimdir. Hiç bir kanaati küçük görmemek lâzımdır. Neticede yalnız kendi düşündüğümü tatbik edecek olsam da, herkesi ayrı ayrı dinlemekten zevk alırım.

*
**

İrade ve çalışma kuvveti biz etrafındakileri daima şaşırtmıştır. Atatürk Anafartalar'da rahatsız, Birinci Dünya Harbi cephelerinde çok defa hasta, Samsun'a çıktığı vakit altı saatte bir sıcak banyo olmazsa yürüyemiyecek kadar ıstıraplı idi. Sakarya'nın başında kaburga kemiği kırılmıştı. Fakat iradesi ve gönül ateşi onu dimdik ayakta ve hizmette tutmuştur. Karar verdi mi, hastalığı değil, ölümü önünden kaçırırdı. Kemiği kırıldığı vakit ona uzun boylu dinlenmek ve yatmak tavsiyesinde bulunan hekime:

— Maksat bizim yaşamaklığımız değil, maksat milletin yaşamasıdır, demişti.

Merak ettiği bir kitabı, hiç uyumaksızın bitirinceye kadar okur ve koca cildin bütün ilgilendirici fıkralarını hatırda tutardı. Nutku'nu 53 yaşında hazırlamıştır. Çalışma odasında yarı ayak üstü, yarı oturarak ve yüzlercesi arasından vesikalar arıyarak nutkunu dikte ederdi. Dikte edilen pek genç arkadaşlardan biri saatlerce dayandıktan sonra bayılmıştı. Akşama kadar çalışan Atatürk, sıcak bir banyo aldıktan sonra aşağı iner, toplanan arkadaşlarına bütün gün yazdıkları okunurdu.

Söyliyeceklerini hazırlamak, birkaç defa kendi kendine tekrarlamak âdeti idi. Bir yabancı ile görüşeceği zaman, onun memleketi, yaptığı işler ve yazdığı eserler hakkında bilgi toplardı.

Gençliğinde askerlik eğitimine dair iki eser yazmıştır. Sofya'da ve Karlsbad'da iken, Fransızcasını ilerletmek için, bir öğrenci gibi vazife defterleri doldurmuştur.

Okulda, subaylıkta, politikacılıkta, liderlikte devlet reisliğinde daima okumuştur. Her zaman evinde bir kütüphanesi olmuştur. Yalnız bilgiye inanırdı. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin üstündeki yazı onun bilgiye sarsılmaz inancını gösterir: Hayatt en büyük mürşit, ilimdir.

ÖLÜMÜ

Atatürk sağlam yapılı, yorgunluğa ve uykusuzluğa dayanıklı, neşe ve şevki daima yerinde, rahatsızlıkları kısa ve geçici idi. Bir akşam pek istediği bir toplantıya gelemiyecek kadar ateşli olduğunu duymuştuk. Geç vakit geldi: «— İki aspirin aldım, sıcak bir banyo yaptım, ateşi yendim», demişti. Uzun müddet hiç yorulmaksızın vals eder, sık sık zeybek gibi millî oyunlara kalkardı. Hareketsizliği ve durgunluğu pek az sürerdi. Sabahlara kadar süren meclislerden sonra yine tam saatinde vazifesi başında idi. Sarsılmaz iradesinin tesiri büyük olmakla beraber, bu kadar hareketli bir yaşayış için sıhhat da birinci şarttır.

Hafızasının kuvvetine, dikkatinin devamlılık ve aksamazlığına, çalışma tahammülüne hep şaşardık.

Bir defa 1926'da kalb krizine benzer bir rahatsızlık geçirmiş, Hükûmet Almanya'dan iki mütehassıs getirtmişti. Atatürk bu mütehassısların tavsiyesi üzerine bir müddet kendine baktı. Perhiz etti, dinlendi. Fakat rahatsızlığın kalb ile ilgisi olmadığı anlaşıldığı için yine eski yaşayışına döndü.

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünden sonra Atatürk'te ağır, fakat sürekli bir değişiklik hisseder olmuştuk. Bu değişikliğin ilk alâmetleri «isteksizlik» ve «halsizlik» idi. Daha sonra kendisine sinir bozukluğu ve unutkanlık geldi. Fakat öldürücü hastalığın ilk alâmetleri sık sık burun kanamaları olmuştur.

İlk teşhis 1938 yılının martında konmuştur. Çankaya'da Balkan devletleri Dış İşleri Bakanları şerefine verilen bir yemeğe hayli geç gelmişti. Bunun sebebini soran sağlık müşteşarı, bir

yeni burun kanamasının uzun sürmüş olduğunu öğrenince ve yemekten kalkan Atatürk'ün hâlini görünce, hükûmet adamlarına haber verdi. Avrupa'dan büyük bir mütehassıs getirmeği düşündülerse de, Atatürk daha önce Türk profesörlerinin bir konsültasyon yapmalarını istedi. Hekimler bu konsültasyonda hastalığın siroz olduğuna karar verdiler.

Siroz damar sisteminin umumî bir bozukluğunun karaciğer'de kendini göstermesidir. Bozukluk hayli zaman önce başlamış olmalı idi.

O sırada Atatürk, Hatay meselesinden pek üzüntülü idi. Hatay Misak-ı Millî sınırları içinde ve yurt bütünlüğüne tek katılmıyan Türk toprağı idi. Atatürk Türkiye'yi harbe sokmamak, fakat Hatay'ı da Fransa mandasından kurtarmak için çırpmıyordu. Hekimler kendisine uzun ve tam bir dinlenme tavsiye ettiler. Katî bir içki ve yemek perhizine girecek ve aylarca yatak odasında kalacaktı. Atatürk bu tavsiyeleri tutmadı. Bir müddet sonra yine sokağa çıktı. Hatay dâvasma ise büsbütün sarıldı.

19 Mayıs Gençlik bayramı yaklaşıyordu. Rahatsızlığı gittikçe artan Atatürk stadyomdaki bu törene gitti ve bilmeksizin o gün Türk gençliğine orada veda etti. Aynı günün akşamı Ankara'dan hareket etmişti.

Atatürk bu seyahatinde ilk defa hastalığının ağırlığını anlamıştır. Pek yakın bir arkadaşına:

— Bu başka bir şey... Ben böyle hastalık görmedim demiştir.

Hatay meselesi gittikçe kızışmakta olduğundan, Atatürk güney sınırlarımıza yorucu bir seyahat yaptı. Mersin'de askerî kıt'aları teftiş etmek için saatlerce ayakta kaldı. Bu yolculuktan dönüşünde Ankara'ya uğradığı vakit istasyonda birkaç adım yürümüş ve bir iskemleye oturmak zorunda kalmıştı. Arkadaşları derisinin bir ölü rengi almış olduğunu görerek pek acılanmışlardı.

Atatürk'ün hastalığı 1938 Martından 10 Kasım'a kadar sekiz ay sürmüştü. Bir müddet Savarona yatında kalmış, daha sonra sedye ile Dolmabahçe sarayına kaldırılmıştır. Savarona'da iken hükûmet büyük bir Fransız profesörü dâvet etti. Profesör hastayı iyice muayene etti ve sorumlu hükûmet adamlarına acı haberi verdi:

— Tıbbın yardımı ile Atatürk nihayet iki yıl daha yaşıya-

bilir. Fakat şimdi yata gittiğinizde barsak veya beyin kanamasından onu ölmüş bulabilirsiniz. Tedbirlerinizi buna göre alınız.

O akşam Atatürk:

— Doktorla her şeyi konuştunuz değil mi? diye sordu. Sonra:

— Eğer konuştunuzsa anlamışsınızdır. Hemen Ankara'ya iş başına gidiniz, dedi.

Atatürk hiç kimseye sezdirmemekle beraber öleceğini anlamışa benziyordu. Atatürk'ün ölüm felsefesi sade idi: «— Ölümü istemek bir cesaret değildir ama, ölümden korkmak ahmaklıktır,» derdi.

Yine de vazifesi üstüne titriyordu. Savarona'da reislik ettiği son bir hükûmet kabine toplantısı altı saatten fazla sürmüştü. Gündem Hatay meselesi idi.

Atatürk denizi pek sevdiği ve eski devirden kalma yatla bir iki tehlike atlatıldığı için, hükûmet ona Savarona'yı almıştı. O yaz yatla gezintiler yapmağa pek hevesli idi. Onun içinde yatağa düşünce:

— Bu yatı bir çocuk gibi sevinçle beklemiştim. Bana hastane mi olacaktı? diye hüzünlenmişti.

Bir gün de, kamarasını serinletmek üzere bir kaç yere konan buz dolu liğenleri göstererek:

— Benim bağırsaklarım da sular içinde yüzermiş... böyle insan yaşar mı? diye gamlandı.

Hastalığı ağırlaşması üzerine Dolmabahçe sarayına geçti. Gelen gidenlerle görüşüyor, fakat gittikçe kuvvetten düşüyordu. Karnı içinde biriken su kendisini rahatsız ediyordu. İğne ile ilk su alındığı zaman:

— Oooh.. Ne kadar rahat ettim, dedi.

Fakat su yeniden birikiyordu. 16 gün ıstırap içinde yattı. Hekimlerini çağırttı:

— Hemen suyu alınız, diye emretti.

Su alınırken:

— Hepsini alın.. Hiç bırakmayın.. diye sızlanıyordu.

Bir gecesini kıvranmalar içinde geçirmişti. Hekimine:

— Dün gece başka adam olmuştum, değişmiştim. Bu ne idi? Ne tuhaf... Ben asıl dün gece hasta idim, dedi.

Bütün emeli Ankara'ya gitmek, Cumhuriyetin on beşinci yıl

dönümü töreninde bulunmak, ordusu ve milleti ile son defa karşılaşmaktı. Stadyum merdivenlerini çıkmaması için acele olarak bir asansör de yapılmıştı.

O durumda iken bile dil ve tarih çalışmalarını yatakta takip ediyor, yıl başı nutkunun hazırlanması işine yardım ediyordu: «Büyük Kamutaya, şimdiye kadar olduğu gibi, bütün işlerinde başarılar dilerim», cümlesi Mecliste Devlet Reisi sıfatı ile son sözü olmuştur.

Ankara'ya gitmek ümidini kaybetmiş, dudaklarını bükerek:

— Bu zayıf durumda Ankara'ya gitmekliğimde bir fayda görmüyorum. Gidersem hiç kimsenin yardımı olmadan hiç olmazsa otomobile kadar yürümeliyim. Arkadaşlarımla selâmlaşabilmeliyim, bunu yapamıyacağımı anlıyorum, demişti.

Cumhuriyet bayramı gecesi Boğaziçi vapurlarından birini tutan gençler Dolmabahçe sarayının rıhtımına yaklaşmışlar, haykırışıyorlardı. Atatürk kesik kesik konuşarak pencereye gitmek istediğini anlattı. Kollarına girdiler, pencere kenarındaki koltuğa oturdu, eli ile gemiye işaret etti. Vapurda bir kıyamettir koptu, gençler hep bir ağızdan:

Dağ başını duman almış
Gümüş dere durmaz akar...

marşını söylüyorlardı. Atatürk mırıldandı:

— Bu bayramlar ve yarınlar sizindir, güle güle... dedi ve ölüm yatağına döndü.

Atatürk bir defa üç gün süren bir komaya girdi. Kendine geldiği zaman uyumuş olduğunu söylediler. Pek inanmamış, fakat ne olduğunu da anlamamıştı. Atatürk'ün bu komadan kurtuluşu bir mucize idi. Pek yakın hekimlerinden biri demişti ki:

— Size edebi bir şey söylemiyorum, yirminci asır tıbbının kudretini bilen bir insan olarak söylüyorum, ölüm ondan korktu.

Fakat son komasından uyanamadı, kıvranmalar, çırpınmalar içinde yatıyordu. Yakınları ve hekimleri başucunda idiler. 10 Kasım sabahı yüzü gittikçe renk değiştiriyor, hançere hırıltısı artıyordu. Saat dokuzu beş geçe sert bir asker başı çevirişi ile hekime doğru döndü, gözlerini açtı, artık son nefesi idi.

Atatürk öldü. Odada bulunanlar sıcağı azalan ellerini öpüp ağlaştılar.

***

Atatürk'ün ölümü yalnız Türklüğü değil, büyük halk ve ideal adamlarını ve kahramanlarını seven herkesi yaslandırdı.

Tahran'da bulunan bir Endonezyalı, elçimize demiş ki:

— Bundan dokuz ay önce bir iş için Saygon'a gitmiştim. Baktım halk mâbetlere kapanmış, matem içinde. «— Ne oldu, kim öldü?» diye sordum.

— Atatürk öldü, dediler.

Amerika Cumhurbaşkanı Roosevelt demişti ki: «Benim teessürüm iki türlüdür. Birincisi böyle bir adamın kaybından dolayı bütün dünya gibi müteessirim. İkinci teessürüm ise bu büyük adamla tanışmak hususunda şiddetli arzumun yerine gelmesine artık imkân kalmamış olmasıdır.»

«Bu müstesna büyük adamın ölümünden sonra dünya artık eskisi kadar enteresan değildir. — Bir Bulgar gazetesi».

«Atatürk'ün ölümü yalnız Türkiye için değil, bütün dünya için de derinliği ölçülmez büyük bir kayıptır. — Belçika'nın eski Ankara Elçisi».

«Dünya bu savaş ve barış kahramanı büyük Adam'ın ölümü ile fakir düşmüştür. — Bir Macar gazetesi».

«Biz Çinliler hepimiz bu mateme iştirak ediyoruz. Zira büyük bir milletin, çok sevilen Büyük Ata'sının ölümü yalnız Türkiye için değil, aynı zamanda bizim kıt'amızda ve bütün dünyada büyük bir boşluk bırakmıştır. — Bir Çin gazetesi».

«Atatürk'ün ölümüne, bütün dünyada, büyük bir devlet adamı, büyük bir asker, büyük derecede şerefli bir şahsiyet olarak ağlanmaktadır. İngiltere önce cesur bir düşman, sonra da sadık bir dost olarak tanıdığı büyük adamı selâmlamaktadır. — Bir İngiliz gazetesi».

«Parçalanmış, hor görülmüş, can çekişir bir hale getirilmiş olan Türkiye'yi kuvvetli, ileri ve mütecanis bir millet haline getiren adam ölmüştür. Sakarya'nın Gazisi, istilâcıların galibi ve İzmir'in fatihi tarihte, en ziyade hayranlığa lâyık örneklerinden birisi olarak yaşıyacaktır. — Bir İspanyol gazetesi».

«Eğer Atatürk, can çekişen Osmanlı İmparatorluğundan genç ve hayat dolu bir devlet çıkarmağa yeten yirmi yılı, son demlerinde, bir şimşek süratiyle, hayalinden geçirebilmiş ise, bir an içinde, ne hârikalı bir destan temaşa etmiştir. — Le Temps».

Bir başkası da şöyle yazmıştı: «Atatürk, dünyevî eserinin ve şan ve şerefin zevk noktasında, bütün milletinin sevgi, tekrim, şükran hâlesiyle çevrelenmiş olduğu halde öldü. Bir eski zaman darbımeselinde göre bir insanın, ölmeden önce, talihli olduğuna hükmetmemeli. Atatürk talihlidir. Gayet cesurca olan bütün tasavvurlarını ve düşüncelerini gerçekleştiren tek adam, ihtimal ki, O'dur.»

Bu da Atatürk'ü son defa gören bir asker arkadaşının yazdığıdır: «Atatürk elli yedi yaşında, yani bir Devlet Başkanı için genç yaşta öldü. Atatürk öldüğü zaman Dolmabahçe sarayına gitmiştim. Sarayın denize bakan bir odasında, karyolada, arka üstü yatıyordu. Silâhlı iki asker, karyolanın iki tarafında saygı duruşunda idi.

«Yüzünün kalıbını almak için sürülen madde, ölümün sarılığını silmiş, ona tunç rengi vermişti. Bu tunç renk Atatürk'e pek yakışmıştı.

Atatürk güzeldi. Ölmemiş gibi idi ve yüzünde, dehâsının nuru parlıyordu.

Atatürk'ün hareketsiz vücudu, onun tunçtan bir heykeline benzemekte idi. İlâhlar tarafından yapılmış fevkalâde azamet ve ihtişamda bir heykel. Tarihteki büyük adamların, büyük Pompée'nin, Sezar'ın, Auguste'ün heykellerinden çok daha güzel bir heykel.

«Atatürk'ün profili denizin ötesine, Anadolu ufkuna, yıllarca vatanın kurtuluş savaşını sevk ve idare etmiş olduğu Anadolu'nun semasına resmoluyordu.

«Bu güzel, bu muhteşem, bu ilâhî tabloyu, saygı duruşunda dakikalarca temaşa ettim.»

SON

FALİH RIFKI ATAY

BAYRAK

BAYRAK

30 Ağustos günü 16 daireli bir apartmanın önünden geçiyordum. Baktım: Tek balkonda bir küçük bayrak: «— Zaferi unutmuşuz,» dedim. Bayramların bir resmî yönü var. Asker geçer, top, tank geçer. Bir de vatandaşcası var. Herkes gönülden coşkunluk gösterir. Bu ikincisini kaybetmişiz.

Zaferden bir gün önceki Türkiye'yi hatırlıyorum. Yunan ordusu bütün Batı Anadolu'da, Bursa'da, Trakya'da. İstanbul hükûmeti, yenen devletlerin diktasına boyun eğmiş. Eğer İstanbul barışı olursa, Venizelos Anadolu Rumları ile Batı Anadolu Türklerini değiştirecek. Şimdi İzmir, Selânik kadar bir Yunan şehri olacaktı. İstanbul milletlerarası bir nitelikte kalacaktı. Çoktan bu şehirde azınlıkta olacaktık. Bir defa ne çarşılarda, ne bankalarda, ne ithalât ihracatta Türk'ün payı olmıyacaktı. Doğu'da Ermenistan kurulmuş olacaktı. Kapitülasyonlar yürürlükte kalacaktı.

Türk toplumu medreselerin eğitimine bırakılacaktı. Kadın köleliği devam edecekti. Anadolu ve Trakya çarşıları hıristiyan azınlıkların elinde bulunacaktı. Hıristiyan azınlıkların refahı durmadan artacak ve Kürde, Çerkeze, Şiiye, Sünniye parçalanan Türklerin yoksulluğu gittikçe çoğalacaktı. Çünkü biz Arap ülkeleri gibi, bir bütün olamıyacaktık.

Bu ölüm hükmünden kurtulmanın tek çaresi Anadolu'da zaferi kazanmaktı. Bu zafer de ancak bir taarruzla kazanılabilirdi. Hükûmet: «— Param yok!» diyordu. Ordunun başında bulunanlar taarruza karşı idiler. Meclis çoğunluğu ortalama bir barış peşinde idi.
İşte böyle kara bir günün kapkara bulutları içinden bir şimşek çıktı. Mustafa Kemal Ordunun başına geçti. Bir vuruşta

o sarsılmaz sanılan Yunan cephesini yıktı. Yalnız Yunanlılar değil, biz Türkler de neye uğradığımızı şaşırdık. Rumlar arasında Mustafa Kemal'in esir olduğu haberinin dolaştığı günün ertesi sabahı Yunan başkomutanının esir olduğu havadisini aldık. Gözlerimize, kulaklarımıza, beynimize inanamıyorduk.

Bugünkü Türkiye ve Türklük yüzde yüz o günkü zaferin eseridir. Ve aydınlarımız Fransa'da Napolyon'un iki yüzüncü yıldönümü törenlerine görüldüğünden daha az ilgilenmiştir.

⁂

Ağustos ayında ordumuz bir hayli yeni general kazanmıştır. Yeni generallerimizden bir dileğimiz var: Tural devrinden beri süre gelen paşalar saltanatına bir son vermek!

Bir defa Anayasanın 153'üncü maddesine göre Türkiye'de «paşa» sözü yasaktır. «Tağmaç paşa» yoktur: «General Tağmaç» vardır.

Dünyanın hiç bir yerinde asker - sivil ayrı yerlerden denize girmez. Bizde ayrıca paşalar kumsalı ile subaylar kumsalı birbirinden ayrılmıştır.

Orduevlerinde birkaç boş koltuk görürsünüz. Paşa ile dostlarına ayrılmıştır. Paşa olmadığı zaman bile subay bu koltuklara oturamaz.

Geçenlerde Dalyan'da paşalara bir ziyafet verilecekti. Daha önce hoporlörlerle subayların kumsalı bırakıp gitmeleri ilân edilmiştir.

Kaldı ki orduda general - subay, ülkede asker - sivil ayrılık gayrılığının ortadan kalkmasını isteriz.

Türkiye kıyıları askerler, işletmeler, bazı devlet daireleri, bankalar arasında paylaşılmıştır. Hemen hemen parasız gibi ucuzdur. Millet açıkta kalmıştır. Çoluk - çocuk on onbeş lira vermedikçe hiç bir aile denizde yıkanamaz. Tatil işlerinde sosyal adalet bir yana, sosyal zulüm hüküm sürmektedir.

⁂

Times gazetesinde sosyalist Hindistan Başbakanı İndra Gandi'nin bir resmi ve altında şöyle bir yazı: Hindistan'da yatırım yapmak istiyen yabancı sermaye yerlisinden ayrılmaz. Serma-

yonin ve kârın dışarıya çıkarılması serbesttir. Hindistan Anayasasına göre devletleştirme tam karşılığı vermeden yapılamaz. Şimdiye kadar da hiç bir endüstri devletleştirilmemiştir.

Bu sosyalist Hindistan. Bir de bizdeki yabancı sermaye düşmanlığını düşünün. Erbakan'ın demeçlerini hatırlayın. İspanya yabancılara toprak, köşk, apartman satılmasına izin verir. Yugoslavya komünist iken yabancılara villa edinmek hakkı tanımıştır. Bizde yasak!

Hâlâ kapitülasyonlar devrinin korkusu içindeyiz. Türkiye Türklüğü içinde yabancı ve azınlıklar bir avuç. Lausanne barış günlerinin havası içinden kurtulmıya bakalım.

Japonya altı yüzle yedi yüz milyon dolar sermaye ile Yunanistan'a geliyor. Burada Doğu ve Orta Avrupa ile Afrika ülkelerine ihracat yapmak için endüstriler kurmak yolunda.

⁂

Bir okuruma: «Yıldız'ın yazısı gözüme ilişti. Fakat okumadım. Yıldız eline fırsat geçince bolşevikce kanunlar yapan, sonra da cami cemiyetinin başına geçen, ne yaptığını bilmez bir zavallıdır. İlgilenmeğe değmez!»

⁂

İngiltere'nin yeni dış hizmetler kadrosunu artık ikinci sıradan bir devlet olduğuna göre ayarlama yolunda olduğunu yazmıştık. Bundan böyle büyükelçiler pahalı otomobile binmiyecekler. Elçilikler diplomasiden fazla ticaret işleri ile uğraşacaklar. Geçenlerde bir İngiliz elçilik görevlisi İstanbul'dan Ankara'ya otobüsle gitti.

Bizim dış kadro ise şiştikçe şişti. Nerede ise her bakanlığın ayrı bir dış temsilcisi olacak. Kadro, kadro, kadro... Memleket dışında bulunan resmilerin bir sayısını bilseniz şaşarsınız.

Bir zamanlar İran Şahı Muzafferiddin Paris'e gider. Lüks lâmbaları yeni çıkmış. Birkaç tane sarayı için satın almış. İran'a dönünce hemen bir «Lüks Lâmbası Bakanlığı» kurulmuş. Müsteşarı var. Yağ, fitil umum müdürlükleri, mümeyyizler, kâtipler var. Biz de dövizli dış hizmetleri ve misyonları nerede ise buna çevireceğiz.

Geçenlerde bir yerde toplanmıştık. Aramızda eski milletvekilleri ve senatörler, hekimler, Danıştay'da bulunmuş, valilik etmiş olanlar vardı. Kendilerine bir sual sordum:

— Memlekette din adamı denenlerden bir elini sıktığımız var mıdır?

Düşündüler:

— Hayır! dediler.

—Dini ne hâle düşürdüğümüzü görüyor musunuz? diye sordum.

Halbuki geçen hafta eski bir din adamının din üzerine yazdıklarını konuşmama almıştım. Sağ olsaydı elini de öperdim.

⁂

Sünusi hazretleri Bursa'da kral yattı, şeyh kalktı.

Libya'da yedinci Arap asker diktatörlüğü kurulmuştur: Cezayir, Libya, Mısır, Suriye, Irak Yemen ve Sudan!

Bu ordular yalnız iki milyon Yahudi ile boy ölçüşmeyi bilmez: Tek fethettikleri şey iktidardır.

Libya diktasının da sola döneceğinden pek korkarız. En kolay ve demagojik yönetim sistemi, eşitçilik, yağmacılıktır. Bütün ikbal makamları askerlerin eline geçer.

Doğrusunu isterseniz bu çağda sarıklı ve cübbeli bir yönetim sistemi de yürümezdi. Geriye yalnız Hicaz kaldı. Onun da düzenli ordusu yok. Komutanlar, subaylar hepsi çöl prensi ve petrol haraççısı.

⁂

Bir fransız, İsrail'in ibret verici tarihçesini yazmış. 1917 Ekiminin ikisinde İngiliz Dış Bakanı Arthur Balfour, Lord Walter Rothshild'e bir mektup gönderir. İngilterenin Filistin'de bir Yahudi millî ocağı kurulmasını hoşnutlukla karşılayacağını bildirir. O vakit Lord Rothshild, İngiliz Yahudileri Derneğinin başkan vekili idi. Bütün Rothshild'ler o vakit siyonist değilmiş. Filistin'de bir Yahudi varlığının vücut bulmasına da en çok karşı koyanlar Yahudi finans aristokrasisi imiş. En şiddetli siyonizm düşmanları da Amerikalı Yahudi bankerlermiş. Yahudi bilgini Weizmann, ki Rusya'da Yahudilere üniversitelere girmek hakkı vermiyen kanun üzerine İngiltere'ye sığınmıştı, bir yandan bu adam, Lawrence'in yakını, Mekke şerifinin oğlu Fay-

sal öbür yandan, henüz Türkiye'nin yaşadığı günlerde Amman'da buluşurlar. Faysal siyonizm temsilcisine şu garantiyi verir: «Biz Araplar siyonist hareketine büyük bir sempati besliyoruz.»

Ertesi yıl Paris'te barış konferansı sırasında Faysal Londra'daki siyonist teşkilâtı komitesine şu mektubu gönderir: «Balfour bildirgesinin ikinci yıldönümü için beni çağırmanıza pek sevindim. Bu fırsatla milletlerimizin ortaklara ülkümüz için çalışmalarını dilerim.»

Bugünkü Arap - İsrail düşmanlığı yaratan faktör ise büyük devletler arasındaki rakipliklerdir.

SAĞ-SOL

C.H.P.'yi solcular, A.P.'yi sağcılar etkileri altına almak istemişlerdir. Bereket Erbakan sağcıların bir kısmını alıp arkasından sürüklemiş ve A.P.'yi rahat bırakmıştır.

Sağcı şeriatçı veya Osmanlı gelenekcisi demektir. Tanzimattan bu yana medeniyetcilerle sağcılık arasında savaş sürüp gider. Bunlar tarih bilmezler ve okumazlar da.

Erbakan şeriatçı sağdan. Nizam-ı Cedit'i yıkan bu sağ. Abdülhamit despotluğunu tutan bu sağ. 1909'da 31 Mart'ı yapan bu sağ. Kuvay-ı Milliye devrinde Bolu, Yozgat, Biga ve daha bir çok ayaklanmalara ön ayaklık eden bu sağ. Mektepli subayları öldüren bu sağ. Kurtuluş Savaşını baltalamak istiyen bu sağ. Şeyh Sait hareketinin arkasında bu sağ. Menemen'de Subay Kubilay'ın başını kesen bu sağ.

Ordunun işte asıl bu sağa karşı alerjisi vardır. Ne zaman baş gösterse üstüne yürür. Erbakan ve Bilgiç gericilerinin de sonunda uğrayacakları, Vahdetçi gericilerinin uğramış olduklarıdır. Buna iğne ucu kadar şüphe yok. Mecliste çoğunluk elde etseler bile Meclis ortadan kalkıp gider. Ancak Demirel'in tutumu demokrasi rejimini yürütür. Bu tutumun da sarsılacağını sanmıyoruz.

İçinde yaşadığımız çağda din devleti yaşıyamaz. Yaşatmıya çalışanların hallerini görüyoruz. Sağ ancak solu getirir. Son örneğini Libya'da gördük. İşte sarıklı, sakallı, entarili bir kral. İşte bütün aşiretler onun yanında. Libya'nın yönetimi genç solcu subayların eline geçti.

1908'de Sultan Hamit çoğunlukta idi. Bir yıl sonraki 31 Mart ayaklanması Meşrutiyetten sonra da çoğunlukta kaldığını gös-

tirmiştir. Bu ayaklanma bir çok gericilerin sehpalarda can vermesinden başka neye yaramıştır? Abdülhamit taç ve tahtı elinden alınıp Selânik'e sürgün edildiği vakit kim başını çevirip bakmıya cesaret etmiştir?

Erbakan layisizmi Anayasadan kaldıracakmış. Ne kendisinin, ne babasının, ne dedesinin haddidir bu.

Ama suç kimde? İmam - Hatip Okullarını bugünkü programı ile açan C.H.P. liderinde. Sen durup dururken on dokuzuncu asır medresesini kur. Medenî Kanun yerine Fıkıh okut. On binlerce şeriatçıyı camilere musallat et. Halk yığınlarını iyice sapıtkanlığa sürüklediğine politikacıları inandır. Erbakan gibi gaftakileri çoğunluk avına çıkar.

Atatürk düşmanlığı bu ülkede yürümez. Erbakan ve öteki parti sağcıları bunu iyice bilmelidirler. Ben tarihin sesini duyurmıya çalışıyorum .

⁂

Elime Kâzım Taşkent imzalı bir broşür geçti. Meğer Yapı ve Kredi Bankası yirmi beşinci yılına basmış. Türkiye'nin ikinci özel bankası. Hattâ sermaye sahipleri bakımından birinci. Benim para ve bankacılık işlerine aklım ermez. Fakat Türkiye'de bir tek Türk bankasının bulunmadığı değil, yabancı bankalarda kapı kavaslarından başka Türk çalışan olmadığı devri hatırlıyanlardan olduğum için bu yirmi beşinci yıldönümü kutlanışının kadrini de bilirim.

Yapı ve Kredi Türk bankacılığına birçok yenilikler getirmiştir. Bankayı halkın ayağına götürmüştür. Bundan başka Türk bankacılığının Türk kültürüne hizmet çığrını açmıştır. Çok değerli eserler yayınlamıştır. Bunlar arasında özel teşebbüsün başaramıyacağı nefis baskılı olanlar da vardır.

Galatasaray'daki galerisinde açtığı sergiler kültür hizmetlerinin başlıcaları arasında. Fakat kurduğu, açmak için Ankara'daki yapısının bitmesini beklediği Atatürk Kütüphanesi Türk tarihine eşsiz bir mirası olarak kalacaktır. Dünya dillerinde Atatürk üzerine ne kadar eser yayınlanmışsa hepsi bu kütüphanede toplanmıştır. Köprülü Fuat'ın kütüphanesi gibi zengin kitap koleksiyonlarını satın alarak dağılmaktan kurtarmıştır.

Halkevleri ile birlikte ölen halk oyunlarını yeniden diriltmiş, oyunları kadınlı erkekliye çevirmiş, Anadolu halk oyunlarını yeni bir gelenek üzerine temelden kurmuştur.

Çünkü bankanın temelini attığından beri başında kuru bir paracı değil, bir entellektüel lider vardır.

⁂

Atatürk'ten iki hâtıra: Soyadı Kanunu çıktığı vakit İbrahim Grandi Türk Dili Derneği üyelerindendi. Bir akşam Dolmabahçe Sarayında sofrada idik. Atatürk bir aralık İbrahim Grandi'ye:

— Siz de artık bu soyadını bıraksanız... dedi.

Grandi üstelik Atatürk'ün hiç sevmediği Mussolini'nin dış bakanının adı idi.

Safca bir kimse olan İbrahim Grandi:

— Aman, efendim, Grandi çok tarihî bir aile adıdır, cevabını verdi.

— Neymiş o tarihîlik?

— Efendim, vaktiyle bir ceddim gemisi ile Mısır'dan geliyormuş. Bir fırtına çıkmış. Bütün gemidekiler boğulmuş. Ceddim Grandi direğine tırmanarak kurtulmuş...

— Vay, dedi Atatürk, siz bütün gemidekileri boğulmıya bırakıp kendi canını kurtaran o herifin adını mı taşıyorsunuz? Yarından tezi yok, hemen bir yenisini alınız.

Öyle de oldu idi.

Bir akşam da Arnavutluktan izinli gelen elçiyi akşam yemeğine dâvet etmişti. Konuşma sırasında:

— Nasıl görüyorsunuz? Arnavutlukta krallık olacak mı? diye sordu.

Gene safca olan elçi:

— Hayır, efendim. Arnavutlar henüz krallık seviyesine çıkabilecek mertebede ilerlememişlerdir, ancak Cumhuriyet kalabilirler, cevabını vermesin mi?

Sofra buz kesildi. Atatürk bahsi değiştirdi. Elçiyi yerinden etmedi ama Arnavutluk elçiliğinden emekliye ayrıldı.

⁂

Seks işlerinde Danimarka'da hürriyet var. Pornografik kitap ve resimlerin yayınlanması yasağı kalktı.

Bu karardan beri Kopenhang'da fuhuş yüzde elli azalmış. Seks yüzünden suçlarda yüzde yirmi beş azalma varmış.

İngiltere'de altı milyondan fazla kafes kuşu, beş milyondan fazla kedi, üç milyon beş yüz bin köpek varmış. Bazı zenginler maymun, yılan, arslan beslemekte imişler. Kediler pek itibarda imiş. Köpeğe karşı havlamamak gibi bir başkalığı olduğu için.. Gürültüye karşı savaşanlar köpeğe karşı cephelenmişler.

Bizim gittikçe artan mahalle köpekleri bile bahçe ve gazino hoparlör çığlıkları yanında hiç bir şey. Türkiye'de hele yazın, bahçeler, parklar, gazinolar hav hav havlamakta. Alaturka, alafranga, piyasa, caz, ne uykunuzu kaçırırsa...

*
**

Tasarruf bonolarına dair yazdığım fıkra üzerine Profesör Abdulkadir İnan'dan şu mektubu aldım:

«2 Eylül tarihli «Dünya»da yazdığınız «Politika» da yüzbinlerce memur vatandaşın derdini dile getirmişsiniz. Maliye Bakanlığının hazırladığı «beyanname» den bir şey anlamak mümkün değil. Mübarek «beyanname» değil, mağribi büyücülerinin tılsımı...

«Bu «beyanname» yi okuduktan sonra % 30'una satmadığına pişman olanlar çoktur. Çünkü bu «beyanname» yi iyice anlamak için iki - üç günlük iş saati kaybedeceksiniz. Sonra 8 yıldan beri aldığınız bonoların nerelerden, ne kadar aldığınızı unutmuş olacaksınız. Vatandaşın parası karşılığında bir derdü sefa..

Saygılar ve selâmlar.»

TEHLİKE

C.H.P.'nin seçim programı ortanın solu denen düzen değiştirme tutumunun ne kadar tehlikeli bir yol olduğunu göstermiştir. Bu tutum düpedüz devletleştirmeci sosyalistliktir. Batıda bir eşine rastlanamaz. Türkiye'yi bir sürü kooperatif bürüyecek. İthalât ihracat tüccarlığı kalkacak. Bankalar sistemi bir tuhaf biçime girecek. Bugünkü düzenin altı üstüne gelecek.

Arkalarında bir de yayın geleneği var. Şimdi partiyi ellerine alanlar bu yayınları yapanlardır. Ortanın solu edebiyatçıları «Ulus»ta ve dergilerinde:

1 — Doğu almanya'nın sosyalist rejimini övmüşler ve bu dikta rejimini Türkiye için örnek edinmişlerdir.

2 — Berlin'deki utanç duvarını bile savunmuşlardır.

3 — Rus işgal ordusunun bandosu ile Doğu Berlin halkının neş'e içinde coşup dans ettiğini yazmışlardır.

4 — TİP'in ağzı ile NATO'ya söylemediklerini bırakmamışlardır.

5 — Kendi dergilerinde Türkiye için en uygun yolun sosyalizm olduğunu ve sosyalizm denince marksizmin ekonomik düzeni anlaşılmak gerektiğini açıklamışlardır.

C.H.P. solları iktidara gelince programlarının ne yönde gelişeceğini arkalarındaki edebiyatlarından anlıyoruz.

Rusların bile benimsemeye yüz tuttuğu piyasa aracılığı sistemi C.H.P. solcuları için bir soygunculuktur. Ruslar piyasa ile endüstriler arasında bir denge kurmak için Amerikan kapitalizminin tüccar ve iş adamı yetiştiren Harvard Business

School'a öğrenci göndermektedirler. Tüccar vurguncu ve soyguncu demek değildir. Piyasa kazancı havadan kazanç değildir.

Ortanın solu çocukları Türkiye'yi bir deneme tahtasına çevirecekler. Krizden krize yuvarlanacağız.

Asıl korkuncu, bu programı halk yığınları anlıyamıyacağı için, partinin Atatürk'ten miras kalması niteliğine yaslanarak seçmenleri pusuya düşürmektir.

C.H.P. «düzen değiştirme» yuvarlak lâfını bırakarak, gerçek adını, devletleştirmeci sosyalistlik kimliğini açıkca üstüne almalıdır.

⁂

Geçenlerde bir iş adamı «içtimaî» denen kulüplerden birinde bakarada yüzbin liraya yakın para kaybetti. Bu her gece bir başka kulüpte olağan şeydir.

«İçtimaî» denen kulüplerin kapıları vergiye ve polise kapalıdır. Milyonlarca kazanç yanlarına kâr kalmaktadır.

«İçtimaî» denen kulüplerde kumar oynanmaz. Üyeleri briç, poker, bezik gibi oyunlarla vakitlerini geçirirler. «İçtimaî» denen kulüplerde çalgı olmaz. Dans olmaz. Büyükadadaki Anadolu Kulübü kumarla ve çalgılı eğlenceleri ile milyonlar kazanmış, Ankara'daki Büyük Kulüp binasını yapmıştır. Büyükada'da hiç bir gazino kulüple rakiplik edemez. Çünkü vergi verir.

Yeniköy'de açılan kumarhaneye yalnız pasaportlu yabancılar gidecekmiş. Ne farkı var bu kumarhanenin şehirdeki «içtimaî» denen kulüplerden? Hiç olmazsa kontrol altındadır. Vergilidir. Beyoğlu'ndakiler gibi polis ortaklığı ile işlemez. İngiltere'de sosyalist hükûmet kumarhanelere izin verdiği vakit İçişleri Bakanı:

— Hem oyunları kontrol ve vergi altına alacağız. Hem de polisin ahlâkını kurtaracağız, demişti.

Gizli kumarhaneler İngiliz polisinin ahlâkını bozarsa, bizim polisin ahlâkını neye çevirir, bir düşünün.

⁂

Atatürk üzerine iki hâtıra daha: Bır defa Antalya'ya gidişinde rastlaştığı kimselerden birine adını sordu. Fiziyonomisi bir tuhaftı adamcağızın:

— Muhammed'dir, efendim, dedi.

Atatürk:

— Muhammed Peygamberimizin adıdır. Türk'ün adı Memet'tir, dedi.

Dönüşte Konya'ya uğradığı zaman bir toplantıdaki misafirlerden birine, hikâyeyi tazelemek için,

— Peygamberimizin adı nedir? diye sordu. Antalya'da olanı yarım yamalak işiten Konya'lı:

— Memet! demesin mi?

Bir defa da Türk ocağında bulunuyorduk. Hazır olanlar arasında Kâzım Karabekir de vardı. Kâzım Karabekir iddialı, fakat çok üstün kültürlü bir kimse idi.

Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesinden söz ediliyordu. Kâzım Karabekir:

— Paşa hazretleri, Kur'an-ı Azimüşşan Türkçeye çevrilemez, dedi.

— Neden çevrilemezmiş, paşam?

— Meselâ elif - lâm - mim, dedi.

— Ne demektir elif - lâm - mim?

— Meçhul efendim.

— O halde karşısına bir sıfır koyar, tercümeye devam edersiniz.

⁂

Yirmi yıldan beri Fransa'da devlet işletmelerinin hesaplarına bakan komisyonun son raporuna göre «devlet iyi bir endüstrici» değildir. 378 sayfa tutan raporda nelerin iyi gitmediğini ve nasıl çarelere başvurmak gerektiğini anlatmaktadır.

Devlet işlettiği fabrikalarda, güdümünü elde tuttuğu servislerde, bankalarda ve ulaştırmada bir milyon elli bin kişi çalıştırmaktadır. Sigaraların hepsini, arabaların yüzde kırkını devlet yapmakta, hava ulaştırma işlerinin yüzde seksenini de devlet üstüne almaktadır. Bu işletmelerin pek çoğu ile modern şirketlerin işletmeleri arasında fark büyüktür. Teşebbüsleri ayakta tutabilmek devlete yılda 25 milyar Türk lirasına mal

olmaktadır. Yalnız Renault fabrikası dört yüz milyon kârla parlak iş olmuştur.

Fransa'da devletçilik bu sonucu verirse artık devleti fertten ayrı ve üstün tutan C.H.P. solcularının Türkiye ekonomisini nasıl soysuzlaştıracağını düşününüz.

⁂

«Bir millete daima bir millî ihtiras lâzımdır. İki asırdan beri bu ihtiras sırası ile Napolyon destanı, sömürgeler fethi, Alsas ve Lorain'in geri alınması, Fransa'nın kurtuluşu, ve nihayet atom gücü olmuştur.» Şimdi yeni Fransız devlet başkanı Pompidou Fransız milletini heyecanı altına alacağı yeni bir millî ihtiras aramaktadır. Gazetenin verdiği haber bu..

Atatürk Türkiye'yi daha bir asır heyecan üstünde tutacak bir millî ihtiras yaratmıştır: Batı medeniyetinin bir parçası olmak!

Kadını kurtarmak. Kafayı Arap kafasından kurtarmak. Kendini kendini bulmak.

Demokrasi devrinde ise politikacılar Türk milletini bu amaçlardan ayırdılar. Gözlerini geri çevirdiler. Batı kafası yerine doğu kafasını getirdiler. Kadını yeniden köleleştirdiler. Türk toplumuna bir «geriye doğru dönüş» ihtirası verdiler.

İdealsiz bir millet cansız düşer. Geriye doğru ideal de olmaz. Yontma bıyıklı, kesme sakallı, tıraş kafalı yobaz toplumun önüne geçmiştir: «— Gel!» diyor. Götürdüğü yer Türkiye'nin daha elli yıl önce içine yuvarlandığı uçurumun kenarı!

⁂

Bir otomobil ıki mi, üç mü metre uzunluğundadır. Bunun sekiz tanesini arka arkaya diziniz. Hepsi kırk kişilik bir otobüsün yerini tutar. Bir şoför, bir motör yerine sekiz şoför, sekiz motör: işte dolmuşculuk!

Bir otobüs belli istasyonlaıda durur. Sekiz dolmuşun her biri bir durup bir yürür. Dar İstanbul caddelerinde trafik kargaşalığının sebebini arıyoruz. İşte başlıca sebep: Dolmuşculuk!

Motör döviz. Araba döviz. Benzinin büyük kısmı döviz. Bir otobüs yerine sekiz araba kullanmak en zengin milletlerin yapacağı şey. Eğer pratik bir çare olsa ancak Amerika'nın başvuracağı bir tedbir!

Dolmuşcuların çoğu da babasının, anasının evini satarak bir araba edinmiştir. Eskiyince yenisini alamaz.

Caddeler tıka basa dolu. Özel arabalar ve otobüslerin bu tıkanıklıktaki payları şöyle böyle.

Dolmuşculuk birden bire kalkamaz. Önce yeni dolmuşa izin verilmez. Eldekiler çürüdükce ortadan kalkar. Yerlerine yeni otobüsler gelir. Bir müddet sonra şehir içi ulaştırmaları için otobüsle taksiler kalır.

Nüfus arttıkça dolmuşlar da artacağı için bu gidişle bir gün gelecek ki büyük şehir sokaklarında adım atılamıyacak!

Devletce ilk verilecek karar: Dolmuş sistemini kaldırmaktır. Bugün işlemekte olanların edinilmiş haklarına da dokunmamaktır.

Başka ne yapılsa şehirler içi ulaştırma tıkanıklığına çare bulunmaz.

DENİZ

Geçenlerde Haliç tersanesinde Deniz yollarının Marmara vapurunu kızakta gördüm. Meğer ambarlarını kamaraya çevirip turistik gemi hâline sokmakta imişler.

Eskiden beri teklif ettiğim bir işti bu. Hopa'dan İskenderun'a kadar kıyılarımız hemen hemen topyekûn «Turistik.» Yazın bu kıyılara sefer eden gemilerde yer bulunmaz. Kıştan tutmak lâzım. Hiç kimse de gemi ile normal yolculuk etmez ve eşya taşıtmaz. Otobüsler ve kamyonlar bu hizmeti gemilerden on defa daha kısa zamanda görürler.

Dünyada en büyük gemiler bile turistik gezilere ayrılmıştır. Bizim Deniz Yollarının karma tekneleri böyle seferlere hahırlansa bütün yaz işler, dururlar.

Bir defasında İskenderun'a giderken teknemiz Kaş'a uğradı. Ne eşya taşınıyor diye baktım: Tekel'in bazı paketlerini boşalttı, Tekel'in boş şişelerini geri aldı. Hiç bir tüccar eşyası yoktu. Deniz Yolları daima ziyanda idi.

Şimdi kâra geçmenin yolunu bulmuştur. Türkiye kıyılarında iyi bir turizm hizmeti hiç bir zaman karşılıksız kalmaz. Tekneler arttıkça bu hizmet reklâmlarla bütün dünyaya duyurulmalıdır. Herkes dilediği zaman yer bulabilmelidir.

Yemekler iyidir. Servisler iyidir. Yalnız hoparlörle alaturka musiki yayını kötü. Pek kötü.

***

Hani çocukken bir dudağı yerde, bir dudağı gökte diye alaya aldığımız bir zenci kadın. Liberya Cumhuriyetinin Dış Ba-

kanı. Yüzonüç milletin oyu ile Birleşmiş Milletler'de başkan seçilmiştir.

Dördü bir erkekle evlenen, tepeden tırnağa kapalı Türk kadınını düşünerek yerin dibine geçtim. Atatürk Türkiye'si bu Afrika zencileri cumhuriyetinden sosyal gelişme bakımından bu kadar geri mi kalmalı idi?

Atatürk'ün ölümünden beri gittikçe küçülüyoruz... Rabat'ta Nâsır'ın altında kaldık. Dünyanın en geri toplumları arasına katıldık. Batı basınında adımız geçmedi bile. Atatürk'ün devrimci Türkiye'si bütün müslüman ilericilerinin çırağı idi. Hepsini Batı medeniyetçiliğine doğru çekiyorduk.

1969'da iki şeriatçı seçilmiştir: Biri Konya gericileri tarafından. Biri İstanbul'da Bölükbaşı partisinin adayı. Birincisi Erbakan, ikincisi eski Diyanet İşleri Başkanı Elmalı hoca.

Müslümanlıkta şeriatçılık ölmüştür. Din bilgini Cevdet Paşa'nın ihtimaline göre müslümanlığın temeli Tanrı'nın birliğine ve Muhammed'in de onun Peygamberi olduğuna inanmaktır. Müslümanlıkta din adamı diye bir şey yok. Her müslüman namaz kıldırabilir. Bir kadınla bir erkek iki tanık yanında, biz evlendik, dedi mi, nikâh olmuştur. Bir müslüman namaz kılmaz, oruç tutmaz, hacca gitmezse, Tanrı onun bir hayırlı işine, bir iyiliğine karşı günahlarını bağışlıyabilir. Kimse kimseyi t e k f i r edemez. Yalnız Tanrı bir kimsenin başkasına yaptığı kötülüğü bağışlamaz. Müslümanlık, bugün Türkiye'de olduğunun tam tersine, bir kul hakları dinidir.

Bunları ben söylemiyorum. Büyük bir din bilgininin sözlerini tekrarlıyorum. Kur'an'ın «Muamelât» ve «Ukubat» âyetleri «mensuh» dur. Medenî Kanun vardır. Ceza Kanunu vardır. Şeriatçılık ise bu «mensuh» âyetlere dayanmaktadır ki uygulandığı vakit yirminci asırda bir toplumu yedinci asır düzeni ile yönetmek demektir.

Erbakan gericisi de Elmalı gericisi de birer C a h i l'dirler. Ama biz bu gerçekleri öğretmek için açtığımız İmam - Hatip Okullarında Medenî Kanun yerine Fıkıh okutuyoruz. İnönü'yü affetmediğim bu!

Siyasî partilerin hepsi yontuk bıyıklı, kırpma sakallı, keleş kafalı yobaz dalkavuğu. İmama nutuk verdiren TİP dahi öyle.

Biz Atatürk'ün ölümünden sonra kendimizi yeniden medeniyet krizi içine attık. Bu kriz bitmedikçe Türklük bir yeni çağ toplumu olamaz.

163'üncü maddo yürürlükte iken hapisten çıkamıyan Necip Fazıl uçakla Konya'da Erbakan'ın yardımına gitti. Maddî kalkınma işlerinde batı taklidi bir şeyler yapıyoruz. Mânevî kalkınma bakımından, Atatürk'ün ölümünden beri, geriledikçe geriliyoruz.

⁂

Venedik'e yakın bir kumsal. Bir kaç yıl önce bir Türk ailesi sinekten bu kasabada kalamamıştı. İtalyanlar havayı ilâçlıya ilâçlıya sinekten eser bırakmamışlar. Bu defa aynı aile rahat etmiş.

Bizim birinci sınıf turistik tesislerimiz sinek doldu. Bir Alman gazetesinin yazdığına göre tahtakurusundan ve kullanılmış çarşaf yüzünden Almanlar Antalya ve Alanya'ya gelmiyeceklermiş. Tahtakurusundan kurtulmak kadar kolay ne var? Turizmde titizce bir kontrol lâzım.

Geçenlerde bir turistik otelde kaldım. Turizm Bakanlığından para almak için herşey yapılmıştı. Her odanın banyosu vardı. Kapının önünde hortumlu, kamyona benzer bir şey gördüm:

— Nedir bu? diye sordum.

— Efendim, dediler, belediyenin suyu yetmediği için dışardan su getiriyoruz.

Bu sebepten hamamlar soğuktu. Yatak odası eşyası toz içinde idi. Şalvarlı köylü kadınlarının femme de chambre'lik ettikleri yerin temizliği köy evindekinden farklı olamaz.

Araba ile İstanbul'a gelirken Burhaniye'de Ören'de İskele Balık Lokantasına gittik. Lokanta belediyenin imiş. Tuvaleti yoktu. Biraz uzakta bir tuvalet yeri yapmışlardı ki maazallah!.

Bir zamanlar Gerede'de Ramazantepe denen çamlıkta öğle yemeğimizi yemeğe karar vermiştik. Belediye bir gazino yaptırmıştı. Önünde bir de havuz vardı. Durmadan su akıtıyordu. Tuvaleti uzakta, gene maazallah idi.

— Yahu, dedim, üstelik akar su da var. Belediye Başkanı neden bir tuvalet yaptırmamış?

— Evinde de yoktur ki..

cevabını verdiler..

Bizde turizm en başta bir temizlik eğitimi işidir.

Hemen hemen bütün batı ülkelerini gezdim. Hiç bir yerde hoparlör sesi duymadım. Bizde bütün yaz bahçeleri çığlık içinde. Geçenlerde böyle bir bahçenin karşısındaki ev ölüm yası içinde idi. Bar bar alaturka. Evden gidip bahçe sahibine karşı evde ölüm yası olduğunu söyleyip biraz hoparlörü kısmasını rica etmişler. Herif:

— Hepimiz öleceğiz be birader... demiş ve hoparlörünü haykırtmaya devam etmiş.

Sabah ezanları kundak çocuklarını uyandırmakta ve hastalara i ş k e n c e etmekte «berdevam!». Geçenlerde Diyanet işlerinden kısılmasını rica etmişler:

— Ezan sesi hastalara şifa verir, cevabı gelmiş.

Hekimler aksi fikirdedirler: Ezan sesi hastayı ölüm duygusu ile ürpertir, derler.

Hem soralım: Hoparlör «farz-ı ayn» mı, yoksa «sünnet-i seniyye» midir? Bal gibi bid'at!

Softa bu ijiyen çağında başkasının ayağı basan yere yüz sürülmeği önlemek için yerden biraz yüksekçe tahta kabarıkları bid'at diye kaldırılmıştır. Hoparlöre gelince, kısmıya bile yanaşmaz. Çünkü yobaz saldırgandır.

EKİM 1969

29 Ekim devriminin kırk beşinci yıldönümüne yaklaşıyoruz. Medeniyet ve kültür değiştiren bir toplumun yaşayışında kırk beş yıl az bir zaman değildir. Ortaçağ Japonyası kapılarını bir kaç Amerikan gemisinin baskısı ile yabancılara açmıştı (1867). Japonya müsbet ilimler eğitimi ile, eğitimde tam bir lâyisizm uygulamakla, musikiye kadar bütün kültür ve iş kollarında batı yolunu tutmakla işe koyuldu. İlk parlâmentolarını bile batılaşmaya inananlar seçti ki sayıları, rakamla yanılmıyorsam, yarım milyondan daha azdı. 1912'de milyonları aştı. Batıya karşı koymanın tam batılı olmıya bağlı olduğu fikrine candan bağlanmışlardı. Bundan otuz sekiz yıl sonra kendi tersanelerinde yaptığı gemiler, kendi fabrikalarında yaptığı silâhlar, kendi okullarında yetiştirdiği subaylarla Rus devini yere serdi (1905). Batıyı tam taklitle bir iki kuşak geçirdikten sonra batı kafasının yaratıcılığına katılmıştır, şimdi onun en ilerisi ile yarıştadır.

Bizde Tanzimat, Osmanlı medeniyet ve kültürü ile Batı medeniyet ve kültürü arasında bir uzlaştırma yoluna saptı. Toplum olduğu yerde durdu. 1923'te köy ve köylü yoksul ve çıplaktı. Ankara'dan Çankaya tepesine yol yoktu. Güneydoğu Anadolu'da kâğıt para geçmezdi. Bazı Batı Anadolu şehirlerinde yumurta verilerek sinemaya gidilebilir. Bütün ticaret Anadolu'nun Avrupalı halkının, Ermeni ve Rumların elinde olduğu ve onlar da göç ettiği için çarşılar kapalı ve boştu. Eskişehir'den ötesi Selçuklulardan kalma bir yıkılar yığınağı idi. Tek bayındırlık hıristiyanlı kasabaların hıristiyan semtinde idi.

Tanzimat gerçi bazı Batı kanunları almıştı. Fakat müslüman halk şeriatçılığa bağlı kaldığından pek çoğu medreseler-

de okur, işlerini din adamları görür, davalarını Şer'iye Mahkemeleri bakardı. Kuvay-ı Milliyye günlerinde şeriatcılık taassubu daha da artmıştı.

Atatürk Osmanlı medeniyet ve kültür şartları içinde ekonomik ve sosyal hiç bir kalkınma imkânı olmadığını düşünerek bütün g e ç m i ş ' i yıktı. Gelenek ve görenekciliğe son verdi. Bu devrimlerin temeli 29 Ekim'de Cumhuriyet'in ilânı ile atılmıştır.

Bugünkü ileri Türkiye 45 yaşındadır. Biz o ileri atılışı 1938 de Atatürk'ün ölümü ile durdurmamış olsaydık toplumca medeniyet ve kültür krizini atlatmış, şimdi tam bir Batı toplumu şartlarına kavuşmuş olacaktık. Camilere imam ve hatip yetiştirmek bahanesi ile fıkıhcılara eski medreseleri açtırmakla k a f a devrimini dondurduk. Toplum çoğunluğunca şeriatcılığa doğru döndük. Bu ise yedinci asra dönmek demektir. Devrimlerimizle 400 000.000 müslümana da kurtuluş yolunu göstermiştik. 400 000.000 müslüman çağımızın en geri insanlığıdır. 400.000.000 insan içinde bir tek Nobel mükâfatı alan olmamıştır. Protestandan, katolikten, ortodokstan, budistten vardır. Kafa, müsbet ilim ve Batı kültürü ışığı almadıkça y a r a t a m a z.

Demokrasiyi Yahudiler gibi anlamadık ve uygulamadık. İsrail'de iskemle nedir bilmiyen bir Yemen göçmeni bile İsrail'e yerleştikten sonra çocuğu önce kreşe, sonra yuvaya, sonra ortaokula alınarak bir göbekte Danimarka köylüsüne döner. İsrail'in batılı aydınları tevratcılığa yüz vermemişler, dini bir vicdan meselesi olarak bırakmışlardır. Halk yığınlarının zaaflarını sömürmemişlerdir.

Yahudilikte de şeriatcılık vardır. Tevrat da dünya işlerini düzenler. Fakat İsrail, Tevrat çağına dönmediği için ikibuçuk milyonla, yedinci Hicaz asrından ayrılamıyan altmış milyon müslümanı dövmüştür.

Ne kadar büyük adammış Atatürk. Ondan sonrakiler ne kadar küçükmüşüz. Sabah ezanında bir hoparlör kıstıramıyoruz. Ya Medenî Kanun olmamış olsaydı... Ya Arap yazısı Lâtin yazısına değişmemiş olsaydı... Ya hilâfet ve saltanat kalkmasaydı... Camileri yabancılara terlikle gezdiremiyen bu politika kuşaklarından ne bekliyebilirdik?

Demirel A.P. bildirisinde gençliğe Atatürk eğitimi verileceğini söylerken, Bilgiç:

— Biz gelenekciyiz, diyor.

Ne demekmiş gelenekcilik? Osmanlı şartlarına dönmekten başka!

Yere bağdaş kurup sinide elle yemek, kadını çuvala tıkmak, kızları satmaktan başka!

Bir Erbakan 1909'da asılan Vahdeti'nin istediklerini istiyerek Konya'dan milletvekili seçilmiştir. O da başı takkeli gelenekci!

1909... 1969... altmış yıl sonraki hâle bakın siz! Japonlar kırk yılda batılı olmuşlardır. Biz tanzimatı bir yana bırakın, kendi devrimizden kırk beş yıl sonra Elmalı'ya İstanbul'da oy veriyoruz.

Toplum çoğunluğu, lâyik eğitim birliği sağlanmadıkça, sürülerle kendine benzer yetiştirir. Aydınlar azınlığı kara kalabalık içinde ne yapacağını şaşırır. Ahlâkını bozmadıkça politikada başarı kazanamaz.

Yüreğim yandığı için içimi döküyorum.

K a f a değişmedikçe, ne kadar fabrika taklidi yapsak yerimizde saymaktan kurtulamayız. Bu gerçekleri kaç defa yazdım. Bin defa tekrarlasam gene az!

***

Neden toprak işçisi olmaz? Niçin köledir toprakta çalışanlar ve ağadır toprakta çalıştıranlar? Rize'de büyük çay ekicileri içerden otuz lira gündelikle işçi getirtmekte imişler. Pamuk toplayıcıları da yüksek gündelikli!

Vaktiyle Danimarka hububatçı idi. Amerika'dan bol ve ucuz buğday geldiği vakit hububatçılığı bıraktı. Tarım endüstrisine geçti. Yalnız ekmek fiyatını tutabilmek için bir kaç büyük çiftliği korudu.

Hububat aile ziraati olmaktan çoktan çıkmıştır. Tarlası kapısının önüne kadar gelen bir çiftçi ailesi buğday kazancı ile ne elektrik kilovatını ödeyebilir, ne buzdolabı alabilir, ne de kravat takabilir.

Danimarka'da iken beni orta hâlli bir köylü evine götürmelerini istemiştim. Gittiğim evin iyi döşeli bir oturma odası, bir yemek odası vardı. Duvarda bir fotoğraf makinası gördüm. Soğuk bira ikram ettiler.

İsrail'de buğday köyde ekilmez. Sina çölünde her köye bir ekin yeri verilmiştir. Buğdayı oradan gelir. Köy, suda balık yetiştirir. Tavuk yetiştirir. İnek besler. Yahut toprağını turunçgillere ayırmıştır. Artan el gücü ile de endüstri veya taşıt işleri görür. Bir köyde Afrika'dan getirilen ağaçlarla kontrplak yapılıp İngiltere'ye ihraç yapıldığını görmüştüm. C.H.P.'nin toprağı küçültme, büyük toprakları parçalama politikası bir sonuç vermez. Esas dâva, köylünün eğitimindedir.

Büyük toprakta zorla çalışanlara köle, zorla çalıştıranlara ağa denir. Batı Anadolu'da buna imkân var mıdır? Sandığa oy atan Hatay köylüsünü, istediği gündeliği vermeden kim çalıştırabilir? İhtillâl öncesi Rusya'sı şartlarından doğma bir edebiyatı taklit edip duruyoruz.

Doğu illerinin iptidailiği söz götürmez. O iptidailik yalnız toprak şartlarına bağlı değildir. Bin bir şarta bağlıdır.

Toprak küçüle küçüle göçten başka bir sonuç vermez. İşte Trakya! On dönüme kadar düşen aile tarlaları var.

⁂

İran komşumuzun ilerlemesinden bahseden bir övgü yazısı okudum. Raslama bu ya aynı günlerde bir Batı gazetesinde de aynı konu üzerinde bir inceleme okumuştum.

Batı gazetesinin yazdığına bakınız: «Tahran ki bütün nüfusun yüzde on biri oturur, hastahane yataklarının yüzde kırk üçü, hekimlerin yüzde ellisi, eczahanelerin yüzde otuz beşi, sinemaların yüzde kırkı, ortaokul öğrencilerinin yüzde otuz altısı oradadır. Adam başına millî gelir de taşraya göre yüzde kırk daha fazladır.»

Bu şartların Türkiyemizle kıyaslanabilecek tarafı yok. Atatürk'ün yüzü suyu hürmetine Türkiyemiz müslüman ülkelerinin hâlâ en ilerisindedir.

DONANMA

1908 Meşrutiyetine kadar İstanbul'da elektrik yasaktı. Sultan Abdülhamid'in vehmi yüzünden. 19 Ağustos'ta cülus donanmasını yağ kandilleri ve havaî fişeklerle yapardık. Ertesi günden başlıyarak bütün gazetelerde vezir ve paşa konaklarının donanma haberlerini görmeli idiniz. Sütunlarca. Ufacık mumlu fenerlerin adı «Kandil-i Süreyya - mesil» idi. Şimdiki gibi bir prize dokunuşta yüzlerce ışık yanmazdı. Fenerlerin mumlarını birer birer kibritle yakmak lâzımdı. Ne kadar da ölü idi o ışıklanma. Biz elektrik görmediğimizden titrek fener aydınlığına doyamazdık.

Sonra padişahı tebrikler. «Arz-ı tazimat» lar. «Arz-ı ubudiyet» ler. Günlerce. Yalnız yirmi beşinci yıldönümünde her vilâyet merkezi bir anıt yaptırmıştı. Heykel yasak. Bütün gördüğünüz saat kuleleri o yıldönümünden kalmadır.

Hamid devrinde imar eserlerinin resimleri Servet-i Fünun dergisinde çıkardı. Bunlar da birkaç haftada bir yalın kat bir karakol binası idi. Koskoca bir İmparatorluk Rumeli'si ile, Anadolu'su ile, Irak'ı ile, Suriye'si ile, Lübnan'ı ile, Hicaz'ı ve Yemen'i ile, Libya'sı ile çürük bir ahşap ev gibi her gün parça parça dökülürdü. Ordusunun tüfekleri daima boş, donanması istimsiz, komutanlarının çoğu alaylı idi. Yani okuma yazma bilmezdi. Büyük şehirlerde kışla önlerinde takunyalı subaylar görülürdü. Liselerinde edebiyat okunmazdı. Tarih kitapları birer padişahlar övgüsü idi. Padişahın resmi yasaktı. Avrupa gazeteleri yasaktı. Edebiyat-ı Cedide edip ve şairlerine dair yazı yazmak yasaktı. İstanbul sokakları eli bıçaklı semt kabadayı ve haraççıları ile, Anadolu ve Rumeli dağları eşkıya ve çeteler-

le dolu idi. Ama, sarıklı Erbakan'lara göre her şey «sayc-i şâhane» de «mükemmel» di.

İşte şeriatcıların arandıkları devir. Kavuşsak da apartmanlarımızı «Kandil-i Süreyya - mesil» ile donatsak!

⁂

Koca iki kızıl dev, iki yüz milyonluk Rusya, yedi yüz elli milyonluk Çin sınır pazarlığında. Araplarla İsrail bile birbirlerine bu kadar düşman değildir.

Komünistliğin parolası «milletin nev-i beşerdir, vatanın ruy-i zedin» idi. Milliyetçilik, ordu, devlet, hepsi ortadan kalkacaktı. Rus hiç bir zaman bugünkü kadar Rus, Çinli hiç bir vakit şimdiki kadar Çinli olmamıştır.

Rusya Asyası boş. Çin toprakları tıka basa dolu. Çin'in istediği topraklar Çar emperyalizminin aldıkları! Bir karışını vermez Rusya. Çinlinin istediği. Rusya'nın vermediklerinin çoğu da Türk toprakları! Türk'ün adı sanı yok ortada. Bir kaçı daha geçenlerde Hindistan ve İran yolu ile Türkiye'ye göçmüşler. Ne üstlerinde var, ne başlarında. Komünistliğe göre hepsi birer Rus veya Çinli olacaktı. İnsanlar arasında fark olmıyacaktı. Eşitlik yeni dinin temeli idi.

Şimdi Rusya'da insanlar şöyle sıralanmıştır: 1 — Parti başında bulunanlar, 2 — Ordu başında bulunanlar, 3 — Parti içindekiler, 4 — San'atçı, ilim adamları, refah, hepsi baştaki takım-

Saraylar, konaklar, otomobiller, refah, hepsi baştaki takımların. Onlardan bir tekinin hürriyeti seçtiğini işitiyor musunuz? Hepsinin «cisimleri semiz.» Burton'un, karısı Liz'e bilmem kaç milyonluk pırlanta hediye ettiğine şaşıyoruz. Pırlantanın fiyatı komünist Tito'nun bir yıllık yat masrafını ödemez. İsveç Kralı tramvaya biner.

Devletleştirmeci sosyalizmin sonu böyle bir bürokratlar aristokrasisi yaratmaktır. Orduyu iyi besler. Tank, top, uçak bekçiliği altında saltanat sürer. Ne grev vardır, ne boykot, ne de işgal, Yukarısı tenkid dahi edilemez. Tenkid edenin yeri Sibirya sürgünleridir.

Bütün tarihte marksizmin Ruslar elinde elli şukadar yılda soysuzlaşa soysuzlaşa aldığı biçim kadar büyük bir sahtekârlık görülmemiştir.

C.H.P.'nin başlakilerden biri sık sık Atatürk adının geçmesine sinirlenerek:

— Türkiye'yi ölüler mi idare edecek demiş.

2490 yıldan beri Budistleri bir ölünün idare ettiğini bilmiyor demek. Eğer müslümansa vicdanında duyduğu seslerin 1380 küsûr yıl öteden geldiğini bilmiyor demek. Dünyada milyarı aşan komünistlerin 1883'te ölen Marx'ın fikirleri ile yönetildiğini bilmiyor demek. Ortanın solunun dün doğma sloganları yanında Atatürk'ün yaptıkları ve bu yapılanlara dayanaklık eden prensipleri daha nice kuşaklar Türkiye'nin ilerisinde kalacak. Türkiye Atatürk'e varmak için kim bilir ne kadar bekliyecek?

*
**

Komşu memleketlerden gelen bir yabancı, dostlarımızdan birine demiş ki:

— Siz burada rüşvetten yakınıyorsunuz. Oysa ben daha önce bulunduğum memlekette resmî bankaya gelen aylığımı bile rüşvet vermeden alamazdım.

Bizim için gerçi bir avuntu bu. Fakat Türkiye'de rüşvetin tabiileştiğini hoş göstermez. Dünya piyasalarmda ne varsa Türkiye çarşılarında var. Amerikan sigarası Türk sigarası fiyatına. İngiliz viskisi Tekel'de satılanlardan onbeş lira daha ucuz. Suriye sınırlarımız milletlerarası bir pazar. Gümrük kapılarından geçen kaçakçı kamyonları bazan, o da bir habercinin yardımı ile içerde yakalanmakta.

Avukatlar için dairelerde dosya aratmak, iş çıkarmak b a h ş i ş'e bağlı. Parasız iş yürütmek imkânsız.

Gerçi orta ve aşağı aylıklar aile geçindirmez. Bütçenin aile keselerinde bıraktığı açığı vatandaş kapamakta. Ama bu gene bahşiş. Rüşvet büyük maaşlara bulaşmıştır. Kimsenin de adalet eline geçtiğini görmüyoruz. Bahşişlerle rüşvetleri vergiye çevirmek imkânı olsa bütün kadrolar iyice beslenebilecek.

Kıbrıs olayını tekrar hatırladım: İngilizler Kıbrıs Adasını aldıkları vakit polisleri karşılarına dizmişler. Osmanlı devrinde aylık bir altın lira imiş.

— Bu aylıkla geçinenler sağa, geçinemiyenler sola geçsin, demişler.

Geçindiklerini söyliyenleri:

— Siz üstelik yalancısınız, diye kovmuşlar.

Geçinemediklerini söyliyenleri de:

— Sizin aylığınızı on liraya çıkarıyoruz. Ama bundan sonra rüşvet almıyacaksınız, demişler.

Hikmet Bayur milletvekili iken bir kapalı salon oturumunda:

— Parası olanlardan mal beyannamesi istiyeceğimiz yerde dörtyüz lira ve daha az aylık olanlardan nasıl geçinebildikleri üzerine beyanname istemeliyiz, demişti.

Doğru demişti.

⁂

Meğer bizde Sovyetlerin son uzay denemelerini göklere çıkaranlar «Çayı görmeden paçaları sıvamışlar.» Solcu Fransız gazeteleri bile Rusların ne yaptıkları anlaşılamadığını yazmışlardır. Ruslar yapacakları şeyin ne olduğunu, Amerika gibi, daha önceden söylemedikleri için başarı sağlayıp sağlamadıklarına hükmetmek güç. Yalnız kendileri bir yeni başarıdan söz etmediklerine göre «bir şey yapmak üzere uzaya gitmişler ama yapamamışlar,» hükmünü vermek kolay.

Amerikalılar Kasım'da gene Ay'a gidecekler. Bu defa Ay'ın üstünde otuz saat kalacaklar. Bütün dünyanın dikkati tekrar onların üstüne dikilecek. Rus halkına kapitalistlerin sosyalistleri geçmediğini göstermek lâzım. Son denemeye bu maksatla girişilmiş olmalı.

Ruslar halk yığınlarını refaha kavuşturma yolunda Batı ile yarışa çıksalar daha iyi olacaksa da sistemleri bu bakımdan ve çoktan iflâs etti.

⁂

Kerim Han bir İngiliz kırması. Sözde İsmailiyye mezhebinin imamı. Yılda bir defa Hind sarığı sararak kullarından para toplamaya gider. Paris, Londra, İsviçre keyif yerlerinde yemek için. Bu kadar milyon nasıl olur da bu eğlenceler zıpçıktısına milyonlar yağdırır? Hangi müslümanlığın mezhebi bu? Dalay Lama hiç olmazsa ömrü boyunca bir manastırda diz çöküp oturur. Bizim imam, yazın deniz iskisinde, kışın karlı dağlar iskisinde, gece kulüplerinde, balolarda sürtüp durur. Hiç kimsenin de aklına:

— Böyle din adamı mı olur? diye sormak gelmez. Çünkü mezhebin bütün adamları arasında menfaat birliği vardır. Milmilyonlarca soyulan, yüzlerce soyan!

ATATÜRK

Sakarya Savaşı bittikten sonra Ankara'ya dönen Atatürk:
— Not defterime üç yeni düşüncemi yazdım, demişti.

Bu üç düşünceden biri şu idi: «Her zafer bir fikrin gerçekleştirilmesine yaramalıdır. Bir fikrin gerçekleştirilmesine yaramıyan zaferler boşa gider.»

Atatürk doğuştan bir devrimci idi. 1908 Meşrutiyetinden önce Selânik'te İttihad - Terakki liderleri ile ilk buluştuğu zaman:

— Pekiy, ihtilâl yapacağız. Bugünkü rejimi değiştireceğiz. Ondan sonraki programımız nedir? demişti.

İttihadcılar:

— Hele bir defa rejimi değiştirelim, sonrası kolay.. diyorlardı.

Atatürk'ün direnmesi üzerine ona yangözle baktılar. Onun fikri şu idi: Osmanlı devleti imparatorluk olarak yaşıyamaz. Yabancı büyük devletler tasfiye etmeden önce bu imparatorluğu biz tasfiye etmeliyiz. Belkemiği Anadolu Türklüğü olan bir millî devlet kurmalıyız.

İttihad ve Terakki tam bunun aksine Osmanlı milletine Bulgaristan'dan şarkî Rumeli'yi, Yunanistan'dan Girid'i, Avusturya - Macaristan'dan Bosna - Hersek'i geri almayı vaadetti. Bu vaadler Atatürk'ün düşündüklerine taban tabana aykırı idi.

Sonunda imparatorluğu yabancı devletler tasfiye ettiler. Fakat bu arada İstanbul da elden gitmek ve Anadolu parçalanmak tehlikesine düştü. İstanbul 1917 bolşevik ihtilâli ile Rusya'ya katılmaktan kurtuldu. Doğu illerinde bir Ermenistan kurulmasını ve Batı Anadolu'nun Yunanistan eline geçmesini alıkoymak içindir ki Atatürk Millî Kurtuluş Savaşını açmıştır.

Kuvay-ı Milliyye yıllarında devrimci Atatürk'ten eser görülmez. Meclisin çoğunluğu şeriatçı idi. Halife ve şeyhülislâmı, Atatürk'ün ve onun emrinde çarpışanların dinden çıktıkları üzerine fetva vermişlerdi. Atatürk'ün bu devirde çekilen resimlerden birinde sağ tarafında bir şeyh, sol tarafında bir hoca görünür. Kuvay-ı Milliyye Eğitim Bakanlığı yüzlerce yeni medrese açtı. İçki yasağı kanunu bir şeriat kanunu olarak Meclisten çıktı. Atatürk hepsine sustu. Bir defa zafer kazanılmalı idi. Zafer kazanılmadıkça hiç bir şeyin hükmü yoktu. Atatürk büyük sabır adamı idi.

Zaferden sonra gerçekleştireceği fikri ne idi? Tazminat'tan beri iki medeniyet arasında çalkanıyorduk. Buna bir son vermek lâzımdı. Atatürk şarklı Türklüğü garplı Osmanlıyı Türk yapacaktı. Batı medeniyet toplulukları arasına katılacaktık. Bu kökten bir devrim olacaktı. Viyana kapılarından Sakarya kıyılarına kadar bizi yüz geri eden şeriatçılıktı. Üniversite medreseyi önüne katmış kovuyordu. Bu arada başlıca düşmanlarımızı, Avusturya ve Rusya'yı yendiğimiz olmuştur. Fakat bu zaferler boşa gitmiştir. Şeriatçı, batılı Türk'e batılıdan fazla düşmandı. Mütareke günlerinde bir gazetede şöyle bir fıkra çıkmıştı. Sözde bir Türk'e sormuşlar:

— Türkiye'yi İttihadcıların mı idare etmesini istersin, Yunanlıların mı?

— Yunanlıların! diye cevap vermiş.

Bu fıkra bir Türk gazetesinde yayınlanıyordu.

⁂

Büyük zaferde Yunanlılar denize döküldükten sonra Meclis'te bir şeriatçı milletvekili:

— Yunanlılardan kurtulduk. Bakalım Mustafa Kemal'den nasıl kurtulacağız? demişti.

Atatürk çizmelerinin tozu ile İzmir'den geri döndü. Türklüğü yokolma tehlikesine düşüren asıl ana düşmanın, şeriatçılığın üstüne atıldı. Halifesi ile, şeyhülislâmı ile, medresesiyle, şer'iyye mahkemeleri ile, «emir ve nehiy» yetkileri ile hepsini top yekûn tasfiye etti. Bu enkaz altından lâyık cumhuriyet doğdu ve Türk'ün yüzü Batı'ya döndü. Din devrimi de gelmek üzere idi. Ezan gibi ibadet de Türkçe olacaktı. Kadın ondört asırlık kölelikten kurtulmuştu. Yazı ve dildevrimleri Türk kafasını Arap kafasından ayırıyordu.

Atatürk az yaşamıştır. Hepsi hepsi onbeş yıl iktidarda kaldı. Hazine boş, millet yoksul, ülke bir yıkılar yığını idi. Yeni Türkiye'nin bütün temellerini attı ve öldü.

Yerine geçen bir i k i n c i a d a m'dı. Kendini tutturabilmek için çevresini eski devir gericileri ve Atatürk düşmanları ile donattı. Paradan, puldan Atatürk resimlerini çıkarttı. Sonunda demokrasiye geçiş devrinde medreseleri açarak şeriatçılığı yeniden diriltmiştir.

Bugün bu medreselerden öyle müftüler yetişmiştir ki camilerde Atatürk'e dua edilmesini yasak etmiştir. Medreselerde Medenî Kanun yerine fıkıh okutulmaktadır. Şimdiye kadar Atatürk'ten sonra iktidara gelen i k i n c i a d a m'ın partisi bir sual takriri bile vermemiştir. Atatürk'ün partisini içlerinde bir hayli komünist bulunan sollara teslim etmiştir.

Şimdi biz gene medeniyet ve kültür krizi içine yuvarlandık. Atatürk'ün ölümü üstünden otuz yıl geçti. Bereket yıktıklarını iyi yıkmış ki şeriatçılık ayaklar arasında kaynaşıyor. Başa yükselemiyor. Bununla beraber son seçimlerde açıkça halifeci ve şeriatçı olduklarını söyliyen iki gerici milletvekili seçilmiştir. Adalet Partisi'nde onlara yakınlık gösteren üç-dört kişi etraflarında küçük bir kalabalık toplamıştır.

Şimdi sivil ilkokulları bütün köylere yaymak, kız, oğlan bütün Türk çocuklarının sivil eğitimden geçirmek, kız san'at okullarını en küçük kasabalara kadar götürmek ve imam yetiştiren okul programlarını eğitim birliği esaslarına uydurmaktan başka çıkar yol kalmamıştır.

Atatürk bir daha gelmez. O ölmüştür. Ama arkasından gelenler onu büsbütün kaybolma tehlikesine uğratmışlardır.

BİR VESİKA

Geçenlerde bir gazetemizde İngiltere'de çıkan bir eser yayınlanmıştır. Eser Mustafa Kemal İzmir'e girdikten sonra İngiltere ile geçirdiğimiz savaş tehlikesini iyice gösteren bir vesikadır.

Başkomutan Mustafa Kemal İzmir'i aldıktan sonra Çanakkale Boğazı, İstanbul ve Trakya meselesi ile karşılaştı idi. Bu bölgeler İngilizlerle müttefiklerinin işgali altında bulunuyordu. İngilizler Çanakkale Boğazında kendiliklerinden tarafsız bir bölge ayırmışlardı. Türk ordusu bu bölge sınırını geçmemeli idi.

Mustafa Kemal'in tarafsız bölgeyi tanımıyarak askerin ilerlemesi için emir verdiği zaman yanında idim:

— Askerler tüfeklerini omuzlarına asarak yürüyecekler. İngiliz siperlerine girecekler. «— Burası bizim toprağımızdır», diyecekler ve arkadaşça yan yana oturacaklar, diyordu.

Başbakan Lloyd George ile Churchill'in Türklerle harbe tutuşmak için bahane aradıkları eseri yazan İngilizin ortaya attığı vesikalarla ortaya çıkıyor. Her ikisi İstanbul'daki komutanları Harington'a Türklere hemen geri çekilmek için pek kısa müddetli bir ültimaton vermesi ve çekilmezlerse hemen ateş etmesi emrini vermişlerdir. Harington Fransızlarla İtalyanlar katılmadıkları için Türk ordusu ile karşılaşmanın tehlikeli olduğu fikrinde ve bilâkis el altından Mustafa Kemal'le uzlaşma yolu aramakta idi. Onun düşüncesine göre İstanbul'daki İngiliz askerleri Çanakkale'ye gönderilirse ve çarpışma başlarsa İstanbul'da birayaklanma olur ve onbinlerce hıristiyanın hayatı tehlikeye girerdi.

Bilhassa Churchill savaş açmakta direniyordu. Londra'da kabine toplantı hâlinde Harington'dan harbe tutuşulduğu habe-

rini beklemekte idi. Yunanlılar bizim Trakya'yı işgal edecekler, İngiltere yeni kuvvetler göndererek Türk ordusunun elinden zaferi geri alacaktı. Bir ara Harington'u azletmeyi bile düşünmüşlerdi. Krizin son dakikasında Mustafa Kemal Harington'a cevap verdi ve Mudanya Mütarekesi görüşmeleri başlıyarak savaş geri kaldı.

O sırada bazı ifratçıların Mustafa Kemal'i Çanakkale ve İstanbul'la Trakya üzerine yürümek için nasıl kışkırttıklarını hatırlıyorum. Mustafa Kemal:

— İstanbul'da müttefik askerleri bullundukça Trakya için bir Türk jandarmasının hayatını tehlikeye koymam, diyordu.

Eğer o günlerde Çanakkale'de bir tüfek atılsaydı Yunanistan'ı bırakarak İngiltere ile harbe tutuşacaktık.

İzmit'te karargâh kuran Nurettin Paşa ile İstanbul gazetecilerine:

— Ben ordumu İstanbul ve Yunan Trakya'sı üstüne yürümek için hazırlamıştım. Burada durduruldum, diyordu.

Bu Nurettin Paşa Ali İhsan Paşa'nın ordu içinde fesat yaptığı için komutanlıktan geri alındıktan ve Ali Fuat Cebesoy İsmet Paşa'nın emri altına girmeyi reddettikten sonra, son dakikada komutanlığa getirilmişti. Büyük Taarruz toplantısında Başkomutan Mustafa Kemal ordu başında bulunanların fikirlerini sorduğu vakit:

— Ben yeni geldim. Bir şey diyemem, cevabını vermiş ve İzmir alındıktan sonra da hemen fatihliğini benimsiyerek Müftü Rahmetullah Efendi'ye, öldüğü zaman İzmir Kordon boyuna gömülmesi ve türbesi yanına bir de cami yapılması için mektup yazmıştı.

Son eseri milletvekili iken şapka aleyhine verdiği önergedir.

Mustafa Kemal zaferin hırsları yatıştırdığı umudu ile Refet Paşa'ya (Bele) İstanbul'a girecek askerlerin başında Ankara'yı temsil etmek görevini vermişti. Biz Halide Edip, Yakup Kadri ve ben İzmir'den Bursa'ya giderken yolda Ankara'dan İzmir'e gelen Refet Paşa'ya rastladıktı. Zafer sevincinden boynumuza sarılacağını sanıyorduk.

— Mudanya'da durmakla her şeyi berbat ettiler, demişti.

Mustafa Kemal'in Mudanya Mütarekesi ile vatanı ikinci defa kurtardığı bu yayınlanan vesikalı eserle büsbütün aydınlığa çıkmıştır.

Bir okurumuzdan aldığımız mektup : «Emekli Orgeneral Refik Tulga, 28 Ekim 1969 tarihli Devrim Dergisinde, 1963 senesi, Trabzon Amerikan üssünü ziyaretinde, «Gizli kısmına» girmesine mâni olunduğunu, fakat bilâhare Amerikalıların Washington'da Genel Kurmay Başkanı General Sunay'a, kendisinin ve ordu kumandanlarının üslerin her tarafına girebileceklerini söylemesi üzerine, General Sunay ile birlikte her üsse girdiklerini yazıyor.

«28 Ekim 1969 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde ise, İlhan Selçuk, Devrim'de çıkan General Tulga'nın yazısından bahs ederken, genaralin gizli üsse giremediğini söylüyor, fakat bilâhare Amerikalıların kendi arzuları ile General Sunay ile birlikte üsse girdiğini zikretmiyor.

«15 Temmuz 1969 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde çıkan makalesinde, o zaman Genel Kurmay Başkanlığının sözcüsü olan, emekli Amiral Sezai Orkunt, Türk kumandanlarının, anlaşma mucibince, Amerikan üslerini, arzu ettikleri zaman denetleyebilmek imkânına sahip olduklarını yazıyor.

Bu mesele, politikacılar ve askerler tarafından serahatla bildirilmediği için, aşırı muhalifler, kastî bir tefsir ile Türk kumandanlarının, Amerikan üslerine giremediklerini ısrarla ve devamlı surette efkâr-ı umumiyeye ilân etmişlerdir.

«Aşırı bir muhalif ve ihtilâl taraftarı bir solcu olan İlhan Selçuk, âdeti veçhile, her mevzuun ancak işine gelen kısmını yazar. 28 Ekim 1969 tarihli «DEVRİM» de çıkan makalenin işaret edilen kısmını atlamıştır ve, tabiî, 15 Temmuz 1960'da da «Cumhuriyet» de emekli Amiral Sezail Orkunt'un intişar eden yazısına, onu okumuş olduğu hâlde, katiyen temas etmiyor.»

⁂

Aşırı solların gazetesi Türklere :

— Emperyalist içkisidir. Koka - Kola almayınız, diyor.

Acaba sözlerini dinlesek de Amerikalılar bir karşılık olmak üzere :

— Türk tütünü almayınız. Türk kumaşından yapılma esvap sokmayınız, deseler ne yaparız?

Türk komünistlerinin cevabı hazır :

— Rusya ile takas tukas yaparız.

⁂

Çekoslovakya ateşlere yanmıştır. Bu facia Rus oyunlarına karşı bir savunucuya nekadar ihtiyaç olduğunu gösterir. «— Bağımsız Türkiye!» palavrası Türkiye'yi böyle bir savunucudan mahrum etmek içindir.

***

Bu da başka bir okuyucumuzun mektubu: «İtalya'da bir milletvekili ile tanışmıştım. Bana Libya'yı imar etmek ve ağaçlandırmak için vapurlarla İtalya'dan toprak taşımak suretiyle ve kumu eşeleyerek fidanlar diktiklerini, yüzlerce kilometreden arazözlerle su taşıyıp suladıklarını anlattı. Ve çölü imar etmek, yeşillendirmek için sarfettikleri milyarları vatanları için harcasalardı bugün İtalya dünyanın tek cenneti hâline gelirdi, diye ilâve etmişti.

Yurdumuzun her köşesinde ağaç yetişir. Dağlık bölgelerde bile kayalıklar arasında nice koca gövdeli çamların yetiştiğini bilmeyen, görmeyen yoktur.

Atatürk'ün, bozkır Ankara'yı kova kova su ile yeşil bir cennete çevirmek ve yemyeşil bir tablo hâline getirmek istediğini eskiler bilir.

Orman suçlarını affetmek, diğer taraftan, günün her saatinde yeşil için radyolarda nasihat.

Bir kimse bir tek kişiyi katledince sırasında idama mahkûm olur. Milyonlarca insanın hayatına ve sıhhatına kastedenlere beraet kararı.

Taşı, toprağı bereketli yurdumuzda yeşile hasretiz.

İki karış toprak kazanmak için koca ormanı yakan ve memleketi çöle çeviren canilere afiv:

«Hayır!»

TARİH

Solun da, sağın da temelleri Kuvay-ı Milliyye Meclisinde atılmıştır. Mustafa Kemal ve batılı arkadaşları ikisine de karşı idi. Yeniden çıkan «Çankaya» kitabının eklemelerinde ikisinin de hayli ilgilendirici hikâyeleri var: «.. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra Başkan Mustafa Kemal Paşa 29 Nisan'da Moskova'ya ilk telgrafını çekmişti. Meclis Rusya ile daha yakınlaşmağa ve bir antlaşma yapmak üzere bir heyet yollamağa karar verdi. Bekir Sami heyeti, Paris'te Osmanlı delegelerine ağır şartlar dikte edildiği sırada hareket etti. Trabzon'dan deniz yolu ile Rusya'ya geçerek 19 Temmuz 1920'de Moskova'ya vardı. Mustafa Kemal Moskova'ya emperyalist hükûmetlere karşı Rusya ile işbirliğine Türkiye'nin hazır olduğunu, Ruslar Menşevik Gürcistan'a karşı harekete geçerse Türkiye'nin de emperyalist Ermenistan'a yürüyeceğini yazmış ve para yardımı istemişti. Çiçerin'in (Sovyet Dışbakanı) ise Ermenistan, Kürdistan, Lazistan, Batum ve Trakya bölgelerinde bir referandumdan söz etmesi Ankara'yı kuşkulandırmış, Şark Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir'e bekleme direktifi verilmiştir. Moskova'da 22 Temmuz - 24 Ağostos arasında hazırlanan dostluk anlaşması, Dışişleri Bakanı Yoldaş Çiçerin Van, Bitlis ve Muş illerinin Ermenistan'a verilmesi şartına bağlayınca geri kalmıştır. 11 Eylül 1920'de bizim heyet Moskova'dan Kafkasya'ya inmişti. Bir milyon altın ruble, silâh ve cephane yardımını, deniz yolu ile alıyorduk. Türkiye'ye dönen heyetten Yusuf Kemal (Tengirşenk) Moskova'da iken Lenin'in kulağına:

— Ermenilerle anlaşma yapmakla yanıldık. Biz düzeltmeğe çalışacağız. Biz yapmazsak siz düzeltirsiniz, demiş olduğunu anlattı.

«24Eylül 1920» de Ermeniler Servres antlaşmasındaki büyük Ermenistan vaadlerine, Anadolu'da Yunan saldırısına, Çiçerin'in Türk heyetine söylediklerine güvenerek ve dayanarak taarruza geçti. 30 Eylül'de Sarıkamış'ı aldık. Ruslar ve Gürcüler anlaşmalı olduklarından ordu Kars'a yürümeyi sakıncalı gördü. Fakat Mustafa Kemal ancak Kars ile bir çözüm yoluna gidilebileceği kanısında olduğundan vekiller heyeti 11 Ekim'de harekete devam etmek kararını verdi. Kars'ı aldık.

«Bu zaferle Ankara'nın itibarı kadar Rus sevgisi de artmıştı. Bir hayli milletvekili rejimin hâlâ komünistlikle ayarlanmamasından şikâyetçi idiler. Niçin komünistlikle halka yeni bir ruh aşılamıyorduk? Hangi mal, hangi servet kaldı ki korkalım? diyorlardı.

«Belediye bahçesinde masa masa açıkça propoganda yapılmakta idi. Kalpak üstünde kırmızı renk ve boyunlarda kırmızı kravat moda olmuştu.

«— Sen de mi komünistsin?

«— Rusya'dan başka nerede umut var? Sevres antlaşmasını okudum. Bizi çorak steplere atmışlar. Burada bile serbest değiliz. 20.000.000'luk Yunanistan kurulma yolunda. Bu hâlde iken başımdaki çuhanın rengini neden sorarsın?

«Meclis içinde ve dışında Tokat milletvekili Nâzım, Bursa milletvekili Şeyh Servet ve Afyon milletvekili Şükrü, alabildiklerine çalışmakta idiler. Meclisteki teşkilâtlanma Sovyet elçisinin eseri idi. Büyük elçi Medivani Ankara'ya kadınlı erkekli iki yüz kişi ve telsiz cihazları ile gelmişti. Daha önce Kars'ta iki gün yerine bir ay kalıp propagandaya koyulmuştu. Ankara'da Kurşunlu cami yanında biri geniş bir kaç ev tutmuştu. At sırtında kırlarda gezintiye çıkar, şehrin içinde kalabalıkla ve gürültü ile geçerdi. Direktifçi bir hâli vardı. El altından Meclisteki partizanlarını çoğaltmış, kırmızı çuhalı kalpak sayısı artmıştı. Yeşil Ordu ve Çerkes Etem'i iyice avucu içine aldığı anlaşılmakta idi. Arif Oruç'un Eskişehir'de çıkan «Yeni Dünya» sı Ankara'da satılmakta idi. Meclistekiler artık işi açığa vurmuşlardı. Bir gün Tokat milletvekili Nâzım Hacıbayram yanlarında yeni açtıkları kulübe birçok kimseleri çağırdı. Kapıda karşılayıcı şeyh Servet'ti. «— Mecliste gir grup yapalım. Memleketin buna ihtiyacı var. Komünistlik İslâm esaslarına uygundur. Ebubekir komünisttir. Müslüman olduktan sonra bütün varını yoksullara dağıttı idi», diyordu.

«Anadolu'da teşkilâtlanmak için Rusya'dan dört yüz bin altın almak için Mustafa Suphi ile haberleştiler. Moskova ise bu işleri Radek'in kontrolü altında ancak Mustafa Suphi'ye emanet edebilecekti. Mustafa Suphi arkadaşları ile Trabzon'a geldi. İç duruma o kadar güveniyordu ki Ankara'ya:

«— Üçüncü enternasyonalin Türkiye ile işbirliği yapması için çalışacağız. Fakat bu sırada sosyal devrim esaslarını hazırlamak üzere propaganda yapacağız. Eğer menfî davranırsanız yardımdan mahrum kalırsınız, diyordu.

«Çerkes Etem onlarla idi: «Yurdun Kafkas'tır, uludur oymağın!» diye başlıyan bir marşı bile vardı.

«İş çığrından çıkmak üzere idi. Mustafa Suphi ve on yedi arkadaşı Yahya Kaptan'la adamları tarafından bir takaya bindirilerek denize atılmışlardır. Meclis komünistleri vatana hıyanet suçu ile İstiklâl Mahkemesine verilmişlerdir. Mustafa Kemal Yeşil Ordu'yu dağıtmıştır.

«O kargaşalık sıralarında Çiçerin «Türk köylü ve işçilerine çağrı» bildirisinde şöyle diyordu: «Ülkeniz sömürücü paşaların elinde. Sizi ne asker yöneticileriniz, ne de demokrasi partileri bundan kurtaramaz. Rusya hükümeti umut eder ki siz Türk köylü ve işçileri bize kardeş elinizi uzatınız.»

«Türk komünistleri daha ilk «Doğu milletleri birinci kongresi»nde Mustafa Kemal'i karşılarına almışlardır:

«— Başında Mustafa Kemal'in bulunduğu hareketin bir komünist hareketi olmadığını bir an bile unutmuyoruz. Biz Türkiye'de gerçek bir halk ihtilâli çıkıncaya kadar beklemek zorundayız.»

⁂

İşte Türkiye'deki solculuğun temeli. İşte kurdukları parti ve çıkardıkları dergilerle Türk solcularının hazırlamıya çalıştıkları ihtilâl!

⁂

Amerikan astronotu Ay'a ayak basacağı günkü gazetelerde odalar seçimi havadisleri vardı. Yontma sakallı, başları bereli, «Takunyalı» adı takılan Erbakan'cılar habire seçim kazanmıya çalışıyorlardı. Bu kafalarla ekonomi? Bu kafalarla kalkınma? Rüyanızda görseniz inanmayın.

Erbakancılığın da temeli Kuvay ı Milliyye Meclisindedir. Hikâyeyi dinleyin: «Mütareke yıllarında gericilik İstanbul'da da Anadolu'da da alıp yürümüştü. Ankara'daki Maarif Vekili resim dersini çizgi dersine çevirmiş, alabildiğine yeni medreseler açmıştı. Şair Akif, sarıklı hocalardan çoğu, Trabzon milletvekili Ali Şükrü bu gruptan idiler. 26 yaşında Meclise gelen Ali Şükrü bir sağlık kanununun tartışılması sırasında:

«— Kadınlarımızdan ne ister bunlar? Yüzlerini açtırmayacağız!» diye haykırmıştı. Şair Akif Mecliste bir tek defa ağzını açmıştı: Neden sivil gazete «Hâkimiyet-i Milliyye»ye ödenek verilmiş de şeriatçı «Sebil-ür-Reşad» dergisine verilmemiş. Bu yardımı esirgeyenlere, «— Dalkavuklar!» diye bağırmıştı.

«Sıhhiye Komisyonunda o vakitler Anadolu'yu saran frengi illetini önleme tedbirleri arasında evlenecek kadınların daha önce muayenesi teklif edilmişti. Gericiler hemen ayaklandılar. Bir hoca, evlenecek olanı ebe kadın görür, hekime gördüklerini söyler, lâzımsa hekim ilâç verir, diyordu. Komisyon sözcüsü Dr. Emin dayattığı ve tartışma sırasında bir hocaya tokat attığı için az daha linç edilecekti. 1920 Nisan yirmisinde İkinci Mahmud'un aldığı fes için dışarıya milyonlarca lira verildiğini ileri sürerek kalpağın başlık olarak seçilmesini ileri süren bir teklif yüzünden kıyamet koptu:

«— Hayır, hayır...
«— Fes Türkün ruhuna yerleşmiştir.
«— İslâm dünyası için fes alâmet-i farika'dır.
«Teklif reddedilmiş:
«— Yaşasın fes!
«— Yaşasın kalpak!
«Çığlıkları arasında Meclis birbirine girmiştir.
«Men-i Müskirat adlı içki yasağı kanunu Ali Şükrü'nün teklifi üzerine bir şeriat kanunu olarak çıkmıştır.
«Hattâ kiliselerde hıristiyanların dinleri gereği şarap bulundurma hakkı bile tanınmamıştır. Bir hoca:
«— Kiliseleri meyhaneye çevirip müslümanları soyarlar, diyordu.

«Başkanlık eden hoca Vehbi, Had-i Şeri denen dayak cezasını da teklif etti. İlk defası için seksen değnek vurulacaktı. Bir milletvekili:
«— Yahu dört kadeh içene dört kere seksen sopa! Nasıl dayanır buna insan?»

⁂

İşte Erbakan partisinin Türkiye'yi yeniden sürükliyeceği politika havası!

Nasıl da hepsinden kurtulmuştuk? Solundan da, sağından da!

Demokrasi hürriyetleri ise yalnız bunların işlerine yaramıştır. Atatürk yolunu güden ilerici ve medeniyetçi bir demokrasi biçimi bulup uygulamadığımız için!

Bir de marifetimizle övünüyoruz.

ÇOĞALIŞ

L'Expresse'de çıkan bir incelemeye göre yeryüzünde nüfus bakımından baş döndürücü bir çoğalış var. Dünya halkının yarısı da yeteri kadar beslenmemekte. Fakat her sabah bir gün öncesine nisbetle 190.000 bir artış.

İkinci Dünya Savaşı ki tarihin en öldürücü olanıdır. 50.000 000 cana mal olduğu hâlde, bittiği vakit dünya nüfusu başladığı zamandan daha fazla idi.

Her yerde de çocuk ölümü azalmıştır. 1950'de Mısır'da nisbet binde yüzotuz idi. Bugün hemen hemen otuz. Ayrıca ömürler de uzamıştır. Jules César otuz yıl yaşamak umudunda idi. Bugünkü insanlar yetmiş yıl.

Beyaz ırk ülkelerinde adam başına günde 3070 kalori. Renkli ırk ülkelerinde 2140 kalori. Az gelişmiş denen yerlerde yüzde yirmi kişi kendilerini yaşatabilecek beslenmeden yoksun. Dört zenciden üçü her akşam aç olarak uyur. 1939'da dünya nüfusunun yüzde 39'una 2200 kaloriden daha az düşüyordu. Şimdiki nisbet yüzde 60'tır. Kaliforniyalı biolojist Paul Ehrlich'e göre 1970 ile 1983 arasında yüz milyonlarca insan açlık kurbanı olacaktır.

Aç milletler daha çok çocuk vermektedirler. Son asır boyunca 100 milyon Çinli açlıktan ölmüştür. 1870 ile 1900 arasında Hindistan'da 20 milyon insan açlığa kurban gitmiştir.

Son on yıl içinde Hind işsizleri üç misli arttı. Lâtin Amerika'da halkın dörtte biri işsiz. Brezilya'da, Peru'da, Kolombiya'da, Venezüella'da, Arjantin'de gecekondu semtleri umutsuzluk ve cinayet ocakları olmuştur. Bu asrın başında 63 milyon olan Lâtin Amerika 2000 tarihinde 650.000.000 olacak.

Mısır 32.000.000'luk halkını besliyebilecek hâlde değildir. Eski Roma'nın buğday anbarı açlık tehlikesinde. Fakat varlığı bile tehlikede olan ülke Hindistan: 540.000.000 nüfus. Güney Amerika ile Afrika'nın birleşik nüfusundan fazla. Rusya ile Amerika'nın birlikte nüfusundan fazla ve Avrupa ile Avustralya'nın! Hindistan'da 60.000.000 inek «âvâre» dolaşmakta. Günde ancak yarım litre süt vererek! Fransa'da ortalama 10 litre. Bu 60.000.000 inek üstelik birbuçuk milyarlık ürünün ziyan edilmesine sebep olmaktadır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Japonya doğumu yarı yarıya indirmeği başarmıştır. 1947'de 1000'de 34,4'ten 1956'da binde 17,2'ye! Tarihte bir misli görülmiyen bir azalış.

⁂

Şimdi bu incelemeyi özetleyişimizin en canalıcı sebebine geliyoruz: Çünkü Japonlar yüzde yüz sivil eğitimden geçmiştir. Nüfusu arttırmamak çareleri, ki bulunmuştur, ancak eğitim gören ülkelerde uygulanabilmektedir. Türk kadınlarının yüzde 71'i okumamıştır. Okuyanların çoğu da hâfız okullarından çıkma. Bir apartman kapıcısının üç kadından üçer çocuğu var. Hangi sosyal adalet tedbiri bu çocukları besliyebilir, yetiştirebilir? İmam - Hatip Okulları, doğur doğur, diye bağırır. Medeni Kanun'la yasak edilen evlenme fıkıh derslerinde şeriat iznine bağlanmaktadır.

İncelemenin sahibi:
— Ya eğitim, ya felâket!
Diyor. Türkiye de felâket yolunda bulunanlar arasındadır.

⁂

Bu çağ Rus yazarlarının en büyüğü, Alexandre Sadjenitsyne, bazı eserleri kendinden habersiz yabancı ülkelerde yayınlandığı için, Sovyet Yazarları Birliği'nden kovulmuştur. Geçen kongreye, ortaçağ hortlağı sansürün kaldırılması için bir teklif vermişti. Doksaniki arkadaşının katılması ile görüşülmesi istenen bu teklif başkanlıkça reddedilmişti.

Yazarlar Birliği'nden kovulmakla Alexandre Sadjenitsyne artık eser yayınlamak, kalemi ile yaşamak hakkını kaybetmiştir.

Bir yazar Rusya'da kalemi ile yaşıyabilmek için Kremlin diktalarının kopyecisi olmalıdır. Rusya tek biçim kalıptan dökülme kafalar ülkesidir.

⁂

Birleşik Milletler'de alınan kararlara bakıyoruz:

1 — 7 red, 20 çekimsere karşı 83 oyla İngiltere'nin Rodezya idaresini kuvvet kullanarak devirmesine ve Rodezya'ya uygulanan sanksiyonların Portekiz ve Güney-Afrika'ya da uygulanmasına,

2 — 2 red ve 18 çekimsere karşı 97 oyla Portekiz'in Afrika'daki topraklarına hemen bağımsızlık vermesine,

3 — 5 red (Avustralya, İngiltere, Amerika, Güney - Afrika ve Portekiz) ve 23 çekimsere karşı 83 oyla güttüğü ırk politikasından dolayı Güney - Afrika ile hava ulaştırmalarının hemen kesilmesine,

4 — 2 red ve 6 çekimsere karşı 101 oyla Güney - Afrika'daki bütün politika mahkûmlarının bırakılmasına,
karar verilmiştir. Bu çoğunluk bilhassa yeni doğan Afrika ve Asya cumhuriyet ve diktatörlükleri!

Eskiden dünyayı büyükler idare ederdi. Şimdi sıra küçüklere geldi.

Bir şey olacağı yok a, fakat Rusya'nın Çekoslovakya'dan çekilmesi için bir karar verildiğini işitiyor musunuz? Rusya'nın, Sibirya'ya sürdüğü fikir mahkûmlarını hemen serbest bırakması için bir çağrıya rastlıyor musunuz?

⁂

A.P.'deki çatışmanın iç yüzü üzerine bir İstanbul gazetesinin verdiği haberlere bakınız: Türkiye bir süredir giriştiği sanayileşme çabaları ile değişmekte iken bazı malların daha ileri üretim tekniği ile meydana getirilmeleri aynı alanda faaliyet gösteren imalâtçıları zor durumda bırakmakta imiş, meselâ yabancı sermaye ortaklığı ile kurulan yeni bir tuz fabrikası karşısında gelenekten metodlarla üretim yapan öteki tuz imalâtçıları mallarını satamaz olmuştur. Alkolsüz içkilerin piyasayı doldurmaları alışılmış gazoz imalâtını sekteye uğratmış. Otomobil lâstiği üretimin artması geçimini lâstik kaplamasından sağlıyanların çıkarını sektelemiş.

Erbakan ve onun kafasında olanları buna benzer şeyler rahatsız ediyormuş.

Misallar bize:

— Biz işsiz kalacağız! diye Bilecik veya Eskişehir arabacılarının demiryol yapılışını durdurmak istemelerini hatırlattı.

Eski C.H.P. umum kâtiplerinden rahmetli Memduh Şevket Esendal da sanayileşmeye karşı idi. Türkiye el tezgâhları çağında kalmalı idi. Esendal ilhamını Gandi'nin bez örücülüğünden almış olmalı idi.

⁂

Fransa Devlet Başkanı Pampidou demiş ki: «Gençlerimiz artık yeteri kadar öğrenmiyorlar. Soissons vazosunu kimin kırdığını bilmelidirler. Brassens ve Prévost'un kim olduklarını ve Corneille, Racine ve La Fontaine'i bilmelidirler. Ah edebiyat! Gençlerimizin öğrendikleri 1945'ten sonrası!»

Bizimkilerin bilgisi ise kütüphane vitrinlerindeki kızıl yayınlardan ibaret! Geçmişi bırakınız, Atatürk'ten bile haberleri yok!

⁂

İlim araştırmaları için kredi darlığı Avrupa'dan Amerika'ya «beyin göçü» ne sebep olmaktadır. 1967'de Fransa'dan 110 ilim adamı ile 14 hekim göçmüş. Asıl ziyanlı ise İngiltere.

⁂

Edouard Bonnefous yayınlamak üzere olduğu bir kitabında diyormuş ki: «Tabiat tehlikede. Suların kirlenmesi, aşırı ilâçlama yüzünden yiyeceklerimizin bozulması, ağaçsızlandırma yüzünden şehirlerimizin çevresini kaplıyan çöl insan sağlığını ağır tehlikeye sokmaktadır. Hayatı tahrip eden insan geleceğini tahrip etmiş olur.»

DEMAGOJİ

Ülkemizde bellibaşlı iki akım var: Solculuk, sağcılık! İkisi de birer fikir akımı olabilir. İkisi de akla, mantığa uygun bir ideolojiye dayanabilir. Fakat düşünen kafalar için!

Bizde sağcılık da solculuk da ya okuma yazma bilmiyen, veya şöyle böyle bilen büyük yığını avlamak, yığını sağa veya sola yatırmak için politikacılar tarafından sokak demagojisine bağulmuştur. Sol yığını yağmaya, talana, «işgale» kışkırtarak, sağ yok kadın kapanmalıdır. yok sinemaya gitmemelidir, gâvur batıya sırt çevirmelidir, yollu tahriklere saparak avlamak ister. Tefeciler kiraya vermek için gecekondu yapmışlardır. Kanun kuvvetleri bu gecekonduları yıkmıştır. Üniversite solları haydi gecekonducunun içine! Sosyal meskenleri «işgal» ve «tahrip» ettirmek, belediye meclisinin dinleyici sıralarına sokulup kendilerini tutan konuşmaları alkışlatmak ve gösterilerde yalnız kadın ve çocukları kullanmak! Bu sisteme göre Anadolu'dan gelen her göçmenin, eğer devlet ona hemen barınak bulmazsa, sizin apartmanınızdaki salon veya boş odaları «işgal» etmiye hakkı vardır. Sol, yığını anarşiye sürüklemektedir.

Buna sosyalizm denmez: Sosyalizm uyanık, şuurlu toplumlarda yürür. İsveç, halkına sosyalizmi sindirmek için, kırlarda bile üniversite eğitim ocakları açmıştır. Sosyalizmde her fert devletten bir parça demektir. Düşünmeden, taşınmadan, ölçmeden, tartmadan karar vermez. Batı sosyalizmi varlıkta eşitlik kurmak içindir. Doğuda ise yoksullukta eşitlik kurmak, konakları, sarayları, arabaları, yatları, lüks yolculukları baştaki güdücüleri azınlığının tekeline bırakmak demektir.

Ha eski Rusya'da grandükler, ha yenisinde Kremlin eşrafı!

Ha Kral Faruk yerine sarayda oturan Nâsır, ha eski beylerin, paşaların konaklarını, arabalarını paylaşan Nâsır'cı takım! Bütün millî kaynaklar bu yeni imtiyazları ayakta tutmak için orduya, atom silâhlarına, polise, hafiyelere ayrılmıştır. Tiflis'te Arnavut kaldırımlı sokaklar olduğunu resimlerinde görüyoruz. Sosyalizm bu sokakları asfalt yapmadan ne Ay'a gitmeyi düşünür, ne de Merih'e! Binlerce tank yerine halkına on binlerce otomobil verir. Önce halkının karnını iyice doyurur. Üstüne başına düzen, herkese bir çatı altında rahat verir. Gerisi ondan sonra gelir. «Cehalet» ve «taassup» yığınları üzerindeki bütün sol rejimler aynı modele göre kurulmuştur. Hepsi birer kaba kuvvet diktasıdır. Hiç biri demokrasi değildir. Yığına değil, bellibaşlı fikir adamlarına dahi hürriyet tanımaz.

Sol demagoji yanındakinin kazancını, komşusunun arabasını veya evini, varlıklının varını kıskananlara hoş gelir. «— Oh bu düzen bir yıkılsa!» derler. Yeni düzende ise üstekileri kıskanmaya bile yeltenemezler. «— Ah bir pasaport alabilsem de kıyısından geçerken Yunanistan'da hürriyeti seçebilsem..» kaygısına düşerler. Ve tanınmış Kızıl Çinli gibi:

— Bizim memlekette yaşıyabilmek için alçak olmak lâzımdır» derler.

⁂

Geçenlerde bir camide vaızcı, çok resimli bir gazetenin adını söyliyerek:

— Bu gazeteyi okuyan kâfir olur, der.

Dinde yalnız açıkça Allah'ın varlığını inkâr eden «tekfir» olunabilir. Başka bir kimsenin hiç bir «fiil»i küfür saymaya hakkı yoktur. Aynı vaızcılar 31 Mart 1909'u aratan gerici gazetelerin reklâmını da yaparlar.

Geçenlerde bir dostum bir cenazede bulunmak üzere Şişli Camiine gider. Hatibin hoparlörle dışarıya gelen sesini ister istemez dinler. Hatip camie gelip de namaza durmıyanlara veriştirir, durur. Dostum: «— Nerede ise dışarıda pis hasırlar üzerine yüzlerini, gözlerini sürenlere bizi linç ettirecekti, diyor.

Bu hocanın Tanrı ile kulu arasında ne işi var? Namaz ve oruç yalnız Tanrı ile kulu arasında bir şey. Kılmayanın, tutmıyanın, müslüman Tanrısı bir hayırlı işi üzerine günahlarını bağışlayacağını din bilginleri söyler. Bu cahil hoca kendini, süm-

mo hışı, Tanrı yerine mi koymaktır? Yoksa kendini Tanrının ajanı mı saymaktadır?

1932'de Antep'te bir Ramazan günü yerli hanımların da bulunduğu bir öğle yemeğinde bulunmuştum. Yaşlıyım. Geçen yıllardan birinde araba ile Bursa'ya gidiyordum. Yolda ilâç almak zamanı geldi. Bir kahvenin önünde arabayı durdurdum. Kahvenin önünde oturanlardan su istedim:

— Su yoktur, dediler.

— Niçin? diye sordum.

— Ramazandır da onun için! dediler.

— Allahın bana izin verdiği şeyi siz mi yasak edeceksiniz? Haydi biriniz evinizden su getiriniz, dedim.

Getirdilerdi.

Namazla oruç arasında ne fark var: Bari ezan okunduktan sonra sokakta dolaşanları, meydanda oturanları, eski yobazlar diktatoryasında olduğu gibi, sopa ile camilere kovalatalım.

Din «cehalet»in elinde ayağa düştü.

Sorumlusu kim? Atatürk'ün kapattığı ortaçağ medreselerini yeniden şeriatçılara açtıran İnönü! Sözde bu tutumla seçim kazanacaktı. Şemseddin hocanın ve demagog Barutçu'nun kendisine öğüdü bu idi.

Din adamları yetiştirmek için okul açacaksa, Medenî Kanun ve eğitim birliği devrinin okullarını açmalı idi.

Üstelik Sünnîlik taassubu ile toplumu paramparça ettik. Özbe öz Türk Alevi'leri bir yana attık. Onlara parti kurdurduk. Türkleşen Hatay'ı Araplığın kucağına attık.

***

Amerika'da Pennsylvania'da çelik endüstrisi üstünde araştırma mühendisliği yapan, Lebig Vâdisi Dış Politika Derneği Başkanı Orhan Tarhan'dan aldığım mektubu yayınlıyorum:

«Sayın Bay Atay,

«Avrupa İşbirliği İdaresinin geçenlerde elime geçen bir raporunda Türkiye ile ilgili iki sayı gözüme ilişti: Birisi Türkiye'de endüstri sektörünün üretiminin yılda yüzde 12 civarında arttığı, öteki ilkokul çağındaki çocukların ancak yüzde 48'inin okula gidebildiği, yani yüzde 52'sinin okul yüzü görmediği idi. İlk sayıya elbette memnun oldum. Fakat ikinci sayı beni çok

korkuttu. Uzun uzun düşündükten sonra, size bu mektubu yazmağa karar verdim.

«İstiklâl savaşının sonunda her dört veya beş Türkten biri okur yazarken, bugün halkın yüzde 65'i okur-yazar duruma geldi deniliyor. Bu oranın artması beklenirken, çocukların ancak yüzde 48'i okuyabiliyor demek, memleketin eğitimi geriye gidiyor demektir. Dünyanın gitgide artan bir hızla ilerlediği bu çağda halkının yarısından fazlasını cehalete mahkûm etmek akıl alacak şey değil! Bu durum ile endüstrinin hızla ilerlemesini karıştırdınız mı, en tehlikeli sosyolojik dinamiti elde edersiniz!

«Eğer bugünkü gidiş hızla düzeltilmezse, Türkiye halkı biri cahil, diğeri okumuş iki ayrı sınıf, iki ayrı millet hâlinde kutuplaşır ve bu, Türkiye'nin ilerisini ciddî şekilde tehlikeye koyar. Millî güvenlik ve millî savunma gücü zayıflar. Çünkü yarısı cahil bir ordu ile bugün artık savunma yapılamaz (Misâl: Mısır ordusu!).

«Bazı solcu Türk gazetelerini okursanız, Türkiye'nin en büyük derdi halkın iliğini emen «komprador»lardır, özel teşebbüstür ve Amerikalılardır. Halbuki kompradorları ve Amerikalıları kovup, özel teşebbüsün yerine devletleştirici sosyalizm geçirilirse, bütün problemler çözülecektir ve Türkiye bir cennet olacaktır. Güler misiniz? Ağlar mısınız?

«Yarısı cahil bir halkla ne demokrasi olur, ne de özel teşebbüs! veya demokrasi ve özel teşebbüs halkın okuyan yarısına münhasır kalır. Fakat cahil halka sosyalizm de olmaz. Eğer cehalet giderilmeden sosyalizm kabul edilecek olursa, sadece yobaz hocaların yerlerine fanatik komiserler geçmekle kalır, köylünün durumu zerre kadar iyileşmiş olmaz, bilâkis üstelik de adamın tarlasını elinden alırlar. Mesele rejim meselesi değildir. Ne rejim gelirse gelsin, dayanağı aynı cahil kütle oldukça, memleket kalkınamaz.

«Esasen devletleştirici sosyalizmin gelişmemiş memleketlerin problemlerini çözme şansı daha fazla olduğu iddiası yanlıştır. Bu konuyu burda tartışacak değilim, sadece kanaatımı belirtmek istiyorum.

«Fikrimce Türkiye'nin bugün en önemli problemi okuma çağındaki çocukların okutulmasını hızla ele almak olsa gerektir.»

ŞAMATA

Aslı Arapça «Şematet»dir ki «birbirine rakip ve düşman olanlardan birinin başına belâ geldiği zaman ötekinin sevinç göstermesi» demektir. Öz Türkçesi şamata. Eskiden Balat Yahudiliğinin bir niteliği idi. Şimdi Mısır Araplığına geçti. Geçen gün gazetelerde okuduk. Mısır göklerinde Fantom uçakları dolaşması üzerine Mısırlılar Amerika'yı protesto etmişler. Fantom bir Amerikan uçağı olduğu için. İsrail bu uçakları dövizle satın almıştır. Mısır ise Rusların parasız verdikleri uçakları Sina üstünde uçurup durmaktadır. Mısır şamatacılarına göre hiç kimse İsrail'e silâh vermiyecek. Elbirliği ile kollarını kıskıvrak bağlıyacaklar. Nâsır'a:

— Buyur, şimdi hakkından gel, diyecekler.

Altmış milyon, ikibuçuk milyona karşı! Sebebi basit: Mısır, bütün Afrika, Asya ve Orta-Doğu müslümanları gibi, medrese kafalı. Teknik çağından dışarda. İsrail ise Tevrat'ın dünya hükümlerini bir yana atarak Batı medeniyetinin bir ayrılmaz parçası olmuştur.

⁂

Geçenlerde polis bir kumarhaneyi basarak oynıyanları ve masalar üstündeki sekizyüz bin lirayı alıp götürmüş.

Beyoğlu'nda karşı karşıya iki «içtimaî» denen kulüpte ise durmaksızın büyük kumar oynanmaktadır. Şehirde bir üçüncü «içtimaî» kumarhane daha var. Bunlar «içtimaî» oldukları için vergisiz milyonlar kazanmakta. Ayrıca içlerinden bazıları yüksek paralı balolar ve çalgılı yemekler vermekte. Gene vergisiz. Polis «içtimaî»dir diye bu kulüpleri basmaz. Maliye

«içtimaî»dir diye vergi de koymaz. Hiç bir milletvekili de hükûmetten sual sormaz.

Ne farkı var basılan kumarhanenin bu basılmıyan kumarhanelerden? Acaba Danıştay, kumarhanenin «içtimasî»si basılmaz, diye fetva mı vermiştir?

⁂

Acemi ve toy Bülent Ecevit bütün tek parti devri hükûmetlerini de vurarak:

— Hepsi orman işinde insanı değil, ağacı düşündüler, diye bir sözüm yabana fikir ortaya atmış. Palavra.

Cumhuriyet ormanı sahipsiz bulmuştur. Türklük tarihin en eski devir orman tahripçisi idi. Ruslar ve Avusturyalılar Türklerden aldıkları topraklarda ölü ormanları diriltirler. Halk gene o halktı. Fakat tahrip yasağı yürürlükte idi. Batıdan Balkanlar yolu ile Türkiye'ye gelirken hangi yerler Türklerin eline hiç geçmemiştir, hangi yerler Türklerin elinden erken alınmıştır, hangileri geç elimizden gitmiştir, ormanlık dağlardan anlarsınız.

Ağaç kes, tarla yap, toprağı akıt, çoraklaştır, yeniden ağaç kes, yahut yak. İlk defa ormana Cumhuriyet elkoydu. Tahripçi müteahhitleri ormandan kovdu. Gürültüyü çıkaran bunlar!

Tek parti devri Atatürk Devri. Haydi ona karşı ortanın solu saygısız. Tet parti devrinin yıllarca başbakanlığını, sonra da Millî Şefliğini eden İnönü hâlâ başlarında. C.H.P.'ye karşı C.H.P.'yi, hem de istifamı verip çekildikten sonra, savunma görevinin üstüme düşeceği hiç de aklıma gelmezdi.

Cumhuriyet olduğu vakit bütün Anadolu sıtmalı idi: Tek parfti hükûmetleri sıtmanın kökünü kuruturken sivrisineği değil insanı düşünmüşlerdir.

Anadolu firengili, veremli, trahomlu idi. Tek parti hükûmetleri frengiyi, trahomu, veremi silip süpürürken firengi, verem ve trahom mikroplarını değil insanı düşündüler.

Ormanların yakıldığı yerlerde toprak çölleşmiştir. İnsanlar göçmüşler, odun yerine hayvanlarının gübrelerini yakmışlardır. Aç ve çıplak kalmışlardır. Orman savunmasında hükûmetler ağacı değil, insanı düşünmüşlerdir.

Devrimlerin hepsinde sadece insan, Türk insan düşünüldüğü gibi. İnsanı bir yana atıp devrimleri yıkanlar Atatürk'ten sonra iktidara gelenlerdir. Köylüye baltalık diye peşkeş çekilen orman parçalarından hangisi köklenmemiştir?

Bülent Ecevit'in gözünü o kadar hırs dumanı bürümüş ki kendi partisini nşereflerini bile inkâr etmeye kalkmıştır. Gidi devletleştirmeci sosyalist gidi!

⁂

Gelin de Amerika'yı kıskanmayın. Önümüzdeki on yıl içinde 1960 yıllarının müstesna bolluğunu gölgede bırakacak bir refaha erişecekmiş. 1970 yılının sonuna doğru 22 milyon artarak nüfus 225 milyona çıkacakmış. Ve hepsi bütün servislerden faydalanacaklar, giyinecekler, beslenecekler, eğitim görecekler, barınacaklarmış. Satın alma gücü önemli bir artış gösterecekmiş. Vatandaşlardan bir çoğunun bugünkü kazançları yüzde elli artacakmış.

1980'de topyekûn üretim ve servisler yüzde yüz artarak 2 trilyon dolara varacakmış: Yani iki milyar kere milyar! Bu günkü ortalama aile geliri 9.000 dolarmış. 1979'da 15.000 olacakmış. Satınalma gücü yüzde otuziki çoğalacakmış. İki arabası olan aileler 1969'da 17 milyonmuş. 1979'da 26 milyon olacakmış. Renkli televizyonu olan aileler şimdi 19 milyonmuş. 1979'da 53 milyon olacakmış. 1957 - 1959 üretimi 100 hesabı ile 1969'da 172'ye çıkmış. 1979'da 282'ye çıkacakmış. Elektrik konsomasyonu şimdi 1,4 tirilyon kilovatmış. Bu 1979'da 2,8 tirilyona yükselecekmiş.

Uzay masraflarına katlanan toplumun yakın geleceği, ihtilâlden elli şu kadar yıl sonraki Rusya'dan bir - iki asır ileride. İflâs eden liberalizm bu! Onun yerine geçen devletleştirmeci sosyalizmin hâli de meydanda.

Ne ise biz müslüman yoksulların bir avuntumuz var: Dünya onların ise ahret bizim. Cennetteki huriler, gulmanlar bizim.

Medreseyi bırakalım. Teknik çağın eğitimini güdelim. Bere ile, takunya ile, Danıştay karar verse dahi, kalkınma olmaz.

⁂

Kızıl Çin'de yabancılar için ne kanun var, ne de yargılanma. Grey adında bir İngiliz gazetecisi, Çinliler tarafından kabahati olmadığı bilinerek, iki yıl sessizlik içinde bırakılmış. Az daha sessizlikten ve yalnızlıktan çıldıracakmış. Bir ikincisi bazan günde ondört saat durmaksızın konuşturulmuş. Milyonlarca söz harcandıktan ve ondokuz ay tutuklu kaldıktan sonra bırakılmış. Bir üçüncüsü kültür ihtilâli üzerine not almak suçu ile bir odada yirmiüç ay hapsedilmiş. Karısı ve çocuğu da beraber.

⁂

Amerika Cumhurbaşkanı Yardımcısına göre protestocuların uydukları «Evamir-i aşere» şunlardır: «Muhalifini konuşturmıyacaksın. Kendinin olan bir program öne sürmiyeceksin. Otuzundan yukarı kimseye güvenmiyeceksin. Ne anana, ne babana saygı göstermiyeceksin. Tarihi dinlemiyeceksin. Bir slogandan uzun yazmıyacaksın. Görüşülebilecek hiç bir istekte bulunmıyacaksın. Toplumdan gelen hiç bir fikri benimsemiyeceksin. Yalnız totaliter kahramanları sayacaksın.»

... Cİ

Solcular, ki devletleştirmeci sosyalistler de içlerindedir, kendilerine «devrimci», sağcılar ki şeriatçılar da içlerindedir, kendilerine «Milliyetçi» adını vermişler. İkisi arasındaki on binlerce genç neci? Atatürk çocuklarıdır onlar.. Sağcılar ve solcular, bir gün Atatürk'ün dediği üzere, «Cumhuriyetin piçleridirler.»

Sollar okulun kapısında bekçi. Kimseyi içeri sokmamak için. Biri de tabancalı. Polis gelir, «— Sen git, işimize karışma!» derler. Sağcılar Yıldız camiinde sabah namazına gitmişler. Vaız veren yobaz da kışkırtıcı. Çıkıp okulun önüne gelmişler. Sol tabancayı çekmiş. Sağ da tabancasını ateşlemiş. Bu defa sollar: «— Toplum polisi nerede idi? Neden bizi korumadı?» diye yakınıcı..

Cinayetler birbiri arkasından. Sağ, sözde, yıldırmak ister. Sol seçim sonuçlarını bir türlü içine sindiremiyerek azınlık tedhişçiliğine koyulur. TÖS solcuları bütün okulları boykota sürükler: «— Ya daha iyi bir toplum düzeni, yahut çocuklarınızı okutmıyacağız!» derler. Öğretmenler boykotu kanunsuz. Sol profesörler, sol doçentler, sol avukatlar ve Ecevit kliği kanunsuzluğun yanında.

Nasıl gider bu iş? Seçim yapılalı iki ay. İktidar iki aylık. Sol anarşi peşinde. Sağ ortaçağ rejimi yolunda.

«Büyük» denen gazeteler ikiye ayrılmıştır: Şeriatçılara «milliyetçi», komünist ve devletleştirmeci sosyalistlere «devrimci» diyenler. Bir cinayet oldu mu ikisinin de etekleri zil çalmakta.

Bu böyle gitmez ya. Neler olacağını göreceğiz. Demokrasi anarşi ile birlikte yürümez.

⁂

Şu namazlı politika gösterilerini eski İçişleri Bakanı Sükan çıkarmıştır. İzmir'de, Taksim'de ve Konya'da örneklerini gördük. Sonunda cami politika ocağı hâline geldi.

Geçenlerde bir kitap elime geçti. Orada bir namazlı politikacılığın 93 savaşında koca imparatorluğa neye mal olduğunu bir daha gördüm. Bütün akıllı kimseler bu harbe karşı idi. Yenileceğimize şüphe yoktu. Yalnız şeriatçılar ve taassup adamları Rusya'ya meydan okumakta idiler. Bütün camilerde savaş namazı kılınmakta idi. Elimdeki kitapta Ayasofya'da kılınan namazın resmi var. Sonunda neye uğradık? Bulgaristan henüz bizimken Ruslar Yeşilköy'e kadar geldiler. Berlin Kongresinde İngilizlerin ve dostların yardımı ile güç paçayı kurtardık.

Camii, sağ ve sol politikaya sokmak aynı sonucu verir. Geçenlerde Nimet Abla Camiinin Atatürkçü hatibi Ercüment Demirer'in «Din, Toplum ve Atatürk» adlı eserini aldım. Nedir bu eser? Atatürkçü bir din adamı tarafından camideki hutbeleri toplanmıştır. Müftü on binlerce din adamı arasına bir Atatürkçüyü sığdıramayarak hatibi görevinden almıştır. Atatürk'ten önce bütün müslümanlık, Türkiye'de ve yeryüzünde, sömürgecilerin pençesinde idi. Atatürk yalnız Türkiye Türklüğünü değil, dünya müslümanlığını kurtarmıştır. Ne demektir bu kurtarıcıya camilerde dua ettirmemek? Ne demektir bu kurtarıyıcı övenleri görevinden atmak? Nasıl din anlayışıdır bu? Ne kafa, ne beyin, ne kalbdir bu?

⁂

Cemal Işıksel «Hâkimiyet-i Milliye»nin ve «Ulus»un ve bu yoldan Atatürk'ün fotoğrafçısı idi. Rahmetli lider bütün fotoğrafçılar arasında onu seçmişti.

Atatürk'ün ölüm yıldönümünde Cemal şimdiye kadar misli görülmedik güzellikte ve pek bol resimli bir albüm yayınlamıştır. Albüm 1925'ten ölümüne kadar Atatürk'ün bütün yaşayışını içine almıştır. Âdeta Atatürk'le beraber ömür sürüyorsunuz. Yüzlerce resmin altında tarihleri ve ne fırsatla alındıklarını gösterir bir not var. Bugüne kadar çıkan albümlerde, meselâ, Atatürk'ü henüz Şapka Kanunu çıkmazdan önceki olaylarda şapkalı gösteren resimler vardır. Albüm bu kadar güzel basılmak için iki yüz bin liradan fazla sermayeye ihtiyaç göstermiştir. Cemal bütün bu maddî yükü kendi üstüne almıştır. Atatürk'ün hâtırasını sayanların kütüphanelerinde bu albümden bir tane bulunmalıdır.

⁂

Atatürk dinimiz üzerine Maurice Perno'ya bir demeç vererek demiştir ki:

«— Türk milleti daha dindar olmalıdır. Yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır, demek istiyorum. Benim dinimde, nasıl doğruya inanıyorsam buna da öyle inanıyorum, şuura aykırı, ilerlemeye engel hiç bir şey yoktur. Halbuki Türkiye'ye bağımsızlığını veren bu millet içinde daha karışık, sun'i, bâtıl inançlardan ibaret bir din daha vardır. Fakat bu cahiller, bu âcizler, sırası gelince aydınlanacaklardır. Eğer ışığa yanaşmazlarsa kendilerini yok etmişler demektir. Onları kurtaracağız.»

İşte bugün medreselerde biz Atatürk'ten sonra gelmiş olanın marifeti olarak, bu ikinci dini hortlattık.

⁂

Gene Atatürk 6 Şubat 1921'de verdiği bir demecinde:

— Komünizm ile Rus dostluğu arasında bir münasebet var mıdır?

Sorusuna şu cevabı vermiştir:

«— Memleketimizin sosyal şartları, din ve milliyet geleneklerinin kuvveti Rusya'daki komünizmin bizde uygulanmasına elverişli değildir. Son zamanlarda memlekette komünistlik esasları üzerine kurulan partiler bu gerçeği deneme ile anlamışlar ve sahneden çekilmişlerdir. Bizim Ruslarla olan münasebetimiz iki bağımsız devletin ittifakı esasları ile ilgilidir.»

Düşününüz ki o tarihte Rusya'dan başka yardımcımız yoktu. Bütün emperyalist dünya bize karşı idi.

⁂

Ramazanda bir tanıdığım öğleden sonra dörtte, bir bakandan randevu ister:

— Sayın bakan iftara gidecek, derler.

Ertesi günü öğleyin gider. Yanına girince sayın bakan:

— Aman, birader, şimdi yemeğe çıkıyorum, diye özür diler.

Allahı mı, halkı mı aldatıyoruz? Bir defa da rahmetli Adnan Menderes bizlerden bir kaç gazeteciyi Divan Otelinde içkili yemeğe dâvet etmişti. Nadir Nadi'yi bulamamışlar. Dâvet bu yüzden geri kaldı. Ertesi günkü gazetelerde ne görsem beğenirsiniz: Adnan Menderes Eyüp'te iftara gitmiş!

Ecevit kliği bir alt-yapıdır tutturmuş. Yani halkçılık! Tek parti devri «halktan kopmuş» aydınlar devri imiş. Tek partinin Cumhuriyet devrinde ilk yaptığı iş âşarı kaldırmak olmuştur. O günkü bütçede âşar en büyük gelir kaynağı idi.

Ama taassup adamları bunun kadrini bilmişler midir? Hayır! O yıl havaların kurak gitmesi üzerine:

— Din vergisi olan âşarı kaldırdılar, tarlanın bereketi kaçtı, diye tutturdulardı.

İşte Atatürk, devrimlerini halkı bu aldanışlardan kurtarmak için yapmıştır. Ecevit kıliğine göre şapka giyilmiş de ne olmuş? Ah Atatürk sağ olsaydı, Ecevit kıliğine, bir hocanın:

— Asri ne demektir?

Sualine verdiği cevabı yapıştırdı:

— Adam olmak demektir, hocam, adam olmak!

Atatürk şapkayı başlık değil, kafa değiştirmek için giydirmiştir.

⁂

Son Week-End'lerden birinde Fransa'da trafik kazalarında elli bir kişi ölmüş, ikiyüz yirmiikisi ağır olmak üzere beşyüz otuziki kişi yaralanmış.

Bizdeki otomobil ve otobüs sayısı ile Fransa'dakiler kıyaslanacak olursa, bu kayıp solda sıfır demektir.

Gün geçmiyor ki ya hızlı gitmekten, ya uyumaktan, ya dikkatsizlikten bir sürü kurban vermiyelim.

İstanbul'a gelen bir yabancı trafik kargaşalığını görmesi üzerine yanındaki Türk:

— Ne yaparsınız araba çok!

Demesi üzerine:

— Yooo.. araba çok değil, şoför yok! Cevabını vermişti.

Bir minibüs Pendik'ten olanca hızı ile Kadıköy'üne geliyordu. Yolcular arasındaki bir ihtiyar kadının, korkusundan şoföre:

— Aman, yavrum, yavaş git, demesi üzerine şoför ne cevap verse beğenirsiniz:

— Anne, alnımıza ne yazılmışsa o olur!

ZORBALIK

Bundan önceki Anayasa bütün hakları ve yetkileri çoğunluğa vermekte idi: Bu yüzden 1950'den ihtilâle kadar çoğunluk zorbalığın baskısı altında kaldık.

Yeni Anayasa çoğunluğun haklarını ve yetkilerini alabildiğine kısmıştır. Bu yüzden de azınlık zorbalığı rejimi altına girdik.

Seçimde, çoğunluk ,serbest oyu ile bir iktidar seçti. Seçimden sonra grevlerle, boykotlarla, azınlık iktidara çelmeler atıp durmaktadır. Büyük bir anlayış krizi geçiriyoruz: Devlet hizmetinde bulunanlara grev yapmayı yasak eden bir kanun var. Öğretmenler bu yasağı çiğnediler. Öne sürdükleri bahane de o yasak kanununun Anayasaya aykırı olduğudur. Ama bu kararı veren Anayasa Mahkemesi değildir: Aşırı solcu Fakir Baykurt kılığıdır. Aykırı olsa bile grevin Anayasa Mahkemesi kararından sonra olması lâzımdır. Arkadan memurlara sıra geldi. Onlar da aynı boykot yolunda. Düşününüz: Bütün devlet daireleri, kanun yasağına rağmen vatandaşın işlerini görmiyecek.

Geçen dört yılda öğretmen ve memurlar daha büyük sıkıntıda idiler. Fakat grev yasağını ne Anayasa Mahkemesine götürmeyi, ne de yasağı çiğneyerek grev yapmayı düşünmediler. Çünkü solun yeni seçimlerde umudu büyüktü. Birkaç gazetenin kendi tarafını tutuşu ve Ankara, İstanbul, İzmir gibi şehirlerdeki solcu şamatası havayı değiştirmişe benzemekte idi. Seçimler solu hayâl kırıklığına uğratmıştır. Onun için kanunları ve yasakları çiğniyerek ve haklı bir iki sebep ileri sürerek geniş baltalama hareketine karar verdiler.

Şu dağıtılan bildirim öğretmenler grevi üzerine söylediklerine bakınız: «Emperyalizmi eğitim sorunlarına bile sokan Amerika bu yolla genç beyinlerimizi yıkamakta ve kendine göbekten bağlı bir kuşak yetiştirmek istemektedir. Anayasa parasız eğitimi öngörürken devlet yardımı ile okullar açmaktadır.»

Pek açık anlaşıldığı üzere öğretmen grevini yönetenlerin amacı ideolojiktir: Geçim sıkıntısı gibi bahaneler bu gerçeği öğretmenlerden ve halktan saklamak içindir.

Memur grevine karar verenler de aynı amaçtadır. İşin aslına bakılırsa memur kadrosunun yarısı ihtiyaçtan fazla. Rüşvet alanlar onlar. İş güdenleri haraca kesen onlar. Dâvaları yıllarca mahkemelerde süründüren onlar. Vatandaşa: «— Aman, anlaşmazlığımızı aramızda çözelim de devlet dairesine gitmiyelim!» dedirten onlar. Türk piyasasını yabancı kaçak mallarla dolduran onlar.

Bizde maaştan önce çözülecek mesele kadrodur. Kadro ayıklanmadıkça maaş dâvası çözülemez. Belki memurlar grevi hükûmete bu temizleme fırsatını verir.

⁂

Solcu basını görüyor musunuz? Kanunsuzluğu kışkırtıcılık içinde. İktidara karşı ne yapılırsa haklı. İktidar ne yaparsa haksız.

Pekiy sonu ne bu gidişin? Çoğunluk çoğunluktan istifa mı edecek. Azınlığa:

— Buyur gel, devlet işlerini sen gör, mü diyecek?

Olsa olsa bu anarşiden alınabilecek tek ders, demokrasinin Türkiye'de yürüyemiyeceğidir. Solun istediği de bu. Öğretmen boykotçuları: «27,28, 29 Mayıslara doğru..» diyorlardı. Fakat istedikleri 27, 28, 29 Mayısı yapacak olanlar assubaylar ve küçük subaylar! Daha büyük rütbelerde umutları yok. Türkiye'yi Afrika zenci cumhuriyetlerine döndürmek!

⁂

C.H.P. lideri aşırı solculara:

— Serseriler.. dedi ya, C.H.P.'deki ortanın solu Meclis Başkanlığına «Serseri»ler lehine önerge üstüne önerge yığdırmak-

ta. Zati İnönü C.H.P.'nin başında bir «Göstermelik!» Ecevit öğretmen boykotunu tutarken Fakir Baykurt kliğinin aşırı solcu olduğunu bilmiyor mu idi?

İşte C.H.P. içinde bir türlü dinmiyen anlaşmazlığın temeli bu. Ama C.H.P. geçen dönemde de sola ve aşırı sola dayandı idi. Bu davranışın sonucu seçimlerde ağır yenilgiye uğramak olmuştur: «Men - cerrebel - mücerreb - hallet - bihil - nedame» demişler.

⁂

Bir parti üstüne isnad baştan inmez. A.P.'yi gerici gösterenler kendi içindeki gericilerdir.

Bu gericilerden biri geçen gün Din Bakanlığı, bir başkası da nikâhların müftüler tarafından kıyılmasını istedi.

Din Bakanı mezheplerden tek birini, sünniliği temsil edecek. Eski şeyhülislâmlık. Kaldı ki yeryüzünde nerede bir din bakanı vardır?

Ötekinin kasdi ve medenî nikâhın yerine din nikâhını getirmek! Büyük din bilgini Cevdet Paşa'nın da bu sütunlarda çıkan yazısında söylediği üzere müslümanlıkta din nikâhı yoktur. Bir erkek ve bir kadın iki tanık yanında, biz evlendik, demeleri ile nikâh olup bitmiştir. Hocalar din nikâhını kendilerine çıkar sağlamak için uydurmuşlardır.

⁂

Orman işlerinin yeniden tartışıldığı şu sırada Orman Bakanına yazılan bir mektubu olduğu gibi aktarıyorum:

«Pek muhterem Orman Bakanımız,

«Zati Devletlerini Orman Bakanı olarak tebrik eder, başarılar dilerim.

Aşağıda sunduğum yazımı, Kasım başında Fransa'dan gelen 83 eski muharibe, İzmir - Gelibolu - İstanbul yolculuğunda ve merasimlerinde refakat ettiğim sırada, yakılmış orman bölgelerinin hazin hâllerini seyrederken aldığım ilham üzerine notlar alarak hazırlamıştım. Bir ameliyat neticesi bu kerre taburcu olunca, yazarak takdim ediyorum.

«Ormanın kıymetini bilmeyeni ve orman sayesinde tarlasından ve bahçesinden daha iyi mahsûl alacağını takdir ede-

meyen köylümüz, tarla açmak için ve arada nasıl olsa af edileceğini düşünerek, ormanı yakar ve şuursuz şekilde balta ile keser. Bir taraftan da mikrop gibi beslediğimiz ve adedi 30 milyonun üstünde «Kara keçi» de genç fidanlarımızın tepesini yer ve fidanın kurumasını sağlar. Böylece «Orman» denilebilecek ormanlarımız memleket yüzölçüsünde yüzde 6'ya kadar düşer.

«Orman suçlarını af için kanun çıkarmağa hazırlanan milletvekillerimiz ve senatörlerimiz, gezerken, memleketin bir bozkır ve dağlarının birer kaya kitlesinden ibaret kaldığını görerek, acaba vicdan azabı duymuyorlar mı?

«Ormanda yaşayan köylüye, ormandan başka yere naklet-mek veya ağaç kesmesine göz yummaktan ziyade, ormanın nimetlerinden nasıl istifade ederek, tarlasında yalnız buğday yetiştiren köylüden daha müreffeh bir hayata kavuşmayı öğretmek suretiyle, hem ormanlarımızı korumak hem de orman köylüsünü refaha kavuşturmak fikri, orman işlerini ellerinde tutan Tarım Bakanlarımızın hatırına gelmedi mi?

Bol ormanlı dış memleketleri gezerken edindiğim intiba şöyle idi:

1. Ormanda yaşayan köylü, ormandan fennî ve usûlü dairesinde istifade ediyor ve orman sanayii ile geçiniyor.

2. Orman artıklarından evinde Guguk saati v.s. yaparak «Ev sanayii» ile geçiniyor.

3. Orman sayesinde yağan bol yağmur, ormanın yanı başında çayırı besliyor. Bu çayırdan biçtiği ot, sair gıdalar ve sıhhî bakımı ile beslediği inekten yılda en az 5.000 litre süt alarak süt ve mamulleri sanayi ile geçiniyor. 5.000 litreden az süt veren inek mezbahaya gönderiliyor.

4. Orman içinde sun'i gölcükler vücuda getirerek, oralarda pek makbul olan «Alabalık» yetiştiriyor. Böylece Balık Sanayii ile de geçimini arttırıyor.

5. Evinde bir iki odasını «misafir odası» olarak döşüyor. Şehirlerde bunalan insanların, ormanın güzel ve temiz havası içinde taze yumurta, süt ve tereyağını yemesini temin ile, «Turist»-ten geçiniyor.

Bunlar, bir «Ormancı» olmadan, benim gördüklerim. Orman mütehassısları, kimbilir daha ne kadar faydalar bilirler ve tavsiye ederler?

Bu maruzatımdan sonra, memleketimizin buğday ithâlinden kurtulması ve büyük mikyasta tarım mahsülleri ihraç ederek «Döviz muvazene»mizi sağlamak için, bir ormancı olarak yurd severliğinizden beklediğimiz:

a. Anayasada kabul edilmiş olan, orman suçlarının affı için yapılan çabalara karşı koymak ve mâni olmak.

b. Orman koruyucularımıza, daha iyi geçim sağlayarak, köylünün izinsiz ağaç kesmesine ve ormanları yakmasına müsamaha etmesini önlemek.

c. Ormanın baş düşmanı «Kara keçi»yi, bütün komşu memleketlerde olduğu gibi, sıfıra indirmek.

Buna muvaffak olduğunuz takdirde, memlekette haklı olarak «Abide»niz dikilir.

Balkan Harbinden İstiklâl Harbi sonuna kadar, Komanova'dan Kafkas Dağlarına, Gelibolu'dan Filistin çöllerine ve nihayet İstiklâl Harbi sonuna kadar, her karış toprağımızı alın teri ve kanımızla korumağa ve düşmana terk etmemeğe çalışmış bir eski Muharip - Muharip Gazi için, ormanlarımızın yok edilmesi neticesi, her karış için ter ve kan döktüğümüz sevgili vatan topraklarımızın seller ile denizlere sürüklenmesi karşısında ıztırap duymamak mümkün müdür?

İstanbul'da bulunan biz Eski Muharipler 6 yıldan beri, Orman Başmüdürlüğü ve İşletme Müdürlüğünün kıymetli yardımları ile biri Bahçeköy bir de Alemdağ'da olmak üzere «Eski Muharipler Ormanı» adları ile iki Orman kurmuş bulunuyoruz. Bunun için biz yaşlı Eski Muharipler, her yıl Çanakkale Zaferinin yıl dönümü 18 Martta diktiğimiz ağaçlarla, kurduğumuz ormanlarımızı, İstanbul'u teşriflerinde, mütevazi eserimiz olarak göstermeğe âmadeyiz. Başarılar dileği, derin saygılarımla.

Ekrem Akömer»

ÖLÜLER

İstanbul'da bir fabrika işi azalarak büsbütün kapanmaktan korunmak için işçilerinden yüz yirmi beş kadarına izin verir. İşçiye izin vermek kanun hükümlerine bağlıdır. Tabii o hükümleri yerine getirir. Aynı günlerde pek tanınmış Rolls Royce motör fabrikasının ekonomi yapmak üzere üç bin beş yüz işçisine yol verdiğini gazetelerde okumuştum.

Bizimkiler rahat durmaz. Aralarına sokaktan daha üç yüz kadar adam takarak fabrikayı yıkmağa gelmişler. Fabrika sahibi olayı polise haber verir. Toplum polisi de fabrikayı yıktırmamak için derlenip gelir. Vay sen misin gelen? Taşla, demirle, silâhla polise saldırma. Ne yapacaktı polis? Beş yüz azılı, fabrikayı yıktığı sırada seyirci mi kalacaktı? Çatışmada bir sürü polis yaralanmıştır. Bu arada, sonradan polis kurşunu ile vurulmadığı anlaşılan bir saldırıcı da ölmüştür. Her ölen vatandaşa acımamak elden gelmez. Bu işçiden dul kalan kadına, iki öksüz çocuğa da yazık! Geçen gün bir çiftçiyi kiralık kaatiller bahçesi önünde delik deşik ederek öldürdüler. Şehid midir bu çiftçi? Hayır, ölen bir vatandaş! Fakat ölen eski işçi üç bin kadar sol kol yumruğu havada. «— Kaatil polis!» çığlıkları ile caddelerden geçirilerek götürülür, «— Bağımsız Türkiye!», «— Bozuk düzen!» zırıltıları da eksik olmaz.

Ölen işçi bir fabrika yıkmak ve çalışanları da işsiz bırakmak fikrinin kurbanı mıdır? Eğer başarsaydı bir fabrika yıkmanın ve yüzlerce işçiyi aç bırakmanın kahramanı mı olacaktı?

Tuhaf şey.. Bir sağcı öldü mü, uğurlar ola! Ölen bir solcumu, millî ölü! Bir defa şurası bilinmelidir ki her silâhlı vurur da, vurulur da! Sen okulun kapısını tut. Derse girmek isteyenleri yoldan çevir. Zoru gördün mü tabancanı çek, gelenlere ateş et, bu sırada vurul! Millî yas! Bizde bir komünist icadı da bu!

Halk yığınlarını bıktırmış, usandırmıştır, bu şamatacı sağ, sol gençlik! Geçenlerde Ankara'daki paso rezaleti dünyada görülmüş şey değildir. Sen bar orospusuna kadar paso sat. Sonra belediyenin bu yolsuzluğu önlemek için pasoyu kendi vermesi kararı üzerine bütün otobüsleri durdur. İçindekileri indir. Otobüsü okul bahçesinde hapse koy. Yapanların adı da gazetelerde «gençlik!»

Amerikan kapitalizmi ile komünistlik denen devletleştirmeci sosyalistlik arasında bütün batının bir tatlı rüyası var: İsveç sosyalizmi! Fransız Cumhurbaşkanına toplum ideali ne olduğunu sormuşlar: «— Biraz daha güneşli İsveç!» demiş. Nasıl olmuş da elli yıl önce yoksulluk çeken bu kumral insanlar çalışanları ile Avrupa'nın en yüksek ücretini sağlıyabilmişler ve dünyanın en iyi sosyal güvenliğini, meskenlerini, okullarını, hastahanelerini, otomobil yollarını ve en kudretli hava savaş kuvvetlerinden birini elde etmişler?

Elli yıl içinde, yani bizim Cumhuriyet devrimizde!

Bir Fransız merak eder. İşçi sendikalarının başında bulunan adama gider, 1.500.000 üyesi ile işçilerin yüzde doksan beşini temsil eden teşkilât! İsveç'in en büyük aylıklarından birini de alan adam.

— Eğer politik sosyalizmden söz ediyorsanız, biz bir sosyalist memleket değiliz. İsveç'te endüstrinin yüzde doksan beşi özel sektöründür. Yani biz Fransa ve İngiltere'den çok daha az devletleştirmeciyiz. Mesele şunda idi: İdeoloji yüzünden olanları yıkıp bünyeyi değiştirmek, yahut en çok sayıda insana refah vermek, hangisi daha önemli idi? Biz ikincisini seçtik. Rejimi değiştirmek, her şeyi devletleştirmek elimizde idi. Bunu yapacak kadar gücümüz vardı. Şimdiye kadar serbest teşebbüsten daha etken bir rejim bulunmuş mudur? İşte doğru: Ekonomi mekanizmaları sıkışıp durmuştur. Bu çıkmazdan kurtulmak için kâr, rakiplik, piyasa kanunları gibi eski kapitalizm «kural»larına başvurmak zorunda kalmışlardır. Hükûmet akaryakıt dağıtımını devletleştirmek istiyordu. Biz gördük ki bu tekelcilik yoğaltıcı için zararlı olacaktır, bütün memlekette gösteriler yaptık ve serbest rakiplik yolunda dâvayı kazandık.

Bütün sistem vergileme ve sosyal adalet şartlarını iyi yürütmekte.

Bir İsveçli bu rejim altında nasıl milyarder olabilir? Onu da gitmiş, Gunnar Ericsson'dan sormuş. Üçü dışarda olmak üzere on bir fabrikası var. En yüksek seviyeden on iki bin emektarı var. Sekiz yüz milyonluk işi var. Kendinin olan şeyleri şöyle saymış: Yirmi odalı bir ev. Üç araba. Bir tekne.

⁂

Nikita Kruşçef 21'inci komünist kongresinde diyordu ki: «Herkese ihtiyacına göre prensibine dayanan toplum 1960 yıllarında kendini gösterecek, ondan sonraki devirlerde marksizmin asıl büyük amacı gerçekleşecektir: Devlet ortadan kalkacaktır.» Artık böyle sözler yok komünistlerin ağızlarında. Ne Amerika'ya yetişmek, ne de hele onu geçmek! Ne de uzayda onunla boy ölçüşmek!

Bu elli yıl içinde yalnız Leninciliğin iflâsı yok. Yalnız İsveç sosyalizminin mucizesi de yok. Bir de yakılmış yıkılmış bir ülkenin elli yıl içinde liberal ekonomi ile Amerika'ya yetişmek mucizesi var: Japonya! Dünyanın en büyük gemileri Japon tezgâhlarında yapılmakta, en hızlı giden trenler orada, kıyılarında dünyanın en güzel otomobil yolları, şehirlerinde en ileri şehircilik, en ileri tarım verimi..

Japon ve İsveç mucizelerinin başlıca sırrı: Eğitim! İsveç'te kır üniversiteleri bile var.

⁂

Gelelim Manahnü-fihi'mize: Antalya vilâyetinin yıllığını aldım. Antalya başlıbaşına bir İsrail. Türkiye vilâyetlerinin mücevherlerinden biri. Şimdi bu vilâyetin başlıca ilçelerinden birinin derneklerinin adlarını sayalım: Şişeler köyü Kur'an Kursu Yaptırma Derneği, Çomaklı Köyü Cami Yaptırma Derneği, Boztepe Köyü Cami Yaptırma Derneği, Denizyaka Köyü Kur'an Kursu Yaptırma Derneği, Kadılar Köyü Cami Yaptırma Derneği, Yalçıdibi Köyü Kur'an Kursu ve Cami Yaptırma Derneği, Hatipler Köyü Cami Yaptırma Derneği, İmam - Hatip Okulu Yaptırma ve Yaşatma Derneği, Sarılar Köyü Kur'an Kursu Yaptırma Derneği, Aşağı Işıklar Köyü Kur'an Kursu Derneği, Merkez Kur'an Kursu Yaptırma ve Yaşatma Derneği, Beşkonak Kur'an Kursu Yaptırma ve Yaşatma Derneği, Kısalar Köyü Cami Yaptırma Derneği, Hummaz Köyü Kur'an Kursu Yaptırma ve Yaşatma Derneği, Çeltikçi Köyü Kur'an Kursu Yaptırma ve Yaşat-

ma Derneği, Yayla Alan Köyünde Kur'an Kursu Yaptırma Derneği, Ilıca Köyünde Kur'an Kursu Yaptırma Derneği ve daha böyle bir sürü dernek!

Bu okullarda hocalar, Fıkıh okuyanlar, Medenî Kanun düşmanları, Batı medeniyetçiliği de Atatürk düşmanları.

Böyle bir toplum bu çağın teknoloji havası içine nasıl girebilir? Ne liberalizm, ne devletleştirmeci sosyalistlik, ne de komünistlik böyle bir toplumu dalmış olduğu ahiret uykusundan nasıl uyarabilir? Din güzel şey. Bu din değil, şeriatçılık, ahretçilik.

Ne olur yüzde elli de rünyaya ayrılsı! Köy yavruları bilmedikleri bir dilin yazısı ile anlamadıkları ve anlamıyacakları bir dilden kitabı okumakla beyinlerini çürütmekten başka ne elde edecekler?

Elli yıl önce İsveç ve Japonya'dan pek daha kötü halde değildik. Onlar gibi olmak için esaslı eğitim devrimlerinide yapmıştık. Geri döndük. Yok bozuk düzen, yok gardrop Atatürkçülüğü, yok taban politikası, hepsi lâf ve güzaf!

Biz bu medeniyet krizinden çıkmadıkça, biz bu ahretçilik yolunda kaldıkça daha çok elli yılları boşuna geçiririz.

Türkiye'nin kurtuluşu zenginleri yıkmak, yoksulluk eşitliği kurmak, bankaları, şirketleri, ticaretleri devletleştirmek, veya devletleştirmemeğe değil eğitime bağlıdır. Camii Medeni Kanun düzeni içine almaya bağlıdır. Bütün oğlan, kız Türk çocuklarını sivil eğitimden geçirmeye bağlıdır. Demokrasi, gelenekçilik sahtekârlığı altında cehalet ve taassubun oyuna dayandıkça hiç bir sonuç alamayız.

Rejimlerin hepsi Batı medeniyet şartları içinde yemişini verir.

44

Atatürk'ün şapkasından Erbakan'ın takunyasına gelinceye kadar kırk dört yıl geçti. Atatürk'ün amacı bir başlık değiştirmek değildi: Kafanın içinde bir şey değiştirmekti. Türk kafasını kara inançlardan kurtarmaktı.

Erbakan'ın kafası ayaklarındadır.

44 yıl önce bir akşam Çankaya'da idik. Hazır olanlardan İsmet İnönü'yü, Şükrü Kaya'yı hatırlıyorum. Mustafa Kemal ertesi sabah Kastamonu üzerinden İnebolu'ya gidecekti. Bende tatilimi geçirmek üzere Bolu üstünden İstanbul'a gelmek üzere hazırlanmıştım.

Atatürk başlık meselesini açtı:

— Bu işi artık halletmeliyiz, diyordu.

Herkes bir fikir ortaya attı. Önce isteklileri şapka giymekte serbest bırakarak gözleri alıştırmalıyız, şapka giyene ses çıkaran olursa polis onu hürriyete saldırış suçu ile karakola götürür, sonra memurlara giydirmeliyiz, yollu konuşanlar çoğunlukta idi. Böylece bir kaç yılda fesli ve abani sarıklı Türkiye, şapkalı ve kasketli Türkiye olacaktı.

Atatürk şapka ile nasıl selâm verildiğini Şükrü Kaya'dan sordu. Kendi de biliyordu ama unuttuğu bir şey olup olmadığını anlamak istiyordu. Ertesi gün yolculuk olduğundan erkence dağıldık.

Ben Düzce'ye vardığımda bir haydut çetesinin peşine düşen Kocaeli, Zonguldak ve Bolu valileri ile jandarma komutanlarının orada bulunduklarını öğrendim. Akşam yemeğe beraber oturduk. Ben lâf arasında belki yakınlarda şapka giymekliğimiz ihtimalini öne sürdüm. Üç vali ve jandarma komutanı birden:

— Yooo... işte bu olamaz, dediler.

Meğer o gün Atatürk şapkayı giymişti bile. Aynı vali ve komutanlarla öğle yemeğinde buluştuğumuz vakit ajans haberi verilmişti. Yüzlerine baktım.. Hepsi birden:

— Hele bir kişi kalkıp da itiraz etsin, görür gününü.. diyorlardı.

Atatürk arkalarında idi.

Vakit gazetesinin muhabiri bir İhsan vardı. O da bir hasır şapka giyip İstiklâl mahkemesine gider. Henüz şapkadan haberi olmıyan Kel lâkaplı Ali bey gazeteciyi bir güzel kovmuş. Fakat daha sonra Atatürk'ün Ankara'ya şapka ile döneceği, karşılayıcıların da şapka giymeleri doğru olacağı kendisine söylendiği vakit bir şapka arayıp buluncaya kadar akla karayı seçmiş.

Atatürk'e sormuştum:

—Ne diye İstanbul veya İzmir dururken Kastamonu ili gibi bir yeri seçtiniz?

Şu cevabı vermişti:

— Çocuğum, beni İzmir tanır. Başımdaki şapkayı görür. Halbuki gittiğim yerlerde beni ilk defa göreceklerdi. Nasılsam öyle kabul edeceklerdi.

Türkiye kırk dört yıl önce şapka giydi. Şimdi bütün yobazlar Fransız bereli. Din sahtekârlarınca hâlâ şapka giymek «gâvurluk!» Atatürk'ün başlık değiştirmekle güttüğü maksat kafaları bu kara fikirlerden temizlemekti.

⁂

Takunyası ile övünen de bir teknikçi profesör!

Hayır, ben bu Erbakan'a bir büyük dinbilgini ağzından gerçek müslümanlığı öğretmeliyim.

Müslüman olmak isteyen bir Almanın 4 Eylül 1876 tarihli mektubuna Cevdet Paşa'nın verdiği cevabı bu sütunlarda yazmıştım. Geçen gün İçişleri Bakanlığının yayımladığı «Meşhur Valiler» kitabının Cevdet Paşa bölümünde tamamını buldum. Din karardıkça bu ışığı onun üstüne salmak lâzım. Çünkü devrimizde müslümanca konuşan yok.

Bakınız Cevdet Paşa ne diyor: «Şurasını hatırlatmaya mecburum ki İslâm dininde rahiplik merasimi yoktur. Bunun için sizin İslâm dinine girmeniz hiç kimsenin kabulüne ihtiyaç gös-

termez. Yani müftülüğe gitmeye lüzum yok. Bir din ulemasının vücudu, ne doğumda, ne nikâhta, ne ibadette, ne ölümde bir müslüman için şart değildir.

«... Bir hıristiyan dünyaya gelince vatfiz için papaza muhtaçtır. Günahlarını affettirmek için bir ruhaniye ihtiyacı vardır. Nikâhlanması bir rahibin huzuruna ihtiyaç gösterir. Papaz olmadıkça bir hıristiyan ibadet edemez. Vefatında dahi bir rahibin gelmesi beklenir. İslâm dininde ise bu kabil ihtiyaçlar ve tekellüfler tamamiyle bertaraf edilmiştir. Din ancak Allah ile kulları arasında bir keyfiyettir. (Yani kimse kimseyi tekfir edemez.) İslâm dininin esası iki sözden ibarettir. Biri Allah'ın birliğini tasdik etmektir. Öteki Muhammed'in Allah'ın resulü olduğunu tasdik etmektedir. Müslümanlar müşrik değildirler. Allah'a şerik tanımazlar.

«... Yukarda zikrolunan iki sözü kalben tasdik eden mü'mindir. Müslim dahi olması için bu iki sözü beyan etmesi kâfidir. Hidayet ve tevfik Allah'ın işidir. Allah kimine hidayet eder, kimini delalette bırakır. İşine karışılmaz.

«... Müslüman olan kimse üzerine Allah'ın bir takım teklifleri vardır. Bu teklifleri dilerse din bilginlerinden öğrenir. Dilerse kitaplardan okur. Ancak bu teklifleri icra etmemekle (yani namaz kılmamakla, oruç tutmamakla, hacca gitmemekle ve zekât vermemekle) dinden çıkmış olmaz. Sadece günahkâr olur. Bu teklifler namaz, oruç, zekât, hac gibi Allah'ın emrettiği veya zina ve livata gibi nehyeylediği şeylerdir. Allah'ın emrine uymıyan ve yasaklarından kaçınmıyan müslüman fasik olur. Ama gene mü'min ve müslümandır. Günahlarının takdiri Allah'a aittir. Ukbada günahları kadar azap çektikten sonra gene Cennete nail olur. Hattâ (Dikkat!) öyle bir iyi amel işlemiştir ki bu iyi amelin hürmetine Allah onun günahlarını da bağışlıyabilir. Ve asla azap eylemez.

«... Allah ile kul arasına girilemez. (Yani hiç kimse kimseye neden namaz kılmadığını, niçin oruç tutmadığını soramaz.) Bir müslüman ettiği günahlardan tövbe eder ve samimi olarak affını isterse Allah onu affeder. Ama Allah yalnız kendine yapılan günahları ve görevlerin yapılmamasını bağışlar. Yoksa bir kulunun başka kuluna yaptığı günahı bağışlamaz. Kulunun kuluna yaptığı kötülüğü bu dünyada cezalandırmazsa öbür dünyada mutlaka cezalandırır. Yarattıklarının hakkından vazgeçemez. Birinin hakkını ötekinde bırakmaz. (Yani müslümanlık bir

Tanrı hakları değil, bir kul hakları dinidir. Büyüklüğü de budur.)

«... Kimsenin kalbini kırmaktan sakınmalıdır. Katil en büyük günahtır. Hayvanlar hakkında da şefkatli davranmak lâzımdır. En fazla dikkat edilecek şey de ahlâk yüksekliğidir. Olgun mü'min ancak ahlâk sahibi insandan çıkar. İnsan ne kadar güzel huylu olursa o kadar Allah'a yakın olur.

«... Her şeyden evvel temizlik lâzımdır. Nikâh karı - koca arasında bir akiddir. Ve akdeden de kendileridir. Fakat iki tanık yanında olmak şarttır. (Yani dini nikâh, imamlı nikâh bir masaldan ibaret!)»

İşte İmam - Hatip Okullarında ilk verilecek din dersi... İşte cami hutbelerinin kaynağı.

Bugünkü yobazlar ve takunyalılar dini ile ne ilişkisi var bu gerçek müslümanlığın?

⁂

Geçenlerde Fransız frankı düştü. Robert Priouret «İngiltere iflâsta» başlığı ile yazdığı bir fıkrada diyor ki: «Eğer İngiltere bir şahıs veya şirket olsaydı bugün iflâsta olurdu.» Ve bunun sebeplerini sayıp döküyor. Bir gazetede «Amerika'da fiyatlar on sekiz yıldan beri görülmedik bir hızla yükseliyor» başlıklı bir haber.

Bunlar üç «yapılmış bitmiş» ülke. Ara sıra kriz geçirirler. Hem de ağır krizler. Öyle ki tenkidciler iflâstan bile bahseder.

Türkiye gibi sıfırdan kalkınan bir ülkede sık sık kriz olmaz olur mu? Kalkınmanın her tarafını, yapılan fabrikaları, yolları, barajları, sulamaları bir yana bırakıp, yok, gelecek yıl iflâs edeceğiz, yok git gide çıkmaza saplanıyoruz, diye yalnız zayıf noktaları şişirmek dürüst bir tenkidcilik midir?

Olsak olsak Amerika, İngiltere, Fransa olsak (acaba kaç onlarca yıl sonra) kavuşsak kavuşsak Amerikan, İngiliz, Fransız idareleri ve idarecileri gibi idare ve idarecilere kavuşsak, krizlerden kurtulabilecek miyiz?

Gene de hâlimize bin şükür!

⁂

Meczub Avustralyalı'nın biri Kudüs'teki Ömer Camiini yakmıya kalkmış. İsrail milletlerarası soruşturma yapılmasını ister. Arap, hayır yakan İsrail'dir, diye bar bar bağırır. Minarelerde tekbir getirir.

Getirir de ne olur? Hiç bir şey. Ürdün'den El Fetih İsrail'e saldırır da ne olur? Gene hiç bir şey. Bakınız son İsrail cezasının bilânçosuna : Sulama kanallarının tahribi ile 100.000 dönüm verimli toprak çoraklaşmış. 80.000 çiftlik harab olmuş. Ama bu sömürücü El Fetihci'lerin umrunda mı? Sağdan para, soldan para!

SU

Eski İstanbul'da Terkos suyu «aristokratik» idi. Şehrin dörtte üçü çeşme suyu ile, kırba ile, küple beslenirdi. Çeşmelerden gelen suyun da pis olduğu sonradan anlaşılmıştır. Anadolu ve Rumeli yakasındaki yazlıkların koruları hep kuyu suyu ile yetiştirildi idi.

Şimdi işçi barınağının bile akar suyu ve hiç olmazsa duşu var. Kalabalık arttıkça su yetersiz hâle geldi. Biz Modaya geldiğimizde banyo havagazlı idi. Ne sudan, ne gazdan şikâyetimiz yoktu. Kat kat seri apartman yapımı başladıktan sonra önce gaz hafifledi. Günün bir çok saatlerinde sıcak su alamadık. Tesisleri Aygaza çevirdik. Bir müddet sonra su basıncı azaldı. Sonunda hususî deposu ile elektrik ısıtacağına sığındık. Şimdi biraz rahatız.

Bütün dünyada su meselesi olduğunu bir dergide okudum. Hele Anadolu gibi ormansızlıktan kavrulan ve çölleşen ülkeler için susuzluk amansız bir dert. Endüstri ülkelerinde de su ihtiyacı durmadan artmakta. Fransa'da yılda nüfus başına 500 metre-küp su harcanıyormuş. Amerika'da 1.200 metre-küp. Gene Fransa'nın 1970'deki ihtiyacı evler için dört milyar, tarım için on beş milyar, endüstri için on dört milyar olacakmış. Bir ton çelik yapmak için on ton su, bir ton kâğıt yapmak için iki yüz elli ton, bir litre bira için yirmi beş litre, bir ton şeker için pancar tarlalarını sulamak, şekeri temizlemek ve tasfiye etmek üzere bin ton su lâzımmış.

Deniz suyunu tuzsuzlaştırmak çok pahalı. Fakat kıyı ve kıyıya yakın şehirler için bir yeni umut. Türkiye'yi sulak yapmak için orman tahriplerini durdurmak ve boş dağları ormanlamak lâzım. Yeni Orman Bakanlığından çok iş bekliyoruz.

⁂

Geçenlerde elime Fransızca bir Amerikan dergisi geçti. Amerikan tarımı üzerine bir sayı. Resimlere bakarken ve yazıları okurken başım döndü. Bizim partilerin cılız ve gülünç köycülüklerini düşündüm.

Bir ev, çevresinde bir ova. Amerika'da köy bu. Makina, makina, makina. Üzüm toplamak için bile makina. Pamuk, pirinç toplamak için makina. Hayvan sulamak için plastikten havuz. Ürünleri çabuk oldurmak için tarlalarda dev reflektörler, yağmur makinaları, ilâç helikopterleri...

1950'den beri Amerika toprağının mahsûlü yüzde elli artmış. Buna karşı fert başına çalışma müddeti yarı yarıya inmiş. 1960'dan bu yana yılda iki yüz elli bin lira getiren çiftliklerin sayısı artmış. Fıkaralık sınırı yılda kırk bin lira. Bunlar hep şehirlere göçüp iş aramakta. 1940'da nüfusun yüzde yirmi üçü topraktan yaşarmış. Şimdi yalnız yüzde beşi. Yüz kırk milyon Amerikalı Amerika topraklarının yüzde birinde otururmuş.

Amerika büyük ihracatçı. Avrupalılar buğday fiyatını biraz artırması için yalvara yakara düştüler.

Köylülere toprak: Ne demek bu? Köylüye elli dönüm, yüz dönüm buğday veya arpa tarlası vermek demek! Köylünün kapı eşiğine kadar buğday veya arpa! Bu ise köylünün ebedî olarak yoksul olması demek. Buğday ve arpa tarlası üstünde köylü refahı kurulmaz. Buğday ve arpa büyük makina işletmelerinin kâr edeceği bir şey.

Türk köylüsü bu çağın, teknoloji çağının eğitimini görmesi gerek. Bu eğitim de kızlarını satan, bir kaç kadın alan, çocuğunu hâfız okuluna veren Asyalı ve Şarklı'ya işlemez.

Bu çağda bir avuç tarlada buğday ve arpa ekip biçen, ormanda odun çalan, sokakta tavuk, kurak kırda keçi besliyen köylü d i l e n c i demektir. Köy topyekûn ele alınacak bir dâvamızdır.

Bugünkü köy, köy; bugünkü köylü, köylü değildir. Atatürk medeniyetciliği onun için başa almıştı.

***

Ecevit'in yeni bir kültürsüzlük ve züppelik marifeti: Tek parti devrine sırt çevirmek! Babasını anasını inkâr etmek gibi bir şey..

Bugün İmam - Hatip Okullarında Medeni Kanun dersi okutamıyan demokrasi 1924'de medreseleri kaldırabilir mi idi? Eğitim birliğini kurabilir mi idi?

Halifeliğe padişahlığa son verebilir mi idi?

Atatürk'ün tek parti devri olmasaydı Arap yazısı yerine Lâtin yazısı alınabilir mi idi? Atatürk'ün tek parti devri olmasaydı Türk kadını hekim, yargıç mühendis ve hür i n s a n olabilir mi idi?

Parlâmento yarı yarıya sarıklı olmaktan kurtulabilir mi idi?

Anayasa'dan, devletin dini din-i İslâmdır, maddesi kalkarak lâyik bir yeni çağ cumhuriyeti kurulabilir mi idi?

Türkiye kurtulabilir mi idi?

Ne olmuş efendim? O zaman ormanlar düşünülürmüş de içindekiler düşünülmezmiş. Orman yağmasına, yangınlarına son verilmiş. Beyim öyle bir marifet gösterecekmiş ki, halk, devlet, orman birliği olacakmış. Bu efendi daha dört yıl önce iktidarda idi. Tek parti devrine ne hacet, Ecevit ve takımı iktidarda oldukları vakit demokrasi on yaşında idi. Tek parti devri toprağa gömüleli on yıl olmuştu.

⁂

A.P.'ye sağ, C.H.P.'ye sol «musallat» olmuş. Solculuk devletleştirmeci sosyalistliğe götürür: Bir belâ! Sağ, Osmanlı ortaçağına götürür: İkinci belâ!

Türkler için belâsız yaşamak imkânı olmayacak mı?

Sağ nedir? Bir kesme sakallar, dipten kafa tıraşı süprüntüsü! Sol nedir? Batı dünyasının ölüme mahkûm ettiği demirperde gerici cehenemi!

⁂

İsrail silâh peşinde. Çünkü Rus yardımı dengeyi bozmuştur. Yüz tane daha Phantom F-4'e ihtiyacı var. Parası döviz olarak peşin. Arabın silâhları parasız. Sadaka. Bolşevik sadakası.

İsrail Amerika'dan satın alacağı silâhlar için 150.000.000 dolar ödeyecek. Bir Phantom uçağının değeri üç dört milyon dolar.

İsrail yahudilerden yardım alıyor, diyeceksiniz. Mısır'ın yardımcıları da Kuveyt, Hicaz, Libya, Irak gibi petrol krallıkları! Sonra iki yüz milyon nüfuslu Rusya!

Mesele parada değil, yürekde ve medeniyette. Mısırlılar havada korkak. Nâsır, aman havada İsrail uçakları ile çarpışmayı-

nız, diyor. Sonra Ezberci, medreseci kafa. Bu kafa yüzündendir ki altmış milyon iki buçuk milyonun karşısında susta!

Bizim Medeni Kanun okunmıyan, müsbet ilim yüzü görmiyen İmam - Hatip ve Hâfız Okulları da bu çağa yabancı, bu çağın ayakları altında ezilmeğe mahkûm kafalar yetiştirmektedir.

⁂

Kendi kendimizi küçültmek için Yunan turizmini över, duruyuz. Geçenlerde bir Akdeniz gezintisi yapmak için Venedik'ten City of Athens adında bir Yunan gemisi sefere çıkar. Kötü bir gemi olduğu için Kiryokos kumpanyasının bu teknesi Pire'de durakalır. İçinde iki yüz de Fransız turisti var. Gemidekilerin protestoları üzerine Fransa general konsolosu hükûmete başvurur. Sözde turistleri Hayfa'ya götürecekti.

Tabiî bu hâl bizdeki yolsuzlukları bağışlatmaz. Geçen gün bir tanıdığımızdan işittik. Cağaloğlu'nda dört Fransız bir taksiye binerek Taksim'e gitmek istemişler. Şoför elinin beş parmağını göstererek:

— Beş dolar! demiş.

Yani altmış lira. Fransızca bilen tanıdığımız bir başka şoförle on Türk lirasına pazarlık ederek Fransızları bindirmiş ve yollamış.

Sonra öteki şoföre:

— Ayıp değil mi yaptığın? demiş.

Şoför sırıtarak:

— Ne yapalım ağabey? Kırk yılda bir turist elime geçirdim. Paralarını almayayım mı?

Yer yüzünün en gülünç şeylerinden biri İstanbul'da taksi saatleridir. Sözde ulaştırmayı ucuz tutmak için başlama fiyatı artırılmaz. Saat de açılmaz. Fiyat tutturabildiğine.

Canım efendim koy şuna beş lira başlama ücreti. Saat açmıyanın elinden al ehliyeti. Hayır. Yapmıyacak: Kendisini ve dünyayı aldatmakta devam edecek.

İstanbul'un hâli yamandır, yaman!.

LOH

Baş adı Robert. Bu bir Çinli genç. 1924'de Şanghay'da doğmuştur. Büyük şehir henüz yabancıların sömürgesi idi. Sömürgeci emperyalistlerden ve zenginlerden tiksinerek büyümüştür. Amerika'da üniversitelerden birine gitmiştir.

Sun - Yat - Sen Çin'in Atatürk'ü olacaktı. Ülkesini ve toplumu Batı medeniyeti yoluna götürmeye çalıştı. Batı devletleri ile anlaşamadığı için Sovyetlerle dostluk kurdu. Bu, Atatürk'ün de Sovyetlerle anlaştığı yıllarda olmuştur. Sun - Yat - Sen de, Atatürk gibi, bir komünist partisi kurulmasına izin vermiştir. Ama, Atatürk gibi, tehlikeyi sezince onu kapatmıştır.

Sun - Yat - Sen'den sonra milliyetçi Çinliler politika ahlâksızlığı ve soysuzluğu içine düştüler. Başlangıçda demokratik reformlar vaadeden komünistler genç aydınları kendisine doğru çekti. Robert Loh da bunlar arasında. Kızıl Çin dışında kalan babasının sözünü dinlemiyerek Mao Çin'ine döndü. Tam bir idealist komünist olarak çalıştı. Sonunda yalnız bir fikre saplandı: Komünist Çin'den kaçmak!

Nihayet bunu başaran Robert Loh İngilizce olarak «Kızıl Çin'den Niçin Kaçtım» adlı bir kitap yayınlamıştır. Bu kitap Sümerbank kültür yayınları arasında çıktı. Bir atılışta baştan sona kadar okudum. Gençliğin bu kitabı okumasını isterdim. Bir kimse komünist rejimi altında yaşamadıkça komünistliğin ne demek olduğunu anlıyamaz. Loh tam bir sosyal adaletçi, barışçı ve insaniyetçidir. Öyle de kalmıştır.

Loh: «Hikâyemi olduğu gibi anlatmalıyım ki okuyucu bonik küçük görsün. Çünkü Komünist Çin'de şerefini, haysiyetini, dürüstlüğünü feda etmiyen bir kimse sağ kalamaz. Eğer okuyucu Çin'de yalnız hainlerin ve sahtekârların yaşıyabileceğini öğrenirse ancak o zaman Çin komünizmini anlıyabilir.» diyor.

Komünistler önce herkesi iyice kandırabilmişler. Hattâ bir sanayicinin oğlu fabrikanın makinalarını gemiye yükletmişken: «— Biz milli kapitalistlere karşı değiliz. Sizin çoğalmanızı isteriz» diyen komünistlere inanan babası makinaları indirtmiş, eski yerlerine koydurtmuştur.

Loh komünist başarısını hazırlayan sebepleri anlatırken şöyle diyor: «Cedlerimiz Batının kuvvet kaynağının gerçek mânasını anlamakta güçlük çekmişti. Bunu ilk anlıyanlar Japonlar Batı'da teknolojiyi gelişmenin ve ilerlemenin sonsuz kaynağı hâline getiren «Organizasyon»u örnek edinmişler ve bu örneğe göre kendi toplumlarını yeniden teşkilâtlandırmışlardı. Sun - Yat - Sen'in yeni Çin için esas aldığı örnek batılı fikirlere dayanıyordu. Fakat yaptığı ihtilâl başarıya ulaşamadı. Şartlar kendisini menfaatçi gruplarla uzlaşmalara zorladı. Sun - Yat - Sen Komintag (Milliyetçi Çin) adı ile bir siyasî parti kurmuştu. Fakat onun ölümünden sonra âciz ve menfaatçi ellere düşen Komintag ne içerde Çin halkının desteğini, ne de dışarda yabancıların saygısını kazanabilmiştir. Bizler, Çin,in aydın gençleri bu sebeple yeni bir sosyal düzen kurmanın hasreti ve aetşi ile yanıyorduk.»

«... Sosyal reformların önüne geçmek ve onlardan kaçınmak mümkün değildir. Bu sebeple sosyal reformla komünistliği bir tutmak, komünistlerin bir an önce iktidara gelmelerine yardım etmek demektir. Halbuki elverişli ölçüdeki sosyal reformlar komünistliği önliyen tedbirlerin başında gelir.»

Bu satırları bizde solun çaresini sağda arıyan politikacılara armağan ediyorum.

⁂

İyi ki yeni bir kitap okuyabildim. Çünkü yeni özleştirme belâgatçiliği ile yazılmamıştır. Konuşma Türkçesi ile yazılmıştır.

Geçenlerde yarışma kazanan bir eserin gündelik gazetelerden birindeki tefrikasını okumak istedim. Daha ikinci cümlede gazeteyi elimden attım. Şu cümleye bakınız: «Sultan Süleyman'a dek Osmanlı devleti basit ve âdeta bir çadır yaşamı sadeliğinde yaşıyordu.»

«Dok» niçin? «Kadar»ı da Türkçeden kovduk mu?

«Yaşamı ile yaşamak!» yaşam «hayat» demek olacak. «Hayat» sözü «basit»den, «âdeta»dan, «sade»den daha mı yabancı. Bir Türk sevdiğine:

— Hayatım... der.

No diyecek bunun yerine? «Yaşamım» mı?

Acaba bu cümleyi yazan «çadır»ın da Farsça olduğunu bilmekte midir? Nereden gelmiştir bize konuşma diline sinen sözlerle uğraşmak illeti?

⁂

Yeni Fransız Devlet Başkanı Pompidou ilk basın toplantısında:

— Fransızlar zengin olunuz. Sosyal adaleti başka türlü sağlıyamayız, diyordu.

Sosyal adalet msarafları ancak para kazananların ödiyecekleri vergilerden çıkabilir. Devletleştirmeci, yoksulluk içinde eşitliğe götüren sistem Türkiye'yi Mısır'a Suriye'yi, Cezayir'e çevirir. Bütün saraylar, arabalar, konaklar iktidar kastının eline geçer.

Bizde ortanın solu ve daha sol devletleştirmecidir. İktidara gelince, ithalât ihracat ticaretini, bankaları, sigortaları devletleştirecekler, özel sektöre el uzatacaklar, köyleri kolhoz sistemine zorlıyacaklar, ortalığı kıtlığa, açlığa sürükleyecekler, tok kalmıyacağı için açın kıskanacağı da kalmıyacaktır.

Solcuların organlarından biri: «TİP'ten şüphe edenlere» hak vermezmiş. Acaba neden? Çünkü TİP'in lideri bir demecinde, biz yukardan inme totaliter bir sistem peşinde değiliz, demiş imiş.

Başka ne diyebilirdi ki?

Demiş de eski yüzde yüz komünistleri niçin partisi içinde tutarmış?

Fikir kulübü komünistleri elebaşılarının elinden TİP hüviyet kartlarını neden geri alıp yırtmazmış?

Komünist bildirisi dağıtırken yakalanıp TİP'li olduğu meydana çıkanları niçin kadrosundan kovmazmış?

Neden, millî ve milletlerarası, bütün işlerde hatiplerinin Moskova ağzı kullanmasına izin verirmiş?

Doğu'da iktidara gelen komünist partilerinden hangisi daha başka türlü yapmış?

⁂

Biraz dinlenmek üzere Bayramoğlu'na gittim. Darıca tarafından gelen çimento fabrikası dumanını görmeyince şaştım. Meğer kuru denen sisteme çevirmişler. Dumanı denize verirlermiş. Acaba niçin İstanbul şehrinin içindeki Kartal ve Bakırköy fabrikaları da aynı düzeltmeyi yapmazlar?

Koyda bankaların tatil köyleri var. İçlerinden biri kanalizasyonu denize verir. Darıca Belediyesi müdahale eder. Dinletemeyince işçilerini gönderip tesisleri yıktırır. Banka Danıştay'a başvurur. Danıştay belediyeye hak verir.

Bankanın başında medeni insanlar vardır. Herhâlde bu münasebetsizliği yapanlar alt kat memurları olsa gerek. Fakat Darıca Belediyesinin medeni anlayışta İstanbul Belediyesini geçmiş olmasına ne dersiniz.

KADRO

Evet, bugünkü Türkiye ile bizim çocukluğumuz Türkiye'si arasında bir çağ farkı var. Bu farkı ondokuzuncu asırda doğmuş olanlar kadar kimse değerlendiremez. Evet, bütün Türkiye çarşıları hıristiyanlar elinde idi. Bütün ithalât ihracat tüccarlığı hıristiyan ve yabancıların elinde idi. Bir tek Türk bankası olmadıktan başka bütün bankalarda Türkten memur yoktu. Evet, Sakarya Savaşında Ankara ile Polatlı arasında işliyen trenin biletçisi bile hıristiyandı. Evet, İzmir alındıktan sonra biz, Yakup Kadri, Halide Edip ve ben Kütahya'dan geçerken halk gelmiş:

— Çarşımız kapalı. Hristiyanlardan hiç olmazsa san'at ehli olanları geri göndertiniz, demişlerdi.

Evet, eski Ankara vilâyeti ki Kayseri, Yozgat, Bolu, Zonguldak onun sancakları idi, bütün vilâyetin ziraat toprakları ağır bir faizle Ermeni bankerlere rehin verilmişti.

Bunların hepsi doğru. Bugün Beyoğlu Caddesinde hangi Türk bankası şubesine, hangi bir Türk mağazasına, hangi anonim şirket merkezine, İzmit ve Trakya Karayolları üstünde hangi fabrikaya uğrarsanız kendinizi bir Batı ülkesinde sanırsınız. .. Ve onlardan çıkıp hangi resmî daireye uğrarsanız kendinizi gene 1908 Türkiye'sinde bulursunuz: Aynı ölü bürokratlık!

Hattâ daha da kötü: Daireleri yürüten bakanlar değil, para kazancı, varlık düşmanı birinci ve ikinci sınıf memurlar! Üstelik yoksulluk yüzünden birer kör ideolojiye de bağlanmışlar.

Daire kadrolarımız, bina çekidüzenleri dışında, ondokuzuncu asır bürokratları ve bürokratlığı ile dolu.. Devlet kapısında

üç yıldır alacaklarını alamıyan müteahhitler var Rüşvet alabildiğine..

Nasıl da ikiye bölünmüşüz: Resmî ve özel! sanki iki ayrı milletiz.

Kadrolarda test usûlü ile bir esaslı tasfiye yapılmadıkça, memur sayısı azaltılıp maaşlar ehliyetli vatandaşların rağbet edecekleri bir dereceye çıkarılmadıkça, bütün resmîye bağlı işler parti partizanları pençesinden kurtarılmadıkça bunun çaresi de bulunmaz.

Belediyede 8.000 yerine 28.000 memur var. Hepsi yarı aç. Pek çoğu alabildiğine kültürsüz. Öyle daireler var ki onların bütçesinden 450 lira maaş almak için üstelik bir de yabancı dil bilmek lâzım. Oysa serbest piyasada yabancı dil bilen sekreterin maaşı 3 bin lira.

Personel Kanunu uygulanmazdan önce bir kadro devrimi lâzım.

⁂

Uzay başarısını gölgelemek için bir dedikodu: Solculara göre Amerika bu ağır masrafı yoksul insanlık için harcasa daha yerinde olmaz mı imiş. Batı solu değil, Afrika ve Asya ve Türkiye solunun dedikodusu bu. Batı solu ise, meselâ Fransız Komünist Partisinin gazetesi Humenite, uzay zaferini yeni bir çağın başlangıcı olarak selâmlamıştır. Şimdiki uzay bütçesi 4 milyar dolar, Amerika kadınlarının esvapları için harcadığı para bunun on misli. Amerikan millî gelirinin yüzde ikisi kadar bir şey.

Nekadar olsa batılı olduğu için Rusya bile sonunda gazetelerinde, televizyonunda Amerikan başarısına büyük yer vermek zorunda kaldı. Pravda'nın birinci sayfasında altı sütun üzerine bir yorum ve astronotların resimleri çıktı. Yalnız Kızıl Çin. Kuzey Kore ve KuzeyVietnam suspus. Bir de Araplar İsrail meselesinden başlarını kaldırıp uzayda olan biteni görmezlikten geldiler.

⁂

Nâsır parti kurultayında verdiği nutukta İsrail'e karşı yıpratma savaşı vererek 6 gün harbinde Araplığın elinden giden toprakları geri alacağını söyledi. Yıpratma savaşı yıpranma sa-

vaşı demoktir. Ve araplık için savaştan başka hiçbir iş yapmamak anlamına gelir. İsrail ise harbin yanında ticaretini de endüstrisini de yürütmektedir. Kapalı Süveyş Kanalı İsrail'in değildir.

Nâsır'ın başderdi barış yapmamak! Çünkü bütün diktasının dayanağı İsrail'i yere vurmak! Mısır'da demokrasi olsa iktidarın biri gider, öteki gelir. Bir ortalama yol bulunabilir. Dikta halk yığınlarına ne söyledi ise, onu nasıl aldattı ise, yolundan dönemez. Rusya'nın da oyuncağı olup kalır.

⁂

Amerikanın uzayına karşı bizim de bir hava işimiz var. Partizanlığı ile tanınmış bir bakanlığın emrinde sözde bir şirket. Beş kişilik idare meclisinde üç eski D.P. milletvekili ile iki A.P.'li. Üç kişilik mürakabe heyetinde ise A.P.'nin Bakırköy, Kadıköy ve Fatih ilçe idare heyetleri başkan ve üyeleri, işte bizim de hava işlerinde tekniğe verdiğimiz değer.

Türkiye'de hiç mi havacı yoktu? Yeni umum müdürün de bakanın özbeöz dayısının oğlu olduğu söylenmekte olduğunu da fıkramıza ekliyelim.

⁂

Rusya'da beslenme o kadar güçlükler içinde ki Pravda gazetesi kapitalizmin son artığı olan özel pazar satıcılarını öven bir ilk sayfa yazısı yayınlanmış. 1.200 000 nüfuslu Novosbrisk'te ne patates, ne tereyağı varmış. İhtilâlden elli yıl sonra toprak devletleştirmeciliğinin ibret verici sonucu.

Yazın lâğım sularında yıkanıyoruz. Hindistan'da Ganj nehrine hem ölülerini atan, hem o suda yıkanan, o suyu içen Hindulara şaştımdı. Kalamış koyunda, Moda kıyılarında denize girenleri düşündükçe Hindulara şaşmakta pek de haklı olmadığımı anlıyorum. Tarabya'daki hamam sularının pisliği için yetkili makam kaç defa rapor vermiştir. Gene de hamam hıncahınç dolu. Şehrin çevresinin temiz sularını özel mülkiyete bıraktık.

Üstelik pis sularda yıkanmak alabildiğine pahalı.

⁂

Bir otomobil yarışı haber aldım. Fenerbahçe'de bir yerden kalkıp Caddebostan'da bir yere ilk önce varana birkaç yüz lira. Yol trafiğin en yoğun olduğu caddeler. Son model, her biri yüz binden yukarı para ile alınmış arabalarda genç çocuklar. Araba babalarının.

Geçenlerde bu yarışçılardan birini polis alıp götürür. Aksi gibi götürülen çocuğun babası da nüfuzlu biri imiş: Polisin başına geleni ne siz sorun, ne ben söyliyeyim.

Bağdat caddesi ve Moda, gezinti yolu caka sürüşlerinin en yürek oynatıcı merkezleri hâline geldi. Arabalarını çocuklarına veren babalara ne demeli?

U Z A Y

Uzay haftasını rüya görür gibi geçirdik. Amerika yirminci asrın en büyük zaferini kazanmıştır. Yediyüzelli milyon Çinlinin Ay'a insan ayağı bastığından haberi bile yok. Çünkü Amerika emperyalist. Sovyetler Birliği halkının da şöyle böyle haberi var. Apollo-11'in uçuşuna gölge düşürmek için uydurma bir Luna-15 seferine giriştiler. İlle Batı gazetelerinde Apollo-11 ve Luna-15 haberi yan yana çıkmalı idi. Devletleştirici despot sosyalizmin bir emperyalist başarısına tahammülü yoktu. Bir aralık:

— Canım efendim, Ay'a adamsız araç göndermek imkânı varken insan hayatını tehlikeye atmak neden? yollu bir mırın-kırın bile ettiler. O Rusya ki bir ekonomi denemesinde 9.000.000'-dan fazla adam öldürülmüştür. O Rusya ki Sibirya'da binlerce fikir suçlusunu açlık ve işkence ile çürütmektedir. Kendi ülkesinde insan hayatına verdiği değer bu!

⁂

Bedii Faik, Rusya yolculuğunda Bakû'ya da uğramıştı. Halk sıkıntı içinde idi. Sofrada yanına düşen Rus kılavuza:

— Bütün benzininizi bu Cumhuriyetten alıyorsunuz. Ne diye karşılığını vermiyorsunuz? diye sorması üzerine şu cevabı almıştır:

— Ya uzay işini nasıl başaracağız?

200.000.000'un giyim, yiyecek ve barınak ihtiyaçlarından kısılarak giriştiği uzay yarışında Amerika'dan geri kalmak? Ay'a Rus ayağı basacak yerde Amerikan bayrağı astırmak? Bütün insanlığın alkış tuttuğu o anda televizyonun film yayınını bile durdutmamıştır.

Ay'a Amerikan ayağı bastığı sırada her Amerikan işçisinin otomobili vardır. Her işçinin evi vardır. Hepsinin yiyeceği, içeceği, giyeceği yerindedir.

Devletleştirici sosyalizm despotluğu ile sosyal adaletçi hürriyet rejimi arasındaki fark ta bu!

⁂

15.000.000 parçayı birleştirmek için sekiz yıl 400.000 kişiyi seferber etmek, 20.000 özel firma, 120 üniversite yahut lâboratuvarla kontrat imzalamak, bütün bu işbirliği Amerikan başarısını sağlamıştır. Birkaç kilo Ay toprağını yere getirmek için 250.000.000.000 Türk lirası harcanmıştır. Ama maksat bir kaç kilo Ay toprağı getirmek değil, Ay üstünde devamlı bir lâboratuvar kurmak, sonra Merih'e gitmek, insanoğlu için Dünya'nın dışında anlaşılmadık sır bırakmamak!

Ay'dan gelenler için kucaklanmak da yasak. Dünyada olmıyan mikropları getirmiş olmak ihtimaline karşı karantinaya girecekler. Gerçi umumî inanç hava olmıyan Ay'da hiç bir canlının yaşamadığıdır. Fakat bir biolojist için dünyadan çıkmak «meçhul» içine girmek demektir. Hattâ Dünya'da bile tetanos cinsinden, oksijensiz yaşıyabilen ve üreyebilen bakteriler vardır.

İlerliye ilerliye yolcu olarak ta Ay'a gidebilecek miyiz? Bir defa masraf ağır. Bir NASA ekspresine göre masraf ne kadar azalsa kilo başına 150.000 liradan ve insan seferinin her saati başına bir milyon liradan aşağı düşmesi bugünkü şartlar içinde düşünülemez.

⁂

Biz küçük çocukken bir silindirin kulaklığını takarak ilk insan sesini duymuştuk. İlk sinemamız perde üstünde duran bir resmi ikinci bir duran resimle değiştiren Lantern Majik'ti. Radyo hayallerde bile yoktu.

İnsanlar Ay'a gidecekler de yerdekiler onları televizyondan seyredecekler, böyle şey rüyamıza bile girmezdi.

Hele Sultan Hamit İstanbul'unda otomobil, elektrik ve telefon da yasaktı. Çok değil altmış yıl önceki hâlimizi anlatıyorum. Ondokuzuncu asrın bir yılında durakalmıştık.

Tek denizaltımız, padişahın vehmine dokunduğu için Haliç'te karaya çekilmişti. Donanma gemilerinin kamaralarında şemsiye ile oturulduğunu işitirdik. Alaylı subaylar kışlalarda takunya ile gezerdi.

Biz kendi içimizde Amerika'nın kendi içinde olduğundan da fazla ilerledik. Cumhuriyet devrinde doğanlar ne kadar değiştiğimizin farkında bile değildirler. Komünistlerin herkes aya biz yaya, uydurmasına kulak asanlar onlardır.

Yalnız benim esef ettiğim yeni açılmış medreselerden çıkma yobazların Türk toplum çoğunluğunu tekrar ondokuzuncu Osmanlı asrı karanlığı içine sürüklemesidir.

⁂

Nitekim geçen gün bir ahbabımız mahkemeye gider. Kalem odasında kesme sakal bereli bir yobaz başkâtibin yanına oturmuştu. Odada bulunan bir avukat yobaza niçin bere giyip te şapka giymediğini sormuş:

— Gâvur olurum da ondan.. Siz de bu şapkaların hesabını vereceksiniz, demiş.

Bu hoca daha dünyaya ayak basmamış.

Bu yobaz kafası ile, Ay'a giden kafa arasında 1.000.000 yıl fark var!

⁂

İngiltere'de bir komisyon kurulmuştur. Bir yıldan beri çalışıyor. Sir Val Ducar başkan, eski Moskova ve Bonn Büyükelçisi Sir Frank Roberts, ekonomici M. Schoufield üye. Amaç nedir, bilir misiniz? İngiltere Dış Bakanlığı temsilcilerini ikinci sınıf bir devlete göre ayarlamak!

Rapora göre İngiltere artık ikinci sınıf bir devlettir, dışarı temsilcilikleri de bu yolda yeni bir düzen almalıdır.

Resmî İngiltere artık Rolls-Royce'e binemez. Yabancı ülkelerdeki haberalma servislerinde yüzde elli indirim yapılmalıdır. Elçilik ateşelerinde ve askerlik temsilcilerinde yüzde otuz azaltılmaya gidilmelidir. Bir çok konsolosluklar kaldırılmalıdır. Elçilikler daha fazla ekonomi ve ticaret işleri ile uğraşmalıdır. Ve daha nice şeyler..

Bize verilen bir derstir bu. Fakat Kadillak ve Mersedes'ten bizim resmîyi indirebilirseniz indirin. Elçilikleri lüzumsuz asker ve sivil kadro fazlasından temizleyebilirseniz, temizleyin.

Bir büyükelçilikteki tanıdığıma ne kadar fazla olduklarını sordum. «— Yarı yarıya!» dedi.

Bizim Dış Bakanlık servislerinde, asker ve sivil, alabildiğine israf olduğuna şüphe yok. Sonra Merez Bankasına yatırılan paralar aylarca döviz nöbeti bekler.

⁂

Pompidou basın toplantısında demiş ki: «— Ülkemizin karşılaştığı güç meseleler vardır. En başta bağımsızlığımızı korumak gelir.» L'Express direktörü şöyle diyor: «Devrimizin gerçeği şudur ki hiç kimse bağımsız değildir. Milletler arasında gittikçe artan bir bağımsızlaşma vardır. Gerçekten, bağımsızlık kadar modası geçmiş bir şey yoktur. Hele askerlikçe!»

⁂

İzmir'deki «Yakın - Doğu Özel Yüksek Okullar» üzerine bir broşür elime geçti. En yeni üniversite yapılarını aratmıyan büyük binalar. İçlerinde kütüphane ve lâboratuvarlar 80.000 metre-kare park içinde. Fakat asıl istatistik ilgilendirici: «Ülkemizde 25 milyon altı yaşından büyük nüfusun ancak 1,6'sı yüksek öğrenim görmüştür. 1950 yılında Türkiye'deki hekim sayısı 10 894, diş hekimi ise 1930 olarak tesbit edilmiştir ki Dünya standardına göre pek az. Günün sevk ve idarecilerinin ancak yüzde dokuzu yüksek eğitimden geçmiştir. Devlet 1969 yılı bütçesinin yüzde onbirinden fazlasını eğitim için ayırmıştır. Devletten daha çok fedakârlık beklenemez. Özel okullar büyük ihtiyacın bir kısmını doldurmaktadır.»

Bizim devletleştirmeci sosyalistlere göre bu özel okulları da kamulaştırmak gerek. Devletin eğitime verilecek parası varsa bununla kendisi yeni okullar açmalıdır.

Dünyanın bütün demokrasilerinde özel okullar vardır. Eğitimin büyük kısmı paralıdır. Türkiye kadar «halka dönük» bir eğitim demokrasilerin pek çoğunda gösterilemez.

BİLÂNÇO

Napolyon'un ikiyüzüncü yıldönümü kutlandığı şu sırada L'Express'in okurlarından biri, bir kişinin sonuçsuz şerefi uğruna katlanılan fedakârlıklar üzerine Thiers'in yaptığı bilânçoyu hatırlatmıştı: «Napolyon 1804 ile 1815 arasında 1.700.000 Fransız öldürmüştür. Buna müttefik veya düşman olarak ölen 2.000.000 insanı da eklemek lâzım. Cumhuriyetin kazandığı onbeş depertmanı da onun yüzünden kaybettik. Napolyon'dan askerlerin, idarecilerin, politikacıların öğrenecekleri çok şey var. Vatandaşlar da bir tek şey öğrenmelidirler: Vatanı asla bir tek adama bırakmamak!»

⁂

Peru ihtilâlini yapan General Montagne şöyle diyor: «Ne kadar politikacı varsa, iktidarda veya muhalefette, en başta kendi şahsî menfaatlerini düşünüyorlardı. Ondan sonra da partilerinin menfaatini! En sonra eğer hatırlarına gelirse memleketin menfaatini! Fakat kendilerinin ve partilerinin menfaatleri vakitlerini o kadar alıyordu ki memleket işlerine sıra gelmiyordu.»

⁂

İsve ç Başbakanı Erlander diyor ki: «Endüstri sektöründen yalnız yüzde beşi devletleştirilmiştir. Bankalara gelince bizim onlarla işbirliğimizdir ki İsveç ekonomisinin gelişmesinde büyük rol oynamaktadır. Onları devletleştirmek sistemi bozmak olur.»

Bizim devletleştirmeci sosyalistlerin ne kadar aykırı yolda olduklarını göstermek için bu demeç parçasını aldık.

⁂

Birden bire Fransa'ya gelen turistlerin sayısı artmış. Bu yaz 500.000 Amerikalı turist bekleniyormuş. Geçen yıla göre 190.000 fazla.

Sebebini New York'ta çıkan Sunday News gazetesi şöyle açıklamış: «De Gaulle gidince Fransızların yaşama neş'esi ve sevimlilikleri yerine geldi.»

⁂

Kayseri'de sokak ortasında çırçıplak soyulan kız, Atatürk kızı geçen hafta bütün rüyalarıma girdi.

Ne suçu vardı kızın, hür olmaktan başka!

TÖS'de komünist elebaşılar bulunduğunu hep biliyoruz. Komünist kışkırtmalarına karşı tepkileri de tabii buluyoruz.

Fakat Kayseri'de kara kuvvet komünistliğe değil, öğretmenliğe saldırmıştır. Onun için sokakta açık geçen Atatürk kızı da komünistti. Suçu çuval içine kapanmamaktan ibaretti.

Serbest kadınların evlerine de saldırılmıştır. Kara kuvvetin dört evli, beş evli kara gericileri kadın düşmanıdır.

İki camiin yakınlarına dinamit konmuş. Ama bir duvar parçası bile yıkılmamış. Belki de bir sağ tertipçiliği: Kara kuvveti kaynaştırmak için!

Bu tertipler bütün aydınları, orduyu da aydınlarla birleştirir.

Kayseri sokakları kara kuvvetin kaynaştığı o günde bir kaç asır geriye gitmiştir. Medresenin karanlık devrini hortlatmıştır. Öyle bir kaç kişi yakalanmakla bu leke temizlenemez.

Açık gezdiği için soyulan Atatürk kızının utancı bütün Kayseri'nin yüzünü kızartmalıdır.

Komünist anladık. Karşısında milliyetçiyi de anladık. Kara kuvvet bütün bunların dışındadır. Kara kuvvetin, kadın düşmanı, aydın düşmanı, öğretmen düşmanı, devrimler düşmanı kara kuvvetin Türkiye'de yeri yoktur. Olmamalıdır.

Kara kuvvet yerin dibine geçmelidir.

Kayseri'den o gün asker arabalarına misafir edilerek Ankara'ya gelen TÖS'lüler içinde bol bol komünist de vardı. Kara kuvvet komünisti unutulur.

⁂

Bütün Parisliler motosiklet gürültüsünden şikâyetçi. Sonunda polis müdürlüğü harekete geçmiş. Bastille mahallesinde yüzkırksekiz motosiklet sigaya çekilmiş. Yüzkırkaltısının susturucusu bozuk çıkmış. Sahipleri hakkında tutanak yapılmış.

Bizde yalnız motosikletler değil, otomobiller de gürültücü. Gürültü gençliğin cakası. Fakat polis nerede?

⁂

Bütün Batı Almanya çocukları bundan böyle on yaşından başlıyarak okulda bir yabancı dil öğrenecekler. Şimdiye kadar yabancı dil yalnız lise ve kolejlerde öğretilmekte idi.

Bizde bir yabancı dil bilmiyen bakan ve milletvekilinin sayısını Allah bilir. Hepsi Türklerden başkasının konuşmadığı Türkçe ile yetinmektedirler. Görüş ve düşünüş açıları alabildiğine dar!

Tanzimat'tan beri okullarımıza yabancı dil dersi konmuştur. Fakat öğretim metodu o kadar kötüdür ki okuldan çıkanların yüzde ikisi - üçü ancak biraz faydalanmıştır.

⁂

Geçenlerde iş arıyan bir adama rastladık. Bir karısını üç çocuğu ile köye yollamış. İkinci karısı üç çocukla yanında imiş. Bir gecekondu yapmıya çalışıyormuş. Gelin de bu vatandaşa sosyal adalet tedbiri bulunuz. Çok evlenme çok çocuk toplumun başlıca derdi. Medenî Kanun gereğince yasak. Fakat gelin de kanunu uygulayın. Sonra da Anayasa'yı dilimizden düşürmeyiz. Medenî Kanun Anayasa'nın temel direği!

Altı çocuklu iki kadınlı bir «yoksul» Müslümanlar dışında eşine raslanmıyan bir acaiplik!

⁂

Bizde komünistlerle burjuvalar değil, komünistlerin burjuvalar elinden kurtarmak istedikleri halk çarpışıyor. Komünistlik Türkiye'de bir aydınlık hastalığı. Seçim hey'etlerinden birine başkanlık eden bir yargıçtan dinledim : Geçen seçimlerde oy veren C.H.P.'lilerden yüzde yirmisi, A.P.'den bir o kadarı yanlış yapmış. T.İ.P.'ten yüzde yüzü hiç yanlış yapmamış.

Seçimlerden sonra bir Çatalca köyüne uğramıştık. T.İ.P.'e sandıktan kaç oy çıktığını sorduk «— İki!» cevabını verdiler. İki ilkokul öğretmenin maaşlarını öğrendikten ve oturdukları evleri gördükten sonra iki oyun nereden geldiğini anlamakta güçlük çekmedik.

T.İ.P.'lilerin köylü için kullandıkları bütün demagoji havaya gitmişti.

Onun için bizde komünistler demokrasici değildirler. Bir ihtilâl rüyası içindedirler. İşleri güçleri ortalığa anarji salmak, her fırsatta gürültü ve dövüş çıkarmaktır.

HOCA

Geçen hafta Akşehir'de Nasreddin Hoca törenine ayrılmıştı. Bu fırsatla Çankaya hikâyelerinden birini tekrarlamak istedim.

Rahmetli Nuri Conker sık sık nekreliği tutan zarif bir adamdı. Bir akşam Atatürk'ün sofrasında bir sırası gelerek şu fıkrayı anlattı idi: Hoca Galata köprüsünden geçiyormuş. Üsküdar vapuru yolcularının bağrıştıklarını duymuş: «— Nedir derdiniz?» diye sormuş. «— Vapurun kalkma zamanı geldi. Kaptan meydanda yok.» cevabını vermişler. «— Ben kaptanlık bilirim.» demiş. Geçmiş kaptan yerine. Tornistan tornevit gemiyi yürütmüş. Tekne gitmiş. Üsküdar kıyılarında karaya oturmuş. Yolcuların: «— Hani sen kaptanlık bilirdin?» diye yeniden haykırışmaları üzerine de:

— Ben gene bilirim ama deniz bitti, demiş.

Hep gülüştük. Bir müddet sonra sofradakilerden biri parmağını kaldırarak söz istedi. Atatürk:

— Buyurunuz, dedi.

— Efendim Nasreddin Hoca zamanında vapur yoktu, demesin mi?

Üstelik bu zat Millî Eğitim Bakanı idi.

***

Başlıca sinema artistlerinden Ömer Şerif İran dönüşünde Yeşilköy Hava meydanına uğramış. «Hayran» ları kendisini tören salonuna almışlar. Biraz sonra meydanın bir yetkilisi gelmiş:

— Sinemacının tören salonunda yeri yok. Haydi hepiniz dışarı! demiş. Kalabalığı süpürmüş.

Aradan üç gün geçti, geçmedi. Yugoslavya'ya gelen Sofiya Loren'in Tito'nun masasında devlet başkanı ile yemek yerken çekilen resmini gördüm. O da bir sinema artisti idi. Fakat Tito komünist de olsa işçiden de gelmiş olsa gene de kafaca bir «Batılı» dır. Bizimki ise saray kulluğundan arta kalma bir «Şarklı.»

Celâl Bayar'ın hatıraları arasında benim de adım geçiyor. Demokrasinin ilk günlerinde Fuat Köprülü ile bir yazı tartışması yapmışım.

Ben Köprülü'yü «minelkadim» sevmemişimdir. Türkçülük çıktığı zaman bu akıma karşı idi. Sonradan Ziya Gökalp'a yaranmak için baş Türkçü kesilmiştir. Yahya Kemal'in hoş bir fıkrası vardır: Ziya Gökalp fikirce durmıyan, yürüyen, gelişen, açılan bir adamdı. Bir aralık Köprülü soğuk algınlığından on gün kadar hasta yatmış. Kalktığında Büyükada Yat Klübünde Ziya Gökalp'ın on gün önce söylediklerini tekrarlayınca hocasından bir temiz azar yemiş. Gökalp kendinden on gün ilerde idi.

Ziya Gökalp'ın koltuğu altında üniversite öğretim üyeliğine girdi ki yüksek diploması olmadan üniversite profesörlüğüne geçen tek «hudayi-nabit» belki yalnız odur.

Cumhuriyet devrinde Millî Eğitim Bakanlarına sokuldu idi. Fakültede bir dergi yayınlayacaktı. Yazılar ilmî olacağından sayfa başına beş lira kopardı idi. O zamanki beş lira belki şimdiki yüz lira! Dergiler birbiri arkasından çıkınca meselâ yüz sayfadan doksanının Köprülü imzalı yazısı ile dolu olduğu görülmüştür. Bir aralık genç Millî Eğitim Bakanlarından biri şöhretine kanarak kendisini Bakanlık müsteşarlığına getirdi. Bir müddet sonra işe yaramadığı anlaşılarak atıldı idi.

Pek geç de olsa Atatürk'e yanaşmanın yolunu bulmuş, milletvekili olmuştur.

Dil devriminde bir aralık ben Lûgat Komisyonu başkanlığı ediyordum. İlk çıkan kılavuz bu komisyonun eseridir ve altında komisyon üyelerinden Köprülü'nün imzası vardır. Ne tu-

haftır ki Demokrat Parti devrinde Türkçe Anayasanın Osmanlıcaya çevrilişi takririni veren de odur.

Atatürk öldüğü vakit Millî Eğitim Komisyonu üyeleri arasında:

— Millet kurtuldu!

demekten kendini alamıyan da odur. Üyelerden biri üstüne saldırdı idi.

Celâl Bayar'ın anlatığına göre Başbakan Saracoğlu dörtlü takririn geri alınmasını istediği zaman:

— Geri alıyoruz!

demek için Köprülü ayağa kalkmış ve Bayar eteğinden çekerek yerine oturtmuştur. Sonra da dörtlü takrir geri alınmadığı için Demokrat Parti'nin dört kurucusundan biri olmuştu.

Demokrasi hürriyetleri başlayınca Ankara çevresi köylerinde Arapça ezan propagandasına çıkanların başında Köprülü'yü gördüğümde fena hâlde içerledimdi. Bu sözde bir Türkçü, sözde bir üniversite profesörü idi. Hepsinin sadece sömürücülüğünü yapmıştır. Dış bakanı olarak da dışarıda gezip dolaşmaktan ve dolar toplamaktan başka ne bir işe yaramamıştır.

En son talihi Menderes tarafından atıldığı için Yassıada'ya gitmemek olmuştur.

⁂

Geçen hafta Marçenko'nun Sibirya kamplarından bahsetmiştik. Bu yazılar Rusya'da Stalin devri zulümlerinin devam ettiğini göstermekte idi.

Hâlâ Sibirya'da cezasını çekmekte olan Marçenko İngiltere'de çıkan bu yazısı yüzünden üç yıl daha hapis cezası yemiştir. Tekzip edilmemiştir: Gerçeği anlatığı için cezalanmıştır.

Ama işte bu gözleri pek Marçenko'lardır ki demirperde rejimini kökünden sarsmakta ve yarınki insaniyetçi sosyalizmi hazırlamaktadır.

⁂

Alman üniversitelerinde de Maocular var. Onlar da bizimkiler gibi türlü edepsizlik etmektedirler.

Boykota zorlama, işgal, molotof kokteyli ve bunun gibi şeyler...

Bu defa Alman üniversitelerinden birinin profesörleri:

— Biz bu edepsizlere hocalık etmeyiz! diye grev yapmışlar.

Öğretim üyeleri arasında bizim kızıl asistan ve doçentler gibi, Maocu öğrencilerin suç ortakları yokmuş demek. Çünkü bizim üniversitelerde kışkırtıcıların çoğu asistan, doçent, hattâ profesör!

⁂

İlk araba vapurunu:

— İşimize kesat getirecek!

diye yüzyıl önce mavunacılar taşlamışlar.

İlk treni de Eskişehir'de gene aynı gerekçe ile arabacılar taşladılardı.

İlk iki fesliyi çarşıda sarıkcılar taşlamışlardı. Saray bu iki fesliyi halk efkârını yoklamak için kendi göndermişti. Kötü görmeleri üzerine:

— Vay bunlar bid'at çıkarıyorlar! diye ikisi de sürgüne yollanmıştır.

GÖRÜŞ

Celâl Bayar «Başvekilim Adnan Menderes» adı altında bazı hâtıralarını bir gazeteye vermiş. Pek basit şeyler. Beni ilgilendirmez. Fakat önsözünde bir cümle var ki nasıl olup da yazdığına şaştım. Bayar diyor ki: «Bizim devlet görüşümüz başka, İsmet Paşa'nın devlet görüşü başka olduğu için çatıştık ve birbirimize derdimizi anlatamadan 27 Mayıs'a ulaştık.»

Acaba bu «devlet görüşleri» nasıl şeylerdi? Bir demokrasi rejimindeyiz. Bir anayasamız var. İktidarın da muhalefetin de devlet görüşleri demokratik sisteme ve Anayasaya göre ayarlanmak lâzım gelir. Ben muhalefetle iktidarın çatışmalarını bir yana bırakıyorum. Sadece Dünya gazetesi ile iktidar arasındaki çatışmaları hatırlatmak ve bu çatışmaların nasıl bir devlet görüşüne dayandığını sormak istiyorum.

⁂

Halkevleri C.H.P.'nin elinden alınmak için iktidar bir «müsadere» kanunu çıkartmıştı. Bunun üzerine ben «Çetecilik» başlığı ile bir yazı yayınlamıştım. İktidar beni dâva etti. Ankara Ağır ceza Mahkemesin de yargılandım. Yargıçlar beraetime karar verdiler. Bu kararları yüzünden de emekliye ayrıldılar. Kararı tasdik eden Yargıtay hâkimleri de aynı cezaya çarpılmışlardı. Sorarım nasıl bir devlet görüşü idi bu?

Biz muhaliftik. Muhalefet de demokrasilerde tabiî bir haktır. İzmit Kâğıt Fabrikasında her gazetenin kâğıt payı vardır. Bize güçlük gösterilmek için fabrikaya Ankara'dan emir verilmiştir. Günlerce didişe didişe, konu komşudan ödünç kâğıt ala ala çırpınıp dururduk. Sorarım nasıl bir devlet görüşüdür bu?

⁂

Resmîleri bırakınız, bankalara emir verilerek ilânları gazetemizden kestirilmiştir. Gazetemize ilân verilmemesi için Ankara'dan telefonla özel firmalara ayrı ayrı direktif verilmişti. Sorarım nasıl bir devlet görüşüdür bu?

Bir bakanın yolsuzluk ettiğini yazdık. Vesikası da elimizde idi. Mahkemeye gitsek ya isbat eder, veya mahkûm olurduk. Bakanlara isnatlarda bulunulamıyacağı ve gazetecilere isbat hakkı tanınmadığı hakkında bir kanun çıktı. Bedii bu yüzden hapise girdi. Hasta idi. Röntgene götürmek istedik. Röntgenciye izin verdiler. Yapamadık. Sorarım nasıl bir devlet görüşüdür bu?

Bunlar yalnız bizim başımıza gelenlerden bazıları. Bütün muhalifler aynı çileyi çektiler. Bayar - Menderes devlet görüşüne bu açıdan bakılınca alafranga çoğunluk despotluğu, alaturka kabile ve aşiret yönetimidir.

Efendim sizler demokrasiyi kendi partiniz içinde olanlara hırsızlık hakkı bile tanıyan, partiniz dışında bulunanlara hayat hakkı bile tanımıyan bir rejime çevirdiniz.

1950 - 1960 devri politikacıların bir yağma ve talan devri idi. Bugün hâlâ keyiflerini süren milyonerlerin kazançlarından hiç biri tabi kaynaklardan edinilmiş değildir. Bütün demokrasilerde politikacı kazancına nüfuz kazancı adı verilmiştir. Büyük zenginlerden hiç biri tüccar değildi. Hiç biri sanayici değildi. Hiç biri ithalâtçı veya ihracatcı değildi. Nasıl oldu da bu büyük servetleri elde ettiler?

Güven oylarını iktidara satmışlar, onun keyfî davranışlarına göz yummuşlardır.

Haksızlıklar, adaletsizlikler, yolsuzluklar birike toplana 27 Mayıs ihtilâli gelmiştir. İktidar bir ihtilâlden başka hiç bir çıkar yol bırakmamıştı.

«Geçmişsiz» A.P. eski Demokrat Partiler için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Çünkü 1950 - 1960'ın hesabı sorulacak olan ortam da kalmamıştır. Son Af Kanunu A.P.'nin bu imtiyazını elinden alacaktı.

Geçenlerde Batı'da ağaçlı meskenleşmeye doğru gidildiğini yazmıştım. Daha sonra Fransız gazetelerinden birinin bir ilânı gözüme ilişti. Paris'in birkaç kilometre güneyinde yapılan yeni bir semt. Dört, beş veya altı odalı evler. Bahçeleri var. Ayrıca semtte oturanlar tarafından kulanılmak üzere 100 yelkenlinin dolaşabileceği 62.000 metre-kare sun'î bir gölü var. İki ısıtılmalı yüzme havuzu, üç tenisi, bir volley-ball'ü, bir eğitim merkezi, göl çevresinde iki kilometre gezintisi var.

Bu misalleri görüp de Erenköy ve Göztepe semtlerinin, Boğaziçi tepelerinin apartman yığınları ile boğulduklarına yanmaz mısınız?

⁂

Dostum eski Dış Bakanı Feridun Cemal Erkin «Türk - Sovyet ilişkileri ve Boğazlar meselesi» üzerine Fransızca bir eser yayınlamıştı. Şimdi bu eserin Türkçesi de çıktı. Sovyetler Birliği ile son devirdeki ilişkilerimiz bütün gizli köşeleri ile en yetkili bir şahsiyet tarafından böylece ve belgeleri ile açıklanmış bulunmaktadır. Sayın Erkin İkinci Dünya Savaşı sırasında Dış Bakanlığı hizmetlerinde bulunduğu için Türkiye'nin atlatmış olduğu tehlikeleri, Molotof'un Türkiye üzerine Hitler'le pazarlıklarını, savaşa sokulmamız için iki taraflı baskıları, Stalin'in Boğazlar ve üç vilâyetimiz üzerine isteklerini her şeyi objektif bir dille anlatmaktadır. Bugünkü durumumuzu iyi anlamak için bu kitabı okumak lâzımdır. Türkiye'de politika ile uğraşanlara Sayın Erkin paha biçilmez bir yardımda bulunmuştur. Kitabın adı «Türk - Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi»'dir. Ankara'da Başnur matbaasında basılmıştır.

⁂

Siz Amerika havasının hâline bakın. Uçaklar meydanlara inmek veya maydanlardan kalkmak için saatlerce gecikmek zorunda, Avrupa'dan New York'a gelen uçaklar havada dolaşa dolaşa benzinleri tükendiğinden tâ Montreal'e kadar gidip benzin depolarını doldurmakta ve tekrar New York üzerine gelerek sıra beklemekte imişler. Geçen Perşembe günü saat 11'de altmış kadar uçak Kenndy Hava Meydanından kalkış nöbeti beklemekte imiş. Bir tek günde bin kadar uçak pek büyük gecikmeler yapmış ve üç yüz kadar uçuştan vaz geçilmiş. Washington'la New York arasındaki seferler hemen hemen kesil-

miş gibi. Binlerce yolcu saatlerce bekledikten sonra seyahatten vaz geçmek veya tren ve otobüse gitmek zorunda kalmışlar. Güçlükten kurtulmak için önümüzdeki beş yıl içinde 5 milyar dolar (50.000.000.000 Türk Lirası) harcamak lâzım. Fakat halk hava gürültüsüne uğramamak için yeni meydanlar kamulaştırılmasına karşı. Amerika'da zorla da kamulaştırılma yapılamaz.

Trafik yüzünden yer tıkalı, hava tıkalı. İnsanlar arttıkça artmakta.

⁂

Bir gazete yazarı buyurmuş: «Gelecek solundur.»

Sol, bugünkü Batı dilinde sosyal adalet demek olduğuna göre, acaba gelecek, soldaki solun mu, yoksa sağdaki solun mudur? Mesele bunda!

Demirperde arkası da kapitalist dünya da sosyal adaletcilik peşinde. Rusya'nın elli yılı ile İsveç'in elli yılı arasında bir kıyaslama yapılınca Demirperde arkası denemesinin iflâs ettiği söz götürmez. Amerika'nın kamu kapitalizmi Rusya'nın devlet kapitalizminden çok daha başarılı. Solun solunda despotluk, sağdaki solda hürriyet var, ferdin şerefi var, her türlü hakkı var. On dokuzuncu asır, kapitalizmi ile de, komünizmi ile de, sosyalizmi ile de ölmüştür. Bizim sol mevtacı.

ANKARA

Ankara'ya yıllardır gitmemiştim. Bir defa şöyle bir geçiverdimdi. Elimizde doğup büyüdüğü için bu sefer alıcı gözü ile bir dolaşayım, dedim.

Hamamönü'nde ilk oturduğumuz evin yerini bile bulamadım. Çepeçevre apartman dolu. Oraya Karaoğlan'dan sonra uzun yangın yerini aşarak giderdik. Karanlıkta elektrik cepfenerlerini kullanırdık.

İttihat - ve - Terakki Okulundan bozma, birinci Millet Meclisi yakınlarındaki Kemal'in ahçı dükkânında bir gizli köşemiz vardı: İçki yasağı olduğu için akşamları orada bir kaç kadeh rakı çeker, biraz bir şeyler yer, eğer Atatürk'ün dâvetlisi değilsek, kafamız bir hoş, eve dönerdik. Polis müdürü yapıp sattığı için rakının adı Dilâver suyu idi.

Ankara'da yabancı kadın yoktu. Yerlisi de sokağa çıkmazdı. Bir gün sonradan Bahriye Vekilliği eden İhsan, çarşaflı eşi ile çarşıya indiği için Mecliste söylentiler olmuştu.

Meclisin çoğu sarıklı, geri kalanların da bir haylısı alaturka idi. Kravat bir lükstü.

Demiryolu köprüsünden Çankaya'ya kadar bir tek çatı, geceleri bir tek ışık yoktu. Atlı arabamız yabanî bağ kütüklerini çiğneyerek köşke giderdik.

Şimdi bu yolun üstündeki yürür merdivenli mağazayı gezerken, bütün çarşıda birbiri ile eş iki fincan bulamadığımız günleri hatırlıyorum. Tren İstanbul'dan yirmi dört saatte geldiği için balık yüzü görmezdik. Etler ve zerzevatlar da pek kötü idi.

Biz gençliğimize güvenerek yataksız vagonlarda, tahtakurularına dayanarak, öğle yemeğini Polatlı'da, akşam yemeğini Eskişehir'de yiyerek, İstanbul'a gelip denize ve medeniyete kavuşurduk. Atatürk tek başına Çankaya'yı beklerdi. Hiç unutmam. Bir akşam üstü eski köşkünün bahçesinden aşağı alabildiğine çölü seyrediyorduk. Güneş batmak üzere idi:

— İşte paşam İstanbul'da böyle gurub yok, dedik.

İçini çekerek:

— Evet yoktur, cevabını vermişti.

Daha Ankara'ya yerleşmediğimiz ve rejim salıntıda olduğu için İstanbul'a gitmiyordu.

***

Büyük Ankara Otelinin penceresinden Meclise ve Devlet mahallesine bakıyorum. Jansen plânında böyle bir devlet mahalesi yerinin bulunuşu işgüzar milletvekillerinin hoşlarına gitmemişti. O zaman tek ticaret Ankara'da ucuz toprak almak ve bakanlara yanaşıp resmî dairelere satarak aradaki farkı kazanmaktı.

— Efendim bütün bakanlıklar bir araya toplanamaz: Bir harb olursa bir bombardımanda hepsi birden gider, diyorlardı.

İmar Komisyonu Başkanı olduğum için, gidip bunu Atatürk'e anlatmıştım:

— Ayrı ayrı yerlerde savunacağımız yerde, hepsini bir arada savunuruz, demişti.

Bunun üzerine Saraçoğlu mahallesinin de bulunduğu topraklar da içinde olmak üzere, şimdiki bakanlıkların bulunduğu yerleri kamulaştırmaya başladık. Başbakan İsmet Paşa:

— Yüz bin liradan on para fazla vermem, diyordu.

Kamulaştırmayı yüz yirmi bin liraya tamamladıktı. Mahalle Meclis binası ile son bulacaktı. O zamanki başkanlık divanı, kızgınlığından, çünkü üyeleri arasında arsa tüccarları vardı. Yirmi bin lirayı vermedi. Bu yüzden mahalle İçişleri Bakanlığı yapısı ile kapanmıştır.

Sonraları Meclis te oraya gelmek zorunda kaldığında milyonlarca lira kamulaştırma parası vermiştir.

Mahallenin bir sergüzeşti daha var. Yargıtay binası kubbeli idi. Ses yankısı ona göre hesaplanmıştı. Ali Çetinkaya Bayındırlık Bakanı olunca:

— Ben kilise kubbesi istemem, diye tutturup kubbenin yıkılmasını emretti:

— Aman türbelerin de kubbesi minaresizdir, dedikse de dinletemedikti.

⁂

Ben şehircilik diye belediyecilikten mimarlıktan ve mühendislikten ayrı bir bilgi kolu olduğunu ilk defa 1916'da Suriye'de rahmetli Cemal Paşa'nın imar danışmanı Maximilian Tehlucher'den duymuştum. Şam'ın plânlarını o yaptı idi. Cemal Paşa İstanbul'a geldiğinde buranın da bir kısım plânlarını ona yaptırmıştı. Bu plânlar sonradan sandığı ile birlikte kaybolmuştur.

Ankara başkent olduktan sonra şehir plâncılığı üzerine düzinelerle yazı yazdım. İçişleri Bakanının anlayışlılığı tuttu ve milletlerarası bir yarışma açıldı idi.

İlk plân ikiyüz küsur bin nüfuslu bir şehir içindi. Şehir büyüdükte aynı plân esaslarına göre yeni imar bölgeleri kurulacaktı.

Şehir plânı otomobil çağı şartlarına göre hazırlanmıştı. Bu plândan hiç bir eser kalmamıştır. Bizim belediyecilik kafamız ve çıkarcılık yüzünden bütün plân yok olmuştur.

Ankara'nın neresinde bir trafik polisi görürseniz, orada Jansen Plânı bozulmuştur.

Şehri dolaşıyorum. Trafik maazallah.. Geniş yollar, hepsi birbirini keser. İç içe mahalleler. Hiç bir köşede otomobil düşünülmemiştir.

Ankara büyük yapıları ile Belgrad'la yarışta. Fakat alaturka bir gelişme içinde. Ne parkları var, ne meydanları var. Bir tek parkının içine, okullarında şehircilik dersleri okutan, Millî Eğitim Bakanlığı kendi kümbedini kondurmuş, önüne de bu yıl bir karın eklemiştir.

Mahalleler çimentodan bir yığınlaşma.

Bakalım trafik işini nasıl düzenliyecekler? Yolların çoğunu birbiri altından, üstünden geçirmek lâzım. Semtlerde kat kat garajlar yapmak lâzım.

Çağımız şehirleşme çağı.. Makine, ülkeleri köysüzlüğe doğru sürüklenmekte. Jansen bize hiç bir şehrimiz olmadığı zamanda, otomobil çağı şehirciliğini getirmişti. Atatürk'e ilk konuşmasında şehir caddeleri teorisini şöyle açıklamıştı:

— Dünyanun en geniş caddelerinden biri Paris'te Şanzelize'lidir. Otomobil bu caddede yedi - sekiz kilometre yapar yapmaz. Dünyanın en dar yolu demiryoludur: Bir metre yirmi santim genişliğinde.. Tren bu yolda yüzelli kilometre gider. Çünkü lokomotifi görenler, bu canavara yol verelim, demişler, kendi yollarını ya altından, ya köprü ile üstünden geçirmişlerdir. İşte benim plânımdaki Ankara yolları bu esasa göre çizilmiştir.

⁂

Atatürk plâna inanırdı. Bir defasında İsmet Paşa Caddesinde köşkteki kızlardan biri için bir ev yapılacaktı. Şehircilik uzmanı Avusturyalı Örley bana geldi:

— Biliyorsunuz bu caddede dükkân olmıyacak Saraydan geldiği için reddedemediğim projede dükkân var, dedi.

Akşamüstü Çankaya'da Atatürk'e hikâyeyi olduğu gibi anlattım. Bana:

— Ne demek bizim icin plân mı bozulacak? Yarın projeyi istersin. Kendi elinle dükkânı silersin, demişti.

Bütün bu yazım İmar Bakanlığında yeni çağ şehirciliği kurulması fikrini yerleştirmek için yazılmıştır.

⁂

Yoksa çok şeyler yapılmıştır: Orta - Doğu Üniversitesi Amerika'dan kopmuş bir parça Şehirle Gölbaşı arasındaki dağlıkların ağaçlandırılması göz yaşartıcı bir başarı. Şehirdeki hastahane ve Hacettepe Üniversitesi öyle. Hele su meselesi. Demirel Ankara'nın bütün nüfus artışı ihtimallerine göre 2050 tarihine kadar su işini çözmüştür. Mamak'ın sonundaki gölü ve çevresini ağaçlandırmasını büyük zevkle gördüm. Geçen dört yıl içinde yapılan bu barajdan haberim bile yoktu. Gazeteler politika dedikoduları içinde böyle gerçekleşen büyük işlere haber yeri bulamamaktadır. Çiftlikteki Marmara Oteli de, dört yanı çamlıklar arasında, pek güzel bir eser.

ÖZLEM

Metin Toker, Cezayir, Mısır ve Irak ülkelerini dolaştıktan sonra Türkiye kapısından içeri girdiği vakit nefesini güç tutup:

— Sen nur ol Atatürk, diye haykırır.

Bu Araplık sözde ilerici. Asker sosyalistlerin elinde. Hepsi birbirinden kötü. Hepsi gelenek, görenek geriliği içinde. Arasıra aydın takımından biri kulağına eğilip:

— Araplık âlemine bir Atatürk yarabbi! diye içini çeker.

Bütün genç kuşaklara, Cezayir, Mısır, Irak üzerinden Türkiye'ye doğru bir sefer yaptırabilsek, üniversite duvarlarına:

— Mao..

— Çin yakındır, yerine:

— Nur ol Atatürk.. diye yazarlar mı dersiniz?

Dahası var: Türkiye'de bütün vaizci ve hutbeciler, medreseler, tekkeler, tarikatlar Atatürk'e karşı.. Atatürk onlarca «kâfir!» Atatürk Buda'ya döndü: Ülkesinde aşırı sağlar ve sollar adını bile unutturmak yolunda. Resmî günlerde bir tören. Ülkesi dışındaki müslümanlık dünyasında ise geceli gündüzlü beklenen bir Mehdi!

***

Aralarından zengin Mısır'ı ele alalım. Bağımsızlığını kazanmıştır. İngilizleri topraklarından kovmuştur. Coğrafya durumundan dolayı Amerika peşinde. Rusya peşinde. On yıl, on beş yıl rahat otur. Atatürk gibi yap. Ver gücünü iç kalkınmaya! Hayır. Nâsır Atatürk yerine Hitler'i örnek aldı. Büyük Arap İmparatorluğu kurmak yoluna gitti. Yemen'e asker. Suriye'de, Irak'ta, Ürdün'de, Libya'da, Tunus'ta, Fas'ta komplo ve ihtilâller tertipçiliği. Sonunda İsraili yok etmek için harbi kışkırtır. Şimdiki haline bakınız: Asker sosyalizmi rejimi ekonomiyi yıkmıştır. Süveyş Kanalı geliri durmuştur. Sina petrolleri elinden gitmiştir.

Turizm 1966'da 360 milyon doların yüzde yirmisine düşmüştür. Dışarıya borç : 2.000.000.000 dolar. Her yıl zahire, zeytinyağı, kahve, tütün almak için 270.000.00 dolar döviz lâzım.

Halbuki daha geçen haftalar Kahire sokakları dört yüz otuziki'nci defa Nâsır şerefine donatılmıştır : «Fantazya kesir, fülûz mafiş!»

Kahire 4.519.000 nüfuslu. Her yıl 150.000 daha işsiz. Semtler lâğımsız, ışıksız, susuz. Bazı evlerde yedi kişi bir odada. Hayat seviyesi bütün Orta - Doğu'nun en aşağısı. Sosyalist ekonominin tam iflâsı. Nâsır Heluan'da çelik endüstrisi kurmaya kalktı. Maden 800 kilometre uzaktan, kok Rusya'dan veya Almanya'dan geliyor. Mısır çeliği fiyat bakımından hiçbir yerde sürülemez. Eskiden Mısır Orta - Doğu'nun zahire anbarı idi. Şimdi 2.600.000 ton ithâl etmekte. Güneş var, üç, dört, hattâ beş mahsul almak imkânı var. El işi ucuz. Mısır'ın rahat ve mutlu olması için her türlü şart var.

İşte asker diktatörlüğü. İşte asker sosyalizmi.

⁂

Fransa seçim fırtınası içinde. Bu fırsatla anket anket üstüne. Anketlerden birine göre Fransızlara sormuşlar :

— Fransa sosyalist olmalı mıdır?

Yüzde altmış cevap : Evet. Yüzde kırkı : Hayır!

— Eğer Fransa sosyalist olursa hangi tip sosyalizmi benimsemelidir? Sovyet sistemi : Yüzde 5. İsveç sistemi yüzde 75

Jean - Jacques Servan - Schreiba diyor ki : «Sosyal adalet : İşte sosyalizm. Serbest rakipliği kaldırmak, otoriter plâncılık, kollektivist toplum değil.»

⁂

Geçenlerde Sovyet generali Grigorenko Taşkent'te yargılanan Kırım Türkleri lehine tanıklık ettiği için tutuklanmıştı. Bu fırsatla Kırım Türklerinin tarihte eşsiz faciası Le Monde gazetesinde bir daha meydana dökülmüştür.

Sovyet iktidarı bundan yirmibeş yıl önce köklerinden sökülüp Asya steplerine sürülen bu zavallı Türklerin yakasını bırakmamaktadır. Tekrar Kırım'da oturmalarına izin isteyen bir mühendis Türk 23 Nisan'da yargılanacaktı. Mahkeme önünde biriken Türklerin çokluğu yüzünden yargılama 28 ve 29 Nisan'a

ertelenmiştir. Kışkırtma ve Antisovyetik propaganda suçu ile mühendis iki yıla hüküm giymiştir. Mayıs'ta yeni yargılanacaklar var.

1943 kışında ve 1944 baharında düşmanla işbirliği yapmak suçu ile Kırım ve Kafkasya'daki milletlerden bazıları topyekûn kamyonlara ve hayvan vagonlarına tıkılmış, bir milyondan fazla kadın, çocuk ve ihtiyar, Merkez Asya'ya sürülmüştü. Erkekler cephede idi. Çeçenler, Kalmuklar ve Kırım Türkleri yollarda veya demir telli kamplarda öldüler. 1958'de Kruçef yirminci kongrede Stalin'in bu cinayetini ortaya atmıştır.

Bir rapora göre 18 Mayıs 1944'te ikiyüzbin kişi hemen evlerinden atılmış, sonra haftalarca Asya'ya götürülmüştür. İnsaniyetsizce şartlar altında bu ikiyüzbin Türk'ün yarısı yok olmuştur. Kırım'da ne kadar Türk'ü hatırlatan şeyler varsa, mezarlara kadar, tahrip edilmiştir. Yirminci kongreye rağmen Kırım Türklüğü hıyanet suçundan kurtulamamış, Kırım'a dönememişlerdir. Yüksek Sovyet Şûrasının kararı ile Kafkas milletlerinin ötekilerinden on bir yıl. Volga Almanlarından üç yıl sonra 1967'de Kırım Türklüğünün de suçu kaldırılmıştır. Fakat bu kararda Türklerden «vaktiyle Kırım'da oturan» diye bahsedilmiştir. Ülkelerine dönmek isteyenler geri çevrilmiştir. Dilekçe verenler yıllarca hapis cezası yemişlerdir. 1968 Nisan'ında Taşkent'te Lenin'i kutlamak için toplanan Türkler ordu ve milis kuvvetleri tarafından dağıtılmış, üçyüzden fazla adam tutuklanmıştır. 1968 Mayıs'ında Moskova'da sekizyüz Kırım Türk'ü temsilcisi yakalanmıştır. Bunlar Merkez Komitesine bir dilekçe vermeğe gelmişlerdi.

Kırım Türklerinin göçten beri yüzde kırkaltısı yok olmuştur. Resmî makamlara göre bu bir iftira imiş: Yok olanlar sadece yüzde 22 imiş!

***

Markopaşa san'atçılarından birinin eşinden aldığımız mektupla bu haftaki konuşmamızı bitirelim:

9.5.1969 gecesi Antalya'nın Serik ilçesinde irticai bir olay meydana gelmiş, gericiler oyuncularımıza saldırmıştır. Bu olay belki sade bizi üzüp, belki sadece bize maddî ve manevî zarar vermiştir. Ama daha ziyade toplumumuzu ilgilendirmektedir. Bugün bize, yarın size. Bu gitgide azıtan ve ülkemiz için zararlı

hâlâ gelen olaylar, üzerinde durulmadıkça daha ne kadar sürecek sonu ne olacaktır?

«Bir Türk kadını, bir eş olarak soruyorum: Gazetelerimizde çıkan, ön plânda yer alan «İnönü Bayar ile görüştü - Malaysia Başkendinde Kan gövdeyi götürüyor - İki Vapur Çarpıştı Biri karaya oturdu - Jacques iki nişan yüzüğü taşıyor» gibi manşet atan yazılardan çok daha önemli değil midir bu olay?

Bir tiyatro grubu, her türlü sıkıntıya, yorgunluğa karşı hem geçimini sağlamak, hem de eğitici olmak gayesiyle kilometreler katederken can korkusu içinde mi olmalıdır?

«Böyle bir olay çok kısa bir zaman önce Ankara'da da olmuş, protesto mahiyetinde yürüyüş de yapılmıştır. Bizim başımıza gelenin bundan farkı nedir?

«Olayların üzerinde durulması için mutlaka bir cinayete kurban gitmek, yahut başta olmak, tanınmış olmak mı gerekir?

«Markopaşa Oyuncuları her şeye rağmen, canlarını dişlerine takarak inandıkları yollarına devam etmektedirler. Ve İçişleri Bakanı Faruk Sükan'dan kendilerini savunabilmek için silâh ve silâh taşıma izni istemişlerdir.

«Ben; bir eş olarak, Türk olarak ve Türkiye'de eşimin yaptığı bu seyahatten endişe duymakta, üzüntü içinde yaşamaktayım. Kısacası, sanki eşim savaş içinde bulunduğumuz bir ülkeye gitmişcesine.

«Bunun sorumluluğunu kim taşıyacak? Sesimi ilgililere duyurabilmek isterdim. Bütün çaresizliğimle sesleniyorum. Bize, bana yardımcı olun! Saygılarımla - Oben Güney'in Eşi.»

GERİCİLİK

Genel Kurmaydan Cumhurbaşkanlığına haber getiren yüksek rütbeli subay, İnönü'nün çalışma odasına girdi. Masanın üstünde bir gazete vardı. İnönü:

— Havadisi nasıl buluyorsun? diye birinci sayfadaki altı sütunluk başlığı gösterdi. Başlık İmam - Hatip Okullarının açıldığını haber vermekte idi. Subay:

— Korkarım, Paşam! dedi.

— Neden korkuyorsun? Millet böyle istiyor.

Subay tekrarladı:

— Korkarım Paşam!

— Korkma, dedi. İnönü, üç beş yıl içinde evirir çevirir, bir yoluna koyarız.

Ne var ki İmam - Hatip Okulları lise öğretimi verecek, felsefe öğretecek, yeni din adamlarını Medenî Kanun eğitimi ile yetiştirecek bir proglamla açılmış meslek okulları değildi. Doğrudan doğruya eski medrese adamlarına bırakılmıştı. Fıkıh okutulacaktı. Fıkıh şeriatçı yetiştirir. Öğrenciler okulda takunya ile dolaşıyorlardı. Bir yandan da Kur'an kursları ilkokul yaşındaki çocuklara sağdan yazı öğretiyordu. Daha sonra İslâm Enstitüleri ile medrese teşkilâtlanması tamamlandı.

Demokrasinin ilk kurbanı eğitim birliği idi ki lâyisizm ile birlikte bütün devrimlerin temel taşıdır.

Gerçekte o gün yeni 31 Martların temeli atılmıştı.

Grup toplantılarında ilmihâl tartışması yapıyorduk. Bizler isteyenin çocuğuna ilmihâl dersi verilmesi taraflısı idik. Muhafazakârlar, seçimi din ve mukaddesat tâvizleri vermeksizin kazanamayacaklarını öne sürüyordu.

İmam - Hatip Okullarından durmaksızın, kendi kendini yetiştirenler müstesna, şeriatçı, Kur'an kurslarından köy hocası çıkıyordu. Bunlar ilmin de, medeniyetin de, Atatürk'ün de düşmanı idiler. Camilerimizi kaplıyorlardı. Yüzler, binler, onbinlere ulaştı. Menderes'den sonraki ilk İnönü kabinesinde bakanlık alan bir genç gazetemize gelmiş, Bedii'ye:

— Ağabey, hani Menderes'in kullandığı elli bin hoca yok mu, onları şimdi biz kullanacağız, demişti.

Kur'an kurslarını Anayasa'ya aykırı bulduğu için kapatan Amasya Valîsi İnönü hükûmeti tarafından yerinden kaldırılmıştır.

Böylece din ve mukaddesatçılık pek az farkla bütün iktidarların malı olmuştur. Eğitim birliği de hiç bir muhalefet tarafından benimsenmemiştir.

Bir ölünün namazını kılmamak ilk defa olmamaktadır: Ya ikinci, ya üçüncü olaydır. Daha birinci olayda Diyanet İşleri Başkanlığı sert tedbirler almalı idi. Tabii görevlerini yerine getirmiyen imamlar bir daha alınmamak üzere din adamları kadrolarından atılmalı idi.

Allah'sızım demiyen bir müslümanın Allah'sızlığını hiç kimse ileri süremez. Ömrü baştan başa günahla dolu bir kul da son nefesinde ahrete imanlı gidebilir. Bu yalnız Allah'la kulu arasında bir meseledir.

Bu imamlar her gün kaç hırzısın, kaç dolandırıcının, kaç ana - baba kaatilinin namazını kılmaktadırlar? Gerçekte Ankara olayı siyasî bir olaydır. Rahmetli Öktem lâyisizmin savunucusu idi. Gericiler bunu protesto etmek için camiye gelmişler, imamların namaz kılmasına engel olmuşlardır.

Bu kapkara bir cehalet yığınıdır. Halk vicdanını pençesine geçirmiştir. Sıkı dayanışma hâlindedirler. Aydın hocalara da karşıdırlar. İnönü'nün ektiği tohum ülke boyunca mahsûlünü vermiştir. O kalabalık içindeki acıklı resmini görünce hatırıma bir şarkının mısraı geldi: «Bir perişan hâlini gördüm unuttum hâlimi!»

İlk hesap verecek odur.

Kimdir o eski Buhara başlıklı kesme sakal ızbandut? Ankara'da Kıyafet Kanunu, ki Anayasanın korurluğu altındadır, yürürlükten kalkmış mıdır?

Yeniden şarklı ve geri, garplı ve ileri iki milleto mi bölünüyoruz? Garplı ve ileri takımın üstüne aldığı görev şarklı ve geri sürüyü sömürmek midir?

Yapacak bir iş var, ama yapılmaz: İki ucun birindeki komünistlikle öbür ucundaki gericiliğe karşı açık tedbirler almak!

Sol gazetelere bakınız: Aynı cenaze alayında Hükûmetin, Adalet Bakanının çelenklerini geri atmışlardır. Cumhurbaşkanının çelengi güç kurtulmuştur. Bunlar da komünistlerdir. Bu da kızıl 31 Marttır. Ama sol gazetelerde yan çizilmiştir. Bir cenaze onlar tarafından da siyasî maksatla kullanılmıştır.

Hiç bir bildiride bu çelenk işi ele alınmamıştır. Niçin? Gericilerin gösterisini hükûmete mal etmek için! Demek ki komünistlerin gösterisini de bütün bildirici ve söyleyiciler benimsemektedirler.

⁂

Geçen gün Atabey'e acıdım. Bostancı ile Kadıköy arasındaki bütün pis suları toplayıp Kadıköy rıhtımı ucundan 1800 metre ilerde ve 30 metre derinliğinde denize dökecek kanalizasyonu ihale etti ve temelini attı. 1970'den sonra artık Kurbağalıdere önlerinde bile denize girebileceğiz. Sol gazetelerden hiç birinde bu haber yok. Varsa TRT, yoksa TRT!

Bu fırsatla bazı şeyler daha öğrendim. İstanbul kaynak sularından Taşdelen'in tesisleri o kadar kötü imiş ki içilmesi sağlık bakımından doğru değilmiş. Mal Evkafın. Bunca eski eserleri onarım altına almıştır. Nasıl olur da halka bu kadar sevdiği suyu pis ve mikroplu olarak içirir?

Belediyenin iki suyu varmış: Biri Hamidiye, öteki Kayışdağı! Hamidiye suyunun düzelmesi dört buçuk, Kayışdağının düzelmesi kırk beş milyon liraya bağlı. İstanbul Belediyesi paraca yoksul. Meselâ bütün alt yapısı tamamlanmış olan Zürih halkı yalnız bakım için adam başına günde 580 kuruş, İstanbul halkı sadece 50 kuruş verirmiş. Hiç olmazsa özel idarenin gelirinden yarısını şehre bırakmak doğru olmaz mı idi?

Oysa tütüne zam olmuş, Belediyenin aldığı 4.000.000 lira kesilmiştir. Danıştay futbolün eğlence sayılamıyacağına karar vermiş. Belediye 5.000.000 lira kaybetmiştir.

Belediye trafik meselesi üzerine düşmüş. Sırası ile Aksaray, Azapkapı, Tophane, Dolmabahçe, Beşiktaş, Harbiye, Pangaltı

geçitleri yapılacak. Karaköy'de Perşembe Pazarı caddesinden Necatiboy caddesine bir köprü atılacak. Yalnız demiri devletten verilecek olursa Kasımpaşa - Cibali köprüsü kurulacak. Geçen yıl 9.000.000 liralık turizm yatırımı yapılmış. Bu yıl için 46.000.000 liralık yol ihâle edilmiş. Şehrin çeşitli semtlerinde dört beş katlı otoparklar da plânlanmış. Parasızlık için fena şeyler değil bunlar.

Geçenlerde «Anayasaya Aykırı» başlığı ile bir yazı yazmıştım. Bu yazının Danıştay'a ait fıkrası üzerine aldığım bir mektubu yayınlıyorum:

«Çok Muhterem Efendim,

Seneler var ki makalelerinizi ilgi ve zevk ile okurum. Hemen her zaman yazdıklarınızla mutabıkım. Güzel yurdumuzun Moskof eline düşmemesi için yaptığınız mücadelenin her zaman takdirde anılacağına şüphe yoktur. Bugünkü (25 Nisan) «Anayasaya Aykırı!» makalenizi de yine takdir ederek ve katılarak okudum. Yalnız bir ciheti size arzetmekten kendimi alamadım.

«Ben 27 Mayıs'ı müteakip yapılan tasfiyede emekli edilmiş bir subayım. Rütbem tuğamiral olduğuna göre sizin yazıdaki «Orduya geri verilen emekli bir general!» tarifi içine girmekteyim. Mutlu ihtilâli hemen müteakip hakkımızda ne kadar hakaretler yağdırıldığı malûmdur. O gazetelerin bir kısım kupürleri bende mahfuzdur. Şunu da ilâveten arzedeyim ki ilk subaylık günlerimden beri her terhis ettiğim kur'aya «Her zaman hakkınızı arayınız. Eğer hakkınızı ararsanız memleketiniz yaşanacak bir yer olur» tavsiyesinde bulunmuştum. Kendim bu tavsiyeden dışarı çıkabilir mi idim? Sekiz sene uğraştıktan sonra emeklilik işlemini iptâl ettirdim ve iptâl ilâmından sonra sekiz ay daha uğraşarak orduya döndüm. Yine şunu ilâve edeyim ki hiç bir kimseye ve zümreye intisabım yoktur, hattâ avukatım bile yoktur.

«Makalenizde yazdığınız her şey doğru, buna inanıyorum. Ama iş bana yani orduya geri verilen generale gelince, acaba dedim: «Yazı haklı olduğuna göre haksız olan benmiyim?»

«Yüce Danıştay'ın sanki memuriyet bir memurun babasından kalmış mirası veya tapulu malı imiş gibi o memurun o memuriyetten başka yere tâyini yolundaki idare tasarrufunu iptâl ve tehir kararlarına ötedenberi şaşarım. Ama, Halk Partisinin tâyin eylediği bir Danıştaydan bir mutlu ihtilâl tasarrufunu

İptâl kararı istihsal etmek böyle miras veya tapulu memurlyet hâli ile kıyaslanabilir mi? Takdir zâtı âlinizindir.

«Ordumuzdan senelerden beri ayrı kalmış bulunduğum için dinamik orduya (yani benim tasfiye edildiğim orduya) mensup arkadaşlara, emeklilik işlemleri Danıştay'ca iptâl olunmuş diğer generaller arasında emeklilikleri haklı ve kanunî olup da bu haklı ve kanunî işlem Danıştay'ca sizin makalenizin ifham eylediği şekilde haksız ve kanunsuz olarak iptâl olunmuş general var mıdır diye sordum. Aldığım samimi cevap hayır oldu. Bu durumda karar yine size düşmektedir.»

***

Tanzimat'ı iflâs ettiren sebep hem şarklı hem garplı bir toplum olarak kalabilmek hayâlinden kurtulamamaktı. Şarklı olarak din rejimi altında idik. Padişah aynı zamanda halife idi. Sadrazamın yanında Şeyhülislâm otururdu. Sivil mahkemeler yanında şer'iyye mahkemeleri vardı. Kız okulunda edebiyatı bir haremağası okuturdu. Kadın erkeğin kölesi idi. Ramazanda oruç tutmayanı hapse atardık. Musiki konaklarda alafranga, kahvelerde alaturka idi. Milletvekillerinin yarısına yakını sarıklı idi.

Atatürk Türklüğü bu ikizlikten kurtarmıştır. Kurtuluşumuzun temeli lâyisizm ile eğitim birliğidir.

Bir toplum baştan sona, Rusya'da olduğu gibi, devrim eğitiminden geçmedikçe rejim yerleşmiş olmaz. Bizde demokrasiyi Atatürk iki defa denemiştir. İkisinde de lâyisizm ve eğitim birliğini istemiyenlerin ayaklandırdığı gericiler yüzünden demokratik rejime kavuşmaktan yoksun kaldık. Şimdiki demokrasimizi sağda şeriatçılık, solda komünistlik yıkmağa çalışıyor.

İmam - Hatip Okulları bir meslek okulu olarak açılmalı idi. Bu okullarda fıkıh değil, Medenî Kanun, bir yabancı dil okutulmalı idi. İmamın görevi namaz kıldırmak, bilmiyenlere oruç, zekât gibi borçları öğretmek olmalı idi. Hatip rejimin adamı olmalı ve görevi kürsüden Kur'an'ın ahlâk ve fazilet âyetlerine dayanan hutbeler okumak, vaızlar vermek olmalı idi.

Gene de böyle yapılmalıdır. Bütün partiler bu esaslarda birleşmelidirler. Dini politikadan ayırmalıdırlar.

Bu iki uçla, şeriatçılık ve komünistlikle, oynamanın sonu hayırlı değildir; Türkiye şartları içinde!

KOMİTE

Önümde bir sürü resim: Kendimi elli yıl önce jandarma baskınından geçen bir ermeni ihtilâlcileri komitesinin vesikaları karşısında sanıyorum. Bir yığın silâh, duvarlar dolusu da yazı!

Hayır. Bunlar fikir kulüpleri baskınından ele geçme şeyler. Molotof kokteyleri, haber alıp verme cihazları, bir yazı: «Kahrolsun sanat. Sanat yok, devrim var.» Bir başkası: Mao devri». Bir sandık içinde yakıcı madde dolu şişeler. Bir ayrı yazı: «Devrim yakındır.» Bir başkası: Lenin.» İçleri boşaltılarak Molotof kokteylleri hâline getirilen yangın söndürme cihazları. Benzin bidonları ile bez sarılmış sivri uçlu sopalar. Bir yazı daha: «Senin malın benim malım. Benim malım gene senin malın — Mao.» orak çekiçli ve gamalı haçlı afişler, klüp duvarında Ho Chi Minh'in resmi. Yerde Türk bayrağı, kokteyl kovası, telsiz verici anteni ve atılacak taşlar.

İşte solcu gençliğin reformculuğu!

⁂

Bu fırsatla bir yetkili tarafından yazılmış mektubu yayınlıyoruz:

«Sayın Falih Rıfkı Atay,

Memleketimizin Bolşevik ihtilâline gitme rüyalarını gören anarşist bir grubun bu ortamı hazırlama faaliyetlerinin içerisinde bulunduğu hakkında artık şüphe kalmamıştır.

Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin en az benim kadar didinen yüzlerce öğretim üyesinden biri olarak başından beri bu anarşist grubun korkunç ve iğrenç suratları karşısında durdum, bunun tevlit ettiği her türlü davranışa maruz kaldım, fakat bu yorgunluğumu bizler gibi düşünen, bu karşı reaksiyonu açıkca

yapmayı bir memleket vazifesi sayan yazarlarımızın, başlıca sizin ve Sayın Bedii Faik'in satırlarında dindirdim. Ancak, 19 Nisan 1969 Cumartesi günkü Dünya Gazetesindeki «Üniversite Komünistlerinin Azgınlığı» isimli yazınız ve Sayın Bedii Faik'in «Kırk Haramiler» isimli yazısıyla ilgili olarak beni üzen bir hususu belirtmeme ve bu vesile ile O.D.T.Ü. hakkındaki bazı yanlış anlamları düzeltmeme müsaadenizi rica ederim:

Adı geçen makalenizde O.D.T.Ü. için «Burası tam bolşeviklik ocağı idi» ifadesi bu üniversitenin bütününe şamil bir mahiyette olup bizler için üzücü olmuştur.

Aslında memleket bütünlüğüne yönelmiş birçok anarşist hareketin genellikle cezasız kaldığı, âşayiş konusunun endişe yarattığı bir ortamda bir çok üniversite mensubunun, müsbet görüşe sahip olduğu hâlde kendisini bu anarşistlerin karşısına ismen koymaktan çekindiği hazin bir gerçektir:

1. Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin dört fakültesinden iki ana fakültesinden biri Mühendislik Fakültesi, diğeri de Fen ve Edebiyat Fakültesidir. Bu iki fakülte toplam 5500 öğrencinin 5000'ini temsil etmektedir ve bu iki fakültenin öğretim üyeleri ekseriyetle ve öğrencileri genellikle, bu maksatlı anarşist hareketlerin karşısındadırlar.

Ancak yukarda bahesttiğim sebeplerle oldukça büyük bir öğretim üyesinin ismen kendisini bu tehlikeli grubun karşısına koymaktan çekinmekte olduğu da acı bir gerçektir.

2. Diğer iki fakülte, İdarî İlimler (takriben 300 öğrenci) ve Mimarî Fakülteleridir (takriben 200 öğrenci). İdarî İlimler Fakültesi öğretim üyeleri ve asistanları hemen hemen tümüyle sol ve aşırı sol uçtadır. Mimarî Fakültesi öğretim üyeleri için de çoğunlukla aynı şey söylenebilir.

3. Bütün hâdiseler bu 400 - 500 öğrenci tarafından yürütülmekte ve bir o kadar öğrenci de bilerek veya bilmeyerek bu grubun gayelerine âlet olmaktadır. Bu grubun 150 kadarı sopalı, bıçaklı ve silâhlıdır ve boykotu takip eden işgal ve tahrip hâdiselerinde en aktif yolu oynamışlardır. Bu aşırı gruptan, bir kişi hariç, hiçbiri maalesef jandarmanın yaptığı baskın ânında yakalanmamıştır. 2000 öğrencinin kaldığı yurtlara kaçan bu öğrencilerin bir kısmı da halen yurtlardadır.

4. Hâl böyle iken bu anarşist grubun yaygaraları, sistemli ve plânlı faaliyetleri uzaktan çok büyük bir kütlenin hattâ bü-

tün O.D.T.Ü.'nin sesi gibi aksettirilmekte ve bunda da muvaffak olunmaktadır.

5. Üniversitemizin Akademik Konseyinde Fakültelerin büyüklükleri hakkında yukarda arzettiğim hususlara rağmen her fakülteden eşit sayıda olmak üzere 3'er temsilci bulunmaktadır. (Rektör ile birlikte 13 kişi). Karar için üçte iki çoğunluk gerekmektedir. Tahmin edeceğiniz 6 üye otomobilin yakılması hâdisesinde cezaların tasdik edilmesine mâni olmuş ve bunun verdiği cüret öğrencileri Nisan ayı başında vukubulan hâdiselere götürmüştür. İşgal olayından sonra, işgal edilmemiş birkaç bölüm içinde birkaç saat bulunmanızı isterdim.

Komünist Rusya'da göremiyeceğiniz seviyede bir terör havası içinde, şahsen bir hafta yaşadım. Tam bir tasvire kalemimi yeterli bulmuyorum.

6. 12 Nisan 1969 günü boykot ve işgaller bitip öğrenciler derslere girmediği takdirde üniversitenin 1 Ekim 1969 gününe kadar kapatılması kararı Akademik Konseyce alınmış ve bildiğiniz gibi boykot ve işgalin kalkmaması üzerine, uygulanmaya başlanmıştır.

7. İdarî İlimler ve Mimarî Fakültesine mensup öğretim üyeleri ve geri kalanı aynı fakültelerin öğrencilerinden müteşekkil 300 - 500 kişilik bir grup üniversite sahası içine girip malûm faaliyetlerine yeniden devam etmek için kudurmuş bir faaliyat sarfetmektedirler. Halen üniversite dışına sürülmüş bu grup âtıl kalmıştır. Kızılay meydanına çıkmaktan korkmaktadır, çünkü halktan dayak yiyeceklerinin muhtemel olduğunu bilmektedirler. Gayeleri üniversiteyi açmak değil, üniversite sahasına girmektir. Bizim gayemiz ise üniversiteyi çalışabilecek bir şekilde açmaktır.

8. Halbuki aşırı solcu ve anarşist öğretim üyelerinin ve öğrencilerin tasfiyesi, Akademik Konseydeki terkibin yeniden düzenlenmesi, 2000 öğrencinin kaldığı öğrenci yurtlarının bir disipline sokulması ve bu yurtlarda geceleri dayak ve tehditle öğrencilerin anarşist hareketlere zorlanmasına mâni olacak gerekli tedbirlerin alınması için üniversitenin zamana ihtiyacı vardır. Bu husus öğrencilerin birer sömestr kaybına sebep olmadan (sömestri uzatmak, yaz sömestri yapmak gibi) yapılabilecektir.

Bu hıyanetliklere karşı milletçe el ele gelebileceğimiz günlerin özlemiyle arzederim.»

İnönü yeni TRT Tasarısının Türkiye'yi altmış yıl geri götüreceğini söylemiştir.

60 yıl. Yani 1908.

Hükümeti tenkid ettikleri için gazeteci Zeki ve Samim'lerin sokaklarda öldürüldüğü İttihad - ve - Terakki devri bu 60 yıl içinde.

Ağahan'ın mektubunu yayınladıkları için İstanbul gazetecilerinin İstiklâl Mahkemesine verildikleri Cumhuriyet devri bu 60 yıl içinde.

Bir hastalık haberi verdiği için Ahmet Emin Yalman'ın gazetesinin «İlga» edildiği devir bu 60 yıl içinde.

Refik Saydam'ın nezle olduğu gibi havadisleri veren gazetenin «bilâ müddet tatil» edildiği İnönü devri bu 60 yıl içinde.

Ne imiş Türkiye'yi bu altmış yıldan beri götürecek kanun tasarısı? Radyonun köy saatinde bolşevik propagandası yapılmasını önliyecek tasarı!

Türk radyolarının TİP ve ortanın solu propagandacısı olmasını kontrol etmeği sağlıyacak tasarı!

Ayıp ve günah yahu!

⁂

Bu da İstanbul Şehir Tiyatrosu grevi üzerine «Eski bir tiyatrocu» imzası ile aldığım bir mektup:

«Türkçede (haricten gazel okumak) diye bir ifade vardır. Benimki de o hesap. Fakat bu çorbada bir hayli tuzu olan emekli bir tiyatrocu olarak Şehir Tiyatrosunun içine saplandığı veya kasden saplatıldığı durum karşısında, şahsen üzüntü duyarak, bu satırları yazmaktan kendimi alamadım.

«Olup bitiye getirilen bu grev kararında mantık sahibi bir kimsenin çıkıp da realiteyi görmemiş ve savunmamış olması cidden şaşılacak şeydir. Bu topluluk içinde sağduyu sahibi hiç kimse yok mu idi? Belediyeyi dize getireceğini düşünmek için insanın lüzumundan pek fazla saf olması lâzım gelir.

«Şehir Tiyatroları (nev'i şahsına münhasır) kuruluşlardır. Eski zamanın Darülbedayi'i, Reşat Rıdvan Beyleri, Cemil Paşaları bir yana bırakalım, rahmetli Üstündağ'dan sonra, bir kısmı Allah'ın rahmetine kavuşmuş, bir kısmı hayatta bulunan bir çok belediye reisleri, bu topluluğu yaşatmak için hiç bir fedakârlıktan çekinmemişlerdir.

«Şehir Tiyatroları herhangi bir fabrika, yiyecek pazarı, bir ticaret yeri gibi düşünülemez. Böyle kuruluşların bir çok taahhüt işleri, stokları, iptidai madde hesapları, şunları bunları vardır. Uzun zaman muattal kalması felâketlerine sebep olur. En kısa zamanda işçileri ile anlaşmak zorundadırlar. Belediye öyle mi? Sayısız amme hizmetlerinin zorlukları içinde. Tiyatro gelirlerine her yıl, para ekliverek onları ayakta tutan belediye, tiyatro kapılarının kapanması ile zarara değil, kâra girer. Grevin aylarca devamlı belediye için kârlı olduğu kadar, tiyatro mensupları için felâkettir. Nitekim hepsi şimdiden yarım maaşlarını almamışlardır. Kendilerini güç idare eden bu kuruluşların en azından 200.000 lira tutan bir ücret açığını nasıl karşılayacakları olsa olsa alay ve eğlence konusudur. Bir grevi aylarca sürdürecek bir sendikanın, mensuplarını aç bırakmamak için kasası tıklık tıklım dolu olmalıdır. Hemen hepsi günlük ihtiyacı ile geçinen bu bir sürü insanı öyle beş buket çiçek, bir kuru pasta ve şâirane sempati sözleri ile beslemek imkânı yoktur. Üç beş sendikacının mânasız, belki de kasdî teşebbüsü ile bu şuursuzluğa kapılan san'atçılarımız, şimdiden hareketlerinin vehametini anlamışlardır. Ne oldu ise yarım maaşlarına olmuştur.»

***

Bir sırada dört kadın resmi. Gazetenin birinci sayfasında. Yanlarındaki erkek diyor:

— Dört karımı ona çıkaracağım!

Medenî Kanun memleketinde söyleniyor bu söz!

Medenî Kanun ki Anayasa'nın korurluğu altındadır. Acaba:

— Medenî Kanun'a göre senin bir karın olabilir. Nereden çıkardın bu dört kadını? diye o adamı sigaya çekecek savcı nerede?

Simav'da bir vaizci hoparlörle dışa verilen bir vaizinda:

— İmam nikâhı ile evlilikten olmıyan çocuklar piçtirler! demiş.

Oysa şimdiye kadar Medenî Kanun'a göre evlilikten olmıyan çocukları kanunlarla piçlikten kurtarıyorduk.

— Asıl imam nikâhı ile evlilikten olma çocuklar piçtirler! diye vaizcinin yakasına yapışan savcı nerede?

İşte İmam - Hatip okullarında fıkıh dersi okutmanın sonucu!

Türkiye'de doğan çocukların yarısı öbür yarısına göre piç!

Oy toplıyacaklar çünkü Anayasaya yemin eden politikacılar!

«TAHİR İLE ZÜHRE»

Üniversite bolşevikleri Kültür Sarayı'nın açılış törenine de yetiştiler. Yayınladıkları bildiriye göre «Halkın yapıtı (eseri demek) halkça açılırmış. Gecekondulardaki yurttaşlarımızın, köylülerimizin ve işçi kardeşlerimizin ulusal (millî demek) kültürden pay alabileceği yer ancak bizim kültür merkezimiz olabilirmiş. Bu binanın harcında Türk emekçilerinin çalınmış gücü ile Türk köylüsünün karasaban arkasında döktüğü alın teri varmış. Bu sebepten adının «Köylü - İşçi Kültür Merkezi» olmasını ve ülke sorunlarının (meselelerinin) çözümlendiği, ulusal (millî) kültür değerlerinin yarına dönük bir şekilde üretildiği tiyatrosunda en cahil vatandaşlarımızın anlayacağı kendi oyunlarının oynandığı bir yapı olmasını isterlermiş.»

Demokrasi bile denmez buna. Asıl amaç halkı kültür sarayında verilecek temsillerden zevk alabilecek bir eğitimden geçirmektir. Kültür Sarayı perdesinin ortasına beyaz bir bez parçası geçirerek karagözcü Ali Efendi'ye «Tahir ile Zühre»'yi oynatmak, sahnede hora tepindirmek değildir.

Vaktiyle Fransız sosyalist lideri Jaurès omnibüste birinci mevkiin bulunduğu ikinci kata çıkıyordu. Aşağı katta oturan işçiler:

— Bak bak, bizimki birinci mevkie çıkıyor, demeleri üzerine arkasına dönmüş:

— Amacımız kendimiz de sizin yerinize inmek değil, sizi de bizim yanımıza çıkarmaktır, demişti.

Biz bu maksatla halk çocukları için bir sürü kültür sarayı yaptık: İşte üniversiteler!

«İşçinin çalınmış gücüne, köylünün alın terine» gelince bu sarayda çalışan işçiler otuz kırk lira gündelik almışlardır ki Rus

işçisi rüyasında görmez. Köylülerimiz ise vergi vermez. Kültür Sarayı özel sektör vergileri ile ödenmiştir.

Ertesi sabah sarayın camları kırılmasına ne dersiniz? «Çeşmebaşı» balesini mi, «Aida» yı mı protesto? Bizde komünistlik de bayağılaşarak itliğe döndü. Orta - Doğu Üniversitesinin işgal kaldırıldıktan sonraki hâlini gördünüz. Bu itler ancak eşine Amerika'da rastlanabilecek o kültür sarayına lâyık mıdırlar? Gecekondularda oturan vatandaşlarımızın çocuklarını parasız yediren, içiren, barındıran, okutan sarayı ahıra çevirenlere itten başka ne ad takabilirsiniz?

⁂

Sağcı öğrenciler takımı da başörtülü softa kadına bir konferans verdirmişler. Bir yanda başları örtülü kadınlarla harem, bir yanda erkeklerle selâmlık.

Atatürkçülük düşmanı bunlar.
Şeriat ahlâkçıları bunlar.

Sözde komünistliğe karşı imişler. Komünistliği besliyen, bir çok aydınlara benimseten de bunlar.

Asya'da ve Afrika'da gerilik ve gericilik iktidara komünistliği getirir.

Aynı softa kadın o hafta lüks otomobili ile İzmir'de yargılanmıya gitmiş. Etrafında çenber sakallı kara takım.

Yoksulların parası ile alınan lüks otomobil günah değil demek.

Türkiye'de hiç bir kuvvet kadını tekrar hareme sokamaz. Kadın mühendistir, hekimdir, yargıçtır, işçidir, erkeğin olabildiği her şeydir. Yığının cahilliğini ve saflığını sömürenler bunu bilmektedirler. Fakat ticaretin kadın tellâllığından sonra gelen en bayağı cinsini meslek olarak seçmişlerdir.

Bu kadın softanın yeri tımarhanedir.

⁂

Doğu'da bir yerde bulunan bir tanıdığımdan acı bir mektup geldi: «Muhit önceleri bana saf, temiz, misafirperver, mert doğumlu insanlar diyarı gibi geldi. Zaman gösterdi ki burası

şeyhlerin, seyyitlerin, ağaların, hatta nemrutların ülkesi imiş. Kaçakçıların, haydutların kol gezdiği, milli olmıyan hareketlerin oluştuğu yerler. Gelecekteki Kürdistan subaylarının, âmir ve memurlarının vatanı. Baştakilerin halka:

— Bakın Türk memurlar sizi nasıl sömürüyor, diye kışkırttığı bölgeler. Canına kasdedileceği sırada hasmını vuran savcı, çoluk çocuğunun canını güç kurtaran Midyat savcısı, delirecek hâle gelen benim kuşağım. Politikanın samimiyetsizliği, türlü çelişmeler, yüzde 95'inin Türkçe bilmediği bu yerleri artık b i z i m yapmanın zamanı geçmek üzere.»

İşte Türk partilerinin Doğu ile oynamalarının sonucu. Bazıları oportünistçe, bazıları alçakça! TİP Kürdistancı. Neden? Gelecek seçimlerde bir kaç milletvekili daha çıkarabilmek için. Doğu kendi devrinde geri kalan C.H.P.'nin solcuları da doğu sömürücüsü.

Hatay'da Türkleşmeğe yüztutan Alevîleri yeniden Araplaştırdıkları gibi!

Bize öyle geliyor ki nasıl meşrutiyet Rumeli'yi söküp götürmüşse, demokrasi de Doğu ile Hatay'ı vatandan koparmak yolunda!

Politikacılık kanserine tutulan Türk partilerinin bir büyük eksiği var: Vatanseverlik!

Vatanı her türlü hırsların üstünde tutmak!

⁂

Kültür Sarayı'nın açılış töreninde Ebert'i görünce, onu Türkiye'ye getirip operanın temelini attıran rahmetli Saffet Arıkan'ı hatırladım.

Balkan harbinden önce Yemen'e gönderilen İzzet Paşa yanına birkaç değerli kurmay almış: İsmet Bey (İnönü), Salih Bey (Omutak), Saffet Bey (Arıkan) bunlar arasında. Yemen'de vakit geçirmek güç. Yalnız kendi başlarına briç oynamak!

Bir aralık memleketine dönecek olan bir Fransız mühendisinin gramofonu ile plâklarını satacağını öğrenmişler ve satın almışlar. İşin kötüsü bütün plâklarının alaturka olmaması idi. Bir tanesini koyarlar. Daha yarısına gelmeden, bırak şu zırıltıyı, der, çıkarırlar. Fakat onları çalmaktan başka yapılacak şey de yok. Sonunda içlerinden biri hoşlarına gider. Tekrar ederler: «— Bu de pek fena değil!» diye bir ikincisine alışırlar. Nihayet

hepsi zevklerine gider: «— Musiki, musiki, Batı musikisi...» hükmüne varırlar.

Gel zaman git zaman, İsmet Bey Başvekil, Saffet Bey de Milli Eğitim Bakanıdır. Atatürk ise alaturka musiki eğitimi almışsa da:

— O bizim keyfimiz... Asıl musiki Batı musikisidir, inancında.

İşte o Fransız mühendisinin gramofonundan bugünkü Türk operası çıkmıştır.

San'atçı yetişiyordu. Fakat oynıyacak binaları yoktu. Hergele meydanı olan yerde şehircilik projesi opera için bir yer ayırmıştı. Bu yer kamulaştırılmamıştı bile! Mısır'ın opera san'atçıları yok, fakat bir opera binası vardır. Demokrasi yaklaşıyordu. Ben okuma yazma bilmiyenleri de kadın erkek içine alan tek dereceli seçimle demokrasinin memleketin başına getireceği belâları biliyordum ve böyle bir rejime geçilmesine karşı idim. Yeni rejim hiç bir zaman Opera'yı yapmıyacaktı. San'atçılar da dağılacaktı.

Rahmetli Hasan Âli Yücel'le o sırada Türkiye'de bulunan Profesör Bonatz'dan sergi binasını operaya çevirtmek için faydalanmayı düşündük. Maliye Bakanı Nurullah Sümer de bize yoldaş çıktı. Profesörle görüştüm. Binayı görüp geldi:

— Beni böyle bir yapı ile uğraştırmak seksen yaşında bir kadınla flört ettirmeğe benzer, dedi.

Aman etme, hocam, canım etme, dedik. Bir daha gördü:

— Bu sergi binası bir kiliseden taklid edilmiş. Operaya çevrilmesi kolay. İbadet edenlerin yerini seyircilere, ibadet yerini sahneye, papazların yerini de san'atçılara ayırırım, olur, biter, dedi.

San'atçılar ilk yuvalarına kavuştular.

Yakın dostum Lütfi Kırdar'la Açık Hava Tiyatrosu ile İstanbul opera binası için anlaşmıya vardık. 1950 gelmeden önce Açık Hava Tiyatrosu meydana çıktı.

Opera demokrasinin D.P. devrine geldi çattı.

Hiç unutmam, şehir işleri üzerine konuşmak için Fahreddin Kerim beni de evinde bir toplantıya çağırdı idi. Orada bir türlü kımıldamıyan opera binasının tamamlanması işini ortaya attım. Belediye Meclisine seçilen bir D.P.'li:

— Halk idaresi opera yapmaz, diyo koslp attı idi.

Eğer Demirel Hükûmeti Bayındırlık Bakanlığının direnirce çalışmaları olmasaydı, operanın bitmesini daha çok yıllar beklerdik. Bakanla müsteşarına çok borçluyum. Müsteşar opera işini kendi işi gibi kovalamıştır.

Şimdi sıra, İtalyanlardan konservetuvar yapmak vaadi ile pek ucuza aldığımız Maçka'daki İtalyan sarayının konservetuvar binası olarak tamamlnmasında!
var binası olarak tamamlanmasında!

Ona da sıra gelir inşallah!

PARA!

Gazetelerde çıkan ve düzeltilmiyen bir habere göre, C.H.P. Atatürk'ün İş Bankasındaki hisselerine mirasçı çıkmış. Yedi milyonluk faizini almak için hukuk mahkemesine gidecekmiş.

C.H.P. Atatürk'ün mirasçısı değildir. Atatürk İş Bankasındaki parasını dil ve tarih gibi kültür işlerine vakfetmiştir ve C.H.P.'ye de vasilik görevini vermiştir.

Bu para C.H.P. solcuları tarafından g a s ı p kışkırtmaları ve k ü f ü r seferlerinde yolluk olarak harcanamaz.

O zaman Hindlilerin Kuvay-ı Milliye için gönderdikleri para, ki İş Bankasının ilk sermayesi idi, Atatürk'ün şahsına maledilmiş gibi olur ki bu da rahmetlinin hâtırasını kötülemekdir.

Atatürk'ün C.H.P.'ye bıraktığı gerçek miras devrimleri idi. Bu devrimlerin iki esas temeli, layisizm ve eğitim birliği, C.H.P. idaresi devrinde temelinden sarsılmıştır. C.H.P. İmam - Hatip Okullarına fıkıh dersi koymakla eğitim birliğini yıkmıştır. O vakitten ve ortanın soluna döndüğünden beri C.H.P. Atatürk değil, İnönü partisidir.

Bir zamanlar Atatürk bir vasiyetinde «partim» sözünü kullandığı vakit:

— Efendim, neden Halk Partisi demiyorsunuz da «partim» diyorsunuz?

Diye soranlara:

— Halk Partisi'nin sonuna kadar benim partim olarak kalacağını nereden bileyim? cevabını vermişti.

Geleceği görmek diyo buna derler.

C.H.P. Atatürk mirasçılığını para'da değil, bozduğu devrimlerde hatırlamalıdır.

⁂

Tanıdıklarımdan birinin evinde bir hizmetçi kız var. Orman köylerinden birinden gelme. Yoksul bir köy. Kızı vaktiyle 3800 liraya satmışlar. Kocası ile geçinememiş. İstanbul'a kaçmış. Şimdi ailesi varlarını yoklarını ortaya koyup okullarına 6000 liraya bir kız almak istiyorlarmış. İstanbul'daki kızlarına da:

— Ne olur 1000 lira kadar para biriktirip bize yardım et! diye haber iletmişler.

Anadolu köylerinde ve kasabalarında bu kız satışı, Afrika'da çoktan kalkan esir satışına benzemektedir. Geçenlerde bir baba, sevdiği ve parası olmadığı için satın alamayan bir delikanlı ile birleştiği için kızını boynundan koyun keser gibi boğazlayıp öldürdü idi.

Türkiük bu ayıptan kurtarılmalıdır. Her toplumun barbarlık çağından kalma bazı kötü âdetlerini düzeltmek için özel kanunlar çıkarılabilir. İngilizler Hindistan'da bir yalan kanunu çıkarmışlardı. Yalan Hind toplumunca ahlâka aykırı sayılmıyordu. Ben basın heyeti başkanı olarak Hindistan'da iken gazetenin biri benim ağzımdan Hindu'ları gücendirecek bir söz yayınlamıştı. Bizimle birlikte dolaşan İngilize bu haberi tekzip edeceğimi söyledim:

— Hind gazetelerine tekzip koydurulamaz. Fakat yalan kanununa göre dâva açabilirsiniz. Eğer gazete sözün sizin tarafınızdan söylendiğini isbat edemezse hapise girer, demişti.

Bizde kan dâvası felâketini kaldırmak için yapılan özel kanun bu çeşit bir kanundu ve kan dâvacılığını durdurmuştu. Sonradan Anayasa'ya aykırı mı bulundu, nedir, uygulanmaktan kaldırılınca kan dâvacılığı İstanbul semtlerine kadar yayıldı, gitti.

Başlık denen kız satışı faciasının da bir kanunla önlenmesini isteyeceğim ama, bu oyculuk devrinde kime dert anlatabilirsiniz?

⁂

TRT Kanun Tasarısı mı, boykot, Anayasa düzenini koruma tasarısı mı, yürüyüş Ellerinde «Bağımsız Türkiye» pankartı.

Üniversitedeki sol parti ajanlarının okumakla ilgileri yok. Geçimlerini partileri sağlamıştır. Görevleri anarşi ortamını ayakta tutmak! Okumak istiyen öğrencilerin önlerini kesmek, bıçakla, tabanca ile, Molotof kokteyleri ile kapıları tutmak. Elebaşıları da solcu profesör, doçent ve asistanlar.

Sanki Türkiye'nin dış ve iç politikasını yönetecekler. Millet Meclisini kontrolleri altına alacaklar.

Ama yaratmak istedikleri anarşi ortamı üniversite duvarları içinde «mahbus». Ne köyde, ne kentte, ne halk yığınları, ne aydınlar kalabalığı, ne de işçiler arasında bir tepkisi var.

Geçenlerde Jean-François Revel diyordu ki: «Neden Sovyetlerin fikir adamlarının üstüne vardığını anlamıyorum. Fikir adamlarının halk yığınları üstündeki nüfuzlarının azlığını bir bilseler.. Batının ileri ülkelerinde bile umumi kültürle ilgisi olanlar yüzde on, pratikte yüzde bir...»

Solcu İnönü bu öğrencilerle, üç buçuk solcu gazete ile seçimleri kazanmaya çalışıyor. Seçimlerde asıl faktör halkın geçimidir. Açlık veya tokluk, «gidişat»tan hoşnutluk veya hoşnutsuzluktur. Herriot vaktiyle Ankara'ya geldiği vakit benim de bulunduğum bir sofrada İnönü'ye şu dersi vermişti:

— Poincare'ye karşı seçimlere girdiğim vakit çok kötü bir durumda idim. Harbden henüz çıkmıştık. Poincaré haklı olarak zafer babası idi. Büyük denen bütün Paris basını da onu tutuyordu. Benim taraflım birkaç taşra gazetesi idi. Buna rağmen seçimi ben kazandım. Çünkü işler iyi gitmiyordu.

Biz ilk Ankara'ya gittiğimizde yollar toz içinde idi. Bazan bir rüzgâr bir toz sütunu kaldırır, bu sütun âdeta yürüyenleri kovalardı. O zamanki belediye başkanına bir gazeteci:

— Bu tozdan Ankara'yı nasıl kurtaracaksınız? diye sorması üzerine başkan:

— Şu yabancıları da anlamıyorum. Hem yol isterler, hem toz istemezler, demişti.

Rahmetli Ertuğrul milletvekili Dr. Fikret anlatırdı: Viya-

na'ya sağlık yoklamasına gittiğinde röntgenle ciğerlerine bakanlar:

— Siz fırıncı mısınız? diye sormuşlar.

Ankara'da toz gitti, yerine duman geldi. Kışları boğucu, alçak, kımıldamıyan bir duman. Korkarız dumandan yakınanlara «yetkili makam»:

— Allah Allah, hem ısınmak isterler, hem duman istemezler, demiye!

Acaba kışın Ankaralıların ciğerlerini röntgenden geçiren hekimler, hastalarını hangi esnaf takımından farzederler?

⁂

Belediye başkanımız geçen gün hava meydanı lokantasına gider. Hem pis, hem pahalı bulduğu için bilmem kaç gün kapanma cezası verir.

İstanbul lokantalarının hepsini dolaşmıya ise Sayın Atabey'in ömrü yetmez. Bu pislik, bu pahalılık belediye kadrosuna kayırma ile doldurulma sadaka maaşlı yüzlerce kişinin doymasına yardım eder.

Belediye kontrolcüleri kahvelerde kumar oynayacak ki geçineler.

Lokantalar pislik ve pahalılık içinde yüzecek ki çoluk çocuklarına nafaka sağlıyabileler.

Bu bir.

İkincisi hava meydanı gibi hizmet yerlerinde lokanta arttırma ile kiraya verilmez. Adam arttırır, arttırır. Yeteri kadar müşteri bulamaz. Kirasını çıkarmak için kokmuş yedirir, çürümüş ikram eder.

Böyle yerlerde lokantayı kendi hesabına ve «zararına» idarenin kendisi yürütür. Bir yüzdelikçi ile uyuşur.

⁂

Bir okurum «neden»i savunmakta ve her bakımdan «sebep»in yerini aldığını sanmaktadır. Bir defa sebep Türkçeye temeline kadar malolmuştur. Arapçada «ip» demektir.

Sonra:

— Hastalığıma sen sebep oldun?

Yerine:

— Hastalığımın nedeni sensin mi diyeceğiz?

Halk ağzına, köylü ağzına geçen sözleri değiştirmeğe kalkma züppece «belâgat» çiliktir. Süleyman Nazif merhumculuktur. «— Elinizi öperim», yerine «— Destinizi bus ederim», demekçiliktir.

Ananız babanız gibi konuşun. Konuştuğunuz gibi yazın. En doğru yol budur. Dil durmadan değişir. Siz de farkında olmadan onunla beraber değişirsiniz.

SOKAK

Pakistan'da demokrasi anarşiye soysuzlaşması üzerine Eyüp Han ülkeyi diktası altına aldı idi. Aradan hayli yıl geçti. Eyüp Han güçlü bir adam, rejimi sağlam bir yapı duyusu veriyordu. Kalkınma yardımlarını en iyi kullananlardan biri de Pakistan olduğu söylenmiştir.

Son zamanlarda Eyüp Han'a karşı bir aleyhdarlık baş gösterdi. Zorla başa çıkamıyan Eyüp Han muhalifleri ile görüşerek parlâmenter rejime dönmiye karar verdi. Fakat bu yumuşama üzerine muhalefet liderlerinin sorumsuzluğu yüzünden anarşi büsbütün arttı. Söz sokağa düştü. Bugün Doğu - Pakistan'da t e d h i ş hüküm sürmektedir. Yüzlerce köy ortadan kalkmıştır. Son on günde yüz elliden fazla adam öldürülmüştür. Bazı kimseler yakılmıştır. Birçok yerlerde halk mahkemeleri kurulmuştur. Manikgang'da trendeki polis ve askerler dövülmüştür. Vagonlar yağma edilmiştir. Normal devirlerde yetmiş milyon Bangalli zar - zor beslenebilmekte idi. Şimdi anarşi sebebinden yiyecek bulmak büsbütün güçleşmiştir. Dükkânlarda mal azalmakta, fiyatlar alabildiğine yükselmektedir. Eğer birkaç hafta içinde disiplin sağlanmıyacak olursa, zahire stoklarının yağması yüzünden memlekette açlık başgösterecektir. Şehirlerde endüstri, ticaret ve yönetim durmuş gibidir. Herkes grevdedir ve gündeliğinin arttırılmasını istemektedir. Dakka'daki hastahane personeli grevi üzerine hastalar evlerine dönmek zorunda kalmışlardır. İşçiler iş verenleri katlanamıyacakları kadar ücret vermek zorunda bırakmışlardır. Ekonomistler gelecek haftalarda dörtnala enflâsyon başlayacağı fikrindedirler. Bütün sermayeler dışarı kaçmaktadır.

Sonunda Eyüp Han sözü sokakta bırakamazdı. İktidarı orduya devretti ve çekildi.

İşte muhalefet liderlerinin Eyüp Han'la anlaşmaya yanaşmaması yüzünden, dün bütün işleri yolunda giden Pakistan'ın düştüğü hâl. Anarşinin yayılmasında Çinci solcuların rolü büyüktür.

Türkiye'de demokrasi hürriyetleri ile parti liderleri tarafından yaratılmak istenen anarşi de budur.

⁂

Yelken insanların bulduğu ilk «motör». Tarihte zamanı bilinmez. Nice çağlar sonra buhar geldi. Fakat yelken ortadan kalkmadı. Deniz gezintileri için keyfine doyum olmaz. Motörden sonra da at kaldı. Hem de dört tekerlekli arabası ile.. Ben 1920'de Toskana'da yaptığım bir atlı araba yolculuğunun zevkini bir türlü unutamam. Tabiat bütün ayrıntıları ile gözleriniz önündedir. Otomobil hızı gibi, yeşil kırı, bir yağlı boyaya çevirmez.

Otomobil de treni yok edecekti. Onun da aksi çıktı. Japonya'da tek raylı trenler her gün milyonlar taşımaktadır. Şimdi de 360 kilometreyi 2 saat 50 dakikada alarak New York'u Washington'a bağlıyan bir süper - tren var. Gerçi saatte bir kalkan uçak aynı mesafeyi 45 dakikada yapıyorsa da, iki saat uçak meydanlarına gidip gelirken kaybolmaktadır. Hava seferlerinin tıkanıklığı yüzünden 1965'te 49.000 saat, 1967'de 82.000 saat gecikme olmuştur. Süper - tren günde iki sefer yapmaktadır ama saat başına bir sefer yapabilecek hâle getirilmektedir.

Treni kurtaracak olan da hız ve rahat!

⁂

Bir devlet bize elçi yolladı mı, biz de kabul ettik mi başımız üstünde yeri var. Amerikan Büyükelçisi öyle idi. Yok CİA'danmış. Ne çıkar bundan? Biz de millî emniyetten üç büyükelçi yolladık. Yok Vietnam'da bulunmuş. Ne çıkar bundan? Devleti kendisine bir hizmet vermiş, o da bu hizmeti yapmış.

«Bağımsız Türkiye» ci Türk Ruscularının yaptıklarını hatırlarsınız. Arabasını mı yakmadılar, yürüyüşler mi düzenlemediler? Amerikan yapılarının camlarını mı kırmadılar?

Bu defa Sovyetler Birliği Büyükelçisi geldi. Bunun geçmişteki suçu çok daha büyük. Stalin devrinde İstanbul Konsolosu imiş. Üç vilâyetimizin Rusya'ya geri verilmesi için en çok çalışanlardanmış. Fikrini de açıkça söylermiş.

Nerede bizim «bağımsız Türkiye»ciler? Hani Amerika, Rusya ikisi de birdi? Amerika Büyükelçisinin hiç olmazsa Türkiye'yi ilgilendiren bir suçu yoktu.

Sakın bu yazıyı sağı kışkırtmak ve faşistlere komünistleri taklid ettirmek için yazdığımızı sanmayın. Hükûmetçe agreman verilen her elçi baş misafirimizdir. Ona yalnız saygı gösteriniz. Fakat bu fırsatla o kızıl fikir kulüplerinin, o baldırı çıplak kaldırım bolşeviklerinin sahtekârlığını belirtmek istiyoruz. Çünkü bu gelen «Rus ağabeyleri!» O bizden üç vilâyetimizi de istiyebilir. Limanlarımızı donanması ile de doldurabilir.

⁂

Ecevit Türkiye Türklüğünü ikiye ayırır: Zenginler ve yoksullar.

Soyanlar ve soyulanlar.

Sömürenler ve sömürülenler.

Bankalardaki milyarlarca yatırım kimlerin? Elbette pek çoğu zenginlerin değil. Köylerden akın akın şehir çarşılarına akan köylüler kimler? Elbette ağalar değil, 2.500.000'lik İstanbul şehrinin ve daha başka büyük şehirlerin çarşı pazarlarını dolduran yüz binlerce müşteri kimler? Elbette zenginler değil. Şehir ve kasabaları tıkabasa dolduran otomobillerin sahipleri kimler? Elbette yalnız zenginler değil.

Memleketin yoksulu da var şüphesiz. Acıklı hâlde olanları da çok şüphesiz. Hele kadrolarda bin liradan aşağı maaş alanların hâlleri kötü. Ama Türkiye'de bir orta sınıf vardır. Doğmuştur ve gün geçtikçe genişlemektedir. Bundan kırk yıl önceki Türklüğün hâli ile bugünkü Türklüğün hâli uzaktan, en uzaktan bile kıyaslanamaz.

Türkiye'de iki uc, zenginler ve yoksullar ucu, devletleştirmeci ve g a s ı p 'çı sosyalistlerle komünistlerin uydurmasıdır. İstanbullu yapı işçileri gündeliklerini yirmibeş - otuz liraya çıkardılar. Bu işçiler eski yarı dilenciler değildir.

⁂

Bir okurum: «— Sol'siz, sal'sız nasıl yazıyorsunuz?» diyor. Ben de bilmem. Yazarken aklıma bile geldiği yok. Neden «geleneksel» diyecekmişim? «Gelenekten» derim. «Gelenekçe» derim. Terimcilerden olsaydım «kimyasal» demezdim. «Şimik» derdim. Niçin «Kimya»da «Şimi» değil? «Fizik» diyoruz a...

Ben Türkçeciyim. Özleştirmeci değilim. Köylünün ağzındaki «akıl»ı «us»a çevirmeye uğraşmam. Bilirim ki halk:

— İki şartım var,

diyecek yerde asırlar geçse:

— İki koşulum var, demiyecek. Bunca asır yazı dilinde kullandığımız «şeb» sözünü halk hattâ aydınların konuşma diline geçirebilmiş miyiz?

Dilimizde yavaş yavaş değişecek bazı sözler daha var. Fakat yazı Türkçesi demek lûgate bakılmadan anlaşılan Türkçe demektir. Ha Osmanlıca lûgate, ha Dil Kurumu lügatına!

Hiç bir şeyde züppeliği sevmemişimdir. Yeni belâgatçileri okurken gülesim geliyor. Eski Osmanlı belâgatçilerine de gülerdim. Ben de dilde durmadan değişiyorum. Fakat bu değişme sezilmez ve göze batmaz.

Dil kötülüğünden bazı piyesleri yarıda bırakmak istiyorum.

Şair Nâzım'ın başlıca özelliği dilinin tabii oluşu idi.

Doğal değil, tabii!

Bir zamanlar Ankara'da bir anket yapıldı idi. Yabancılara en çok kulaklarında kalan sözün hangisi olduğunu sormuşlar. Çoğunluğun cevabı «tabii» sözü olmuş.

⁂

Bizim apartmanın arkasında bir sokak var. Kanalizasyon için çukurlar açıldı. Sokak iki haftadan beri battal. Yol üstündeki apartmanın yapılışı durdu. Çünkü kamyon çimento getiremez.

Daha da kötüsü bizim başımıza geldi. Kömür bitti. Kömürlük arka bahçede. Kamyon yanaşamaz. At arabası ile biraz kömür getirdik. Sokağın öbür başında durdurttuk. Sırtta küfe ile taşıttık.

Bir işliyen sokak battal edilmez. Ne iş görülecekse geceli gündüzlü çalışılarak bir - iki günde görülür. Hiç olmazsa geçici olarak geçit verilir.

Bizim arka sokakta günlerden beri çalışan tek işçi yok. Ne ilgisizliktir bu? Ne vatandaşa saygısızlıktır, vatandaşı umursamazlıktır bu?

«TALEBE-İ ULÛM»

Osmanlı tarihinin bir «taleb-i ulûm» devri vardır. Medreselerde artık ders okunmaz. Sokaklar ikide bir sarıklı delikanlı kalabalığı ile dolup taşar. Her bahane ayaklanmak için bir fırsattır.

Bizim de bildiğimiz son zamanlarında medreseler asker kaçağı sığınağı idi. Otuzla kırk arasında yıllanmış yobaz takımına sık sık raslardık. Bunlar ayaklanmalarda elebaşları idiler.

Hemen hemen o devre döndük. Geçenlerde solcular dershanelerden birinin kapısına bir komünistin adını yazmışlar. Sağcılar da bu yazıyı silip Ziya Gökalp'ın adı ile değiştirmişler. Artık ne ders var, ne konferans. Sağcılar sopaları ve silâhları ile üniversite kapısı önünde, solcular tabancaları ve bıçakları ile kapı arkalarında ve dam üstünde. Günlerce bu, haftalarca bu, aylarca bu.

Aralarında on, on iki yıl aynı sınıfta kalanlar var. Hani al da tüzüğe bir madde koy, iki yıldan fazla dönenler askere gider, diye... Bu da mı muhtariyete veya Anayasaya aykırı?. Fakat profesör, doçent ve asistanlar da üç bölüm : Sağ, sol ve oportünist.

Sorbonne'daki profesörler De Gaulle'e ve Başbakana protesto yağdırmışlar. Yuhalarla ders durduranlardan, hoca tartaklıyanlardan şikâyet etmişler. Şimdi Fransa hükûmeti yeni bir disiplin projesi hazırlamaktadır. Bu başıbozukluklar, anarşistler üniversitelerden kovulacaklardır. Bizde de bir disipline ihtiyaç var. Fakat Anayasayı çiğneme suçu altında kalmaksızın yapabilirseniz yapın. Karşınızda önce g a s ı p 'çılığın savunucusu Ecevit'i bulursunuz.

Yahut Ankara Hukuk hocalarını...

⁂

Bon no komünistim, no faşistim, no de softa. Üçü de Anayasaya göre yasak. Toplumun seviyesi henüz komünist, faşist ve softa kışkırtmalarına elverişli olmadığı için...

Bu yasakları yürütmek için hazırlanan kanun tasarısını ben de okudum. Serbestçe kullandığım hürriyetleri sınırlayıcı hiç bir madde görmedim. Kim sormuş Ankara Hukukçularına fikrini ki Anayasaya aykırıdır, diye bildiri yayınlamışlar? Bizim Anayasa sakat. Onunla birçok haklı ve doğru şeyler de tezatlaşabilir. Ama bunun hakemi var: Anayasa Mahkemesi!

Millî Birlik devrinden beri başımıza ne gelmişse, bugünkü Anayasa kargaşası yüzünden ne çekiyorsak, hepsi ülke ve toplum gerçeklerini görmiyen, anlamıyan, kavramıyan bu üstünkörü Hukukçuların eseri değil midir?

Akıllarınca Anayasa mahkemesine bir «iptâl» gerekçesi hazırlamışlar.

Tasarı daha komisyondan geçecek. Meclisten geçecek. Beğenmiyenler Anayasa Mahkemesine başvuracaklar. O da, evet veya hayır, diyecek.

Ankara Hukukçularının telâşı ne? Mahkemenin, kanunu Anayasaya aykırı bulmaması korkusundan ve telâşından başka!

Hem bu ülkede kaç millet Meclisi, kaç Anayasa Mahkemesi var kuzum?

⁂

Bir okurumdan mektup aldım. «Sağı mı, solu mu daha tehlikeli buluyorsunuz?» diyor.

Sağ'ın iktidara gelmesi için:

1 — Anayasaya, devletin dini İslâm dinidir, maddesini koymak.

2 — Kanunların şeriata uygun olup olmadığına karar vermek için Mecliste bir şer'iyye komisyonu kurulmak.

3 — Önemli devlet işlerini fetvaya bağlamak üzere başvekilin tam yanında bir de şeyhülislâm bulundurmak.

4 — Böylece din makamlarına «emir ve nehiy» haklarını yeniden vermek.

5 — Medenî Kanunun fıkıhla uyuşmıyan maddelerini kaldırmak lâzımdır.

Bunun dışında taassubun ve şeriatçılığın, dini bir cehalet dini hâline getirmek ve toplumun medenileşmesini geciktirmek tehlikesi vardır. Ama bu gericiliğin iktidara gelmiş olması demek değildir. Gericilik iktidara ancak orduca bastırılamayan bir ihtilâl sonucu gelebilir.

Sola gelince, bugün g a s ı p'çılığı savunanların iktidara oyla geçişlerini tasarlıyalım. Birinci günü:

— Halkı ithalât ve ihracatta soyulmaktan kurtarmak lâzımdır. Onun için sömürücüleri ortadan kaldırmak üzere bir devlet bankası kuracağız, diyecekler.

Sağdan, soldan şak şak...

— Halkı bankaların tefeciliğinden kurtarmak için bankaları devletleştireceğiz, diyecekler.

Soldan, sağdan şa şa şa..

Öbür gün:

— Topraksızları topraklandıracağız, diye yüz yıl taksitle bütün ortanca ve büyükçe mülkiyetlere, daha arkadan halkı zenginlerin pençesinden kurtarmak için özel sektöre saldıracaklar.

Ve nasıl bugün adı sosyalist olan bir komünist partisi varsa, devletleştirmeci sosyalizm altında Mısır'a, Suriye'ye döneceğiz. Her şey yerli yerinde kaldığı sanılarak... Şüphesiz aşırılar «ılımlı»ların yerlerini alacaklar. Sıkıntı arttıkça bir halk düşmanlığı suçu icad edecekler. Böylece açlığa, kıtlığa ve despotluğa sürükleneceğiz.

Onun için sol çok daha tehlikelidir.

⁂

Bir köyde solcu kışkırtıcılara uyan köylüler üç dört çiftliğin topraklarına girmişler.

Bu bir g a s ı p !

Benim yok diye başkalarının parasını çalar gibi!

Ortanın soluna göre, hayır, köylüler toprak reformunu uygulamışlar.

Kanun kuvvetleri müdahale etmiş. Toprakları eski sahiplerine vermiş. Aralarına da çatışma olmamak için jandarma koymuş.

Ortanın solu kahramanı hemen mehal-li vak'a'da, fotoğrafcı ve gazetecilerle beraber. Köylüler yanmışlar yakınmışlar. Ortanın solu kahramanı da:

— Siz o topraklara girmekle kanunu çiğnediniz. Ama onlar sizi o topraklardan çıkarmakla Anayasayı çiğnediler, yollu konuşmuş.

Hangi okuldan çıkmış bu delikanlıcık? Hangi hocalar diploma vermişler bu çocukcağıza? Solcu gazete de: «— Vay sıkılmaz», diyeceği yerde kahramanın resmini baş köşeye koymuş.

Demek yarın arsası olmıyan komşusunun arsasını, evi olmıyan evi büyük olanın boş odalarını g a s ı p ettiği vakit görevini yerine getirmiyen hükûmetin yapması gerektiğini kendi yapmış olacak.

Türkiye'de iktidar isteyenin kafasına bakınız.

⁂

İnönü Taksim olaylarından bahsettiği sırada:

— A.P.'nin bugün mevcut olması bizim 22 Şubat ve 21 Mayıs'ta muvaffak olmamızdandır. Hem hizmet yapacaksın, hem de ateşten kurtardığın insan canına kasdedecek, demiş.

Gözlerime inanmadım, bir solcu gazeteye daha baktım. Onda da aynı..

Rahmetli Avni Doğan'ı hatırladım. İnönü başlarında olmak üzere o gece hükûmetin, asker koltuğu altında, fare deliğindeki hâlini onun ağzından dinlemeli idi. Fakat İnönü nasıl hâtıralarını anlatmak için son tanığın da ölmesini beklemişse, 22 Şubat ve 21 Mayıs'tan söz etmek için de Avni Doğan'ın ölümünü beklemiştir.

Gerçekte Sunay ve arkadaşları cephesi hem İnönü'yü, hem A.P.'yi kurtarmıştır. Daha önce benimle görüşmeğe gelen Talât'ın C.H.P. ve İnönü hakkındaki düşüncelerini de bilirim.

Bugün bu sözleri söyliyebilecek hâlde olanlar Sunay ve arkadaşlarına bir yiyip bin dua etmelidirler.

LİDER

Bir arkadaşım vardı. Kalbi sağındadır. Acaba beyinlerin de sağda veya solda olanları var mıdır? Kimi sağdan, kimi soldan düşünüşe saplanmıştır.

Beyni solunda olanlardan biri geçen hafta ne dese beğenirsiniz? Eğer polotikaca bağımlı olmasa imişiz şimdi Balkanların lideri olurmuşuz. Yani Yugoslavya'yı, Bulgaristan'ı, Romanya'yı ve Yunanistan'ı koltuğumuzun altına alırmışız. Bu devletlerden üçü komünist, biri ile aramızda Kıbrıs dâvası var. Hep bir blok olacakmışız. Acaba hangi tehlikeye karşı? Başucumuzda Sovyetler Birliğinden başka hangi tehlike var? Demek Rusya Çekoslovakya'ya yaptığını Romanya'ya yapmıya kalkışsa hep birlikte üstüne atılacağız. Hangi dövizle alınmış jet filoları ile? Hangi döviz topları, tankları, bin türlü yeni silâhları ile?

General Madanoğlu'ndan dinlemiştim. Vaktiyle Manisa'da bir alayda subaymış. Uzun yürüyüşlere çıkarlarmış. Alayın bir tek atı varmış. Ona da komutanı binermiş. Bir ara alay kurmayı, ben yaya gitmem, demiş. Aldırış etmemişler. Bir gün kurmay, alaya eşekle gelmiş. Komutan bunu görünce, eşekle gülünç oluruz, vaz geçsin, eğer yarın bir binek bulamazsam kendi atımı veririm, demiş. Zar zor razı etmiş.

Madanoğlu:

— Şimdi bu alayın yüz motörlü aracı var, diyordu. Hepsi Amerika'dan!

Bugünkü silâhlar olmadığı devirdeki Balkan Paktı bile ancak kendi aramızda hoş geçinmiye yaradı. İtalya Yunanistan'a, Almanya Yugoslavya'ya saldırınca durakaldık. Savaşa katılmamak için birer bahane aradık.

Alı şu bağımlı politika... Ondan kurtulup jetsiz, tanksız, donizaltısız kaldığımız gün veya bunları edinmek için bir don bir gömlek kaldığımız gün neler olmazmışız, neler yapmazmışız! Ayol İngiltere Amerikasız sıfır. Polonya Rusyasız sıfır. Dünyada iki lider var. Ya birinin ya öbürünün cephesinde korunacaksın. Kendi başına liderliğe özenen Nâsır'ın arkasındaki altmış milyonu ile hâlini görmüyor muyuz?

Beyni solda olanın aklı bu kadar!

⁂

Pakistan'ın 96.588.000 nüfusu var. B i z i m 33.000.000. Bu yıl Pakistan'dan kaç kişi hacca gitmiş bilir misiniz? 27.402. Ya bizden 55.051! Yüzde ellisinden fazlası da yoksul. Nesi var, nesi yoksa satıp giden cinsten.

Hacca on kişi, yirmi kişi bir vekil de gönderebilir. Bir zamanlar Suriye onda bir vekile izin vermekte idi. Peygamber devrinde hac İstanbul'dan Bursa'ya gitmek gibi idi. Şimdi döviz meselesi olmuştur.

Sonra hacca gidenin hiç bir ihtiyacı olmıyacak. Çoluk çocuğunun bütün eksikleri tamamlanmış olacak. Bir kelime ile varlıklı olacak.

Tarlalarını satarak hacca gidenlerin üstelik Mekke'de yedikleri, içtikleri hep Yunan malı. Türkiye'den gitme bir şey yok.

Yanlış din eğitiminin sonucu bunlar. Geliri olmıyan zekât verir mi? Hayır. Varlıklı olmıyan da hacca gitmez. Onu yirmisi bir araya gelerek vekil gönderir. Hangi camide hangi hoca ile halka anlatacaksınız bunları?

⁂

Almanya'da yargıç iki karılı bir Türk'ü hapse ve para cezasına mahkûm etmiş.

Türk Medenî Kanunu Almanya'da uygulanmaktadır.

Bundan anlaşılıyor ki eskiden ikinci, üçüncü karısına:

— Metres..

demek çekingenliği kalkmış.

⁂

Civilisation'a Osmanlılar iyi bir karşılık bulmuşlar: «Medeniyet.»

Medeniyet, M e d i n e 'den, şehirden gelir. Medenî şehirli demektir.

Şehir ise plân demektir. Biz yirminci asrın ortasında hâlâ şehir plâncılığı bilmiyoruz. Şu otomobil çağında yaptığımız Topağacı rezaletine bakınız. Bir bisiklet sığabilecek yer yok.

Ya Ankara? Dere yatakları içine mahalleler kurdurmuşuz. Bir su taşmasında yüze yakını yıkılmış. Düzinelerle apartımanın alt katlarını su basmış.

Gecekondulara ev denmez. Bunlar birer çadır. Demek hâlâ çadırda yaşamak alışkanlığından vazgeçememişiz. Hâlâ b e d e v i 'yiz. Medenilik şehirlerimizin bir kaç semtinde. Onlar da Topağacı gibi!

⁂

Sola hürriyet tanıyan demokrasilerde sağa da hürriyet tanındığını yazmıştım. Misal olarak İsrail'deki din partisini göstermiştim.

Son defa İşçi Partisi, eski Dışişleri Bakanı Madam Golda Meir'i başvekil yapmaya karar verdi. Bu yüzden din partisi kongresinde mesele çıktı. Din partisi adına kabinede Bakan bulunan Doktor Yossef Burg bu adaylık ihtimalinden söz açınca taassup kanadının saldırısına uğradı. Haham Khon bir kadının başkanlığa aday olmasını çok kötü buldu ve Mukaddes Kitap'tan bir âyet zikretti. Bu âyete göre İsrail'in başına bir kral geçmelidir. Yani bir erkek «— Hiç bir yerde kraliçeden söz edilmez.» dedi.

— Fakat Mukaddes Kitap'taki kadın Peygamber Deboran'a ne diyeceksiniz? diye itiraz etmeleri üzerine de Haham Kohn: «— Fakat ne zamandan beri Madam Golda bir peygamberdir?» cevabını verdi.

⁂

Savaş tehlikesi turisti kaçırır, derler. İsrail'de bunun tersi olmuş. Ülke Arap ateşi altında. Rus gemileri İsrail kıyıları yakınlarında. Buna rağmen 1968'de baş ihracat ticareti turizm olmuş: Bir buçuk milyar Türk liralık dövizle! Turunçgiller arkadan geliyor. 1967'ye göre yüzde 31 turist fazlası!

Mısır ise yalnız kanalın kapanışı yüzünden, yılda beş milyar Türk liralık döviz açığı vermektedir.

⁂

Bağdat'ta idam olunanların iki defa asılmış olmalarına ne dersiniz? Önce hapiste asıp öldürmüşler. Sonra halkın seyretmesi için ölüleri taşıyıp yeni sehpalara dizmişler.

Bu çifte asılış eski bir hâtıramı canlandırdı. Rahmetli Hüseyin Cahit Yalçın İkinci Dünya Harbi sırasında komünist Rusya aleyhine yazmadığını bırakmazdı. Moskova'dan Türkçe yayın yapan radyo da sık sık ona veriştirirdi. Bir akşam İstanbul'a gelirken Cahit'le lokanta vagonunda buluştuk. Bir gece önce kendini dehşete düşüren bir olayı anlattı. Moskova Radyosu spikeri:

— Yalçın'ın başını kesmeli. Sonra yerine koyup bir daha kesmeli, demiş.

Gülerek:

— İkincisine pek aldırış etme, demiştim.

Irak'ta birkaç bin Yahudi var. Çekmedikleri yok. Yüz dinardan pahalı eşya satmaları yasak. Çek almaları yasak. Telefon kullanmaları yasak. Çocuklarını üniversiteye yollamaları yasak. Pasaport almaları, şehirden çıkmaları yasak. Bu bir Geta yaşayışı. Bir de İsrail'deki Arapların hayatına bakınız. Hepsi hür Yahudi kadar hür. Hepsi yerli Yahudi kadar vatandaş. Medeniyet farkı.

⁂

Fultayımcı öğrenciler dışarda ameliyat yapan bir hocalarının kapısına şu yazıyı asmışlar: «Tüccar profesör istemiyoruz!»

Türkiye Demirperde dışındaki bütün demokrasilerde olduğu gibi, parasız halk tıbbı yanında paralı tıb sistemi ile yürür. İyi bir cerrah iki bin, üç bin liraya ameliyat yapar. Fakülte hastahanesinde ise parasız.

Fultaymlı bir profesöre ne kadar tazminat vereceksiniz?. Dışarda bir iki günde kazandığı para kadar! Kim kalır profesörlükte? Dışarda para kazanamıyanlar! Yahut «ender-i nadirat»tan bir hoca!

Tıbda fultaym yalnız bir türlü yürür: Profesör öğleye kadar devlet, öğleden sonra kendi hesabına çalışmak şartı ile!

Almanya'da böyle yapıldığını işitiyoruz. Böyle olmazsa bütün halk sınıflarını birinci sınıf hekimden yoksun edersiniz. Birinci sınıf hekimin yüzünü yalnız varlıklı olanlar görür. Yalnız varlıklı olanlar birinci sınıf cerrahlar tarafından ameliyat olur. Üstelik memleketin birinci sınıf hekimlerinden okumak ta hiç bir öğrenciye nasip olmaz.

⁂

Bir Çek delikanlısı daha kendini yaktı.

Görülüyor ki kaba kuvvet devletleri teslim alabilir. Ama milletleri kaba kuvvet teslim alamaz.

Bu yeni çağın bir yeniliğidir. Eski Çarlık devrinde haddi mi idi mahkûm bir milletin başındaki egemenliği tanımaması?

Hiç bir şey yapamazsa ölür : Dünyanın tiksintisini kaba kuvvetin suratına savurur.

Şimdi Yugoslavlar milletlerine teslim olmamak eğitimi vermektedirler. Herkes dağın bir köşesine gidecek. Herkes savaşacak. Rusya Yugoslavyayı devirebilecek, ama Yugoslavları teslim alamıyacak!

Türkiye halkını da bu yolda eğitmek gerek.

BAĞIMSIZLIK

1945'den bu yana:
Bütün siyasî partiler ve hükümetleri,
27 Mayıs İhtilâli ve Millî Birlik,
Büyük Millet Meclisleri ve Senato,
Ordu ve donanma,
Cumhurbaşkanları,
Bağımsızlık nedir, bilmezlermiş de TİP'li üniversite öğrencilerinden öğrenecekler. Gülünç...

Demek bağımsızlık nedir, kavranılması için yeraltı komünistliğinin yerüstüne çıkması lâzımdı. Başyazarlar, fıkra yazarları, hepsi ondan sonra uyanacaklardı. Utanmadan, NATO'ya katılışmayı ve Amerika ile ittifakımızı bağımsızlığa aykırı bulacaklardı.

⁂

Bir dostum Dolmabahçe yolundan Taksim'e doğru giden kalabalıktan ürker. Sözde işçi ve öğrenci adı takılan topluluk gerçekte bir TİP seferberliği idi. Dostum, aralarında haydut yüzlü adamlar gördüm, diyordu.

Namaz kılarak Taksim'de onları karşılamaya gidenler «Komünizmle Mücadele Derneği» tarafından derlenme idiler. Bu dernek, toplantı salonunda Atatürk'ün resmi olmıyan tek dernekmiş. Gerçekte bu şeriatcılar derneğidir. Fakat şeriatcılık yasak olduğu için o da «komünizmle mücadele» süsü takınmıştır.

Yürüyüş sol basının okşayıcılığı eseri idi. Taksim'dekiler de sağ basının kışkırtıcılığı ile toplanmışlardı.

Namaz mitingcilerine göre ben de komünistim. Nasıl ki haydut yüzlü komünistlere göre gerici isem!

Doğru yol bu ikisinin ortasındadır. Bakalım diktasız veya sıkıyönetimsiz o yolu bulabilecek miyiz?

⁂

Rahmetli Cemal Gürsel kültürsüz ve biraz da safça bir adamdı. İhtilâl karşılığı hiç bir şey istemiyeceği üzerine üniforma ile namus ve şeref sözü verdiği hâlde hemen arkasından Cumhurbaşkanlığı peşine takılmasındaki tuhaflığı bu «safça»lığına bağışlamak isterim.

Fakat daha ihtilâlin ilk günlerinde ona şu sözü söyletenleri bir türlü affetmem: «Bize bir sosyalist parti lâzımdır.»

Bu söz hemen 1920'den beri ömrünü yeraltında geçiren komünistlere taze hayat verdi. Millî Birliğin etrafını sarıverdiler. Millî Birlik üyelerinden bazıları, bugün de, azılı bir komünistin gazetesine yazı vermektedirler.

Sosyalist lûgatı ile komünist lûgatı arasında pek fark yok. Komünist kolaylıkla sosyalistliğe bürünebilir. Atatürkçülüğün halkçılık ve devrimcilik ülküleri bize daha yarım asır yeterdi de artardı bile!

Atatürkçülük, sağ ve sol düşmanlığı arasında, bir resmî edebiyattan ibaret kaldı. 27 Mayıs ihtilâlinin en büyük acemiliği kapıları sola alabildiğine açmaktır. Bu açışla sağa da alabildiğine hortlama fırsatı verilmiştir.

⁂

Geçenlerde otuz dört azgın öğrencinin Sorbonne'dan kovularak askere yollandıklarını yazmıştım. Havre Denizcilik Okulundan da kırk iki kişi kovulmuştur. Sorbonne'dakiler rektör tarafından çıkarılmıştır.

Bunlar bizimkiler gibi Marksist ve Maocu kışkırtıcılardır. «— Biz iç savaşçıyız,» derler. «— Üniversite reformları umurumuz değildir. Biz kaynaşma için kaynaşmacıyız.» derler.

Bizde böyle azılı kışkırtıcılara ceza verecek senatolar ne-

rede, Senatolar solcu baskısı altında «neme gerek?» ci! Gençliği, sağın ve solun elinde, başıboş bırakmak!

⁂

Amerika teşhisini koymuştur: Türkiye'de Amerikan düşmanlığı bir marksist harekettir. Bir halk hareketi değildir.

Amerika Dışbakanlığının Türkiye'nin işbirliğine teşekkür eden bildirisi aşırı solla orta solun gazetesini köpüre köpüre öfkelendirmiştir. Ne istiyorlardı bunlar? Amerika bu yüzden Türkiye'ye yüz mü çevirmeli idi? Türkiye'de Amerikan düşmanlığı vardır, hükmüne mi varmalı idi? Lehülhamd başımıza bu belâ gelmemiştir. Daha geçen gün düşen iki jet uçağı için, o da izin verilirse, on altı milyon liralık dolar verecektik. Amerika'nın atom şemsiyesi altından çıkacaktık. Bizde Rusçuları çıldırtan budur, Amerika'sız kalsak hemen Rus şantajına gireceklerine şüphe mi ediyorsunuz?

Amerika Japonya'da da marksist gösterilerin karşısındadır. Geçenlerde bin iki yüz öğrenci Pasifik'teki en büyük Amerikan üstlerinden birini işgal etmeğe kalktı. Amerikan nöbetçileri önünde duran beş yüz Japon polisini bir saat taşa tuttular. 84 yaralı! Öğrencilerin arkasında on beş bin kadar Okinava halkı Vietnam'a doğru havalanan dev uçaklara doğru kırmızı bayrak sallıyorlardı.

Onların da ellerinde pankartlar vardı: «Okinava Japonya'ya dönmeli.» «B-52'leri çekiniz» «Üstleri kaldırınız» gibi!

Bizimkiler misilli «Amerikalı it, evine git!» gibi kaldırım külhanbeyliği sözleri veya «6'ncı Filo geldi, tütün fiyatları arttı» gibi gülünç yalanlar yoktu. Nekadar olsa Japonlar batılıdırlar ve terbiyelidirler. Bizim marksistler gibi mahalle çocukları ve kaydırakçı değildirler.

⁂

İnönü geçen yıl:

— İşgal ve boykot birdir, diyerek açık bir kışkırtma suçu işledi idi.

Bütün demokrasiler «işgal»i bir suç saymışlardır ve her yerde polis her türlü «işgal»i kaldırmaktadır.

Bu defa İnönü daha büyük bir suç işlemiştir.

Geçenlerde solcuların tahrikleri ile bazı köylüler yabancı toprakları işgal etmişlerdi. Bunu fırsat bilen İnönü'nün yamağı Bülent Ecevit Mecliste şöyle demişti:

«— Devletten, hükûmetten umudunu kesen halk Anayasanın öngördüğü toprak reformunu yer yer kendi gerçekleştirmeğe başlamıştır. Ellerine, topraksız köylü olmaz, diye kendi yazdıkları dövizleri alıp yürüyüşe geçen ve üzerinde yaşama hakkı iddia ettikleri toprakları işgale girişen köylüleri insanca bir toplum düzeni kurmaktan başka hiç bir güç durduramaz!»

Bu tam 1917 ihtilâlinde köylüleri toprak yağmasma kışkırtan Moskova bolşeviklerinin sözleri idi. Demek ki evi olmıyan da gelip evinize yerleşebilecekti.

İnönü ertesi günü kürsüden yamağının sözlerine katılmıştır. Yani g a s ı p'çılığa fetva vermiştir.

Hangi İnönü'dür bu? Tam 10 defalık başbakanlığı, 12 yıllık «millî şef»li Cumhurbaşkanlığı devrinde toprak reformuna el sürmiyen İnönü!

Yirmi beş yıl kendi yönetiminde, on yıl D.P. yönetiminde, ihtilâlde ve ihtilâl sonrasında sabreden köylü artık kendini tutamaz olmuş da komşusunun toprağına salmış!

G a s ı p fetvacılığının sonu nereye gider?

Bu fetvayı verenlerin vatanseverliğinden bile şüpheye düşmekte haklı değil miyiz?

Ne köpüren iktidar hırsıdır bu? Ne iktidar hırsı ile kendini unutmaktır bu?

***

«Cumhuriyet» Atatürk'ün notları ve vesikaları diye bir mesele ortaya attı. Bir takım mektuplar varmış ta kaybolmuş.

Atatürk'ten ayrıldıktan sonra İnönü, vehme kapılarak, Atatürk'e ikide bir zarfın üstünde «Huzur'u âli-i hazret-i riyasetpenahi'ye merfu'dur!» yazılı mektuplar gönderirdi. Atatürk öldükten sonra partiden kâğıtları ve vesikaları derleyip toparlamıya memur edilen heyetin başı Nafi Atuf rahmetli, İnönü'yü küçültücü olduğuna hükmettiği veya öyle emir aldığı için bu mektupları İnönü'ye geri vermiş ve o da şüphesiz yoketmiştir.

BİR ÖLÇÜ

Napolyon'un iki yüzüncü doğum yıldönümü törenleri yapılmaktadır. Bu fırsatla öğreniyoruz ki şimdiye kadar Napolyon üzerine dört yüz bin cild kitap yazılmış. Napolyon Fransa'ya harb destanları kazandıran büyük bir asker, reformlar yapan büyük bir hükümdar. Fakat sonunda İngiliz koalisyonuna yenilerek düşmana sığınan, sonra uzak bir açık deniz adasında ölüp giden bir «esir».

Atatürk, memleket Birinci Dünya Savaşını kazananlara teslim olduktan ve ülkenin her köşesi düşman birlikleri tarafından işgal olunduktan, Osmanlı orduları dağıtıldıktan, başlıca komutanlar sürüldükten ve Anadolu içine Yunan ordusu çıkarıldıktan sonra, tek başına,

— Hayır!

Diyen, milletin başına geçen, ordusunu yeniden kuran, en sonunda bütün düşmanlarını ülkeden kovup atan büyük bir asker. Ve reformları Napolyon'unki ile kıyaslanamıyan bir devrimci.

Yapı ve Kredi Bankası dünya dillerinde Atatürk üzerine yazılan eserleri aratıp getirtmiş. Sayıları 200 kadar. Umulmadık dillerde Atatürk üzerine bir eser var. Yalnız vatanında sağdan soldan vurularak silinmek veya tiksindiği dâvalarda bayrak olarak kullanılmak istenmektedir. Devrimlerin temeli, ki lâyisizm ve eğitim birliğidir, ölümünden sonra kendi partisi tarafından sarsılmıştır. Medenî Kanun ayaklar altında çiğnenmektedir. Kendi öz ordusundan 27 Mayıs ihtilâlini yapan subaylar bu olup bittileri silip süpürecek yerde körükörüne bir solculuğa sarılmışlar, lâyisizm, eğitim birliği ve Medenî Kanun düzeninin onarımına el bile sürmemişlerdir. Bu da anlatıyor ki

no partisinde geri kalanlar, no de ihtilâlci subaylar Atatürk'ü devrimci olarak anlamamışlardı.

Esere gelince son yıllarda Lenin ve Marksizm üzerine Atatürk üzerine olduğundan on misli kitap yayınlanmıştır ve Atatürk 1920'de Lenin dinini benimsemediği için tenkid olunmaktadır. Üniversite Atatürk reformculuğunu kavramadığını, Atatürkçülük dışında sergüzeştlere atılarak, her gün biraz daha göstermektedir. Onun için sık sık Tevfik Fikret'in beytini tekrarlarım: «Bir nehr-i muazzam gibi cûş etmişsin - Fakat eyvah çorak yerde akıp gitmişsin!»

⁂

Rap, rap, rap...

Teknik Üniversite koridorlarında asker adımları ile bir dolaşma. Sarkık bıyıklı, kâhküllü marksist gençler:

— Demokratik halk üniversitesi isteriz... Demokratik halk üniversitesi isteriz.

Okudukları yer parasız. Yatılı kalanlar devletten aylıklı. Böyle bir öğrenci Amerika üniversitelerinde on bin lira, yirmi bin lira yıllık verir. Türkiye'de olduğu kadar «halka dönük» bir eğitim yok. Her öğrencinin masrafı devletin sırtında.

Hayır, bizimkilerin istedikleri komünist üniversitesi. Hukuk Fakültesinde aynı cins öğrenciler hocalarına:

— Biz reform falan istemiyoruz. Biz marksist üniversite istiyoruz. Gerektiğinde üniversite kütüphanesini bile yakarız, demiyorlar mı idi?

Rap, rap, rap...

Biraz sonra sokağa çıkacaklar. Ruslar adına 6'ncı Filoyu protesto edecekler. Amerikan Konsolosluğu otomobilinin ve Amerikan Bankasının camlarını kıracaklar.

Sonra da Türkiye'de komünistlik yasak. Fakat Anayasa hakları korurluğu altında!

⁂

Kapkara, yanmış bir yüz... Bir genç yüzü... Başı sarılı, gözleri kapalı... Kendini hürriyet uğruna yakan Çek öğrencisi Jan Palach. Ölünceye kadar yetmiş üç saat işkence çekmiştir. Bir tek defa of demeksizin! Vatikan'ın: Uğrunda ölünebilecek, öl-

mek gereken, yaşama değeri üstünde değerler vardır.» dediği hürriyet şehidi. Bir Vietnam rahibi değil bu, müsbet kafalı bir üniversite genci.

Bu genç, marksistlerin Türkiye'de faydalandığımız hürriyetlerden ve insan haklarından bize kaybettirmek istediklerinin pek azı için canını vermiştir.

⁂

Dünyanın en eski ve tanınmış magazinlerinden «Saturday Evening Post» 8 Şubat'ta kapanmıştır. Geçen yıl sürümü 6.800.000 idi. Fakat 1950'de 4.425, geçen yıl yalnız 904 ilânı vardı. İlânsız gazete ve dergi yaşıyamaz. Şimdi Batı gazete ve dergilerinin büyük derdi televizyon ilâncılığı. Fransa basını buna engel olmak için elinden geldiği kadar çalıştı.

Hele Türk gazetelerinden bazılarının maliyeti 27 kuruş üstünde, 25 kuruşa satılmakta. Bundan dağıtıcı payı da çıkınca her sayıdan nekadar zarar ettiğini hesap ediniz. Bu açığı ilân korur. Yoksa bir gazete nekadar çok satarsa o kadar kayba girer.

⁂

Marksistler Atatürk'e maskelik ettirecekler ya, anıtına koydukları çelenge «Bize emanet ettiğin bu topraklar...» diye yazmışlar. Atatürk Marksistlere hiç bir şey emanet etmemiştir. Onun devrinde bütün Marksistler hapiste idi.

Ordusuna hiç bir şey mi emanet etmemiştir? 6'ncı Filo O'nun şerefli ordusunun misafiri olarak Türkiye'ye geliyor.

Ya milletine? Marksistler polis sopası ile sokaklardan kovulduktan sonra şehri dolaşan Amerikalı misafirler halk ile geceli gündüzlü pek iyi kaynaşıyor.

⁂

Dörtler yarı toplantıda. Haberlerden anlaşıldığına göre Nâsır barışçılığa yatmış. İsrail'le uyuşmak fikrinde. Fakat başında El-Fetih derdi var. Bu çeteler takımı yılda Arap devletlerinden on beş milyon dolar çekmektedir. Başlarında ve içlerinde bir çok yiyici. Bu çeteciler:

— Biz Arap devletleri içinde ayrı bir devletiz. Onların barış şartlarını istemeyiz, diyorlar.

Fakat İsrail büyük teknik üstünlüğü ile El-Fetih çetecilerini sindirmek imkânını bulmuş. Çepçevre portatif bir radar çemberi kurmuş. Uzaktan gelen en küçük hayvanın yürüyüşünü bile haber alıyormuş.

Teknik üstünlüğü bir şeye benzemez: Geçen yıl Rus silâhı ile donanmış bir Mısır harb gemisi bir İsrail harb gemisini batırmıştı. Şimdi deniz kuvvetlerini öyle cihazlamış ki artık buna da imkân kalmamış.

6 gün savaşında hiç dokunulmamış 200 Rus tankı almıştı. Bunların içlerini boşaltmış. Çok daha iyi motörler koymuş ve yeni toplarla donatarak Sina'da göreve yollamış.

Fransızların amborgosuna karşı koyan havacılık endüstrisi 1968'de 500.000.000 Türk liralık üretim yapmış. Üç-beş yıl içinde birinci sınıf harb uçakları yapmak yolunda imiş.

Rusya başlarında olmak üzere 60.000.000 Arabı susta durduran İsrail'in hikâyesini boşuna anlatmıyorum. Biz İstiklâl Savaşını verdiğimiz zaman İsrail henüz devlet olmamıştı. Fakat üniversitesini kurmuştu. Bu üniversitede hiç bir grev olmamıştır.

İlim ve teknikte İsrail Batıyı geçti. Biz henüz Batı yolunda emekliyoruz.

Ve Teknik Üniversite grevde!

Bir üniversitenin her şeyle ilişiği var: Tütün tüccarlığı ile 6'ncı Filonun ziyaretleri ile, kapitalizm ve liberalizme karşı Marksist savaşla... Yalnız bir şeyle ilgisi yok: İlimle!

⁂

Ak Yayınlarında devlet başkanlarının tâ başlangıçtan beri söyledikleri nutuklar bir kitapta toplanmış. Bana da bir sayısını göndermişler.

Atatürk'ün dil değişikliği pek göze çarpıyor. 1340'da söylediği nutuktan bazı fıkralar: «... Medenî milletlerden Türkiye'yi alıkoymuş olan mevaniin ortadan kalktığını Türk Milleti büyük bir ferah ile idrâk eyledi..», «... Efendiler, geçen içtima senesi zarfında memleketin ahval-i dahiliyesini hülâsatan ifade

etmek için diyebiliriz ki ahval-i umumiyo tabii ve müstakar olarak devam etmiştir.»

1935 yılına geliyoruz «... Bizim sulh ülküsüne ne kadar bağlı olduğumuzu, bu ülkünün güvenlik altına alınmasındaki dileğimizin ne kadar esaslı bulunduğunu izaha lüzum görmüyorum.», «... Türk tarih ve dil çalışmaları büyük inanla beklenilen ışıklı verimlerini şimdiden göstermektedir.» Bu ve sonraki nutukta, Türkçeleşme çabası ile, bazı zorlama deyimlere de yer verilmişse de 1938'deki nutkunda tabii konuşma diline dönülmüştür.

İlerici, ilerleten, kendi de ilerleyici bir adamdı Atatürk!

AĞA

«İşgalcilik» Mao'cu bir davranış. Bizim ihtilâlci komünist ve ortanın aşırı solları tarafından benimsenmiştir. Fakülte ve fabrika işgallerinden önce Türk köylüsünün küçük çiftlikleri işgal etmek nereden hatırına gelecekti? Bir köyde işgal olunan çiftlikler ikişer bin dönüm. Sahipleri de «ağa.» Eski Amerikan Cumhurbaşkanı Johnson'un 8.900 dönüm toprağı var. Kimse ona Johnson Ağa demez. Toprağı işgal olunanlar arasında bir de Menderes'in yakınlarından bir hanım var. Ona da ağaçe mi demeli?

Her işgalin arkasında TİP'li veya ortanın aşırı solundan bir kışkırtıcı vardır. Köylüleri Ankara'da İsmet İnönü'ye göndermişler. Niçin? İnönü 1340, 1341, 1927, 1930, 1935, 1937, 1961, 1962, 1963 başbakanlıkları ve 1938'den 1950'ye kadar 12 yıllık devlet başkanlığı devrinde yapmadığını boşta iken mi yapacak? Ortanın aşığı solları onu perdede göstermelik olarak kullanmak istemişler. Bu haberleri günlerden beri solcu gazeteler ballandıra ballandıra yazmaktadır. Yarın gecekondularda oturanlar, madem ki devlet bize kaloriferli apartman yapmadı, biz de kışı sizin apartmanınızda geçirmeğe geldik, diye Şişli ve Nişantaşı apartmanlarını işgal etmeğe kalkışsalar ne farkı var bunun ondan?

Maocu öğrenciler hükûmet yeterince pansiyon yapmadı diye Hilton'u işgal etmiye kalkışmadılar mı idi?

Köylüler işgal ettikleri topraklardan çekilecekler. İşin bir cephesi bu.

Fakat işgalci köylülerin girdikleri topraklar işlenmemiş. İşlenmiyen toprak sahibinin kalamaz. Mussolini, elindeki toprağın millî ekonomiye verebileceğini almıyanların topraklarını el-

lerinden almakta idi. Bir toprak reformu kanunu çıkarılmak lâzımdır. Bugünkü gevşek tutumla iş yürümez.

Şişli ve Nişantaşı apartmanlarında rahatlarına bakanların vatandaşları da lağam ve çamur içindeki çerçöplerde oturtulmaz. Herkesin aklına geleni söylemekte serbest olduğu bir rejimde böyle tezatlar iç kavgalar yaratıp durur.

***

Sabiha Zekeriya yıllanmış komünist. Zavallı kocasını da hırslarına kurban ederek memleketi bırakıp gittiler. Uzun yıllardan beri herhangi bir «hesap»tan yaşamakta, herhangi bir «hesab»a hizmet etmektedirler.

Hâtıralarını Türkiye'de yayınlamış. Yazı yazmaktan da başka bir şey yapmaz. Yeraltı sırlarını vermiyeceğine göre ne olabilir hâtıraları, diye soracaksınız. Benim fikrim de bu. Fakat hâtıralarının içinde bir bahsin başlığı var, gözüme çarptı: «Neden Atatürk köklü devrimler yapamadı?» Bu Sabiha 1920 komünistleri ile ilgili idi. Hani Ankara'da ilk partiyi kuran, sonra kovuşturmıya uğrayınca yeraltına göç edenlerle! O zamanki arkadaşlarının fikrince Atatürk komünistlik dinine girmeli idi. Kuvay-ı Milliye tam bunun ortamı idi.

Sabiha Zekeriya için hilâfetin ve medreselerin kalkarak eğitim birliğinin gerçekleştirilmesi köklü bir devrim değildir. Anayasa'dan «devletin dini, din-i İslâm'dır» maddesi kalkarak lâik bir Cumhuriyet kurulması köklü bir devrim değildir. Kadını hür ve erkekle eşit kılan Medenî Kanun köklü bir devrim değildir. Yazı devrimi köklü bir devrim değildir.

Ya köklüsü hangisi olacaktı? Mülkiyet hakkını kaldırmak! 1920'de bolşevik olmak!

Tuuu senin gebes suratına!

Yazık böyle kitapların yayınlanmasına göz yumanlara!

Komünistlerin Atatürkçülüğü sahte idi. Bu bir «köprüden geçinceye kadar..» hikâyesi idi. Fakat ilk defa Atatürk düşmanlığını ileri süren de şu isteri içinde kıvranan dişilik paçavrası olmuştur.

***

İki gerici gazetenin sahibi mahkûmluğunun Yargıtayca onaylandığını duyar duymaz memleketten kaçmış. Ya Mısır,

ya Suudi Arabistan'da imiş. Basın suçlarının affedilmesini bekliyecek. Burada kalanlar da bu affın çıkmasına çalışacaklar.

Türkiye'deki gericiliği besliyenler gerici Arap ülkelerinin petrol zenginleridir. Çünkü bunların egemenliği Atatürk devrimlerinin kendi topraklarına bulaşması ile son bulacaktır. Onun için Türkiye'de bu devrimleri söndürmek istiyen serserileri beslemektedirler.

⁂

Irak'taki Frenklerin El Bakr dedikleri, Bekir'in resmi rüyanıza girse hemen yatakta sıçrarsınız. Öylesine korkunç. Onun için dokuz Yahudi, iki Müslüman, üç Hıristiyan asmak bir nefes sigara çekmeye benzer. Bütün dünyanın lâneti altında. En çok gücüne gideni Arap basını tarafından tutulmamak.

Bu cinayetleri işlemek için bir eksiği olduğunu unutmuş: Atomu yok! Atomu olsa Çekler ve Slovaklar gibi milyonları çizmesi altında ezerdi de gene herkesten saygı görürdü. Hangi on dört suçsuz? Çekoslovakya'da milyonlarca suçsuz Rus zulmü altında. İntihar eden edene! Araplardan eyvallah. De Gaulle'den mâşallah, ötekiler de hafifçe mırın kırın.

⁂

Bizim Millî Birlik üyeleri yalnız askerlikten emekliye ayrılmamışlar. Askerlik san'atını da bırakmışlar. Sözcülerinin NATO hakkındaki tenkidlerine bakınız. Sivil bile bu sapıtkanlığa düşmez.

Bir ittifaka gireceksiniz: Kendi ölüm - kalımınızı düşünerek! Fakat hiç bir risk almıyacaksınız. Müttefikleriniz sizi nazlı nazlı elleri üstünde tutacaklar. Maazallah bir yerde ateş tehlikesi oldu mu, hemen beşiğinizden yakalayıp bulutlar üstüne kaçıracaklar.

Haydi Bölükbaşı sivildir, aklı eremez, diyelim. Çoğu kurnazlık diploması olanlar, sözcülerine bu saçmalıkları söyletmek için nasıl birleşebildiler?

⁂

Cevdet tarihinde bir fıkra vardır: «Bu Osman Efendi gerçekten devlet adamı değerli bir zat idi. Ancak pek vekarlı olup

Hâlet Efendi'yo baş eğmeyip riyakârlıkta bulunmadığından Hâlet Efendi dahi onu İstanbul'da tutmayıp küçültmek için hasis işlerle taşralarda dolaştırırdı. Osman Efendi gene vakurluğuna halel getirmeyip her nerede ve her ne hizmette bulunsa vazife görmekte kusur etmezdi.

«Hâlet Efendinin nedimlerinden meşhur Keçeci Zade İzzet Molla bir gün Hâlet Efendinin yanında iken Osman Efendinin geldiğini uşaklar haber vermekle Hâlet Efendi sofraya seğirterek karşılaması ve dönüşünde merdiven başına kadar uğurlaması üzerine İzzet Molla şaşarak:

«— Efendim bu adama etmediğiniz fenalık kalmadı. Şimdi bu mertebe iltifatınıza sebep ne?

Diye sual ettikte Hâlet Efendi cevabında:

«— Evet ben bu adama çok fenalık ettim. Elinden memuriyetini aldım. Nüfuzunu kırdım. Canını da alabilirim. Fakat üzerinde bir Osman Efendilik var, onu alamıyorum. Onun için görünce böyle hürmete mecbur oluyorum, demiş olduğu İzzet Molla'dan menkuldür.»

Sağdan sövmeler, soldan yermeler, yok mason, yok yobaz, bin türlü saldırı arasında Başbakan Demirel de bana o Osman Efendiyi hatırlatıyor. Ne yapsalar efendiliğini bir türlü üzerinden alamıyorlar.

Fakat acaba insafsız Hâlet Efendi kadar, arasıra, insaf duygusuna kapılıyorlar mı?

***

Geçenlerde Ankara'da Gazi Çiftliği'ndeki otelin işletmesinin Emekli Sandığına verilmesini tenkid etmiştim. Emekli Sandığı Genel Müdür Vekilinden bir mektup aldım, olduğu gibi yayınlıyorum:

«Sayın Falih Rıfkı Atay

Dünya Gazetesi Başyazarı
İstanbul

«Dünya Gazetesinin 21 Ocak 1969 tarihli nüshasında çıkan Politika başlıklı yazınızda; Sandığımıza karşı gösterdiğiniz alâkadan dolayı şükranlarımızı arzederiz.

«Bu vesile ile müsaadenize de sığınarak aşağıdaki açıklamayı yapmakta fayda mülâhaza ettik.

«Marmara Otelinin işletilmesi iştirâkimiz bulunan Emek İnşaat ve İşletme A. Ş. ne tevdi edilmiş olup Sandığımızla direkt ilgisi bulunmamaktadır. 11 Ocak tarihli Resmî Gazetede intişar eden ve bir örneğini ilişik olarak sunduğumuz 14.12.1968 tarih ve 6/11068 Sayılı Kararname ekinin 6'ncı maddesinde zikredilmiş olduğu üzere, isletmenin yıllık bilânçosunun zararla kapanması hâlinde bu zararın genel bütçeden karşılanması derpiş edilmiş bulunmaktadır.

«Sandığımızca T. C. Turizm Bankasına yatırılmış olan paraya gelince; bunun şartları bakımından diğer vadeli mevduatımızdan farkı bulunmamaktadır.

Keyfiyeti arzeder; saygılarımı sunarım.»

«KARAR

1 — Marmara Oteli'nin işletme sermayesi ihtiyacını karşılamak için T. C. Turizm Bankası nezdinde 5 milyon Türk Lirası tutarında bir fon tesis edilmiştir.

2 — Mezkûr fon T. C. Emekli Sandığı tarafından temin olunur. Adı geçen sandığa, temin ettiği kaynaklar için bu fondan yılda % 6,5 nisbetinde faiz ödenir.

3 — T. C. Emekli Sandığı fon için temin ettiği kaynağı Maliye Bakanlığının müsaadesi olmak kaydiyle dilediği anda geri çekebilir.

4 — T. C. Turizm Bankası, temin edilen bu fon ile, 440 sayılı kanunun 24'üncü maddesi uyarınca Marmara Otelini işletmekle görevlendirmiştir. Bu görev, T. C. Turizm Bankası adına Emek İnşaat ve İşletme Anonim Şirketi tarafından ifa olunur.

5 — T. C. Turizm Bankası nezdinde tesis edilen fon, Emek İnşaat ve İşletme Anonim Şirketine mezkûr otelin işletme sermayesi olarak % 7 faizle ikraz edilecektir.

6 — Fonun işletilmesinden zarar hasıl olduğu takdirde bu zarar, ait olduğu yılı kovalayan yılın genel bütçesine konulacak ödenekten T. C. Turizm Bankası'na ödenir.

7 — Bu karar yayını tarihinde yürürlüğe girer.

8 — Bu kararı Maliye Bakanı yürütür.»

NİJERYA

Nijerya'dan Ankara'ya gelen iyi niyet heyeti başkanı:
— Kadın eşyadır, demiş.

Sonra da:
— Avrupalılar bizi ilerlemeğe bırakmıyorlar, buyurmuş.
Kadını eşya yerine koyanı Avrupalı adam yerine koymaz, bir.

Kadını eşya sayan kafanın bu teknoloji çağında bir kemik tastan farkı yoktur, iki.

Derken aynı Ankara'ya Çukurova köylerinden bir heyet gelir. Bu heyetin başkanı:

— Efendim, demiş. Amerikalılar Apollo'yu, Ruslar Soyuz'u havaya attılar ya, bunlar gökü deldiler. İşte bu deliklerden boşanan sudur Çukurova'yı kaplıyan. Bizim tarlalarımızda ekin kalmadı. Parasını Ruslarla Amerikalılardan isteyeceğiz. Vermezlerse evlerini taşlayacağız.

— Size kim dedi böyle olduğunu? Sorusuna da:
— Köyümüzde hocalar vardır. Çok bilgindirler, onlar dediler.. Cevabını vermiş.

Çukurova'da Nijerya. İkisinin de kaynağı sözde din adamları. Hani şu Diyarbakır'da müdür öğrencilere İstiklâl Marşı söyletirken, kıs kıs gülen İmam - Hatip Okulu öğrencileri!

⁂

Sümerbank'ı sıkboğaz ederek soymaya karar veren sendika, eh seçim yılı geldi, 35.000 işçinin eşleri ve çocukları ile bir-

likte oy toplamını A.P. feda edemez, ziyanda da olsa çıkardığı mal fiatlarını arttırır, istediklerimizi verir, hükmü ile harekete geçti.

Sümerbank mal fiatlarını arttırınca hayat pahalılığı artar. Hayat pahalılığı arttıkça işçi gündeliklerine yeni zam istekleri gelecek.

Biz grev meselesi ilk ortaya atıldığı vakit:

— Bir kalkınma ülkesiyiz. Asgarî ücreti tesbit eden devlet. İşçi ile işveren arasında anlaşmazlık çıkınca hakemlik eden Çalışma Bakanlığı. Aman grev işine dikkat edelim, diye yazmıştık.

Demokrasiyi kitapta okuyan büyük liderin tuhafına gitti bu yazı!

İsveç'te 1945'ten beri grev olmamıştır. Batı - Almanya'da da öyle. İleri ülkelerde işçilerle işverenler bir masaya oturdular mı, ilk ortaya konan mesele bizzat iş'in ülke ekonomisi bakımından durumudur. İşçinin de işverenin de menfaati bunun arkasından gelir.

Amerika'da, meselâ, Denizyolları grev yaptı mı hükûmet hemen orduyu işletmeye çağırır. Bizde Denizyolları iç hatlarının greve gittiğini düşününüz. Hükûmetin elinde sadece grevi bir ay ertelemek var. Ondan sonrası işçinin insafına kalmıştır.

Lokavt Amerika'da bir hak. Türkiye'de bir suç!

Kafa dikine kitaba dalmanın, memleket realitelerini bir yana bırakmanın sonucudur bu.

***

Batı - Almanya'nın ikinci adamı, Bundestag Başkanı Eugen Gerstenmaler son günlerde istifasını verdi. Kendisi Nazilik devrinde haksızlığa uğrayanlardan. Bütün haksızlık görenler gibi o da tazminat almıştır: 800.000 liraya yakın! Fakat sonradan bu kanunun, bu tazminatı alabileceği gibi hazırlanmasında nüfuzunu kullandığı anlaşılmış, basının bu sebeple hücumlarına uğramıştır. İstifası bu yüzden.

Ben yıllardan beri bir türlü bu nüfuz ticareti işi üzerinde dâvamı anlatamamışımdır. Bizdeki zenginlerin çoğu rüşvetle değil, nüfuz tüccarlığı ile zengin olmuşlardır. Nüfuz ticaretini önlemek için Amerika'da devlet başkanı bile kendine verilen he-

diye beş yüz doları aşarsa onu hazineye bırakmak zorundadır. Devlet başkanının en yakınlarından biri almış olduğu bir paltoluk kumaş yüzünden yerini bırakmak zorunda kaldı idi.

Amerika'da devlet başkanı yalnız Washington'daki Beyaz Ev'de parasız oturur. New York'a geldi mi, otel parasını öder. Koskoca saray onun geleceği günü bekliyerek yüz binler yemez.

Tek parti devrinden beri bizde nüfuz ticareti işlemiştir. Sahiplerine bir çok gelir kaynağı sağlamıştır. Bir politikacının maaşı ile hesaba gelmiyen kazancı nüfuz kazancıdır. Hiç bir demokraside bu kazanç sahibine bağışlanmaz.

D. P. devri nüfuz tüccarlığı yüzünden alabildiğine soysuzlaşmış, sonunda tam bir despotluk rejimi olmuştur. Bugün de piyasada en çok parlayanlar o devirden kalma politika milyonerleridir.

Bu sebepledir ki halk arasında her kazanca soygun ve vurgun gözü ile bakmak âdet olmuştur.

Demirel iktidarının bu devre son vermiş olduğunu söylemeliyiz. Fakat gene de Amerika'da olduğu gibi, bazı disiplin kararları almak lâzım.

⁂

— Barış!
— Barışamam!..
— Savaş.
— Savaşamam.

Kral Hüseyin ile Nâsır, dünkü iki düşman, halk korkusu içinde. Bir lider kendi aklının erdiğini yapamıyacak kadar bu korkuya kapıldı mı, ne olacağı bilinmez.

Irak ise İsrail'in Ürdün'deki birliklerini bombardıman etmesi üzerine tutulduğu bu halk korkusundan on dört İsrail casusu icad edip bunları Bağdat ve Basra'da asmakla kurtulmaya çalıştı. Irak gerçi İsrail'e savaşamaz. Barzani ile başedemez, ama adam öldürür. Kral Faysal'ı öldürmüştür. Yerine geçen Kasım'ı öldürmüştür. Tâ Hasan Hüseyin efendilerimizden beri düşeni öldürür. Yalnız ölmeğe gelemez. Şimdi de iktidarın hoşuna gitmiyen on dört zavallıyı astı.

Kimi ölmez, öldürür. Kimi ne ölür ne öldürür. Orta - Doğu

meselesini çözmek de böyleco başkalarına düşer. Fakat üçü do yabancıların bulacağı çözüm yolunu halk korkusu ile kabul edemez.

İşte halk yığınlarını hayâl ve masallarla sarhoş etmenin sonu budur.

⁂

Bir mektuba cevap: «Evet, C.H.P. tehlikeli bir parti hâline geldi. İktidarda yapacaklarını söz ve yazılarındaki şifrelerden şöyle böyle anlıyabiliyoruz. Yoksa kendinin bir şeyi açığa vurduğu yok.

C.H.P. solcusu, söver gibi basına:

— Burjuva, dedi mi, bu bir programdır. Ben proleteryacıyım, demektir. İthalât ihracat soyguncuların elindedir, dedi mi, bu bir programdır. Ben iktidara gelirsem, ithalât ve ihracat ticaretini devletleştireceğim, demektir. En küçük çiftlik sahibine toprak ağası dedi mi, bu da bir program: Kimsenin elinde toprak bırakmıyacağım, demektir.

Bunların dikta ile yapılması şart değildir: İktidarı ele aldı mı, basar küfürü arabalı konaklı ithalât ve ihracatçılara, millete, alıyoruz ellerindekini der ve bunun memleket ekonomisi üzerindeki etkisini ölçemiyen halk da, alkış tutabilir. Gelişmiyen memleketlere devletleştirmeci sosyalizm, demokrasi adına iktidarı ele geçirerek musallat olmuştur.

T.İ.P. daha az tehlikelidir. Çünkü iktidara gelince neler yapacağını biliyoruz. Ondan kurtulmak kolay. C.H.P. solunun proğramı şiirin mânası gibi, şairin karnındadır.»

⁂

Bir rahmetlinin arkasından yazmak bize yakışmaz. Fakat yeni kuşaklara yanlış fikirler yerleşmesine göz yummak da doğru değildir. Kaldı ki ben, yaşarken de kendi üzerine tenkidlerimi yapmışımdır.

Süleyman Nazif nerede ise mütareke kahramanları arasına geçirilecek. Evet, General Franchet d'Esperey İstanbul'a ayak bastığı gün «Kara gün» başlıklı fıkrası ile Nazif birdenbire parladı idi. Veliahd Mecid Efendinin hazır bulunduğu bir toplantıda verdiği nutukla bir çok kişileri ağlattığını da hatırlarım.

Ama sonra? Bu yüzden Malta'ya gidince yaptığına yapacağına pişman kesilerek bir mektupla Mihran'ın gazetesinde Ali Kemal rahmetliye sığındı idi : «Sen baştan sona haklı imişsin. Ben aldanmışım,» yollu bir af dilekçesi yazdı idi.

Malta'daki herkesi kendisinden tiksindiren hareketlerini de rahmetli Rauf Orbay'ın hâtıralarında okuyoruz. O zaman Yakup Şevki Paşa'ya :

— Paşam, vatanların sınırlarını nehirler çizer. Siz de ben de Fırat'ın öbür yanındanız. İkimiz de Iraklı sayılırız. İngilizlere başvuralım. Bizim Malta'da ne işimiz var? demiş ve Yakup Şevki Paşa'dan sert bir cevap almıştı.

Osmanlıca iyi nesir yazmak hiç kimseye günahlarını affettirmez. Akademi üyesi Charles Maurras'ın sonunu hep biliyoruz.

Hiç olmazsa küçülmüşleri büyültmiyelim.

Bu hatânın daha ağırı Ulunay'ın (Refi' Cevad) ölümü üzerine de işlenmiştir. Mütareke devrinde onunla da tartışmalarda bulunduğum için menfi hükmümü yeniden veriyor değilim. Fakat Refi' Cevad gibi bir adama Cumhuriyet devrinde gazete yazarlığı ettirmek bağışlanır suçlardan değildir.

SHOW

Hani şu kış günlerinde de başka eğlencemiz yok. Ruscular ve Mao'cularla faşistler sopa sopaya, birbirlerine göğüs kabartarak, omuz eğerek, ver aşağı - al yukarı, sahnemizi doldurmaktadır. Bütün halk seyirci. Öğrencilerin yüzde sekseni de seyirci. Aralarında bir dövüşüp sövüşmedir gitmekte. Bana sorarsanız, ikisi de kötü ama Ruscu ve Mao'cu faşistinden beter.

Hiç bir gençlik halk yığınları ile, ülke gerçekleri ile bu kadar ilgisini kesmemiştir. Hiç bir hareket son otomobil olayı kadar tiksinti uyandırmamıştır.

SHOW artistleri sahnede yapayalnız!

İlk günü bir duraklama geçirdiler. İkinci günü bütün fakültelerin Ruscu ve Mao'cu takımları el ele vererek otomobil yakılışını benimsediler. Elebaşıları T.İ.P.'li. Zati partiler arasında yalnız onlardan ses yok. Demek ki onlar da olanı benimsediler.

Türkler, elçiye zeval yok, derlerdi. Nasıl yok? Amerikan Büyükelçisi, bir üniversite rektörünün yemek dâvetine gittiği için «kışkırtıcı!» Rektör de yemeğe çağırdığı için..

Daha ertesi gün Ruscu ve Mao'cu yazarlar sevinç içinde idi:

— Özür dileme, esef etme, bunlar beylik şeyler.. Siz dünyada yayılacak habere bakın. Bütün gazeteler, Türkiye'de Amerikan Büyükelçisinin arabası yakılmıştır, diye yazacaklar.

Şirretliği bu kadar ileri götürdüler.

Ve sağı kuvvetlendirdiler.

Şiddet şiddeti getirir, derler. Demek ki solcular şiddetci. Ya

komando sopalarından yakınmaları neden? Ya İmam - Hatip Okullarının saldırışlarından niçin şikâyetçidirler? Yarın halk T.İ.P. merkezlerini basarsa, öbür gün komandolar solcuların kafalarını kırarlarsa ne demeğe hakları var?

Meydan okuyan Meydan'ın her cilvesine katlanmalı değil midir?

⁂

Bir Fransız, Afrika'nın müslüman ülkelerinde kadınlık şartları üzerine bir anket yaptı. Hepsi de birbirinden berbat. Komünist Cezayir'de kadın - erkek miras hakları üzerinde bile eşitlik yok. Kadın çuval içinde.

Yalnız Burgiba'nın Tunus'u müstesna. Burgiba 1956'da çıkardığı bir kanunla Poligami'yi (çok evlenme) yasak etmiştir. Genç kıza kendi kocasını kendi seçmek, ona babasının anasının bulduğunu reddetmek yetkisini vermiştir. Kadının da boşanma hakkı vardır.

Son zamanlarda Tunus'ta erkek ve kadın tarım işçileri için ücret eşitliği tanınmıştır.

Fransızın, bu reformları Atatürk'ün nice yıllar önce gerçekleştirdiğinden haberi olmasa gerek. Onun haberi oluncaya kadar biz bir haylı tarafını bozduk ya, o da başka!

Rahmetli Âli Paşa daha Tanzimat devrinde Fransız Medenî Kanunu'nu almak fikrinde idi. Cevdet Paşa ve arkadaşları medenî kanunun müslümancasını yapmak istediler. Mecelle bu tâvizciliğin eseridir. İlle ikisinin ortası olmalı. Bir asır «melez bir medeniyet» peşinde koştuk. Avrupalılığı hıristiyanlara kaptırdık. Çarşıda pazarda onların kölesi olduk.

Reşit Paşa Tanzimat Fermanı ile müslümanlar ve hıristiyanlar arasında fark kalmadığını ilân ettiği günün ertesinde kendisini tebrik etmeye gelen İngiltere Büyükelçisi:

— Demek şimdiye kadar nasıl müslüman erkekler hıristiyan kadınlarla evleniyorlarsa, bundan böyle hıristiyan erkekler de müslüman kadınlarla evlenebilecekler.

Demesi üzerine Reşit Paşa yerinden fırlamış:

— Yooo, işte bu olamaz, demiş.

Olabileceğini gene Atatürk göstermiştir. Dinin tenasül yolları ile bir ilgisi yoktur.

Tito Türkiye'ye geldiği zaman demiş ki:

— Atatürk'ün Türk kadınını çalıştırabilmesine şaşıyorum. Biz müslüman kadınlarını çalıştırmayı başaramıyoruz.

Ben Bosna'ya gittiğimde bir müslüman okuluna uğradım. A.. a.. Arap yazısı ile din dersi. «— Ayol, dedim, Boşnakça Sırpçanın da ilerisinde. Daha doğuşta bütün Hırvat kütüphanesi sizin malınız. Ne diye çocuklarınızı o okullara yollamıyorsunuz?

— Sonra dinlerinden olurlar, cevabını verdilerdi.

Biz çocukken ilm-i hâl'lerde, din ile milliyet birdir, diye okurduk.

— Nesin sen? Sualine de yalnız Türkler:

— Müslümanım, cevabını verirlerdi. Arnavut:

— Arnavudum!

Arap:

— Arabım! derdi. Din ile milliyet Araplar için birdir. Onun için Arap komünistleri bile şeriatı esas tutmuşlardır.

⁂

Bölükbaşı bir «lâf küpü». Bu kadar çok lâfla bu kadar az şey söylemek mârifetini kimse göstermemiştir. Bu bir hastalıktır da. Adı Frenkçede «Logorrhée»dir ki, affedersiniz, «lâf ishâli »demektir. Bereket halkın sağduyusu onun üzerine hükmünü çabuk verdi: Show'da bir «Numara».

İstediği şey basit: Millet hükûmeti ona vermelidir. Çukurova sel altında kaldığı gibi, devlet lâf içinde boğulmak için!

⁂

Amerika'nın geçen yıl ile bir yıl öncesi arasındaki millî gelir farkı bizim tüm millî gelirimizin üstünde. Demek bizim varımız yoğumuz Amerika'nın bir diş kovuğunu doldurmaz.

Neyimizi soyarmış veya soyacakmış Amerika bizim? Şimdiye kadar alâ küllihâl biz onu soyup durmaktayız.

Emperyalistmiş Amerika. Emperyalizm demek, lûgata göre, bir devletin bazı milllet ve devletleri kendi siyasî veya ekonomik bağımlılığı altına alması demektir. Birinci bakımdan iki emperyalist devlet var dünyada: Biri Rusya, öbürü Çin!

Sovyetler Birliği kendinden olmıyan bir çok milleti sınırla-

rı içine almıştır ve Ruslaştırmaktadır. Polonya'yı, Çekoslovakya'yı, Macaristan'ı, Bulgaristan'ı, Romanya'yı ise her ikı bakımdan sömürmektedir.

Amerika'nın hiç bir yabancı toprakta gözü yok. Japonya'yı yenmiştir. Japonya'ya elkoymuştur. Bugün Japonya endüstri ve ticarette yanıbaşında geliyor. Japon ekonomisinde Amerika'nın payı yüzde üç - beş. Buna karşı Amerika çarşıları Japon malı dolu! Amerika serbest piyasalarda dolar müşterileri ile alış - verişte. İsteyen alır, isteyen satar. Avrupa kendi ekonomisinde bugünkü yerini Amerika'ya kendisi verdi. Zorla alsaydı Japonya'dan almalı idi.

Yıkılan Avrupa dolar yardımı ile kalkındı. Bir de Rusya müttefiklerinin hâllerine bakınız.

Amerika emperyalist değildir. Emperyalist olan Rusya'dır, Çin'dir.

KUYRUK

Sen bana haberi doğru ver. Rakamı dürüst bildir. Sonra fikirlerini dilediğin gibi yaz. Benim gazete diye bildiğim şey bu. Bir takımı hiç fikir söylemez. Yalnız olup biteni olduğu gibi haber verir.

Hayır. Ya övgü, ya sövgü. Ya kim ne kötü demişse, ne kara göstermişse birinci sayfa başlığı o. Türkiye ve Türklük için sanki iyi haber almak korkusu içindedir. Yahut iyi ve iyice ne varsa o. Kötü ve kötüceyi görmemek ve göstermemek kaygısı içinde. Gazetelerimizin pek çoğunda objektif'ten eser yok.

Vaktiyle efendinin biri pek mübalâğacı imiş. Kâhya kendisine bazı anlatışlarında çok aşırı gittiğini söylemiş. Efendisi de kâhyasına aşırı konuştuğu zamanlar kendisine işaret etmesine izin vermiş. Efendi bir gün dâvetlilerine bir tilkiden söz ediyormuş:

— On iki metre kadar bir kuyruğu vardı..

Demesi üzerine kâhyası, kısalt, işareti vermiş.

— Hani on iki dedimse şöyle böyle on metre kadardı.

Kâhyadan gene, kısalt, işareti:

— Hani on metre dedimse aşağı yukarı sekiz metre kadar..

Kâhyası gene, kısalt, işareti verince bu defa ona dönüp:

— Be herif, tilkinin hiç te mi kuyruğu yoktur, diye çıkışır.

Karşıdaki gazetelere göre ise tilki kuyruksuzdur. Hani bir karış kuyruk ver. Hayır.

Ülkenin hâli ne devletleştirmeci sosyalistin yer yer dolaşıp dediği kadar kötü, ne övmecilerin dedikleri kadar yolunda. Bi-

rl, baykuş gibi, konduğu yerdo kara haber öter, ötoki, bülbül gibi, şakıyıp durur.

Gözünüzle görürsünüz de gördüğünüzün gözünüzle gördüğünüz gibi olup olmadığında duraklarsınız.

⁂

Türkiye'deki gündelik cinayetlere baktıkça insanın aşk'tan da, seks'ten de, flört'ten de tiksineceği geliyor. Ahlâk mı, belden aşağı, namus mu, şeref mi din mi, ırz mı, belden aşağı.. Belden yukarısı sanki uzay boşluğu. Yalan binde dokuzyüzün ağzında. Hile, fesad, fitne yüzde seksenin üstünde. Mesele dişi'ye dokundu mu, en kaba gecekonducu bir kahraman. O da kendi dişisi için. Yoksa geceli gündüzlü başkasının ırzı peşinde.

Kadını erkekle eşitleştirmek Atatürk devrimciliğinin baş adımı idi. Bir devrim topluma eğitim yolu ile geçer. Eğitim de ya ilkokulda, ya camide verilebilir. Bizde ilkokul öğrenim verir, eğitim hayır. Camie gelince onun hocası Atatürk devrimine karşı gider. Hür ve erkekle eşit kadına, gâvur, der. Daha geçenlerde sağcılar, medrese ilkokullarında beşyüz bin Türk çocuğunun tersine eğitildiği ile övünmekte idiler.

Erkek ne ise kadın odur. Erkekte ırz, namus, ahlâk ne ise kadında ırz, namus, ahlâk odur. Bu fikir toplumun içine sininceye kadar o toplum medeniler arasına katılamaz.

Fakat o zamana kadar kanunların da yapacakları bir görev vardır.

⁂

Sultan Mahmud devrindeyiz. On dokuzuncu asır. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa ordusu Kütahya'ya doğru yürür. Bizim yenileşen ordumuzda gerçi Moltke, hani şu Fransızlara karşı Prusya'nın zaferini kazanan büyük asker, danışman olarak, vardır. Fakat ordu Moltke'nin askerce öğütlerini dinleyecek yerde sarıklı hocalara danışan eşref saatçi kumandanların elindedir. Koskoca İmparatorluk bir valinin ordusunu yeneceğimiz yerde, onun bir avuç ordusuna yeniliriz. Sultan Mahmud'un tahtı tehlikeye girer. Ne yapar bilir misiniz? Daha dün bizi yoketme savaşından çıkan Rusya'yı imdada çağırır.

Lûtfi tarihinde bir fıkra vardır. «Teşrif-i padişahi be-ta-maşa-yı talim-i asakir-i Rusiyye» başlığı altında. «Zat-ı hazret'i padişahî Hünkâr iskelesine teşrif ile Rusya asakir-i berriyesinin ateşli talimlerini temaşa eylemiştir. İmparator huzurunda asker talimi yapıldığı vakit talimde hazır bulunan zabitler askerlik hizmetleri sırasındaki yararlıklarını anmak ve saymak âdetmiş. Bu defa Rusya zabitleri huzur-u padişahide Silistre, Balkan geçidi ve Edirne gibi yerlerdeki yararlıklarını yâdetmişlerdir.»

Mısır derdinden dolayı Osmanlı devleti ile Rusya arasında yapılan antlaşma gereğince Karadeniz boğazından Büyükdere'ye Rusya harb gemileri gelir. Buna karşı İngiltere ile Fransa da birer filolarını Akdeniz'den İzmir ve Çanakkale dışına gönderirler. Lûtfi tarihi der ki: «İngiltere ile Fransa'nın meramları, Rusya gibi, kendileri de Osmanlı devleti ile muahedeler yapıp onlar dahi himaye adı altında devleti kahırları altına almaktı.»

Altmış milyon Arap iki buçuk milyonluk İsrail ile başa çıkamayıp, harbi kaybedince iki diktatör yerlerini kaybetmemek için Rusya'yı, Sultan Mahmud gibi, imdada çağırmışlar, İslâvlara Büyük Petro'dan beri özlediği Akdeniz'e kavuşmak fırsatını vermişlerdir. Geçenlerde bir yabancı gazetede Kahire sokaklarını dolaşan Rus denizcilerinin resmini görünce, Sultan Mahmud'un teftiş ettiği Hünkâr İskelesi askerleri hatırıma geldi.

Batı, Orta - Doğu'yu tabii Rusya'nın elinde bırakmaz. Amerika İsrail'e yeni hava kuvvetleri verdiği gibi, Akdenizli devletlerle anlaşarak deniz tertiplerine de girişti. Şimdi büyük devletler kendi aralarında Orta - Doğu pazarlığına girişecekler.

İsrail'le başa çıkamayacaksın, Akabe Körfezini kapayıp ne diye bu devletin boğazına sarılırsın? Kaybedeceğin savaşı niçin kışkırtırsın?

***

Şu Ezher toplumu akılsızlığına bakın. Sen fırsatların umulmaz yardımı ile koskoca Mısır'ı bağımsız olarak ele geçir. Kabareci ve kumarcı kralı kov, cumhuriyeti kur. İngilizden kurtul. Süveyş'e el koy. Amerikalılar peşinde, Sovyetler peşinde. Sağın para, solun para. Toprak reformunu başarmak için bütün imkânları sağlamışsın. Kimseden korkun yok. Asuvan Barajını yapınca ekim topraklarını alabildiğine genişleteceksin. Gelir kaynakların durmadan gelişecek.

Nâsır gibi bir adam kafasına Arap İmparatorluğu fikrini koyacak. Yemen mi, hemen ordular gönderecek. İsrail mi, ortadan kalkması şart. «Fel-yahyacı» halk yığınlarının coşkunluğuna kapıl. Arap devletleri başkanlarına suikasdlar hazırlat. Eline geçen parayı orduya, dış seferlere, propagandaya harca. Sonunda İsrail'le savaşa gir. Kaybet. Mânevi bakımdan sıfıra in. Yerinde tutunabilmek için Sovyetlerden medet bekle. Sarar, sol.

İşte Ezher toplumunun aklından böyle deha çıkar!

⁂

Borman, Lovell ve Anders 3 milyar lirayı aşan ay seferinden hiç bir prim almıyacaklar. Yalnız birer övün uzay yemeği bile beşer yüz liradan fazlaya mal olmuştur.

Maksat, soğuk harb sırasında, 1957'de, ilk dünya sun'i peyki Sputnik'le Sovyetler Birliğinin meydan okuyuşuna karşılık vermekti. Çünkü Sovyetler Birliği bunu sosyalist sistemin kapitalist ve liberal sisteme üstünlüğü belgesi olarak ileri sürmüştü.

Bu uçuş Amerikan milletine Başkan Johnson'un bir Noel hediyesi idi. Başarılmak için füzedeki iki milyona yakın parçanın hiç aksamaması lâzımdı. Düşünün, sefer başarı ile bitmeseydi Amerika nasıl acı bir Noel geçirirdi? Teknik kadar kendine de inanmak? Mucizenin bir sırrı da bu.

Bir dergi yazarı diyor ki: «Yarım milyar televizyon seyircisi önünde, 300.000 kilometrelik bir sahnede, insan zekâsının en cüretli işi!»

⁂

Bir Çek kızı verdiği nutukta demiş ki: «Yirmi yıldan fazdır teorilerinizin uygulanmasını gördük, biz sosyalizm idealini reddetmek istemiyoruz, istediğimiz ülkemizi medernleştirmektir, ekonomiyi ihtiyaçlarımızı karşılamaya yarar kılmaktır, yirmi sekiz yıl önce halkımızın hayat düzeyi Fransızlar veya Almanlarda olduğu gibi idi, şimdi yarıya yakın düştü.»

Batının doğusunda, batısında, komünist veya kapitalist ülkelerde beliren gençlik hareketlerini ele alan bir dergi yazarı da diyor ki: «Kapitalizm mi, komünizm mi? Özel mülkiyet mi, kamu mülkiyeti mi? 1968'in dersi odur ki geçmişten kalma bu

deyimlerle ortaya atılınca büyük eski mesele'ye cevap bulunamaz.

«Üçüncü dünyada silâhlı ayaklanmalar birbirini peşlemektedir. Çünkü bu yoksulluk içinde hiç bir insanca düzen tutunamaz. 1968'de dört yeni dikta rejimi kurulmuştur. Panama'da, Peru'da, Mali'de, Kongo'da. Bunlar yönetimi askerler elinde bulunan 26 üçüncü dünya ülkesine katılmışlardır. Nijerya, ki Biafra vilâyeti ile savaştadır, bu savaş 1968'de bir milyon ölüye mal olmuştur ve İngiltere, Rusya, Fransa ve Amerika tarafından verilen silâhlarla! İşte bu riyakârlığa karşıdır ki kapitalist ve komünist endüstri memleketleri gençlikleri isyan etmektedir.»

«Endüstri batısında kutup yıldızının adı eşitlik, doğuda hürriyet'tir.»

Şu var ki Batı sosyal adalete baskı ile karşı koymaktan vazgeçti. Her doğana eşit şans bağlamak Batı dünyası ileri toplumlarında gittikçe gelişmektedir. Fakat doğuda hürriyete karşı, hâlâ çizme, top ve tank baskısı!

İnsanlık ideali Batıda daha çabuk Ay'a varacağa benzer.

2 TABLO

1945'te Almanya: Umutsuzluk içinde. Harbde ölenler beş milyondan fazla. Batı - Almanya'da on milyon sığıntı var. Bütün ulaştırma bağlantıları tahrip edilmiştir. Trenler tek hat üstünde camsız, ısıntısız, ışıksız vagonlarla kaplumbağa yavaşlığı içinde. Yaşıyanlar asırlar sürecek bir yoksulluk içine düştükleri inancında. Hiç kimse çalışması ile yaşıyamaz. Elbe nehri intihar edenlerin cesedlerini sürükler, götürür. Amerikan sigarası bi geçer akça. Ancak trampa ile elde edilen kullanma eşyası o kadar kıt ki, hesaplara göre, her Alman artık beş yılda bir tabak, on iki yılda bir çift pabuç ve her elli yılda bir kat esvap alabilecek. 1946'da müttefikler en medern sayılan fabrikalardan çoğunun yıkılmasını emretmiştir. Kendi işgalleri altındaki yerlerde Ruslar demiryolu raylarına kadar ne varsa alıp götürürler.

*
**

1963'de aynı Almanya: Altmış milyonuncu Alman 27 Martta doğmuştur ve bankalardaki altın ve döviz rezervi kırk milyar markı aşmıştır. İki yüz milyonluk Amerika dışarıya ancak otuzdört milyarlık mal satabildiği halde Batı-Almanya'nın dışarıya satışı yirmi dört milyar doları bulmuştur. Amerika'da ihracat milli hasılanın yüzde dördü iken Batı - Almanya'da yüzde yirmidir. Her yıl beş yüz, altı yüz bin mesken yapılmaktadır. Almanya'da Fransa'da olduğunun dört misli fazla otomobil yolu var. Fransa'nın iki misli çelik ve üç misli plâstik madde çıkarır. Almanlara bu akıl durdurucu gelişmenin sırrını sorarsanız, bizde ne grev, ne de güdümcülük var, derler.

Altmış milyonun yirmi yedi milyon beş yüz bini ücretle çalışanlardır. Ayrıca bir milyon üç yüz bin de dışardan işçi ithâl etmişlerdir. İçşiler çoğunca çalıştıkları yerlerin ortaklarıdırlar. Leverkusen'de Bayer'in fabrikaları vardır. Beş kıtada elli altı fabrika. Altı bin iki yüz çeşit mal. Almanya'da elli beş bin işçinin üçte biri şirketin ortağıdır. Erhard Volkswagen'i devletleştireceği yerde üç milyon hissedarlık bir ortaklığa çevirmiştir.

Japonya'da olduğu gibi Batı - Almanya'da da diriliş ve kalkınış devletleştirmeci sosyalizm rejimi altında değil, sosyal adaletçi liberal ekonomi sistemi altında gerçekleşmiştir.

⁂

«Yerden Aya» eserini yazan Jules Verne 1905'te değil, 1968'de ölmüştür. O zaman hayâllere sığmıyan sefer şimdi gündelik gerçek. Bu yolculuğun her Avrupalıyı ürküten masrafı Amerikan bütçesi içinde önemsiz bir rakam. Uzay, Rusya için bir lüks. Batı için bir hayâl. Amerika için olağan şey.

Eğer Rusya bu seferi yapabilseydi sollar için bu, sosyalizmin kapitalizme karşı bir zaferi olarak kutlanacaktı. Masrafın Rusya halk yığınlarının yoksulluğuna maloldüğü düşünülmiyecekti. Amerikalı astronotlar gitti ya, efendim Asya ve Afrika'da bunca aç varmış. Çıplak varmış. Bunları doyurmak ve giydirmek dururken Ay'a gidecek ne varmış?

Tuhaftır Amerika'nın hâli: Parasını herkes ister, kendisini hiç kimse!

Ne ise Ruslar Amerika'dan geri kalışlarına bir sebep uyduruverdiler: Meğer Ay'a gitmek programlarında yokmuş! Ya yıllardan beri uzayda dolaşıp durmaları neden?

⁂

Bir fakültede bir sergi açılmış: Montaj sanayiine karşı! Rediflik yaşında bir öğrenci bir de nutuk çekmiş: Türkiye'de kapitülasyonlar devrinden beri hiç bir şey değişmemiş!

Hani şu Türk polisinin yabancı kaatili tutamadığı, yabancının Türkiye'de kendi mahkemesinde yargılandığı, gümrük kontrolünün, İstanbul'da tramvayın, elektriğin, suyun gazın yabancıların ellerinde olduğu Galata ile Taksim arasında iki üç Arnavut muhallebiciden başka Türk esnaf ve tüccarı olmadığı,

bir tek Türk bankası değil, yabancı bankalarda bir tek Türk memuru bulunmadığı, demiryollarında lokomotif ateşçisinden başka tek Türk kullanılmadığı, bütün Türkiye çarşıları hıristiyan azınlık elinde bulunduğu kapitülasyonlar devri ile bugünkü devir arasında!

Hangi liseden diploma vermişler bu delikanlıya? Rediflik yaşına kadar okul sıralarında sürtmenin sebebi anlaşılıyorsa da ne diye okul duvarları içinde kalabildiğini anlamak güç!

Yaşına başına bakmıyarak fakülteden doğru ortaokula!

Geçenlerde Mısır'da öğrencilerle askerler ve polisler çarpıştılardı. Öğrenciler demokratik rejim istiyorlardı. Gençliği elden kaçırmak Nâsır'ın pek gücüne gitti. Arap Sosyalist Birliği'ni Kahire Üniversitesinde bir toplantıya çağırdı. 1700 delege kongreya katılmıştı.

Toplantıyı izliyen yabancı gazetecilere göre toplantı tam bir iflâsla sonuçlanmıştır. Başta Nâsır'ın soğuk karşılanışı geliyor. Sonra Nâsır'ın düşkün ve düşük hâli!..

Nâsır'ın söyledikleri hep aynı şeyler: İsrail her tarafta casuslar elde etmiştir. İsrailliler Mao Çinlileri ile birliktedirler. İskendireyi, ki ikinci büyük şehrimiz ve en büyük limanımızdır, onu tahrip etmek istediler.

İskenderiye gösterilerini bu yoruma bağlamak istemiş, fakat tutturamamış. Sonunda cebinden görüşmelerin yeterliğine dair hazır bir takrir çıkarmış. Kongre de böylece bitmiş.

Nâsır diyabet hastası. Bacaklarında arterit var. Fakat mânası maddesinden daha vurulmuş bir hâlde. İçi dışından iki büklüm.

Gromiko'nun Kahire'ye neden gitmiş olduğu şimdi daha iyi anlaşılabilir. Kafkasya kaplıcalarındaki vücut tedavisinden sonra Nâsır'ın ruh tedavisine ihtiyacı var.

İsrail savaşından beri tek kazanabildiği, Rusya'nın egemenliği altına girmek!

Hey gidi, Fas'tan Irak'a kadar koca Arap İmparatorluğunun kurucusu!

Diktatörler, bir bakımdan, Nasreddin Hoca'nın eşeğine benzerler. Bir defasında Hoca'nın eşeği bir uçurum kenarından aya-

ğı kayarak boşluğa düşer. Hoca bakar ki, dört ayağı altında, sırtı yukarda, o kadar kaygılanmaz. Ne vakit ki yere çarpınca altı üstüne döner:

— Zavallı uçmayı bildin ama konmayı bilemedin, diye hayıflanır.

Nâsır da, Hitler gibi, Mussolini gibi, uçmasını bilip de konmasını bilemiyenlerden!

*
**

Dostum Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «Politikada 45 Yıl» adlı eserini alıp bir nefeste okudum. 45 yılın hikâyesi. Şerefler, şanlar ve hayâl kırıklıkları ile dolu. Bu biraz da İsmet Bey, İsmet Paşa ve İsmet İnönü hikâyesi. Yakup, Kuvay-ı Milliyye İsmet Bey'ine ve paşasına bütün gönlü ile bağlıdır. İsmet İnönü, hele Atatürk öldükten sonra, dostumu hayâl kırıklığından hayâl kırıklığına sürükler.

İsmet İnönü'nün bence de bağışlanmaz kusuru, demokrasiyi Atatürk devrimlerinin tâvizleri üstüne kurmak gafletine kapılışıdır. Eğitim Birliği'ni yıkmak cinayetini ona bağışlayamam. Hele Bayar - Menderes devrini gördükten sonra, 27 Mayıs ihtilâlinden ve ihtilâl sonrasından geçen olupbittikleri düzeltmek için faydalanmaması, gerçekte bu devrimlere inanmamış olduğunu gösterir.

Yalnız kitapta benim üzerime, doğru olmıyan bir haber var. Yakup o zamanlar Türkiye'de olmadığı için gerçeği bilmemekte haklıdır. Kitapta deniyor ki: «Genel Başkan, Falih Rıfkı'yı «Ulus» gazetesinin başından çekilmeye mecbur ederek, yıllarca Halk Partisinin iktidarları aleyhinde yazmadığı kalmıyan Hüseyin Cahit Yalçın'ı getirmişti.»

İşin doğrusu şudur: Şemseddin Günaltay ve Hasan Saka'nın aralıksız Atatürk devrimlerinden tâviz vermelerine katlanamıyarak «Ulus» gazetesinde C.H.P.'yi savunmamak kararını ben kendim verdim. Parti umumî kâtibine kararımı bir mektupla bildirdim ve «Ulus» gazetesinden çekildim. Benden sonra Nihat Erim tâvizcilerle çalıştı ve Hüseyin Cahit çok sonradan gazetenin başına geçti.

Demokrat Parti devrinin azgınlaştığı ve memleketi uçuruma sürüklediği günlerde gene İsmet İnönü ile ve «Ulus» gazete-

sinde çalışmaktan başka çare bulamadım. Son umudum 27 Mayıs gibi bir ihtilâlde idi. Bu ihtilâl de Atatürkçülük değil, Nâsırcılık yolunu tuttu. Arap soluna saptı. İsmet İnönü'nün daha sonra eline geçen fırsattan faydalanmasını boşuna bekledim. Kendisinin Kurucusu Meclise ve daha sonra Meclis seçimlerine aday olarak katılmaklığım tekliflerini kabul etmekte hiç bir menfaat görmedim. İsmet İnönü devrinden kalma sağcılıkla, 27 Mayıs'ın kötü mirası solculuğa karşı savaşmayı ömrümün son görevi olarak üstüme aldım.

FALİH RIFKI ATAY

ATATÜRKÇÜLÜK NEDİR?

ÖNSÖZ

Bir tarih fıkrasını tekrarlamak sırası geldi: İsa'nın ölümünden altmış yıl sonra, Sayda şehrinde bir kaç hıristiyan:

— Herkes İsa'nın yolundan çıktı. Biz yaşayışta davranışta ona uyalım, onu devam ettirelim, demişler.

Kendileri de, topluluklarına girenler de, hıristiyanlığı bozmak suçu ile darağacında öldürülmüşler.

Atatürkçülük de gitgide sağ ve sol fikir akımları arasında kendi gerçek kimliğinden uzaklaşmaktadır. Solda komünistin de, sağda Ayasofyacının da silâhı ve siperi O.

Ölümü üstünden yirmi sekiz yıl geçti. 1923*'den ölünceye kadar kendisi ile birlikte bulunmuştum. Gazetesinin de yıllarca baş yazarı idim. Bugünkü gençliğe gerçek Atatürkçülüğü kavrıyabildiğim kadar anlatmak için bir denemede bulunmak istedim.*

Falih Rıfkı Atay

— 1 —

Atatürk çok defa söylediklerinin ve yazdıklarının arkasındadır. Onu yaptıkları ile ele almak gerek. Atatürk 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktığı vakit «Makam-ı Mukaddes-i Hilâfeti düşman esaretinden» kurtaracağını nutuklarında söyleyen, ya da bildirilerinde yazan adam değildir. Dinde yeri olmıyan ve Türklüğü medeniyet yolunda alıkoymaktan başka işe yaramıyan halifeliği yıkan adamdır.

Atatürk tam düşündüğü gibi konuşabileceği bir ortamı, ancak, pek yakınları arasında bulmuştur. Bu ortamı yurt boyunca ve toplum ölçüsünce yaratmak istemiştir. Onu yaratmaya vakti kalmadan ölmüştür. Daha da yapacaklarını sır olarak içinde götürmüş de değildir: Biz yakınındakiler bunlar nelerdir, az çok biliyorduk.

Geçmişte de, eğer bir gün iktidar eline geçerse neler yapacağı üzerine yakın arkadaşları ile tartışmalarda bulunduğunu sonraları öğrendik. Çocukluğundan beri onu tanıyan ve onunla arkadaşlık eden bir çok kimseler son zamanlara kadar yaşamakta idiler. Ali Fuad Cebesoy gibi hayatta olanlar da vardır.

Hepsinden ayrı ayrı dinlemiş olduklarımıza göre Atatürk ilk gençliğinden beri Türkiye Türklüğünün kurtuluşu kaygısına saplanmıştır. Nerede kiminle buluşsa, içki sofrası veya eğlence âlemi de olsa, tek konuşma konusu, nasıl kurtuluruz, dâvası idi. Cebesoy'dan dinlemiştim. Bir akşam Fethi Okyar, Mustafa Kemal ve o Selânikte bir gazinoya gitmişler. O sırada Yunanistan'da Venizelos Girit için dağa çıkmıştır. Bir hürriyet kahramanı da İran dağlarında isyan bayrağını açmıştır.

Sofrada biri:

— Neden biz onlar gibi kahraman yetiştiremiyoruz? der.

Mustafa Kemal bu konuyu bırakmaz. Hep onun üzerindedir. Fethi'nin içi sıkıldığından yer değiştirmek ister, başka bir eğlence yerine giderler. Mustafa Kemal'in çevresini gördüğü yok. Konusu gene o. Fethi bu defa Mustafa Kemal'i kadınlı bir yere götürür ve kendisi bir beğendiği ile eğlenceye daldığı sırada, Mustafa Kemal Cebesoy'la, efendim Venizelos, efendim bilmem ne Han, aynı konu üzerinde! sabah olmuştur. Fethi evine gitmiştir. Mustafa Kemal de arkadaşını kendi evine götürür. Anası o gelmeden ve kahvaltısını vermeden uyumaz. İki arkadaşın da uyumaya vakitleri yok. Tıraş olup görevleri başına gideceklerdir. Cebesoy anasına şikâyet eder:

— Oğlun bir bahis tutturdu, bir türlü bırakmaz, Fethi, canım biraz da eğlenelim, diye kalkmak istedi...

— Akıllıdır Fethi.

— Gittik, oğlun gene o bahiste. Fethi bizi oradan da çıkararak...

— Akıllıdır Fethi...

Atatürk'ün bütün akşam toplantıları, son günlerine kadar, hep böyle geçmiştir. Bunlar arasıra eğlentilerle aralanan ciddi tartışma toplantıları idi.

Geçmişin hikâyelerinden anlıyoruz ki Atatürk Osmanlı emperyalisti değildi. 1908 meşrutiyetçilerinin Paris'teki yayınlarında ise istibdat rejimi yıkılır yıkılmaz kaybettiğimiz eski topraklara kavuşacağımız vadolunmakta idi. Atatürk ilk subaylığından beri pek iyi bir askerdi. Kuvvet hesaplarına dayanan bir realistti. Bir akşam gene Selânik gazinolarından birinde şu konu ortaya atılmıştı:

— Hepimiz Sultan Hamid istibdadının yıkılmasını istiyoruz. Ama hiç birimiz o yıkılıp ta iktidar bize kalırsa ne yapacağımızı söylemiyoruz.

Herkes sıra ile kendi fikirlerini ortaya attı. Mustafa Kemal'e sıra gelince O:

— Rumeli'de ve küçük Asya'da bizden olmayan toprakları içine almayan bir sınır çizerim. Bu sınır içindeki memleket ve milletimizi kurtarmaya bakarım.

Cebesoy gibi güçlü kuvvetli arkadaşları olmasa sofradakilerin saldırışlarına bile uğrayacaktı. Bosna - Hersek ve Girid'i bırakmak ha, Suriye, Filistin ve Hicaz'ı bırakmak ha...

1908 meşrutiyetçilerine göre Bosna - Hersek'i Avusturya - Macaristan'dan, Mısır'ı İngiltere'den geri alacaktık. O gecekî Mustafa Kemal, 10 yıl sonraki Millî Misak Mustafa Kemal'i idi.

Birinci Dünya Savaşı'nda Enver Paşa kendisine şu teklifte bulunmuştu:

— Sana bir alay verelim. İran sınırını geç. Bu alayla çığ gibi büyüyerek Hindistan'a gidersin.

Bu, Buhara'dan ihtilâl Rusyasına ve Kızıl Orduya, dağınık çetelere güvenerek, ultimatom veren Enver Paşa. Mustafa Kemal şaka etti:

— Yoo... İran sınırından kendi kendime geçer, bir kuvvet edinerek çığ olup Hindistan'a giderim. Size de borçlu olmam.

Fıkrayı kendinden dinledimdi. Gerçekte İran sınırını aşarak Hindistan üzerine bir İslâm akını hayaline kapılanlar olmuştur. Büyük de adları vardır.

Medine kuşatılmıştı. Mustafa Kemal'e Ordu Komutanı yetkisi ile Hicaz Kuvve-i Seferiyyesi başına geçmesini teklif ettiler. Şam'da bizim karargâha geldi. Durumu şöyle bir inceledikten sonra:

— Bir defa ben gitmem ya... Size de sorarım: Medine'de ne işiniz var? Siz bu toprakları bile tutamaz bir haldesiniz. Medine'yi bırakınız, ne kadar kuvvetiniz varsa Filistin cephesine toplayınız.

Medine'yi bırakmak? Peygamberimizin merkadini son Türk kanı damlasına kadar savunmamak? Biz Osmanlı Türkünün aklına gelecek şey mi idi bu? Gerçekte ise Medine'yi kuşatanlar İngiliz casuslarının emri altındaki Peygamber torunları idi.

Atatürk 1908 ihtilâlinden sonra kaybedilmiş olanlar için sergüzeştçilik etmeye, Yemen gibi Türk olmayan topraklar için Türk kanı dökülmesine karşı idi. İrredantizmacı değildi.

— 2 —

Ne tanzimat, ne birinci, ne de ikinci meşrutiyet Osmanlı İmparatorluğunu kurtarmanın yolu, din ve dünya işlerini ayırmak, arap medresesi yerine batı üniversitesi kurmak, akıl hürriyetini sağlamak olduğu üstünde durup onun şartlarını hazırlamamıştır. Batı sistemi okullar açılmıştır. Ama, bütün imparatorluk boyunca medreseler yerinde kalmıştır. Padişah aynı zamanda halife olduğu için, hükümetin bir başı sadrazam, bir başı şeyhülislâm olduğu için, medrese yalnız din değil, dünya adamı yetiştirmekte idi. Sivil mahkemenin karşısında şeriyye mahkemesi, hukuktan yetişme yargıç'ın karşısında medreseden yetişme kadı vardır. Müslümanların evlenme, miras ve türlü işleri şeriatçı elindedir. Şeyhülislâm fetva vermedikçe savaş açılamaz. Millet meclisinde bir şeriyye komisyonu kurulmuştur: nasıl kanunlar anayasa komisyonunun kontrolü altında ise, şeriata uygun olup olmadığı bakımından şeriyye komisyonunun da konrolü altındadır. Gerçi tanzimatçı Âli Paşa Fransız medenî kanununu almak fikrini ileri sürmüşse de, medreseciler şeriat temeline dayanan «Mecelle» yi meydana getirmişlerdir.

Din ile şeriatı bugün bile birbirine karıştıran üniversite diplomalısı kimseler var. Tanrıya inanırsınız. Ona karşı güvenlerinizi yerine getirirsiniz. Din burada biter. Ötesi şeriattır. Şeriatçılık demek, müslüman toplumlarını yedinci yüzyıl Hicaz aşiretleri şartlarına doğru geri sürüklemek demektir. İslâm bilginleri Kur'anın «muamelât» âyetlerinin «mensuh» olduğunu eskiden beri söylemişlerdir. «Zaman ile ahkâmın» değişmesi gerektiği pek eskiden beri bilinmektedir. Fakat ulûm-ı akliyye'yi kapısından kovan ve yalnız ulûm-ı şeriyye'yi öğreten medrese, toplumun bütün dünya işleri üzerinde egemen olmak dâvasındadır. Batıya doğru bütün gelişmeleri önlemeğe kalkışmaktan bir türlü vazgeçmez.

Reşit Paşa tanzimat fermanını okuduktan sonra kendisini görmeğe gelen İngiliz Büyükelçisine:

— İşte müslümanlarla hıristiyanlar arasındaki hukuk eşitsizliğini kaldırdık, demesi üzerine Büyükelçi:

— Demek şimdiye kadar nasıl bir müslüman erkek hıristiyan kadını alabiliyorsa, hıristiyan erkek de müslüman kadını alabilecek, deyince Reşit Paşa koltuğundan sıçramış:

— Yoo... İşte bu olamaz, cevabını vermişti.

Hürriyet şiirlerini ve marşlarını ezberlediğimiz şair Namık Kemal, tanzimat adamlarını «Kur'an dururken batıdan kanun almakla» suçlamıştır. Gene bir Hürriyet kahramanı bir Osmanlı vezirini tenkit ettiği sırada:

— Matbaa'da Kur'an bastırmıştır. Matbaa mürekkebinde ise domuz yağı vardır, diyordu.

1908 de tanzimat şartlarından hiç biri değişmiş değildir. Koca Ziya Gökalp şeriyye mahkemelerinin Şeyhülislâmlık çatısı altından adliye çatısı altına geçmesine şöyle böyle bir devrim önemi verir. Kültür Osmanlı Darülfünununda medrese kontrolü altındadır. Felsefe müderrisi, Türklerin dillerine bırakıp arapçayı dil edinerek bir İslâm milleti birliği kurulması dâvasındadır. Türkçü Ziya Gökalp ilim dili terimlerinin arap köklerini bırakarak Türk köklerinden alınmasını bile ileri sürmeğe cesaret edemez. Yalnız Türk eklerini savunur. «Realite» karşılığı «Şeniyet», yalnız «Realizm» karşılığı «Şeniyetçilik» diyebilir.

Osmanlı Milliyetçiliği, hâlâ, bir din milliyetçiliği idi. Tarih, bu milliyetçi için, bir müslüman - gâvur kavgasıdır. Osmanlı milliyetçisi Türklüğü de Türkçeciliği de bir soysuzlaşma saymıştır.

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı - İslâm milliyetçisi Enver Paşa için bir Cihad-ı Mukaddes idi. Bir haç - hilâl savaşı idi. Protestanların protestanlarla, katoliklerin katoliklerle, ortodoksların ortodokslarla, boğuştukları bir yeniçağ emperyalizmi savaşı içine girdiğimizi düşünmüyorduk bile.

Durmadan fetva çıkarıyorduk. Afrika'dan getirdiğimiz Sünusî şeyhini el üstünde tutuyorduk. Cephelerde Türkleri öldürürken esir aldığımız Hint müslümanlarını misafir gibi ağırlıyorduk. Medine'de Peygamberin türbesini, İngilizlerle birleşerek saldıran Peygamber torunlarına karşı savunuyorduk.

Bozgun haberleri geldikçe şeriatçılık baskısını arttırıyorduk. Kadın etekleri topuğa kadar mı, daha mı aşağı inmelidir, bir he-

yet bununla uğraşıp duruyordu. Adada araba ile gezen karı - kocadan evlilik vesikası soruluyordu. Bir otelde kalmaya giden karı - koca, müslüman kadınının otelde ne işi var, diye gece yarısı polis müdürü tarafından sokağa atılmıştı. Bıyıklarını kenardan kırpan subaylar merkez komutanlığında dövülmüştü.

Battık, Anadolu'da yeniden Türk kurtuluş savaşına atıldık. Kuvay-ı Milliye havasını bugünkü kuşak pek «ülküleştirir». Kuvay-ı Milliye meclisi koyu gerici idi. İçki yasağı kanunu bir şeriat kanunu olarak çıkmıştır. Dört yüze yakın yeni medrese açılmıştı. Milletvekillerinin pek çoğu kravatsız ve poturlu ya da getirli idi. 1923 de milletvekili seçildiğim vakit İstanbullu kılığı ile nasıl yadırgandığımızı hâlâ hatırlarım. Kuvay-ı Milliye Anadolusu, tanzimat İstanbulundan elli yıl geride idi.

Mustafa Kemal bir sabır heykeli gibi beklemiştir. Zaferi kazanmaktan başka kaygısı yoktu.

Birinci Dünya Savaşı'nda Ordumuz için «Muzaffer olmasın Yârab!» redifli bir gazel yazan hoca İstanbul'a dönmüş, halifenin Şeyhülislâmı olmuştu. Bir sarıklı hoca, Sait Molla, İngiliz karargâh kapılarında curnal verme nöbeti bekliyordu. Medrese Mustafa Kemal'in ve onunla çarpışanların «katli vâcip» olduğuna fetva vermişti.

Bu fetvalar Anadolu'ya dağılınca Mustafa Kemal güç durumda kalmıştır. Bana bir dostum anlattı idi:

— Adana cephesine gidecektik. Konya'da arabalar hazırlatmıştık. Fetva haberi yayılınca ısmarladığımız arabaları getirmediler, yüzümüze bile bakmadılar.

Halife adına ve Şeyhülislâm fetvaları dağıtılarak Anadolu'da çıkarılan isyanların altmışa yakın olduğunu duymuştum.

Vâlâ Nurettin'in Nazım Hikmet için yazdığı kitapta okudum. Sakarya Savaşı günlerinde Ankara'da imişler. Millet Meclisinin karşısındaki Belediye Bahçesinde otururlarken istasyona doğru inen askeri selâmlamak için Mustafa Kemal Meclis balkonuna çıkmış. Vâlâ ile arkadaşının yanlarında ve arkalarında Milletvekilleri varmış. Kulaklarıyla: «— Şu herife bir kurşun sıkan olsa...» diye konuşulduğunu işitmişler.

Gazi ve Müşir Mustafa Kemal Paşa ordusu ile İzmir'e girdiği zaman, Bursa Milletvekili rahmetli Muhittin Baha musluk başında bir hocaya bu müjdeyi verdiği vakit, hoca:

— Yunanlıdan kurtulduk. Bakalım Mustafa Kemal'den nasıl kurtulacağız? demişti.

— 3 —

Atatürk'ün millî kurtuluşçuluğu ile Osmanlı tanzimat ve meşrutiyet kurtuluşçuluğu arasındaki farkı iyice kavrayabilmek için kıyaslamalı kısa bir tenkit denemesi yapmak istiyoruz.

Batı gücü karşısında yenilerek, varlığını korumak ve kurtarmak kaygısı ile Osmanlı devleti daha Birinci Sultan Hamid (1774 - 1789) devrinde, Japonya 1853'den sonra harekete geçti. Şöyle böyle arada yetmiş - seksen yıl fark var.

Biz batı ile kuruluşumuzdan beri tanışıklı idik. Japonya ise 1636 da adalarına giren hıristiyanları kestikten sonra kapılarını sımsıkı kapamıştır. Japonlar adalarından uzaklaşıp «gâvur» görmek ve onunla görüşmek fırsatı bulmamaları için kıyılardan çok uzaklaşabilecek tekneler yapılması bile yasak edilmiştir. Japonya eğitimde Çin medresesinin hükmü altında idi. Nasıl ki biz Türkler Arap medresesinde eğitim görüyorduk. Japonlar iki asır tarih dışı kaldı. 1854 de Komodor Perry bir kaç Amerikan savaş gemisi ile kapısını zorlayıp, Japon şerefini kırıcı ve yüz kızartıcı andlaşmayı zorla imzalatınca Japonya'da batıya köle olmamak ve millî varlığı kurtarmak için iki fikir doğdu: «Gâvur» u kesmek, Batılı olmak. Batının üstünlüğünü sağlıyan nelerse, öğrenmek ve benimsemek.

Batılı parti önce İmparatora eski otoritesini kazandırdıktan sonra Nizam'ı Cedid ordusunu kurdu. İto ve Tonye adındaki liderler gizlice İngiltere'ye gittiler. Her türlü güçlükleri yenerek incelemeler yapıp dilediklerini öğrendiler. Demiryolları, Endüstri metodları, buharlı tekne, telgraf, zırhlı en başta meraklarını çekti. Dönüşlerinde ikisi de başbakan veya bakan olmuşlardır. İmparator, derebeylik geleneklerini kaldırmak, her kolda reformlar yapılmak, halkı temsil edici meclisler kurulma emirlerini veren hattı - hümayun'u 1868 de imzalamıştır.

Batılı partinin ilk işi Çin medresesini yıkmak olmuştur. Eğitimi kökten tepeye kadar kurmakta kendilerine kılavuzluk etmek için Amerikan Eğitimcilerini, çeşitli kollarda endüstri ve ekonomi işlerini teşkilâtlandırmak için İngiliz ve Alman uzmanlarını, hattâ resim ve heykel öğretimi için İtalyanları getirttiler. Fransız medeni kanununu benimsediler. Bu en kısa zamanda batıya yetişmek, yenilgi aşağılığından kurtulmak enerjisi ile çırpınan bir azınlık rejimi idi. Rejimin meclisleri de olmalı idi. İki meclisi parlementolarına temsilci seçmek hakkını yalnız batılı takıma tanıdılar ki ilk seçimlerde bunların sayısı 460,000 kişi idi. Japonya halk yığınları gelenek ve göreneklerini, din reformu yüzünden inançlarını alt üst eden bu radikal batılaşma tutumuna karşı idiler. Bir çok isyanlar olmuştur. 1877 ayaklanması aylarca sürmüştür. Batılı parti, imparator, hükümet, meclis ve ordu gericiliği kan içinde boğmuştur.

İlim Japonya'ya 1868 de girmiştir. 1925 de ise yüzde 99,4 Japon çocuğu batı eğitimi veren okullarda, 1927 de halkın yüzde 93 ü okuyup yazmakta idi. Umumi eğitim Japonya'da batı memleketlerinin çoğunda olduğundan daha lâyiktir. İçinde beş büyük, kırk bir küçük üniversiteleri vardır. Eğitim arttıkça seçmenlerin sayısı ilk parlamento seçimlerinde 460.000 kişiden 1928 de 13.000.000 a çıktı. Yeni Japonya batı baskısı altında uyandıktan sonra kırk yıl içinde Çin ve Rusya'yı yenerek büyük devletler arasına girmiştir.

Japonlar murakabe meclislerini kurarken sanki tarihçi H. G. Wells'in Esquisse de L'histoire Universelle'inde vereceği şu dersi kayıptan almışlardı: «Bir topluma danışma hakkından önce eğitim verilmelidir. Seçmen oy vermeden önce bilgilenmelidir. Oy kulübelerinden önce okullar kurulmalıdır. Yeteri kadar eğitim görmiyenin elinde oy pusulası yalnız faydasız değil, tehlikelidir de.»

Japonya seçmen sayısını üç milyondan onüç milyona çıkaran seçim kanununu 1925 de çıkarmıştır.

Yukarıdaki bölümde Nizam-ı Cedid ve Hatt-ı Hümayun deyimlerini bir maksatla kullandım.

Japon uyanışından hemen hemen yetmiş yıl önce batılı Üçüncü Selim gibi düşünenler, Nizam-ı Cedid'in başında aynı kalkınma yolunu neden tutmamışlardır? Biz batıyı daha iyi tanıyor olmalı idik. Onun üstünlük sebeplerini daha yakından bilmeli idik. Batıya yolladığımız elçilerden biri, Champs

Eloysées yakınlarında oturtulduğu evin balkonunda ezan okuduğunu yazar. Ve böylece ora halkına ezân-ı Muhammediyi duyurmuş olmakla övünür. Rusya'ya giden bir elçi suvareye davet edilmiştir. Çar henüz gelmeden yatsı vakti olduğu için hemen bir salon açtırdığını ve cemekân önünde toplanan seyirci kalabalığı önünde nasıl namaz kıldığını anlatıp durur. Durmadan bize yenilen batının durmadan bizi yenen batıya doğru nasıl ve ne yönden geliştiği üzerinde hiç bir fikrimiz yoktur. Yalnız yüz yirmi bin Türk askeri, sekiz bin Rus askerinin Tuna'yı geçmesini önleyemediğine şaşıp talimli asker yetiştirmekten başka çare olmadığını düşününüz.

Burada ikinci kıyaslamalı bir tarih denemesi yaptıktan sonra sonuca varalım.

⁂

Bugünkü batı uygarlığının mayası, eski Yunan ilim ve felsefesidir. Temeli nedir bu ilim ve felsefenin? İnsan aklını aramakta, sormakta bilmek, anlamak, açıklamak ve yorumlamakla hür kılmak! Bu akıl hürriyeti İsa'dan altı yüz yıl önce bizim yurdumuzun Ege kıyılarında doğmuştur. Ve bin yıl sürmüştür.

Ortaçağda, bin iki yüz yıl kilise ve papaz baskısı insan aklını hürriyetsiz bıraktığı sırada, müslümanlar Yuna nilim ve felsefesinin ilk mirasçısı olmuşlardır. Bütün eski Yunan metinleri arapçaya çevrilmiştir. Ve insan aklına hürriyetini geri veren ilk din reformu da, bilindiği üzere, Halife Memun'un da kendilerine katılması üzerine İslâm sosyanalistleri tarafından gerçeklenmiştir. Gene bilindiği üzere Muhammed yalnız Peygamber değil, devlet reisi ve Başkomutandı. Kur'an inanç, tarih ve ahlâk emirlerinden başka o zamanki Hicaz aşiretleri topluluğunun anayasası idi. Bağdat reformcuları Tanrı'nın ebediliğini, ibadet ve ahlâk emirlerini hak tanımışlar, muamelât âyetlerinin ister istemez hükümden kalkması gerektiğini ileri sürmüşler, nakil'in akıl'ı arama, sorma, öğrenme ve yorumlama, açıklama hürriyetinden alakoyamıyacağını ileri sürmüşlerdir. Dokuzuncu asırdayız. İslâm medeniyeti denen kısa devir işte bu reformun ve akıl hürriyeti devrinin eseridir. Yabancı tarihçiler bu devri övüp durmuşlardır.

İbnurrüşt Kurtuba'da ders verdiği vakit, kilise ondan ders alanları afaroz etmiştir. Dinler tarihi yazan Londra Üniversitesi profesörü Denis Saurat diyor ki: «832 de Me'mun Bağdat'da bir akademi kurdu. Bu akademide museviler, hıristiyanlar ve

mecusiler tartışmalara katılmışlardır.» Bir başka Fransız tarihçisi de, onun Türkçeye çevirttiğimiz eseri «Dünya» Gazetesinde yayınlanmıştır. Bu akademide Allah Kanunu bile tartışıldığını ve tek yasağın akıl belgeleri dışında peygamber ve kitap sözlerinin tanık olarak kulanılması olduğunu söyler.

Batı büyük bir gerileme içindedir. Fakat müslümanlar Ortaçağ karanlığı içine ilk ışığı salmışlardır. Bir yandan da taassup takımı İslâm reformculuğunu yenmiş, akıl hürriyeti devrine son vermiştir. Denis Saurat'ın dediği üzere «XII inci yüzyılda İslâm içinde düşünmek, hıristiyanlık içinde düşünmekten daha kolaydı. Ne yazık ki İslâm düşünürlüğü gittikçe söndü. Hıristiyan düşünürleri ise, daha büyük güçlükler içinde, geliştiler. Rönesansa kadar İbnirrüşt batı düşünürlerinin çırağı idi. İslâm ilim çevreleri ile ilk ilişkiyi İngilizler kurmuşlardır. 1120 de Abelard de Both İslâm dünyasını dolaşarak onların buluşlarını batıya aktarmıştır. Bu aktarmaların deneyli bilgi kuruluşuna büyük yardımı olmuştur. Bütün dinler durumunu değiştiren prensip İngiliz tarafından araplardan alınmıştır.

Arap yerine arapça sözünü kullanmak lâzım. Çünkü ilim dili, batıda nasıl lâtince ise doğuda arapça idi. İslâm bilginleri arasında Türk de, İranlı da, türlü dinlerden dönme yabancı ırk temsilcileri de vardır.

Batı uyanışı uzun sürdü. Fakat sonunda kilise teslim olmuştur. Medrese kilise baskısından kurtulmuştur. Reform yıkılamamıştır.

İslâmda akıl'a hürriyet veren din reformu ile batıda akıl'a hürriyet veren din reformu arasında yediyüz yıla yakın fark vardır. Batı medresesi müsbet ilimler ocağı olarak yeniçağı hazırladığı sırada, XVII nci yüzyılda Osmanlı medresesi müsbet ilimlere büsbütün kapılarını kapamıştır. Oysa XVII. yüzyıldan sonra kilise batı ilmi üzerinde her türlü etkisini kaybetmiştir.

18 inci yüzyılın sonlarında medreseye müsbet ilimleri sokmayı bırakınız, talim gâvur işidir, diye Nizam-ı Cedid ordusunun ortadan kaldırıldığını görüyoruz ki kışkırtma elebaşılarından biri Şeyhülislâm Ataullah Efendi idi.

Afrika'nın bütün Akdeniz kıyılarına, Tuna'dan Karadeniz boylarına, Adriyatik ve Yunan Denizine kadar uzanan Balkanlara, bütün araplık ve Mezopotamya'ya, Suriye, Anadolu, Kafkaslar ve Kırım'a hükmeden Osmanlı İmparatorluğu, sadece ba-

tı üstünlüğüne doğru «teşhis» koyup doğru «tedavi» sistemi uygulamamak, yani Japonlar gibi yapmamak yüzünden dağılıp çökmüştü.

Hıristiyanlardan yedi yüz yıl önce din reformu yaparız, Japonlardan yetmiş yıl önce batı üstünlüğü karşısında varlığımızı kurtarmak için gözümüzü açarız. İstanbul fethi yıllarında batıyı içinden çıkardığımız Ortaçağ karanlığına kendimiz girer, üç silâhlı gemiye boyun eğen Japonya'yı kırk yıl içinde büyük devlet yapan uyanış, bizi bilâkis batı önünde büsbütün çöküp dağılma yoluna götürür.

— 4 —

Zafer haberi İstanbul'a gelince, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile, hemen bir vapura binerek İzmir'e gitmiştik. Gazi Mustafa Kemal'le şehirde yangın çıktığı gün buluştuk. Bizi Buca'da bir İngiliz evine misafir etti. Kendisi de yakın bir köşkte idi. Gittiğimizin üçüncü veya dördüncü günü Lâtife hanımın şehirdeki evinde öğle yemeği yiyorduk. Bütün merakımız bundan sonra ne olacağı idi. Bize dedi ki:

— Hiç bir işimiz bitmemiştir.

Ve sanki İzmir'den Erzurum'a kadar bütün yurdu gösterir gibi, başını geriye çevirerek:

— Şimdi asıl düşmanla mücadele etmeye başlıyacağız.

Biz on yedinci yüzyıldan bu yana da bir çok zaferler kazanmıştık. Fakat hiç biri ile kurtulmamıştık. Çünkü asıl düşman, ki kara kuvvet dediğimiz şeydir, din değil şeriatçılıktır, medreseci kafasıdır, din adına softa baskısının akıl hürriyetçiliğinin kısıtlanmasıdır, bu yüzden geri kalmamızdır bir lâyık yeniçağ devleti kurulmadıkça, eğitim ikiliği ve ondan doğan millî parçalanmanın önüne geçilmedikçe kurtuluş zaferini de havaya verirdik. Bir zafer daha kazanmış olur, fakat kurtulmuş olmazdık.

Meclisin musluğu başında:

— Yunanlıdan kurtulduk, bakalım Mustafa Kemal'den nasıl kurtulacağız? diyen kara kuvvet temsilcisi ile, İzmir'de bize, bu kara kuvveti ortadan kaldırmadıkça kurtulamayacağımızı söyleyen Mustafa Kemal arasmdaki fark ne idi? İkisi de Türktü. İkisinin de bu toprağa bağlı olduklarına şüphe yoktu. Tek fark birisinin okuldan, ötekinin medreseden yetişmesinde idi.

Tanzimat'tan beri biz batılı takım bir avuç azınlıktık. Onlar, cahil halk yığınlarının vicdan sömürücüleri, çoğunlukta idi.

Biz batılı azınlığın ülküsü, o çoğunluğu kendimiz gibi eğitmek, müsbet ilimler temeli üzerine dayanan okullarda yetiştirmekti. Biz bunu yapmamıştık. Okullarımızdan subay, hekim, idareci ve memur çıkarmak, idare yenilikleri yapmakla yetinmiştik. Gerçekte iki millettik. Çoğunluğa ve onun vicdan sömürücülüğü ile geçinen medrese takımına göre, biz batılı azınlık ya zındık, ya mason, ya şimdi olduğu gibi komünist tanıtılırdık.

31 Mart 1909 gericilik ayaklanması sivil okula karşı olmuştur. Medresenin kışkırttığı ve kılavuzluk ettiği askerler İstanbul'da köşe bucak «mektepli zabit» aramakta idiler. Subay ağabeyimin nasıl saklandığını hâlâ hatırlıyorum. Mercan İdadisi kapısında iki arkadaşımla beni yakalıyan iki askerle yanlarındaki sarıklı softa, boyunlarımızdaki kıravatları çekip parçalamış, kitaplarımızın resimli sayfalarını yırtmışlardı. Dostum Ali Fuat Cebesoy bana, Kuvay-ı Milliye günlerinde toplu olmadıkları zaman, subaylara çeteci esvabı giydirdiklerini, çünkü üniformaya kurşun sıkıldığını anlatmıştır. Bugün de İmam-Hatip okulu softalarının lise'ye kilise dediklerini biliyoruz.

Kara kuvvet din adamı ve adamlığı değildir.

Kara kuvvet şeriatçılıktır. Kara inançlar sömürücülüğüdür. Topluma egemenlik etmek, dünya işlerinde onun tek başvuruğu olmak başlıca kazanç kaynağı idi. İlkokulda baş eğitimci o idi.

Bir küçük hikâye anlatayım: Balkan Savaşı'nı kaybetmişiz. Koca Rumeli'yi bırakmışız. Üsküp'te kaybettiğimiz şehirler arasında. Sonradan Atatürk'e umumî kâtiplik eden Hasan Rıza Soyak bir ara memleketi olduğu için Üsküp'e döner. Kendi gibi gençlerle toplanarak orada kalan Türklüğü kurtarmak, yeni hayat şartları içinde ileri bir cemaat olarak yetiştirmek için okullar açmayı düşünürler. Müftü toplantılarına gelir. Okul programı üzerinde konuşulduğu vakit, hoca bu programın Kur'an, tecvit gibi eski medrese ilkokulları dersleri olması gerektiğini söyler. «— Ama okuldan çıkan bakkallık da edecek. Hesap da bilmesi lâzım!» gibi tartışmalara kulak bile vermez.

Aynı günlerde Hasan Rıza Soyak'ın tanıdığı bir Sırp jimnaz öğretmeni kendisi ile konuşurken der ki:

— Dört yüz yıl size esir kaldık. Okulla kurtulduk. Sizin de okul açarak başımıza belâ olmanıza izin veremeyiz.

Nitekim bir askerlik meselesi çıkararak Hasan Rıza Soyak'ı

Üsküp'ten dönmek zorunda bırakmışlar. Müftünün cami avlusunda açtığı okulu tutmuşlardır' Sırp sivil ve asker büyükleri her zaman müftü ve tekkeyi ziyaret ederlermiş. Bu müftü minberde hutbeyi Kıral Petro adına okumuştur. Sırası gelmişken hatırlatmak isterim: Yugoslav Komünist Merkez Heyetinde hiç bir dinin papazı yoktur. Fakat müftü vardır.

Bütün müslümanlık dünyasının gerileme ve çökme sebebi «Gâvur» değil, «softa»dır.

Türkiyeden sonra Türklüğü kurtarmak için yapılacak ana devrim din ve dünya işlerini ayırmak, şeriatçılık kurumlarını topyekûn kaldırmak, bir yandan vicdanları, bir yandan akılı hürriyete kavuşturmaktı.

Atatürk devrimlerinin iki temel taşı, lâyisizm ve eğitim birliğidir. Millet bütün dünya işlerinde ne şeriat ne de herhangi bir ideolojinin baskısı altında olmıyarak, yalnız günün şartları içinde kendisi için en yararlıyı düşünerek karar verir: «Öz Atatürkçülük» budur.

Ankara'da devrimler bu yönde geliştikçe medrese adamları ile Osmanlı gelenekçileri çıldırmışa döndüler. Fakat büyük zaferin bütün şan ve şerefini terazinin bir kefesine, devrimciliğini ikinci kefesine koyan kurtarıcıya karşı gelemediler. Suyikastlar önlenmiştir. İsyanlar kolayca bastırılmıştır. Medreseciler de kader zorunu görünce hemen yeni şartlara uymuş göründüler. Gelecek fırsatları gözlemekten başka çare olmadığına karar verdiler.

— 5 —

Lâyisizm sözünü Meşrutiyet devrinden beri gericiler bilerek kötü yorumlamışlardı. Ziya Gökalp Lâyisizm'i «Lâ-dînî» diye osmanlıcaya çevirmişti. Lâdînî «dinle ilgisi olmamak» demekti. Gayr-ı dinî, yani «dine aykırı olmak» demek değildi. O zamandan beri lâyisizmi dinsizlikle karıştırmak gericiler ve gericiliğe dayanan politika simsarları için âdet olmuştur.

Dinsizlik Tanrıyı, peygamberini ve kitabını tanımamak demektir. Namaz kılmayana dinsiz denmez. Dinsizlik namazı «inkâr» etmektir. Dinsizlik bir doktrin olarak, iki ihtilâlde, Fransız ve Rus ihtilâllerinde ileri sürülmüştür. Fakat halk yığınlarına mal edilememiştir. Fransa'da da, Rusya'da da kiliseler açıktır.

Osmanlı devletinin yönetimi şeriat esasları üzerine idi. Şeriat devlet ve millet işlerini Kur'an âyetleri hükümlerine göre yürütmek demektir. Pek eskiden beri islâm bilginleri Kur'anın dünya işlerini ilgilendiren âyetlerinin «Mensûh» yani hükümsüz olduğunu söylemiş olduklarını yazmıştım. Bu âyetler yedinci yüzyıl Hicaz aşiretleri şartlarına göre bir toplum düzeni kurmakta idi. Gene yukarda yazdığım gibi, ilk defa Me'mun devrindeki reformla dünya işlerinin Kur'an hükümlerine değil, akıl yolu ile toplumun değişken ihtiyaç ve şartlarına göre düzenleneceği üzerinde islâm bilginleri birleştiler. Fakat bu uyanış devri kısa sürdü. Ondan sonra her yapılan işin şer-i şerif'e, yani şeriata uygun olup olmadığı medrese hocalarından sorulmak, fetva alınmak sistemi yürürlükte kalmıştır. Ve şeriata uygun olduğu hoca fetvası ile onaylanmıyan şeyler «dinsizlik» damgası yemekten kurtulmamıştır.

Hıristiyanlığın karanlık çağında da böyle idi: kilise her bidat'i dinsizlik saymıştır. Dünyanın döndüğünü ileri sürmek din-

sizliktir. Osmanlılıkta Yeniçeri'yi Nizam-ı Cedid'le değiştirmek dinsizliktir, fes giymek dinsizlik sayılmıştır.

Toplum gelenek ve görenekleri içinde donup kalmalı idi. Her kımıldanış bir bidat'tır. Kur'anda bir âyetle, veya bir hadisle, yahut eski bir içtihatla vesikalanmıyan her şey dinsizliktir.

Rahmetli Şemsettin Günaltay kalabalığa çıktığı vakit softa, bizimle baş başa aydın bir din bilgini idi. İlâhiyat fakültesini kurduğu vakit:

— Fıkıh dersi koymadım, çünkü fıkıhın temeli Kur'anın «Muamelât» ayetleridir. Bu âyetlerin hepsi de artık «mensûh» dur, demişti.

Osmanlı devrinde hele Nizam-ı Cedid ve Tanzimat'dan sonraki ayaklanmalarda parola:

— Şeriat isteriz! sözüdür.

Ne demektir bu? Devletin şeriat esaslarına göre yönetilmesini istiyoruz, demektir.

1943'de Hindistan'a gittiğimizde bir Pakistanlı gazeteci bana:

— Siz nasıl hıristiyan devletlerle ittifak edebilirsiniz? Kur'an «Cihat-fi-sebîlullah» emri ile müslümanların hıristiyanlarla savaşmalarını buyurmuştur. Bir islâm devletinin bu buyruğa aykırı dış politikası olamaz, demişti.

Medrese hiç bir zaman, halkın ve devletin dünya işleri üzerinde egemen kalmaktan vaz geçmemiştir. Din bir vicdan işidir. Tanrı ile kulu arasındadır. İslâmlıkta rûhanilik yoktur. Bu gerçekleri hep biliriz. Din adamının görevi bu esaslar dışına çıkamaz. Vaız ve hutbeleri Kur'anın ahlâk âyetleri üzerine dayamaktan ileri gitmemek lâzım gelir. Atatürk lâyisizmle Türklüğü akıl hürriyetine kavuşturmuştur. Türkler dünya işlerine sadece akıl yolu ile düzen vereceklerdir.

Atatürk medreseleri kapıyarak, eğitim birliğini kurduğu vakit ilk yeraltı medresesi Çamlıcalı Süleyman adında bir gerici tarafından işletilmiştir ki Atatürk'ün de, Atatürkçülüğün de en büyük düşmanları Süleymancılar denen bu takımdandır. Nurcular ve Süleymancılar'ın demokrasi medreselerinden yetişmiş olanlar arasında pek çok olduğunu aydın müftülerimizden duydum. Bunlar Ankara'daki son müftüler toplantısında, Ayasofya camie çevrilmedikçe buradan gitmeyiz, diye ayaklanmaya benzer bir diretmede bulunmuşlardır.

Ayasofya şeriatçılığa doğru gidilmek için kaba, kara ve koyu Atatürk düşmanları tarafından zorlanan bir kapıdır. Bu kapıyı kırmak, Atatürk'ün kabrini eşip kemiklerini çıkararak yakmak demektir.

Lâyisizme aykırı davranışların C.H.P.'nin son yıllarında başladığı da bir gerçektir. Köy enstitüleri sistemi bozularak, devrim eğitiminin bütün halk çocuklarına benimsetilmesi dâvası, bazı C.H.P.' Milli Eğitim Bakanlarınca aksatılmış, din bakımından hiç, ama hiç bir mânası olmayan Kur'an kursları şeriatçı ilkokula çevrildikten, İmam-Hatip okulları da şeriat liseleri sırasına geçtikten sonra Atatürkçülüğün iki temel taşı, lâyisizm ve eğitim birliği köklerinden sarsılmıştır. Seçim yatırımları da halk vicdanı sömürücülüğünü en etkili yatırım olarak saydığı için Türkiye bütün dünyada «gerileme» hükmünü giymiştir.

Biz dini ve böylece halk vicdanını cahil ve kaba softanın baskısı altına bırakmakla, yalnız Atatürk'e değil, Türklüğe değil, müslümanlığa da en ağır hıyaneti yaptık. Bilindiği üzere Tanrı ibadet kusurlarını bağışlayabilir. Namazın, orucun kazası vardır. Tanrı'nın bağışlamadığı, ve kazası olmayan günahlar kul hakkını yemek, çalmak, öldürmek, zulmetmek, yalan söylemek ve bunun gibi ahlâk yasakları iken, cahil ve kaba softalığın halkı yanlış yola sürüklemesinden ibâdetler «Kefalet» ler gibi kötüye kullanılmaya başlanmıştır. Bir dostum Adana'da bir tanıdığının, kızdığı bir kimse için:

— Hayır, herifi geberttireceğim, bana bir hacca mal olacak... dediğini anlatıyordu.

Çalan iki rekât namazla günahının bağışlanacağı inancında. Dinin bir büyük faydası, ki cehalet yığınlarını Tanrı korkusu ile ahlâksızlıktan korumaktır, din cahil ve kaba softanın elinde bunun tam tersi sonuç verir.

Gerçekte Kur'ana göre oruç tutan müslüman, fakat sövmiyen, iftira etmiyen, bin defa daha müslüman, namaz kılan müslüman, fakat hak yemiyen, zulmetmiyen, öldürmiyen, çalmıyan bin defa daha müslüman hacca giden müslüman, ama hac parası ile bir yoksulu okutan, aç doyuran bin kat daha müslümandır.

Vatanı, milleti ve lâyisizm ile dini kurtaran Atatürk nice devirlerin en büyük müslümanı idi.

Gerçekte Kur'ana göre südüne su katan o gün beş vakit namazını boşuna kılmış demektir.

Dahası var: vaizciya göre kadın ayak bileklerine kadar örtünmelidir, sinemaya gitmemelidir, hele soyunarak denize girmek, neuzibillâh! Bizim medrese hocasına göre müslüman kadın bu! Peki, ya on binlerce şapkalı kadın, sahneye çıkan kadın, denize giren kadın, hekim olup erkek hastalara bakan kadın... Bunlar müslüman değil midirler?

Anayasa'ya ve medeni kanuna göre kadın ve erkek eşittir. Bir kadın nasıl iki koca alamazsa bir erkek de iki kadın alamaz. Bu memleket müslüman olan ve olmıyan iki Türkiye'ye mi ayrılmıştır?

Din adamı yetiştiren okullarda ilk öğretilecek şey, Cumhuriyet ve devrimler tarihi olmalı değil midir?

İstanbul'da müftü iken dört yıl sıra ile, rum ve ermeni patrikleriyle yahudi hahamının geldiği Cumhuriyet bayramına katılmıyan bir müftüye Atatürk Cumhuriyetinin din işleri nasıl emanet edilebilir?

Atatürk devrinde ne namaza, ne oruca dokunulmuştur. Camiler daima açıktır. Lâyisizm, dini mukaddes olmaktan çıkaran kara gelenek ve görenekleri kaldırmıştır. Dini yükseltmiştir.

Atatürk, büyük imamın fetvasını da yerine getirmek, ezan gibi Kur'an'ı da türkçe okutmak için emir vermiştir. C.H.P.'nin içindeki gericiler hükümete, aman yalnız ezanı türkçeleştirelim, ibadeti türkçeleştirmeyi sonraya bırakalım, tavizciliğini yaptırmışlardır. Atatürk büyük bir İstanbul camiinde bir hafıza türkçe Kur'an okutmuştur. Cemaat türkçe Kur'anı «hûşu» ile dinlemiştir. Yanında ne asker, ne polis, ne de jandarma vardı.

Atatürk sonrasının korkaklar ve cüceler elinde soysuzlaşmasına engel olamadık.

Din, politikanın oyuncağı haline geldi.

Cahil ve kaba softanın kışkırttığı kalabalığın despotluğu, ki geriliğin belli başlı «alâmet-i farikası» dır, iki üç hıristiyanlı yabancılı medenî merkez dışında bütün Türkiye'yi yeniden kaplamıştır.

Ben 1932 de Antep'te bir ramazan günü Türk hanımları ile öğle yemeği yemiştim. Yan bakan olmamıştı. Bu ramazan ilâcımı alabilmek için Bursa yolundaki bir kasabada bir bardak su bulamadım.

Turistler, müslüman bile değilken, hepsi aç kalmışlardı.

Anayasa'nın 19 uncu maddesi her gün ayaklar altındadır.

— 6 —

Atatürk bir diktacı mı, bir hürriyetçi mi idi? Bir akşam üstü birlikte Sarayburnu parkına gitmiştik. Bir aralık: «— Kimde bir küçük defter var?» dedi. Sanırım garsonlardan biri kendine bir küçük cep defteri uzattı. Bir şeyler yazdığını görüyorduk. Biraz geçtikten sonra: «— Bunları sana okutacağım. Gözden geçir!» diye karaladığı sayfaları bana verdi. Baktım, yazı benim Ankara'daki komisyondan getirdiğim yeni lâtin alfabesi ile! Binlerce kişiye Atatürk'ün Türk yazısını temelden değiştiren sözlerini okudum. Coşkunca bir alkıştır, koptu. İki gün sonra da Anadolu yolculuğuna çıkarak halka yeni yazı öğretmenliği etti. Bu tepeden inme bir olup bitti idi. Büyük Millet Meclisi'nin haberi bile yoktu. Metodun diktatörce olduğuna şüphe edilemez.

O devrin Teşkilât-ı Esasiyye Kanununda ise rejimin «bilâ kayt ve şart millî hakimiyet» olduğu ve milleti de ancak Meclisin temsil ettiği yazılı idi. Teşkilât-ı Esasiyye Kanunu Atatürk'ün devamlı konrolü altında meydana gelmiştir. Bu da tam bir demokrasi demektir.

Bir aralık Cumhurbaşkanına veto ve fesih hakları verilmek meselesi çıktı. Herhangi bir krize karşı Atatürk bu iki hakla silâhlanması gerektiği inancında idi. Mecliste tartışmalar günlerce sürüp gitti. Veto ve fesih haklarına karşı koyanlardan ikisi, Şükrü Saraçoğlu ve Mahmut Esat Bozkurt'tu. Bir akşam Atatürk: «Çağırınız onları buraya!» dedi. Geldiler. Sabaha kadar kendileri ile tartıştı. Ve sabahleyin veto ve fesih haklarından vazgeçti. Ama hiç bir kırgınlığı kalmadığı sonradan ikisini de Bakan yapmasından kolayca anlaşılabilir. Bu davranış diktatörce değildi. Bir ana devrim kanunları konuşulduğu sırada komisyon üyele-

rine: «— Efendiler siz reddetseniz de bu kararları önliyemezsiniz. Olsa olsa bir çok kan dökülür!» yollu baskıda bulunan Atatük'le o tartışma sabahının Atatürk'ü aynı adamdır.

Ben ömrümde onun kadar tartışmaya katlanan devlet ve hükümet adamına rastlamadım. Pek genç yaşımda devamlı olarak yanında idim. Hiç bir fikrimi saklamak ihtiyacını duyduğumu hatırlamıyorum. Dalkavukluğu meslek edinmiyenlerin hepsi de öyle idi. Atatürk'le tartışmak için yiğitliğe lüzum yoktu.

Diktatör sözünden tiksindiğini hep bilirdik. Devrinin diktatörleri, Mussolini ve Hitler, demokrasiye karşı idiler. Doktrinleri bu idi. Atatürk karakterce demokrat, ve inanç bakımından hürriyet rejimcisi idi.

Ömrü hürriyet şartlarını hazırlamakla geçti. Kuvay-ı Milliye Meclisinde çok sıkıntı çekmiştir. Mecliste bir hayli bozguncu, hele alabildiğine gerici olduğunu hatırlarız. Bu meclisin maarifi dört yüze yakın medrese açmıştır. Resim dersini çizgi dersine çevirmiştir. Men-i Müskirat Kanunu bir şeriat kanunu olarak çıkmıştır. Umulmuyacak kadar sabırlı ve katlanışlı idi. Tam vakti gelmedikçe ve ortamını yaratmadıkça içini açmamıştır. Çok defa kendisine: «— Yollayın bir bölük asker, dağıtın bu Meclisi!» diyen yakın arkadaşları olmuştur. Hiç bir gün Meclissiz kalmayı hatıra getirmemiştir. Bir Fransız sözü vardır: «En kötü Chambre en iyi Antichambre'dan daha iyidir.» Atatürk emir kulları ile, bütün dediklerine evet diyenlerle, millet'sizlik içinde yalnız kalma korkusundan hiç kurtulmamıştır. Pek sıkıldığı vakit politika arkadaşlarına: «— Hepinizi bırakıp millete giderim,» derdi.

Sarayburnunda halka yeni yazı nutkunu okuduktan sonra, bir motörle Büyükada Yat Kulübüne gitmiştik. Bir balo gecesi idi. Bahçeye çıktığımızda tuvaletli hanımlarla fraklı simokinli beylerin bize doğru geldiklerini görünce bana döndü: «— Çocuk bilir misin, Sarayburnu'nda yaptığımızı burada yapamazdık!» dedi. Şapkayı da adını açıkça söyliyerek İnebolu'da kara külâhlı ve poturlu, kara çarşaflı ve peçeli Karadeniz halkı karşısında giymiştir. Bu da Millet Meclisine karşı bir olup bitti idi.

*
**

Atatürk yurt kurtarıcılığının bütün şan ve şerefini ortaya sürerek bir biri ardınca devrimlerini gerçekleştirmiştir. Meclis

çoğunluğunun bu devrimlere inanmamış olduğunu biz yakından biliriz.

Atatürk'ün tezi ne idi? Tanzimatın yapamadığı yapılmadıkça, medreseden yetişme şeriatçıların vicdanları üzerindeki egemenliği yıkılıp lâyik bir devlet sisteminde dünya işlerini yalnız akıl yolu ile çözüp çevirmedikçe, dini sadece Tanrı ile kulu arasında bir vicdan işi olarak bırakmadıkça, baştaki istibdat yıkılsa bile, Tanrı adına toplumu hükmü altında tutan geri medrese şeriatçılığının yarattığı yığın despotluğu önlenmedikçe, insan lâyik ve müsbet ilimlere dayanan eğitimle değiştirilmedikçe, toplumu değiştirmeye, ilerlemeye, kalkındırmaya, vicdan ve kafa hürriyeti yolundan siyasî hürriyete kavuşturmaya, rejimi devamlı ve kararlı bir hürriyet rejimi yapmaya imkân yoktu. «Bilâ kayt ve şart hâkimiyet'i milliyye» Atatürk devrimciliğinin tek amacı idi. O günlerin gerçeği değildi. 1923 ve 1924 de devrimleri önlemek ve Osmanlı düzenini geri getirmek isteyenlerin tezi demokrasi idi: «— Efendim, rejim bilâ kayt ve şart hakimiyet-i milliyye rejimi değil midir? Onun gereklerini yerine getrelim,» dâvasını gütmekte idiler.

Terakkiperver Fırka kurulduğu vakit programının başına «hissiyat-ı diniyyeye hürmet» sözü konmuştu. Ne demekti bu? Camiler açıktı, ramazanda isteyenler oruçlu idi, ilmihal basılmakta idi. Şimdiki medreseler gibi dünya adamı değil, sadece din adamı yetiştirmek için İmam-Hatip okulları da açılmıştı. «Hissiyat-ı diniyyeye hürmet» bir parola, devrimciliğe karşı yurdun dört köşesine fesatçılık eden gericileri toplamak yolu idi. Ayaklanmalar olunca ve sonunda İzmir suyikasdı da çıkınca bu parti kapanmıştır.

Haylı zaman geçti. C.H.P. de iki eğilim belirdiğini görüyorduk. Fethi Okyar'ın temsilcisi olduğu takım ekonomi bakımından tam ondokuzuncu yüzyıl liberali ve devletçiliğe karşı idi. Atatürk, Fethi arkadaşımdır, onun fikrinde olanlar da yakınlarımdır, parti içindeki tartışmayı partilerarası bir tartışmaya çevirsek, gericiliği sömürmiyerek, sadece ekonomik ve sosyal bakımdan birbirleri ile savaşan iki partili rejim denemesine girsek, normal demokrasiyi kurabilir miyiz, düşüncesi ile ve samimi olarak harekete geçti. Ben dışarıda bir yolculuktan döndüğümde iki partili bir akşam toplantısında bulunmuştum. Denemenin başarılamıyacağı fikrini söylemekten çekinmedim. Bu davranışımın hoşa gitmediğini de görüj, ertesi günü çektim, Ankara'ya gittim.

Serbest Fırka için tutulacak yol ne olmalı idi? İktidarı yakalamak için eski ve kolay «Hissiyat-ı diniyye» demagojisine düşmeksizin, halk yığınlarının büyük kısmı Afrika, Yemen, Irak gibi yerlerden göçme gerici ve Tevrat şeriatçısı İsrail politikacılarının yaptığı gibi, ekonomik ve sosyal kalkınma dâvaları üzerinde kalmaktı. Halbuki daha ilk günlerde Atatürk'ün eski bir hocası, pek sevdiği ve saydığı biri, Kütahya'da tekkeleri açacakları müjdesi ile nutuklar çekti. Atatürk'ün pek yakınlarından biri Yalova köylerinde, onu benim kadar mı bilirsiniz, namaz kılmaz, diye köy propagandacılığı yaptı. Bütün devrimleri silip süpürmek isteyenler fırsat budur dediler. Çerkez Etemci Arif Oruç başlıca gazetecilerindendi.

Eğer bir seçim olsaydı Atatürk partisinin kaybedeceğine şüphe yoktu. Bu deneme de sırf din sömürücülüğü ve gelenekcilik yüzünden geri kalmıştır.

Bir tarihte Mecliste iki bağımsız milletvekili vardı: Manisa Milletvekili Halil Bey, İzmit Milletvekili Sırrı Bey. Seçimler olmak üzere iken Atatürk umum kâtibine:

— Sırrı'ya mektup verilmez. Ona ağızdan söylersiniz. Halil Bey'e yazarsınız. İkisinin de yeniden bağımsız olarak Meclise gelmelerini isteriz, dedi.

İstanbul'a gelecekti. Adayları tesbit eden hey'et üç kişi idi: Cumhurbaşkanı, Başbakan ve parti umum kâtibi. İnönü ve Recep Peker uğurlamak için trene geldikten sonra Etimesut istasyonuna kadar birlikte seçim işlerini görüştüler. Peker, Halil Bey ne ise, fakat Sırrı'nm yeniden Meclise gelmesine karşı idi: «— Bize kök söktürmüştür!» diyordu. Atatürk: «Canım yaptığınız işleri tenkitçilere karşı savunamaz mısınız? Ben savunurum? İki muhaliften çekinmek te neden?» demişti. Sonunda, madem ki azınlıktayım, Sırrı'yı tutmazsınız, dedi.

İstanbul'a gelince, Refet Paşa'nın (Refet Bele) bağımsız adaylık koyacağını duyunca sevindi: «— Tutalım Refet'i dedi, Sırrı'yı istemezler ha, Meclis'e beteri gelsin de görsünler!» Refet Paşa seçildi, fakat ilk işi Dolmabahçeye sarayına gelip, «— Bana nereden yardım edildiğini biliyorum, teşekkür etmek için uğradım,» dedikten başka Mecliste de ağzını açmadı.

Bir Avrupa yolculuğundan dönen Recep Peker, Atatürk'e tam bir faşist partisi tüzüğü taslağı vermişti. Atatürk: «— Peker bunu İnönü'ye okutmadan vermiş olmalı. Beylerim millete dikta-

türlük edecekler. Kimin adına ve ne hakla?» diye öfkelenerek bir yana attı.

Atatürk devrim prensiplerini ilgilendiren meseleler dışında, Millet Meclisi çalışmalarına karışmamıştır. Tartışmalar serbestti. Hele salı günkü parti toplantılarında yapılmadık tenkit kalmazdı. Atatürk devrinde bir çok bakanlar, onun yakınları da içinde olmak üzere, grup toplantılarında yıpranarak düşmüşlerdir.

Bu bir tek parti devri iken yolsuzluk yüzünden bakanlar yalnız o devirde yüce divana verilmiştir. Nüfus zenginleri olmamış değildir. Fakat 27 yılın bütün zenginleri 1950 sonrası çok partili devrin nüfus tüccarları sayısı yanında hemen hemen sıfır sayılabilir. Eski Hidiv'den yardım istedikleri kendine anlatınca Atatürk başyaverini de, umum kâtibini de hemen yanından atmıştı. Bakanların yolsuzluğu için ispat hakkı kullanılmak çok partili devirde yasak edilmiştir. Seçmenler çoğunluğu çaldıkları açıkça bilinen nüfus tüccarlarını hacı hoca etkisi altında, tekrar tekrar seçmiştir.

*
**

İngiliz tarihçisi Wells'in sözünü yazmıştım: «Modern devletin bir niteliği eğitimciliktir. Bir topluma danışılma hakkı tanınmadan onu eğitmek gerekir. Oy kulubelerinden önce okullar kurulmalıdır. Bilmiyenin elinde oy pusulası yalnız faydasız değil, tehlikelidir de!» Bilmiyenin İngilizi, Almanı, Türk'ü, Arabı olmaz.

Pekiy bir Fransız hukukçusu niçin:

«— Geri bir toplumu ilerletecek en uygun demokrasi sistemini Atatürk bulmuştur,» der?

Bir Fransız hukukçusu dalkavukluk etmez. Bir soru daha: İsrail'de göçmen yığınlarının çoğunluğu, Tevrat şeriatçısı ve gerici iken orada demokrasi nasıl kalkındırıcı ve ilerletici bir rejim olmuştur?

Denememi bu iki soruya cevap vermek ve bizim demokrasi rejiminin tek yaşama şartı ne olduğunu, kendimce anlatmak için yazdım.

Atatürk'ün tek partisi belli altı prensip disiplini altında idi. Partiye her giren ve parti adına adaylık koyan bu prensipleri benimsemiş demekti. Onlara dokunmayarak her türlü tartışmada

serbestti. Din adamları bu prensiplere karşı ağız açamazlardı. Başta bulunanların görevi, eğitim birliği temeline dayanarak, Atatürk devrimciliğini köylere kadar yaymak ve din adamlarını da bu disiplin altında yetiştirmekti. Atatürk sonrası bu görevi yerine getirmemiş, tek partiyi de Cumhuriyet devrinde yetişen aydın kuşaklara mal etmemiş, ve bir çıkmaza saplanmıştır. Bu çıkmazdan kurtulmak yolunu da tek derece seçimli ve çok partili demokraside aramıştır.

Bulmuş mudur? Hayır!

İlk muhalifler, tıpkı serbest fırkacılar gibi, din sömürücülüğü ile ortaya atılmışlardır. Yirminci yüzyılda ortaçağ papaz sınıfı gibi, vicdan sömürücülüğü üzerine egemenlik kurmak isteyen menfaatçi ve ikbalci politikacılık devleti ele geçirmiştir. Lâyisizm ve eğitim birliği ki, hürriyeti savaşının temel dâvaları idi, daha önce Atatürk partisi tarafından da zeledenmişti.

Elimizde bir Anayasa yok mu? Var. Biz Anayasa ile seçimlere girmiyormuyuz? Giriyoruz. Meclis kürsüsünden bu Anayasaya yemin ederken, hani tarihte bir Kahraman Beyi gömleğinin altına güvercin saklıyarak, bu can bu tende durdukça... diye yemin etmiştir, herhalde böyle bir sahtekârlık yapmıyoruz.

Anayasa lâyiktir.

Anayasa eğitim birlikçisidir.

Anayasa din ve şeriatı temelinden ayırmıştır.

Yok Ayasofya'dır, yok arap harflerini meşru tanımaktır. Yok ilk okul görmiyen Türk çocuğuna Kur'an kursu bahanesi ile yabancı yazı öğretmektir. Yok İmam-Hatip okullarında çağdaş ilim anlayışı ile uzlaşmayıcı öğretim yapmaktır, Alevi'yi Sünni'den ayırmaktır. Hepsi hepsi Atatürkçülüğe ve ona dayanan Anayasaya hıyanet etmektir. «Yeminde hânis» olmaktır.

Akan su geri gidip yeniden akmaz. Okuryazarı azınlıkta bulunan bir topluma demokrasi rejimini ilerletici ve kalkındırıcı kılma şartları vardır. Partiler bu şartları gerçekleştirirlerse demokrasi yürür.

Yoksa krizler üstünden ikiyüz yıl geçse de, Fransa'da olduğu gibi, partiler dışı otoriter rejimlere yol açar.

Sayı çoğunluğu, çok defa, değerini kolayca kaybeder: 1908 de Osmanlı İmparatorluğu müslümanlarının, Arnavut, Boşnak, Kürt, Arab, Çerkez, yüzde doksanı, eğer bir plebisit yapılsa, Sultan Hamid'e oy verirdi. Nitekim 1909 31 Martındaki ayaklan-

mada 1908 ihtilâlinin sembolü olan merkepli subaylar öldürülmüştür.

Sultan Hamid rejiminin memleketi batmaya doğru götürdüğünü halk yığınları değil, aydınlar görmüşlerdi. Ve ihtilâli onlar yapmışlardı. Menderes iktidarı da, sayı çoğunluğu bakımından, «meşru» olarak iş başında idi. Son seçimlerde de çoğunluk 27 Mayıs'ta yıkmış olanlara değil, yıkılmış olanlara oy vermiştir.

— 7 —

Türk olmak Atatürk'ün başlıca şeref duygusu idi. Şimdi de plâklarda dinlediğimiz, Onuncu Cumhuriyet Yıldönümü nutkundaki:

— Ne mutlu Türküm diyene...

sözü yüreğinin tâ kökünden kopmuştur.

Fakat Panislâmizm gibi, Pantürkizm'e karşı idi. O bir hayalci ve bir yığın oyalayıcısı değildi. Bir defa Türk Ocağına birlikte gitmiştik, Ocak tüzüğünü bir hayli tenkit etti. Sonra da Türk Ocağı yerine Halkevi açmıştır.

İrredantizmanın faydasız ve tüketici bir hayal olduğunu bildiği kadar, ırkçılığın ayırıcı ve parçalayıcı bir yalan olduğu inancında idi. Bir vakitler Millet Meclisi'nde Atatürk'ü Milletvekili seçtirmemek için Selânik'de doğup Millî Misak sınırları içindeki bir şehirde devamlı olarak beş yıl oturmamış olması, bir yabancılık belgesi gibi kullanılmak istenmiştir.

Atatürk için Türklük bir dil ve kültür işi idi. Türküm, diyen her Türkiyeli Türktür. O dışarda kalmış olanlardan söz açıldıkça:

— Yurtları burasıdır, gelenlere kapımız açık... derdi.

«Dışarıda gözü kalmanın» Türkiye Türklüğünü kendi kendinden ne kadar uzaklaştırdığını, başını dertlere soktuğunu Meşrutiyet yıllarının İrredantizma, Panislâmizm ve Panturanizm sergüzeştlerinden bilirdi.

— Türkler bu topraklarda tam batı medeniyetli yirmi beş milyonluk bir toplum olunca kendi kendilerini savunacaklar. Elli milyona çıkınca, eğer çevrelerinde bazı meseleleri varsa, o vakit onlara bir göz atacaklar, derdi.

Bir milli misak davası olduğu için Hatay'a sarıldı idi.

Bir suvarede Fransa Büyükelçisine:

«— Benim davamdır bu, Asla şakaya gelmiyeceğini bilmelisiniz,» diye çıkıştığı vakit yanında idim.

«Taşkınlık» denebilecek gösteriler de yaptı ve yaptırdı idi... Bir akşam Çankaya'da sofrada oturuyorduk. Büyükelçilik de eden bir davetli:

— A paşam, niçin hem kendinizi hem milleti üzüyorsunuz? Almanlar Renani'ye girdiler. Fransa yerinden bile kımıldamadı. Siz yarın bir fırka asker yollasanız Hatay'ı alırsınız. Renani için Almanya'ya ses çıkarmayan Fransa Suriye'nin bir sancağı için bizimle harbedecek değil a... demesi üzerine, başını ona doğru çevirdi, gözleri pırıl pırıl:

— Evet, dedi. Yarın bir fırka asker yollasam Hatay'ı alacağımızı bilirim. Renani için Almanya'ya ses çıkarmayan Fransa'nın bir Suriye Sancağı için bizimle harbetmeyeceğini de bilirim. Ama bir milletin şeref duygusu ne zaman yerinden oynıyacağı bilinmez. Ben Suriye'nin bir sancağı için altmış şu kadar Türk Vilâyetini tehlikeye sokmam, demişti.

Hatay işi çözüm yolunda iken, sömürgeci takımın yeni bir fesadı ile, Fransa verdiği sözden dönerek güçlük çıkarır gibi oldu idi. İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan Atatürk'ün canı pek sıkılmıştı:

— Bize Park Oteli'nde bir sofra hazırlatınız, emrini verdi.

Otel lokantasındaki sofrada bir müddet avunduktan sonra, yaverine:

— Yarın sabah Adana'ya gideceğim. Bize bir tren hazırlamaları için lâzım gelenlere hemen telefonla söyleyiniz, dedi.

Öfkeli idi. Biraz sonra yaverini yeniden telefona yolladı:

— Ankara'ya haber veriniz. Mareşal Fevzi Çakmak'la İsmet İnönü Eskişehir'de bana katılsınlar, dedi.

İsmet İnönü o zaman başbakan değildi. Ertesi sabah trenle yola çıktı. Ankara'dan gelenler Eskişehir'de kendileri için hazırlanan kompartımana girdiler. Bir telâş havası da vardı: Fransa ile harbe mi tutuşacağız, diye...

Konya yolunda Londra Büyükelçimiz Fethi Okyar'dan acele bir şifre geldiğini haber verdiler. Büyükelçi, aşağı yukarı, «Dış Bakanı Eden beni uykudan uyandırdı. Aman Atatürk'e yazınız, Hitler'le başımız dertde, Fransa'ya ihtiyacımız var, yolcu-

luğunu durdurmasını rica ediniz, söz veriyorum, ben Fransa'ya vadettiklerimi yaptıracağım» diyordu.

Atatürk:

— İstenilen olmuştur, dönelim, dedi.

Sonra yanındakilere dedi ki:

— Niçin Dolmabahçe Sarayı'ndan kalkıp da Park Oteli'ne giderek bir yolculuk hazırlığını yaptığımı merak etmediniz. Ben Park Oteli'nin casuslarla dolu olduğunu, her yaptığımın ve söylediğimin hemen yerine yetiştirileceğini bilirdim. Onun için Otel'e gitmiştim. Yakınlarından biri dayanamadı:

— Olur a Paşam, Eden araya girmezdi, Fransa da dediğinden dönmeyebilirdi. O vakit ne yapacaktınız? diye sordu.

Atatürk:

— Ha, dedi, bakın size haber vereyim. Benim Türkiye'yi Fransa ile harbe sokmaya hakkım yok. Eğer bu neticeyi almasaydım hem devlet reisliğinden, hem milletvekilliğinden çekilecektim. Hatay için hazırladığımız Kuvay-ı Milliye'nin başına geçecektim. Cumhuriyet hükümeti bana karşı asker yollıyacaktı. Onlar da bana katılacaklardı.

Bu adam Çanakkale'de İngiliz siperlerinden bir iki metre beride kumanda eden eşsiz kahramandır. Bu adam memleket ve millet kurtuluşu söz konusu olduğu vakit Anadolu'da Yedi Düvel'e meydan okuyan adamdır.

Yunanlıları denize döken son saldırıştan önce ve İngilizlerin mütareke teklifleri de gelince, artık bu işi bir tatlıya bağlayalım, havası cephe gerisini sarmıştı. Hazinede para tükenmişti. Son saldırışa atılıp hürriyet savaşını sona erdirmeğe karar veren Atatürk'e Ordu kumandanlarından biri:

— Bir milletin varını yoğunu zar gibi ortaya atmayı tarih affetmez, dedi.

— Milletin varı yoğu bundan mı ibarettir, paşam?

— Evet, bundan ibarettir.

O halde kati neticeyi bununla almaya mecburuz.

Bir başkası:

— Fakat, efendim, bizim bütün geri teşkilâtımız düşmanı yirmi kilometreden fazla takip edemez.

— Bizim bütün geri teşkilâtımız düşmanı yirmi kilometreden fazla takip edemez mi, Paşam.

— Evet, olamaz.

— Demek düşmanı yirmi kilometre içinde yok etmege mecburuz.

O adam, ise bu adamdı. Benim gerçek milliyetçilik hocam!

***

Atatürk Türkçeyi de Türkiye gibi bağımsızlığa kavuşturmak için ömrünün son yıllarında olanca gücü ile çalıştı. Lâtin yazısı ile Arapça ve Farsça baskısından kurtulma yolunu açtı. Bugünkü bağımsız Türkçe onun Türkcüleri korurluğu altına alması ile gerçekleşti.

Dilde ve tarihte de bazı aşırılıklar denediğine şüphe yok. Fakat Atatürk'ten önce Türkler türkçe için:

— Ne edebiyata, ne de ilme yeter, Osmanlıca'dan vaz geçemeyiz, derlerdi.

Türk tarihi için de:

— Askerlikten başka hiç bir işe yaramamışız, hükmünü vermişlerdi.

Atatürk Türklüğü bu aşağılık duygusundan kurtarmak için Türkçe bütün dillerin köküdür. Türklük bütün medeniyetlerin kaynağıdır, diyen aşırıcıları tutmaya kadar gitti. Bu aşırılık Komünist Rusya'nın Amerika'yı bile bir Rus'a keşfettirmiş olması kadar tuhaf değildi. Ve boynu bükük Osmanlı tevekkülü yerine bugünkü Türklük gururunu yaratmak için yeni bir milli savaş eğitimi idi. Atatürk milliyetçiliğini eski gâvur - müslüman veya ırkçı milliyetçilikten ayıran özellikler üzerinde fazla durmuyorum. Son dileği ezandan başka ibadetleri de Türkçe yaptırmak ve Türk kafasını Arap kafası köleliğinden büsbütün kurtarmaktı. Türk Ocağına gittiğimiz gün Kur'an'ı Türkçeye çevirmek konusunu açtı idi.

Orada bulunan Kâzım Karabekir:

— Kur'an'ı azimüşşan Türkçeye çevrilemez, Paşa Hazretleri...

— Niçin çevrilemez efendim? Bu sözünüz Kuranın manası yoktur, demektir.

— Hayır efendim ama, meselâ, elif-Lâm-Mîm... ne diyeceğiz buna?

— Ne demektir elif- lâm? mîm?

— Meçhûl efendim...

— Öyle ise karşısına bir sıfır koyar, çevirmeye devam edersiniz.

⁂

Atatürk milliyetçiliği üzerindeki görüşlerimi daha açıklıyan bir yazımı buraya alıyorum : «Sayın Başbakandan, yeni Diyanet İşleri Reisinin alevîlik üzeri söylediklerini buldurup okuduktan sonra, eğer doğru ise, hemen kendisini çağırarak, birkaç hatırlatmada bulunmasını isterdik. Alevîlik bir mezheptir. Türkiye'de bu mezhepten sekiz dokuz milyon arasında Türk vardır. Bir defasında Dersim'e gitmiştim. Eski sünnilik taassubu ile kürtlüğe doğru itilen o bölge Türklerinin bizden daha öz Türkçe konuştuklarını kulaklarımızla işittik. Hatay Samandağında önceki yıl bir alevî kızına adını sorduk :

— «Yüksel» cevabını verdi.

Antakya'nın Harbiye bucağında kız, oğlan bütün alevî yavrularının okula gitmekte olduklarını öğrendik.

Nasıl bugün komünistlik aynı zamanda bir Rusya tehlikesi ise, eski tarihlerde alevîlik bir İran tehlikesi idi. Sultan Selim işte o tehlike yıllarında Anadolu'da 40 bin alevî kesmiştir. Ama 40 bin alevî Türkün kalıntısından sekiz dokuz milyon yenisi türemiştir.

Alevîler Türktürler, Anayasanın 19 uncu maddesi gereğince mezheplerinde, mabetlerinde serbesttirler.

Sekiz dokuz milyonun yarısını kürtlüğe, öbür yarısını araplığa doğru iterek milli bütünlüğü parçalıyamayız.

Atatürk Milliyetçiliğinin ırkçılık ve mezhepçilik dışında kurulmuş olduğunu iyice hatırlatmak isteriz. Atatürk Milliyetçiliğinde, Türk'üm diyene, hayır sen Arnavut, veya Çerkez, yahut Boşnak aslındansın, yabancısın, denemez. Atatürk Milliyetçiliğinde sen sünnisin, müslümansın, sen alevîsin, bizden değilsin, denemez.

Yirminci yüzyılda din ve mezhep kavgası yapılamaz. Şeriat devletleri devrinde Ali - Muaviye ayrışıklığı yüzünden müslümanlar yüzyıllarca birbirlerini kırmışlardır.

Atatürk lâyisizmi bu ayrılığı kaldırmıştır.

Eski Ocak ırkçılığı devrinde Türk bütünlüğünü nerede ise il il, ilçe ilçe bölüp dağıtmakta idik.

Atatürkçülük bu parçalanmanın önüne geçmiştir.

Müslümanız, müslümanlığı bilmeliyiz, Atatürkçüyüz, Atatürkçülüğü bilmeliyiz.

Atatürk bir yeniçağ reformcusu ve devrimcisi idi.

Atatürk binlerce yıllık tarihinde ve ilk defa, evet ilk defa Anadolu'yu tek bir millet bütünlüğünün yurdu yuvası yapmıştır.

Boyları onun ayak bileklerine ancak yetişen politika cüceleri bu bütünlüğü tehlikeye sokmuşlardır.

Eski taassuba göre sünnî Türk alevî Türk'e kız vermez ve ondan kız almaz. Şimdi medenî kanuna göre ve kadın erkekle her bakımdan eşit olduğu için, Amerika'lıya, İngiliz'e, Alman'a kız verir, onlardan kız alırız da, aynı dinden ve ayrı mezhepten iki Türk'ü birbirinden nasıl ayrı tutarız?

İnönü - Bayar ayrışıklığı aynı mezhepten olanların birbirleri ile aynı camide namaz kılmalarını önleyici bir fitne yaratmıştır. Politikaya kan davacılığı fesadını sokmuştur.

Yirminci Yüzyılda aynı yurtta bir de Ali - Muaviye ayrışıklığının hortladığını mı göreceğiz? Ne zaman birleşeceğiz kaynaşacağız. Eski taassup müftüsü:

Bir alevî doğrudan doğruya müslüman olamaz. Önce hıristiyan olmalı, sonra bizim dinimize girmelidir, dermiş.

Lâyisizmin manasını iyi anlayalım: Dumlupınar zaferi Vatan bütünlüğünü kurtarmıştır. Millet bütünlüğünü kurtaran eğitim birliği ve lâyisizm devrimleridir.

Eğitim birliği ve lâyisizme en uzaktan bile dokunmak, millet hükmüne hiyanet etmek demektir.

Atatürkçülüğe bağlı olduklarını söylemek için fırsat kaybetmiyen hükümet adamlarının, sağcılık demek tam, ama tüm ve tam, bugünkü Çamlıcalı Süleyman'cı Nurcu eski taassup kalıntısı kimseleri en uzaktan bile dünya işlerimize karıştırmak demek olduğunu pek sık hatırlatmalarını dileriz.

— 8 —

Birinci Dünya Savaşında Beyoğlundaki Lebon pastahanesinde iki Osmanlı delikanlısı, Almanlar mı yenecekler, Fransızlar mı, tartışması içinde. Biri:

— Ben Fransızların yenmesini istiyorum. Çünkü kültürüm Fransız, diyordu...

Öteki:

— Ben de Almanların yenmesini istiyorum. Çünkü kültürüm Alman... diye cevap veriyordu.

Bir cadde arkada Perapalas otelinin geniş camlı salonunda pek «şık» giyimli, duruşu tutumu yabancıyı andıran bir Türk subayı görürdük: Mustafa Kemal!

Lebon'daki iki ahbap Tanzimat devrinin yarattığı alafranga tipidir. En hoşlarına giden, Türk sanılmamaktadır. Onlarca Türk'ten ancak mutfaklarına ahçı yetişebilir. Türkler uğruna döğüşmek, asla! Bir gün Frankocu bir İspanyol bana, böyle bir alafranga için:

— O kadar aleyhimize söylüyordu ki İspanyol olduğum halde dövmek istedim, demişti.

Perapalas'taki subay Çanakkale'den gelmiştir. İleri hatta saldırışa attığı askerlerinin, bir ön siperde İngiliz vücutlarına saplanan süngülerden çıkan hırıltıya benzer sesi duymuştur. Bir Alman subayı:

— Kumandan daha ileri gitmez, diye ön hatlara doğru yürüyüşte korkudan ayağına kapanmıştır. Hiç bir frenk karşısında boyun eğmemiştir. Düşmandan birkaç metre gerideki siperinde yere bağdaş kurmaz, koltuğa oturur, gündelik banyosunu bırakmaz, daima tıraşlıdır. Fakat bir Fatih devri komutanı kadar da Türk...

Rumeli Türkülerini tatlı sesi ile pek iyi söyler, Osmanlı musiki makamlarını da bilir ama, «artık bu musiki ölmüştür. Tek

bir medeniyet musikisi vardır. Türk'ün de kendi sesi ondan duyulmalıdır.» der. Zeybek oynadığı gibi pek güzel vals de eder.

O, bütün çektiğimiz, Lebon alafrangasının dediği gibi, Türk ve müslüman olmaktan değil, som Türk kalarak, İsveçli gibi, İngiliz gibi yeniçağ medenisi olmamaktan, müslümanlığı yeniçağ dini şartlarına kavuşturmamaktan ileri geldiği inancındadır. Türk'lükten utanmaz: Onu bu halde bırakanlara karşı dinmez tükenmez bir öfke içindedir.

Avrupalı gibi giyineceksiniz, yaşıyacaksınız, evinize, üst başınıza o düzeni vereceksiniz, fakat Türk olacaksınız, Türk kalacaksınız. Devletin başına geçtiği vakit işçi evine bile duş tesisleri koyduran O'dur. Banyosuz ev olmaz. Arkadaşlarının giyecek dolaplarını bile karıştırır. Bir gün birinin dolabında ayak bileğinden bağlamalı don görünce:

— Hiç giyilir mi bu? Ayıptır...

demiş ve kendi kilotlarından birini örnek diye yollamıştır. Ona hiç birimiz frenk övgüsü yapamazdık. O kadar Türk gururlusu idi.

Bir gün önce Türkiye Türklüğünü batı toplumları arasına katmalı idi. Herşey ondan sonra idi. Batı medeniyeti içinde bir Fransız varsa, bir Türk de olmalı idi. Asya'da hiç gözü yoktu. Türk kafasını Arap kafasından koparıp kendi özgürlüğüne kavuşturmak için çırpınmıştır. Lâtin yazısı bu yüzden alınmıştır. Dil Kurumu bunun için kurulmuştur. İbadet, eğer hükümet baltalamamış olsaydı, çoktan Türkçe olacaktı.

Lebon alafrangası uşağına Türkçe emir verir karısı ile bile yabancı dille konuşur. Çünkü Türkçe ile «ifade-i meram» edilemez. Atatürk medenisi Türkçe'ye Fransızca İngilizce gücünü vermek için geceli gündüzlü kendini çalışmaya vermiştir.

Ankara Orman çiftliği, Florya, Yalova, Bursa'daki yeni tesisler onundur. Türklüğe yaşama zevki, yaşama kültürü vermek, Türklüğü «ihtiyaçlanmalar» içinde bir lokma bir hırka miskinliğinden kurtarmak ister.

Kadını açmıştır. Kadını «kümes hayvanlığı» kaderinden kurtarmıştır. Türk kadınına söz söyletmez. Büyük denen pek yaşlı bir Osmanlı, sofrada Türk hanımları yanında kendi frenk eşini fazlaca ve «mukayeselice» övdüğü için kendini güç tutmuş, içtiği bir iki kadeh rakıdan başı dönmüştür gibi davranmış, bir başka kadeh kaldırışta ona gine:

— Beyefendi... demesi üzerine, bizim gafcı ile aralarında şöyle bir çatışma geçti:

— Bana Beyefendi, demeyiniz, efendim.

— Ya ne diyeyim?

— Sadece adam deyiniz.

—İşte onu diyemediğim için beyefendi diyorum ya...

Alaturka milliyetçi, gelenekçi ve görenekçidir. Softası şeriatçıdır, Atatürk Türklüğü akıl hürriyeti içinde, her türlü baskıları silkerek Türklüğe bir yeniçağ insanlığı karakteri vermek isteyen bir medeni milliyetçi idi.

— 9 —

Son yıllarda sağ ve sol fikir akımlarında Atatürkçülğün sömürülmekte olduğunu görüyoruz. Komünist de, koyu milliyetçi de Atatürk'ü kendi lideri olarak benimsemek ister.

Atatürkçülük nedir? Lâyisizm ve eğitim birliği temeli üzerinde, toplum işlerini sadece akıl yolu ile ve değişken ihtiyaç ve şartlara göre yürüten hür batı Türklüğünü kurmak!

Atatürkçülük Nascılığa karşıdır. Gündelik tartışmalarımıza Atatürk'ü karıştırmak ve büsbütün ayrı şartlar içinde söylediklerine softa nascılığı gibi kullanmaya kalkışmak onun yolunda olmak değil, onun yolundan çıkmaktır.

Ama yaşarken faşizm ve komünizm için ne düşünmekte olduğunu biz yakından biliyoruz. Bir defa bütün devrimlerini Türklüğü vicdan ve kafa hürriyetine kavuşturmak, millî iradeyi Tanrı adına kara inançlar baskısından kurtarmak için yapan Atatürk, doktrince hürriyetçi idi, diktacı değildi. Ne faşizmi, ne naziliği hoş görmüştür. Lenin ve sonrası komünstliğinin de çıkar bir sistem olmadığı inancında idi: «— Onlar da gitgide bize doğru gelecekler!» derdi. Lenin'in, millî kurtuluşlara yardım edelim, emperyalistlerin gittiği yere biz yerleşiriz, politikasından iyice faydalanmış bir komünist partisi bile kurdurmuş, fakat zaferden sonra elini hemen batı dünyasına uzatmıştı.

Zaferden sonra İzmit'de bir basın toplantısı yaptı idi. İstanbul gazetecileri ile ben de orada idim. Gazeteciler kendisine partisinin hangi sınıfa dayanacağını sormuşlardı. Oysa o zaman Türkiye'de Türk sınıfları yoktu. Türkler memur, asker veya çiftçi idiler. Hıristiyanlar gidince Anadolu çarşıları kapanmıştı. Biz

Halide Edip, Yakup Kadri ve ben İzmir'den Bursa'ya gelirken Kütahya'da görüştüklerimiz:

— Çarşımız kapalı... Hiç olmazsa zanaat ehli hıristiyanları geri gönderseler, demişlerdi.

Bankamız değil, bankalarda Türk memuru yoktu. Şirketlerimiz yoktu. Fabrikalarımız yoktu. Biz Türkler iş denen şeyde yoktuk. Harpden önce yalnız ticaret değil, verimli tarım da hıristiyanlarda idi. Eski Ankara Vilâyetindeki Bolu, Zonguldak ve Kayseri onun sancakları idi. Bütün tarımcı Türkler bir kaç tefeci ermeni bankerinin faiz ödeyicisi idiler. Hıristiyan azınlıklarını tasfiye ederek Anadolu ve Trakya'da ekonomiyi kökünden sökmüştük. Mallarımızı nerelere çıkarıp satacağımızı Türkiye'den dışarı sürdüğümüz rum ihtiracatçılarından öğrenirdik.

Atatürk:

— Hangi sınıf demişti, hepimiz halktan ibaretiz. Partimin adını da Halk partisi koyacağım.

Ne sosyalizm, ne liberalizm, hiç bir ekonomik yol araştırmasında değildik. Limanlar, rıhtımlar, deniz yolları, bankalar, fenerler, elektrik, havagazı, yıkanma suyu, ithalât, ihracat hepsi yabancıların veya İstanbul hıristiyanlarının elinde idi. 120.000.000 lira gibi, batıda ancak anonim şirket sermayesi olabilecek bir bütçe ile yanmış, yıkılmış ekonomisi kökünden sökülmüş, üstelik en iyi kazançları yabancıların elinde bulunan, savaşlar göçler artığı topraklarda yeni bir devlet koruyorduk. Türk'ün parası yoktu. Anadolu çarşılarını yeniden Türk olmayanların eline geçirmemek için onlara İstanbul belediye sınırları dışında oturma izni vermiyorduk. Türkleri kendi vatanlarına hapsetmiştik: Çalışacaksınız, tüccar, esnaf, zanaatkâr olacaksınız, sizi böyle olmaya mahkûm ettik, diyorduk.

Düyun-i umumiyye idaresini ve kapitalüsyanları kaldırmıştık. Şimdi deccolonisation denen sömürgesizleşme çabaları içinde idik: Yabancı imtiyazlı şirketlerin hepsini bütçemize fazla sarsmayıcı şartlarla satın alıyorduk. Onun için yabancı sermayeden faydalanmamız ihtimali yoktu. Ankara demiryolumuzun son istasyonu idi. Toros ve Amanos tünelleri de yapılmamıştı. Toprak bütünlüğümüzü sağlamak için bu demiryolları doğu sınırlarımıza doğru götürmeli idik.

Büyük gelir getiren aşar vergisini de kaldırdığımızdan kaynaklarımız pek zayıftı: «Ne yapalım gücümüz yettiği kadar

ray döşeriz. Parasını bütçeden öderiz!» dedik. Maaşlardan ikide bir vergi indirimi yapıyorduk. O sırada bir Türk kapitalizmi olsaydı, veya yeni millî şartlara uygun yabancı - yerli sermaye şirketleri kurulabilseydi cana minnet bilirdik. Nitekim Çarşamba, Bafra hattını bir Türk firması yapmak isteyince hemen ona imtiyaz vermiştik.

Bizim devletçiliğimiz bir sol teoriden değil, osmanlıca deyimi ile «zaruret-i eşya» dan doğmuştur. Gerçi partide ve Atatürk'ün çevresinde liberal de, yarı sosyalist de, komünist de vardı. Herbiri Atatürk'ü kendi eğilimi içine almak istemiştir. Ama hürriyetçi Atatürk devletçiliğin ister istemez yaratacağı Rus tipi bir diktatorya'yı asla aklına getirmemişti. O hiç bir zaman bir Nasır'a bir Bumedyen'e küçülecek karakterde değildi. O insan değercisi idi. Kamu yararcılığı ile özel sektör gelişmelerini uzlaştırıcı karma ekonomi onun tuttuğu ekonomi sistemi olmuştur. Özel sektörü daima korumuştur.

Yaşarken Atatürk bu idi. İlk beş yıllık plânlar da onun devrinde uygulanmıştır. Köycülük ve tarım reformu için de düşündüklerini yakından biliyoruz. Köyleri verimli topraklarda toplamak, tarlayı geçim haddinden aşağı düşürmeyici tedbirler almak, okulsuz ve dispansersiz köy bırakmamak belli başlı uğraşmaları arasında idi. Bazı denemelerde de bulunmuştur. Ömrü bir takım düşündükleri gibi tarım reformunu da gerçekleştirmeye yetmemiştir.

Atatürk bugün sağ olsaydı iç ve dış politikada, kalkınma işlerinde ne yapardı diye onu tartışmalarımız arasına almaklığımız doğru değildir. Atatürk bize akıl'dan başka yol gösterici bırakmamıştır. Yalnız akıl hürriyetini sınırlayıcı eğitim ve hukuk birliği ile lâyisizmi sarsıcı her şey Atatürkçülüğe hıyanet etmektir.

Bu hıyanet de Atatürk öldüğünden beri yapılagelmiştir.

— 10 —

«Tuna kıyıları» adlı kitabımda da anlattımdı: Tâ uzaktan Bosna şehrini görünce:

— İşte yıllarca rüyasını gördüğümüz müslüman şehri... diye sevinmiştim. Viyana'ya benzer bir batı şehri. Şurasında burasında kubbe ve minareler...

Şehre yaklaştıkça kubbe ve minarelerin medeni şehir bloklarından uzaklaşır gibi olduklarını görüyordum. Sonra anladık ki müslüman semtler asfalt caddelerden ve avrupavâri çarşıların ötesindedir. Dükkânları yerden yarım metre kadar yüksekte. Minderler üstüne bağdaş kuran âbani sarıklı esnaf. Fes, şalvar ve çarşaf.

Bosna elli yıldan beri Avusturya - Macaristan idaresinde idi. Sırp milliyetçi ve hürriyetçiliğine karşı müslümanlar imtiyazlı gibi idiler, ama Bosna'nın geri bir Anadolu kasabasından hiç farkı yoktu.

Bir okulunuzu görmek isterim dedim. Aaa!... Tâ benim çocukluğumdaki ve bugünkü Kur'an kurslarımıza benzer bir okula götürdüler. Öğrettikleri arapça yazı, Kur'an ve tecvid gibi derslerdi. Halbuki Boşnak daha doğduğu gün en zengin dillerden biri ile konuşur. Hırvatça, ki batı dillerinden çevirmediği ilim ve edebiyat eseri kalmamıştır, bugün bile Türkçemizde olmayan pek ileri bir ansiklopedileri vardır, daha doğuşundan hepsi Boşnağın öz malıdır.

— Niçin çocuklarınızı devlet okullarına yollamıyorsunuz? diye sordum.

— Milliyetlerini kaybederler, dediler.

Bizim Osmanlı çocukluğumuzda olduğu gibi, din ve milli-

yet birdir onlar için. Medrese sınırından uzaklaştılar mı, müslümanlıktan çıkacaklar sanki...

Bir toplumu kendi büyükleri ve liderleri yetiştirir. Yabancı bir Devlet kendinden olmayanları kurtarmak için devrim yapmaz.

Aradan yıllar geçti. Sırbistan Türkleri ve müftüler rejminde aynı eğitimi görmekte idiler. Sivil ilkokul açmak isteyen Hasan Rıza Soyak ve arkadaşlarına Üsküp'te bir Sırp jimnaz öğretmeninin:

— Biz sizin köleniz olmaktan okulla kurtulduk. Size okul açtırarak başımıza belâ olmanızı istemeyiz, dediğini yazmıştım. Türkler o kadar geri kalmışlardı ki İkinci Dünya Savaşından önce bize memleketlerini gezdiren Sırp gazetecileri, ırkdaşlarımız oldukları için utanmıyalım, diye Üsküp istasyonundaki sersefil fesliler için:

— Çingenedir bunlar...

demişlerdi. 1962 de gene Üsküp'ten geçtiğimde yüreğim yandı. Türk semtleri aynı gerilikte idi. Sırp semtlerinde evlere televizyon girmişti. Türk mahallesinin kahvesinde ise arap yazısı ile şu ilânı gördüm: «Bu akşam Tahir ile Zühre». Aynı yolculukta Yunanistan'dan geçiyordum. Kasabaları sarık ve çarşaf dolu gördüm. Yunanistan Türke zulmetmez. Bilâkis onları en demokratik yoldan yokeder: Medreseye teslim eder. Kur'an kurslarını besler. Hiç bir Türk ne Atina tıbbiyesinden hekim çıkmıştır, ne de Atina hukukundan avukat! Bir de bizdeki hıristiyan ve yahudilere bakınız.

Atatürk için Türk'ü kurtarmak demek, onu akıl ve vicdan hürriyetine kavuşturmak, ona yeniçağ eğitimi vermek demekti. Millî Kurtuluş temeli lâyisizm ve eğitim birliği idi.

Müslümanlıkta ruhâni yok. Din adamı, herhangi bir meslek adamı gibi, ilk, ortaokul ve lise öğretimini gördükten sonra, sadece ibadet görevleri ile uğraşmak, vaaz ve hutbelerde sadece ahlâk ve fazilet âyetlerinden ilhamlı öğütler vermek üzere yetişecek. Dünya işlerine ne el ne dil sürecek. Tevrat'ta da çok evlilik var. İsrail'de Yemen, Afrika ve Ortadoğudan göçme alabildiğine Tevrat şeriatçısı var. Ne yapmışlar İsrail? Anayasa'ya erkekle kadının eşit olduğu prensiplerini koymuştur. Haddi değildir hiç bir hahamın ikinci kadına nikâh kıymak. Biz hem Anayasa'ya kadın erkek eşitliği maddesini koymuşuz, hem medenî kanunu çıkarmışız. Çift kadınlı milletvekilleri ve bakan-

lar oksik olmamıştır. Her Kur'an kursu Anayasaya aykırıdır. Kur'an Arapçadır, tranksipsiyon yazısı ile daha iyi öğretilebilir. Kaldı ki her milletin Kur'anı kendi dili ile okunmasına, bizim mezhebine inandığımız imam fetva vermiştir.

Yeryüzünde budistler kurtulmuştur, mecusiler kurtulmuştur, taşa, toprağa tapıcı zenciler kurtulma yolundadır. Yalnız müslümanlık geri kalmıştır. Neden? Sebep din mi? Asla. Sebep softa sebep medrese, sebep müslümanları yedinci yüzyıl şartları içinde «dondurmak» işteyen nakilcilik.

Makarios Boston üniversitesinden çıkma. Birinci Dünya Harbi sonlarında Ruslar Trabzon'dan çekildikleri vakit şehre giren yüksek rütbeli Alman subayına tercümanlık eden bir dostum anlattı: Rum metropoliti görüşmeye gelir. Dostum tercümanlık edecek. Bir de bakar ki metropolit Alman gibi almanca konuşmakta. O da Heidelberg Üniversitesinden çıkma idi.

Hiç kimse Atatürk'ün yıktıklarını yıkamazdı. Fakat statükoyu tutmak herkesin elinde idi. Atatürk öldükten sonra C.H.P. Merkezi ve Çankaya çevresini, Atatürk'ün yaptıklarına daha o sağ ike ninanmamış olanlar sarmıştı. Kurultaylarda pek nüfuslu kimselerden Kemalizm ve Lâyisizm deyimlerinin tüzükten çıkarılması istenmişti. Ben, köy enstitüleri ve bölge zanaat okulları sisteminin gelecek tehlikeleri önleyeceğine inanıyordum. Bu enstitülerden çıkanların okuttukları şüphesiz kölelik etmiyeceklerdi. Emin Soyak gibi gerici taşra takımı bu korku ile enstitülere komünist damgası vurmuştur. Enstitüleri Gene C.H.P. nin koyu milliyetçileri, yani Atatürk'ün liberal milliyetçiliğine aykırı düşünmekte olanlar yıkmışlardır. Hiç unutmam, İngiliz büyük elçilerinden biri memleketine giderken kendisi ile son görüşmemizde bana:

Ben köy enstitülerini gördüm. Sizin geri şarktan kopmanıza on yıl var, demişti.

Köy enstitüleri derken, köylünün köyünde topyekûn eğitilmesi sistemini savunuyorum.

Ben «Ulus Başyazarlığından 1948 de ayrıldım tavizci gidişi görüyordum. Özel konuşmalarında açık fikirli bir din bilgini geçinen Şemsettin Günaltay, politikada «Softa» idi. Cumhuriyetin yirmi beşinci yılında medreseden başbakan getirmek hayıra alâmet değildi. Ondan sonra ilk okul yerine Kur'an kursları, ortaokul lise yerine İmam - Hatip okulları memleketi kaplamıştır.

Bu okulların pek çoğu eski devirlerde de misli görülmiyen gerilikte şeriatçı, medeniliK ve devrimcilik düşmanı yetiştirmektedirler. Elli bin küsur camide milletin yüzde altmışından fazlası bu koyu cehalet ve taassubun eline teslim edilmiştir. Türkiye'nin, her bakımdan, daha büyük tehlikesi hatıra gelemez.

A.P. kötü bir miras almıştır. Devrimci C.H.P. nin başında bulunduğu koalisyon, lâyisizm ve eğitim birliği davalarında tam Oportünistce davranmıştır. Atatürk'e de, Atatürkçülüğe de en büyük kötülüğün ondan geldiği inancındayım. Fakat bugünkü şartlar iyi ve sağlam köklü bir düzene bağlanmazsa, rejim krizlerinden de kurtulamayız. Güç değil yapacağımız iş: Yemin ettiğimiz anayasa prensiplerine bağlı kalmak. O prensiplere aykırı olupbittileri eğitim birliği ve çağdaş eğitim konrolü altında yeni bir düzene koymak.

Atatürkçülük demek, akıl ve vicdan hürriyetleri yolu ile Türk milletini batı medeniyet toplumları arasına katmak demektir.

Kim bu temel tutumdan ayrılırsa Atatürkçü değildir.
O kadar mı? Hayırlı bir Türk evlâdı da değildir.

E K

— 1 —

Bu küçük kitapla ilgili iki konuşmamı da ek olarak vermek istedim.

«Bence hiç olmazsa Cevdet Tarihi ile Vakanüvis Lütfi'yi okumamak aydın takımı için büyük bir eksikliktir. Geçmiş denen bir şey vardır ya, onun yüzyıllardan beri geçmeyen bir yanı da var ki ikide bir karşılaşmaktan veya geri tepmesinden bir türlü tam kurtuluşa eremiyoruz.

Eskilerin «istitrat» dedikleri, bir konuyu aydınlatmak için söz dışı fıkra anlatmak sistemince size önce pek kısa bir tarihçe yapmak isterim: Bugünkü Batı medeniyetinin temeli ki, insan aklına tam hürriyet içinde öğrenip, bilmek, aramak, bulmak, anlamak ve yorumlayıp açıklamak yolunu açan eski Yunan ilim ve felsefesi denen şey, bizim yurdumuzun Ege Denizi kıyılarında doğmuştur. Bu altın çağın Greco - Romain devri bin yıl sürer. Hür düşünce çırağı daha sonra hıristiyanlığın değil, müslümanlığın eline geçer. Dil Arapçadır. Fakat İslâm medeniyeti denen bu devirde bir çok milletler gibi Türklerin de büyük payları vardır. Bütün Yunan eserleri Arapçaya çevrilmiştir. Eski buluşlara yenileri eklenmiştir. Batı kilise ve papaz pençesi altında kapkaradır. Kurtuba'da İbnürrüşt'den ders gören batı gençlerini kilise afaroz eder. Fakat akıla hürriyet veren bu müslüman devri kısa sürmüştür. Müsbet ilimler çırağı İspanya müslümanlarından batıya geçer. Yavaş yavaş rönesans dediğimiz devir gelir. Bugünkü batı doğmuştur. Şeriatçı batı medresesi müsbet ilimler üniversitesine değiştiği sırada, akılcılıktan nakilciliğe dönen İslâm medresesi müsbet ilimleri kapı dışarı eder. Osmanlılar dağınık ve karanlık batının medrese devrinde Viyana önlerine kadar gitmişlerdir. Kanunî devrinden sonra,

bize Ulûm-i Şer'iyye lâzımdır. Ulûm-i akliyye değil, taassubu müslümanlık dünyasını ve bu arada Türkiye'yi kaplayınca Batı, Viyana kapılarına kadar giden Türkiye'yi Sakarya kıyılarına kadar geri kovmuştur.

Üç dört yıl önce, İstanbul İmam - Hatip okulunda bir kara kafa: «— Size Ulûm-i akliyenin lüzumu yok, Ulûm-i Şeriyye yeter!» demişti.

Cevdet Tarihi medresenin giderek nasıl soysuzlaştığını sayfalarca anlatmıştır. Büyük bir din bilgini idi.

Atatürk'ün eğitim birliği devrimi de Türkiye'de bütün eğitimi müsbet ilimler temeline dayanarak, din adamını da, her meslek adamı gibi, ilk ve orta okul, yahut sınıfına göre lise öğretimi gördükten sonra meslek okulunda yetiştirmek amacı ile yapılmıştır.

Demokrasi medreselerinde ise müsbet ilimleri öğreten lisenin adı, kilisedir. Şimdi tarihe dönelim.

⁂

Avusturya ve Rusya ile savaştayız. Üçüncü Selim devri. Bir sadrazam yeniçeri ağası ile ocak subaylarını yanına çağırır. Sefer işlerini görüşecek. Hepsi derler ki: «Biz yüz yirmi binden fazla ocaklı askeri iken sekiz bin moskof askeri Tuna'yı geçti. Karşı koyamadık. Düşmanın böyle nizam askerine karşı bizim askerimiz yeni harp hilesini öğrenmedikçe kıyamete kadar zafer kazanamayız.» Tarihçi diyor ki: «Kaldı ki ol vakit Avrupada olan fünûn-ı harbiyye kitapları henüz lisan-ı Türkiye tercüme olunmamış olduğundan talim ve tanzîm-i asker meselesinin İstanbul'ca nazariyatı bile malûm değildi.»

Avusturya ve Rusya ikisi birden saldırmıştır. Acaba Prusya ile ittifak etsek fikri ortaya atılmıştır. Hemen medrese araya girer: Müslüman kâfirle ittifak edemez, diye. Ordu kadısı Ya eyyühellezine amenû... âyetini de ileri sürünce akan sular durur. Müslümandır diye Buhara'dan imdat almak için oraya Osmanlı elçileri gider. Son bayramdan bir iki günce önce Beyoğlu yakası camilerinden birinde, gâvura selâm veren müslümanlıktan çıkar, diye vaız veren İmam - Hatip okulu diplomalısı ile o Kadı'nın kafası arasında ne fark var?

Üçüncü Selim devrinde Fransız ihtilâli olmuştur. Yeniçağa girmiştir dünya...

⁂

Savaş içindeyiz. Hazinede para yok. Padişah başta olmak üzere herkes hazineye yardım eder. Selim III: «— Acaba Ulema dahi sınırlarımızın korunması için ianede bulunmazlar mı?» diye şeyhülislâma haber gönderir. Şeyhülislâm: «— Ulema duacıları avamla kıyas olamaz. Paraları da yoktur. Sakın bir gürültüye sebep olmıya...» yollu cevap verir. Padişah kaymakampaşa tezkeresinin başına: «Onlardan gelecek Allah'tan gelsin, Allah onlara muhtaç etmesin!» diye hat çeker.

Fakat sıkıntı artmıştır. Padişah kendi sarayında ve hazinesinde ne kadar altın, gümüş eşya varsa darphaneye göndermiştir. Devlet büyükleri ve halktan varlıklı olanlar da verebildiklerini vermişlerdir. Bedestenler basılmıştır: Ama bu defa dahi bir dirhem gümüş vermiyen ulema kötü kötü de söylenmeye koyulmuştur. Sonunda altın ve gümüş eşya yasağı konup hepsi darphanede paraya çevrilmek için Şeyhülislâm'dan fetva alınınca, hocalar «Padişah bizi kara çanaklı etti.» diye söylenip durmuşlardır.

Selim III: «— Yardımlarından vazgeçtim. Devlete zararlı sözler söylemeseler olmaz mı idi?» diye yakınıp durur. Tarihçi diyor ki: «Tarik-ı İlmiyye'nin nizamı bozulup nice cühelâ ulema mesleğine girip (şimdi olduğu gibi) ilim ve fazileti olanlar varsa da cehelesi çoklukta olmakta.» Daha bir ay olmadı ki Diyanet işleri kadrosunu ele geçirenler bir kaç aydın din adamını aralarından atmış değil midirler? Antep olayı ki, 1909 Mart 31 kafasının hortlayışını gösterir, lâyisizm ve eğitim birliği devrimlerinin yürürlükte bulunduğu 27 Mayıs Anayasası devrinde olmamış mıdır?

***

Tarihçi diyor ki: İstanbul'da keyif süren ulema sınıfı arpalıklarını yakınları ve akrabaları üzerine verdirip kadılık mevkilerinden daha kim çok arttırırsa onları vekil kıldıklarından taşralarda yazı okumayan yargıçlar peyda olarak hem devletin şanı, hem şeriatın namusu berbad oldu.»

Şu küçük fıkrayı da dikkatle okuyunuz: Fransa ihtilâlinin bir garabeti de budur ki bu esnada bir yahudi ağzından bir beyanname kaleme alınarak basılıp Kudüs'te bir yahudi hükûmeti teşkil olunmak üzere her taraftan olan yahudiler ittifak etmeye davet olunmuştur. Zehî tasavvur-u bâtıl zehî hayal-i muhal!» Yani bugünkü İsrail!

Napolyon, Cezzar Ahmet Paşa üzerine yürümek üzere Mısır'dan hareket edecek: «Bonapart her kimin şerî dâvası var

iso ulomaya ve kadılara gidocektir, diye tellâl bağırtmak gibi müslümanların memnuniyetini mucip olacak bazı icraata teşebbüs etmişti. Kadı Efendi Mustafa Kethüda ile sefere memur ulema takım takım Mısır'dan çıkarak karargâha gidip ramazanın beşinci günü Napolyon dahi alayla Mısır'dan çıkarak...

Medrese bu... Ortodoks papazları da Yunanistan bağımsızlığı için savaşa atılmak üzeredirler. Patrikleri bile darağacında can verecek.

⁂

Eski alfabede «sad, dat, tı, zı» harfleri vardır. Meselâ «Ziya» «zı» ile değil de «dat» harfi ile yazılmakta idi. Bir yandan Rus bir yandan Avusturya orduları vatan üstüne yürürken, medrese hocaları arasında bir kavga kopmuştur: «Dat» harfi da, dı, du mu, yoksa za, zı, zu mu sesi vermelidir? Ziya mı, dıya mı okunmalıdır? Kahvelere kadar yayılan bir kavga ki bastırmak için elebaşı softaları sürmek lâzım gelir.

Tâlim gâvur işidir, diye Nizam-ı Cedid'i yıkacaklar ve Sultan Selim'i parçalıyacaklar. Başta Şeyhülislâm. Tarihçi diyor ki: «Eğer Sultan Selim Şeyhülislâm Ataullah Efendi'nin sarığını boğazına geçirip işin başına geçseydi, bütün asileri te'dip ederlerdi. Lâkin kendisinden o cesaret olmadığından...» «Sultan Selim hazretleri ziyade korkup Nizam-ı Cedid'in ilgası hakkında Bab'ı Âli'ye bir hatt-ı hümayun göndermiş ve «ulema duacılarım benim hulûskârlarımdır. Şeyhülislâm ile kazaskerler Nizam-ı Cedid'in kalkmış olduğunu ifade etsinler.» «Hafız Derviş Efendi âsiler tarafından Saraya gönderilmek vazifesini kabul etti. Ayasofya kâtibi iken imam-ı sâni ve sonra imam-ı evvel olup ulema rütbelerinin sonu olan Rumeli kazaskerliğine kadar çıkmış olan bu adamın velinimetine karşı eşkiya tarafından böyle bir vazife ile saraya gitmemesi gerekirdi. İmam-ı bednam ise insaniyetten habersiz nadan bir herif olmakla padişah huzuruna çıktıkta üst perdeden söze başlayıp, ben İbrahim kethuda şerrinden iki senedir Tokat arpalığını alamadım, diyerek, sokak adamına hitap eder gibi söyleyip Sultan Selim'i azarlayınca Osman Ağa utanıp dışarı çıkmıştı. Öyle bir terbiyesiz aygır herif kazaskerlik rütbesini kazanıp arpalık olarak kendisine verilmiş olan bir kazanın şeriyye hükûmetini iltizama veremediği için şikâyet ediyor ki asrın en fena hale gelmiş olduğuna bu dahi delildir.» «Sultan Selim'in şehit edildiği sırada

«kendi olmlo yâro kosip verdiğim kalem - Fetvay-ı hûn-i nahâkimi yazdı iptidâ» beytinin ceplerinde olduğu rivayet olunmuştur. Nizamat-ı Cedid sırasında tarik-i ilmiyyenin (medresenin) ıslâhını dahi istedi ise de mümkün olmadı.»

Bu Yeniçeri ocağından beter ocağı, ki son cinayeti İstanbul düşman işgali altında iken Anadolu kurtuluş savaşçılarının kâfir olduklarına fetva vermek olmuştur, onu Atatürk kaldırdı ise de demokrasinin alçak oy ve oyun politikacılığı hortlatmıştır. Ve eline, tıpkı ocağın Üçüncü Selim'den öc alışı gibi, Atatürk devrimlerini kâfirlik sayıp yıka yıka bitirmek fırsatını vermiştir.

Nurculuğa karşı koymanın mânevi yükselişe engel olmak demek olduğunu söyliyen senatör'ün Meclisteki arkadaşı da medresenin komünislikle savaşmasına teşekkür ediyor ki, kara kuvvete göre Üçüncü Selim'e kadar bütün batı medeniyetçileri komünisttirler.

O senatör ve Meclisteki arkadaşının istedikleri, komünistliği bütün Türk aydınlarının mukaddesatı arasına katmak mıdır yoksa?

Okuyun, geçmişi iyi okuyun da onu «geçmiyen» olmaktan kurtarın.

— 2 —

Bir iki haftadır softalık ve yobazlığın islâmlığı nasıl çığrından çıkardığını yazıyoruz. Dinlerin ne suçu var? Batının bir ortaçağ karanlığına, bir de bugünkü aydınlığına bakınız. Din değişmiş midir, hayır!

Gerçek müslümanlık da bugünkü medrese softalığının anladığı ve anlattığı değildir elbette. Bu konuşmada sizinle İslâm bilginlerinden Seyyid Emir Ali'nin tarihinde kısa bir dolaşma yapmak istiyorum.

⁂

«Araplarda aşiret reisliği seçimle olurdu. Her arabın bir oyu vardı. Peygambere halef tayin etmek için de bu eski âdete uyulmuştur.»

Tarihçi ilk halifeler devri bölümüne Cumhuriyet başlığını koymuştur. Halife aslında «Kaymakam» demektir. Din bakımından hiç bir niteliği yoktur: Bir de daha geçen gün halifelik kışkırtması yapan Cumhuriyet devri hocasını düşünün!

⁂

«Medine'de halk erkekli kadınlı cami vaızlarına giderdi., Musiki yasak olmadığından Medine arapları ud çalar ve şarkı söylerlerdi. Medine kadınları arasında pek iyi sesliler vardı. Hazret-i Ömer bile yolda durarak ahenklerini dinlemekten kendini alakoyamazdı.»

«... Halifeler Cumhuriyeti devrinde kadınlar erkekler arasında serbestçe gezebilirler. Ali ve İbni Abbas gibi üstadların derslerine giderlerdi.»

⁂

«Avrupa henüz cahillik içinde iken Endülüs müslümanları Kurtuba Hükûmetini kurarak ilim ve medeniyet çırağını tutuyor ve Batı Avrupa'yı aydınlatıyorlardı.»

«Arap kızı misafirleri ile serbestçe görüşür, insandan kaçmazdı. Pek tanınmış bir yazar, günün birinde Mekke'den dönerken Medine yakınlarında bir yerde durarak şiddetli güneş sıcağından kurtulabilmek için bir zengin evine sığınmıştı. Evin avlusuna girdikten sonra devesinden inmekliğine izin verilip verilmiyeceğini sorması üzerine ev sahibi hanım:

— İn! diye izin verdi.

«Yolcu eve girmek isteyince ona da izin verildiğinden içeri girer girmez ev işlerini gören güneşten güzel bir kız karşısına çıktı. Genç kız misafirine yer göstererek kendisi ile konuşmaya koyuldu. Konuştukça kelimeler dudaklarından inci gibi dökülürdü. Biraz sonra kızın büyük annesi de yanlarına gelerek, kahkaha ile misafirine genç kızın güzellik ve cazibesinden sakınmasını tenbih etti.»

«... Hüseyin'in kızı Sekine, devrinin en yüksek kadını idi. Evi şairler ve bilginlerle dolup boşalırdı. Arap kadınları şiir yazma ve okuma düşkünü idiler.»

Me'mun yirmidört yıllık saltanatında fikir hayatının bütün yönlerinde anıtlar bırakmıştır. Matematik, fizik, tıb ve bütün ilim kolları ilerlemiştir.

Me'mun bir de danıştay kurmuştu ki müslümanlardan başka hristiyan ve mecûsiler de temsilciler arasında idi. Saltanatı sırasında ülkesinde onbir bin kilise yüz sinagog ve ateşgede de vardı.»

«... Me'mun fikri ve içtimaî ilerlemeye engel olan cahilce taassubu kaldırmak ve aklı bâtıl inançlar baskısından kurtarmak için pek çok çalıştı. Me'mun ve arkasından gelen iki halife devrinde belki bugün bile batıda eşine az rastlanan bir rasyonalizm hüküm sürmekte idi. Me'munun sarayı bilginler ve edebiyatçılar toplanağı idi. İskenderiyye ve Bizans'ta bulunan bütün eski Yunan metinlerini Bağdat'a getirtmişti. Bu metinler hemen arapçaya çevrilirdi. Me'mun devrinde bir çok ilim buluşları ve icatlar olmuştur. Teleskop yapılmıştı. Salı günleri edebiyat, felsefe ve bütün ilim kolları tartışmalarına ayrılmıştı. Gelenler öğle yemeğini hükümdar sofrasında yedikten sonra halifenin reisliğinde toplantı başlardı.»

«Halife Vasik'ten sonra muhafazakâr fakihler bu gelişmeyi durdurmuşlardır.»

*
**

«Dördüncü Hicret asrının en büyük eseri rasyonalizm'in hayat bulması olmuştur. Dinde bu yenileşmenin en büyük âmileri şüphe yok ki Zimahşeri ve Fârâbi gibi büyük düşünürlerdir. Rasyonalistler inancı yargılama, dini felsefe ile uzlaştırma yolunu açmışlardı. Basra'da kurulan bir dernek, ki adı «İhvan-üssafa» idi, büyük bir fikir dürüstlüğü içinde din ve felsefe tartışmaları yapardı. Çeşitli mezhep ve meslekler düşünce ve teorilerinin akılca en doğru bulduklarını benimserlerdi. Yayınladıkları eserler matematik, coğrafya, astronomi, musiki, mihanik, fizik ve kimya, jeoloji, meteoroloji, biyoloji, fiziyoloji, zooloji, botanik, mantık ve gramer, metafizik teorilerini toplayan koca bir ansiklopedi meydana getirmişti.»

«... Eski bir yazar Kurtuba üzerine bir fikir vermek için yürüyen bir adamın lâmba ışıkları altında on millik bir mesafe alabileceğini yazmıştır. Kurtuba üç bin sekiz yüz saray, cami ve büyük yapı ile iki yüz bin evli yedi bin hamamlı, seksen bin dükkânlı, sayısız otel ve hanlı bir şehirdi. Bağdat'ın ikincisi idi. Sakson yazarlarından biri Kurtuba'ya Dünyanın süsü» adını vermişti.»

«... Müslüman şövalyeleri sevdikleri kadınların saçları zırhları içinde olarak savaşa giderlerdi. Kadının itibarı büyüktü. Cirid oyunlarında kadınlar «tekmil melâhat ve zarafet-i mekşufeleri ile» hazır bulunurlardı.»

«... Gırnata kadınları öğrenimde erkeklerden aşağı kalmazlardı. Pek çoğunun adı tarihlere geçmiştir. Kadınların mevkii pek önemli idi. Erkek meclislerinde bulunurlar şenlik ve oyunlara katılırlardı. Esvapları yün, ipek ve pamuktan yapılma kıymetli fistanlarla kemer ve mendilden ibaretti.»

⁂

İşte size kısa ve gelişi güzel bir dolaşma. Din adına akıl hürriyeti kısıldığı zaman, her din «mâni-i terakki» olur. Din dünya işleri ile ilgisini keserek aklı serbest bırakınca her din, yeni bir medeniyete çırağ tutar. Müslüman medeniyeti, eski Yunan ilim ve felsefesini arapçaya çevirip insan aklına arama, bulma, bilme ve hür yorumlama hürriyetini verdiği kadar sürdü. O zaman batı, henüz kilise akıla bu hürriyeti vermediği için, karanlıklar içinde idi. Batı eski Yunan ilim ve felsefesini önce arapçadan çevirdi. Kilise taassubu ile ilim hürriyetçileri arasındaki kavga

uzun sürmüştür. Batı taassup ve nakilcilik baskısından kurtulduğu zaman, ona bu kurtuluşu sağlayan müslümanlık taassup ve nakilcilik baskısı altına girdi.

Biz battık, onlar çıkıp yükseldiler. Müslümanlığı «gâvur» değil, «softa» yıkmıştır.

Ya demokrasimiz medrese ilkokulları ile orta ve yüksek okullarında ne yetiştirmektedir? Kendi kendilerini uyandıran bir azınlık dışında, yalnız kuru softa!

Geçen gün Halifelik kalktı da onun için kalkınamıyoruz, diye mahkemeye verilen ve üstelik okullarda din hocalığı eden kimse nereden çıkmıştır? Demokrasi İlâhiyet Fakültesinden.

Din adamı her Türk gibi aynı ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimi gördükten sonra, hekim gibi, mimar gibi bir meslek adamı olmak gerekirken, eğitim ikiliği yaratan bu çeşit medreseler ne vakit açılmıştır? C.H.P. devrinde!

C.H.P. nedir? Lâyisizm ve eğitim birliğini devrimlerinin temeli yapan Atatürk'ün kurduğu parti!

Tevekkeli bir gün bir vesika üzerine:

— Partim...

sözünü yazınca, rahmetli Recep Peker:

— Paşam niçin Cumhuriyet Halk Partisi yazmıyorsunuz? diye sormuştu. Atatürk:

— Ne bileyim sonuna kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin benim partim olarak kalacağını? demişti.

Ne kadar da ilerisini görücü imiş. Yaşamaz efendim, yaşamaz, eğitim ikiliği milleti ikiye böldükçe ve camiler taassup ve kara inanç adamlarına teslim edildikçe, demokrasi yaşamaz. Çünkü ilerletici olmaz, geriletici olur.

Me'mun'un devrinden sonra Türkiye Türklüğü gibi, Dünya müslümanlığını da kurtarmak için Atatürk geldi.

Me'mun'un açtığı yolu tıkayan mütevekkil'e «müslümanlığın Neron'u» derler. Bizim vicdan sömürücüsü her partiden politikacılar, çağımız atom çağı olduğuna göre, Neron'a nerede ise rahmet okutucu «azlem» lerdir. «Azlem» zalimin beteri demektir.

FALİH RIFKI ATAY

ATATÜRK NE İDİ?

Atatürk bir diktacı mı, bir hürriyetçi mi idi? Bir akşam üstü birlikte Sarayburnu parkına gitmiştik. Bir aralık: «— Kimde bir küçük defter var? dedi. Sanırım garsonlardan biri kendisine bir küçük cep defteri uzattı. Bir şeyler yazdığını görüyorduk. Biraz geçtikten sonra: «— Bunları sana okutacağım. Gözden geçir!» diye karaladığı sayfaları bana uzattı. Baktım, yazı benim Ankara'daki Komisyondan getirdiğim yeni lâtin alfabesi ile! Binlerce kişiye Atatürk'ün Türk yazısını temelden değiştiren sözlerini okudum. Coşkunca bir alkıştır, koptu. İki gün sonra da Anadolu yolculuğuna çıkarak halka yeni yazı dersleri verdi. Bu tepeden inme bir olup bitti idi. Büyük Millet Meclisinin haberi bile yoktu. Metodun diktatörce olduğuna şüphe edilemez.

O devrin Teşkilât-ı Esasiye Kanununda ise rejimin «Hakimiyet bilâ kayd ve şart milletin» olduğu ve milleti de ancak Meclisin temsil ettiği yazılı idi. Teşkilât-ı Esasiyye Kanunu Atatürk'ün devamlı kontrolü altında meydana gelmiştir. Bu da tam bir demokrasi demekti.

Bir aralık Cumhurbaşkanına veto ve fesih hakları verilmek meselesi çıktı. Herhangi bir krize karşı Atatürk bu iki hakla silâhlanması gerektiği inancında idi. Mecliste tartışmalar günlerce sürüp gitti. Veto ve fesih haklarına karşı koyanlardan ikisi Şükrü Saracoğlu ve Mahmut Esat Bozkurt'tu. Bir akşam Atatürk: «Çağırınız onları buraya!» dedi. Geldiler. Sabaha kadar kendileri ile tartıştı. Ve sabahleyin veto ve fesih haklarından istemiyerek vazgeçti. Ama hiç bir kırgınlığı kalmadığı sonradan ikisini de bakan yapmasından kolayca anlaşılabilir. Bu davranış diktatörce değildi ve ana devrim kanunları konuşulduğu sırada, komisyon üyelerine: «— Efendiler, siz reddetseniz de bu kararları önleyemezsiniz. Olsa olsa birçok kan dökülür!» yollu baskıda bulunan Atatürk'le tartışma o sabahının Atatürk'ü aynı adamdır.

Ben ömrümde onun kadar tartışmaya katlanan devlet ve hükûmet adamına rastlamadım. Pek genç yaşımda devamlı olarak yanında idim. Hiç bir fikrimi saklamak ihtiyacını duyduğumu hatırlamıyorum. Dalkavukluğu meslek edinmiyenlerin hepsi de öyle idi. Atatürk'le tartışmak için yiğitliğe lüzum yoktu.

Diktatör sözünden tiksindiğini hep bilirdik. Devrinin diktatörleri, Mussolini ve Hitler, demokrasiye karşı idiler. Doktrinleri bu idi. Atatürk karakterce demokrat, ve inanç bakımından hürriyet rejimcisi idi.

Ömrü hürriyet şartlarını hazırlamakla geçti.

Kuvay-ı Milliyye Meclisinde çok sıkıntı çekmiştir. Mecliste bir hayli bozguncu, hele alabildiğine gerici olduğunu hatırlarız. Bu meclisin Maarifi dört yüze yakın medrese açtırmıştır. Resim dersini kaldırmıştır. Men-i Müskirat Kanunu bir şeriat kanunu olarak çıkmıştır. Umulmıyacak kadar sabırlı ve katlanışlı idi. Tam vakti gelmedikçe ve ortamını yaratmadıkça içini açmamıştır. Çok defa kendisine: «— Yollayın bir bölük asker, dağıtın bu Meclisi!» diyen yakın arkadaşları olmuştur. Hiç bir gün Meclissiz kalmayı hatıra getirmemiştir. Bir Fransız sözü vardır: «En kötü Chambre en iyi Antichambre'dan daha iyidir.» [*] Atatürk emir kulları ile, bütün dediklerine evet diyenlerle, millet'sizlik içinde yalnız kalma korkusundan hiç kurtulmamıştır. Pek sıkıldığı vakit politika arkadaşlarına: «— Hepinizi bırakıp millete giderim», derdi.

Sarayburnu'nda halka yeni yazı nutkunu okuduktan sonra, bir motörle Büyükada Yat Kulübüne gitmiştik. Bir balo gecesi idi. Bahçeye çıktığımızda tuvaletli hanımlarla fraklı smokinli beylerin bize doğru geldiklerini görünce bana döndü: «— Çocuk, bilir misin, Saraybunu'nda yaptığımızı burada yapamazdık!» dedi. Şapkayı da adını açıkça söyliyerek İnebolu'da kara külâhlı ve potorlu, kara çarşaflı ve peçeli Karadeniz halkı karşısında giymiştir. Bu da Millet Meclisine karşı bir olup bitti idi.

*
**

Atatürk yurt kurtarıcılığının bütün şan ve şerefini ortaya sürerek, birbiri ardınca devrimlerini gerçekleştirmiştir. Meclis

---

[*] Chambre Fransızca oda demektir. Millet Meclisi Mânasına da gelir. Antichambre bekleme odası demektir.

çoğunluğunun bu devrimlere inanmamış olduğunu biz yakından biliriz.

Atatürk'ün tezi ne idi? Tanzimat'ın yapamadığı yapılmadıkça, medreseden yetişme şeriatçıların vicdanlar üzerindeki egemenliği yıkılıp layik bir devlet sisteminde dünya işlerini yalnız akıl yolu ile çözüp çevirmedikçe, dini sadece Tanrı ile kulu arasında bir vicdan işi olarak bırakmadıkça, baştaki istibdat yıkılsa bile, Tanrı adına toplumu hükmü altında tutan geri medrese şeriatçılığının yarattığı yığın despotluğunu önlemedikçe, insan'ı lâyik ve müsbet ilimlere dayanan eğitimle değiştirmedikçe toplumu değiştirmeye, ilerlemeye, kalkındırmaya, vicdan ve kafa hürriyeti yolundan siyasî hürriyete kavuşturmaya, rejimi devamlı ve kararlı bir hürriyet rejimi yapmıya imkân yoktu. Bilâ kayd ve şart hâkimiyet-i milliye Atatürk devrimciliğinin tek amacı idi. O günlerin gerçeği değildi. 1923 ve 1924 de devrimleri önlemek ve Osmanlı düzenini geri getirmek isteyenlerin tezi demokrasi idi : Efendim, rejim bilâ kayd ve şart hakimiyet-i milliyye rejimi değilmidir, onun gereklerini yerine getirelim, dâvasını gütmekte idiler.

Terakkiperver Fırka kurulduğu vakit programının başına «hissiyat-ı diniyyeye hürmet» sözünü koymuştu. Ne demekti bu? Camiler açıktı. Ramazanda istiyen oruçlu idi. İlmihal basılmakta idi. Şimdiki medreseler gibi dünya ve politika değil, sadece din adamı yetiştirmek için İmam - Hatip Okulları da açılmıştı. «Hissiyat-ı diniyyeye hürmet» bir parola devrimciliğe karşı yurdun dört köşesinde fesatçılık eden gericileri toplamak yolu idi. Ayaklanmalar olunca ve sonunda İzmir suikastı da çıkınca bu parti kapanmıştır.

Haylı zaman geçti. C.H.P. de iki eğilim belirdiğini görüyorduk. Fethi Okyar'ın temsilcisi olduğu takım ekonomi bakımından tam ondokuzuncu yüzyıl liberali ve devletçiliğe karşı idi. Atatürk, Fethi arkadaşımdır, onun fikrinde olanlar da yakınlarımdır, parti içindeki tartışmayı partilerarası bir tartışmaya çevirsek, gericiliği sömürmiyerek sadece ekonomik ve sosyal bakımdan birbirleri ile savaşan iki partili rejim denemesine girersek normal demokrasiyi kurabilir miyiz, düşüncesi ile ve samimi olarak harekete geçti. Ben dışarda bu yolculuktan döndüğümde iki partili bir akşam toplantısında bulunmuştum. Denemenin başarılamıyacağı fikrini söylemekten çekinmedim. Bu davranışımın hoşa gitmediğini de görüp ertesi günü çektim, Ankara'ya gittim.

Serbest Fırka için tutulacak yol ne olmalı idi? İktidarı yakalamak için eski ve kolay «Hissiyat-ı diniyye» demogojisine düşmeksizin, halk yığınlarının büyük kısmı Afrika, Yemen, Irak gibi yerlerden göçme gerici ve Tevrat şeriatçısı İsrail politikacılarının yaptığı gibi, ekonomik ve sosyal kalkınma dâvaları üzerinde kalmaktı. Halbuki daha ilk günlerde Atatürk'ün eski bir hocası, pek sevdiği ve saydığı biri, Kütahya'da tekkeler açacukları müjdesi ile nutuklar çekti. Atatürk'ün yakınlarından bir başkası Yalova köylerinde, onu benim kadar mı bilirsiniz, namaz kılmaz, diye köy propagandacılığı yaptı. Bütün devrimleri silip süpürmek istiyenler fırsat budur, dediler. Çerkez Etemci Arif Oruç başlıca gazetecilerindendi.

Eğer bir seçim olsaydı Atatürk partisinin kaybedeceğine şüphe yoktu.

Bu deneme sırf din sömürücülüğü ve gelenekçilik yüzünden geri kalmıştır.

Bir tarihte Mecliste iki bağımsız milletvekili vardı: Manisa Milletvekili Halil Bey, İzmit Milletvekili Sırrı Bey. Seçimler olmak üzere iken Atatürk Umum Kâtibine:

— Sırrı'ya mektup verilmez. Ona ağızdan söylersiniz, Halil Bey'e yazarsınız. İkisinin de yeniden bağımsız olarak Meclise gelmelerini isteriz, dedi.

İstanbul'a gelecekti. Adayları tesbit eden heyet üç kişi idi: Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Parti Umum Kâtibi, İnönü ve Recep Peker uğurlamak için trene geldikten sonra Etimesut istasyonuna kadar birlikte seçim işlerini görüştüler. Peker, Halil Bey ne ise, fakat Sırrı'nın yeniden Meclise gelmesine karşı idi: «— Bize kök söktürmüştür!» diyordu. Atatürk: «— Canım yaptığınız işleri tenkidcilere karşı savunamaz mısınız? Ben savunurum. İki muhaliften çekinmekte neden?» demişti. Sonunda madem ki, azlıktayım, Sırrı'yı tutmazsınız, dedi. İstanbul'a gelince Refet Paşa'nın (Refet Bele) bağımsız adaylık koyacağını duyunca sevindi: «— Tutalım Refet'i, dedi, Sırrı'yı istemezler ha, Meclise beteri gelsin de görsünler!» Refet Paşa seçildi, fakat ilk işi Dolmabahçe Sarayına gelip, «Bana nereden yardım edildiğini biliyorum, teşekkür etmek için uğradım», dedikten başka Mecliste de ağzını açmadı.

Bu Avrupa yolculuğundan dönen Recep Peker Atatürk'e tam bir faşist partisi tüzüğü taslağı vermişti. Atatürk: «— Peker bu-

nu İnönü'ye okutmadan vermiş olmalı. Beylerin millete diktatörlük edecekler. Kimin adına ne hakla?» diye öfkelenerek bir yana attı.

Atatürk devrim prensiplerini ilgilendiren meseleler dışında, Millet Meclisi çalışmalarına karışmamıştır. Tartışmalar serbestti. Hele salı günkü parti toplantılarında yapılmadık tenkid kalmazdı. Atatürk devrinde bir çok bakanlar, onun yakınları da içinde olmak üzere, grup toplantılarında yıpranak düşmüşlerdir.

Bu bir tek parti devri iken yolsuzluk yüzünden bakanlar yalnız o devirde Yüce Divan'a verilmiştir. Nüfuz zenginleri olmamış değildir. Fakat 27 yılın bütün zenginleri, 1950 sonrası çok partili devrin nüfuz tüccarları sayısı yanında hemen sıfır sayılabilir. Eski Hidiv'den yardım istedikleri kendine anlatılınca Atatürk Başyaverini de, Umum Kâtibini de hemen yanından atmıştı. Bakanların yolsuzluğu için ispat hakkı kullanılmak çok partili devirde yasak edilmiştir. Seçmenler çoğunluğu çaldıkları açıkça bilinen nüfuz tüccarlarını tekrar tekrar seçmiştir.

⁂

İngiliz tarihçisi Wells der ki: «Modern devletin bir niteliği eğitimciliktir. Bir topluma danışılma hakkı tanınmadan onu eğitmek gerektir. Oy kulübelerinden önce okullar kurulmalıdır. Bilmiyenin elinde oy pusulası yalnız faydasız değil, tehlikelidir de!» Bilmiyenin İngilizi, Almanı, Türkü, Arabı olmaz.

Pekiy, bir Fransız hukukcusu niçin:

«— Geri bir toplumu ilerletecek en uygun demokrasi sistemini Atatürk bulmuştur.» der. Bir Fransız hukukcusu dalkavukluk etmez.

Bir soru daha: İsrail'de göçmen yığınlarının çoğunluğu Tevrat şeriatçısı ve gerici iken orada demokrasi nasıl kalkındırıcı ve ilerletici bir rejim olmuştur.

Denememi bu iki soruya cevap vermek ve bizim demokrasi rejiminin tek yaşama şartı ne olduğunu, kendimce, anlatmak için yazdım.

Atatürk'ün tek partisi belli altı prensip disiplini altında idi. Her partiye giren ve parti adına adaylık koyan bu prensipleri benimsemiş demekti. Onlara dokunmıyarak her türlü tartışmada serbestti. Din adamları bu prensiplere karşı ağız açamazlar-

dı. Başta bulunanların görevi, eğitim birliği temeline dayanarak, Atatürk devrimciliğini köylere kadar yaymak ve din adamlarını da bu disiplin altında yetiştirmekti. Atatürk sonrası bu görevi yerine getirmemiş, tek partiyi de Cumhuriyet devrinde yetişen aydın kuşaklara mal etmemiş ve bir çıkmaza saplamıştır. Bu çıkmazdan kurtulma yolunu da tek derece seçimli ve çok partili demokraside aramıştır.

Bulmuş mudur? Hayır!

İlk muhalifler, tıpkı Serbest Fırkacılar gibi, din sömürücülüğü ile ortaya atılmışlardır. Yirminci yüzyılda ortaçağ papaz sınıfı gibi, vicdan sömürücülüğü üzerine egemenlik kurmak isteyen menfaatçi ve ikbalci politikacılık devleti ele geçirmiştir. Lâyisizm ve eğitim birliği, ki akıl hürriyeti savaşının temel dâvaları idi, daha önce Atatürk partisi tarafından da kolayca zedelenmişti.

Elimizde bir Anayasa yok mu? Var. Biz bu Anayasa ile seçimlere girmiyor muyuz? Giriyoruz. Meclis kürsüsünden bu Anayasaya yemin ederken hani tarihte bir Karamanlı gömleğinin altına güvercin saklıyarak, bu can bu tende durdukça... diye yemin etmiştir, herhalde böyle bir sahtekârlık yapmıyoruz.

Anayasa layiktir.

Anayasa eğitim birlikçisidir.

Anayasa din ve şeriatı temelinden ayırmıştır.

Yok Ayasofya'dır, yok Arab harflerini meşru tanımaktır, yok ilkokul görmiyen Türk çocuğuna Kur'an Kursu bahanesi ile yabancı yazı öğretmektir, yok İmam - Hatip Okullarında çağdaş ilim anlayışı ile uzlaşmayıcı öğretim yapmaktır. Alevi'yi Sünni'den ayırmaktır. Hepsi hepsi Atatürkçülüğe ve ona dayanan Anayasaya hıyanet etmektir. «Yeminde hânis» olmaktır.

Akansu geri gidip yeniden akmaz. Okuryazarı azınlıkta bulunan bir toplumda demokrasi rejimini iletletici ve kalkındırıcı kılma şartları vardır. Partiler bu şartları gerçekleştirirlerse demokrasi yürür.

Yoksa krizler üstünden iki yüz yıl geçse de, Fransa'da olduğu gibi, partiler dışı otoriter rejimlere yol açar.

Sayı çoğunluğu, çok defa, değerini kolayca kaybeder: 1908 de Osmanlı İmparatorluğu müslümanlarının, Arnavut, Boşnak, Kürt, Türk, Arab, Çerkes, yüzde doksanı, eğer bir plebisit ya-

pılsa Sultan Hamid'e oy verirdi. Nitekim 1909 31 Martındaki ayaklanmada 1908 ihtilâlinin sembolü olan mektepli subaylar öldürülmüştür.

Sultan Hamid rejiminin memleketi batmaya doğru götürdüğünü halk yığınları değil, aydınlar görmüşlerdi ve ihtilâli onlar yapmışlardı. Menderes iktidarı da, sayı çoğunluğu bakımından, «meşru» olarak iş başında idi. Son seçimlerde de çoğunluk 27 Mayısta yıkmış olanlara değil yıkılmış olanlara oy vermiştir.

Kırk altıncı 23 Nisan da geldi, geçti. Gerçekte 1920 Nisanının 23 üncü günü Ankara'da ilk Büyük Millet Meclisi toplanmakla Cumhuriyet rejimi kurulmuştur. Eğer Kuvay-ı Milliye-Savaşı zaferle sonuçlanmasaydı ne olacağımız belli değildi. Ama zafer kazanırsak Osmanlı hanedanlığı tarihinin sona ereceğine de şüphe yoktu. O tarihlerde «Cumhuriyet» sözü Mustafa Kemal'le pek yakın bir iki arkadaşı arasında ancak «fısıldanmıştır.» Üç yıl sonraki gerçek, o kadar hayâl gibi idi.

Mustafa Kemal seçimler yapıldığı vakit:

— İstanbul'a gitmeyiniz. Saray ve işgal idaresi sizi çalıştırmaz. Ankara'da toplanınız, demişti.

Sözünü Rauf Orbay gibi kendilerinde liderlik niteliği görenlere bile anlatamamıştı. Nitekim bir Mart ayı günü İngilizler tarafından ele geçirilenler, Rauf Orbay da içlerinde olmak üzere Malta'ya sürülmüşlerdir.

23 Nisan 1920 Mustafa Kemal'in en güç günlerinden de biri olmuştur. Bir akşam hikâyesini anlattı idi: «— Efendim İngilizler yumuşayacaklarmış ama başta ben varmışım. Eğer ben çekilip gider de yerimde bir başkası olursa uzlaşma kolaylaşacakmış. Arkadaşlarımdan bir takımının bile buna inandıklarını görüyordum. Meclise gelenlerden çoğuna göre de bir deneme yapılmalı idi:

«— Pekiy ama ben nereye gidebilirim, diye sordum.

«— Şarka doğru... demişlerdi.

«Ancak Rusya'ya gidebilirdim.»

Rahmetli Recep Peker sofrada idi. Birden ona döndü:

«— Ankara'ya yeni gelmiştin. Sana da sordum. «— Paşam millet için hangisi faydalı ise onu yaparsınız!» demiştin. Hatırlıyor musun?»

Recep Peker'in başını önüne eğdiğini şimdi ben iyice hatırlıyorum.

Atatürk: «Baktım ki şüpheli bir hava yaratılmıştır. «— Önce tarihî bir görevimiz var: Meclisi açmak! Bu görevi yerine getirdikten sonra ne yapacağımı düşünürüz.» dedim ve millet vekillerini toplantıya çağırmak için davul çaldırarak tellâl bağırtmakta gecikmedim.»

Mustafa Kemal Meclis kürsüsünden açış nutkunu verirken, güvendiği bazı adamları Bolu yönünden Ankara'yı basmak için çeteler gelip gelmediğini tepelerden gözetlemekte idi.

Kırk yıl sonraki Meclisleri düşünürseniz, sarıklı ve poturlu 1920 Meclisinin ne kadar gelenekçi ve görenekçi olduğunu kolayca kestirebilirsiniz. Bakanlarını kendi seçen bu Meclis yüzlerce medrese açmıştır. «Men-i Müskirat» Kanununu sağlık değil, şeriat gerekçesi ile çıkarmıştır. Çerkes Etem'i dimdik ayakta selâmlamıştır. Mustafa Kemal'e çok defa: «— Dağıt bunları... Ne diye aksiliklerine katlanıyorsun?» diyen kısa görüşlü arkadaşları olmuştu. Fakat Mustafa Kemal ölünceye kadar Meclissiz hükûmet emeği aklına bile uğratmamıştır.

Tabiî ilerde yapacağı devrimlerin hiç birinden söz ettiği yoktu. Önce zafer kazanılmalı, Türkiye'de hiç kimsenin tam inanmadığı kesin sonuç alınmalı idi. Kuvay-ı Milliye devrindeki Anadolu havası, Tanzimat'tan da geri idi. Milliyetçiliğin mayası «gâvur düşmanlığı»dır. Millî Marş Batı medeniyetine topyekûn «tek dişi kalmış canavar» diye söver. Mustafa Kemal ise Batılı ve tam Batı medeniyetçisidir. Batı'dan kurtulmanın tek yolu Batı'ya katılmak, Batılı olmak olduğunu bilir. 1914 de:

— Savaşa girmeyelim. Savaşa girersek yıkılırız, biteriz, demişti.

İşte yıkılıp bitmiştik. Suç bizimdi. Us pahası ödüyorduk. Ama gelin de Meclis hocalarına sorunuz: Nasıl medreseyi bırakıp mektep açar mı imişiz? Dedelerimizin kılıklarını bırakıp gâvur esvabı giyer mi imişiz? Şeriatı bırakıp Avrupa kanunları alır mı imişiz?

Onlarca asıl sebepler bunlardı. Ve doğrusunu isterseniz başımızda Osmanlı subayı Mustafa Kemal değil, Çavuş Etem olmalı idi. Ali Fuad Cebesoy, tıpkı 31 Mart 1909 da olduğu gibi düşman tanındığı için, subaylarını er kıyafeti ile dolaştırdığını söyler.

Konya sokaklarına Halife fetvaları asıldıktan sonra, Adana Cephesinde dövüşmeğe gidenler için kiralanan arabalar ahırlardan çıkarılmamıştır. Kocaları Birinci Dünya Savaşında ölen kadınlar, bir ellerinde çocukları, bir ellerinde balta:

— Bunlar mı Halifemize karşı gelenler? diye Bolu ve Düzce ayaklanmasını bastırmaya gidenler üzerlerine atılmışlardı.

Atatürk'ün karakteri, o çok güç ve çetin, parasız, askersiz, dört yandan ayaklanmalı, başı boş çeteler devrinin liderliği ile akıl kamaştırır. Ona karşı olanlar da onun emri altında idi. Kendisi ile dargın ölen Rauf Orbay, dost toplantılarında:

— Onsuz hiç birimiz bu işin altından kalkamazdık, derdi.

Sabrı irâdesi kadar kuvvetli idi. Ellinci yaş dönümüne, gittiğimiz Hitler:

— Bir millet bütün vasıtalarından mahrum edilse dahi kendini kurtaracak vasıtaları yaratabileceğini Atatürk öğretmiştir, demişti.

Bir gün Osmanzade Hamdi gazete için ufak bir para yardımı istemeğe gittiği Maliya Bakanını, Taşhan ahırından çıkardığı atına binip Keçiören'e gitmek üzere iken buldu. Bakan ayağını üzengiden bile çekmiyerek, cebinden bir anahtar çıkardı:

— Bu benim oda kapısının anahtarı... Kasa zâti açık... Git içinden bir şey bulursan al... dedi.

Hazinesi de bu idi.

*
**

Korkulu günlerinden bir kaçı, içinde Meclis de olmak üzere, cephe gerisini büyük bir bıkkınlık sardığı, Yunatistan'ı tutanlar İngilizler olduğuna göre kesin bir zafer kazanmak ihtimalı yok gibi olduğundan bir anlaşma yolu aranması fikri gittikçe daha fazla yayıldığı günlerde, İngilizlerin mütareke teklifini ortaya attıkları sırada geçti. Mustafa Kemal'e göre kesin zafersiz hiç bir ortalama anlaşma ile tam bağımsızlık elde etmeye imkân yoktu. Mütareke ve onun arkasından uzayıp gidecek görüşmeler, yenilmek kadar tehlikeli idi. Parasızlık da beklemiye elverişli değildi. Meclisteki bozgunculardan pek çekindiği yoktu ama, cepheyi bu teklifin altındaki tehlikeye inandırmak önemli idi. Kalktı, gitti, bütün komutanlara İngiliz teklifinin ne gibi arka niyetlere dayandığını anlatmıya çalıştı.

Sakarya Cephesine komuta ettiği kuvvet bile yetiştiremediği için, o zaferden sonra paşalığa yükseltilmesini istemiyerek razı olduğu bir kolordu komutanının da karargâhına uğrayıp söz başladığı vakit, karşısındaki:

— Nasıl, nasıl? Bu teklif reddedilmek gibi bir hatâ işlenmiş midir? demişti.

Kendisinden dinlemiştim. Sanırım kolordu komutanının sözü «hatâ» dan da ağırdı. Mustafa Kemal soğukkanlılığını hiç bozmadan konuşmaya devam etti. Yalnız dışarı çıktıkları zaman:

— Ben bu adamın ne mendeburun biri olduğunu daha o zaman söylememiş mi idim? demekten kendini alamadı.

Türk askeri savunmaya yarar, taarruz edemez: Çocukluktan beri hep bu sözü duyardık. Sanki Âyet-i Kerime idi. Birinci Dünya Savaşında büsbütün inanmıştık. Mustafa Kemal Yunanlıları sımsıkı tutundukları istihkâm ve siperlerden atacak ve İzmir'i alacaktı: «— Fakat Paşam, bir milletin varını yoğunu zar gibi ortaya atmak ne demektir? Tarih böyle bir harekete ne der?» «— Türk milletinin varı yoğu bundan mı ibarettir?» «— Evet, bundan ibaret!» «— Öyle ise kat'i neticeyi bununla almıya mecburuz!» Başka biri: «— Efendim bizim geri teşkilâtımız düşmanı yirmi kilometreden fazla takip edemez!» «— Bizim menzil teşkilâtımız düşmanı yirmi kilometreden fazla takip edemez mi?» «— Hayır!» «— Demek ki düşmanı yirmi kilometre içinde yok etmeye mecburuz!»

Ve bunun yapılabilmesi için hesap ve tertiplerini başarabilecek asker dehası vardı. Atatürk, hiç bir zaman, ya-herrü ya-merrü kabadayısı olmamıştır. Her işinde hesaplı ve tertipçi idi.

⁂

Kuvvet dengeleri üzerine dayanırdı. Hürriyet için bir millet ölümkalım savaşı verir. Ama sonraki işlerini hesapla kitaplet ölüm kalım savaşı verir. Ama sonraki işlerini hesapla kitaptatörü, Mussolini ve Hitler, Atatürk gibi olamamak yüzünden kendilerini de milletlerini de uçuruma sürüklemişlerdir. Atatürk Türkiye'yi Balkanlar ve Orta-Doğu'da andlaşmalar disiplini içinde almıştır. Her andlaşma bir devletin hareket serbestliğini ister istemez kısıcıdır. Bir hürriyetçi olduğu için, ferdi «silen» ekonomik ve sosyal dikta rejimlerine karşı idi. Hele Rusya rejimini, hiç bir zaman, ne benimsemiş, ne de sevmiştir.

Ne yazık ki, Türkiye halkı bugünkü fikir düzeyinin çok altında ve gerici takım bin kat daha kuvvetli iken medreseyi yıkan, yazıyı değiştiren, kadını hür ve erkekle eşit kılan büyük devrimciden sonra korkak tavizciler elinde kaldık.

Cami altı bodrumlarından halk çocuklarının vicdanlarını kurtaramıyoruz. Sağ sol korkusu içinde devrimci Mustafa Kemal'in elindeki malzemenin, maddî manevî imkânların yüz misli ile O'nun yaptıklarını bile koruyamıyoruz.

O bir kurtarıcı idi. Bizler koruyucu bile olamadık.

Atatürk sonrası devri, Türklük tarihinin bir lekesi olarak kalacak.

Şu 46'ncı 23 Nisan'daki halimize bakın: Sokağın solunda Rusyacı Go home çağırtkanları, Sağında Ayasofyacı 31 Mart 1909 hortlakladı... Nasıl bir daha o iki beyti hatırlamazsın: «— Öyle bir nehr-i muazzam gibi cûşetmişsin - Fakat eyvah çorak yerde akıp gitmişsin!»

1913'den iki hâtıram var. Anlatmışımdır. Bugün de sırası geldiği için tekrarlamak istiyorum. Mustafa Kemal Sofya'da ateşemiliter. Elçi Fethi Bey. İkisi de Selânik ittihatcısı. Bir gün Bulgaristan'a giderek onları da görüp gelen bir Merkez-i Umumî üyesinden şu sözleri duymuştum:

— Eskiden çobanlarımızmış sözde. Şimdi biz onların çobanlarıyız. Sırtlarındaki esvap hep kendi fabrikalarından. Kaba şayak ama, öz malları...

«İstanbul'da pahalısı Beyoğlu ısmarlama frenk terzilerinde İngiliz kumaşından, ucuzu hiç biri Türk olmıyan ve yer siliciden başka Türk kullanmıyan hazır esvap mağazalarında Avusturya malı giyinirdik. Makinadan ne çıkmışsa ne çıkabilirse hepsi yabancı idi.»

Tanin gazetesinde çalışırdım. Yazı İşleri Müdürümüz Muhiddin, ki sonradan Birgen soyadını almıştı. Dahiliye Nâzırı Talât Bey'in yanında Rusya Çarı Nikola'ya, padişah adına, Karadeniz kıyılarına hoş geldiniz demek için Livadya'ya gidip geldiğinde rahmetli Talât'ın bir sözle koca imparatoru nasıl mat ettiğini biz çömezlerine şöyle anlatmıştı:

— Yemekte Çar Talât Bey'e, bu sofrada ne görüyorsanız hepsi Rustur, demesi üzerine, Talât Bey kapitülasyonlar yüzünden maatteessüf bizde böyle değildir, cevabını verdi.

Geçenlerde Bedii Faik'e New York'a giden bir arkadaşından mektup geldi. Pek iyi İngilizce konuşan dostu New York'un en kibar caddesi Fifth Avenue'de Browning King adındaki mağazaya gitmiş. Hazır esvap fiyatlarını ötekilerden biraz fazla bulmuş. Sebebini sorunca, çünkü efendim biz pek iyi kumaş kullanıyoruz, demişler ve Türk Merinosun adını vermişler. Roma'-

nın en iyi caddesi Via Venetto'nun kumaş mağazalarında da bizimkilerin en iyi sırada olduğunu bir dostumdan duydum. Osmanlı saltanatı battıktan ve biz, devlet ve toplum olarak, yoklara karıştıktan sonra ölen o Merkez-i Umumî üyesi ile sadrâzamlığa kadar çıkan Talât Paşa'yı uyandırabilip de:

— Biliyor musunuz, şimdi Türk sofrası bütün yiyecekleri bütün kullanacaklarıyla yüzde yüz Türk, tepeden tırnağa, iç ve dış çamaşır, papuç, çorap, esvap, bütün giyindiklerimiz yüzde yüz Türk, geçen gün ahbabımdır. Emekli Sandığı Müdürü ile konuştum, dediğine göre İstanbul'da yeniden yaptırmak üzere olduğu iki yüz odalı Maçka Otelinin bütün yapı malzemesi ve döşemesi ile yüzde yüz Türk, desem bu defa sevinçlerinden yüreklerine inerdi.

Amerika'da bile Türk giyinen biz eskiden otel yapmayı ve işletmeyi bırakınız, Ermeni Tokatlıyan Otelinde Türk garson ve uşak göremezdik.

1925 Meclisi kürsüsünde uyanık bir hükûmet adamının «— Üç beyaz!» diye çırpınışı kulağıma gelir:

Un, bez, şeker!

Türklüğü ekonomiye Atatürk hemen hemen zorla sokmuştur. Memleket çarşılarını, ticaretini ve büyük tarımı ellerinde tutan hıristiyan azınlıklar, kendi hırsları yüzünden varlıklarına son verdikten sonra, Atatürk çarşıları kapanan, ticareti duran Anadolu ve Trakya sınırları içine Türkleri âdeta hapsetti idi. Eski imtiyazlılık tersine çevrilmişti. Acemice adımlar atılmıştır. Yanlış hesaplar yapılmıştır. Devletcilik kötü kullanılmıştır. Özel sektörde yolsuzluklar ve nüfuz tüccarlıkları olmuştur. Ama Türk eskiden sadece kırtasiyecisi ve jandarması olduğu yurdunun ekonomisini kendi eline almıştır.

Solun bütün edebiyatı, bu bakımdan, kör, sağır ve dilsizdir. İnsan Paris'te O.C.D.E.'nin çıkardığı Le Turquis broşürü, ki yirmi bir devlet bu teşkilâtın üyesidir, 1966 tarihli sayısını okuyup da edindiği bilgileri bizim solun Türkiye'yi anlatışı ile karşılaştırınca, ideoloji ve partizanlık boğuşmasını bu yurda eski Sünnî - Şii ayrışıklığı yerini tuttuğunu görür.

*
**

Işık bu. Sıfırdan bugüne gelişimiz. Acısı ise Atatürk'ten sonra onun yolundan ayrılmış olmasaydık, bugün maddî kurtuluş-

ta büsbütün kurtuluşa ermiş olurduk ve manevî kurtuluşumuzu yarı yolda bozguna uğratamazdık.

Atatürk'ün yolu insanı yalnız maddece değil, kafaca vicdanca kurtarmaktı. Biz Tanzimat'tan beri toplum içinde toplumuz: Şarklı çoğunluk, Garplı azınlık toplumu. Birinin okulu vardır, resim ve heykel gâvurluktur, der. Ötekinin okulu resim ve heykel dersi verir. Birinde kadın erkekle eşittir, kadın açıktır, birinde kapalı ve üçü beşi aynı erkeğin yatağında. Bu bir din ve dinsizlik ayrılığı değildir. İki toplumda müslümandır. Tanrıları aynı Tanrı, Peygamberleri aynı Peygamberdir. Ayrışıklık müsbet ilime dayanan okulla müsbet ilmi kapısından içeri sokmıyan okulun, bir toplumu yirminci yüzyıl ötekine yedinci yüzyıl eğitimi vermesindedir. İstibdadda padişah subayını valisini maliyecisini ikinci toplumdan alırsa da asıl dayanağı birinci toplumdur. Nasıl ki, demokraside politikacıların yüzde doksanı ikinci toplumun adamı, fakat birinci toplumun yaranıcısı ve oy dilencisidirler. Atatürk'ün değiştirdiği bu idi: Bizi toplum için de toplum olmaktan kurtarmak!

Biz tek okulu demokraside çiftleştirmiyecektik: Lisede nasıl fen kolu, edebiyat kolu varsa, din eğitimi kolu da olacaktı. Cami hocasını karşımıza değil, yanımıza, içimize alacaktık. Din hizmetlerini, Ordu hizmetleri gibi, rütbelere ayıracaktık. Hocalar sicillerine göre yükseleceklerdi. Camiler halk yığınlarına, vaız ve hutbelerde, millî kurtuluş dâvasını ve devrimler sevgisini vereceklerdi. Kur'anı arapça bile okutmak transkripsiyon harfleri ile okutacaktık.

Bizi altüsteden asıl bu ayrılıştır. Bir batılı düşünür şöyle der: Demokrasi bir memleketi halkın ortalamasına teslim etmek demektir. Hiç bir demokrasi seçimle en iyi'yi bulamaz. Onun için önce bu ortalamayı fikirce, zevkce yetiştirmek lâzımdır.»

Ben daha sade düşünürdüm. Batılı azınlığın baş görevi, Japonya'nın yaptığı gibi, Şarklı çoğunluğu kendinden etmek, ona kendi eğitimini vermek, serbest seçim haklarını da, gene Japonya'nın yaptığı gibi, aynı ölçüye göre genişletmek doğru idi. Atatürk devrinde de aynı fikirleri yazmışımdır. Şimdi akan su geri gidip akmaz. Batılı Türklük bütün partiler içine dağılmıştır. Bunlar taassub sömürücülüğü yaymak yerine, dinî taassubun peçesinden kurtarmak için fikir ve çaba birliği etmelidirler. Kavgalarını sosyal ve ekonomik millet ve memleket işleri üzerine aktarmalıdırlar.

*
**

İşte size bilânço: Bir lider bulduk. Bu milleti ölümden kurtarma şerefinin bütün ağırlığını terazinin bir kefesine koyarak hiç kimsenin yapamıyacaklarını yaptı.

Biz, ondan sonrakiler herkesin yapabileceği tamamlama işlerini yapamadık.

Onun yolunda iken 1913'de rüyalarımıza girmiyen başarılar elde ettik. Onun düzenini bozunca on dokuzuncu yüzyıl kargaşamıza geri döndük. «— Artık her şey bitmiştir. Geriye dönüşleri ancak biz geri alabiliriz!» iddiasını komünistlere mal ettik. Böylece azınlığı sola doğru parçaladık.

Bu memlekette açılan kadını yeniden kapıyabilir miyiz? Hayır.

Medenî Kanun haklarını yıkabilir miyiz? Hayır.

Sol yazıyı sağa çevirebilir miyiz? Hayır.

Toplum içinde toplum, birbirine karşı birbirine kinli ve dargın iki toplum olarak kalabilir miyiz? O da hayır!

Ya ne yaparız? Ya bir diktatör gelir. Otuz yıl başımızı ezerek bu anarşiyi silip süpürür.

Yahut parti yöneticileri bir prensipler birliği kurarak, hürriyet şartları içinde Atatürk sonrası şaşkınlığına bir son verirler.

Biz ikincisinin olmasına çalışıyoruz.

Politikanın bir vatan hizmeti karakteri edinmesini istiyoruz. Atatürk sonrası bozgunculuğu suçu, başta sözde onun olmakla övünen parti olmak üzere, bütün partilerindir. Politikacılarındır. Politikacılığı ikbal ve çıkar mesleği olarak seçenlerindir.

Artık bütün sırları tarihçilere açıklama sırası geldi. Cumhuriyet de, Büyük Taarruz gibi, sesli ve sessiz dayatışlar arasında, Atatürk'ün yenilmez iradesi ile ve pek küçük bir azınlığın fikir ortaklığı ile gerçekleşebilmiştir.

Meclis çoğunluğu padişahçı hilâfetçi idi. Saltanat kalktıktan sonra da, yeniden padişahlığa dönmek için hanedandan biri İstanbul'da halifelik tahtında oturmak şart olduğu için Hüseyin Cahid'in bile Tanin gazetesinde halifeliği tutmuş olduğunu biliriz. Atatürk eski Osmanlı rejimine dönülünce bu son kurtarıcı zaferin de faydasız kalacağı, Türkiye kurtuluşunu Türklük kurtuluşu ile tamamlamak için Tanzimat ve iki meşrutiyetin ya-

pamadıklarını yapmak teokrasi gelenek ve kalıntılarını silip süpürücü, devlete laik bir yirminci asır karakteri verici devrimlere girişmek gerektiği inancında idi. Bunun da yolu rejimin Cumhuriyet olarak adını koymaktı. Gerçekte Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal devlet başkanı idi. Ya bu başkanlığı İstanbul'daki padişaha götürüp teslim edecek, ya davlet başkanlığına yeni bir ad konacaktı.

Rahmetli Hamdullah Suphi Atatürk'ün sevdiği, ona fikirlerini her zaman açıkça söyliyen arkadaşlarındandı. Türkçü, fakat Osmanlı geleneklerine bağlı idi. Meselâ bir gün adeta koşarak Meclisteki küçük başkanlık odasına geldi, «— Paşam bir Avrupa gazetesinde Cumhuriyet ilân edecekmişiz diye rivayet var. Hemen tekzip edelim», demişti.

Pek eskiden tanıdığım rahmetli Rauf Orbay'a, başbakanlıktan çekildikten sonra, bir gün Ulus meydanında raslamıştım: «— Beyefendi, sizin için yeniden başvekilliğe gelecek, dediler Doğru mu acaba?» dediğimde:

— Ben olursam sadrazam olurum, demişti.

Devrimin ilk hazırlanış günlerinde, küçük başkanlık odasında ilk defa ağzından Cumhuriyet sözünü duyduğumuz vakit, hazır olanlardan Yunus Nâdi:

— Bunu en kuvvetli zamanımızda yapmalıyız, demesi üzerine, Mustafa Kemal elini masaya vurarak:

— En kuvvetli zamanımız bugündür, demişti.

Rahmetli Kâzım Orbay, Cumhuriyet ilân edildiğini müjdelemek için, Ankara'dan aldığı emir üzerine top attırdığı vakit, şehirde bulunan Ordu Kumandanı Kâzım Karabekir:

— Nedir bu toplar?

Diye sormuş, sebebini öğrenince:

— Niçin bana sormadınız, diye Orbay'a çıkışmış, Orbay:

— Pekiy, size sorsam attırma mı diyecektiniz? cevabını vermesi üzerine, suratını asarak:

— Biz Cumhuriyete karar vermemiştik! demişti.

Mustafa Kemal önce, istiyerek, bir hükûmet krizi yarattı. O devirde henüz başbakan da bakanlar da Meclis tarafından seçilmekte idi. Ne Fethi Okyar, ne de Mustafa Kemal'e yakın olanlardan biri, eğer seçilirse, bu görevi reddedecekti. Kriz bir hayli sürdü. Bir aralık Meclis Yusuf Kemal'i seçti. Atatürk'ten dinlediğimize göre Yusuf Kemal, Mustafa Kemal'siz iş yürümiyeceği-

ni bildiğinden, kendisine destek olup olmıyacağını gidip kendisinden sorar. O da:

— Ben karışmam. Siz hükûmet kurar, yürütebilirseniz yürütürsünüz, cevabını verir.

Yusuf Kemal, Mustafa Kemal'e karşı değildi. Onun ne demek istediğini kolay anlıyabilecek kadar da akıllı idi. Reddetti. Hükûmetsizlik de devam etti.

*
**

Parti toplantısında rahmetli Vasıf Çınar ve bazıları kürsüye çıkarak:

— Başkanımızı Mustafa Kemal Paşa'yı gidip çağıralım ve O'nun bu krize çare bulmak için düşündüklerini dinliyelim, yollu bir teklif ileri sürmeden önceki günün akşamı Çankaya'da bir toplantı olmuştu. Bu toplantıda Fethi Bey ve İsmet Paşadan başka Kemalettin Sami ve Halit Paşalar vardı. Ne yapılabileceği üzerinde konuşulurken Atatürk:

— Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz, dedi.

Her ihtimale karşı Halit ve Kemalettin Paşalara da direktifler verdi. Ertesi günkü parti toplantısında:

— Onu da dinleyelim, parolası aldı, yürüdü. Kemalettin Paşa bir takrir vererek Mustafa Kemal Paşa öğleden sonraki toplantıya çağrıldı.

Mustafa Kemal'in dişi ağrıyordu. Uzun tartışma yapabilecek halde değildi. Bir saat mühlet alıp dündükten sonra Cumhuriyet rejimi üzerindeki kısa teklifi ileri sürdü. Rahmetli Hamdullah da içinde olmak üzere, genç takım kürsüye gelerek en iyi yolun bu olduğunu söylemekte birleştiler. Tarihçi Abdürrahman Şeref yeni devrimin fetvacılığını yaptı.

Bütün sarıklı ve gerici takım kıvranış içinde idi. Muhiddin Baha İzmir'in alındığı müjdesini verdiği vakit, sevinçten coşacağı yerde, içini çekip:

— Yunanlılardan kurtulduk. Bakalım Mustafa Kemal'den nasıl kurtulacağız? diye sızlanan hoca da aralarında idi.

Aynı yılın Martında halifelik kaldırılacak, eğitim birliği devrimi yapılacaktı. 1923 Ekim ve Mart aylarında Türkiye Cumhuriyetinin ana temelleri atılmıştır.

Biz padişah ve prensleri sevmezdik. Sultan Reşat bir sarsaktı. Fotoğrafını görmekten bile utanırdık. Almanya İmparatoru ile bir arabada gördüğüm vakit yerin dibine geçmiştim. Abdülhak Hamid'in bir yaş yıldönümünde Şehzade Abdülmecid, ki son halife olmuştur, genç yazarlar arasında beni de Çamlıca'daki köşküne çağırmıştı. Hele her girdiğimiz odada Hamid'in bir başka eserini yarıya kadar okumuş da gerisini tamamlıyacakmış gibi açık bıraktığını görüp mânasız konuşmalarını da dinledikçe pek küçümsemiştim. Daha önceki Veliaht Yusuf İzzettin ile de Edirne alındıktan sonra trende Tanin muhabiri olarak konuştuğum zamanki hayâl kırıklığını unutamazdım. Ne vardı Reşadın gerisinde? Elektrikten korkan, telefondan ürken, denizaltıyı vehimden karada çürüten Abdülhamid. Onun da gerisinde bir deli. Reşattan sonra düşman zırhlısına sığınarak kaçan Vahideddin. Bir hanedan böylece ancak sönüp gider. Çanakkale Savaşında İstanbul tehlikeye girince padişah için Eskişehir'de bir konak hazırlanıyordu. Bütün saray:

— Padişahımızı dışarılara götürecekler, çığlıkları içinde kaldı.

Saray... Vatan da o, millet de onun içinde oturanlardı. Son padişah İstanbul'da sarayında kalmaktan başka hiç bir kaygı da değildi.

*
**

Mustafa Kemal bir bilgin değildi. Bir felsefeci, maliyeci veya ekonomici değildi. Cumhuriyeti ve devrimler çağını, bu memleketi ve milleti gerilikten kurtarıp bir yeni çağ devlet ve toplumu yapmaktan alıkoyucu bütün engelleri yıkmak için yapmıştır. Şan ve şerefi üstüne bir taht'a kurulur gibi oturup saltanat sürmek istememiş, idealleri uğruna şanlarını da şereflerini de hayatını da feda etmeyi göze almıştır. Tarih diyecektir ki, böyle bir enerji kaynağından ne o hayatta iken iyi faydalanılmıştır, ne de öldükten sonra O'nun mirası iyi kullanılmıştır.

«Bir nehr-i muazzam gibi cûşetmiş» fakat «Çorak yerde akıp gitmiştir.»

Kahraman dediklerimizde hep savaş veya dağbaşı yiğitliğinin niteliklerini aramak neden? «Benden selâm edin Bolu Beyine - Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır», beyti bile haydut yerine bir kahraman hatırımıza getirir. Göğsümüz kabarır. Frenkçesi

Hèros eski Yunanlılarca tanrılaşan büyük adamlara denirdi. Fikir kahramanları vardır. Bugünkü batı Ortaçağda fikirleri uğruna canlarını vermiş olanların eseridir. De Gaulle iki buçuk milyon Fransızlı, ekonomisi, ticareti, şehir ve çarşıları Fransızlaşan koskoca Cezayir'i bırakmak ve bu yolda orduya bile karşı koymak kahramanlığını göstererek büsbütün büyümüştür ve Fransa'nın taçsız kralı olmuştur.

Çocukluğumuzda şiirlerini ağzımızdan düşürmediğimiz ve fikir kahramanı saydıklarımızdan nicelerinin Sultan Hamid'in valilik, mutasarrıflık, elçiliklerde kâtiplik ve müsteşarlık hizmetlerine can attıklarını ve saray dosyalarından çıkan vesikalar arasında maaş arttırma dilekçeleri bulunmuş olduğunu öğrenince nasıl ağlamalı olmuştuk.

Mustafa Kemal Libya'da, Çanakkale'de, doğu savaşlarında daima ölüm çizgisi üstünde idi. Ona göre bir subayın ateşe atılması o kadar tabii idi ki, ne övündüğünü, ne de başkasını övdüğünü hemen hemen hatırlamam. Ona göre savaşta ve barışta görevini yerine getirmek vardır. Ölüm kalım düşünülmez.

Kendisini ilk defa Balkan Harbi sonlarında Dimetoka'da görmüştüm. Büyük asker olduğunu Anafartalar'dan biliyordum. Fakat alıştığımız kahramanlara benzemediğini ilk defa Şam'da yakından şaşarak öğrendim. Mustafa Kemal'i Ordu Komutanlığı yetkisi ile Hicaz Kuvve-i Seferiyye'si Kumandanlığına göndereceklerdi. Medine'yi İngiliz emri altındaki peygamber torunları kuvvetlerine vermiyecek, sırasında da Mekke'yi kurtaracaktı. Birinci Dünya Harbi Osmanlılar için fetvalı Cihad-ı Mukaddes'di. Kur'an'ın her müslümana farz kıldığı bu cihada ilk hıyanet eden de peygamberimizin Mekke'deki torunu Şerif Hüseyin ve her biri sonradan bir İngiliz sömürgesinde kukla - krallık eden Faysal ve Abdullah adındaki torunları idi. Çöldeki bütün Hicaz demiryolu boyunca Türk askerlerini yaymıştık. Mekke-i Mükerreme'yi kaybetmiştik. Medine-i Münevvere kuşatılmak üzere, üçüncü Osmanlı mukaddes şehri, Kudüs-ü şerif de Mısır'dan gelen İngiliz ordularının tehdidi altında idi. «— Ya Medine düşerse ne yaparız?» İstanbul'da Başkumandanlık ve Şam'da Dördüncü Ordu Kumandanlığının büyük kaygısı bu idi.

Mustafa Kemal durumu gözden geçirdikten sonra:

— Medine'de ne işiniz var? Ben gitmem ya.. Size de tavsiyem hemen askerinizi geri çekiniz. Filistin Cephesine katınız ve elinizden gelirse Kudüs'ü kurtarmıya bakınız», demişti.

Onun fikrince biz harbi daha girdiğimiz gün kaybetmiştik. Vatan olarak elimizde ne kalacaktı? Mesele bunda idi. Bir damla Türk kanını bile o gün için, dağılan, çöken imparatorluktan kendimize bir yurt parçası koparmak için saklamalı idik.

⁂

Arkadaşlarından hayli defa duymuştum. İkinci Meşrutiyet'ten önce Selânik'te kendisi ile birlikte bulunan Sayın Ali Fuat Cebesoy'un son hâtıralarında bütün açıklığı ile görüyoruz. Mustafa Kemal daha kolağası iken 1907'de Misak'ı Milli'yi tasarlamıştır. Mustafa Kemal 1907 Eylül ayında Şam'dan Selânik'e aktarıldığı vakit, Suriye'de iken kurduğu «Vatan ve Hürriyet» gizli cemiyetine yazdığı subaylar Selânik'te «İttihad ve Terakki» gizli cemiyetine katılmışlardı. Ali Fuad Cebesoy da katılanlar arasında, Mustafa Kemal de merkez üyeleri arasına karıştı. Cemiyetin sivil başlıca lideri Talât Bey'di. Enver üyelerdendi. İkinci Meşrutiyet'te biri Sadrazam, biri Harbiye Nâzırı ve Başkuman dan Vekili olmuştur. Cemiyetin amacı orduyu ayaklandırıp baskı altında Sultan Hamid'e eski Kanun-i Esasiyi yürürlüğe koydurmak, yani Osmanlı İmparatorluğunu demokratik bir rejim altına almaktı.

Mustafa Kemal, 1881'de doğduğuna göre, yirmi altı yaşında. «— Eee... sonra?» dedi. İhtilâl başarı ile sonuçlanınca İttihad ve Terakki gizli cemiyeti bir açık siyasî partiye çevirip iktidarı eline alınca ne yapacaktı? Kime sordu ise hepsi yüzüne bön bön bakıp:

— Sonrası kolay... diyorlardı.

Oysa asıl güçlük sonrasında idi. Sultan Hamid edebiyatına bakarsanız Rumeli-i şarkî Osmanlıdır ama Bulgaristan'ın bir parçasıdır. Girit bizimse de sancak direklerinde dört düvel-i hâmiye bayrağı sallanmakta ve Yunanistan'a doğru yollanmaktadır. Bosna - Hersek Avusturya idaresindedir, bizim görünür.

Genç Mustafa Kemal'e göre imparatorluk çürümüştür. Dağılma yolundadır. Nüfusunun yarıdan fazlası Türk değildir. Bütün savunma yükü ise Türk'ün omuzlarındadır. Hayır. Meşrutiyet devleti imparatorluğun bu nasılsa çökecek gövdesi üzerine değil, Türk çoğunluğunun bulunduğu vatan toprakları üzerine oturtulmalıdır. Dış kuvvetler imparatorluğu zorla tasviye edecekler, biz Türk ve Arablar da kimbilir kimlerin sömürgesinde

kalacağız? İhtilâlden sonraki iktidar, İstanbul'da komşuları ile toplanarak bu tavsiyeyi kendi yapmalıdır. Biz Rumeli'de Batı ve Doğu Trakya'yı almalıyız. Kuzeyde sınırımızı kendi lehimize düzeltmeliyiz. Arnavutluk bağımsız olmalıdır. Anadolu'da Hatay, Halep ve Musul bizde kalmalı, gerisini Arablara bırakmalıyız. Anadolu kıyılarına yakın adalar bizim olmalıdır. Bizde kalacak topraklardaki hıristiyanlarla hıristiyanlara geçecek topraklardaki Türkleri mübadele etmeliyiz.

Lidersiz ve programsız ihtilâli ağır sözlerle tenkid ediyordu. Talât: «— İleri gidiyor Mustafa Kemal...» Enver: «— Ne yapacağız bu Mustafa Kemal'le?» diyordu. «Hain-i vatan»lıktı bu âdeta! Nitekim daha sonraları Mustafa Kemal'i, 1909'da, öldürtmeğe karar vermişler, Yakup Cemil'i suikastçı seçmişler, o Mustafa Kemal'i sevdiği için reddettikten başka kendisine ihtiyatlı olmasını da haber verdiğinden görevi üstlerine alan Abdülkadir ve Enver'in amcası Halil de başaramamışlardır.

İhtilâl olduktan sonra İttihad ve Terakki iktidarı ele almak cesaretini göstermedikten başka biz o devir gençliğine bir irredentisme ateşi verdi. Ta Budin'e kadar gidecektik. Girit bizimdi. Bosna - Hersek'i topraklarına katınca Avusturya - Macaristan İmparatorluğuna boykot cezası verdik ve fes oradan geldiği için başaçık kalarak külâh giydik.

En büyük kahraman o 26 yaşındaki Mustafa Kemal'dir. Yalnız Millî Kurtuluşu gözönünde tutar. Hayâl uğruna bir damla Türk kanı akıtmaz. Nasıl biz başkalarının toprağını Türk ettikse, bizim eski topraklarımızı da Türklükten çıkarmış olanları «ebedî düşman» defterine yazıp elimizde kalanları da o uğurda tehlikeye sokmaz.

Ama Anayurt tehlikeye girdi mi, üç savaştan bitkin çıkan milletinin başına geçerek yedi düvel'e karşı durur.

Şimdi 1908 ihtilâlinin lideri Mustafa Kemal kafasında ülkücü olduğu kadar gerçekçi ve uzak görücü biri olduğunu düşünün. Bugün ne olurduk?

27 Mayıs ihtilâli de yapacağının tam tersini yaptığı için, «teşhis» ve «tedavi» gafleti yüzünden iflâs etmiş değil midir?

Atatürk İkinci Dünya Savaşını daha 1933'de haber vermiştir. Ona göre savaş en geç 1940 - 1945 yılları arasında dünyayı birbirine katacaktı. Asıl önemlisi bu konu üzerinde büyük asker Mc. Arthur'le görüşmesidir ki, 1951'de bir Amerikan dergisinde

çıkmış ve Türk gazetelerinde de yayınlanmıştır. Ama biz Atatürk'ü tanıma ve tanıtma değil, hemen hemen unutturma havası içine girdiğimiz yıllarda onu da hatırdan çıkarmışızdır.

Mc Arthur'ün anlattığına göre Atatürk'e göre Avrupa'nın durumu şu idi: «Versailles antlaşması Birinci Dünya Harbine sebep olan âmillerden hiç birini ortadan kaldırmış değildir. Tam tersine dünün bütün rakipleri arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir. Çünkü yenen devletler yenilmiş onlara barış şartlarını zorla dikta ederken, bu memleketlerin etnik, Geo-politik ve ekonomik özelliklerini aslâ dikkate almamışlar, sadece düşmanlık duygularından ilhamlanmışlardır. Böylelikle bugün içinde yaşadığımız barış devri sadece mütarekeden ibaret kalmıştır. Eğer siz Amerikalılar Avrupa işleri ile ilgilenmekten vaz geçmiyerek, Wilson'un programını uygulamakta direnseydiniz, bu mütareke devri uzar ve bir gün de devamlı bir barışla sonuçlanabilirdi. Bence dün olduğu gibi yarın da Avrupa'nın kaderi Almanya'nın alacağı duruma bağlı bulunmaktadır. Olağanüstü dinamik yetmiş milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, üstelik, millî ihtiraslarını kamçılayabilecek siyasî bir akıma kendini kaptırdı mı, ergeç Versailles antlaşmasını değiştirmiye kalkışacaktır.»

Atatürk'ün dediği doğru idi. Von Papen'in bana anlatmış olduğuna göre, kendisi Almanya başbakanı olarak Milletler Cemiyeti toplantısına gittiği vakit, İngiliz ve Fransız devlet adamlarına:

— Size son gelen Almanya başbakanı benim. Eğer Versailles antlaşması üzerinde durmaz, ve milletimizi hoşnut etmezseniz bir daha karşınızda beni ve başka birini göremezsiniz, demişti. Nitekim şartları ancak kuvvetle değiştirmek gerektiği fikri yerleşince Hitler iktidara gelmişti.

Atatürk Mc Arthur'e Almanya'nın İngiltere ve Rusya dışında bütün Avrupa'yı işgal edebilecek bir orduyu kısa bir zamanda kurabileceğini, Fransa'nın kuvvetli bir ordu yaratmak için gereken nitelikleri artık kaybettiğini, İngiltere'nin de adalarını savunmak için bundan sonra Fransa'ya güvenmiyeceğini söylemiştir. Daha sonra demiştir ki:

«— İtalya Mussolini'nin idaresi altında şüphesiz büyük bir kalkınma ve gelişme göstermiştir. Eğer Mussolini gelecek savaşta İtalya'nın yalnız dış görünürdeki «heybet» ve «azamet»ini, harb dışında kalarak, iyi sömürebilirse barış masasında başlıca

rollerden birini oynıyabilir. Fakat korkarım ki İtalya'nın bugünkü şefi Sezar rolünü oynamak hevesinden kendisini kurtaramıyacak ve İtalya'nın askeri bir kuvvet yaratmaktan çok uzak olduğunu hemen gösterecektir.»

Atatürk, geçen savaşta olduğu gibi bu defa da Amerika'nın tarafsız kalamıyacağını ve Almanya'nın ancak bu Amerikan müdahalesi ile yenilebileceğini de sözlerine eklemiş ve demiştir ki:

«— Avrupa devlet adamları başlıca anlaşmazlık konusu olan önemli politika meselelerini, her türlü millî egoizmden uzak, sadece kamu faydasına olarak, son bir çaba ve tam bir iyi niyetle ele almazlarsa korkarım ki felâketin önü alınamıyacaktır. Çünkü Avrupa meselesi İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki anlaşmazlıklar meselesi olmaktan artık çıkmıştır. Bugün Avrupa'nın doğusunda bütün medeniyet dünyasını, hattâ bütün insanlığı [*] tehdit eden yeni bir kuvvet belirmiştir. Maddî ve manevî imkânlarını, topyekûn, dünya ihtilâli amacı uğruna seferber eden bu korkunç kuvvet üstelik Avrupalılar ve Amerikalılarca henüz bilinmiyen yepyeni siyasî metodlar uygulamakta ve rakiplerinin en küçük yanlışlarından pek güzel faydalanmasını bilmektedir. Avrupa'da çıkacak bir savaşın başlıca yenicisi ne İngiltere, ne Fransa, ne Almanya'dır. Sadece komünistliktir. Rusya'nın komşusu ve bu memleketle en çok harbetmiş olan biz Türkler orada olup bitenleri yakından izliyor ve tehlikeyi bütün çıplaklığı ile görüyoruz. Uyanan doğu milletlerinin zihniyetlerini pek iyi sömüren, onların milli ihtiraslarını okşıyan ve kinleri kışkırtan komünistler, yalnız Avrupa'yı değil, Asya'yı da tehdit eden başlıca kuvvet halini almışlardır. [**]

Belki de 1933'de hiç kimse dünyanın geleceği üzerine bu kadar kâhince düşünmemiştir. Hükümleri kâhince olmaktan da ileri! Büyük asker Mc Arthur'ün Atatürk'e hayranlığı neye dayandığı da kendiliğinden anlaşılmaktadır. Onun yolunu, en başta partisi olmak üzere, bizler bıraktık.

Atatürk 1935'de bir Amerikalı gazeteci kadının:

— Eğer bir savaş olursa Amerika tarafsız kalabilir mi? sorusuna da:

— Hayır, imkânı yok, demiştir.

---

[*] Atatürk'ün komünistlik üzerine fikri bu idi.

[**] Atatürk sağ olsaydı dış politika tutumu ne olacağını bu sözler açıkça göstermektedir.

Sonra, âdeta bugünkü milletlerarası yardımlaşma durumunu o gün kurdurmak istiyerek:

— Eğer devamlı barış isteniyorsa yığınların durumlarını iyileştirecek milletlerarası tedbirler alınmalıdır. İnsanlığın tepyekûn refahı, açlık ve baskının yerine geçmelidir, dünya vatandaşları haset, açgözlülük, ve kinden uzaklaşacak yollu eğitilmelidir, demiştir.

Türkiye'de komünistlik tehlikesi olup olmadığına verdiği cevap:

— Türkiye'de komünistlik olmayacaktır. Çünkü Türk hükûmetinin ilk amacı halka hürriyet ve saadet vermek, askerlerimize olduğu kadar sivil halkımıza da iyi bakmaktır.

Diktatörlükten hoşlanıp hoşlanmadığı sorusuna ise:

— Ben diktatör değilim. Benim kuvvetim olduğu doğrudur. Benim isteyip de yapamıyacağım hiçbir şey yoktur. Çünkü ben zoraki ve insafsızca davranmayı bilmem. Bence diktatör başkasını iradesine boyun eğdirendir. Ben kalbleri kırarak değil, kalbleri kazanarak hükmetmek isterim.»

Şimdi gençliğimize, Atatürk'ün her bakımdan insanlığı üzerine fikir vermek üzere ölümünden bir yıl önce Romanya Dışişleri Bakanına söylediklerini aktarayım:

«Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir.

«Vaktiyle kitaplar karıştırdım. Hayat hakkında filozofların dediklerini anlamak istedim. Bir kısmı herşeyi kara görüyordu. «Mademki hiçiz ve sıfıra varacağız, dünyadaki geçici ömür sırasında neşe ve saadete yer bulunmaz» diyorlardı.

«Başka kitaplar okudum, bunları daha akıllı adamlar yazmışlardı. Diyorlardı ki, «Madem ki sonu nasıl olsa sıfırdır, bari yaşadığımız müddetçe şen ve neşeli olalım.»

«Ben kendi karakterim bakımından ikinci hayat anlayışını tercih ediyordum, fakat şu kayıtlar içinde: Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar bedbahttırlar. Her hangi bir şahsın, yaşadıkça memnun ve mes'ut olması için lâzım gelen şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Makul bir adam, ancak bu suretle hareket edebilir. Hayatta tam zevk ve saadet ancak gelecek nesillerin şerefi, varlığı, saadeti için çalışmakta bulunabilir.

«Bir insan böyle hareket ederken, «benden sonra gelecekler acaba böyle bir ruhla çalıştığımı farkedecekler mi? diye bile düşünmemelidir. Hattâ en mesut olanlar, hizmetlerinin bütün nesillerce meçhul kalmasını tercih edecek karakterde bulunanlardır.

«Herkesin kendine göre bir zevki var. Kimi bahçe ile meşgul olmak, güzel çiçekler yetiştirmek ister. Bazı insanlar da adam yetiştirmekten hoşlanır.

«Bahçesinde çiçek yetiştiren adam bir şey bekler mi? Adam yetiştiren adam da çiçek yetiştirendeki hislerle hareket edebilmelidir. Ancak bu tarzda düşünen ve çalışan adamlardır ki memleketlerine ve milletlerine ve bunların geleceğine faydalı olabilirler.

«Bir adam ki, memleketin ve milletin saadetini düşünür, o adamın kıymeti büyüktür. Esas kıymeti kendine veren ve mensup olduğu millet ve memleketi ancak şahsiyeti ile kaim gören adamlar, milletlerinin saadetine hizmet etmiş sayılmaz. Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler, milletlerini yaşamak ve ilerlemek imkânlarına nail ederler. Kendi gidince terakki ve hareket durur zannetmek bir gaflettir.

«Şimdiye kadar bahsettiğim noktalar ayrı ayrı cemiyetlere aittir. Fakat bugün bütün dünya milletleri aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmakla meşguldürler. Bu bakımdan insan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hizmet etmiye elinden geldiği kadar çalışmalıdır.

«Beşeriyetin hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir uzvu addetmek icabeder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün âza müteessir olur.

«İşte bu huzur içinde dünyayı gözönüne almak fırsatı bizdedir. Dünyanın filân yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alâkalı olmalıyız.

«Kısa bir misâl: Ben askerim. Umumî harpte bir ordunun başında idim. Türkiye'de diğer ordular ve onların kumandanları vardı. Ben yalnız kendi ordumla değil, öteki ordularla da

meşgul oluyordum. Bir gün Erzurum cephesindeki harekotlere ait bir mesele üzerinde durduğum sırada yaverim dedi ki:

«— Niçin size ait olmıyan meselelerle de uğraşıyorsunuz?

Cevap verdim:

«— Ben bütün orduların vaziyetini iyice bilmezsem, kendi ordumu nasıl sevk ve idare edeceğimi tayin edemem.

«Bir devlet ve milleti idare durumunda bulunanların daima gözönünde tutmaları lâzım gelen mesele budur.

«Bu münasebetle muhterem misafirimize şunu diyeceğim: Ben düşündüklerimi sevdiklerime olduğu gibi söylerim. Aynı zamanda lüzumlu olmıyan bir sırrı kalbimde taşımak iktidarında olmıyan bir adamım. Çünkü ben bir halk adamıyım. Ben düşündüklerimi daima halkın karşısında söylemeliyim. Yanlışım varsa halk tekzip eder. Fakat şimdiye kadar bu açık konuşmada halkın beni tekzip ettiğini görmedim.»

***

Niçin yazdım bu konuşmayı bilir misiniz? Ankara'da Mao'nun Çin'de milyonları birbirlerine öldürten kitabı Türkçeye çevrildiğini ve gençliğe dağıtıldığını duyduğum için! Bizde, kendi partisinde bile her bakımdan büyük insanı bırakıp Mao'ya tapınmayı demokratik halk sayanlar bile var.

Bir de bizlerin insanlığımızı düşünün!

Meclislerde gericiliğin yeni bir şey olmadığını biliyoruz. Fakat Komünist Partinin bu çatı altına ilk defa girdiğini sanıyoruz. Hattâ kendileri bile, biz geldik de Meclisinizi bir demokrasi parlâmentosuna çevirdik, diyorlar ki, aslında alay etmek gibi bir şeydir. Çünkü eğer bir ülkede aşırı sol iktidara gelirse, bankalar, şirketler endüstri ve ticaret bile devletleştirilmeden önce, demokrasi ve parlâmento ortadan kalkar.

Ne ise, Kuvay'ı Milliye Meclisinin hele ilk zamanlarında komünistlik hemen hemen açık havada idi. O Mecliste Adana milletvekili ve Güney Millî Savunma Cephesinin ilk kurucularından dostum Damar Arıkoğlu'nun Kuvay'ı Milliye devrini pek iyi anlatan hâtıralarını okuyup da ibret almalısınız. [*]

---

[*] «Hatıralarım». Damar Arıkoğlu. İstanbul. 1961.

Kitapta okuduğuma göre hemen komünist rejimo geçilmediği için bazı milletvekillerinin canları pek sıkılmakta idi: «— Daha ne bekliyoruz? Niçin komünist olup halkımıza yeni bir ruh, yeni bir heyecan aşılamıyoruz? Hangi malımız, hangi servetimiz kaldı ki, korkalım?» diyorlardı. Celâl Genç'in dostlarından kaymakam Vakkas Meclisin karşısındaki belediye bahçesinde, masa masa dolaşıp ateşli nutukları ile milletvekillerine komünistlik lehine konuşur, vatanı kurtarmanın tek yolu bu olduğunu söylerdi. Vakkas, Celâl'in Mülkiye Mektebinden sınıf arkadaşı olduğu için sık sık onun bulunduğu masaya gelir. Celâl de onu:

— Gel bakalım bolşevik... diye coştururdu. Vakkas tatlı anlatışı ile öyle konuşurmuş ki, uzak masalarda oturanlar da onu dinlerlermiş...

Komünizm alâmeti sayılan kızıl renk moda hâline gelmişti. Kalpaklarında bu rengi, bilerek bilmiyerek, taşıyanlar çoktu. Kırmızı kıravatlılar da az değildi. Bunlar arasından pek iyi tanıdığı bir dostuna, Arıkoğlu, Cumhuriyet rejimine bile tahammülü yokken, bolşevik olmayı nasıl hatırından geçirdiğini sormuş, O da, canım Serves antlaşmasını görüyorsun. Rusya'dan başka dostumuz yok, kalpak çuhasının rengini sonra görüşürüz, Rusya'nın hoşuna gitmekte ne zarar var, yollu cevap vermiş. Bu türlüsü gene iyi niyetli, yahut «iyi niyet bahaneli». Yeşil Ordu'nun kuruluşu da aslında Rusya'ya «hoş görünmek» içindi. Fakat pek kısa zamanda Moskova ajanı «samimî»ler onu da ele geçirmişlerdi. Çerkes Ethem'in Eskişehir'de çıkan «Yeni Dünya» gazetesi komünist organı idi, başyazarı da Arif Oruç'tu. Bizim basında pek tabiî görüleceği üzere aynı Arif Oruç yıllar sonra Fethi Okyar'ın tüm liberal serbest Fırkası'na da organ yazarlığı etmiştir.

İlk Sovyet elçisi Medivani Ankara'ya iki yüz kişi ile geldi. Kurşunlu Cami yakınında büyük bir yapı ile çevresindeki evler hükûmetçe bu kalabalık elçilik heyetine ayrılmıştı. Medivani gösteriş seven bir işçi azmanı idi. Gün aşırı yanındakilerle at gezintisine çıkar ve şehir içinden debdebe ile elçiliğe dönerdi. Bir zaman geldi ki işlerimize «burnunu» sokmaya başladı. Bizi kendi direktifleri altında yürütmek ister bir tutumda idi. O sırada her bakımdan Sovyetler yardımına ihtiyacımız olduğu da düşünülmelidir. Medivani az zamanda çok da «adam edinmiştir.» Kırmızı çuhalı kalpaklı sayısı da gittikçe artmıştı. Yeşil

orducu kızıllar da var kuvvetlerini fesatçılığa vermişlerdi. Devrin tek kuvveti Çerkes Etem ve kardeşlerine kadar dayandıklarından kimseden korkuları yoktu. Mecliste Şeyh Servet efendi Afyon milletvekili Mehmet Şükrü ve Tokat milletvekili Nâzım komünist akımın lideri idiler. Medivani geldikten sonra büsbütün açığa çıkmışlardı. Bazıları Sovyet elçiliği ile devamlı ilişki kurmuşlardı. Bir gün Nâzım imzalı bir dâvet milletvekillerini Hacıbayram yakınlarında yeni açılan kulübe çağırıyordu. Bu eski bir Ankara evi idi. Bursa milletvekili Şeyh Servet efendi fırıl fırıl dönerek misafirleri karşılıyordu. Dâvet sebebi şimdilik Mecliste bir komünist grup kurmaktı. Kürsüde sözcüler komünistliği alabildiğine övdüler. Onlara göre komünistlik İslâm prensiplerine uygundu. Hazret-i Ebû Bekir komünisttî. İslâm dinine girdikten sonra, bu eski kapitalist, bütün mallarını yoksullara dağıtmış, zengin iken fakirler arasında yer almıştı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında toplanan milletlerarası komünistler kongresinde, İspanyol delegesinin açıkladığı üzere, Türkiye'yi ancak şeriatcı ve mukaddesatcılık akımına kol salarak alabiliriz, kararının gerekcesini anlıyorsunuz. Neden bizim sağ ve sol tehlikeyi birbirinden ayırt etmediğimizin de sebebi meydanda!

Kızıl tehlike büyüdüğü vakit Mustafa Kemal de otoritesini kurduğu için, komünistlik, onu tutan bütün kuvvetlerle birlikte «tenkil» edilmiştir. Birinci Meclisin milletvekilliği dokunulmazlığını kaldırmak âdeti değilken, komünist grubu İstiklâl Mahkemesine vermiş ve Nazım onbeş yıl hapse mahkûm olmuştur. Mustafa Kemal Meclis konuşmalarında aramızda casuslar olduğunu unutmayınız, derken komünistleri hatıra getirirdi.

Tuhaf bir hikâye de var: Bir sabah Arıkoğlu acayip çığlıklar duyarak uyanmış. O da Kurşunlu Cami yakınında otururmuş. Meğer Medivani'nin bir ayısı varmış. Sabaha karşı zincirinden kurtulmuş. Sokağa çıkmış. Kapısını açık görünce minareye çıkmış. Şerefesinde dolaşırmış. Sabah ezanını okumaya çıkan müezzin ansızın ayı ile karşılaşınca korkudan çığlığı basmış. Müezzinden ve çığlığından ürken ayı da bağırmaya başlayınca herkes pencerelere koşmuş. Ayının besleyicisi minareye çıkıncaya kadar bu karşılıklı bağrışma devam etmiş. İyi ki o zaman minarelerde hoparlör yokmuş!

*
* *

Yeşil'e, yani bir türlü milletin yakasını bırakmıyan gericiliğe gelince, Kuvay-ı Milliye Meclisinin çoğunluğu idi. «Hâkim-i mutlak»tı.

Bir defa sıhhat encümeni tarafından evlenmek istiyen çiftlerin daha önce hekim muayenesinden geçmesini istiyen bir kanun teklifi gelmişti. O zamanlar frengi, sıtma gibi, ülkeyi kasıp kavuran bulaşık hastalıklardandı. Türk neslinin tükeneceği yolunda telâşla yayınlar yapıldığı yıllarda idi. Hocalar isyan etmişlerdi. Bir kızın erkek hekim tarafından, çünkü kadın hekim aklabile gelemezdi, muayenesi şeriatca yasaktı. Kanun reddedilmeli idi. Teklifi savunan da, sonradan İstanbul Şehreminliği eden Bursa milletvekili Doktor Emin'di. Niğde milletvekili Hilmi efendi, efendim, diyordu, bir gün yazıhaneme bir dostum geldi, karısına baktırmak için evine hekim getirmiş, hekim kapıyı arkadan kilitlemiş, adamcağız şüphelenerek kapı deliğinden bakınca ne görse beğenirsiniz, sormayın, zavallı olduğu yere yığılıp kalmış: «— Böyle bir kanun çıkarmak günahtır. Hemen reddediniz», diyordu. O sırada milletvekili bir müftü bir çözüm yolu teklif etti: «Efendiler, Fatih medresesinde ben talebe-i ulûm iken tanıdıklarımdan birinin karısı hasta oldu. Adam erkek hekime göstermek istemiyordu. Bir ebe kadın buldu. Zevcesi hatun kişiyi muayene ettirdi. Ebe hastalığı doktora anlattı. Doktor reçete verdi. Hatun kişi de birkaç gün sonra iyi oldu. Bu işi de böyle yapalım.» deyince, Dr. Emin oturduğu yerden:

«— Hastasını görmeden reçetesini yazan doktorun Allah belâsını versin!» diye bağırarak kürsüye doğru yürüdü. Müftü de:

— Allah senin belânı versin, diye cevap vermesi üzerine, Hoca kürsüden bir basamak inince Doktor Emin suratına bir tokat attı. Sarık yere düştü. Bütün hocalar doktora saldırarak öylesine dövdüler ki, eğer öteki milletvekilleri yetişmeseydi sağ kalacağı bile şüpheli idi.

Hocalar bu doktora o kadar düşman olmuşlardır ki bir gün Konyalı Vehbi Hoca İngiliz Başvekiline hücum ederek:

— Ey Loidi Çorçi efendi, söyle, barbar kaatil kimdir, cevap ver, hani Edölüs'teki müslümanlar? yollu çıkıştığı sırada heyecana gelen doktor Emin:

— Bravo hocam! diye bağırınca, gözlüğünün altından bravo diyenin kim olduğuna bakan Hoca:

— Senin bravonu istemem, otur yerine, otur, otur otur... demişti. Bu Vehbi Hoca Teşkilât-ı Esasiyye Kanununda Meclisin

kanun koyuculuğu görüşüldüğü zaman, ben Kur'an varken kanun koymak dâvası güden bir Mecliste bulunamam, diyen pek aşırı gericiler arasında idi.

Kuvay-ı Milliyye Meclisi İçki Yasağı Kanununu bir şeriat kanunu olarak çıkarmıştı. Bir aralık çoğunluk şüpheye girince koridordaki cadde üzerine pencerelerden birini açan İbrahim Hoca:

— Din elden gideyo... Din elden gideyo... diye haykırmıştı.

Arıkoğlu'nun hâtıralarında bir de fes - kalpak kavgası vardır. Bazı milletvekilleri, şu Rum başlığı fesi bırakalım, kalpak giyelim, deyince hocalar ayaklanmışlar, fes bizimle müslümanları birleştiren bir başlıktır, Mısır fes giyer, Tunus fes giyer, Cezayir fes giyer diye bağırmaya koyulmuşlardı. Sonra da fes çoğunluk kazanması üzerine sağ:

— Yaşasın fes...

Sol da:

— Yaşasın kalpak... diye haykırmıştı.

Yunan Ankara kapılarında idi. Bir gün sağına da soluna da şapka giydirecek olan Mustafa Kemal başkanlık kürsüsünde bir sabır heykeli gibi oturuyor, «— Sırası değil bu tartışmaların, işlerimize bakalım!» diyordu.

Kuvay-ı Milliyye Meclisinin Millî Eğitim Bakanlığına seçtiği sağlardan biri resim dersini yasak edecek, ve Türk çocuklarını medrese yerine mekteplerde okuttuğumuz için battığımızı söyliyecek kadar kaba ve kara gerilerdendi. Bugünkü Meclisteki de böylesi var. Tuhaftır, aynı günlerde ayrı bir geriliğin İstanbul'daki Maarif Nâzırı Rumbeyoğlu Fahrettin okuma kitaplarından «Türk» sözünü çıkartmıştı. Hepimiz yeniden Osmanlı olmuştuk. Rahmetli Yahya Kemal, adına bak, hem Rum, hem Beyoğlu, ne beklersin bu adamdan, diyordu.

Ankara'da ve İstanbul'da öylesine yuvarlanıyorduk.

*
**

Ordu otoritesinin hemen hemen sıfıra indiği ve çavuşlarla çete başlarının cephe komutanlığı ettiği o günlerde Anadolu komünizme kaymış olaydı, henüz İngilizlerin Batum'dan bile çıkmadığı düşünülürse, Dünya Harbini kazanan bütün devletler bolşevikliği Akdeniz kıyılarına indirmemek için Yunan ordusu ile iş birliği yapacaklardı. En hafifi Serves antlaşması ile arayıp da bulamayacağınız bir fırsat olacaktı. Ebû Bekir'in komü-

nistliği fetvasını veren şeyhli hocalı sağ, Kurtuluş Savaşına Batı gâvuruna karşı bir cihat karakteri verecekleri di. Nitekim sol rejimli Arab ülkelerinde komünistlik ve devletleştirmeci sosyalistlik ezher hocaları fetvalarına dayanmaktadır. Komünist Bin-Bella «şarap bağlarını buğday arpa tarlasına ihtida ettireceğini» söylüyordu. Geri Cezayir sol rejiminde bir müslümana içki veren beş bin frank cezaya çarpılmaktadır. Komünist olmıyan Fas'ın kralı, Atatürk devriminin kadın hürriyetçiliğini örnek edinerek, kız kardeşini Londra'ya elçi yollamıştır. Çarşafsız peçesiz şapka ile Avrupa'da dolaşabilen İmparatoriçe de komünist olmıyan İran'ındır.

Kuvay-ı Milliye günlerinde yeşil ve kızıl Mustafa Kemal'e karşı elele vermişlerdi. Bugün de Atatürkçülüğe karşı eleledirler. Lenin geriyi ayaklandırmıştı. Geri ve gerici, bir ülkede düzeni yıkmak istiyenlerin kolayca sömürdüğü en verimli kaynaktır.

Bence hiç olmazsa Cevdet Tarihi ile Vakanüvis Lütfi'yi okumamak aydın takımı için büyük bir eksiktir. Geçmiş denen bir şey vardır ya, onun yüzyıllardan beri geçmiyen bir yanı da var ki ikide bir onunla karşılaşıp duraklamak veya gerilemekten bir türlü tam kurtuluşa eremiyoruz.

⁂

Eskilerin «istitrat» dedikleri, bir konuyu aydınlatmak için söz dışı fıkra anlatmak sistemince size önce pek kısa bir tarihçe yapmak isterim. Bugünkü batı medeniyetinin temeli, ki insan aklına tam hürriyet içinde öğrenip bilmek, aramak, bulmak, anlamak ve yorumlayıp açıklamak yolunu açan eski Yunan ilim ve felsefesi denen şey. Bizim yurdumuzun Ege denizi kıyılarında doğmuştur. Bu altın çağın Greco-Romain devri bin yıl sürer. Hür düşünce çırağı daha sonra hıristiyanlığın değil, müslümanlığın eline geçer. Dil arabcadır. Fakat İslâm medeniyeti denen bu devirde birçok milletler gibi Türklerin de büyük payları vardır. Bütün Yunan eserleri arabcaya çevrilmiştir. Eski buluşlara yenileri eklenmiştir. Batı kilise ve papaz pençesi altında kapkaradır. Kurtuba'da İbnürrüşt'den ders gören batı gençlerini kilise aforoz eder. Fakat akıla hürriyet veren bu müslüman devri kısa sürmüştür. Müsbet ilimler çırağı İspanya müslümanlarından batıya geçer. Yavaş yavaş rönesans dediğimiz devir gelir. Bugünkü batı doğmuştur. Şeriatcı batı medresesi

müsbet ilimler üniversitesine değiştiği sırada, akılcılıktan nakilciliğe dönen İslâm medresesi müsbet ilimleri kapı dışı eder. Osmanlılar dağınık ve karanlık batının medrese devrinde Viyana önlerine kadar gitmişlerdir. Kanunî devrinden sonra, bize ulûm-i şer'iyye lâzımdır, Ulûm-i akliyye değil, taassubu müslümanlık dünyasını ve bu arada Türkiye'yi de kaplayınca Batı, Viyana kapılarına kadar giden Türkiye'yi Sakarya kıyılarına kadar geri kovmuştur.

Üç dört yıl önce, İstanbul İmam-Hatip Okulunda bir kara kafa: «— Size ulûm-i akliyyenin lüzumu yok, ulûm-i şer'iyye yeter!» demişti. Cevdet Tarihi medresenin giderek nasıl soysuzlaştığını sayfalarca anlatmıştır. Büyük bir din bilgini idi.

Atatürk'ün eğitim birliği devrimi de Türkiye'de bütün eğitimi müsbet ilimler temeline dayamak, din adamını da, her meslek adamı gibi, ilk ve ortaokul, yahut sınıfına göre lise öğrenimi gördükten sonra meslek okulunda yetiştirmek amacı ile yapılmıştır.

Demokrasi medreselerinde ise müsbet ilimleri öğreten lisenin adı, kilise'dir. Şimdi tarihe dönelim.

⁂

Avusturya ve Rusya ile savaştayız. Üçüncü Selim devri. Bir sadrazam yeniçeri ağası ile ocak subaylarını yanma çağırır. Sefer işlerini görüşecek. Hepsi derler ki: «Biz yüz yirmi binden fazla ocaklı askeri iken sekiz bin Moskof askeri Tuna'yı geçti. Karşı koyamadık. Düşmanın böyle nizam askerine bizim askerimiz yeni harb hilesini öğrenmedikçe kıyamete kadar zafer kazanamayız.» Tarihci diyor ki: «Kaldı ki, ol vakit Avrupa'da olan fünun-ı harbiyye kitapları henüz lisan-ı Türkiye tercüme olunmamış olduğundan talim ve tanzim-i asker meselesinin İstanbul'ca nazariyatı bile malûm değildi.»

Avusturya ve Rusya, ikisi birden saldırmıştır. Acaba Prusya ile İttifak etsek fikri ortaya atılmıştır. Hemen medrese araya girer: Müslüman kâfirle ittifak edemez diye... Ordu kadısı, Yâ eyyühellezine âmenû... âyetini de ileri sürünce akan sular durur. Müslümandır diye Buhara'dan imdat almak için oraya Osmanlı elçileri gider. Son bayramdan bir iki gün önce Beyoğlu yakası camilerinden birinde, gâvura selâm veren müslüman-

lıktan çıkar, diye vaız veren İmam - Hatip Okulu diplomalısı ile o kadı'nın kafası arasında ne fark var?

Üçüncü Selim devrinde Fransız ihtilâli olmuştur. Yeni çağa girmiştir dünya...

*
**

Savaş içindeyiz. Hazinede para yok. Padişah başta olmak üzere herkes hazineye yardım eder. Selim III: «— Acaba ulema dahi sınırlarımızın korunması için ianede bulunmazlar mı?» diye Şeyhülislâma haber gönderir, Şeyhülislâm: «— Ulema duacıları avamla kıyas olamaz. Paraları da yoktur. Sakın bir gürültüye sebep olmıya...» yollu cevap verir. Padişah Kaymakam paşa tezkeresinin başına: «Onlardan gelecek Allah'tan gelsin. Allah onlara muhtaç etmesin!» diye hat çeker.

Fakat sıkıntı artmıştır. Padişah kendi sarayında ve hazinesinde ne kadar altın gümüş ve eşya varsa darphane'ye göndermiştir. Devlet büyükleri ve halktan varlıklı olanlar da verebildiklerini vermişlerdir. Bedestenler basılmıştır: «Ama bu defa dahi bir dirhem gümüş vermiyen ulema sefihlerinden bir takımı kötü kötü de söylenmiye koyulmuştur. Sonunda altın ve gümüş eşya yasağı konup hepsi darphane'de paraya çevrilmek için Şeyhülislâmdan fetvâ alınınca, hocalar «— Padişah bizi kara çanaklı etti», diye söylenip durmuşlardır. Selim III: «— Yardımlarından vaz geçtim. Devlete zararlı sözler söylemeseler olmaz mı idi?» diye yakınıp durur. Tarihci diyor ki: «Tarik-i ilmiyyenin nizamı bozulup nice cühela ulema mesleğine girip (şimdi olduğu gibi), ilim ve fazileti olanlar varsa da cehelesi çoklukta olmakla...» Daha bir ay olmadı ki, Diyanet İşleri kadrosunu ele geçirenler birkaç aydın din adamını aralarından atmış değil midirler? Antep olayı, ki 1909 Mart 31 kafasının hortlayışını gösterir. Lâyisizm ve eğitim birliği devrimlerinin yürürlükte bulunduğu 27 Mayıs Anayasası devrinde olmamış mıdır?

*
**

Tarihci diyor ki: «İstanbul'da keyif süren ulema sınıfı arpalıklarını yakınları ve akrabaları üzerine verdirip kadılık mevkilerini daha kim çok artırırsa onları vekil kıldıklarından taşralarda yazı okumıyan yargıçlar peyda olarak hem devletin şanı, hem şeriatın namusu berbad oldu.»

Şu küçük fıkrayı da dikkatle okuyunuz: «Fransa ihtilâlinin bir garabeti de budur ki bu esnada bir yahudi ağzından bir beyanname kaleme alınarak basılıp Kudüs'de bir yahudi hükûmeti teşkil olunmak üzere her tarafta olan yahudiler ittifak etmeğe davet olunmuştur. Zehî tasavvur-u bâtıl zehî hayal-i muhal!» yani bugünkü İsrail!

⁂

Napolyon Cezzar Ahmet Paşa üzerine yürümek üzere Mısır'dan hareket edecek: «Bonaparte her kimin şerî dâvası var ise ulemaya ve kadılara gidecekler, diye tellâl bağırtmak gibi müslümanların memnuniyetini mucip olarak bazı icraata teşebbüs etmişti. Kadı efendi, Mustafa Kethuda ile sefere memur ulema takım takım Mısır'dan çıkarak karargâha gidip Ramazan'm beşinci günü Napolyon dahi alayla Mısır'dan çıkarak...»

Medrese bu... Ortodoks papazları da Yunanistan bağımsızlığı için savaşa atılmak üzeredirler. Patrikleri bile darağacında can verecek.

⁂

Eski alfabede «sad, dat, tı, zı» harfleri vardır. Meselâ «Zıya» «zı» ile değil de «dat» harfi ile yazılmakta idi. Bir yandan Rus, bir yandan Avusturya orduları vatan üstüne yürürken, medrese hocaları arasında bir kavga kopmuştur: «Dat» harfi da, dı, du mu, yoksa za, zı zu mu sesi vermelidir? Ziya mı, dıya mı okunmalıdır? Kahvelere kadar yayılan bir kavga ki bastırmak için elebaşı softaları sürmek lâzım gelir.

⁂

Talim gâvur işidir, diye Nizam-ı cedid'i yıkacaklar ve Sultan Selim'i parçalıyacaklar. Başta şeyhülislâm. Tarihci diyor ki: «Eğer Sultan Selim Şeyhülislâm Ataullah Efendinin sarığını boğazına geçirip işin başına geçseydi bütün asîleri tedib ederdi. Lâkin kendisinde o cesaret olmadığından...» «... Sultan Selim hazretleri ziyade korkup Nizam-ı Cedid'in ilgası hakkında Bab-ı Âli'ye bir hat-tı hümayûn göndermiş ve «Ulema duacılarım benim hulûskârlarımdır. Şeyhülislâm ile kazıaskerler Nizam-ı Cedid'in kalkmış olduğunu ifâde etsinler.» «... Hafız Derviş Efendi âsiler tarafından saraya gönderilmek vazifesini kabul etti.

Ayasofya hatibi iken imam-ı sânî ve sonra imam-ı evvel olup ulema rütbelerinin sonu olan Rumeli kazıaskerliğine kadar çıkmış olan bu adamın velinimetine karşı eşkiya tarafından böyle bir vazife ile saraya gitmemesi gerekti. İmam-ı bednam ise insaniyetten habersiz nâdan bir herif olmakla padişah huzuruna çıktıkta üst perdeden söze başlayıp, Ben İbrahim Kethuda şerrinden iki senedir Tokat arpalığını alamadım, diyerek sokak adamına hitab eder gibi söyleyip Sultan Selim'i azarlayınca Osman ağa utanıp dışarı çıkmıştı. Öyle bir terbiyesiz aygır herif kazıaskerlik rütbesini kazanıp arpalık olarak kendisine verilmiş olan bir kazanın şeriyye hükûmetini iltizama veremediği için şikâyet ediyor ki asrın ne fena hale gelmiş olduğuna bu dahi delildir.» «... Sultan Selim'in şehid edildiği sırada «kendi elimle yâre kesip verdiğim kalem - Fetvay-ı hûn-i na - hakimi yazdı iptidâ» beytinin ceplerinde olduğu rivayet olunmuştur. Nizamat-ı Cedide sırasında tarik-i ilmiyyenin (medresenin) ıslahını dahi istedi ise de mümkün olmadı.»

Bu yeniçeri ocağından beter ocağı, ki son cinayeti İstanbul düşman işgali altında iken Anadolu Kurtuluş Savaşçılarının kâfir olduklarına fetva vermek olmuştur, onu Atatürk kaldırdı ise de demokrasinin alçak oy ve oyun politikacılığı hortlatmıştır. Ve eline, tıpkı ocağın Üçüncü Selim'den öc alışı gibi, Atatürk devrimlerini kâfirlik sayıp yıka yıka bitirmek fırsatını vermiştir.

Nurculuğa karşı koymanın mânevi yükselişe engel olmak demek olduğunu söyliyen senatör'ün Meclisteki arkadaşı da bu medresenin komünistlikle savaşmasına teşekkül ediyor ki, kara kuvvete göre Üçüncü Selim'e kadar bütün batı medeniyetcileri komünisttirler.

O senatör ve Meclisteki arkadaşının istedikleri, komünistliği bütün Türk aydınlarının mukaddesatı arasına katmak mıdır yoksa?

Okuyun, geçmişi iyi okuyun da onu «geçmiyen» olmaktan kurtarın.

***

NOT — Bana Ankara'dan mektup yollıyan okuruma:

1 — Ayasofya doğrudan doğruya Atatürk'ün emri üzerine müzeye çevrilmiştir.

2 — Müzeye çevrilişin Türkiye - Yunanistan ilişkileri ile hiç bir ilgisi yoktur. Atatürk batı medeniyet toplumları arasına ka-

tılan Türkiye Türklüğünün eski din ayrışıklığı geleneklerini geride bıraktığını göstermek, ve asırlarca kapalı duran eşsiz sanat eserlerini devamlı olarak ziyaretcilere açık bulundurmak için Türk şerefini ve itibarını arttırıcı bu büyük kararı vermiştir. Bu işi o zamanın Başbakanı İnönü'den ve zamanında Ayasofyacılara ağız açtırmıyan Bayar'dan sorabilirsiniz.

3 — Fatih Ayasofya'yı cami yaptığı vakit İstanbul'da namaz kılacak kubbe altı yoktu. Bugün İstanbul İslâm âleminin en çok ve büyük camileri olan şehridir.

4 — Kapkara taassub ve gericilik Atatürk'ten öc almak için bu işi ortaya atmıştır. Kara kuvvetle gericiliğin programı burada bitmez: Arkadan arab yazısına meşruluk tanımak, sonra Diyanet İşleri Reisliğini Bakanlar arasına katmak, daha da sonra Anayasaya eski «devletin dini din-i İslâmdır», maddesini koydurmak için şimdiden çaba birliği başlamıştır.

Demokrasi, Türklüğü, böylece geri götürmek rejimi olacaksa, onu temeline kadar yıkacak olanların ilk gönüllüsü benim.

Belki anlatmışımdır ama, tekrarlamak sırası geldi: Irak Başbakanı rahmetli Nuri Sait Paşa Türkiye'ye bir gelişinde:

— Osmanlı ordusunda iken Atatürk'le aynı cephede idik, dedi, bir akşam üstü birlikte yemek yiyorduk. Sofrada bulunan bir asker hekim izinli olarak İstanbul'a gideceğini söylemesi üzerine Atatürk kızdı, ordu tifüsten kırılıp dururken nasıl olur da bir hekim İstanbul'a keyfetmeğe gider devlet onu yetiştirmek için on binlerce lirayı işte böyle günlerde görev başında bulunması için harcamıştır, diye tutturarak söylemediğini bırakmadı, hekim içkili de olduğu için kendini kaybetti, Atatürk'ün başına bir şişe attı. İçeriki odaya alarak yarasını temizledik, sardıktı. Bu defa saraya gittiğimde karşılıklı eski hâtıralarımız arasında bu olaydan da kendisi söz açtı: «— Acaba ne olmuştur o hekim?» diye sordum. Bana bir ordunun sıhhiye reisi olduğu cevabını verdi. Şaştım.

Sonra:

— Ne büyük kalbli adam! derken hafifçe gözlerinin yaşardığını gördüm.

27 Mayıs ihtilâli olmuştur. Ankara'da iktidarı ele alan ordu bütün idare âmirlerine belli maddeler üzerinde araştırmalar yapılmasını emretmiştir. Bunlar arasında bir kaymakam da var. Gel zaman git zaman o kaymakam Ankar Emniyet Müdü-

rü, kendisini tanımam. Hikâyeyi de ondan veya dostlarından duymuş değilim. A.P. seçimi kazanmıştır. 27 Mayıs günü Ankara Emniyet Müdürünün kaymakam olduğu İlçede Belediye Başkanlığı eden vatandaş da, politika cilvesi, İçişleri Bakanlığına gelmiştir. Daha koltuğuna oturmadan ilk verdiği emir, 27 Mayıs ihtilâlcilerinin emri ile kaymakam olarak soruşturma yapan Ankara Emniyet Müdürünü yerinden atmak olmuştur.

Acaba ratgelenin oturup kalktığı o koltuğa kavuşmayı tahta çıkmak mı sanmıştır? Bir emniyet müdürü görevini yapıp yapmamaktan, görevini kötüye kullanıp kullanmamaktan sorumludur. Bu bakımdan kusurlu müdür, umum müdür, kaymakam, vali herkesin cezalandırılması hakkını her yetkiliye tanırız. Bu da bir zaman ister. İçişleri Bakanı İkbal koltuğuna oturalı bir rüyalık zaman bile geçmemişti.

Atatürk'ün büyüklüğü yanında böyle davranışlara vereceğiniz sıfatı sizlere bırakıyorum.

***

Geçen haftaki gazetelerde bir haber çıktı: Türkiye'de layisizmi, kafa ve vicdan hürriyetlerini kuran Atatürk'ün partisi olmak iddiasındaki C.H.P.'nin gazetesi bir bakanın mason olduğunu yazarak onu seçmenleri arasında düşürmek istemiştir. Bakan da kendine mason diyen bu gazeteyi dâva etmiştir.

Size açıkça bildireyim: Sadece haber bir yabancı dile çevrilip dönya basınına dağıtılsa, böyle bir olayın geçtiği toplum hemen dördüncü ve beşinci bir insan kalabalığı aşağılığına düşer.

Türkiye böyle bir toplumun vatanı olmaktan çok, ama çok uzaktır. Fakat okutmadığımız halk yığınları hiç bir devirde ve hiç bir dinde eşi görülmedik kapkara ve kopkoyu cahil bir yobazlığa eli kolu bağlı teslim edildiği, ve politika, kendi ellerimizle yarattığımız bu karanlığı ahlâksızca sömürme sanatı sayıldığı için bu hallere düştük.

Layisizm gibi, masonluk da Türkiye cahillerince dinsizlik anlamına kullanılmaktadır. Ben kendim hiç bir açık kapalı dernek üyesi değilim. Fakat geçenlerde ölen, en bilgin din adamı, Kur'anın en iyi yorumcusu bir dostum iki haftada bir mason toplantısına gittiği için kendisi ile o gün buluşamazdık.

Politikacılık Türklüğü de, müslümanlığı da, insanlığı da, pisleyici bir çirkef halini almıştır. Siz şu ortanın soluna bakın da ortanın sağını düşünün.

Ve Anayasanın vicdan hürriyeti maddesini okuyun. Sultan Hamid salnamelerinin başında da bir müddet Kanun-i Esasi basılırdı. Saray emri ile adam boğulurken!

⁂

Sultan Hamid'den hatırıma geldi. Geçenlerde onun günlerinde çıkan bir İkdam gazetesi elime geçti. Tarih 24 Aralık 1906. Ben on yaşında imişim demek. Piyasa haberlerine baktım. Lâhana 15 para, Prasa 16 para, Ispanak 26 para, Ebegümeci 70 para, Havuç 20 para, Kereviz 8 para, Yerelması 15 para. Bunlar kıyye, yani okka, bir kilo bilmem kaç yüz gram. Ekmek de ya otuz beş ya kırk para idi. Ama Türk toplumu açlık ve yoksulluk içinde idi. Bab-ı Âli de yirmi kuruş maaş vardı ve iki üç ayda bir çıkardı. Kapitülâsyonlu yarı-sömürge idik. Meşrutiyet'ten sonra aylıklar arttı. Peşin devrine de girmiştik.

Savaşlar yüzünden, hele Birinci Dünya Harbinin ablukalı günlerinde fiyatlar arttı. Ekmek karıştı. Sultan Hamid de bu sırada ölmüştü. Cenazesi götürülürken halk pencerelerden:

— Bir kuruşa ekmek yediren, yirmi paraya kömür yaktıran padişahım, bizi kimlere bırakıp da gidiyorsun, diye ağlaşıyordu.

Sultan Hamid müstebiddi, telefon, elektrik, edebiyat, tarih yasakcısı idi, hafiyeci, sürgüncü idi, hepsi unutulup gitmişti. Daha da doğrusunu isterseniz, Sultan Hamid yalnız «bilirs-vel-istihkak» değil, demokratik olarak tahtında idi. Medreseler, tekkeler, cemiler, aşiretler, taşralarda bütün eşraf ve âyan, Türklük, Çerkeslik, Arnavutluk ve Arablık hepsi ondan yana idi. Öyle ki, 1908'de bir plebisit yapılsa idi, Sultan Hamid'in onda dokuz halk oyu toplıyacağına şüphe yoktu. Nitekim 1909 gericilik ayaklanmasında ordu kuvveti Meşrutiyet'i güç kurtarmıştır. 1908 ihtilâli saray zulmüne, yolsuzluk, haksızlık, ve idaresizliğine karşı bir avuç sivil ve asker aydın tarafmdan başarılmıştır. Osmanlı tarihinde de hep böyle olmuştu. 27 Mayıs'ta da durum bu idi. Yobazlık ve gericiliğin ve partizanlığın sağladığı sayıya dayanarak ayakta kalacaklarını sanan iktidarlar her zaman aldanmışlardır, her vakit aldanacaklar. Türkiye'de demokrasinin garantisi Atatürkçülüktür: Vahdetcilik değildir.

Şimdi ise Türklüğün on aşağı adamı, akıl kaçkını bir Vahdetici, A.P. gericilik takımının beslemeciliğini yapmaktadır. Biz demokrasinin yaşamasını istediğimiz için uyanık ve kültürlü iktidar takımını durmadan uyarmaya çalışıyoruz.

⁂

Gazetelerde Ezher'in fetvasını okudunuz: Ne sosyalistlik, ne komünistlik müslümanlığa aykırı değilmiş. Bizim komünistler de haberi sevinçle verdiler. Kızıl Çin ve komünist Rusya medreselerinin, Cezayir ve Suriye hocalarının da fetvası bu! Yarın bizde bir sol dikta rejimi kurulursa başka türlü mü olacağını sanıyorsunuz? Taa yüzlerce yıldan beri, medreseler ilim ocağı olmaktan uzaklaşarak cerci yobaz yetiştirdiklerinden bu yana hep böyle olmuştur. Kuvay-ı Milliyye devrinde Anadolu'da Mustafa Kemal'in emrinde bağımsızlık savaşı yapanların «kâfir» olduklarına fetva verenler kimlerdi? Şeyhülislâm ve hocalar! Pekiy aynı günlerde taban tabana aykırı fetvayı verenler kimlerdi? Ayni medreselerden çıkma Ankara hocaları! Bu günkü medreselerde aynı gericiliği yetiştirmiyor muyuz? Geçenlerde Diyanet İşleri Reisinin bir demecini okudum. Ezan ibadettir, o da ancak Arabca okunabilir diye!

1879'da, yani bundan 87 yıl önce İstanbul camilerinde ders veren din bilgini hoca Suavi:

Kur'an'ın her milletin dilinde okunabilineceği hakkında İmam-ı Âzam fetvasını unutarak hutbeleri bile Arabca okutuyoruz, diyordu.

Tekkeciliğin ve dervişliğin İslâm memleketlerini medeniyetçe sanat, ticaret, ekonomi ve imarca geri bıraktığını gene o söyler. Tekke ve zaviyeleri İslâm dünyası içine Hıristiyanlığın soktuğunu, dervişliğin aslı rahiplik olduğunu tanıklar göstererek ileri sürer. Bakınız hemen yüz yıl önce bu hoca ne diyor: «Peygamber devrinde Mekke'de put yapılırdı, resim ve nakış yoktu. Onun için yasak edilen heykeldir. Bu da insanları puta tapınmaktan kurtarmak içindi. Artık bu hükmün yeri kalmadı. Çünkü Müslümanların yapacakları heykele tapınacakları korkusu yoktur. Nice halifeler, hükümdar ve vezirler resim yaptırmışlardır. İslâm'da nice tanınmış ressamlar gelmiştir. Hicretin üçüncü asrındaki ressamlarla övünebiliriz. Emevi halife Abdül-Melik Kudüs'te yaptırdığı camiin duvarlarını Timsal-i nebevi (peygamberimizin resmi) ile süslemiştir. Bağdat'da Mansur Kubbe-

si üstünde mızraklı bir süvari heykeli vardı. Bunu yaptıran da halifedir. Semerkand'da Timur bir müze yaptı. İçine resimler ve heykeller koydu.»

Bir de Cumhuriyet medresesinden yetişme hocanın sinemaya giden kadının boş olacağı va'zı verdiğini düşününüz.

Büyük İslâm tarihcisi Seyid Emir Ali'yi dinleyiniz: «Taassup henüz musikiyi yasak etmediğinden Medine Arabları yorgunluklarını gidermek için şarkı söylüyorlar, çargı çalışıyorlardı. Medine kadınları arasında pek güzel sesliler vardı. Hazreti Ömer bile yolda durur, ahenklerini dinlerdi. Örtünme sonradan kabalaşmıştır. Arab kadınları büyük hürriyet içinde idiler. Harem, çok sonra başlamıştır. İlk halifeler devrinde kadınlar serbestçe erkekler arasında gezinebilirler, vaizları dinlemek üzere mescide girerlerdi. Endülüs'te Gırnata'da kadınlar erkek meclislerinde bulunurlardı. Şenlik ve oyunlara gelirlerdi. Tanınmış bir seyyah Mekke'den dönerken Medine yakınlarında bir yerde dinlenmek ihtiyacında. Hava sıcak. Bir zenginin evine sığınmak ister. Evin avlusuna girdikten sonra, devemden inebilir miyim, diye sorunca ev sahibi kadın, in der. Güzel bir kız ev işleri ile uğraşıyordu. Misafirine yer gösterir. Kendisi ile konuşur. Seyyah: «— Sözler dudaklarından inci gibi dökülüyordu!» diyor. Biraz sonra anası da gelir. Hazret-i Hüseyin'in kızı Sekine asillik, akıllılık ve güzelliği ile ekmel-i Nisvan idi. Evi şairler ve aydınlarla dolup boşalırdı. Me'mun halife devri din adamları, taassubu fikirce ve toplumca ilerlemeye engel olmaktan çıkarmak, gerektir, diyorlardı. İnsanlar hayrı ve şerri seçmekte serbesttirler. İnsanlık işleri için ebedi kanun yok. Kur'an hükümleri de değişme kaderindir, diyorlardı. O zaman İslâmlıkta, bugünkü batıda bile rastlanamıyan rasyonalizm hüküm sürmekte idi.»

8 asırlık Endülüsü Afrika'dan akıp gelen gerici medrese taassubu yıkmıştır.

7 asırlık Osmanlı İmparatorluğunu müsbet ilimleri kapıdan sokmıyan onyedinci asır sonrası medreseleri yıkmıştı.

O medreseler bile Nurcu ve ticani türeten demokrasi medreselerinden çok ileri idi.

Atatürk yalnız Türklüğü değil, müslümanlığı da kurtarmak istemişti.

Ondan sonra gelip de kendilerine reformcu diyenler yok mu,

eğer reform canlı olup da bunlardan dâva olsoydi haylı büyük bir şeref tazminatı alırdı.

Al solunu vur sağına!

Geçen haftaki, bilmem niçin bunu da «geçtiğimiz hafta»ya çevirdik, değiştireceksek hiç olmazsa farsca «heft = yedi»den gelme «hefte = hafta»nın çaresini bulsaydık, evet geçen haftaki İzmir ve Malatya olaylarından hatırıma geldi, Vakanüvis'den 1252 haberlerini gözden geçirdim. On üçüncü yüzyıl sanmayın, frenkçe 1836 demektir. On dokuzuncu yüzyılın da ilk dörtte birini on altı yıl aşmışız. 1832'de Fransa'da lokomotifli trenler işlemekte idi.

İkinci Sultan Mahmut yenileşme yolunda yeni bir adım olmak üzere saçma sapan bir yobaz yasağını kaldırmak için, resmî makamlara birer resmini astırmak ister. «Büt = heykel» gibi «Sûret = resim» haramlar arasında. 1836'da duvara resim asmak, 1926'da Ankara meydanlarından birine heykel dikmekten daha güç. Törene bakınız: «Komutan ve subaylar nişanları, sırmalı ağır üniformaları ile sabah erkenden Hassa müşiri (Mareşal) Fevzi Paşa yalısında toplanıp yeni çıkma sancaklı sandallarla gelen bir tabur deniz ve iki tabur Hassa askeri, üç top ve mükemmel mızıka ile Beylerbeyi Sarayı arkasında, ve bir tabur Nuhkuyusu caddesinde ve iki taburu Mehmetbey köşkünde ve Harbiye taburu kışla içinde ve altı topla bir alay süvari Haydarpaşa kırı üstlerinde ve deniz taburu Bağlarbaşı'nda, her biri top ve mızrakları ile saf tutarak ve saraydan kışlaya kadar kırkar adım ara ile süvari ve yaya karakollar konularak, komutan ve subaylar at üstünde ve Hassaslı altmış teğmen ve er ayakla öne düşüp resmi götüren fayton arabası binek taşına yanaştırıldı. Resim yerine kondu. Hassa feriki Fethi Paşa ile Çermen mutasarrıfı Mustafa Nuri Paşa ve Hassa ve mansûre müşirleri faytonun önünde ve padişah yakınlarından İzzet Bey'le serasker Husrev Paşa faytonun arkasında Selimiye kışlasına gidildi. Padişah hazretleri alayı seyretmek için denizden kışlaya gelmişlerdi. Yol üstündeki taburlarla resim alayı karşılaştıkta mızıkalar selâm havası çalıp, kışlaya yaklaşınca vezirler ve paşalar atlarından inerek resmi faytondan aldılar yerine astıktan ve kurbanlar kesildikten sonra Hazret'i Hüdayi şeyhi tarafından edilen duaya Sünbülî şeyhlerinden Yunus efendi fatiha çekerek hemen yirmi bir pâre top atılmış ve orada olan asker resmin önünden geçirilmiş ve o akşam Selimiye kışlasının içi dışı kandillerle donatılmış ve havai fişekler atılmış-

tır. Birkaç gün sonra Babıâli'ye gelen resmin alayı da görülecek şeydi.»

Tarihcinin yazdığına göre bu resim işi «halkca çirkin» görünmüş, Arabistan taraflarında tepki yaratmış ve «Sultan Mahmut hazretleri âzim-i gülşen seray-ı âhiret olduklarında», yani ölünce bu resimler örtülmüş veya gizlenmiştir.

Yırtılmaktan korumak için!

Atatürk'ün heykel ve büstleri de, demokrasi hürriyetlerinin ilk kurbanları olmuştur. Bugün de Cumhuriyet medreselerinde «büt ve süret haramdır» çağı sürüp gittiğini hep biliyoruz.

Demiryolu'ndan sonra batı sesli sessiz sinemayı, radyoyu buldu. Uzaya gitti. Ayın çevresinde dönüp durmakta. Elli bin küsür Türk camiinde ise heykel, ki büt demektir, resim ki süret demektir. «Hay haak, perde kurdum, şem'a yaktım, gösterem zıl-lü hayâl», biz hâlâ karagöz oynatıp duruyoruz.

⁂

Bir defa on dokuzuncu yüzyılımıza döndük, kitap elimin altında iken biraz daha göz gezdirelim.

Biz şimdi «vaz-ı esas merasimi» yerine «temel atma töreni» ve «resmi küşad» yerine de «açma töreni» diyoruz. Size hiç işitmediğiniz bir tören, «küşad-ı lihye», yani sakal koyuverme törenini anlatacağım: «Beşere-i ebna-yı beşerin», yani biz insanların derisi üstünün, süsü ki, sakalmış. Büyük adamın yüzüne yâraşan da o imiş. «Vezirlik ve paşalık gibi büyük rütbeli olanların eshab-ı lihadan (yani sakallı) olmaları padişah hazretleri tarafından emir ve ferman buyrularak bu yüzden dahi has kulları sevindirilmiştir. En önce Hassa müşiri Fevzi Paşa irsal-i lihye ile (yani sakal koyuvermekle) sünneti yerine getirmesi üzerine Mustafa Nuri Paşa ile Hassa feriki Fethi Paşa ve Silistre valisi olup o aralık İstanbul'da bulunan Mirza Sait Paşa ve Rodos muhafızı Dilâver Paşa sakallarını «küşad ettiler.»

★ «Sivil ve asker sınıfları ile hademe, memurlar ve müslüman olmıyanların kıyafetlerine dair o sırada konulan nizamda fes giyen hıristiyanların fesleri üzerine alâmet konması tenbih olunmuştur.» Şapka giymek kararı verildiği vakit Ankara valiliğinden milletvekilliğine gelen Yahya Galip, Atatürk'e:

— Ah Paşam ne olur, biz Türkler hep önü sarı ay işlenmiş melon şapka giysek... diye yalvarıyordu.

19'uncu yüzyılda müslüman olmıyanların giydiği fesi hıristiyanlaştırmak ve yirminci yüzyılda şapkayı «ihtida» ettirmek!

★ Gene o yıllarda İstanbul'un büyük olayı, «İnşa-i cizr-i kebir-i derya» yani büyük deniz köprüsü kurulmak: «İstanbul'da Unkapanı kıyısı ile karşıda Azapkapı kıyısı arasında deniz üzerinde köprü yapılmak kapudan-ı derya vekili Fevzi Ahmet Paşaya havale edildi. Hazırlanan sallar deniz üzerine dizilerek ve birbirine bağlanarak uzunluğu altıyüz bu kadar arşın ve genişliği iki araba ile iki yüklü beygir ve iki yanda yaya kimselerin birbirlerine dokunmıyarak geçebilecekleri ve altında ufak tekneler için iki göz ve büyükleri için açılır kapılı bir köprü yapıldı. Açılma töreni için devlet adamları, görevli ve görevsiz bendegân ve daiyan (Sivil ve hoca takımı) orada hazır bulunup padişah hazretleri de çadırlarına gelerek ulemadan ders vekili Hacı Ömer efendi dua edip ve kurbanlar kesilip ve tersane önündeki gemiler donatılıp toplar atılarak resm-i küşad ilân olunduktan sonra önce Sultan Mahmud Han hazretleri binmiş ve kalanlar yaya olarak Unkapanı'na geçilmiştir.»

★ Avrupakâri «fayton denilen arabalar o sırada çıkıp önceleri padişahtan başka hiç kimsenin faytona bindiği görülemezdi. Padişah hazretlerinin bazı uzak yerlere gidişinde yanındakilere kolaylık olmak üzere seçkin yakınlar için de izin verilmiş, sonra bu izin devlet büyüklerine de tamim olunmuştur. Arabaya binmek için konulan usûlde rütbe-i ûla ile sâniye'den olanlar için gerektiğinde dörder ve ikişer, rütbe-i sâlise'de bulunanlar için ikişer beygirli arabaya izin verilmiştir.

★ Sultan Mahmut Varna yolu ile bir memleket gezisi yapmış. Vaka - nüvis Esat efendi de bu geziyi anlatan bir kitap yazmış ve padihaşa sunmuş. Padişah kitabı şöyle tenkid etmiş: «Gerçi pek güzel ve sanatlı kaleme alındığına şüphe yok ise de bu türlü herkesin okuyacağı şeylerde herkesin anlayabileceği sözler kullanılmak lâzımdır. Çetr-i gerdûne (Fayton körüğü) ve Tevsen (Sert at) gibi şeyler Türkçe olarak düzeltilmek lâzımdır.»

★ Şehzade Abdülmecid efendi hazretlerinin vücutlarındaki hastalığı gidermeğe en iyi hekimler çare bulamamışlar, fakat katolik milletinden Gelincikci Meryem kadının verdiği ilâç hastalığı gidermiştir. Hatunun bu hizmetine karşılık pek çok para ihsan edildikten başka kendisine bol maaş tahsis kılınmış ve familyası şerî mükellefiyetlerden afiv buyrulmuştur.»

★ «Sultan Mahmud Kanunî Sultan Süleyman zamanından beri metrûk kalmış olan Tıbbiyeyi Avrupa mektepleri örneğine göre yeniden kurmuş olup Avrupa'dan getirdikleri meşhur doktor Bernard, ki devrinin birinci hekimi idi, Tıbbiye mektebine hoca tayin etti. Tıb fenni derslerinin fransızca dili ile öğretilmesini, ileride Türkçeye çevrilmesini emir ve ferman buyurmuşlardı.»

★ Alınız size bir de fetva: «Başkasına zulüm ve zarar için verilen şeye rüşvet derler. Şeriatta yasak olan budur. Yoksa def-i mazarrat ve celb-i menfaat için verilen şeye rüşvet denmez.»

⁂

Churchill'in bir yazısında okudum: Karikatürcüler Disraeli'nin perçemini Gladiston'un yakasını baba Churchill'in bıyığını, Chamberlain'in tek gözlüğünü ve Baldwin'in piposunu yakalamışlar ve resimlerini bunlarla «şişirmişlerdir.» Uzun müddet Churchill'in bir tarafını yakalıyamamışlardı. Bir gün seçim çevresini dolaşmıya çıkan Churchill'in hizmetçisi valizine nasılsa küçük bir şapka koymuş. Otelden çıktığı sırada, başına uygun gelip gelmediğini düşünmeksizin, bu şapkayı giyiverir. Bir fotoğrafcı da resmini çeker. Churchill'in karikatürünü bir büyük baş üstünde ufacık bir şapka ile çizmek âdeti o günden kalmış. «— Halbuki, diyor benim şapkacım Lonra'dakilerin en iyilerinden biridir.»

Churchill'in bir yazısında okudum: Karikatürcüler Disraeli'nin karikatürleri yapılmıyan tanınmış kimselerin nasıl hüzne düştüklerini söyler. Fakat İngilizlerin bu sanatı anlayışlarındaki inceliği gene Churchill'den dinleyiniz: Brighton'daki okulda Punch adlı mizah gazetesinin üç dört cildi varmış. Churchill bu koleksiyona birçok şeyler borçlu olduğunu söyler. Fransız sevgisini ona ilk defa büyük karikatür sanatcıları vermiş.

Ama İngilizin yermesi bile «nükteli alay.» Nasıl ki bizim tenkidimiz bile sövme. Yermemizi artık düşünün. Aşkımız «çimdik». San-Fransisko'da basın heyeti başkanı olarak bir yemek veriyordum. Otelin hostes'i, soframız fazla erkekli olmaması için, kibar şehir ailelerinden bir hayli genç hanım çağırmıştı. Güzellerinden biri de bizim eski bir bakanın yanına düştü. Birkaç yudum şaraptan sonra bizim, hem de Avrupa Üniversitelerinde okuyan, bakanın flört edeceği tutunca önce hafif, hanım anlamazlıktan

geldiği için biraz sonra daha kuvvetli bir çimdik...

Yemekten kalkınca hanım:

— Acaba Türkler neden işkenceyi seviyorlar? diye yakınmış.

Süleymaniye'yi görmeğe giden Amerikan deniz delikanlıları, üzerlerine tükürük yağınca, acaba ne düşünmüşlerdir? Çimdiğin işkence değil de ilân-ı aşk, ve Süleymaniye tükürüklerinin de Türk değil, bolşevik salyası olduğunu nasıl anlatmalı?

Padişah Sultan Hamid Sadrazam Sait Paşa. 1879'dayız. Bakanlar heyetinden saraya bir «ıslahat mazbatsı» sunulmuştur. Sadrazamlığının yirmi ikinci günü. Geceyi kuruntu içinde geçiren padişah Sait paşayı saraya çağırır. Öfke içinde kendisine söylemediğini bırakmaz. Üstelik belindeki hançeri çekerek üstüne yürür. Sadrazam hemen çekilmek isterse de kabul etmez. Ertesi günü Romanya'nın ilk elçisi Bratyano padişaha yollanan nişanı verecek. Dış Bakanı Sava Paşa ile sadrazam da törene gitmiştir. Dönüşte bir mabeyinci Sait Paşa'nın yanına gelir. Siz gitmeyiniz, der. Bir müddet sonra da padişahın el yazısı ile bir hat getirir. Klişesini gördüm. Kötü bir yazı: «Sizi bugün pek meyus ve mükedder gördüm. Bu haliniz bana pek ziyade tesir edip mucib-i esefim oldu Cenab-ı hakka kasem ederim ki, size muhabbetim vardır ve severim - Abdülhamid.»

Cümleler arasında nokta yok. İki de imlâ yanlışı var: «haline» sözünde «l» dan sonra «l» konmuş ki eski orta okul çocuğuna bile bağışlanmaz «Ederim ki» sözünde de «ki» bitişiktir. Demek ki, padişah dört satırlık mektupta iki yanlış yapmıştır.

Yeşilköy'e kadar gelen Çar Ordularının pencesinden yeni kurtulmuşuz. Hazine yoksul, devlet derd içinde. Suriye'de Maronilerle Dürzüler boğaz boğaza. Arnavutluk'ta ayaklanma Kilikya ermenileri arasında kaynaşma. Irak'da kargaşalık. Kürdistan'da bağımsızlık dâvası güden Şeyh Ubeydullah otuz kırk bin silâhlı toplamıştır. Hepsinin de arkasında büyük denen devletler.

*
**

O sırada, bir müddet sonra Bahriye Nâzırlığına geçen bir İngiliz lordu İstanbul'a gelir. Sadrazama gider. «— Bazıları sizin kötülüğünüzü isteyerek ıslahat yapmayınız, derler. Hattâ uykularınıza adalet ve hürriyet üzere muamele etmenizi menfa-

atlerinize aykırı gösterirler. Bu gibi aldanışlarla kazanacağınız zaman pek azdır.» der. Sadrazam İngiliz lordunun söylediklerini yazıp saraya gönderir ve ertesi günü de azledildiği haberi gelir.

Sultan Hamid'e verilen ıslahat projesinde şu doğru söz vardır: «Bundan yirmi beş yıl önce devletimiz Rusya gibi, ilerleme ve kalkınma işlerine kendini vermiş olsaydı, şimdi Rusya kadar kuvvetli olurdu.»

Mısır'da ârabi meselesi çıkıp İngilizler donanma göndererek müdahale edince, padişah Sait Paşa'yı çağırır, sadrazamlık mührünü gene ona verir.

Bir aralık İstanbul'da ihtilâl kımıldanışları vardır. Padişah hakkında niyetler bozuktur söylentileri Sultan Hamid'i yeniden kuruntuya düşürür. Padişah bir gece vakti sadrazamı saraya çağırır. Kendi de ayaktadır. Onu da ayakta tutar. Bir çeyrek saat kadar payladıktan sonra, sarayda hapsettiği müşir Fuat Paşa'ya isnat olunan suç hakkında tutulmuş bir soruşturmayı kendisine verir. Sait Paşa daha okumaya başlar başlamaz padişah yanına sokulur. Aralarında bir adım ara vardır. Öfke ile kendisine bakıyor, ve çabuk cevap verilmesini istiyordu. Mesele şu: Sözde padişahı tahtan indirmek için Dağıstanlılardan bir cemiyet kurulmuş Müşir Fuat Paşa ve başka bazı şahsiyetler cemiyet'in üyeleri imişler. Sait Paşa da cemiyete reislik ediyormuş. Sadrazam daha okumayı bitirmeden padişah elinden kâğıtları çekip almış. «— Buna ne diyeceksin?» diye sormuş. «— Aslı faslı olmayan şeyler!» yollu cevap verince, tekrar birkaç defa: «— Ne diyeceksin?» diye haykırdıktan sonra: «— Ver mühürümü!» der.

Sait Paşa'nın bir ağası vardır. Dışarıdadır. Sadrazamlık mührü de ondaki çanta içindedir. «— Mabeyin dairesine gidip çantadaki mührü getireyim!» deyince kuşkusu büsbütün artan padişah pantalonunun yan ceplerine doğru meşin bir kılıf içinde taşıdığı küçük bir tabancayı çıkarıp başına tutmuş. Sadrazam: «— Emir buyurun, çantayı getirsinler. Efendimizin emanetini vereyim. Ben de olan Allah emanetini de sonra siz alırsınız» demiş. Padişah salonun kapısından çıkarak:

— Çantayı getirsinler, diye bağırdıktan sonra, dönüp tekrar tabancayı başına tutarak:

— Mührüm çantandan çıkmazsa buradan ölün çıkar, der.

Çanta gelir. Mühür padişaha verilir. Fakat Hamid, hâlâ, kendisini öldürecekler veya tahttan indirecekler, Sultan Murad'ı ye-

rine geçirecekler, şüphesi içinde. Eğer böyle bir hâl olursa kendisini parçalatacağını söyliyerek, ve kendi önüne düşerek Sait Paşa'yı haremle dairesi arasında bir odaya götürüp hapsederek kapıyı kilitler. O da Sultan Hamid'in sadrazamı ya, eğer bir gün mabeyinde tutulacak olursa İngiliz elçisine haber yollamasını karısına tenbih etmiş. Eşi haber yollamış. Elçinin müdahalesi üzerine, on sekiz saat hapis kaldıktan sonra Sat Paşa'yı evine göndermişler.

Evine geldiği günün gecesi gene saraya çağırılarak sadrazamlık verilmiştir.

Bu yıllarda devletin borcu yedi takım istikrazdan otuz dokuz milyon altın. Faizi ile beraber her yıl ödenecek taksit iki milyon altın kadar. Rusların istediği tazminat üç yüzkırk milyon altındı. Güçlükle üçte ikisinden vazgeçirebilmişler. Bu bölüm faizsiz ödenecek. Bütçeye gelince koca imparatorluğun geliri 15 milyon altın. Gideri 21 milyon. 6 milyon kadar açık.

Borç üstüne borç. Rehin üstüne rehin. Maaşlar iki ayda, üç ayda bir.

*
**

O zamanlar Bulgaristan iki parça idi. Bir gün Bulgar prensi Şarki Rumeli kısmından da Osmanlı idaresinin kaldırıldığını ilân etmesi üzerine hükûmet, haklarımızı korumak için asker yollamıya karar verir. Bu karar nâzırların oy birliği ile verilmişti. Yabancı elçiliklere de bildirilmek üzere idi: «Arabamla Bab-ı Âli'ye giderken Karaköy'de yetişen bir yaver beni saraya götürdü. Hemen huzura çıkarıldım. Bir saat süren konuşma ve azarlanmalardan sonra huzurdan çıkmak izni verildi ise de bir müddet sonra beklemekliğim emrini aldım. Hacı Ali Beyin bildirdiği başka bir emir üzerine akşam saat on ikiye (alaturka) kadar kaldım. O sırada serasker Osman« Paşa gelerek beni yemek için odasına davet etti. Tam yemeğe başlamak üzere idik ki, huzura çağrıldım. Gittiğimde huzura çıkamayıp iki saat kadar daireye bitişik odada kaldım. Sonra tek başıma huzura çağrıldım. Padişah önce mührü istedi. Sonra hususî dairede hapsedildim. Üç saat kadar uyanık kaldım. Sonra yorgunluktan uyumuşum. Daha sonra uyandırıldım. Şarki Rumeli'ye asker yollanmasını isteyişim sözde padişahı tahtından indirmek maksadı güdüyormuş. Sabaha kadar buna cevap vermeğe uğraştım. O gece Filibe'de

bir Prens ehemmiyetli bir İslâv devleti kuruyor, bunu menetmek isteyen bir adam da İstanbul sarayında bu sıkıntılara uğruyordu. Ertesi gün, ki Cuma idi. Padişah selâmlıktan geldikten sonra salıverildim ve gazetelerde yerime Kâmil Paşa'nın getirildiğin okudum.

«Büyük devletler Şarki Rumel'yi eski hâline koymak için silâhlı müdahaleye hakkımız olduğunu ve buna karışamıyacaklarını bildirmişlerdi.»

*
**

Sultan Hamid bir yaverini Sait Paşa'nın satın aldığı bir cariye ile ilgilendirir. Dışarda da eve giren erzak torbalarına kadar her şeyi yoklıyan hafiyeler vardır. Kontrol bu cariye ile hareme kadar sokulmuştur. Eski sadrazam bu baskıya isyan eder. Cariyeyi esirciye gönderir. Saraya şikâyetlerini bildirir. Bir yaver gelir. Kendisini padişaha götürür. Hünkâr aşağı yukarı şunları söyler: «Hakkında bir çok şeyler işitiyorum. Edirne valisi ile mektuplaştığını, evine girilebilse ehemmiyetli kâğıtlar bulunacağını söylediler. Hiç böyle haberlere kulak asmamak olur mu? Benim yerimde başkası olsa daha şiddetli şeyler yapar. Edirne'nin ehemmiyeti meydanda. Alemdar Edirne'den gelmedi mi? Cevdet tarihini elbet okumuşsunuzdur.» Sonra beni bıraktı, evime gitmekliğime izin çıktı. Mabeyin dairesine yaklaştığım sırada esvabcı başı İsmet Bey koşarak geldi, beni tekrar padişahın yanma götürdü. Huzura girdiğimde padişah ayakta duruyor, elinde bir kâğıt tutuyordu. Bana hiç bir şey söylemedi, «— Gel!» dedi. İçeriye giren adamla baş mabeyinciyi istedi. Osman Bey gelince kâğıdı ona okuttu. Şeyhülislâmın dâveti ile o gün meşihat dairesinde bir çok halk toplanıp mevlût okunmuş. Fakat mevlût bir bahane olup toplanma hainee bir maksatla yapılmış. Sonra gene: «— Gel!» emri ile Mahmut efendi geldi, «— Götür!» emri üzerine ikinci katta bir odaya tıkıldım. Üç çeyrek saat kadar yanıma kimse gelmedi. Sonra bir bekçi kahve getirdi. Masa üzerine koydu gitti. Hatıra gelen bir ihtimalin tesirinden kurtulamıyarak kahveyi mendilime döktüm. Bir saat kadar haber gelmediğinden oda kapısından çıktım. Merdiven başındaki iki arnavut bekciye Mahmut efendiyi görmek istediğimi söyledim. Bunlardan biri gitti, işi var, gelemez, dedi. Padişaha söyliyeceklerim var, dedim. Nihayet geldi: «— Ne yapacaklarsa yapsınlar. Yoksa beni düşünenler yapabi-

leceklerini yaparlar.» dedim. Tekrar huzura çıkarıldık. Padişah sâkindi.

— «Meşihattaki toplanmayı tahkik ettirmekteydim. Sizin alâkanız olmadığı anlaşıldı.» diye izin verdi ve beni oda kapısına kadar uğurlamak lûtfunda bulundu.

*
**

Sait Paşa hemen hemen «ikide bir» sadrazamlığa gelir gider. Sadrazam değilken de önemli işlerde saraya çağrılır. Devletlerle bir mesele çıkmıştır, araya çağrılan hariciye nâzırı Turhan Paşa'ya bu mesele üzerine düşündüğünü, sadrazama verilmek üzere, hemen yazması emredilmiştir. Hariciye nâzırı: «— Evime gidip orada yazayım.» diye izin ister. «— Olmaz!» derler. Turhan Paşa emri getiren Münir Bey'e: «— Benim Türkçe bilmediğimi bilmiyor musun? Fransızca yazıp Türkçeye çevirtmeye mecburum. Burada mütercimler yok!» cevabını verir.

*
**

Bir ara İstanbul'da ermeniler bir mesele çıkarır. Bir topluluk Bab-ı Âli üzerine yürüyüş yapmak ister. Büyük devlet elçiliklerinin İstanbul'da Stasyoner denen silâhlı gemileri vardır. Bir ayaklanma olur da uyruklarını korumak lâzım gelir diye birer gemi daha getirtecekler. Bir antlaşmaya göre hakları da var. Kuşku ve kuruntu içinde yaşıyan Sultan Hamid, maksat beni tahttan indirmektir, şüphesi içinde kıvranmaktadır. O sıra «meşhur» Arab İzzet Hamid'in yakını olmuştur. Sait Paşa sadrazamlıktan atılmıştır ve Hamid'ce sanıktır ama, işi halletmek için onu kullanmamak ta olmaz. Türlü suçlamalar altındadır.

Arab İzzet saraya nasıl girdiğini kendisine şöyle anlatmış: «— Hacı Ali Bey'den bir tezkere aldım. Efendimiz seni görecekler saraya gel, diye... Beni huzura götürdü. Salonun kapısından girer girmez koşarak ayaklarına kapandım, yüz sürdüm: «— Efendimiz, usûlü bilemiyorum, kusurumu bağışlayınız, dedim. Yavaş sesle, yok yok pek iyi biliyorsunuz, dediler.»

Bir gece henüz uykuya dalmıştır. Biri gelir, uyandırır. İzzet Bey esvabcı başı ile gelmiştir. «— Uyandırın, saraydan geliyoruz. Giyinmeden hemen gelsinler.» demişler. Selâmlığa gidince, İstanbul'a gelecek İngiliz zırhlısının gelmemesi için hemen İn-

giliz elçisine gidip görmeniz irade buyruldu, emri alır. Bu vakitte gidilmez, der, olmaz. Hariciye nazırı ile beraber gideyim, der. O arkadan gelir, derler. Çaresiz gider. Elçi red cevabı verir. Daha sonra, şimdi emir aldık. Rusya elçiliğine de gideceksiniz, derler. Sabaha doğru gider. Elçi uykudadır. Birkaç saat sonra geliniz, derler. Sait Paşa yatağına girer. Bir saat sonra mabeyne gitmesi için bir mektup. Gider. Kendisini Çit köşküne götürürler. İstanbul'a gemilerin gelmemesi için Almanya elçiliğine de gitmeli imiş. Bu elçi de gemilerin gelmesinden maksat ecnebi uyruklara emniyet vermek olduğunu söyler. Başka bir gün gene Çit köşküne götürülür. Saatlerce tutulur. Durmadan şüpheli bir soruşturma. Meselâ, efendimiz diyorlar ki, devletlerin niyetleri acaba memleketimizi taksim mi etmektir, yoksa bana bir zarar mı vermektir? Uzun uzun cevap: «— Buyuruyorlar ki devletler benim aleyhimde birleştiler. Eğer gelip bana çekilmek teklif ederlerse önce aleyhimde olanları mahvedrim, sonra kendime kıyarım!» Öc alınacaklardan biri de Sait Paşa.

Padişah, eğer Sait Paşa isteseydi Stasyonerlerin gelmesini geciktirirdi, kuruntusunda. «— Bunlar beni tahtımdan indirecekler.» Arab İzzet Bey: «— Allah etmiye padişahım, öyle bir şey olursa Mesudiye hepsinin hakkından gelir.» «— O zaman iki köprüyü açarlar, Beşiktaş'la İstanbul'un münasebetini keserler.»

Nihayet Sait Paşa'nın Merasim köşküne gelip orada oturması emri gelir. Çünkü Sait Paşa'nın elçiler ve halk yanında nüfuzu vardır, padişah bundan çekinmektedir. Eski sadrazam eli altında bulunmalıdır. Sait Paşa da kuruntulu ve korku içinde.

Artık saraya gidip hapsolmaktan başka çare kalmayınca, Sait Paşa doğru İngiliz elçiliğine gider, «iltica» eder. Londra da Sait Paşa'nın kraliçenin misafiri olarak kabul edilmesini bildirir.

Maksadı memleketten çıkıp gitmek. Saray, hükümet telâşta, Caddeler sokaklar polis ve hafiye dolu. Ulema, vüzera, beyler, paşalar arka arkaya elçiliğe gelip evine dönmesini isterler. Sonunda padişah tarafından Feraşet vekili Esat Efendi ile esvabcı başı gelir. Feraşet vekilliği bir kâbe hizmetidir. Sait Paşa görmek istemez. Feraşet vekili, ben Kur'an-ı Kerim'le geldim, demesi üzerine Kur'an'a saygı göstererek onu kabul eder. Esat efendi der ki: «— Padişahımız apdest alarak kıbleye döndü. Ben de

irâdeleri ile aptestimi yenileyerek keza kıbleye döndüm. Padişahımız karşısındaki Kur'ana elini koyarak, eğer evinize dönerseniz, hakkınızda hiç bir zarar ve ezâda bulunmıyacağına yemin etti. O Kur'an-ı Kerim, ki işte öpüyorum ve el basarak halifenin kıbleye dönüp ettiği yemini onun nâmına size tebliğ ediyorum.

Bu söz tanıklar yanında verilmiştir. Elçilerce de şarta bağlanması üzerine Sait Paşa evine döner.

⁂

Afrika'daki Libya ve Mısır, ve Adriyatik'tan Fars körfezine kadar bütün topraklarımız, Mezopotamya, Suriye, Filistin Irak ve Adalar, o koskoca imparatorluk tam otuz üç yıl bu cahil divânenin elinde idi.

Şeriatçı ve kafatascı veya gelenekci takımın nerede ise tanrılaştıracakları Sultan Hamid bu!

Bütün tarihi böyle. Arkasından gelen bir bunak. Öncesinde bir deli. Sonuncusu da düşman zırhlısına sığınıp kaçan bir korkak!

Rus Çarı ihtilâlciler elinden kurtarılması için bütün yardım tekliflerini elinin tersi ile reddetmişti.

Osmanlı vekanüvislerini, bu arada, sık sık Cevdet tarihini gözden geçiririm. Cevdet Paşa aynı zamanda gerçek bir din bilgini idi. Müslüman olmak isteyen bir Almana İslâm şartlarını bildiren ufacık bir ilmihali vardır ki, «Dünya» gazetesinin ilk yıllarında yayınlamıştık. Bir türlü koleksiyonda bulduramıyorum. Saklıyan veya tarihini aşağı yukarı hatırlıyan varsa bildirmesini rica ederim. Bu küçücük ilmihal başta bugünkü Diyanet İşleri kadrosu olmak üzere din adamlığı güden nice kişilerin gerçek islâmlıktan ne kadar habersiz olduklarını gösterir. Onu yeniden yayınlatmak isterdim.

Gelelim konumuza... Biz yalnız kendimize hak veren, başımıza gelenlerden bizden olmıyanları sorumlu tutan pek tuhaf bir milliyetçilik «peyda ettik.» Bu milliyetçiliğin mayası «gâvur düşmanlığı» dır. Ehl-i kitaba «kâfir» denmiyeceğini bile düşünmeden bütün batıya ve içeride dinimizden hattâ müslüman olup da mezhebimizden olmıyanlara «gâvur» damgasını vurur, ne çektikse onlar yüzünden çektiğimizi sanırız. Bu milliyetçi,

Atatürk'ü de batı medeniyetcisi olduğu için sevmez. Dinde gerici ile elele veren milliyette gerici budur.

Geçenlerde duydum. Bir dostumun hizmetçisi bir gâvur sözüdür tutturmuş. Dostum:

— Ayol peygamberi kitabı olana gâvur denmez. Bizim Kur'an Rumun peygamberi İsa'yı da hak peygamber sayar, diye çıkışır.

Üç gün sonra hizmetçi cevabı getirir.

— Hocaya sordum, Rumun İsa'sı başka, Kur'anın İsa'sı başka diyor.

Bodrumlardaki Kur'an kurslarındaki din bilgisi!

Cevdet Paşa ne dinde, ne milliyette gerici idi.

⁂

Cevdet tarihi Osmanlı hıristiyanlarının bağımsızlık yoluna nasıl döndüklerini anlattığı sırada der ki: «Osmanlıların maliye işleri Ermenilerin, en ehemmiyetli ve nâzik dış politika işleri Rumların elinde idi. Rumlar dince ve dilce, âdet ve edebiyatça hâkim milletten ayrı olduklarından kendi âlemleri içinde yaşarlardı. İslâm halk arasında misafir gibi dururlardı. Kalabalık oldukları yerlerde de müslümanlara yabancı gözü ile bakarlardı. Bütün tebaasına (uyruklarına) devlet dilini öğretmek, onları Osmanlı edebiyatına ve hâkim millet yaşayışına alıştırmak, ısındırmak, böylece devlet ve tebaası arasındaki bağı kuvvetelndirmek hükûmetin vazifesi iken cedlerimizin bu yoldaki hatâları söz götürmez. Kaldı ki, giderek devletin askerlik ve idare nizamları bozulmakta askerler ve memurlar tebaaya zulmeder olmuşlardır. Şer'iye hâkimlerini yetiştiren medreseler de bozularak hizmetler şuna buna me'kil (yiyimlik) ve nâibler ehliyetsiz olduğundan haklı haklını alamaz hâle geldi. Bu yüzden umum tebaaya nefret geldi. Bir de islâmlar arasında ilim ve tahsil azalıp aşağılaşarak taassup artıp hıristiyanlar hakkında hakaret sözleri kullanıldığından Rumların zihinlerinde Osmnlı hükûmetinden ayrılmak fikri günden güne kuvvet buldu. Rusya Çarı Büyük Petro din birliğini bahane edip Ortodoks Osmanlı tabaalarının zihinlerini fesatlamıya çalıştı ise de Os manlıya yenilmekle bu dâva gecikmiştir. Devlet kuvveti ise düşmeğe yüz tutup orduyu besliyen gelir kaynakları şunun bunun me'kili olarak asker sınıfları isimleri var cisimleri yok bir

hâlâ gelip ihtiyaç oldukça İstanbul'da hamal ve esnaf takımı sokaklardan toplanıp sefere gönderilir oldu. Taşrada dahi silâh kullanmıya alışmıyan rençber ve çiftçi takımı toplanıp onlara da asker denirdi.

«Hâl bu iken 1182, (1768) de Rusya'lıya harp açılıp ordu İstanbul'dan çıkarken Yeniçeri rezilleri sokaklarda rastgeldikleri harçgüzar hıristiyan oldukları için vergiye bağlanan reâ yayı:

— Bunlar da gâvurdur, bre vur, diyerek dövüp hakaret ettiklerinde cezalandırılmadıklarından şımardılar ve Rumeli'ye doğru yollarda uğradıkları köy ve kasabaları yağma ederek, ırza tecavüz ederek, kan dökerek bütün reâyaya dehşet ve nefret verdiler. Müslümanlar için başka bir sığınacak olmadığından gene devletin zafer kazanmasına dua ederlerdi. Rumlar ise kendileri için başka sığınacak arayıp hemen Rusyalı tarafına meyletmişlerdi. Öyle itaatsiz askerle bir iş görülmek mümkün olmadığından sefer, Kaynarca gibi pek kötü bir muahede ile neticelenmiştir.»

*
**

Devam edelim: «Kaynarca Muahedesinden sonra Kaputan-ı Derya Gazi Hasan Paşa deniz kuvvetlerini tanzim ettiği sırada Akdeniz adaları reâyasını gemilere almakla donanma tayfalarının çoğu Rumlardan olmuştur. Öteden beri adalı Rumların kullandıkları teknelerin büyüklüğü tersanece sınırlanmıştı. Bu usûl de kaldırılmakla adalar Rum halkı büyük teknelerle Avrupa'ya gidip gelmiye ve az vakitte zengin olmıya başladılar. Bunlar gemicilik sanatı ile ne büyük sermaye edindiklerini anlamışlardı. Napolyon dahi çıkıp Avrupa'nın her tarafı altüst olmakla Rumlar deniz ticareti ile çok menfaat elde ettikten başka yeni serbestlik fikirlerini memleketlerine getirip hemşirelerini uyandırmışlardı.

«Rumlar bir çok yerlerde büyük küçük alafranga pek çok mektepler yaptılar. Bu mekteplerde reâyanın zihinlerini bozacak tarihler okutulurdu. Hükûmet Rum mekteplerini teftiş ve ders cedvellerini muayene edemez mi idi? Evet edebilirdi ve etmeli idi. Ama bunu ne vasıta ile edecekti? İslâmlar Rum ve Frenk lisanlarını bilmezlerdi. Taassup yüzünden böyle ecnebi lisanlarını öğrenenlere dinsiz gözü ile bakılırdı. Devletin en nâzik işi dış politika da bu yüzden Rumların elinde idi. Mektepleri

onlara teftiş ettirmeli idi. Onların çoğu da fesadın içinde idiler. Rumlar memlekette öyle mektepler açmakla kanaat etmeyip bir çok Rum gençlerini Frangistana gönderirler ve orada okuturlardı.»

«... Hâlet Efendi vaktiyle Fenerli Rumlardan bazılarının kâtiplik hizmetinde bulunmakla onlara aldanır ve aldanmamak işine elvermezdi. Çünkü divan tercümanlığını ve voyvodalıkları kendi gedikleri hükmüne koyup Rumlardan dilediğini tâyin ettirir ve birer sağmal koyunu olarak sağıp edindiği paraları Yeniçeri kokonozlarına dağıtarak ikbalini korumaya çalışırdı. Hâlet Efendi dört büyük Rum ailesinden devlete en çok zarar vermiş olanı tutmuştur. Bir Rum tarihinde yazıldığına göre İngilizler Sakız ve Ayvalık'taki Rum mektepleri ile Rum deniz ticaretinin gelişmesi üzerine devletin dikkatini çekmişlerse de Hâlet Efendi'nin himaye ettiği Fenerli takımı Türkleri aldatıp bir şey yapılmasına mâni olmuştur.»

«... Devletin iyiliğini istiyenlerce gönderilen evrak ve risaleler İslâmdan tercüman bulunmayıp bu hizmetler Rum milletinde olduğundan onlar da tam tercüme etmiyerek hakikati gizlemişlerdir.»

«... Mora ahalisinin isyan etmek üzere olduğu İngiltere sefareti tarafından Babıâli'ye söylendiğinden meselenin tahkik edilmesi için Divanhane tercümanı Nikola, Mora'ya gönderilmiş, o ise âsilerin cemiyetinde olduğundan hemcinslerine nasihat etmek yerine bir an önce ayaklanmaları için elebaşılarını teşvik ettikten sonra İstanbul'a dönünce devletin Mora ahalisinden emin olması lâzım geldiğini söyliyerek devlet adamlarını kandırdığından asker yollanmaktan vazgeçildi.»

«... Yeni sadrazam Recebin on beşinci günü Maltepe'ye varacağını bildirdi ise de o vakit kamerin akrep burcunda bulunduğu ifade edilmekle iki gün geri bırakıp...»

«... Sadrazam Patrik Grigoryos'u Babıâli'ye getirerek:

«— Senin bu fesaddan daha önce haberin yok mu idi ki bildirmedin, diye sorması üzerine Patrik:

«— Devletli Efendim, bendeniz doksanı aşmış bir şuursuz ihtiyarım. Eğer bilseler on ikiler bilir diye cevap vermiş ise de millet meselesinden patriğin haberi olmamasını akıl alamıyacağından sadrazam:

«— Bunu şimdilik Kadıköy'e götürünüz, diye dışarı çıkartıp

hemen Fener'e gönderilerek ve yaftası göğsüne takılarak Patrikhanenin orta kapısına asılmıştır.

«Patriğin ölüsü üç gün asılı durduktan sonra denize atılması padişah tarafından Yahudi milletine emir buyrularak onlar dahi deniz yüzüne gelip Rumlar ah almasınlar diye karnını yarıp ve taş bağlayıp denize öyle attılar.

«O devirde böyle siyasî kaidelere aykırı işler hep Hâlet efendinin telkini eseridir. Bunda sadrazam mâzur idi. Çünkü İstanbul'a yeni gelmiş, patrik kimdir, onu idam etmekten ne çıkar, bilmez bir zat idi.

«Patrik asıldığı gün hıristiyan itikadınca Yahudilerin Peygamberi İsa'ya aynı muameleyi yaptıkları güne rastladıktan başka leşini Yahudilere sürtdürmek Rumları büyük heyecana düşürüp bir kat daha isyanlarına sebep olmuştur. Patriğin Rumlar ve devletler arasında itibarı büyük olup bir sözü Avrupa'da iki olmazmış. Eğer hakkında bu muamele yapılmasaydı gönlü alınarak Rum fitne ateşi söndürülebilirdi.»

Cevdet Paşa bir patriğe hakaret edilmenin ne kadar kötü olduğu üzerine bir hayli yazdıktan sonra der ki: «İhtilâl ateşi sönmek üzere iken patriğin asılması bütün Ortodoks hıristiyanlara pek çok dokunarak Rumlar artık ne olursa olsun bir fedayilik yolunu tutmuşlar ve her taraftan pek fedakârca tedariklere başlamışlardır. İşte bu hâl, sonunda Yunan devletinin meydana çıkması ile neticelenmiştir.

«... Recebin üçüncü günü Şeyhülislâm konağında meclis kuruldu. Etraftan gelen haberler ortaya kondu. Ne yapmalı, diye soruldu. Ne fikir söylenebilir? Para yok. Nizamlı asker yok. İnsan kalabalığı çok. Ama din uğruna seğirten yok. Herkes kendi menfaati için çalışıyor. Zorla toplananlar en küçük bahane ile dağılıyorlar. Bunun üzerine bazıları ancak askerin hırsı tahrik edilerek iş görülebileceğini ileri sürüp gerçi bu memleketi harap etmek demek ise de başka çare olmadığında karar kılındı. Gerek Mora'da, gerek başka yerlerde itaatten çıkan hıristiyanların öldürülmesi, köle olarak alınması malları ganimet sayılması yolunda Recebin yirmi dördüncü günü memleketin her tarafına fermanlar gitti. Viyana kongresinde İngilizler zencilerin köleliğini menettirmek için bu kadar çalıştıkları sırada Rumların köle edilmeleri devletin lehinde olan Avrupalılardan bir çoğunun fikirlerini bozmakta idi.»

«... Söz ayağa düştü. Nâdan oğlanlar küçük büyük mektep çocuklarını başlarına toplıyarak İstanbul'un hıristiyan mahallelerine hücum edip bazılarını yaralamak, Eğrikapı kilisesini yağma etmek, Ermeni mahallesini de basıp insan yaralamak ve öldürmek gibi vak'alar payitahtta emniyetten eser bırakmadı. Bu günlerde sokaklarda pek düşkün bazı Yahudilerden başka reâya görünmez oldu.»

«Rumların ittifakına karşı cümle İslâm halkın dahi ittifak etmesi farz olduğundan başta sadrazam olmak üzere şeyhülislâm, kazaskerler, müderrisler, devlet adamları, Babıâli hizmetinde olanlar resmî esvaplarını çıkarıp yalnız biniş ve çatal sarık ve bellerinde hançerden başka birer çift piştov ve «en'am» kesesi ve pala yahut kılıç takınıp hemen muharebeye gidilecekmiş gibi hazırlanmak için emirler verildi. Bu hâlden herkese dehşet gelip böylece müneccim'lerin: «burc-u mukaren-i evsat olan sünbüle'de vâki küsufun hengâm-ı muazzam-ı tesiri ve bu sene rabi-i sal-i mukarene-i müsterika olan haml'de ihtirak-ı müşteri ahkâmından eşcar ve esmar nam kitabın şecere-i salisesi şube-i hamisesinin semere-i rabiasında mezkûr ve tenbihat nam kitabın ahkâm-ı ihtirakatında mestur olan tağyir-i ahval ve adet ve vuku-i gavail ve dehşet ahkâmı» yerini buldu.»

Astrolog bu, Osmanlı astroloğu! Amerikan astronotundan farkı iki harfcikten ibaret!

On dokuzuncu asır hâlimizi görüyorsunuz. Biz bugünkü Nurcular mıyız, sanıyorsunuz?

Başımıza ne geldi ise batı medeniyetini eğitim ve kültürünü benimsememek, geçenlerde Bursa'da:

— Bütün liseler İmam - Hatip Okullarına çevrilmelidir.

Diyen milletvekilinin dinde gericiliği ile, kolejlere ve yabancı dille öğretim yapan üniversitelere hücum eden milliyette gericiler yüzünden gelmiştir.

Hâlet Efendi devrinden beri çok mu değiştik sanki? Hâlet Efendi nice demokrasi politikacılarının «piri ve üstadı» O, lûtufların kaynağı olan padişahı aldatır, karanlıkta bırakırdı. Politikacılar ödenekler kaynağı olan halk efendimizi kafese koymakta!

İnsan 6/7 Eylûlleri, Varlık Vergisi günlerini, dinde ve milliyette gerici dergi ve gazetelerin yayınlarını hatırladıkca, on sekizinci ve on dokuzuncu asır hikâyelerini okurken:

— Dün mü, bugün mü? demekten kendini nasıl alabilir? Hiç, hiç kimsenin suçu yok. Çökmek, dağılmak, batmak, hep hep kendi suçumuz! Kendi marifetimiz!

Cevdet Paşa on dokuzuncu asrın en büyük Osmanlı aydınıdır. İslâm Ansiklopedisinde kendisine dokuz sayfa ayrılmıştır. Medreseden yetişme idi. Fakat artık medreselerde okutulmıyan müsbet ilimlerle Farisi ve Fransızca dillerini devrin bilginlerinden kendisi öğrenmiştir. On iki ciltlik tarihi her kütüphanede bulunmak gereken bir büyük eserdir.

Cevdet Paşa ilim adamı yetiştiren eski medresenin gittikçe bozulup «cehalet» ve «taassup» ocakları hâline gelmesini Osmanlı devletinin çöküşünde başlıca sebep olarak gösterir ve bunu tarihinde uzun boylu anlatıp durur.

Büyük din bilginidir. Hele devrimizde hiç kimse din konusunda onun yanına yaklaşamaz.

«İnkılâp» Müzesindeki el yazıları arasında gerçek müslümanlığı bilmiyenlere ders veren iki yazısı vardır. Biri müslümanlığı seçen bir Alman bilginine yazdığı mektup. İkincisi de Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi ile bir konuşma.

Bu iki yazı bütün okullarda, hele din okullarında öğrencilere âdeta ezberletilmek, köylere kadar yayılmak, camilerin vaaz kürsülerinden halka anlatılmak lâzımdır. «Gerçek müslümanlık nedir?» adı altında bastırılıp dağıtılması, hele gerçek müslümanlığın Diyanet İşleri kadrolarında dahi bilinmez olduğu bu devirde, en hayırlı iş olur.

*
**

Önce müslüman olmak istiyen Alman bilginine yazdığını alıyorum:

«Birçok dinleri inceledikten sonra, İslâmiyetin hak dini olduğuna inandığınızı beyan ediyor ve bu dine kabul olunmanız için müsaade istiyorsunuz. Ulu Tanrının hidayetini kazandığınızdan dolayı sizi tebrik ederim. Bu geçici dünyada sizin gibi ilim sahibi bir yoldaş kazanmış olduğuma teşekkür eylerim. Şurasını ihtara mecburum ki, İslâmiyette Papazlık ve Ruhbaniyet merasimi olmadığından sizin İslâmiyete girmeniz kabulümüze bağlı değildir.

«Bizim borcumuz halka nasihat ile bilmedikleri şeyi öğret-

mektir. Yoksa, onlar, doğum, nikâh, ibadet ve ölümlerinde bir imama yahut bir hocaya muhtaç değildirler. Memleketimizde seyahat eden Avrupalıların çoğu, bizdeki sarıklıları papazlarla karıştırmaktadırlar. Bu fâhiş bir hatâdır. İslâmiyette Rab ile kulun arasına kimse giremez. Bizim ilmine değer vererek mevki sahibi kıldığımız kimseler bilgin olan kimselerdir. İlmin şerefini isbata hacet yoktur. En hakikî mürşit ilimdir. Ehl-i İslâm Çin'de de olsa ilmi öğrenmeğe memurdur. Bunların vazifesi ilmi öğretmektir. Yoksa İslâmlar, ibadetlerinde Allah ile olan alâkalarında daima başbaşa kalırlar. Kimse Tanrısı ile kulun arasına giremez. Girmek isteyenler kâfir sayılırlar. İşte ulema sınıfının İslâmiyette muhterem ve mümtaz sayılmalarının sebebi budur. Yoksa onlarda, papazlara verilen ruhanî sıfat aslâ mevcut değildir. Tekrar beyan etmek isterim ki, dindarlık, ancak Allah ile kulları arasında bir keyfiyettir. Sair din kardeşleri ancak görünüşe bakıp şahadet ederler. Bu hâle göre biz dahi dünya ve ahirette senin İslâm olduğuna şahadet etmek üzere ismini iftihar ile İslâm uleması arasına kaydettik. Fakat aşağıdaki malûmatı vermeğe kendimizi borçlu sayarız:

«1 — İslâm dininin temeli iki sözden ibarettir. Biri Cenab-ı Hakkın birliğini tasdik etmektir ki, Arabca «Lâilâheillâllah» kelâmiyle edâ olunur. Diğeri Peygamberimiz Efendimiz Muhammed Hazretlerinin Resulûllah olduğunu tasdik etmektir ki, Arabca «Muhammedün Resulûllah» kelâmiyle edâ olunur. Bizim hıristiyanlarla aramızdaki anlaşmazlık ancak bu iki sözdedir. Bu iki kelâmı kalben tasdik eden, yani Cenab-ı Hakkın birliğine ve Hazreti Muhammed'in peygamberliğine iman eyliyen kimse mü'mindir.

«Kalbindeki itikadm hilâfını söylemek insanlığa yakışmaz. İşte bunun içindir ki, bir adama, müslüman olmak için cebretmek bizce memnudur. Zira nasihat ve dine dâvet insanın halâs ve saadetine hizmettir. Cebir ise, küfürdür. Bizim borcumuz ancak nasihat ve telkindir. Hidayet Allah'ın işidir.

«Meşhur Yavuz Sultan Selim, her istediğini icraya muktedir bir padişah olduğu halde hıristiyanların Rumeli'de çok kalabalık olduğunu göz önünde tutarak bunları zorla müslüman etmek tasavvurunda bulunmuş ise de o vakit Şeyhülislâm bulunan ve Zenbilli Ali Efendi diye maruf olan Ali Cemal Efendi:

«— Mademki onlar bizim tebaamızdır. Dinimizin gereğince, can ve ırz ve mallarını kendi can ve ırz ve malımız gibi mu-

hafazaya borçluyuz. Bu yolda onlara cebretmek İslâmiyete yakışmaz, diye padişaha itiraz etmiş ve Yavuz Sultan Selim'i fikrinden vazgeçirmiştir.

«2 — Şurasını da ihtara mecburum ki, müslüman olan kimseye Allah'ın yüklediği borçlar vardır. Bunları kitaplardan tetkik edersiniz. Fakat bu borcu icra etmemekle İslâm dininden çıkmış olmazsınız, günahkâr olursunuz.

«Eğer bu günahları yaparsanız affınız, Cenab-ı Hakkın lûtfuna yahut hayırlı bir iş yaparak Allah'ın sevgisine erişmenize bağlıdır. İnsanlara hayırlı olmak üzere hareketlerinizi nizamlarsanız, cümle günahlarınızı affettirebilir ve Allah'ın azabından kurtulabilirsiniz. Mâbud ile kul arasına girilmez. Bir müslüman ettiği günahlardan dolayı tövbe ederek affını niyaz eylerse Cenab-ı Hak onu affeder. Fakat kul hakkından son derece sakınmak lâzımdır. Zira kul hakkını dünyada alamazsa, mahşerde ister. Kimsenin kalbini kırmaktan sakınmalıdır. Aziz ve müntekim olan Allah, kalbi kırık olanlara yardım eder. Ve çok defa zalimin cezasını Ahrete bırakmayıp dünyada icra eyler. Kazara bir adamın kalbini kırmış olursan derhal ondan helâllık dilemelisin ki, Allah'ın intikamına hedef olmayasın. İnsanlara gadr ve hiyanet, İslâmın şiarına hiç yakışmaz bir keyfiyettir. Değil yalnız insanlar hakkında, hayvanlar hakkında bile şefkatli olmalısın. İnsanın hayvanattan azim menafii vardır. Onlar hakkında olan muamelede hukuk dairesinin dışına çıkmamalıdır.

«İslâm için dikkat edilecek şey güzel ahlâklı olmaktır. Şuna dikkat etmektir ki, güzel huy iki kötü şey arasındadır. Meselâ alçak gönüllülük bir güzel huydur ki, bir tarafı kibir diğer tarafı zillettir. İnsan ne kadar güzel huylu olursa o kadar Ulu Tanrısına yaklaşmış ve saadete erişmiş olur.»

⁂

Bu da Fransa Büyükelçisi ile konuşması:

«Fransa'nın İstanbul Büyükelçisiyle konuşuyorduk. Dinî meselelere daldık. Bu sırada bana dedi ki:

— Napolyon Bonapart dermiş ki: «— Eğer dindar olsaydım, Müslüman olurdum. Zira Müslümanlıkta kul ile Allah arasına giren bir rahipler sınıfı yoktur.» Fakat Napolyon yanılmış. Bir müddetten beri İstanbul'da bulunmaktayım. Bizdeki rahiplere karşılık sizde de ulema sınıfı var, Napolyon buralara gelmediği için hakikati öğrenememiş.

«Fransa Elçisine şu cevabı verdim:

«— Napolyon bu meseleyi pek güzel söylemiş. Evet, doğrudur. İslâmiyette rahiplik sınıfı yoktur. Gördüğünüz sarıklıların ruhbaniyetle bir alâkaları yoktur. Rahiplerin yaptıkları muameleye hiçbir Müslüman tahammül edemez. Bir Hıristiyan çocuğu anasından doğar. Vaftiz olmak, yâni Hıristiyan defterine kaydolunarak gerçekten dünyaya gelmiş addolunmak için papaza muhtaç olur. Allah'a ibadet edebilmek ve ara sıra günahlarını affettirmek için dahi papazın aracılığına muhtaç olur. Evlenmesi papazın nikâhı icra etmesine bağlıdır. Ölülerinin ruhuna bir hediye göndermek için papazın duasına muhtaç olur. Kendisi ölürse, toprağa girmesi dahi papazın vücuduna bağlıdır. Eğer gelmesi gecikirse, cenaze meydanda kalır. Allah ile kul arasına giren papazların bu mevkileri dolayısiyle o biçarelere etmedikleri zulüm yoktur. Hususiyle son nefesine yaklaşmış bulunan Hıristiyanların mal ve mülkünü kiliselere vakf ve vasiyet ettirerek mirasçıları mahrum etmektedirler.

«İslâmda ise papazlık, imamlık yoktur. Her kul Allah'ı ile başbaşadır. Kendisi ile Allah'ın arasına giren kâfirdir. Buna cesaret ederek İslâmlığa ruhbaniyeti sokacakların bu hareketleri küfür addolunur.

«Bir İslâm çocuğu doğar. Babası kulağına bir ezan okur ve adını kor. İmam efendiye muhtaç olmaz. Çocuk büyür. Okur, ilmihâlini öğrenir, kendi kendine Allahına ibadet eder. İlim için öğretmene muhtaç olur, ama ibadet için imama, hocaya muhtaç olmaz. Cemaat ile namaz kılacak olduklarında, içlerinden birisi imam olur. Her ne kadar imamlık hizmetini edâ için bir camiye bir imam tâyin olunmak âdet olmuş ise de bu âdet, dinî bir mecburiyetten doğmaz. İmam efendi bulunmazsa da, cemaatten birisi imam olur, namaz kılınır. İslâmiyette günahları ancak Allah affeder. Bir günahın affedilmesi için istenen şey kalb temizliğidir ve kalb temizliğiyle Allaha yalvarmaktır. Ulu Tanrı ile kul arasına başkası giremez. Bir erkek ile bir kadın evlenmek isterlerse kendileri yahut vekilleri ile nikâh akdolunabilir. Fakat iki şahit huzurunda olmak lâzımdır. Bunun için imama, hocaya muhtaç olmazlar. Her ne kadar nikâh toplantılarında mahalle imamlarının bulunması âdet olmuşsa da bunların vazifesi, nikâh memurluğudur. Yâni tarafların isimlerini yazmak ve nikâh muamelesini kaydettirmektir. Bu cemiyette bir imam çağrılarak dua ettirmek olabilir. Ama imam bulunmasa da nikâh gene akdolunur.

«İslâm'dan biri, ölülerinin ruhlarına hediye göndermek isterse, Kur'an okur, yahut fakirlere sadaka verir ve sevabını onların ruhlarına kazandırır. Bu sevabı onlara göndermek için imama ve hocaya muhtaç olmaz. Biri öldüğünde onu yıkamak ve cenaze namazını kılıp defnetmek sair Müslümanlara farzdır. Yapmazlarsa günahkâr olurlar. Fakat cenazelerde imamlara bir miktar para vermek âdet olduğundan vazifeyi onlar edâ ediyorlar. İmam olmasa da diğer dindaşlar bu dinî vazifeyi ifâya mecburdurlar. Kısacası İmam ve müezzin gibi sarıklılar hep hizmetkârdırlar. Aslî vazifeleri yoktur. Olmasalar da dinî vazifeler ifâ olunur. Sair efrattan fazla ruhanî bir sıfatları yoktur.»

***

Mecliste ve partilerdeki gericiler Risale-i Nur denen küfürnameyi değil, bu müslüman bilgininin yazdıklarını okuyun. Din ve vicdan işlerine karışmanın ve bu yollarda manevî de olsa baskı yapmanın, devlet işlerine mukaddesatcılık karıştırmanın, hattâ bizim cahil kafamızla «mukaddesatçılık» saydıklarımızın «küfür» demek olduğunu anlayın. Camilerde vaazetmek hakkının ancak üniversite hocalarına bırakılmak veya onların yazdıklarını halka okumak olduğunu kavrayın. Hattâ «din adamı» sözü kullanmakla bir din suçu işlemiş olup olmadığınızı kendi kendinize sorun.

Çünkü Anayasa dışı öğretim yapan sübyan kursları ile lise öğretimi disiplini içine alınmıyan din okulları, Türkiye'yi en koyu bir cehalet ve taassub havası içine almaktadır ve en başta müslümanlığı müslümanlık olmaktan çıkarmaktadır.

Geçen haftaki konuşmada bir vaiz efendinin Diyanet İşleri Başkanı için yazdıklarını okumuşsunuzdur. Şimdiki başkanı İnönü'nün İstanbul Müftüsü iken:

— Halifelik gitti, ahlâk gitti,

diye ah-ü-vah etmiş. Bu sözü 14 asırlık halifeler devri tarihini okumamış olmasındandır. Pek uzaklara gitmiyelim pek de yakınlarda değil de henüz batı ve doğu medeniyetçiliği kavgası olmadığı 17'nci asır İstanbul'unda ve tam şer-i şerif devrinde biraz dolaşalım.

Hanya elli dört günden beri kuşatma altında. Yusuf Paşa yılmaz bir savaş adamı. Kaleyi savunanlar da inatçı mı inatçı.

Her hücumda pek çok şehit bırakıyoruz, fakat sonuç alamıyoruz. Padişah ve halife de durmadan Hanya zaferinin müjdesini bekler. Sonunda savunucular anlamışlar ki, Yusuf Paşayı vaz geçirmek imkânsız. «— Canımıza çoluk çocuğumuza dokunmayın, malımızı alıp gidelim, kaleyi size bırakalım diye eman dilemişler. Böylece Yusuf Paşa hiç kimsenin başaramadığı zaferi elde etmiştir ve fetih müjdesini İstanbul'a yollamıştır.

Yusuf Paşa çok namuslu bir vezirdi. Eman diyenlere verdiği sözü de tuttuğundan ganimet diye bir şey almamıştır. Halifeye hediye olarak birkaç cariye ve iki somaki renkli sütün getirir. Kimi zaferi kıskanmıştır. Yusuf Paşa'nın ikbalinden ürkmüştür, kimi ondan hediyeler beklemekte idi, alamamıştır, şimdi tarihciyi dinliyelim: «Vezir Yusuf Paşa hakkında halifeye dedi ki, bu kadar masraf ettik, ne diledi ise verdik, bir kuru kaleyi sulh yolu ile alıp içindeki bunca kâfiri bu kadar kere yüz bin altın ile ve cevahir ile sağ ve salim gemilere koyup yollamak akıl kârı mıdır? Meğer ki, kendisi gizlice onlardan büyük paralar almış ola! Yoksa bunca ganimet elden çıkarmak reva mıdır? Haznenizden bu kadar kese harcanıp neticesinde de boş bir kale almak ki, her yıl muhafızlarına bu kadar bin kuruş da İstanbul'dan yollamak lâzım. Fethettin, diye padişahıma iki mermer direk getirmek iş midir? Zannım budur ki, kâfiristana yolladığı kâfirlerden çok mal ve cevahir almış ola. Sormakta tazyik buyurulursa meydana çıkar.» diye söyledi. Bu sözler halifenin içini bulandırıp fetih malı isterim diye hiddet gösterdi. Bostancıbaşı'ya «— Al şunu!» diye hepsini ferman etti. Ama Valide Sultan kurtarmaya çalıştı. «— Padişahım Hanya gibi bir kale fethi hizmetinde bulunan kulunuzu mal için hapse atmak sizin şanınıza yaraşmaz, öteki vezir ve asker kullarınızı gücendirdikten başka din düşmanlarını sevindirir,» diye affettirdi. Ama vezirin söylediği sözler de hatırından gitmemişti. Yusuf Paşa ise namuslu dinli olmakla ne kimseden haksız yere mal alırdı, ne de başkasına korkarak veya başka türlü mal verirdi. Yusuf Paşa'dan çok hediye uman halife yakınları, doğruluk ve dürüstlükle padişahın lûtfuna güvenen Yusuf Paşadan bir şey koparamadıklarından aleyhine döndüler. «— Din düşmanlarını Hanya'dan cümle malları ile diri bırakıp padişahımıza iki taş direk getirdi. Zahir bu iki taş direk harbe harcanan bu kadar bin kese kıymetinde cevahir olsa gerek», «— Diye padişahı çevirdiler. Halife Yusuf Paşa'yı saraya çağırıp: «— İçelinden olan beylerbeyleri ile hemen git, Girid'i bütün al,» buyurdular. Yusuf Paşa yer öpüp: «— Padişahım reâyaya kereste saldık, gemiler yapılmak üzere-

dir, vaktimiz erbain'dir, mevsim deniz seferi mevsimi değildir, şimdi gidilemez,» dedikte padişah gazaba gelip:

«— Sen kendini bir hizmet mi ettim sanırsın? Bunca haznemi harcayıp sonunda bir alay melunu katletmeyip malları ile diyarlarına gönderdin,» diye çıkıştıkta Yusuf Paşa:

«— Gerçi masraf ettik ama kelime-tüllah-ı ila edip düşmanı sizin kılıcınızla zillete düşürdüm ve bir büyük kaleyi memleketinize ilâve ettim. Eman istiyen kâfirleri öldürmek ve mallarını almak iş değildi ama verilen sözü tutmamaktan sakındım. Ben elimden geldiği kadar uğrunuzda hizmet ettim. Başka bir kulunuz da benim kadar hizmet etsin!»

Dedikte padişahın öfkesi artıp:

— «Sana var git, dedim. Durma git. Yoksa seni katlederim. buyurduklarında kalbi kırılan vezir:

— Şimdi vakti değildir, gidilmez,

dedikte Bostancıbaşı Hasan ağa'ya:

— Kaldır şunu! dediler.

Yusuf Paşa dahi arslanca:

— Hemen öldür, ne duruyorsun? diye Bostancıbaşı ile çekilip gitti.

Hemen katlini ferman ettikte vezir Salih Paşa ayağına kapanıp rica etti. Vezir ve defterdar kasır dışında ağlaşıp hiç biri kurtaramadılar.

Halife Yusuf Paşa'yı boğdurduktan sonra pişman olup ölüsünü huzuruna getirterek:

«— Ne güzel kırmızı elma gibi yanakları varmış. Yazık oldu ki, kıydım, dediği rivayet olunmuştur.»

İşte niceleri arasında ahlâk timsali bir halife!

⁂

Bir de halife vezirin hikâyesi. Tabiî bin tanesinden biri. «Bu sırada Halep ayanından Salkım Mehmet ağa öldü. Yirmi beş bin kuruşa yakın şeriat hissesi ayrıldıkta, vali:

— Kazaskere bin kuruş yetmezmi? diye üstünü kendisi yutup Salkım'ın mirasına dahi ortak ve varis olup kendisine yarayan samur, hayvan eğer takımı, kılıçlar gibi bir çok eşyayı, müzayededede bin kuruşluk malı ikiyüz kuruşa bir ağasının üstüne defter ettirerek bu suretle elli altmış keselik şey aldıktan son-

ra sözde bu almış görünen ağa mahkemeye gidip yetimlerin varisini getirip, eşyaların pahasını tam aldık, diye zorla söyleterek hüccet aldı. Vali paşa o yetimlerin böylece pek çok eşyasını yuttuktan sonra bununla kanaat etmedi. Salkım Mehmet ile muamele yapan tüccarı defter ettirerek, vasi ve mirascılara:

— Onlardan alacaklı çıkın. Size çok şey alırım dedi. Onlar da gerçek sanıp tüccarlardan dâvacı oldular. Vali Paşa tüccarı ve zenginleri getirtti. Hepsini tehdit ile tam hakladıktan sonra, köyler ve meralar sahibi zenginleri ve işleri yolunda hıristiyanları getirtti. Salkım Mehmet adına, Salkım'ın malını yiyerek yetimlerine zulmedersiniz ha, bire tamahkârlar hakkınızdan gelmek gerektir, diye hapse atıp haraçlarını alırdı. Her ne derse, öyledir, söz sizindir, derlerdi. Hâl böyle iken paşa hazretleri harice karşı dindarlık dâvası güdüp ipek esvap giymez altın yüzük ve kuşak ve saat takınmaz, tütün içeni yanına sokmaz, kahve yerine sıcak süt içerdi. Daima beyaz şal ve bezler giyer, şeyhlik tavrı gösterirdi. Meclislerinde tarih hikâyeleri okutup dinler, hüzünle ağlar, kıyamette halimiz nice olur diye «musanna, giryeler ederdi.»

Bu da halifeler devrinin vezir ahlâklarından bir örnek. Kestim sanmayın. Vakanivisin gelişigüzel yapraklarını çeviriyorum.

Bakınız fal gibi açtığım sayfada Şeyhülislâm ve hocalar için ne çıktı: «Ramazanın sekizinci günü İstanbul'dan azlolunmuş Esat efendi Şeyhülislâma gidip:

— Bire Allah'tan korkmaz, bire rüşvetci zalim, Anadolu benim hakkım iken niçin başkasına verdin? diye çıkıştığında, molla öfkelenip:

— Bire cahil edepsiz, hayasız, sen ne zaman adam oldun ki böyle küstahlığa cüret edersin? Bana dil uzatma senin ne haddindir? Sen Sünbül Ali'nin kahve oğlanı değil mi idin? Bu rütbelere hep rüşvet himaye ile gelmedin mi? Sen kendini adam mı sanırsın? dedikte Esat efendi de sövüp saydıkta:

— Bire kaldırın şunu. Tez falaka değnek getirin!

diye hizmetçilere haykırıp hizmetçiler Esat efendinin koluna yapışıp:

— Kalk bey efendi...

diye çektiler. Esat efendi silkinip inat etmekli molla hazretleri kalkıp yakasına yapışıp yumrukla başına ve gözüne gi-

rişir başından sarığı yuvarlanıp falaka hazır bulunmamakla bir hayli yumrukladılar. Molla dahi Esat efendinin yarı yaka yarı sakalından tutup:

— Bire habis... bire oğlan... diyerek silkinip başını ve çenesine bir miktar yumruk daha vurdu.»

Tabiî ertesi günü bir «ulema» bu muameleyi görünce şehrin bütün sarıklı halkı birbirine girdi. Dağılın, diye gelenlere Bolu'lu Mustafa efendi:

— Ne poh yer bu mel'un... Bire hınzır biz huruç mu ettik? Bir fesat bir fitnedir, gider.

İşte ne Üniversite, ne Lise, ne Nizam-ı Cedit, ne medenî kanun, dünkü ve bugünkü düzenden eser olmadığı yüzde yüz Hilâfet-i İslâmiyye ve Şer-i Şerif devrinin iç yüzünden bir parça... Bir de 17 nci asır batı dünyasını düşünün...

Bu haberi «Tsinan berberi» adlı bir operat konusu da sanabilirdik: Yeni Çin Ajansına göre Li-Teh-hsun isminde bir berber, yooo eğer ben gerçek komünistsem eski sistem tıraşı bırakmayalım, Mao'nun düşünüşüne uygun olanı bulmalıyım, kaygısına düşer. Önce, der, Nice'den Nite'ye geçmeliyim. Tıraş süresini kısaltmak isterse de bu nitecilikle uyuşmaz. Li Teh - hsun ideoloji bakımından zayıf olduğunu içini çekerek anlayıp işin diyalektik sentezini aramıya koyulur. Boş vakitlerinde Mao'nun Çin toplumunda sınıfların analizini yapan eserini incelemiye kendini verir. Ve birden şafak söker. Tekniğini on yedi dakikada mükemmel bir tıraş başarma yolunda ileri götürür. Bir gün bir filmi kaçırmamak için vakit dar olduğunu söyleyen bir müşteriye yarı - tıraş metodunu uygulıyarak saçı iki taksitte keser. Çocukların berber iskemlesine oturunca ağladıklarını bildiği için, Mao'nun diyalektik düşünüşünden ilhamlanarak, onları önce dükkânı dolaştırmak, kendilerine resimli kitap ve oyuncukları göstermek ve bir hikâyeye başlamak ama onu çocuk oturup tıraş süresince tamamlamak ve Yeni Çin Ajansının söylediği üzere, hepsi bunların Mao düşünüşüne kendini vermekte.

Kızıl Çinliler düşünüp taşınıp kendilerine iki ayaklı bir Allah yaratmayı daha elverişli bulmuşlardır. Her sözü âyet her istediği farz. Bize ne, der, geçeriz.

Kültür devrimi denen son kaynaşma bu çeşit haberlerle herkesi eğlendirdiği kadar pek de kötü değildi. Fakat kızıl muhafız

denen yirmi yaşından ufak Çin yumurcakları işi tadında bırakmamışlar,

— Sizin gibi kapitalistler, toprağımızın altında ne işiniz var, diye yabancılar mezarlığının altını üstüne getirmişler, kemik tozlarını havaya dökmüşler.

— Siz bizi eski Çin'e imrendirirsiniz ha...

diye müzeleri basıp eski eserleri yok etmişler,

— Nedir duvarındaki bu tablo? Yer misin onu?.. Niçin masanın üstündeki bu çiçek çanağı? İçer misin onu? diye, evleri basarak adamcağızın veya kadıncağızın dondan gömlekten, entari ve pantolondan başka ne giyeceği çorba kâsesi ile ekmek kutusundan gayri ne eşyası varsa, bizim komünist deyimi ile, tüm sokağa! Saç örgüsümü, makas! Tırnak veya dudak boyası mıdır, çöp tenekesi!

Çünkü efendim, komünist olmak asırlarca sürecek bir büyük iş olduğundan, ihtilâl hiç durmamalı, hani nasır her katılaştıkça nasıl kesilirse, toplumun geri tepen alışkanlıkları da, sık sık ihtilâl neşterinden geçirilmeli imiş. Tâki eskisi artık hiç tepmiyen yeni bir iki ayaklı Tanrının yarattığı bin bir kusurlu insanın yerine geçe!

Binlerce, on binlerce, yüz binlerce eli baltalı, beli hançerli yumurcak... Hani insanın şu Diyanet İşleri kadrosundaki azgın Nurcu takımının Türkiye'yi ele geçirmiş olduğu kaygısı ile ürperip de Orduya:

— Hazırol! Kumandası vereceği geliyor.

31 Martta hemen hemen Kızıl Çin yobazları gibi yapmışlardı. Mercan idadisi kapısında benim kravatımı koparmışlar, resimli kitaplarımı yırtmışlardı.

Gerilerde yobazlık bir! Ha Çin'de kızılı, ha Türkiye'de karası! Bir kükreyip sokakları kapladılar mı, görenlerin, «— Civilisation'u bırakın, acaba bunlar Hominisation çağının neresindedirler,» diye soracağı tutsa yeri vardır.

Bir toplumun dörtte üçü geri oldu mu, sözü baştan ayağa düşüren ideoloji de, din de barbarlığa döner.

Kimmiş o Diyanet İşlerinin salyası köpüklü küfür bildirisini yazan? «Durum» da parçalarını okudum da Kızıl muhafızların Pekin'deki dil ve kalem saldırışlarını hatırladım. 31 Martta bile böylesini görmemiştik. Bu kızıl yobazlar hapiste değil iseler nerededirler acaba?

Evet, Yargıtay Başkanı Kızıl Nurculuk tehlikesini de düşünüp 141 ve 142 inci maddelerin neden işlemediği üzerinde durmalı idi. Ama onun Nurculuk üzerine sözlerini tenkid etmek? Ne demektir bu? Kızıl muhafız belâsını bir de yeşil muhafız belâsı ile «dübâlâ» mı edeceğiz?

⁂

Sosyalizmden komünizme geçiş krizleri atlatılınca, marksistlere göre, tarlada ve fabrikada çalışmak bir, fikir ve kol çalışmacılığı bir, fert ve toplum çıkarcılığı bir olacak ya, o vakte kadar Rusya'nın ara tâvizlerini «revizyonistlik» suçu sayan Mao, ben bu hep birliği kurayım da, görürsünüz, der. Profesörü gönderir ırgatın yanına generali indirir erliğe, kravat mı, onda yoksa sende de yok, tereyağı mı o yemiyorsa sen de yeme, Ona da bez çakışır, sana da ve böylece Marksistin bir türlü gerçekleştiremediği varlık eşitlik yerine yoksullukta eşitlik ülküsüne kendi halkını kavuşturur. Bizim yobazın bir lokma bir hırkacılığı gibi! Nefs-i nefisine gelince o bu toprakta diktatör değil de gökte Tanrı. Bir mizahçının Kruçef için dediği, «herkes eşit ama, o en eşit!» ki burada eşit «lâşerik» demektir.

Bugünlerde üç büyük yazarı defterden silivermişler. Ve yazarlıktan azledildikleri bildirisini de Yazarlar Derneği'nin kapısına asıp, ayrıca artık yazar, ressam, musikici, heykeltraş ve başka artistlere telif ücreti yerine ayda 15 Yuan, yani otuz Türk lirası ödenmesine karar vermişler. Darısı bizim viskici, Amerikan arabalı kızılların başına!

⁂

Bizde komünist propagandasının tuhaf bir parolası vardır: «— Efendim Rusya'nın, Yugoslavya'nın kalkındığını inkâr edebilir misiniz?» derler. Rusya komünist olmadan önce kültürü ile endüstrisi ile, musikisi, ilmi üniversiteler ile bir büyük batı devleti idi. Batının da birbirleri ile kıyaslanınca ileri ve gerileri vardır. Rusya bazı bakımlardan bir batı gerisi idi. Ama bir doğu gerisi değildi. Yugoslavya ise ne bizim 1912 Balkan Savaşında kaybettiğimiz toprakların, ne de 1878'de elimizden gidenlerin Sırbistan'ı değildir. Tito bir Hırvat. Hırvatistan ise çoktan Macaristan'la beraber batı medeniyeti toplumları arasında yerini almıştı. Slovenya'nın Avusturya'dan farkı yoktu. Kalkınmak ve kalkındırmak bakımından liberal veya karma - ekonomi sistemi ile diktacı doğu sosyalizmi sistemleri arasındaki kıyaslamayı,

aynı kan ve kültürden doğu ve batı Almanya, Kızıl Çin ve Formoza arasında yapmalıdır. Bize gelince, işte aramızdan daha yeni ayrılanlar: Irak, Suriye!. Bu ikisi ile de Lübnan kıyaslanabilir.

Biz diktacı sosyalizmle Rusya ve Yugoslavya'ya değil, kızıl muhafızlar Çin'ine, yahut, şarap bağlarını, müslüman olduğu için, hububat tarlasına «ihtida» ettirmeğe kalkışan Bin Bella ve Bumediyen Cezayir'ine döneriz.

***

Pek objektif bir inceleme eseri. «L'URSS sans idole - tapacaksız Rusya.» Eğer çarlık Rusyası 1918 zaferine erişip te batı dünyası içinde evrimini tamamlasaydı bugün ne olurdu, bilmem. Ama biz Türkleri bile buğdayı ile besliyen o Rusya'nın bugünkü tarım durumuna bakınız: Kıyaslama aynı yılda aynı iklim şartları altındaki Rusya ve komşu toprakları arasında yapılmıştır: Rusya'nın Baltık Cumhuriyetleri ve Finlândiya ile İsveç arasında! Baltık Cumhuriyetlerinde tarım toprakları 8 küsur milyon hektar. İsveç ve Finlândiya'da 7 küsur milyon. Hektar başına ortalama verim birincilerde 8,6 kental. İkincilerde 22,1 patates birincilerde 77, ikincilerde 140. Hububat toplamı 1,50 milyon tona karşı 6 milyon ton. Her yüz hektarda 1.600.000 ineğe karşı 2.460.000. Ortalama süt sağışı 2.330 kiloya karşı 3.095. Et 482.000 kiloya karşı 553.000. Süt 4.000.000'a karşı 7.600.000.

Rusya Finlândiya'dan daha mı geri diyeceğiz? Finlândiya çarlığın bir vilâyeti idi.

Fark sistem farkı. Karl Marks'ın bir teorisi kökten iflâs etmiştir. Maddî veya manevî karşılığı verilmeksizin insanın yapıcı ve yaratıcı enerjisi işletilemez. Çin yayalık eşitliği yaparken, Rusya çalışanların hırsını uyandırmak için özel otomobil yapımını arttırmaktadır.

Bir de şu hikâyeyi dinleyin: «Bir batılı Moskova'nın bir lokantasında yediği yemek için üç veya dört Ruble (30 - 40 lira) ödediği vakit ve en kısa taksi yol ücreti altmış kopek (altı lira) olduğunu bildiği ve Kolhoz pazarlarındaki satış fiyatlarını gördüğü için, Rus milletinin iki yakasını bir araya nasıl getirebileceğini sormaktan kendini alamaz. Bereket ki, Ruslar bizden başka türlü beslenmiye alışkındırlar. Ama ne de olsa bir çok hâllerde Rus vatandaşının durumu dramatiktir. Kulaktan kulağa kanlı vak'alar olduğu duyulur. Hepsi de maddî güçlüklerden.

Elli altmış kilometre uzaktan, kendilerinde bol bol bulunması gereken şeyleri almak için, Moskova'ya gelenler görülür.»

Bizim için, 1914 Rusyası kadar ileri olsak, sol bu tehlike! Sağ ise kızıl muhafızlar Çin'i tehlikesi!

27 Mayıs Anayasasının maddesine mânasında birleşelim. Al sağı vur sola, diyebilelim. Solun sağa, sağın sola hak verdirici durumlarını Atatürk'ün akılcı ve batı medeniyetciliği yolundaki başarılarımızla silip süpürelim.

Önümdeki 31 sayfalık ince yazılı bir kitapcık. Adı «Koçi Bey Risalesi» Bir de küçük açıklama: «Ahmet Vefik Paşa tarafından Paris'te bastırılmıştır.» Göriceli Koçi Bey Sultan Dördüncü Murad'ın yakın adamı idi. Koskoca İmparatorluğun sarsılıp çökmeğe yüz tuttuğunu ilk sezmiş olanlardan. «— Niçin çöküyoruz? Nasıl kurtulabiliriz?» Bütün kaygısı da bu. İşte raporunu bu kaygı ile kaleme alarak padişahına sunmuştur. Dördüncü Murad 17 nci asrın dokuzuncu yılından kırkıncı yılına kadar tahdında kalmıştır. Bir defa bu tarihe mim koyun.

Bugünlerde Elmalı takımının tutumu ile politika edebiyatına geçen teokrasi nedir, bilirsiniz. Şeriat idaresi demektir. Asıl din inançları, ki Tanrının birliğidir. Yahudiye göre Musa'nın, hıristiyana göre İsa'nın, müslümanlara göre Muhammed'in hak peygamber olduğudur ve bir takım ibadet görevleridir, zaman ne kadar değişse bu temel inançlar değişmez. Bu kitaplar, hele Tevrat ile Kur'an, o devir toplumlarının dünya işlerini de düzenliyen birer anayasa idi. Şeriat işte bu «muamelât ve ukubat» hükümlerine göre hükûmet etmek demektir.

Hüküm din adamlarının elindedir. Hükümdar ya din adamlarının başıdır, yahut din adamları başının fetvalarına göre devlet ve millet işlerini yürütür. İslâm devletleri açıkça teokratikti. Batıda papalar egemenliği çağını tarihte okumuşsunuzdur. Aynı çağda Sorbon bir İlâhiyat Fakültesi ve on üç yıl süren öğretim sadece İncil ve yorumları üzerine idi. Papalar okul kapılarını eski Yunan devrinin müsbet ilimlerine kapamışlardı. İslâm dünyasında da din adamlarının adı «ulema» dır. Bunları da medrese yetiştirir.

Allah birdir: Bir Tanrı varlığına inananlar için bu gerçeği hiç bir şey değiştirmez. İncil'de kadına, sancılar içinde doğuracaksın, denmiştir. Pekiy ya sancısız doğurtucu bir ilâç bulunursa? Şeriatçıya göre önce bu ilâcı aramak küfürdür. Bu ilâcı aratıcı ilim üniversiteye sokulmaz. Bulucu kafa da satırdan geçer.

İlk defa sekizinci ve dokuzuncu asırda Bağdat'daki İslâm rasyonalistleri, bu böyle gitmez, «muamelât ve ukubat» hükümleri zaman geçtikçe değişmek zorundadır, dünya işlerini her toplum nakil'le, yani kitaba bakarak değil, akıl'a, yani arıyarak, düşünerek ve deneyerek çözer, demişlerdir. Ama eski Yunan felsefe ve ilmini de Arapçaya çevirmişlerdi. Akıl eğitimi almışlardı. Halife Me'mun Bizans'ın kuşatılmasını kaldırmak için İstanbul Kütüphanesindeki bir eski Yunanca metnin verilmesini şart koştu idi. İslâm medeniyeti dediğimiz altın çağ kör şeriatçılığın bırakıldığı bu devirde ve müsbet ilimler ışığı altında doğmuştur. O çağdaki Kurtuba Üniversitesi'nde İbnürrüşt'ten Aristo'nun yorumu üzerine ders gören hıristiyan gençleri Papalıkça afaroz edilmekte idi.

Gel zaman git zaman batı, müslümanların kılavuzluğu ile, rönesansa kavuştu ve Bağdat'ta islâm rasyonalistlerinin yaptıklarını yapan reformcular yetişti. Ne acıdır ki, islâmda nakil'ciler akıl'cıları çoktan yenmişler, medreselerden kuru şeriatçı yetiştirmeye başlamışlardı.

Batının doğu üzerine üstünlüğü tarihi bu kadar kısa.

*
**

Kanuni Sultan Süleyman medreselerinde, ilâhiyatçıların kontrolü altında olmakla beraber, bazı müsbet ilimler okutulmakta idi. Ulema sınıfı da iltimassız, kayırmasız, dirsek çürüte çürüte yetişmekte ve hiç olmazsa adaleti şimdi bile gıpta edeceğimiz gibi yürütmekte idiler. Kadılar birer dürüstlük sembolü idi. Yalancı şahit bir eşeğe ters bindirilip yüzü boyandıktan sonra halka tükürtülen, sonra cezaya çarpılan bir tiksindirici maskara idi. Bir ay süren yargılama zulüm demekti. Bunları yazan bir İspanyoldur ve eseri «Kanuni Devrinde İstanbul» adı altında dostumuz Fuad Carım tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

17'nci asırda batı şeriat medresesi müsbet ilimler üniversitesine doğru geliştiği sırada, biz müsbet ilim kalıntılarını da atarak medreseleri hem akıl eğitimi vermiyen şeriatçılık ocaklarına çevirdik, hem de eski ulema yetiştirici disiplin ve karakterini bozduk. İşte Göriceli Koçi Bey 17'nci asırda dördüncü Murad'a verdiği raporunun «Ulema-i selef ne sirette olup ve hâlen mevcut ulema-i asır ne hâlde olduğu» bölümünde İmpara-

torluğun çöküşü medresenin ve din adamı yetiştirmenin soysuzlaşması yüzünden olduğunu uzun uzadıya anlatmıştır. Büyük bilgin Cevdet Paşa da bu soysuzlaşmanın durmadan ağırlaştığını sayfalarca yaza yaza bitiremez. «Ulema» takımı o kadar bozulmuştur ki, Atatürk devrimleri şeriye mahkemelerini kaldırmazdan önce, kadılığın karşısındaki resmî yalancı şahit kahvelerini biz de görmüşüzdür. Nablüs bayındır bir Suriye kasabası idi. Emekli müftü ve kadıların rüşvetle yapılmış konaklarını bana da göstermişlerdi. Ama ev kapılarından içerisini koklıyarak içki içip içilmediğini kontrol etmek gibi ağır taassup havasına da bu rüşvetçi müftü ve kadılar kasabasında rastlamıştım.

Medreseciler için teokratik rejim artık bir inanç değil, en geniş ölçüde bir sömürüş ve egemenlik dâvası idi. Onun için ondokuzuncu asırda:

— Ah bizde de bir Luther çıksa...

Diyen müslüman aydınlar çoğalmıştı. Tanzimat Türkiyesi bile bir türlü medrese «cehalet ve taassup» unun pençesinden kurtulamıyordu. Sivil eğitim görmiyen büyük halk çoğunluğu bu sınıfın mânevî egemenliği altında idi. Bir aydın o takımdan, modasına göre zındık, mason veya komünist damgası yedi mi, hükûmetçe korunmasına imkân yoktu. Aydınlar medrese cahillerine dalkavukluk etmek, hiç olmazsa gözlerine batmamak zorunda idiler.

Bir gericilik olayı sırasında Atatürk köşke döndüğü zaman yaverlik dairesine girer. Sonradan D.P. «büyük»leri arasına geçen eski bir dalkavuğu da orada idi. Atatürk'ün canını sıkkın görünce:

— Üzülmeyin paşam, siz öyle sevilmişsinizdir ki, hangi köylünün göğsü yarılsa yüreği üstünde «Mustafa Kemal» yazılıdır, demesi üzerine, Atatürk:

— Bilirim onu... Ama ben iki saat ötedeki hocanın o cahil köylü göğsünü yarıp Mustafa Kemal ismini silerek dilediği adı yazdıracağını da bilirim, cevabını verir.

Cehalete hiç güveni olmıyan bir realistti.

Niçin Luther? On dokuzuncu asır umutsuzları, hâlâ meselenin din reformu olduğunu sanıyorlardı. Aslı bir Türk olan Şeyh Mehmed'e Abduh ile Efganlı Cemalettin'e sarılmaları bu yüz-

dendi. Luther aramak dinin ibadet ve inanç kısımlarında yeni çağ şartlarına göre değişiklikler yapmak için faydalı olabilirdi.

Hıristiyanlığın bugün yaptığı bu. Tuhaftır. Şişli Camiini görmiye gittiğimde mimarına:

— Kemerler altındaki bu demirlere ne lüzum var? Hitler'in Nürenberg'de yaptığı bir binadaki, hem de taş kaplı ve Ayasofya kubbesinin birkaç misli genişlikte kubbe sütunsuz oturtulmuştur. Fennin bu ileri çağında şu çirkin demirleri niçin kullandınız?

Demekliğim üzerine:

— Yooo cami yapımında yenilik olamaz, demişti.

Nitekim başkasının ayağını koyduğu yere yüzünü koymayı ilim yasak ettiği için Atatürk devrinde yapılan secdelikleri demokrasi yobazlığı kaldırmıştır.

*
**

Reform lâyisizm, din ve dünya işlerini ayırmaktı. Büyük İslâm reformcusu Atatürk'tür. Hıristiyanlık reformundan beş altı asır önce İslâm rasyonalistlerinin açıp ve bugünkü batı medeniyetini o zaman yaratıp da, nakil'ci softalar ve taassup yüzünden iflâs eden ve dünya egemenliği kurmuş müslümanlığı bütün dünya devletlerinin mahkûmu hâline getiren, köleleştiren medrese yobazlığı hükümranlığına son veren O'dur.

Bu gerçekleri anlamıyan bir koyu cahil, anlayıp da gereğini yerine getirmiyen en hafifi bir korkak, daha da doğrusu bir alçaktır.

Din adamı okulu orta okulda veya lisede din öğretimi kolu demektir. Din adamı bir hekimin, bir hukukcunun, bir askerin ortaokul ve lisedeki bütün öğrendiklerini bilmeden halka kılavuzluk edemez. Bu kılavuzluğu da aslâ ibadet ve inanç sınırlarını aşamaz.

Tarihcinin:

— Bir metelik vermekle Frengistan'a, bir metelikle dahi Fas ile Cezayir'e gitmeklik olur.

Dediği yer Haliç. Frengistan Galata. Fas ile Cezayir dediği de Kasımpaşa semti.

Haliç tarihte pek hoş bir yerdi. Eyüp yanındaki Bahariye'de yalılar olduğunu ben de hatırlarım. Silâhdarağa ve Kâğıtha-

ne belli başlı seyir seyran yerleri arasında idi. Geçen gün erozyonu durdurmak için tuğla tezgâhlarını kaldırmak gerektiği üzerine tartışmalar olduğunu duydum. Yalnız İstanbul'un değil, yeryüzünün en çirkin yerlerinden biri artık o. Eğer köy muhtarları ile ortaklarının gecekondu tüccarlığını durdurup, Okmeydanı da içinde olmak üzere, bütün o bölgeyi koruluk ve gezintilik yapsaydık yalnız İstanbul'un değil, yeryüzünün en güzel yerleri arasına katılacağına da şüphe yoktu. Size Evliya Çelebi'den bir iki sayfa okuyayım: «Melek Ahmet Paşa ile Topcular sarayında otururken her gece Kâğıthane'de nice yüz bin renkli fişeğin göklere çıktığını görüp nice top tüfek sesleri duyardık. Dostlardan birine bu şadımanlık ne idiğini sorduğumda dedi ki, ey gönlü gamlı, aklını fikrini bitirmiş âvare, neden Kâğıthane'yi bilmezsin? Bu devlet çıkalı beri hiç bir teferrücgâhta (gezintilik) bu Kâğıthane şadımanlığı gibisi olmamıştır. Bu bayram yerini görmiyen adam yer yüzünde hiç bir şey görmüş değildir. Kâğıthane'yi öylesine methetti ki, paşaya varıp izin aldım. İki koyun ve başka yiyecek içecekleri alıp beş altı ağa ve çadırlarımızla Kâğıthane çayının bir kıyısında çınar ağacı gölgesine konduk. Recep ayının birinci gecesinde Ramazan hilâli gökte belirinceye kadar iki ay bu çayırlık çimenlikde öyle âlemler olmuştur ki, dille tarifi ve kalemle yazılması imkânsızdır. İstanbul'un bütün eşrafı âyanı mirasyedi ve hoppa çelebileri Kâğıthane'de üç bine yakın çadır, otak, perdelerle kırı süsleyip her gece hepsini nice bin kandil, mum, fanus ile pırıl pırıl ederlerdi. Her âyan otağında her gece hanende ve sazendeler, mutripler, çenk, kemançe, santur, tanbur, ut ve kanunları üzerinde fasıllar edip sabaha kadar bir hay-u huy olurdu ki, sanki deccal çıktı sanılırdı. Yatsıdan sonra nice yüz bin fişek, berkîler bahriler, kelebekler, delice ve gebeşler, horoslar, kule ve türlü fişekleri ateşleyip Kâğıthane'yi ateş içinde koyarlardı. İki binden fazla dükkânlarda yiyecek içecekten başka her türlü kıymetli eşya vardı. Gündüz her meydana hokkabaz, ateşbaz, eşek, köpek, ayı ve maymunbaz, sihirbaz, perendebaz, kasebaz, sinibaz, hülâsa üç yüz altmış üstünde pehlivanlar toplanıp marifet gösterirlerdi.»

Şehrin ciğerini bir gün temizliyecekler. Fabrikaları ve tersaneyi atacaklar. İstanbul'un büyük korusunu Kâğıthane ve Silâhtarağa ile çevre dağlarında kuracaklar.

Çünkü bir gün İstanbul'u hırsızlar, zevksizler ve kültürsüzler elinden kurtarmadıkça bize medeni demiyecekler!

*
**

Tarihten açtık ya, size on dokuzuncu asrın ilk dekatlarındaki hâlimizi gösterir günlük haberleri vereyim. Yunanla başa çıkamadığımız için Mısır valisi Mehmed Ali'ye sığınıyoruz. Bir aralık ona Girid'i hediye ediyoruz. Mehmed Ali Girid'e iki alay asker gönderip emri altına alıyorsa da, bir müddet sonra, masrafı çok, bu adayı istemem, başka bir vezire verin, diyor.

⁂

Saray Bosna'daki vali zâlim. Zulüm haberlerinin yayılmaması için «Saray Bosna'da esnaf takımı vazifelerinden dışarı işlere karıştıklarından bunlara meydan verilmemek üzere Bosna ve Saray halkının memleketten çıkmaları yasak edilmesi» hakkında Bab-ı Âli'den emir istemiş, Sadrazam halkı ticaretten menetmek nasıl olur, diye cevap vermiştir.

İlk defa nüfus sayımı yapacağız. Yeniçeriliği kaldırdığımız ve sözde batıya döndüğümüz devir. Bu işi, halka çirkin görünmemek için, şeriye memurlarına yaptırmaya karar veriyoruz. Ağa Hüseyin Paşa'nın hatırı için Edirne'ye kimseyi yollamıyoruz. Adana mütesellimi Ali Bey'in ürkütülmemesi için onu da bazı uzak vilâyetlerle beraber erteliyoruz. Yalnız erkekleri saydırabiliyoruz. Toplam beş milyondan aşağı.

⁂

Fransa'dan tam iki asır sonra ilk gazeteyi kuruyoruz. Adı Takvim-i Vakayi. O vakte kadar Şeyhülislâmın fetvası ile izin verdiklerinden başka kitap basılmazdı. «Usûl-i medeniyete teşebbüs olunduğu sırada malûmat-ı zamaniyye ve vukuat-ı cariyeden halkı haberdar etmek ve seneliği yüz yirmi kuruşa verilmek üzere Takvim-i Vakayi nâmı ile haftada bir defa Türkçe varaka-ı havadis neşrine iptidar olunmuştur. Gazetenin ismi Kariha-i belâgatsariha-i hazret-i Mahmud haniden sâdır olmuştur.» Akla gelen herkese ve sefirlere her hafta verilerek beş bin kadar dağıtılmakta idi.

⁂

Her tarafta zulüm. İstanbul'dan da her gün halka zulmedilmemesi için padişah fermanı gider. Tarihci der ki: «O zaman zulme karşı adalet fermanları neşretmekten başka çare bulun-

manıştır. Arada böyle fermanların neşredilmesi ise hükmünü azaltarak onları âdi emirler hâline getirdikten başka fermanları götüren memurların yol masrafları ile hayvanlarının ücretleri fıkaranın sırtına yüklendiğinden zulmü kaldırmak için edilen tedbir ayrıca zulme sebep olurdu.»

⁂

Sofya üzerine Mustafa Paşa tarafından gönderilen Kara Feyzioğlu Ali Bey birçok «haşarat» ile Sofya kazasına gelip köy ve çiftlikleri yağma ve tahrip ve Sofya'yı kırk gün kuşattıktan sonra tabya ve hendeklerden müdafaasına halk gayret etti ise de birkaç yerden şehire girerek umum halkın mal, eşya ve erzakı ve çarşı pazar talan ve âyan ve müftü hapsedilmiştir. Çelebi ağa, Hüsrev ağa, Süleyman ağa ve niceleri Niş kalesine sürülmüşlerdir.

Yunan işinde Mehmed Ali'ye sığındık ya, Mehmet Ali'nin oğlu İbrahim Paşa Anadolu'ya yürüyünce, tac ve taht korkusu ile, padişah Rusya Çarı'nın himayesi altına girmiştir. Zavallı tarihci «Yunan isyanını ve Sırbistan fesadını daima beğenen ve tutan Rusya İmparatorunun şu Mısır gailesini takbih eylemesi doğrusu övülmeğe değer!» diyor. Bu da on dokuzuncu asır Türk tarihcisi! Rus askerleri Hünkâr iskelesine gelmişler ve Serviburnu'nda beş arşın boyunda, bir buçuk arşından kalınca bir taş dikmişlerdi ki hâlâ oradadır. Üzerine Rusca yazıdan başka Pertev efendinin şu kıtası dahi kazılmıştır: «Bu sahraya misafir geldi gitti asker-i Rusî - Bu seng-i kûh peyker yadigâr olsun Nişan kalsın - Vifakî devleteynin böyle dursun sabit-ü muhkem - Lisan-ı dostanda dasitani çok zaman kalsın.»

Rusya ve devletler baskısı ile İbrahim Paşa Mısır'a döner. Fakat Halife o müslümanların biz müslümanlara saldırışı üzerine öldürülmelerini, bütün müslümanlara farz kıldığına dair fetva çıkartmıştır. Bu defa fetvayı geri al, der, Şeyhülislâm da eski fetvasından döner.

⁂

Evkaf nâzırı ile Sadrazamın kızı evlenecek. Bir düğün, bir şatafat ki, sormayın. O sıra İstanbul'da bulunan Rusya delegesi Orlof'un-hanımını da davet etmişler. «Kadınlarca lâkırdı kıtlığında misafir hanımlardan biri Orlof'un madamasına:

«— Sizde de böyle ziynetli düğünler yapılıyor mu? diye sorması üzerine madama:

«— Bizim imparatorumuz tezyinat bilmez, top atmasını bilir, demiş.»

***

Padişah kırk dokuz senesi saferinin on birinci günü vapurla Hünkâr iskelesine teşrif buyurarak Rusya kara askerlerinin ateşli talimlerini seyretmiştir. İmparator huzurunda asker talimi yapıldığı vakit zabitler askerlik hizmetlerindeki, yararlıklarını anmak ve saymak âdetleri imiş. Bu defa da padişah huzurunda Silistre Balkan geçidi, Edirne gibi yerlerdeki yararlıklarını bağırarak yâd etmişler.»

***

«Ol vakit Bab-ı Âli'de politikada kullanılan memur nâdir ve ecnebi lisanlarını bilir kimse olmadığından sefaretlerle olan yazışmalar türkçe idi. Devlet-i aliyyenin Avrupa ile muamelâtı günden güne çoğalıp postalarla vapurlar gibi vasıtalar da zuhur ettiğinden tercüme odası diye açılan dairede adam yetişinceye kadar politika işlerinde Sisam kapı kâhyası İstefnaki ve Rusya ile işlerde Legofet Nikolaki kullanılır ve İstanbul'da ecnebi sefirler padişah huzuruna çıktıklarında onlar tercümanlık ederlerdi.»

***

Rus gemileri İstanbul Boğazında. Rusya Türkiye'yi himayesi altına alıyor, diye İngiliz ve Fransız donanmaları Çanakkale Boğazında. Her taraf isyan içinde. Bitkin haldeyiz: «Tophane müşiri Halil Rıfat Paşa ile Saliha Sultanın evlendirilmeleri münasebetiyle, Beşiktaş sarayının inşası da nihayet bulduğundan cuma günü selâmlıktan sonra taşradan davetli gelen şeyhlerin ve ulema, hırka-i şerifi ziyaret edip ertesi günü düğün başladı. On üçüncü güne kadar her gün vezirler, ümera, zabitler, ulema, davetliler Dolmabahçe sahasına dikilen çadırlara takım takım geldiklerinde ikram ve iltifat olundular. On birinci günü sadrazam, şeyhülislâm, serasker, sair vükelâ, vüzera, rical Beşiktaş Sarayında hazırlanan Sultan çeyizini seyredip ertesi günü mükemmel alay ile Nişatâbad Sarayına nakil ve daha erte-

si günü gelin alayı icra olundu. Düğünün başından sonuna kadar gündüzleri envai eğlenceler ve gecoleri saraylarla resmî binalar ve donanma gemileri ve Boğaziçi'nin sağ ve sol kıyısındaki yalılar türlü türlü kandiller ile tezyin ve padişahı medheder mahyalar tertip ve akşamdan saat üç buçuğa kadar sallar üzerinde fişekler ve hele perşembe gecesi donanma gemileri ve Yıldız Köşkü ve Beyoğlu taraflarındaki askerlerin bir saatten fazla nöbet ateşleri ve sair ateş oyunları kara geceyi gündüze çevirmiştir.»

Ama bizim dinde ve milliyette gericilere Sultan Mahmud deseniz, nerede ise, sallallahü aleyk... derler!

Son sistem demir - çelik tesisleri, bir sürü fabrika, baraj, okul ve atom bilginleri ile Hindistan, dış görünürde bir yeni çağ ülkesini andırır. Nehru Hindistan'ı böyle bir ülke yapmak ülküsü ile çalışan bir ilerici idi. Bir kurtarıcı olduğu için kara inançlı, gelenek ve görenekçi yığın kışkırtıcıları ile başa çıkabilen bir lider olmuştur.

Yerine kızı İndira Gandi geçti: «— Acaba bu halk yığınlarını bir yeni çağ toplumu olmaktan önleyici kara inanç, gelenek ve görenekleri yıkmak için Sovyetler diktasına benzer bir rejim mi uygulamak lâzım?» Şüphesiz Moskova'da iken onun da içine düştü. Hindistan'da sosyalist, fakat çok partili hür bir demokrasi vardır. Bu demokrasiyi yıkmak için dayanışıp didinen sol kuvvetler de vardır. Sol, Hindistan'ın demokrasi ile ilerleyip kalkınamıyacağı tezini öne sürer. Kara kuvvetin halk yığınlarını durmadan kaynatışı da solu haklı gösterir. Fransa'da bile yıkılan partiler demokrasisi her yerde yıkılabilir. Hele geri ve henüz gelişme yolundaki ülkelerde demokrasi rejimi kurulmuşsa, parti liderleri rejimi ayakta tutabilmek için onu bir ilerleme ve kalkınma rejimi olarak ayakta tutmak için işbirliği etmelidirler. Toplumu geçmişin kötü gelenek ve göreneklerine bağlıyan neler varsa hepsi ile savaşmayı göze alabilmelidirler.

İşte İndira Gandi şimdi bu yolda. Hindistan aç. İnek eti «haram». Hindû yobazlarının baskısı altındaki yığın, şehirleri kanlı gösterilerle altüst ederek: «— İneğin kesilmesini yasak eden kanunu çıkarınız», diyor. İndira Gandi:

— Bu çağda böyle battal inançlarla bir toplum ilerliyemez. İnek kesilecek ve eti yenecektir. Tıb ilminin yasak etmediği hiç bir yiyecek içecek haram olamaz, diyor.

Yirminci yüzyılda ilim ve din karşı karşıya gelemez.

Hindistan'ın Atatürk partisi yerindeki Kongre Partisinde de yığına hoş görünmek, oy kaybetmemek için ona karşı gelenler var. Meselâ Nehru'nun yakın savaş adamlarından biri, İçişleri Bakanı, Başbakan İndira Gandi'ye istifasını vermiştir.

İndira Gandi biliyor ki, Hindistan demokrasisi Hindû yobazlığını yola getirmedikçe yaşıyamaz. Sol ilericiliğin ve demokrasi gericiliğin sembolü oldu mu, bütün dinamik kuvvetler hareketa geçer ve demokrasi çöküp gider.

İndira Gandi'nin tapınağa karıştığı yok. Herkes ibadetlerinde serbest!

***

Konuyu bize getirmeden önce bir Frenk gazetesinin hikâyesini de kuşbaşı gözden geçirelim: «Hepsi bir deri bir kemik. Sayıklamalar içinde binlerce iskelet. Daha da aç olanların yürüyüşe katılma güçleri yok. Kafaların da ne kendilerinin, ne çocuklarının, ne de yirmi milyon can çekişenin yaşama kaygısı var. Hepsi «mukaddes inek» i korumak için gösteri yürüyüşünde. Bir gösteri ki, açlığa karşı değil, açlık için... Cezbeli Hindû dervişleri arkasında sürüklenen iki yüz elli bin «mutaassıp». (Hani şu geçen gün Ayasofya Müzesindeki bıçaklı gibi...) İnek için ilâhiler söyliyerek arabaları yakmak, vitrinleri kırmak...

«Bir yanda orta çağlarını sakınmak için ölenler, Hindistan ortasında ise yirminci yüzyılda kavuşmak için ölüme atılanlar: Hükûmet burada bir çelik endüstrisi kuracaktı. Parasızlıktan vazgeçti. Bütün gençlik ve halk sokaklarda... Vuranlar, vurulanlar...

«İndira Gandi sağlam durdu. Uzlaşmacı İçişleri Bakanını attı. «— İnek kesimini yasak edemem.» dedi. Hindistan'da iki yüz elli milyon öküz cinsi var. Yetmiş milyonu inek: Çoğu cılız ve hasta. Yalnız Yeni - Delhi içinde dolaşanlar yirmi iki bin. Ancak yüzde üçü günde üç litreden fazla süt verir. Gerisi ancak yarım litre. Avrupa'da ise inek ortalama on litre verir. Eğer kesim yasaklanırsa yılda on beş milyon baş artacak. Binlerce hektarlık yem lâzım. Hububat ve zerzevat, ki halkın da yiyeceği bu.

«Hindistan'da hektar başına iki buçuk kilo gübre. Başka ülkelerde yirmi beş kilo. Pirinç verimi Japonya'dan yirmi defa daha az. Hindistan gelenekler yükü altında.

«Böyle sosyolojik engelleri kırmak için emirler ve kanunlar yetmez. Meselâ Hindistan «dokunulmazlar» aforozunu kaldırmıştır. Nüfusun yüzde on beşi olduğundan dokunulmazlık ekonomik gelişmenin engellerinden biri idi. Dokunulmazlar ölü inek eti yerlerdi. 1957'de Madras'da başkası gibi yaşamıya kalkıştıklarından halk ayaklandı. On beş köyü yerle bir ettiler. Kırk kişi öldürdüler.

«Bu bir eğitim işi, (Dikkat, dikkat!) kanun ve emirler işi değil! 1000 tarihinden kalma duruma, İngiltere İşçi Partisinin metodları ile karşı konulmaz. Londra'da sosyal güvenlik için kanun çıkarılır gibi, Yeni - Delhi'de kastlar kaldırılmaz.»

Şu son fıkrayı iyice okuyun: «Gerçekte bahis konusu hürriyetsizlik içinde doyasıya yemek mi, yoksa hür ve aç inekler karşısında hür ve aç yaşamak mı?»

Niçin bu inek meselesi üzerine döndüm, bilir misiniz? Geçenlerde Bursa'da bir oralı efendi ile tanıştım. Tüccar. Bir sabah dükkânına bir tanıdığı gelir. Yanında da Bursa camilerinden birinin imam efendisi var. Duvarda hayli yaşlı dükkân sahibinin rahmetli babasının fotoğrafı asılı. Hoca:

— Kimdir bu adam? diye sorar.

Bizim peder merhum.

— O şimdi cehennemde yanıyor.

— Ne? Nasıl?

— Resim çıkartmış çünkü... Hadis var...

Babasını pek seven dükkân sahibi hocaya söylemediğini bırakmaz. Üstüne de yürür.

Bu binlerce Türkiye camiinde her gün geçen bin bir saçmasapandan biri. Pekiy kimdir bu hoca? Lâyik Türkiye Cumhuriyeti okullarından yeni çıkma bir din adamı. Daha karaları da var: Kur'an kurslarından yetişme alaylı takım. Türkiye'de okuldan fazla cami var. Her camide imam var, hatip var, müezzin var. Halk çocuklarının bir kısmı millî eğitimin kontrolü altında. Halk yığınları ise camilerde tüm hoca telkinleri altında.

Şimdi şu tezatlara bakınız: Cumhuriyet rejiminin bir okulunda öğretildiğine göre resim haram. Güzel Sanatlar Akademisinde ise hem resim hem heykel dersi var. Cami vaazına göre bir erkek dört kadınla evlenebilir. Cumhuriyet kanunlarına göre bir erkek bir kadından fazla alamaz. Vaazcıya göre bir müslüman erkek bir hıristiyan kadını dinine çevirdikten sonra

alabilir. Medenî Kanuna göre bir müslüman kadın bir hıristiyanla evlenebilir. Hocaya göre kadın çarşaf giymeli ve topuğuna kadar örtünmelidir. Cumhuriyet mahkemelerinde ise kadın yargıç hüküm verir ve kadın avukat suçluyu savunur. Hocaya göre içki içen cehenneme gider. Bizzat Cumhuriyet devleti kendi fabrikasında rakı ve şarap yapıp satar.

Hiç birinin Tanrı birliği, onun Peygamberi Muhammed olduğu ile, namazla, oruçla yani müslümanı müslüman eden şeylerle ilgisi yok. Hepsi dünya işleri ile ilgili ki bu işlerin her devrin şartlarına göre akıl yolu ile çözülmesine İslâm bilginleri asırlar önce fetva vermişlerdir.

*
**

Bu seçim yatırımı okullarını ne zaman kurduk? Atatürk öldükten ve demokrasi rejimini kurmıya karar verdikten sonra! Kuran kimler? Atatürk partisinden olup da devrimlere inanmıyan ve milletvekilliği ödeneği «câizesi» için boyun eğenler, yahut devrimlere inanıp da politika ikbal ve menfaatleri uğruna onları satmış olanlar!

Bütün tarih boyunca halk yığınlarını, üstelik Tanrı ve Peygamberi adına, eğitim verilen mâbedlerle sivil eğitim müesseseleri arasında, şimdiki Türkiye'de olduğu kadar, tezatlaşmaya rastlanamaz. Bu aykırılaşma dine karşı saygıyı kaybettirecek bir önem almıştır. Din cahiller elinde kalmak yüzünden ibadetler bile suç «kefâret»leri tuhaflığına düştü. Hırsız iki rekât namazla kaatil bir hac masrafı ile suçluluktan kurtulduğunu sanmaktadır. Gerçekte ise müslümanlık bir kul hakkı dinidir: Tanrı hiç namaz kılmıyanı son nefesinde affeder de zulmü, hak yemeği, çalmayı bağışlamaz. Eğer camiler yalnız bu ahlâk prensipleri üzerinde dursalar ve müslümanlığın en başta bir kul hakkı dini olduğunu anlatsalar toplum dinden büyük fayda görür.

*
**

Eski alaylı takımın lideri Diyanet İşleri Başkanlığından çekilip gitti. Yerine gelen üzerine bir fikrim yok. Ama kendisine Türklüğe de, müslümanlığa da hizmet etmesi için iki tavsiyem var: Millî Eğitim Bakanı ile buluşarak din adamı yetiştiren okullarda Anayasayı baş dersler arasına katmak, din adamı görevini ibadetler ve Kur'an'ın ahlâk âyetlerinden ilhamlı vaazlarla

sınırlamak! Anayasa Türklüğün dünya işlerini, akıl ve ilim yolu ile ve İslâm bilginlerinin «zamanla ahkâmın değişeceği» içtihadına göre bir düzene koymuştur. Türklüğün ikinci bir dünya düzeni nizamcısı olamaz.

Gelişmiyen memleketler arasında Hindistan gibi, İslâm ülkeleri gibi, «cehalet» ve «taassup» yüzünden tezatlara düşen bir ayrı kategori var. Bunlardan Atatürk yolunu tutanlar batı toplumları arasına katılmışlar, hürriyet içinde yaşamaktadırlar. Japonya gibi! Yahut eni sonu komünizme sürüklenmişlerdir. Asya ve Afrika bunun çeşit çeşit örnekleri ile dolu...

Hayır. Her din soysuzlaşan bir toplumu ilerletmek için inmiştir. Hiç bir din ilimle tezatlaşamaz. İlim dünya döner derse din için de dünya döner.

Hiç bir din medeniyetle tezatlaşamaz. Eğer insanlık hakları gelişerek kadın erkekle eşit olmuşsa, her din bu medeniyet ve insanlık şartını benimser.

Böyle olmazsa toplum topal kalır. Tek ayak üstünde seker, durur.

Biz Osmanlı Rüşdiyesi'nde iken, bugünkü Ortaokul, tarihi Viyana kapılarına gittiğiniz günlere kadar okur, sonra dönüp gene aynı devri okurduk. Nasıl düşmüşüz, neden dağılmışız, bilmezdik. Hükmü İngiliz elçiliği kavasına bile geçmiyen pinti Hamid coğrafya kitabımıza bakarsanız, Mısır'ın da, Sudan'ın da, Bulgaristan'ın da, Bosna - Hersek'in de Girid'in de padişahı idi. Şimdiki radyo konferansları bizim Hamid Rüşdiyesi devrini hatırlatmaktadır : Nasıl vurmuşuz, nasıl kesmişiz, yıkmışız, bir destandır, gider. Türkiye halkına ve gençliğine koca imparatorluğu niçin, nasıl ve neden kaybettiğimizi anlatmaktan sanki utanırız. Hele bu konferanslar arasında eski padişah veya vezir ağzı taklitleri duydukça, gülmekle ağlamak arasında, düğmeyi çevirir, kendime dönerim.

Yeniçeriliği kaldırmışız. Yeni batıkâri ordumuzu kurmuşuz. Öylesine güçten kuvvetten düşmüşüz ki, Yunanistan başkaldırdığı vakit, gel, ayaklanmayı bastır, Mora valisi de sen ol, Girid'i de sen al, diye dünkü Mısır valisi «âsî» Mehmet Ali'ye sığınmışız. Büyük devletler Navarin'de bizim de Mısır'ın da donanmalarımızı yakıp Mehmet Ali orduları geri çektirmişler. Bu defa oğlu İbrahim Paşa Suriye'yi almıya gelir. Ordularımız kolayca bozulmuştur. Mısır askeri Kütahya'ya kadar topraklarımızı al-

mıştır. Bakar ki taç da taht da elden gidecek. Sultan Mahmud Rusya çarına sığınıp «manda»sı altına girmekten başka çare bulamaz. Boğaziçine onbeşbin Rus askeri gelir. Büyük Avrupa devletleri bunu görür, «— Eyvah Türkiye Rusya'nın eline geçecek», der ve hep birlikte Sultan Mahmud'a: «— Yooo, yalnız Rusya olmaz, seni hep beraber koruyacağız», derler, topunun birden korurluğu altına gireriz. Baskı altında İbrahim Paşa Suriye'ye döner. Ama oradan çıkmaz.

Uzatmıyalım, o sırada Moltke'yi ordumuza getirtmişiz. Moltke bir zaman sonra devletine üç büyük savaş kazandırıp sonunda Fransa'yı da yıkacaktır. Hani, «— Yap şu ordumuzu», diye elinde bıraksak aynı mühlet içinde biz Rusya'yı devirebiliriz. Henüz pek geniş bir imparatorluk sınırları içindeyiz. Hayır.

Nizip savaşı günlerine geliyorum. Moltke der ki: «İbrahim Paşa ordusu geçen yıl Dürzü ayaklanmasında korkunç kayıp verdi. Büyük kısmı yeni asker. Sayıca da Osmanlıdan az. Ordusu yalnız Hâfız Paşa ordusundan 10.000 fazla. Devletin Anadolu'da kuvvetleri, eğer birleşmiş olsalar, ondan hemen hemen bir misli daha üstün olabilecek. İbrahim Paşa ordusunun mâneviyatı da Hâfız Paşa kuvvetlerinden daha düzgün değildi. Her gün bizim tarafa silâhları ile otuz kırk sığınan subay ve er var. Osmanlı ordusunda bolluk. Karşıda kıtlık. Zafer ihtimali Osmanlı tarafında idi. Fakat kökten bir hatâ bütün üstünlükleri yok etti. Suriye'de tek bir insan kumanda etmekte idi. Anadolu'da ise her birinin çıkarları başka, birbirini kıskanan dört kumandan vardı. Bu yüzden de biz çarpışmaya başladığımız zaman İzzet Paşa kuvvetleri hâlâ 150 saat geride idi. Konya'daki Ali Paşa da o kadar pasif kalıyordu ki İbrahim Paşa bütün geçitlerdeki kuvvetlerini çekebilmişti...

«... Hâfız Paşa harbi istiyordu. Bahaneyi Arabların bir kaç el silâh atışında buldu. Ben daima önlemek, engel olmak istiyordum ve geri kalan kuvvetlerin de gelmesini beklemeyi tavsiye ediyordum. El altından alıkoyamadığım hareketlere fiilî olarak katılmaktan başka çare de bulamıyordum.

«... İbrahim Paşa'nın harbe başlamıya hiç isteği yoktu. Gelişigüzel savaşlarda ondan seksen esir almıştık. Fakat Antep'teki iç kaleye kapanan kuvvet teslim olup bizim hizmetimize de girdikten sonra iş onun da katlanabileceği sınırı aştı. 20 Haziran günü bütün ordusu ile göründü. Mizar geçidini aştı. Bizden bir saat ötede ordugâh kurdu. İbrahim'in bizden çok kuvvetli olduğu meydana çıktı.

«... Ertesi sabah dürbünle her tarafı görebilecek olan sivri bir kayalığın tepesine çıktım. Düşman hareketlerini pek iyi takip edebiliyordum. Zamanında karşı tedbirler alabilirdik.

«... 22 Haziran'da düşman hareketlerine geri çekiliyor mânası verildi ise de, ben paşaya bu yürüyüşün sol kanadımızı çevirmek için olduğunu haber verdim. Saat ona doğru bu manevra hakkında fikir vermek için yanına gittim. Alman arkadaşlarım ve ben bu durum karşısında bir karşı taarruza geçilmesini teklif ettik. Fakat bu, zavallı süvarinin hiç bir şey demek olmıyan bir gösterisine kadar indirilmiştir.

«... Öğleden sonra Paşa sivri tepeye kadar geldi. Durumu gösterdim. Sarma hareketi sırasında taarruz etmek istenmediğine göre, şimdi bu hareket tamamlanmadan geri çekilmekten başka çare kalmadığını söyledim. Üç saat gerimizde Birecik'teki «müstahkem mevzi»lerimize gitmeli idik. Orada sarılmak tehlikesi yoktu. Her türlü şartlar elverişli idi. Paşa geri çekilmenin ayıp olduğunu söyledi. Burada ordunun yüksek rütbeli subaylarına tam bir açıklıkla ve şiddetle her şeyi söyledim. Bu saatten sonra Nizip'te kalmaktan doğacak bütün sonuçlarda payımın olmıyacağını anlattım. Sonunda Birecik'e çekilmiye hemen hemen karar verildi.

«... Bir saat sonra durumun daha ağırlaştığını söylemek üzere paşanın yanına gittim. Kumandan, kısa zamandan beri büyük nüfuz kazanmış olan sarıklı hocalarla oturmakta idi. Fikrini tamamiyle değiştirmişti. Sultanın dâvası haklı imiş. Allah ona yardım edecekmiş. Bütün geri çekilmeler ayıpmış. Ben sol kanatta mevzi almalı imişim. Kesin olarak reddettim ve çadırıma çekildim.»

Tabii bozgun ve dağılma.

Yeniçeri'den sonra bir batı ordusu müsveddesi kurmuştu: Fakat Batı kafasının temelini bile atmamıştır.

Halk yığınları din ve camiin, din ve cami 1967 Türkiyesi «taassub» ve «cehalet»inin pençesinde!

***

Moltke İstanbul'a dönecek. «— Samsun'dan Avusturya buharlı gemisine attığımız bir adım bizi Asya'nın barbarlığından Avrupa medeniyetine geçirdi. Her şeyin ne kadar rahat ve hoş geldiğini anlatamam. Sandalyeler, masalar, kitaplar, bıçaklar,

çatallar, bizim hemen hemen unuttuğumuz bütün rahatlıklar vardı.»

İstanbul'a geldiği vakit Sultan Mahmud ölmüştü. Onun türbesine gitti. Şimdi Türkiye'den ayrılırken son sözlerini dinleyiniz: «Son yüzyıl, Avrupa'nın doğusunda başka bir devletin ansızın siyasî hiçliğinden uyanışını ve batı medeniyetini benimsiyerek çabucak Avrupa büyük devletleri arasına girdiğini görmüştür. Rusya barbarlıktan çıkar çıkmaz medenî dünya münasebetleri arasına kudretle karıştı. Şimdi Finlandiya körfezinden Azak denizine kadar başarı ile uygulanan reformlara bakıp, Toroslardan Balkanlar'a kadar yayılan bu kadar bereketli memleketlerde ıslahatın iflâs ettiğini görünce, bu tecrübelerin niçin tamamiyle aksi sonuçlar verdiğini araştırmak lâzım. Her iki memleket de devrim halktan gelmemiş, tersine, kendilerine yukardan zorlanmıştır. Her ikisinde de halklar muhafazakâr, hükûmetler ıslahatcı idi. Çünkü sadece devlet dümeninde oturan insanlar bir yenileşmenin gerekli olduğunu anlamışlardı. Fakat Çar Büyük Petro'nun, genç bir imparatorluğun kaynaşan enerjisini doğru yola gütmekten ibaret olan vazifesi ile, Padişahın artık hayatiliği kalmamış Osmanlı devleti bünyesine yeniden ruh vermek olan rolü esastan birbirinden farklı idiler. Din ve âdetler genç Çar'ın bizzat Avrupa'ya kendilerinden öğrenmek istediği memleketlerin içerisine gitmesini yasak etmiyordu. Çar'ın oradaki hayatı durup dinlenmek bilmiyen bir faaliyet olarak geçer. Saardam'da bir kayık yapmıştı, çünkü ilerde Petersburg'da bir filo yapmak istiyordu. İngiliz yüksek okullarında memleketine sokmak istediği bilgilere çalıştı. Padişahın sarayda geçen gençliği bundan ne kadar başkadır. Padişah tek bir kelime İngilizce, Fransızca veya Almanca anlamazdı. Dünya şartları hakkında kitaplardan da bilgi edinemezdi. Bütün bilgisi Kur'an okumaktan, Türkçe yazabilmek için lâzım olduğu kadar Arabça ve Farsçadan ibaretti. Sultan Mahmud yanına alabileceği aydın adam da bulamadı. Avrupalılar için Şarklıların fikir seviyelerinin ne kadar aşağı olduğunu tasarlamak hemen hemen imkânsızdır. Okuma yazma bilene «hâfız» denir. Kur'an'ın ilk ve son surelerini ezberlemekle öğrenimini tamamlar. Dört işlemi de pek azı tam olarak bilir (I). Fazla aydın diyebileceğim bir Türk fala ve rüya tabirlerine tamamiyle bağlı idi. Dünya'-

(I) Bugün de yüz binlerce halk çocuğu hâfız kurslarında böyle yetişmekte ve köy köy bucak bucak halk yığınlarını zehirlemektedir.

nın yuvarlak biçimini aklı bile almıyordu. Avrupa dili bilen kimse yoktu. Avrupa'da okumakta olanları müstesna tutuyorum. Padişahın yabancılardan fikir almaktan başka çaresi yoktu. Fakat Türkiye'de hıristiyanın verdiği en güzel hediyeden bile şüphe edilir. Büyük Petro maiyetinde çalışmak için 500 subay, mühendis, topcu, cerrah ve sanatçıyı bizzat seçmişti. Bir Türk Avrupalının kendi milletine ilim, sanat, zenginlik, cesaret ve kuvvette üstün olduğunu kabul eder de, bu sebeple bir Frengin bir müslümanla aynı seviyede bulunabileceğini aklına bile getirmez. Bu yenilmez gururun kökü bizzat şeriattadır. Pek az Frenk bizim kadar ikram görmüştür. Gene de avamdan olanlar saygı göstermiyor ve kadınlarla çocuklar bazan arkamızdan küfür ediyordu. Asker itaat ediyor, fakat selâm vermiyordu. Bir hoca Birecik'teki toplantıda: «— Neden bugün on bin Osmanlı ata binip Allah'a inançları ve keskin kılıçları ile tâ Moskova'ya kadar gitmesin?» diyordu. Bir Türk subayı da: «— Evet neden?» diye cevap vermişti. Avrupa'da okuyan bu subay bu sözden sonra da hemen, fakat Fransızca olarak: «— Yeter ki, pasaportlarını Rusya elçiliği vize etsin!» demişti.

«Padişah aynı zamanda halifedir. Bu sıfatla şeriat hükümlerine sıkı sıkıya bağlanmak zorundadır. Musa kanunları gibi, müslümanlık da tamamiyle maddî kanunları kapsamaktadır. Birazcık şuura eren bir aklın almıyacağı zabıta nizamlarını din kanunları haline getirir ki, bunlar fikrin gelişmesine, toplumun ilerlemesine, maddî menfaatlerin sağlanmasına engel olurlar. İnsan vücudunun teşrihi haram sayıldığı için cerrahlık ilerliyemez. Resim sanatı yasaktır. Beri yanda safer ayının pazartesinin uğursuzluğu ve eşref saatin tâyini gibi şeyler mevsime ve hava durumuna bakmaksızın askerî hareketleri ayarlamaktadır. Belli sebeplerle yıkanmanın dinî bir zaruret oluşu her türlü vazifeden kaçmıya bahane diye kullanılmakta ve Ramazan bütün işleri durdurmaktadır. Şeriatcılık gündelik hayata o kadar işlemiştir ki, hastanelerde kuvvet ilâcı olarak bile şarap verilemez (II).

«Nice engeller ıslahat plânlarını engellemiştir. Şu söz doğrudur: En Turquie on a Commence la réforme par la queue.

(II) Tanrı Kur'an'da, ben güçleştirmem, kolaylaştırırım, der. Namazın da orucun da kazası var. Hiç bir sebep bir müslümanı günde sekiz saat çalışmaktan bir saniye bile alıkoymamak gerek!

(Türkiye'de ıslahata kuyruğundan başladı.) Reformların çoğu dış görücülükten, isim ve projelerden ibaretti. En zavallı eser de Rus ceketleri, Fransız talimnameleri, Belçika tüfekleri, Türk başlığı, Macar eğerleri, İngiliz kılıçları ve bir milletten öğretmenleri ile Avrupa örneği ordu idi.»

⁂

Tarih Temmuz 1838. On dokuzuncu asrın nerede ise ortası. Daha sonra bir Japon devrimi de olacak. Bir iki Amerikan gemisinin kapılarını zorladığı geri Japonya büyük Avrupa devletleri arasına karışacak. Biz gene yerli yerimizde. Atatürk bile gelecek: «— Devrim kafayı değiştirmektir, insanı değiştirmektir», diyecek, gerçek kurtuluşun temellerini atıp ölecek.

Onu kaybettikten nerede ise otuz yıl sonra, gene Türkiye meclislerinin Diyanet İşleri bütçelerinde Moltke'nin söylediklerini 130 yıl sonra haklı çıkaran milletvekili ve senatör nutukları dinliyeceğiz.

Geçenlerde sağcı derneklerin ortaklaşa bir toplantısında Türk gençliğine ders verenlerin bile, batılaşma bir hastalıktır, gibi sözlerini gazetelerde okuduk. Batılaşma... Batı medeniyetinden olma... Hasta Amerika, hasta İsveç, hasta Fransa... Türk gencine ders veren hocanın sözü bu... 1967'de!

Böyle sağı kökünden kazımak için kimler sefer açarsa baş gönüllü olmaz mısınız? On dokuzuncu asırda bu kafa yüzünden can çekiştik. Yirminci asrın 18'inci yılında öldük. Bir Ba'sü ba'del mevt mucizesi ile dirildik. Ölmek yok mu ölmek, ondan bile ders almıyanlara ne çare bulursunuz?

Bülent Ecevit Manisa'daki konuşmasında demiş ki: «C.H.P. geçmişte hatalı bir orman politikası takip etmiştir. Bir zaman «Ulus» şimdi «Dünya» gazetesinin başyazarı Falih Rıfkı Atay ormanda yaşıyan aç insanları düşünmemiştir. Ormandan önce ormanın içinde yaşıyan aç insanı düşünmek zorundayız. O zamanların Falih Rıfkı'sı, C.H.P.'ye faydalı olmadı. Bakalım A.P.'ye faydalı olacak mı? Şimdi A.P.'yi destekliyenler insandan önce ağacı düşünmektedirler. Bir Falih Rıfkı Atay, bir Tahsin Banguoğlu vardı. Bunları safra atar gibi içimizden söküp attık.»

Geçenlerde C.H.P. merkez yönetim bildirisinde benim tenkidlerimi «hasis çıkarcılık»la yorumlamağa yeltenenlerin eğer dediklerini isbat etmezlerse şerefsizliği iliklerine kadar benimse-

miş olacaklarını yazmıştım. O bildiriyi Bülent Ecevit'in yazmış veya okumuş olduğuna kimsenin şüphe etmiyeceğine ve hiç bir cevap da veremediğine göre, bu sütunlarda ben şerefsiz bir kişi ile tartışmak zorunda kaldığımı biliyorum. Ama gene de, eğer hâlâ imkânı varsa, Atatürk partisini kurtarmak ve iktidar bu içlerinden pazarlıklı kimselerin ellerine geçerse, vatanı ve halkı bekliyen kara günleri haber vermek için «çarnâçar» bu fedakârlığa katlanıyorum.

Kendini akıllı sayan bir «içinden pazarlıklı» politikacıyı, pek kurnazca sakladığı iç yüzünün anlaşıldığını ve açığa vuruldüğunu görmek kadar öfkelendirici pek az şey vardır. Ortanın solu oyuncularının bana kızışları bundandır.

Ben ömrümce kendimden bahsetmiş bir kimse değilim. Hiç kimsenin beni okumamakla bir fırsat kaybettiğini ileri ne sürdüm, ne de sürerim. Ama beni tenkid eden biri kitaplarımı ve yazılarımı hiç olmazsa gözden geçirmiş olmalıdır. Ben gazete yazılarında ve kitaplarımda Türkiye topraklarını çölleşmekten korumak için ormanları savunduğumdan çok fazla Türk insanı için yazmışımdır. Köy ve köylü başlıca konularımdan biri idi. Köy Enstitüleri ile ormanlar kadar uğraştım. Maddî ve manevî kalkınmayı daima bir bütün olarak aldım. Yalnız gazeteci de değildim. 30 ciltden fazla kitabım çıktı. Rusya ihtilâlini ilk defa «Yeni Rusya» ile ben tanıttım. Eğitmen sistemi bu kitaptan Türk köyüne girmiştir ve enstitüler eğitmenlik sisteminin gelişmesi idi. «Hind» Hindistan'ı, «Denizaşırı» Güney Amerika'yı Türkiye'ye ilk tanıtan eserlerdir. Birinci Dünya Savaşındaki halk acılarını «Ayşe ve Güneş»le «Zeytindağı»nda bulabilirsiniz. Emperyalizme karşı «Taymis Kıyıları»nda nasıl bir savaş vermiş olduğumu eskisini okumamış olanlar yeni baskısından göreceklerdir.

Orman ve içindeki aç «söz temsili» dedikleri şeydir. Gerçekte Bülent Ecevit Atatürk devrinin halk hayrına çalışan bir devir olmadığını, çünkü kuzey komşusuna bakarak daha ilk günlerde sosyalizm yolunu tutmadığını söyliyen aşırı solun oydaşlığını etmektedir.

Atatürk ölünceye kadar beni kendi gazetesinin başyazarı olarak tutmuştur. Bütün devrimler edebiyatı benim ve Yakup Kadri gibi bir kaç, evet bir kaç arkadaşındır. Kemalizm deyimi de bizimdir.

O zaman C.H.P. içindeki gericileri devrimlere boyun eğmiş-

ler, Atatürk'e ses çıkaramamışlar, fakat yapılan devrimleri savunan bizlere saldırmışlar, bizim partiye «faydalı» olmadığımızı ileri sürmüşlerdir. Kırk üç yıl sonra Bülent Ecevit aynı saklanbaç oyunu ile kimi aldatmaya çalışıyor?

*
**

Siz önce bir yalancısınız Bay Ecevit. Bedii Faik'in rakamlı belgeleri ile isbat ettiği ve sizin ağzınızı bile açamadığınız üzere, soya emperyalizmi uydurmasında, Amerika'ya karşı, bütün demir perde arkası yalanlar rekorunu hemen hemen kırmışa benzersiniz. Hangi suratla beni partinizden «bir safra gibi söküp» atmakla övünürsünüz? Ben, parti sizlerin havası içine girince bir telgrafla ondan çekildim. Sebebi de Banguoğlu'na utanmadan söylediğiniz bu sözü bir gün kendime söyletmemekti.

Nitekim, 1950'ye doğru, C.H.P. içinde devrimler tavizciliği baş gösterince «Ulus» başyazarlığından da kendiliğimden çekilmiştim.

Siz, daha da kötüsü, bir nankörsünüz. C.H.P. tek parti iken ormanları düşünmüş de içindeki açları düşünmemiş. Siz gelmişsiniz de düşünüyormuşsunuz. Yukarda dediğim gibi, benim adımı ortaya atıp arkasına gizlenmiye kalkışmak neden, a korkak? Tek partide baş yazar başbakan ve devlet başkanına emir vermez. Olsa olsa, onların direktiflerini, inanmasa da, yerine getirir. Tek partinin başındaki adam Atatürk, onun yıllarca başbakanı İnönü, daha sonra 1950'ye kadar hükûmeti dilediği gibi yürüten tek parti lideri de İnönü idi. Aç halkı düşünmeyen bunlardan başka kim olabilir? Haddi mi bir tarım bakanının »ebedi veya «millî» şeflerinin dediklerine göre davranmamak?

Siz Osmanlı tarihini bilmezsiniz. Fakat Cumhuriyet tarihini neden öğrenmediniz? Atatürk halkcı ve köycü idi. Atatürk'ün «köylü efendimizdir», diye kuru bir sözü kalan nutkunu okumalısınız. Atatürk'ün köyü kurtarmadıkça hiç bir şeyin kurtulmıyacağını söylediğini pek çoklarımız yakından biliriz. Türk köylerini toplamak, tarım ve toprak işlerini düzene koymak için yalnız neler düşündüğünü değil, nelere giriştiğini hayatta bulunan Sayın Hasan Rıza Soyak'dan dinleyiniz. Atatürk Cumhuriyetin ilk günlerinde köylüye nefes aldırmak için âşârı kaldırarak, bir anonim şirket sermayesini ancak tutan bütçenin temel kaynağını kurutmuştur. Atatürk yurt huzura kavuştuktan sonra ancak on yıl kadar yaşamıştır. Onun köy ve köylü için

düşündükleri gerçekleşmemişse, hesabını Atatürk ölüncoya kadar başbakanlık ve öldükten sonra 1950'ye kadar «Millî Şef»lik eden İnönü'den sormalı değil misiniz? Siz ağzınızdan lâf kaçırıp içinizi dışınıza dökmekle son evlâtlığı olduğunuz manevi peder'inizi nasıl bir paçavra bayrağa çevirdiğinizin farkında mısınız?

Türkiye'ye vaktiyle bir Amerikalı yazar gelmişti. Maksadı Türk köylerinin içinde bulunduğu şartları incelemekti. Sizin gibi bir ideoloji sapıtkanı değil, bir objektif fikir adamı olduğu için, kendi kendine:

— Şüphesiz Türk köyleri alabildiğine geri... Ama Cumhuriyet'ten öncesine göre nasıldırlar? Bir kıyaslamayı nasıl yaparım? diye düşündü.

Ve aradı, taradı, eskiden Alişar kazıları için gelen Amerikalıların o çevredeki bir köy için yazdıkları raporu ele geçirdi. Rapordaki köye gitti. «— Köy bir batı köyünden şüphesiz çok geri, ama raporun yazıldığı tarihten çok ileri...» hükmünü verdi.

Türk köyü bugün de en önde gelen millî dertlerimiz arasındadır. Ama Anadolu Türklüğü, toplum olarak, tarihte hiç bir zaman Cumhuriyet devrinde olduğu kadar rahat yüzü görmemiştir. Köy enstitüleri rejimi devam etseydi, Atatürk'ün tasarladığı tarım reformu yürütülseydi durumun daha nekadar başka türlü olacağına şüphe yoktu. Bundan ne Atatürk, ne onun gazetesinde başyazarlık eden adam sorumlu değildir.

D.P. devrinden her ormanlar yok edilmiş, hem içindeki açlar doyurulmamıştır. Korunan ve içindeki köylere iş bulan, geçim sağlıyan ormanlarımız da vardır. Bunlar eski C.H.P. devri tedbirlerinin eseridirler. Partinin «geçmişine söverken» biraz da İnönü devrinin orman ve içindeki açlar işinde yaptıklarını öğrenseydiniz...

*
**

Bir «geçmiş» sözü tutturmuşsunuz. Biz «geçmiş» iz. Neden? Her türlü reformu gerçekleştirmiye her türlü imkânları veren Anayasa'ya sarılıp da kolhozcu sofhozcu devletleştirmeci, kıtlığa despotluğa götürücü «Kim» ve «Yön» ve «Ulus» solcusu olmadığımız için!..

Cevap No. 1 — 1919'la bugünkü ürkiye ve Türklüğü bir kıyaslayınız. Eğer siz ve kuşağınız, Atatürk ve kuşağının yaptıklarının yüzde birini yapabilirseniz, Atatürk ve kuşağı şerefinden belki binde bir pay alabilirsiniz.

Cevap No. 2 — Basmakalıp fikirlerinizi kopye ettiğiniz kitaplar her aydının kitap rafında vardır. İçinde yaşadığımız çağ varlıkla yoksulluk arasındaki haksız eşitsizliği gidermek, yüksek kazanca sosyal adalet masraflarını ödetmek, sınıf kavgasını ortadan kaldırmak, vatandaşı «beşikten mezara sigortalamak» çağıdır. Bu yeni, en yeni rejimin adı sosyal devlettir. En pahalı devlet budur. Elli yıllık devletleştirme denemesi, maddî ve manevî karşılığı verilmedikçe ferdin yaratıcı enerjisini işletmek ve bu da işlemedikçe sosyal devletin masraflarını sağlama imkânı olmadığını göstermiştir. Amerika bir sosyal devlet örneğidir. Bizim Anayasamız da Türkiye'nin bir sosyal devlet olduğunu söyler. Son Fransa grevlerinde istenen şey, Amerikan işçisinin güvenliği olduğunu Fransız gazetelerinde okursunuz. Amerika'da ne sofhoz vardır, ne de kolhoz. Vaktiyle dünyaya, buğday anbarlığı eden Rusyayı da Amerikan çiftçisi besler. Yoksulluk zenginliği yoketmekle ,açlık tokun ekmeğini almakla giderilmez. Biz Türkiye'yi batıya yükseltmek istiyoruz. Afrika ve Asya bataklarına çökertmek istemiyoruz.

Cevap No. 3 — 1938'de ölen Atatürk 29 yıl geçmişte değil, henüz belki 50 yıl gelecektedir. Kara yobazlık havası, hıristiyansız ve yabancısız Anadolu şehir ve kasabalarını bir yaşayış zindanına çevirmiştir. Siz Bülent Ecevit, C.H.P. koalisyonunda iken İzmir ve çevresinde bu zindan zebanilerini yetiştirici Nurcu ocaklarının açılması için C.H.P.'lilerin nasıl çalıştığını C.H.P.'lilerden dinlemişimdir. İlk kurucu da benim «Ulus»dan çekildiğim günlerdeki C.H.P. iktidarıdır.

Türkiye'de ilerici demek, Atatürkçü demektir.

Onun solunda bir çeşit ideoloji sapıtkanları, sağında da başka çeşit ideoloji sapıtkanları vardır. İdeoloji sapıtkanlığı bir fikir akımı değil, bir akıl hastalığı türüdür. Şok tedavisi ister!.

***

Bakalım ben A.P.'ye faydalı olacak mı imişim. Siz yalancılığa hiç mi sınır tanımazsınız? Benim nice aylardan beri bir yazım C.H.P.'nin sol sapıtkanlığına karşı ise, ikinci yazım A.P.'deki sağ sapıtkanlığa karşıdır. Çünkü ben demokrasi için de, halk ve yurt için de ve bizim şartlarımıza göre, Anayasa'mn sağına ve soluna sapıtmaktan ağır suç tanımıyorum.

Ama kapalı odalarda değil, Niğde'nin, Bursa'nın açık seçim

meydanlarında «Atatürk'ün aklıkalık ve batı medeniyetçiliği» yolunda olduğunu söyliyen bir Demirel'i, elbette, vatan ve halk kurtarıcısı, dün akşam yediğimiz bir lokma ekmeği bile borçlu olduğumuz Atatürk'ü «Ormanları düşünüp de içindeki açları düşünmeyen» bir sömürgeciler devri adamı gibi gösteren Bülent Ecevit'ten bin kere üstün tutarım.

Ben Rusya'da iken de bolşevikler bana batıyı bırakıp «fıkara-yı kâsibe»cilik yolunu tutmakliğımızı söylemişlerdi. Onların tarım reformculuğu Kremlin zâdegânından bir tekinin burnunu kanatmamış, fakat sekiz on milyon «fıkara-yı kâsibe»nin açlıktan ölmesine sebep olmuştu.

Beni Atatürkçülüğü tekelime almakla suçlayan da sizsiniz. Ben Fransız ve İngiliz ordu ve donanmalarının İstanbul'a girdiklerini gözleriyle gören kuşaktanım. Yüzde doksanın çok üstünde aydının bir devlet mandası altına girmekten başka çare görmediklerini yüreği yanarak dinlemiş ve okumuş veya işitmişlerdenim. Sonra bir gün Mustafa Kemal denen bir Millî Kahramanın bu ordu ve donanmaları nasıl kovup sularımızdan ve sınırlarımızdan çıkardığını da gören bu gözler kapanıncaya kadar, O'na ve eserlerine hıyanet edenlerle savaşmağa andetmişimdir. Bir tekelci değil, Atatürk'ün bir gönüllü savaşçısıyım.

Henüz ordu kurulmamıştır. Gerilla devrindeyiz. Çetelerin çoğu dağdan inme, soyguncu ve asıcı kesici. Demirci Efe demişti ki: «Yeni vilâyet benim idareme düştü. İdare ya ilim ile olur, ya zulüm ile. Bende ilim yok. Zulüm ile idare ettim.» Çerkes Ethem para vurmak için İzmir valisi Rahmi Bey'in oğlunu dağa kaldıran haydut. Ama o günlerde padişahcı ve halifeci Anzavur kuvvetlerini vuran o. Düzce ve Hendek, daha sonra Yozgat ayaklanmalarını bastıran o. Vergi yok, haraç var. Sefer dönüşünde Ankara çarşısının yağması bile var. Halife de, Anadolu'da devlete karşı gelenler kâfirdir, hükmünü veren fetvaları şehir ve kasabalarda sokak sokak duvarlara astırır. Adana'yı Fransız kanadı altına sığınan ermeni çetelerine karşı savunmıya gitmek üzere akşam üstü araba ısmarlıyan mücahidler ertesi sabah yaya kalmışlardır. Çünkü fetvayı okuyan arabacılar kâfir'e yardım ederek gâvur olmaktan korkmuşlardır. İstanbul'daki şeyhülislâm, Anadolu'da Yunan ilerleyişine ne dersiniz, sorusuna şu cevabı verir: «— Mustafa Kemal halifeye isyan etmiştir. Ona karşı her hareket bizim programımıza uygundur.» Bir Kaos. Arasıra bir avutma sesi de gelir. Eğer Kuvay-ı Milliyye Musta-

fa Kemal'den vaz geçerse İngiltere ağır barış şartlarını hafifletecek.

Rahmetli Rauf Orbay, ki Atatürk'le dargın ölmüştür, son yıllarında eski Terakkiperver Cumhuriyet Partisi Paşaları ile bir toplantısında:

«— Şunu itiraf etmeliyiz, demişti, eğer hiç birimiz olmasaydık, Atatürk yapılanı gene yapardı, ama o olmasaydı hiç birimiz yapamazdık.» İngilizler de bunu sezmişlerdi.

*
**

Acaba?

Bir akşam, belki de bir 23 Nisan akşamı, Çankaya'da idik. Atatürk henüz Meclis açılmadan önce tanıdıkları arasında bir soruşturma yapmıştır: «— Ben çekilirsem şartlar hafifliyecekmiş. Ne fikirdesiniz?» Çoğu, denemeğe değer, yollu cevap vermişler. «— Pekiy, fakat ben nereye gidebilirim?» yerini de söylemişler:

— Şark'a doğru...

Atatürk birden Recep Peker'e döndü:

— Hatırlar mısın Recep, henüz gelmiştin, sana da sordum, «— Paşam eğer faydalı olacaksa bu fedakârlığı yapın», demiştin. Recep söz altında kalmıyan bir karakterli adamdı. O akşam yüzü kızararak başını tabağına eğdi idi.

— Fakat tarihe karşı bir vazifemiz var. Önce onu yerine getirelim de sonra düşünürüz, dedi.

23 Nisan'da Meclisi açtı. Gerçekte bu Anadolu'da Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş günü idi.

Mustafa Kemal için Mecliste tek bir gündem maddesi vardı: Zafer! Başka her şeye göz yummak zorunda idi.

Bugünkü sol orada idi: «Bazı mebus arkadaşların komünizm ilân edilmemesinden dolayı canları sıkılıyordu. Daha ne bekliyoruz, niçin komünizmi ilân edip halkımıza yeni bir ruh, yeni bir heyecan vermiyoruz, hangi mal, hangi servet kaldı ki, korkalım, diyorlardı. Komünizm işareti sayılan kırmızı renk moda hâline gelmişti. Kravatları kırmızı olanlar az değildi. Başlarında maliye vekili Hakkı Behiç, Çerkes Ethem ve kardeşleri ile muteber kimselerin bulunduğu Yeşil Ordu adında komünist

temayülü gizli teşkilât faaliyete koyulmuştu. Liderlerden biri de Bursalı bir şeyh efendi idi.» (I)

Bugünkü sağ da orada idi: «Sıhhiye komisyonunda frengi aşısı meselesini konuşuyorduk. Konya mebusu Yalvaçlı namı ile tanınmış Hoca Ömer Vehbi efendi:

«— Sirayet ancak biiznillah olabilir. Doktorların iddia ettikleri gibi insanların birbirlerine olan münasebet ve temaslarında izn-i ilâhi olmadıkça sirayet olmaz», demesi üzerine Encümen mazbata muharriri sıfatı ile hocaya şöyle cevap verdim:

«— Ben seni bir frengili ile temasa geçireyim de bakalım sen biiznillah frengiye yakalanır mısın, yakalanmaz mısın?» Bu fıkra Operatör Emin Beydendir. Kendisini sarıklı hocalar öldüresiye dövmüşlerdi. İçki yasağını Meclise bir şeriat kanunu olarak getirenlerin başındaki gerici bir deniz kurmayı idi.

Hepsi Mustafa Kemal'den şüpheli idiler. Mustafa Kemal'i Meclis kapısı önünde asacağını söyliyen Çerkes Ethem Meclise girdiği vakit, para için vali çocuğunu dağa kaldıran haydudu ayağa kalkıp alkış tutarak karşılamışlardı.

İttihatcılar takımı da Enver'in peşinde idi. Bizi Birinci Dünya Harbine şokan, Türkiye'yi batıran ve General Liman Fon Sanders'in 13 Aralık 1917'de Türkiye harb durumunu yeni kurmay başkanı General Fon Seect'e anlatmak üzere verdiği raporda:

1 — Tamamiyle imkânsız ve lüzumsuz Sarıkamış savaşında 78.000 Türk'ü ateşle, veya açlıktan, yahut donarak, pek azı da esir düşerek harcamakla,

2 — 1916'da Erzurum'a doğru bir hareket yaptırıp «lüzumsuz yere» 60.000 Türk'ü açlık, hastalık, soğuktan ve pek azını da düşman ateşi ile öldürmekle,

suçladığı Enver Paşa gene Anadolu kapılarında ve bazı Meclis ittihadcıları ile haberleşmekte idi. (II)

Mustafa Kemal ki Arıburnu ve Anafartalar'da İstanbul'u kurtarmış, doğu cephesinde 1916'da Rus ordularına karşı tek Türk zaferini kazanmış ve harb sonunda kuvvetlerini kurtaran tek Türk komutanı olarak Halep kuzeyinde İngilizleri yenip ileri hareketlerini durdurmuştu. İttihadcılardan bir kısmının Pa-

---

(I) «Hâtıralarım». Damar Arıkoğlu.

(II) «Anadolu İhtilâli». Sabahattin Selek.

şa'sı hâlâ Enver'di. Programı da neydi, bilir misiniz, kendi el yazılı mektuplarında açıkladığına göre Rusya'dan iki üç alay müslüman askeri ile Anadolu'ya girmek ve Arab memleketleri ile bir federasyon kurmak üzere İngilizlere ve Fransızlara karşı da cephe almaktı. Bizi Yunanlılarla başbaşa bırakan «Misak-ı Millî»nin bu yeni programa değiştiğini bir düşünün. Kanatları yumurta içi ve patatesle pekleştirilen bir tek uçaklı, iki binek otomobilli ordumuzun karşısına önüne yanlarına bir de türlü motörlü büyük devlet tümenlerinin aktığını tasarlayınız. Türkistan çeteleri başında Kızıl Orduya ültimatom veren — şüphesiz yiğit yürekli — eski Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili bunu da yapacaktı.

Sağ ve sol ilk şamarı Sakarya'da yedi. «— Fakat biz Yunan ordusunu yerinden oynatamayız. Bir ortalama barış yolu arıyalım.» diyorlardı.

Onu çekemiyenler için Mustafa Kemal'li bağımsız bir Türkiye'den ise Halifeli padişahlı yarı bağımsız Osmanlı devleti yeğdi. Nasıl ki o Yunanlıların denize döküldüğünü müjdeliyen Bursa milletvekili Muhiddin Baha'ya bir sarıklı hoca:

— Yunanlılardan kurtulduk. Bakalım Mustafa Kemal'den nasıl kurtulacağız? demişti.

Vekilleri Meclis seçen Ankara'da Millî Eğitim durmadan medrese açmakta, resim dersini kaldırmakta, Türklüğü Tanzimat öncesine doğru sürüklemekte, kaba kuvveti ele geçirmiye çalışan sol aynı Türkiye'yi Rusya peyki yapmıya çalışmakta. İstanbul'un Maarif Nazırı Rumbeyoğlu Fahreddin okuma kitaplarından «Türk» sözünü çıkartmakta idi.

Kim derdi ki, çok değil yirmi beş yıl sonra kendi partisinin başındakiler medreseyi ve medrese ilkokullarını açıp Türk köy, kasaba ve şehirlerini 31 Martcı Nurcu çömezleri ile doldurduğu zaman kurtulmıya başlıyacaklardı?

Kim derdi ki sonra gene partisine sollar girecek ve ona, onun yolundakilere:

— Burjuva.....

Diyerek Kuvay-ı Milliyye sollarının öcünü alacaklardı?

Bir gün hepimiz arasında:

— Halk Partisi'nin sonuna kadar benim partim olarak kalacağını nasıl bileyim? derken nekadar haklı imiş.

Şimdi Atatürkçüyo burjuva gardropcu, orman ağaçlarını düşünüp de içlerindeki açları düşünmiyenler, mal mülk sahiblerine kalın enseliler diye sövenler su yüzünde!

Sağın derdi, sendenim diye yutkunarak, solun derdi, bendensin, diye kekeliyerek ondan kurtulmak!

Yarım asıra yakın zamandan beri bizi ölümden kurtarmış olandan ne edip de nasıl edip de kurtulmak!

Ödiyecekler bir gün!

Biz İstanbul'da cephe gerisindeyiz. «Akşam» gazetesinin sütunlarını savaş siperlerine çevirmişiz. Bozgunculukla boğuşuyoruz.

Kınalıadası Amerikan, Burgaz İtalyan, Heybeli Fransız, Büyükada İngiliz işgali altında. Şehir de Osmanlı devletini yenenler ve onun padişahına, vezirlerine boyun eğdirenler arasında dörde bölünmüştür. Gazeteler yabancı sansür heyetlerinin kontrolü altında. Yunan ordusu Anadolu'nun bağrında. Çetin istihkâmların arkasına rahatça kurulmuştur. Silâh üstünlüğü de sayı üstünlüğü de onda.

Mustafa Kemal Paşa saldırışa kalkacak da, düşmanı denize dökecek de, dört büyük devleti İstanbul ve boğazlardan kovacak da... Bozguncu basına, aydınlar takımı çoğunluğuna, hükûmet adamlarına, yakından tanıyıp görüşmiye gittiğimiz paşa ve bey subaylara göre «gülünecek şey!»

Batı dünyasına göre de öyle. Mustafa Kemal bir yoklamada bulunmak üzere Fethi Bey'i Londra'ya yollamıştır. 24 Ağustos'ta, Büyük Taarruzdan iki gün önce Lifild Ajansı Londra'da şu bildiriyi yayınlamıştır: «İngiliz Başbakanı Lloyd George eğer Türkler Mart tekliflerini reddederlerse, gelecekte bu teklifler yapılmamış sayılacaktır. 25 Ağustos'ta şu haber: Venedik Konferansı üzerine henüz hiç bir tebliğ yoktur. Söylendiğine göre konferansa Bab-ı Âli ve Ankara hükûmetleri çağrılacaktır.

26 Ağustos'ta, ki ordularımız taarruza geçmişlerdir biz «Akşam» da her şeyden habersiz çalışıyoruz. Yalnız Çatalca üstüne yürüyen Yunan tümenlerinin kaygısı içindeyiz. Rivayete göre eğer biz yukarda sözü geçen teklifleri reddedersek Yunanlılar İstanbul'u işgal edecekler. Bütün ümit Fransızların tutumuna bağlı Nüfuz saray. Bab-ı Âli ve hepsinin üstü de Kroker oteli (I) Karargâhının elinde. Rum ve Ermeni sansür tercü-

(I) Perapalas'ın yanındaki otel. İngiliz işgal kuvvetleri karargâhı idi.

manlarından geçirebilmek için yazılarımızı pek dikkatle yazıyoruz.

Ankara'dan gelenler her zamanki gibi harb ve hazırlık haberleri vermekte. Bu haberlere kendilerinin de inanmadıkları belli. Fakat herkesin kafasına yerleşen fikir şu: Bu sonbaharda eğer Ankara iyi kötü bir harekette bulunmazsa, kışın Anadolu'yu tutmak imkânsız. Ordunun siperler içinde bir kış daha geçireceğinden çoğu şüpheli. Usanç «umumî!» bir gözümüz Çatalca'da, bir gözümüz Londra'da.

Saat on bire doğru bir arkadaş kapıdan girdi. Yüzünde bir acaiplik var: «— Size Hilâl-i Ahmer'den bir haber getiriyorum. Son derece ihtiyatla yazalım. Doğru çıkmıyabilir, dedi.

Getirdiği haber şu idi: «Bugün öğleyin şehrimizin selâhiyetli muhitlerinde Kocaeli mıntıkasında Türk ordusu tarafından mühim askerî hareketler yapılmıya başlandığı söylenmekte idi. Vakit geç olduğundan dolayı bu hareketlerin bir taarruz başlangıcı mahiyetinde olup olmadığını tahkik edemedik. Haberimizin mevsuk olduğuna itimat etmekle beraber karilerimizin resmî tebliğler beklemelerini tavsiye ederiz. Haber doğru ise, Allah ordumuzla beraberdir. Neticeyi itminan ile munhazır olabiliriz.»

Ve tam altıda bir ajans tebliği: «Konferans Venedik'te ya sarayda ya Lido adasında toplanacaktır.»

Atina'dan bir haber: «Türkler cephenin bazı noktalarında kuvvetsiz çarpışmalara teşebbüs etmişlerdir. Bu faaliyet ehemmiyetsizdir.»

Akşama kadar öldürücü bir merak içindeyiz. Havada büyük bir gerginlik var.

28 Ağustos — Anadolu telgraf ve posta muhaberelerini kesmiştir. İstanbul ve Anadolu arasında her türlü ulaştırma durmuştur. Ve ilk doğru haber: «Ordumuz Afyonkarahisar cephesinde Yunan hatlarına taarruz etti.» Yunan tebliğleri devamlı olarak başarısızlığımızdan, geri çekildiğimizden bahsetmekte.

Büyük bir ruh sıkıntısı içinde boğuluyoruz. «— Ya muvaffak olamazsak.» «— Her şey bitti, demektir!» hep işittiğimiz bu. Ya Mustafa Kemal? O nerede? Bazıları diyorlar ki: «— Meclisteki muhalefetten o kadar bıktı ki, «herçibâdabâd» harekete geçti.» Bu «herçibâdabâd» deyimini bir türlü ona yakıştıramıyoruz.

Bir bildiği, bir düşündüğü var, diyoruz. Bu sırada onun kafası içindekini öğrenmek için canımızı vereceğiz. İstanbul bir taarruzun başarılmasından sonraki sevinçten fazla, bir çekilişten sonraki facialarının kaygısı içinde. Sokakta yabancı askerleri bizleri parçalamaya hazırlanan canavarlar gibi görüyoruz.

29 Ağustos — Anadolu hâlâ susmakta. «Akşam»da rivayet kabilinden bir haber: «Bir havadise göre askerlerimiz Afyonkarahisar'a girdiler.» Hemen altında şu açıklama da var: «Bu sabah telgrafhane hiç bir malûmat almamıştır. Yunanlılar da öğleye kadar henüz hiç bir tebliğ vermediler.»

30 Ağustos — Anadolu tebliğleri karanlık içinden ilk ışıkları getirdi. Dört sütun üzerinden şu havadisi veriyoruz: «Ordumuzun sol cenahı düşmanın bir seneden beri tahkim ve tel örgülerle takviye ettiği üç sıra siperden mürekkep müstahzar mevzileri tamamen zaptederek süngü hücumları ile Afyonkarahisar'a girmiştir. Esir ve ganimet pek çoktur.»

31 — Ağustos — Sönük bir gün. Son havadis şu: «Taarruzumuz olanca şiddetiyle devam etmektedir. Yalnız henüz resmî haber gelmemiştir.»

Niçin tebliğlerimiz pek ihtiyatlı? Bir türlü anlıyamıyoruz. O akşamlardan birinde adaya gidiyordum. Vapurda büyük bir Rum kalabalığı var. Eski kederli hâllerinden eser yok. Aralarında gizli bir konuşma. Gülüşme. Acaba bir felâkete mi uğramıştık? Bir tanıdığım çenesi kilitlenmiş, yanıma sokuldu, kulağıma eğilerek: «— Güya bozulmuşuz. Mustafa Kemal Paşa'yı esir almışlar», dedi.

Nasıl olup ta yüreğime inmediğine şaşarım. Geceyi nöbet içinde, ağır hasta gibi geçirdim. Sabah ilk vapurla gazeteye can attım. Kimimiz Hilâl-i Ahmer'e, kimimiz Beyoğlu'na koştuk. Nefes alamıyoruz. Nihayet Hilâl-i Ahmer'e bir şifre geldiğini haber verdiler. Haber şu: «Yeni Yunan başkumandanı general Trikopis ve karargâhı 2 Eylûl akşamı esir edilerek Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin karargâhına gönderilmiştir. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa hazretleri esirlerine nezaketle muamele ederek yeni başkumandanı mukadderatın bu cilvesinden dolayı teselli etmiştir.»

En sonra «Akşam» binasının pencerelerinden, sokakta çıldırmış gibi, saçlarını yolan, göğüslerini döven, kendilerini yerlere atarak çırpınan halka dağıttığımız gazete ve bütün ilk sayfayı dolduran klişe: «Elhamdülillâh İzmir'e kavuştuk!»

*
**

Sonradan uzun yıllar Siirt milletvekilliği ve «Hâkimiyet-i milliyye» de benimle başyazarlık eden Mahmut Kuvay-i Milliye yıllarında Mustafa Kemal Paşa'nın «refakat zabiti» idi. 10 Ağustos 1922'den 8 Eylûle kadar günü gününe tuttuğu notlar «Hayat»ın «Tarih» dergisinde çıktı.

Taarruzdan önce son ordu maaşlarının Hindistan'dan gelen para yardımı ile verildiğini biliyoruz. Demek hazine boş.

Mahmud'un 11 Ağustos tarihli notu: «Geçen gün bir mebus, kötü niyeti olmadığını iyi bildiğim biri diyordu ki, üç yıldır büyük bir ordu besliyoruz. Malî vaziyetimiz berbad. Orduda niçin bir hareket yok? Artık kimsenin tahammülü kalmadı. Bana kalırsa ya galip, ya mağlûp muahedesi imzalamalıyız.» Mahmud kendisine der ki: «— Azizim biz üç seneden beri orduyu beslemiyoruz, teşkil ediyoruz. Bugün bu teşkilâtlanmanın bitiş noktası uzaktır bile..»

11 Ağustos notu: «Nikbinliğin fazlası kötüdür. Bedbin olmak da fena! Büyük işleri üzerlerine alanlar ince eleyip sık dokumalıdırlar. Bizim Paşa'yı farfara kumandanlardan, yüzde otuz muvaffakiyet ihtimali ile en büyük teşebbüslere atılan sergüzeştcilerden ayıran hassa işte budur. Büyük bir kararın arifesinde Paşanın endişesi şu: «— Acaba muvaffak olacak mıyız?» En fena ihtimalleri hesaba katarak icap eden tertipleri tasarlamaktadır.

12 Agustos notu — 26 Mart 1921 tarihli notlarında büyük devletler bazı müsait tekliflerde bulunmuşlardı. Lloyd George ise dünkü nutkunda bunları geri alıyor. Anlaşılıyor ki, hakkımızı kuvvetimizle alacağız.

17 Ağustos notu — Sabahın dört buçuğunda Ankara'dan hareket. Birkaç saat sonra Konya'dayız. Yolumuz çöl, toz ve sıcaklık!

Garb Cephesi henüz hazırlıklarını istediği gibi tamamlıyamamış galiba! Paşa vakit geçirmek taraftarı değil. Düşman hazırlıklarımızı hissederse netice almak güçleşebilir.

Dış düşmandan başka iç düşman da çok, ve bu düşman Paşa'nın şerefi ve muvaffakıyetleri ile beraber artmakta. O, memleketin her unsuru ile savaşma zorunda: Cahiller, mütefekkirler, hocalar, askerler...

18 Ağustos notu — Yunanlılar İstanbul için henüz ümitli. Buna teşekkür ederim. İstanbul sergüzeştinden ümit keserlerse

Trakya'daki kuvvetlerini Anadolu'ya getirecekler. Bunun için de acele etmemiz lâzım. Garb Cephesi işin bu tarafının farkında değil. Yahut da askerî bir hareketin lüzumuna kanaatı yok gibi. Ayın onbeşinde hazırlıklar tamamlanacaktı. Hâlbuki dün gelen haberlerden bazı işlere henüz teşebbüs bile edilmediği anlaşılmakta.

Başkumandan kat'i bir emirle günlük hareketi tâyin etti.

20 Ağustos — Konya'dan Akşehir'e gittik. Cephe karargâhından çıkarken Paşa deki ki: «Tam vaktinde, hattâ dakikası dakikasına gelmişiz. En kat'i kararın verilmesi icabeden bir zaman!» Saat 11. Erkân-ı Harbiye reisi, ordu kumandanları, cephe kumandanı, başkumandan toplandılar.

21 Ağustos notu — Akşamki toplantı taarruz gününün tâyini ile neticelenmiştir. Paşa müzakere sırasında müşkülât çıkaranlara sert bir cevap verdi :

— Harekete inancı olmıyanlar istifa etsinler. Ben bütün mesuliyeti üzerime alıyorum.

22 Ağustos notu — Paşa'ya göre mecliste anarşi başlamıştır. Meclis elden çıkmıştır. Askerî hareket şart. Fakat ona da muhalif kumandanlar var. Bir hareket yapacak olanlar eğer o hareketin lüzumuna ve tatbik kaabiliyetine inanmazlarsa maddî ve manevî kuvvetlerini kullanamazlar. Paşa müşir üniformasını giyerek kısa bir nunut verdi:

— Paşalar, dahilî ve haricî vaziyetimiz behemehal bir taarruz hareketine teşebbüs etmekliğimizi icap ettirmektedir. Düşmanın Trakya'da kuvvet toplaması ve İstanbul'a karşı tehditleri de bu lüzumu takviye ve tacil ediyor. Hem hükûmetten, hem meclisten tam selâhiyet alarak geldim. Muayyen günde harekete girişmek niyetindeyim. Bu karar kat'idir.»

25 Ağustos notu — Çadırlı ordugâhtayız. Kocatepe'nin eteklerinde, dere içinde bir değirmen, 26 Ağustos 5.30'da taarruz hareketlerine başlanacak.

26 Ağustos notu — Bu gece uyku uyuyamadık. Paşa herkesten uyanık ve heyecanlı. Büyük ekseriyetin muhalefetine rağmen kararını vermişti. Hattâ bu kararını, bir bakıma zorla icra ettiriyordu.

Herkesten önce kalkmış, giyinmiş, çadırlar arasında dolaşıyordu. Saat üçte çadırlar arasında bir faaliyet. İnsan sesi yok. Yalnız konuşma.

Saat dörtte Başkumandanlık, Erkân-ı Harbiyye-i Umumiye, Garb Cephesi karargâhları ata binmiş bulunuyordu.

Başkumandan en önde. Kocatepe'ye gitmek için yol pek dar ve karanlık bir süvari neferi fenerle önde gidiyordu. Tam saat beşte gözetleme yerinde idik. Bütün topçumuz kendilerine verilen hedeflere müthiş bir ateş açmışlardı. Saat altıya doğru Kolordu Kumandanı Kemalettin Bey telefon etti: Kalecik Sivrisi düştü! Burası ehemmiyetli ve müstahkem bir tepe idi. Kumandanlar azamî faaliyet sarfediyorlar, askerler hiç bir fedakârlıktan çekinmiyorlardı. Yarım saat sonra düşüreceğini vadettiği bir mevzi yıkamadığından bir fırka kumandanı intihar etmişti.

*
**

Altını biliyorsunuz. Bir millet kurtuluşunu zaman olur ki, nasıl tek bir adama borçlu olur, onu da öğreniyorsunuz. Rahmetli Rauf Orbay, sonuna kadar kendisi ile arkadaşlık eden dostum Tayfur Sökmen'le bir toplantıda bulunanlara, en büyük gönül acısı Atatürk'ten ayrılmak olduğunu söyledikten sonra.

— Hiç birimiz olmasaydık. O bu işi yapardı. O olmasaydı hiç birimiz yapamazdık, demişti.

Sevres'de Osmanlı devletinin cenaze töreni hazırlanmıştır. Damat Ferit Paşa, Maarif Nazırı Rıza Tevfik ve öteki delegeler musalla taşı önünde, elleri önlerine bağlı, konferans başkanı Clemenceau'nun nutkunu dinlemiye hazır. Paylaşılmışız. Hemen hemen Anadolu'da bir Beylik kalmışız. Clemenceau demişti ki:

«— Türk milletinin değerleri yanında, başka unsurları idare edebilmek yeterliği göremiyoruz. Tecrübeler pek uzun bir zaman içinde o kadar çok tekrarlanmıştır ki, sonucu üzerinde artık hiç bir şüpheye düşülemez. Tarihte bir çok Türk başarıları, bir çok da Türk felâketleri vardır. Başarıları bir takım yabancı kavimlerin Türk egemenliği altına alınmasından, felâketleri ise bu kavimlerin o egemenlikten yakalarını kurtarmalarından ibarettir. Ne avrupa, ne Asya, ne de Afrika'da hiç bir zaman, Türk egemenliği altına giren bir memleketin maddî refahı ve medeni seviyesi düşmediği görülmemiştir. Sonra bir memleket üzerinden Türk egemenliği kalkınca o memleketin maddî refahı ve medeni seviyesi yükselmediğini gösterir hiç bir misal da yoktur. Türk savaşta kazandığını barışta feyizlendirecek yeterliği gösterememiştir.»

Damat Ferit bile anlaşma şartlarını o kadar ağır bulur ve imzalamak cesaretini gösteremez, gidip bir defa padişaha, nâzırlara ve âyan meclisi üyelerine danışalım, der. Nitekim Vahidüddin'in vezirler ve Paşalardan kurulu Şûrây-ı saltanat-ı bir çekimsere karşı oy birliği ile bu anlaşmanın imzalanmasından başka çare olmadığına karar vermişti.

Her ne ise, folklor tipi şiirlerini o kadar sevdiğimiz, duyuşlarında o kadar bizden Rıza Tevfik imzalamakta niçin geciktiğimize kızarak şunları söylemişti:

— Clemenceau bizi bir iyi haşladı. İler tutar yerimizi bırakmadı. Yerden göğe kadar hakkı vardı ya koca adamın! Fakat bizimkiler meram anlıyacak takımından mı? Elimize verilen sulh muahedesini hemen oracıkta imza edip işin içinden çıkaracağımız yerde bir şey yapmadan dönüyoruz. Neymiş? Bir defa padişah'a arzetmek lâzımmış. Yahut da nâzırlar meclisinde görüşülmesi gerekirmiş. Bu da yetmiyormuş gibi, sadrazam paşa, Allah selâmet versin, Âyan Meclisinin reyini almağa mecburuz, demesin mi? Clemenceau'yu da beni de afakanlar boğuyordu.

Tabii Clemenceau'ya ve Rıza Tevfik'e kızdınız. Hep böyleyizdir. Bu duruma niçin ve nasıl geldiğimizi, getirenlerin kimler olduğunu düşünmek istemeyiz. Bu da başka!

*
**

Size birkaç ad sıralayacağım, yeni kuşaktan eski devri bilmiyenler için kısa bir açıklama da ekliyerek... Velid Ebüzziya, gerici denecek kadar muhafazakâr, koyu denen milliyetçi, ilk Kuvay-ı Milliyye röportajlarını veren Tasfir-i Efkâr gazetesinin, işgal idaresine de kafa tuttuğu için Malta'ya sürülen sahibi...

Yunus Nadi İttihatcıların desteklerinden biri, ve Mustafa Kemal'in arkasından Ankara'ya giderek «Yenigün» gazetesini çıkaran ve şimdiki «Cumhuriyet»in kurucusu... Halide Edip ön safta milliyetçi bir Türk kadını, kafasının dikine giden bir savaşçı... Necmettin Sadak Türkçü, Ziya Gökalp'ın Üniversitede doçenti.. İnönü'nün dış bakanlığına kadar çıkan ve benim «Akşam» gazetesinde ortağım... Ahmet Emin'i bilirsiniz...

Bu imzalar üstünde bir belge Ankara'da Tarih Araştırmaları kurumunca yayınlanmıştır. Metin Türkiye'de kayıplara ka-

rıştığı için Amerika dış bakanlığı arşivlerinden çıkarılmıştır. Tarih 5 Aralık 1918. 19 Mayıs'tan dört buçuk ay önce. Wilsoncular Birliği adına Amerika Birleşik Devletleri başkanı Woodrow Wilson'a verilmiş bir dilekçe. Dilekçeyi imzalıyanlar, Türkiye'deki dinler ve ırklar meselesinin çözümlenmesi için Amerikan yardımını istemekte, Türk vatanseverlerinin ve aydınlarının tarih geleneklerinden ve ırklar arası anlaşmazlıklardan dolayı kendileri tarafından kabul edilecek her hangi bir sistemin müsbetliğe soysuzlaşacağı kanısına vardıkları bildirilmektedir. Bu sebeple kendi milletlerinin, belirli bir zaman için, devlet işlerini bilen yabancı bir idarenin yönetimi altına sokulmaya ihtiyacı olduğu inancındadırlar. Diledikleri, gelişmemiş ve geri kalmış bir milleti, belli bir zaman için, eğitmektir. Belge bu önsözden sonra şartlara geçiyor.

«1 — Padişahın hükümdarlığı ve Türkiye için meşrutî bir hükûmet şekli korunacaktır.

2 — Bütün seçimlerde nisbî temsil usûlü azınlıkların haklarını temin edecektir.

3 — Bütün Osmanlı uyrukları, en alttan en üste kadar, hükûmet memurluklarına alınacaktır.

4 — Finans, Ekonomi, Tarım, Endüstri, Bayındırlık, Eğitim Bakanlıklarının her birine uzman yardımcıları ile birlikte bir Amerikan baş müsteşarı getirilecek, bu müsteşarlardan kurulu Amerikan komisyonu yeni esaslara göre gereken reformları yapacak, yeni metodlar getirecek, sosyal refah ve öğretimle ilgili bütün çalışmaları düzenliyecek ve tamamiyle idare edecektir.

5 — Adliye reformu için Amerikan baş müsteşarının uygun göreceği memleket ve milletlerden seçilecek uzmanlardan bir heyet kurulacaktır.

6 — Jandarma ve polis işleri bir Amerikan umumî müfettişine ve onun seçeceği memurlara bırakılacaktır.

7 — Türkiye'nin her vilâyetinde görevi yerli idarede reform yapmak olan bir Amerikan müfettişi ile ona bağlı uzmanlar bulunacaktır.

8 — Bu şekildeki yerli idare her vilâyetin özel olarak ve en iyi yolda gelişmesi için Amerikan yardımı ile yürütülecektir.

9 — Amerika yönetimi en az on boş en çok yirmi beş yıl sürecektir. Amerika'dan yönetilmesi istenen Türkiye'nin sınırları barış konferansında tesbit edilecektir.»

Viyana kapılarına kadar giden koca Osmanlı İmparatorluğu son aydınlar, hem de milliyetci aydınlar kuşağının son sözü bu idi. Clemenceau'nun söylediklerinden hemen hemen farksız! Ne kadar umutsuzluğa düştüğümüze bakın!

Paris'te Osmanlı devletini ortadan kaldırmak isteyenlerin, gerekçe olarak, bu belgeyi yabancı dillere çevirmekten başka katlanacakları zahmet yoktu.

Sınırlarımızı bile, bizi medeniyetlerinden saymıyanların keyiflerine bırakıyorduk. Ordumuz için tek bir sözümüz yoktu.

1918 Aralığında bütün ekonomi, bütün iç ve dış ticaret, bakkallığa kadar çarşı esnaflığı, kadrolarında bir tek Türk bulunmıyan banka ve imtiyazlı şirketler, hepsi hıristiyan, yahudi veya ecnebi idi. Su, ışık, gaz, her türlü ulaştırma, telefon, rıhtımlar ve limanlar, fenerler, hepsi yabancıların elinde ve Türk halk yığınları medrese eğitimi altında, vicdan ve kafa karanlığı içinde idi. Uyanmalarına ihtimal yoktu. Sivil ve batılı eğitim pek küçük bir azınlıkca benimsenmişti. Hıristiyan ve liberal Amerika şüphesiz ermenilerin yurtlarına dönmesine engel olmıyacaktı. Türklere hıristiyanlardan farklı davranmasa bile, onun idaresi altında bir Türkiye'nin 1919+15=1934 deki durumunu göz önüne getirir misiniz?

Türkiye Türklerinin bugünkü Bulgaristan, veya Yunanistan yahut Yugoslavya Türk ve müslümanlarından ne farkı kalacaktı?

Kimseyi kınamak için değil, Mustafa Kemal'in o tarihten önce Adana'da:

Hayır...

diye haykırdığı ve Anadolu'da yığın dayatışı için hazırlığa başladığı günlerde Türk aydınlarının iç çöküşünü anlatmak için bu belgeyi hatırlattım. Bilindiği üzere o tarihten daha sonra da haylı müddet İsmet Bey (İnönü) ve Refet Bey (Bele) de Amerika Mandasından başka kurtuluş yolu görmemişlerdi.

Millet ise darmadağınıktı. Her bölgede oranın Türk olduğunu isbat etmek için Cemiyetler kurulmuştu. Fakat aralarında hiç bir bağ yoktu. Halifesi, padişahı vezirleri başlıca milliyetçi gazetelerin başında bulunanlar teslim olmaktan başka çıkar yol göstermiyorlardı.

Büyük kahraman işte öyle günlerde halk yığınlarına ve aydınlara ışık tutmuştur. Ve batı ile dövüşüp yurdunu kurtardıktan sonra, gerçek kurtuluşun yolu batı medeniyet toplumları arasına katılmak olduğunu, Clemenceau kadar acı ve sert dille anlatmış, devrimlerini bu yönde yapmıştır.

Onun yolundan şaşmamak gerek. Kendi partisi bile onun yolu dışında yol aramak gafleti içinde.. Bugün sola sapan aydınlar da aynı 1918 gafleti içinde!

Son haftalar içinde, Heft farsca yedi demektir, hafta ondan gelir, şenlik farsca cumartesi demektir cihar gene farsca dört, penç ise beş demektir, çarşamba ve perşembeyi ciharşenbih'den bozmuşuz, şart'a koşul uydurması yapıştıran özleştirmecilerin Türklerin Asya'da iken haftaları ve haftaları içinde günleri olup olmadığını neden araştırmadıklarını sorduktan sonra, gelelim son haftalar içindeki orman tartışmasına, ki Şarkta geriliğin kurutulmadığı ülkelerde son dağın üstünde son ağaç sökülünceye kadar sürer, sanki ağaç haramlıkta domuz etinin hemen arkasından gelir. Yüz seksen yıllık meşeyi gâvur gibi keser, gövdesini bine biçer, dallarını yapraklarını 6/7 Eylül Beyoğlu malları gibi talan ederiz, her ne ise bazı gençlerimiz yeni kanuna karşı protesto yürüyüşü yapmak için izin istemişler. Tam Amerikan Haberler Ajansı mıdır, yoksa elçiliği midir, hangisinin önünden geçiyorlarsa, içlerinden bir takımının çığlık dalgası:

— Go home...

Hayır şu İstanbul'un Göztepe semtinde bile ayrık düzeni kaldırıp yan yana, çatı çatıya, göğüs göğüse beton yığınları uğruna asırlık çamları yere serişimizde Amerika'nın ne suçu var? İmar durumu hırsızları ile ortaktır, desek aykırı düşer, Türkiye'yi çölleştirmek peşindedir gibi bir yorum zorlasak daha geçen yıl Yalova Bölge Bağ ve Bahçe Enstitüsüne ikimilyon dolar verdi, devlet başkanları Rooswelt Tahran buluşmasına gittiği vakit uçağından iner inmez rastladığı ilk İran şahsiyetine:

— Aman dağlarınızı ormanlayın, demişti.

Bu konuda:

— Go home...

Olsa olsa burasını bırakıp git de parkındaki ağaçların «icaplarına bakalım», anlamına gelse gerek.

⁂

Eğer bizim solları dinleyip Amerika evine gitmiş olsaydı, şimdi yanmıştık, Akdenizde komünist Arabları desteklemek üze-

re yalnız Orak - Çekiç sancaklı harb teknoleri kalacaktı. Yangın çıkınca, evimizin saçağı Hatay'da Suriye evinin saçağı ile bitişik. Doğu illerimiz Gürcistan'la Ermenistan'ındır diyen Kuzey komşumuz, Hatay komünist Suriye'nin değil de «kalın enseli», «mutlu azınlık»cı, burjuva Türkiye'nindir diyecek değil a... Altıncı Filo Akdenizden çekilip, Amerika eski yalnızcılığına gömüldüğü vakit ve Moskova:

Kıbrıs sizin olmak için Millî Savunma Bakanlığına Baştımar'ı Hatay işini görüşmek üzere iki komünist bakanı da İçişleri ile Çalışma'ya getirmeli, ötekilerini ise ortanın solu Yöncü'lerine teslim etmelisiniz, dedikleri vakit şafağın hangi ufkumuzdan ne renkte attığını görürüz.

Biz Türkler Filistin'de 400 yıl kaldık. İngilizler bizden aldılar ama kırk yıl kalamayıp evlerine döndüler. Dahası var: Biz 400 yıl Filistin'i Arab tuttuk. Bütün topraklar Arablarındı. Yahudiler bu toprakları zorla değil, para ile tarla tarla, parsel parsel satmışlardır. Bağımsızlık savaşında elli yedi bin kişi imişler. Şimdi ikibuçuk milyon. Filistinli Arab liderine göre elli bini kalmalı, iki milyon dört yüz elli bini göçüp gitmelidirler. Olacak şey midir bu, söyleyin bana. Üniversiteleri ile, bayındır şehirleri ile, en ileri tarım ve endüstri ile bir tam batı devleti nasıl ortadan kalkabilir? 1948 de İngiliz valisi:

— Artık Filistin'de bir tavukluk yer yok, diyordu.

O hesaba göre bugün bu topraklarda bir kuş yumurtasına yer bulunmıyacak demek!

Bunu Nâsır da Suriye diktatörü de bilir. İsrail onlar için bir iç dâvadır. Hattâ vicdanlarının içine girebilirseniz, en büyük korkularının, ya İsrail olmazsa ne yaparız, kaygısı olduğunu hemen sezersiniz. Yemende binlerce Mısırlı ölür, mırın kırın yazıldıkça:

— İsrail...

Top tüfek emri dinlemiyen ekonomi bozulup kıtlık halkı bunattıkça:

— İsrail...

Yağmur çok yağıp ekinleri seller götürse:

— İsrail...

Kuraklık olup buğday teke tek vermese gene İsrail...

Naziler Hitler'inin Yahudisi ne ise, komünist Arab diktatörlüklerinin İsrail'i de o. Eskiden İttihatçıların Girit'i de böyle idi. Aç kalırsın, Girit... Giyecek gömlek bulamazsın, Girit... Balkan Savaşından sonra başımızdakiler Girit'in Yunanistan'a katılması kadar iç politikada Giritsiz kaldıklarına yandılardı. Büyük

idealist ve realist Atatürk, bunun için Millî Misak disiplini altında, halk yığınlarına sınır dışı hiç bir hedef göstermemiştir. Ne zaman söz açılsa:

— Türklerin yeri Türkiye'dir, hepsine kapılarımız açıktır, der ve arasıra:

— Türkiye elli milyon nüfuslu ve tam batılı bir toplum ve devlet olduktan sonra etrafına göz gezdirebilir, derdi.

Hatay bir Millî Misak dâvası idi.

Yeni kuşak çoğunlukça ne Arabça, Farsca bilir, ne de Türkçe. Hikâyeyi belki hatırlarsınız. Minberde hatip bir arapça hutbe okuyordu. Hutbe kurbanlık koyun üstüne idi. Koyunu nasıl yatıracaksınız, nasıl keseceksiniz, nasıl yüzeceksiniz, yollu bir öğretim. Okuyan arabca bilmediği için pek yüreğe işleyici bir makam tutturur. Cemaatten biri de göşyaşlarını tutamaz. Yanındaki:

— Ne ağlıyorsun birader?

Diye sorunca:

— Neler söylüyor baksana...

Diye büsbütün hıçkırır.

Fethetmek «açmak» demektir. Hani kapıyı açarız ya, işte o açmak. Sultan Osman ağzından söylenti bir vasiyet vardır. «İstanbul'u aç, gülzar yap-» demiş diye. Burada «aç» «fethet» demek. Gerçi «gülzar yap» demek, şimdiki gibi, mimarlıkca, şehircilikce, temizlik ve güzellikce İstanbul'u rezil rüsvay et, birkaç düzine rüşvetçi uğruna hergün daha maskaraya çevir, demek değilse de haylı Belediye Meclisi üyeleri ile katcı ve parselci esnaf böyle anlamışlardır ve olanca güçleri ile Sultan Osman'ın vasiyetini yerine getirmek için uğraşıp durmakta olduklarını görüp kendilerine biraz farsca ders vermek gerektiğini görüyoruz.

Bizim genç kuşak da «fetih» bir din sözüdür sanıp İstanbul'un beşyüz bilmem kaçıncı «alınış yılı» demeği günah sayarak onun yerine «açmak» sözünün düpedüz Arabcasını geçirmişler. İstanbul'u «baba» ya «peder» dediğimiz Osmanlıca devrinde «feth etmiştik» ama, «Teyyare»ye «uçak» dediğimiz Türklük devrinde «aldık!». Nitekim eski Türklüğümüz henüz Osmanlılığa soysuzlaşmadığı çağda «açmıştık!»

Bir adam için yaş yaş, yani yıldan yıla dönüm bayramı yaparız. Şehirler için ölçü yüzdür, beşyüzdür, bindir. Ne diye yılda bir alma, bir kurtulma bayramı? Rahmetli diyelim, sözde Türkçü Köprülü Fuat Dışişleri Bakanı iken İstanbul alınışı-

nın beşyüzüncü yıldönümünü, Yunanlıları gücondirmemek üzere, kutlatmadı idi. Oysa biz İstanbul'u Yunanistan'dan değil, Bizans İmparatorluğundan almıştık.

Şimdi iki defa bayram var: Aldık. Kurtardık.

Alan Osmanlı Padişahı Büyük Mehmet! Atatürk, asker başbuğu olarak, Peygamberimiz Muhammed'in ve Sultan Mehmed'in baş övücüsü idi. Öteki sıfatlarından başka ikisi için:

— Büyük kumandandır, derdi.

İstanbul'u alana ne kötülük etti Atatürk? O'nun tahtından indirdiği adam, ki Adı Mehmet Vahüddiddin'dir, İstanbul'u Sevres'de düşmanlarımıza teslim etti idi. İstanbul'u alan da Mehmet, veren de Mehmet. Kurtaran, iki defa kurtaran Mustafa Kemal!

Eğer Arıburnu ve Anafartalar'da Alman kumanda takımının görüşlerine kapılıp büyük askerlik ve savaşçılık dehâsını göstermek fırsatını bulmasaydı, Çarlık Rusya'sı henüz dimdik ayakta iken İstanbul bizden gidecek ve hemen, anlaşmaları gereğince, Rusya'ya teslim edilecekti. Çarlar yaz mevsimlerini İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında geçirecekler, Türkler Selânik'te olduğu gibi, Manastır ve daha nice şehirlerde olduğu gibi silinip süpürüleceklerdi. Biz de şimdi İstanbul'a döviz bulursak turist olarak gelecektik.

Eğer bağımsızlık savaşında Atatürk yüzdeyüz zafer kazanmasaydı, kapitülasyonlu Türkiye'de İstanbul milletlerarası bir melezlik olacaktı. Bu şehirde Türkler yalnız sürüneceklerdi. Venizelos Lausanne'da İsmet İnönü'ye:

— Eğer bizde kalsaydı İzmir ve Batı Anadolu Türklerini Karadeniz ve Orta Anadolu Türkleri ile değiş edecektik, demişti.

Demek bugün İzmir ve Hinterlandı Selânik ve Hinterlandı kadar Yunanlı olacaktı.

Atatürk Yunanlıları hiç hesaba katmıyarak, asırlardan beri batı dünyası ile Türklük dünyası arasında bir uzaklaşma, soğuklaşma sembolü olduğu için, büyük tarih ve sanat değerini düşünerek, Ayasofya'yı müze yapmıştır. Ka'riye gibi... Yanında, idik. O yapmıştır. Hükûmet değil! Asla Yunanlıyı düşünerek yapmamıştır. Sofya'da bir cami müzedir. Yugoslavya'da müslümansız yerlerdeki camiler turistlere müze olarak gezdirilmektedir.

Bre Atatürk düşmanları, İstanbul'un alınışı gününde onun,

iki defa kurtarıcısından ne istersiniz? Atatürk düşmanı Türk düşmanı demektir: Siz kimin ve neyin dostusunuz?

Ta Viyana'dan Ankara'ya kadar medrese kafası yüzünden sürüldük. İmparatorluğu vatanı medrese kafası yüzünden kaybettik. Atatürk bu kafanın eğemenliğine son verdiğinden beri medenî milletler arasında yer aldık. Şeref aldık. Siz Atatürk'ü, bütün yaptıklarını bozarak, yıktıktan sonra, neyi hortlatmak istiyorsunuz?

Din adamı yetiştiren okullarda Türkiye'nin kurtuluş tarihi okutulmamakta mıdır? Tarih adına ne okutulmaktadır?

Liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, komünizm, nasyonal - sosyalizm, faşizm, etatizm... Kuşağımız hep bu rejimler üzerine tartışma ile geçti. Batılı doğulu herkesin şimdi de en çok merak ettiği şey, geleceğin rejimi ne olacağıdır.

Tanınmış en büyük anketçilerden Raymond Cartier Avrupa'nın en sürümlü dergisi Paris - Match'de üç hafta süren röportajı ile bu soruya cevap vermektedir. Körü körüne sağ veya sol bir ideolojiye saplanmamış olanların, benim gimi merakla okuyacaklarını bildiğim anketin can alıcı bölümlerini konuşmada topluyorum. Hükmünü herkes kendi verir. Özetlemede anketçinin sırasını bozmuyorum.

*
**

Raymond Cartier önce büyük dev Amerika'yı ele almıştır. Asrın başında Amerika'nın nüfusu 75.000.000 idi. 1930 da 122 milyon. Şimdi 200.000.000'a yakın.

Zenginliği ise daha büyük hızla artmıştır. Bu artışta hâlâ yavaşlama yok. Endüstri yeteneği 1920 ile 1950 arasında iki misli, 1950 ile 1966 arasında yeniden iki misli olmuştur. 1930'a göre bugün iki misli Amerikalı var: Her Amerikalı iki misli daha iyi yaşamakta.

Öyle sanılmıştı ki, Sovyetler Birliğive Batı, Amerika'ya yetişecekler. Fakat Amerikan ilerleyişi yalnız önde kalmamıştır, daha da artmıştır. Brüt millî hasıla Amerika'da 739 milyar dolar. Fransa, Japonya, Büyük Britanya, Batı - Almanya ve Sovyetler Birliğinin 1966 daki brüt millî hasılası'nın top yekûn hepsi kadar. Halbuki bu saydığımız ülkelerin nüfusu 475.000.000. Her Amerikalı kendisine en fazla yakın olandan 2,4 defa daha çok üretmektedir.

195.000.000 Amerikalı dünya nüfusunun yüzde altısı, Topluca üretimde üçte bir pay onun. Hem endüstride hem tarımda. Amerikan tarımcıları dünya tarımcılarının yüzde birbuçuğu. Toprakta bitenin yüzde onaltısı onun. Amerika tarımcıları nüfusun ancak yüzde altısı. Yüzde doksandördü besledikten başka dünya açlarına da onlar yardım etmekte. Geçen yıl Hindlilere 13 milyon ton buğday verdiler. Bu miktar Fransa'nın bütün yetiştirebildiği buğday! Yardım yüzünden hiç bir Amerikalı da tek bir kalori feda etmemiştir.

*
**

17 yıl önce Amerika Kore'de bir komünist saldırışını önlemek için savaştı. Harb yüzünden otomobil yapımındaki stratejik maddelerde, yoğaltımda bazı kısıntı ve sınırlamalara başvurdu idi. Bugün aynı Amerika Viet-Nam'da yeni bir komünist saldırışını önlemek için savaştı. Asya'nın savunulması için yapılan bu ikinci savaş birinciden çok daha pahalı. Fakat Amerikan ekonomisi üzerinde hemen hemen sezilmiyor bile. Yeni yılda Viet-Nam savaşı masrafı yirmi üç milyar dolar. Kendi başına dev bir rakam. Ama Amerikan millî hasıla'sının yüzde üçü!

Marksizme göre harb umutsuzluk ve çaresizliğe düşen kapitalizmin sığınağı idi. Meselâ Viet-Nam savaşı Amerikan ekonomisini yürütecekti. Bu hüküm öylesine saçma çıktı ki, artık ağıza alınmıyor bile. Viet-Nam harbi ekonomi bakımından Amerika için hiç gibi bir şey.

*
**

Marksizm 1914 Ocak ayının başında Detroit'te Henry Ford 1 tarafından sarsılmış ve gelecek zamanlar rejiminin yolu açılmıştır. Henry Ford ertesi yıl programını tartışmak üzere yöneticilerini bir araya toplamıştı. İşler pek yolunda ve öylede gidecek görünüşte idi. F modeli dünya araba piyasasını hükmü altına almıştı. Henry Ford pasif duruyordu. Atölyelerini dolaştığı sırada işçilerin dövüştüklerini görmüştü. Böyle yabanice davranışlarının sebebi medeni insanlara yakışmayıcı kötü şartlar için yaşamakta olmalarından ileri gelmeli idi. «— Kazancımıza göre verdiğimiz ücretler çok aşağı... Bunu nasıl değiştirelim?» bir pazarlıktır gitti. Üç, uçbuçuk dolar... Hele ağzından dört rakamı çıkınca bir fırtınadır, koptu. Ford, dört buçuk doları önesürdü, «— Hattâ 4,75 dolar gücümüz üstünde değildir.» dedi. Sonunda kara tahtaya koskoca bir 5 rakamı yazdı ki o tarihte bir altın demektir. Üstelik günde üç ekip sistemine geçil-

mek ve çalışma saatleri sekize indirilmek üzere idi. Dünya patronları, Ford bağlanacak bir deli, diye bağrıştılar. Hem kendi yuvarlanacak, hem de kapitalizmi beraber sürüklüyecekti. Oysa birkaç yıl sonra Ford dünyanın en zengin adamı idi. Amerika patronluğa yüksek ücret doktrinini benimsemişti. Böylece Amerikan sosyalist temel kanunlarından birini yere sermişti. Bu, kapitalist sistemde ücretin proleteryayı açlıktan öldürmiyecek bir ücret olacağını öngören Lassalle Kanunu idi. Son istatistiklere göre Amerika haftalıklarının ortalaması 111,33 dolara yükselmiştir. Çalışma saatliği 2,78 dolar. İş çeşidine göre haftalık 184,63 dolara kadar çıkmakta. Birkaç çalışanlı bir ailenin haftada 1000 dolar kazandığı az değildir.

Kazançla pahalılık bir gider, sanırız. Amerika'ya giden yabancılar meselenin yalnız bir tarafını görmektedirler: Amerika'da pahalı olan adam'dır servislerdir. Yani «çalışma»dır. Hizmetçi, berber, çok adam çalıştıran lüks lokanta pahalı. Millî paraya göre yiyecekler ve mallar ucuz. Bu, bolluk ekonomisinin bir özelliği!

Amerika'da işçi saatliği, bütün yükümleri ile ortalama 3,24 dolar. Avrupa'da aynı iş için verilen ücretler: Almanya'da 3,15, İngiltere'de 3,20, Fransa'da 3,33, Ama Amerikalı işçi Chevrolet arabasını almak için 13 hafta, Fransız işçisi Renault 4'ünü almak için yirmi altı hafta çalışmalıdır. Amerikalı buzdolabını 63 iş saati, Parisli 291 iş saati ile ödiyebilir. İyi bir papucu birincisi 2 saat 50 dakikada, ikincisi 10 saat 48 dakikada, birinci bir tavuğu 27 dakikada, ikinci 100 dakikada öder. Fakat Amerikalı bir saç kesimi için 32 dakika çalışmalı. Tavuktan beş dakika daha pahalı.

Amerika'da işsizden fazla iş değiştirmelerde bir müddet açıkta kalma vardır. 1967 de 75.700.000 çalışan arasında 3.600.000 kişi açıkta idi. Yüzde beşten az. Açıkta kalan Kaliforniya'da haftada 65 dolar yardım görür. Bu yardım bazı eyaletlerde müddetli, bazılarında müddetsizdir. Müddetli olanlar da yardım teşkilâtlarının korurluğu altına girer.

Amerika'da dört kişilik bir familyanın yıllık geliri 3000 doları bulmazsa «resmen» yoksuldur: 30.000 lira üzerinde Türk parası! Johnson'ın politikası bu sınıfı kaldırmakdır.

Şimdi anketin esaslı bölümüne yaklaşıyoruz: 1929 da Amerikalıların yüzde beşi millî gelirin yüzde otuzunu paylaşmakta idi. 1960 başlangıcında yüzde onsekizini. Şimdi nisbet yüzde on-

beş düştü. 1965 de 1.300.000 yeni familya 10.000 dolar gelir çizgisini aştı ki, refah çizgisidir.

Bir dev kumpanyalar var: General Motors, Telgraf ve Telefon, Standard Oil vesaire sayıları elli. Yıllık alış verişleri 100.000.000 doları aşan beşyüz teşebbüs var. Bütün Amerikan teşebbüs kurumlarının toplamı onbirle oniki milyon arasında. Küçük iş demek beşyüzden az işçi çalıştıran demek. Sayıları 5.100.000 Amerikan iş gücünün yüzde kırkı.

Artık Amerika'da kapitalizm patronları kalmamıştır. Antitrust kanunlar devlete fiyatları, rakipliği kaldırmak üzere birleşmeleri ve çok büyümeleri önleme yetkileri verir. Amerika biracılığında onuncu yeri tutan Pabst, onaltıncı yeri tutan Blatz ile birleşmek istedi. Bira piyasasının yüzde 4,49'u Pabst - Blatz eline geçeceği için adalet makamları izin vermediler. Yüksek Mahkeme de adalet makamlarına hak verdi. Bu kanunlara karşı gelmekten 350.000 dolar gibi ceza kesilenler vardır.

Asıl büyük ihtilâlin başlangıcındayız: İhtilâl hızla gelişmekte, büyük işler büyük çoğunluğun malı olmaktadır.

22 milyon hisse sahibi vatandaş, 1966 da 48.000.000'a çıktı. 1952 de aşağı yukarı 6.500.000 sularında idi.

1962 ile 1965 arasında hisse sahibi işçilerin sayısı 439.000'den 674.000'e yükselmiştir. 1967'de 1.000.000'a yaklaşacak. Telgraf ve Telefon ortaklığı, ki Amerika'da yüzde seksen vatandaşın evinde telefon var, yani bütün dünyadaki telefon sayısının yarısı, 733.000 işçi ve memuruna 5 milyar dolar ücret verir. 3.000.000 aksiyoneri var. Dörtte üçü yüz hisseli olanlar elinde. General Motors aksiyonerleri 1964 de 1.277.133 idi. Bunun 1.016.366'sının hissesi yüzden daha azdı. 266.288'i yüzle bin arasında 20.483'ü binin üstünde. Ford Motors Kumpanyasının 109.130.177 aksiyonundan her biri elli dolar. Ford I'in mirascıları elinde yalnız yüzde onu kalmıştır. Ford II'in mirascılarında ise yüzde ikisi. Üç kuşakta yüzde yüzden yüzde iki!

Bu ihtilâlde millîleşme demek devletleştirilme değil, milletleştirilme, «millete mal olma» demektir. Gelişmeyi karşılayabilmek için Telgraf ve Telefon Kumpanyası 1945 den beri 26.000.000.000 dolar toplamak zorunda kalmıştır. Öyle bir para ki, onunla Amerika, Fransa, Batı-Almanya ve Büyük Britanya'nın bütün altın stokları satın alınabilir. Böyle bir para dünyanın ancak en büyük kapitalistinden istenebilir: Bu kapitalist Amerikan Halkı'dır.

Kolayca hükmolunabilir ki, önümüzdeki elli yıl içinde büyük Amerika teşebbüsleri milletleşecektir. Yani yığına dönecektir. Patronların en pençelisi Devlet'e değil!

Sosyalizm 19 uncu asır demektir. Sosyalizm bir adaletsizlik, bir çilekeşlik toplumu için çözüm yolları göstermekte idi. Amerika Marksizm'in ülküsünü; giderek, gerçekleştirmekte, eski kapitalizme son vermekte, fakat bu sonuca mülkiyet hürriyeti ile varmaktadır. Proleterya diktatoryası ile değil! Geleceğin rejimi, Yığın Kapitalizmi'dir. Problemin anahtarı zenginliklerinin arttırılmasında, insan üretiminin çoğaltılmasında.

Toplum meselesinin çözüm yolu, üretimi, alabildiğine artırmaktadır. Zenginlik kaynaklarını işlemektedir. Daha adaletli bir dağıtım ister istemez kendiliğinden gelir.

Avrupa da Amerika yolunda. Fakat henüz arkada. En büyük otuz Avrupa teşebbüsünün kâr yekûnu 2.033.733.000. Yalnız General Motors'un 2.127.600.000 Avrupalı kırk işte 3.385.000 işçiye karşı, General Motors'ta 733.000 işçi. Böylece Amerikan işçisi İngiliz, Fransız, Alman veya Japon işçisinden üç dört defa daha rahat. Klâsik sosyalizm, yahut kaldırım demogojisi, «ücret» ve «kâr»ı karşı karşıya getirir. Biri yükselmek için öteki inmelidir. Yığın kapitalizmi ekonomisi bu Bedahet'i yalanlamıştır. Uzlaşmayı uzlaştırmıştır.

Gelişmenin bir prensibi de öğretimin devamlılığı. Çağdaş sosyetelerin dinamizmi. Tekniğin durmadan ilerleyişi ekonomi aydınlarını durmadan okula döndürür. Amerikalı altısından altmışına kadar öğrencidir. Çağı ile yan yana yürümek için ilk şart bu!

Halk kapitalizmi servetin yığın içinde yayılmasıdır. Avrupa Amerika'dakinin aynını yapmazlıktan gelemez.

Nitekim savaştan sonra Volkswagen 390.000 Araba yapıp 50.000.000 dolar getiriyordu. Erhard, orta gelirlinin alabileceği hisse senetleri çıkarıp yığın kapitalizminin temelini atacağım, dedi. Önce çok muhalefete uğradı. Ancak yüzde altmışını yüzer marklık hisselere ayırabildi. Fabrikada çalışanlara kolaylık gösterdi. Yedi yıldır bu yolda yürüyen iş bütün dünya üreticilerini şaşırtan bir başarı içinde! 120.000 işçi, 1.000.000 hisse sahibi, General Motors'tan daha demokratlaşmış. (İkincisinde 333.000 işçi 1.300.000 hisseli). Başkalarında personeli hisselendirerek yığın kapitalizmini geliştirme çabasında.

Amerika'da sınıf kavgası hemen hemen tarihe karıştı. Avrupa henüz daha az verimli. Fakat o da aynı yolda.

Amerika artık zarardan kurtulamıyacağı anlaşıldığı için demir yollarını devletleştirecek. Kâr eden bir iş devletin elinde? Öyle şey yok.

*
**

Hemen derslerimizi alalım; Bizim sol akım geri'dir. Geçen asır sloganları ile ve kıskançlık gibi, yağmacılık gibi ilkel insan zaaflarını işliyerek tutunmıya uğraşıp durur.

Şimdiye kadar insanlık için iyi ve doğru ne bulunmuşsa, batı medeniyet ve kültür dünyasında bulunmuştur. Batıdan göz ve gönüllerimizi ayırmıyalım.

Bugünkü idare ile hiç bir şey olmaz: Her şeyden önce bir batılı idare kurmıya bakalım.

Bugünkü eğitimle, hele sağcı, hafız kurscusu ve ulum-ı akliye redcisi eğitimle, camilerdeki yığın eğitimi ile hiç, ama hiç bir sonuç alınamaz. Çünkü çağdaş bir toplum olamayız. Atatürkçülük, medeniyet ve kültürde, çağdaşlık demektir.

Okul, en çağdaş eğitim veren okul ve cami okulun kafa ve gönül arkadaşı, öğretmen ve adamı da aynı yolun yolcusu olacaktır.

Yoksa yirmi birinci asırda da batının yüz yıl gerisinde topallayıp dururuz.

Dünya olayları üzerine doğru haber almak için batı gazetelerini bekleriz. Bana hergün Le Monde, haftada bir de L'Express gelir. İkisinin de her yerde muhabiri var. Orta - Doğu krizinin nasıl geçmiş olduğunu günü gününe hiç taraf gütmiyen hele biri haylı sol bu gazetelerden öğrenmiye çalıştım. Size önce gündeme benzer bir özet vereyim.

Kahire'deyiz. Nâsır hemen bütün resimlerinde gördüğümüz gülüşü ile Heliopolis sarayının büyük salonunda. Yüz kadar gazateci. On kadar televizyon alıcısı.

Masaya bir yumruk indirir:

— İsrail diye bir devlet kurulmakla Araplığa karşı bir saldırı suçu işlenmiştir.

Masaya ikinci yumruk:

— Filistin'den çıkan Arapların yurtlarına dönme sırası geldi.

Bu, 2.500.000 yahudinin Filistin'de sonları geldi, demek. Nitekim fedayiler başı Şukeyri'ye göre sefer olursa «bir tek yahudi diri kalamaz.»

Nâsır'ın Akabe Körfezini kapadığından beri günde yirmi saat çalıştığını duyan ve sağlık durumunun bu gerginliğe dayanıp dayanmıyacağını soran bir İngiliz gazetecisine:

— Ben sizin Eden'iniz gibi zuafa değilim, azarını yapıştırır.

20 Mayıs, saat 11. Destancı ve marşcı Kahire radyosunun yayınları alıp vermekte. Muhabirin «kumlar kralı» dediği Hüseyin uçak meydanında. Kimsenin geleceğinden haberi yoktu. Daha bir gün önce radyodaki anılışı «emperyalizm uşağı.»

Clarck Gable bıyıklı, tabancası kalçasında kral Nâsır ağabeyisi ile kucaklaşıp öpüşmekte. Ürdün Ordusu Mısır başkomutanlığı emrine verilmiştir.

Şam'da komünist rejimin:

— Din halkın afyonudur, diyen lideri şimdi «Cihad-ı mukaddesci»:

— İsrail savaşı emperyalizmle savaşımızın bir parçasından ibaret, diyor.

Şam'da muhabiri gezdiren şoför aldırışsız. Yirmi yıldır yahudi ile Arab kavgalı, bu da geçer düşüncesinde:

— Ya harb olursa?

— Saklanacak pek güzel evler var. Ben birinde gizleneceğim.

İsrail'deki muhabirin de havadisleri var. 100.000.000 nüfuslu 14 Arab devleti ile çevrilmiştir. 600 uçağı 800 tankı var. Yalnız Mısır'ın 700 uçağı 1200 tank. Bu defa Hicaz'ı, Irak'ı, Yemen'i, Fas'ı, Cezayir'i, Tunus'u, Pakistan'ı, daha bir çoğu ve en kötüsü 180.000.000 nüfusu ile Rusya Arablığın yanında veya arkasında.

Negef çölünden geceli gündüzlü kamyonlar geçiyor. Göğüslerinde madalya yok. Nişan yok. Subayların askerlerine:

— İleri komutası vermeğe hakları yok.

— Arkamdan geliniz, komutası verecekler. Söyledikleri şarkı da marş değil. Yves Montand'ın üstelik militarizmi yeren Giroflee Girofla'sı!

Bütün ülkede çocuklar siper kazmakta. Kadınlar Buldozer'lerin, ihtiyarlar servislerin başında. Büyük oteller hastahane!

Ablukaya asla boyun eğmeyecekler. Bir Münih ödemeyecekler. Polonya'dan gelme bir yedek:

— Auschwic ölüm kampında idim. Kurtulduktan sonra bir çokları gibi, kuzey güney, Amerika'da yerleşebilirdim. Bize bir ülke vermişlerdi. Buraya geldim. Artık çıkmam, diyor.

Atatürk büyük saldırı için Ankara'dan ayrılacağı gece birlikte bulunduğu arkadaşlarına:

— Taarruzun on beşinci günü İzmir'deyiz, demişti.

Ankara'ya döndüğü vakit karşılayıcılar arasında gördüğü aynı arkadaşlarına:

Bir gün hatâ etmişim. On dört günde İzmir'e vardık. Ama kusur bende değil, düşmanda! demişti.

Johnson da Sovyetlerin Araplar üzerine fazla hayal kurmalarını önlemek için:

— İsrail beş günde Arapların hakkından gelir, demişti.

İki gün de onlar yanılmışlardır. 2.500.000 İsrailli 100.000.000'u üç günde haklamışlardır.

Bir Suriye'li E'Express muhabirine yanıp yıkılırken:

— 1956'da 90.000 yahudiye karşı 36.000 kişi idik. Gene de bir kaç ay dayandık. Yirmi yıl sonra iki misli asker, iki misli uçak ve tankla dört gün dayanamadık, demiş.

Bir Lübnanlı da Mısır ve Suriye diktatörlerinin çabuk ateş kesmeleri ile şöyle alay etmiş:

— Gerektiğinde milletlerini ezmek için ellerinde kuvvet kalması lâzımdı.

Şimdi iki avukat edinmişler. Biri New-York'ta bolşevik Fedorenko, öteki bizim sol! Haydi Rusya bir hesap yanlışı yapmıştır. Amerika'nın başına iş açayım derken, arabın başını ateşe yakmıştır. Bizim solun telaşı ne?

Türkiye Başbakanı Adnan Menderes Kahire'ye gitmiye hazırlandığı sırada Nâsır:

— Eğer buraya gelirse kendisini kabul etmiye vakit bulamıyacağım, diyordu. Öylesine bizleri hiçe sayan gururu şimdi İsrail çizmeleri altında sürünmektedir.

Fellâhı açsa daha aç çıplaksa daha çıplak eden rejimine mi acıyor bizim sol? Bizim solun Türkiye'yi hiç bir zaman Mısır'a benzetmesine fırsat vermiyeceğiz.

Ben tanıdıklarıma bu sonuçtan şüphe bile etmiyerek:

— Hendese, Ebced'i yener, demiştim.

Osmanlılar Viyana kapılarına kadar gittikleri vakit İstanbul medreselerinde Ulûm-ı akliyye denen müsbet ilimler okuturduk. On yedinci asırda kilise baskısı altındaki eski batı medreseyi müsbet ilimler üniversitesine doğru geliştirdiği vakit, biz medresemizin kapılarını hesaba hendeseye kapadık. Viyana kapılarından Ankara kapılarına kadar, hıristiyan müslümanı değil, Cermen ve İslav Türk'ü değil, üniversite medreseyi geri sürmüştür. Bütün Balkan milletlerini üniversiteyi benimsiyen kilise üniversite diplomalı öğretmenlerin yönetimindeki okulla el ele vererek kurtarmıştır. Osmanlılık medrese - okul kavgası yüzünden batmıştır.

Size pek kısa bir örnek. İsrail'e gelen büyük yığın Yemen'den Orta - Doğu ve Afrika'dan gelmiştir. Halkın büyük çoğunluğu Tevrat şeriatçısı ve «cahil» idi. Tevrat'ta çok evlenme izni vardır. Heykel, domuz eti yasağı vardır.

Aydınlar çok azınlıkta idi. Bizde olduğu gibi. Yönetim ve politika azınlığın elinde idi, bizde olduğu gibi!

Devlet ibadete karışmaz. Layiktir. Fakat onun da Anayasası şeriatcılığı yürütmez. Hiç bir yahudi iki kadınla evli değildir. Çünkü Anayasa, bizde olduğu gibi, kadınla erkeği eşit saymaktadır. Anayasada bu madde varken hiç bir haham ikinci kadın nikâhı kıyamaz.

Evet dış bakanları daha önce Oksford profesörü idi. Ama her hahamı da bir üniversiteli. Akıl sınavından geçmiştir, felsefe bilir, tarih bilir, Makarios'un da bildiklerini bilir.

Batılı aydın demek tam kuruluşlu lise kültürü almış kimse demektir: Askeri de, sivili de, hukukcu veya mühendisi de bu tam kuruluşlu lise kültürü almış olmadıkça seçkin aydınlar sırasına giremez. Türkiye'de tam kuruluşlu kaç batı lisesi vardır, bilmiyorum. İki veya üçü geçmez, sanırım. Onun için Türkiye'de sık sık hekime, mühendise, avukata, mimara, subaya rastlarsınız. Kültürlü aydına binde bir. Her şeyi bırakın: Atatürk ne yapmıştır, kavrıyarak bilen pek, pek az «sözde» aydın tanımışımdır. Liselerimizin çoğu okumuş «cahil» yetiştirmektedir. Pek çok parolacı, slogancı, basma - kalıpçı... Sollarımız gibi!

Her haham lise kültürlü bir din adamıdır. Subay gibi, mühendis gibi, hukukcu gibi, onun kafasının da temeli tam kuruluşlu batı lisesi kültürüdür.

Gözlerimle gidip gördüm: İskemle nedir bilmiyen, yatak

görmiyon Yemen yahudisinin kız oğlan çocuğu köyde önce kreşe, sonra yuvaya, daha sonra ilk ve orta okula alınmakta, ve dediğim anlamda aydın öğretmenlerce yetiştirilerek bir göbekte Danimarka köylüsü olmaktadır. Demek bir kuşak bir toplumu kökten değiştirmiye yeter.

Bilindiği üzere demokrasi bir okur yazar, hattâ diplomalı seçmenler rejimi olmadan önce, çok önce bir karakter rejimidir. İsrail'de partiler boğaz boğaza. Politika savaşları alabildiğine çetin. Fakat aydın takım medeniyet ve kültür prensiplerinde tam birliktiler. Oy uğruna tavizcilik hâtıra gelmez. Bakınız: ölüm - kalım savaşı yapmışlardır. Sıkıyönetim olmamıştır. Ordudan üniformalı hiç kimsenin sesi duyulmamıştır. Aydınların bu karakteri yüzünden demokrasi Fransızları imrendirecek bir olgunluktadır ve ordu, İngiltere ve Amerika'da olduğu kadar sivillerin emri altındadır.

*
**

Ben onuncu yıldönümlerine gidip döndükten sonra bizimkilere iki ders getirmiştim. Biri, bu temelden tepeye eğitim ve kültür, ve parti yönetimcilerinde karakter dâvası idi.

Cumhurbaşkanı bana:

— Pek geri bir toplumu hızla ilerletmek dersini Atatürk'ten aldık, demişti.

Biz Atatürk'ü yıktık, Dini «yüzde yüz cehalet»in eline verdik. İki üç uyanık hoca çıkarsa onları da bu «yüzde yüz cehalet» yobazlığı gâvur diye kovmaktadır. Halk çocuklarının en büyük kısmı Ebced'cilerin pençesindedir. Kur'an bile henüz Türkçe okutulmakta değildir. Yıllarca önce Türkiye'ye gelen Filistin müftüsü bir soruya cevap vererek:

Kur'an, Tanrı'nın buyurdukları anlaşılıp öğrenilmek için indirilmiştir. Kur'an'ı anlamıyarak okumanın ne faydası var? demişti. Gazeteler de yayınlamıştı. Büyük imamların da fetvası bu yolda idi. Ezan Arapça mı Tüarkçe mi okunacağı sorusuna aynı müftü:

— Siz birbirinizi hangi dilde çağırırsınız? demişti.

Fakat biz bir yobaz, dünya yuvarlak ha... diye çıkışsa oy kaybederiz korkusu ile, estağfurullah, diyecek hâle geldik. Teslim olduk. Dini, müslümanlığın hiçbir devrinde olmadığı kadar, karanlığa düşürdük. Çünkü dini politika, yılda kırk elli bin ödenek karşılığı «yüzde yüz cehalet» e satmıştır.

Eğitim batılıktan çok uzakta. Lise yok. Bir iki yabancı lise varsa onları da kapatmak istiyen kara şeriatcıdan farksız kara milliyetçiye peşkeş çekmişiz.

*
**

Getirdiğim ikinci ders Avrupa ve Amerika postalarını hemen kesiniz, ne soracak, ayıracak, inceliyecek iseniz, adamlarınızı İsrail'e gönderiniz, idi.

İsrail bizim eski bir çölümüzü cennet kılmıştır. Almamız gereken bütün dersler oradadır.

Ama İsrail'e giden getirdiği eşya ile iki yolculukta bir apartman satın alabilecek sermaye uyduramaz. «Zevk ve safa» da bol değildir. Nerede ise portakal dersi almak için İsveç'e gideceğiz!.

Türk'ü Atatürk'ün batılı Türk'ü yapmak: Ötesi sıfır oğlu sıfır. Saçma torunu saçma!

Sözde Batıya dönüşümüzün nerede ise 150 yılına geiyoruz. İsrail 1948'de doğdu.

— Ama, diyordu bir İsrailli, biz devletimizden yirmi beş yıl önce üniversitemizi kurduk.

Her işi bırakın : Kız oğlan her Türk çocuğu ilk ve orta okuldan geçecek. Her lise batı lisesi kültürü verecek. Müslüman din adamı da yahudi ve hıristiyan din adamları gibi, müsbet ilimler eğitimi görecek. Okul ve cami, öğretmen ve din adamı kurtarıcı Atatürk'ün yolunu benimseyecek!

Başbakan Levi Eshkol:

— Kahve mi, Çay mı?

Diye sorulsa, ne olur ne olmaz,

— Yarı yarıya...

Diyecek kadar ihtiyatlı tutumu ile alaya alınan bir lider. Tek gözlü Moshe Dayan'ı aşırı olduğu için bir türlü kabinesine almak istemez. İsrail'in hemen hemen kurucusu Ben Gourion hükûmeti üzerine bütün baskısı ile yüklenmiştir. Çünkü ölüm kalım savaşı günleri gelip çatmıştır. Kalacak veya ölecekler.

Genç generaller harbi zorlamak fikrinde. Hepsi Başbakana kızgın. Bazıları Ben Gourion'a şöyle demişler:

İktidara geçin. Yahut biz kendi başımıza yürüyeceğiz.

Bir vatan kurtuluşu dâvasıdır bu. Ben Gourion diyor ki:

— Demokrasi rejimi altındaki bir memlekette ordu kendiliğinden harekete geçemez. Sivil hükümetin emri altındadır.

Ben Gourion'dur ki başbakan iken komuta başının her üç yılda bir değişmesi zorunluğunu koymuştur. «— Bizim bir asker kastına (I) ihtiyacımız yok.» demiştir.

Büyük bir Fransız gazetesinin belli başlı bir yazarı diyor ki: «Varlığının en güç krizini geçiren şu ülkede demokrasi kurumlarının işleyişine bakınız. Bizim beğenmeyip attığımız dördüncü demokrasiden daha karışık bir sistem. Başbakanı bütün büyük gazeteler tenkid etmektedir. Fakat askerlerde hiç bir kımıldama yok. Meclisten olağanüstü yetki istemek skandal. Böyle bir demokrasiyi ne Washington ne de Londra bırakamaz. Demokrasiler arasında bir dayanışma var Tanrı'ya şükür! O dayanışma ki Hitler'i Londra'dan, Stalin'i Berlin'den ve Mao'yu Yeni Delhi'den geri çevirmiştir.»

Nedendir bu? İsrail'de kara yığın, 1948'de, bizdeki cehalet ve taassuptan daha geri idi. Tevrat şeriatçılığı ne kadar ağır bastığını anlatmak için bir küçük misal: Onuncu yıldönümlerinde caddelere henüz heykel koyamadıklarını görmüştüm.

Bir Anayasa yapmışlardı, bizim Anayasa gibi! Anayasa prensipleri ilerici, medeniyetçi ve sosyal adaletçi idi, bizim Anayasa gibi, Şeriatçılığa karşı idi, bizimki gibi!

Ama partleri yöneten aydın takımı namuslu ve karakterli idi. Anayasa prensiplerine inanmışlar ve onlar üstünde birleşmişlerdi. Hiç bir taviz vermelerine ihtimal yoktu. Oy için orman değil, bir fidan dalı feda edilmez İsrail'de. Anayasa kadın ve erkeği eşit tuttuğu için hiç bir haham Tevrat'a dayanarak nikâh kıyamaz. Din ki Yahudilikte milliyetin temeli ve tek dayanağı olmuştur.

Kız oğlan bütün geri göçmen çocuklarını müsbet bilgilere dayanan eğitimden geçirmekle bir iki kuşakta çözülmedik mesele kalmıyacaktı. Biz medeniyet krizini atlatmaya yüz küsur yıl önce karar verdik. Fakat batı medeniyetçiliğini benimsiyen ordunun kaç defa müdahalesi gerekli olmuştur. Bugünkü sağcılık, okul - cami, öğretmen - din adamı ayrılıkı sürüp gider, politikacı aydın, mukaddesatçılık sömürücülüğünü bırakmazsa gene bir gün, aman ordu, diye imdat çağırmak zorunda kalırız.

(I) İmtiyazlı sınıf.

İsrail'den turunçgiller dersi kadar ve ondan bindefa daha önemli, bir demokrasinin en başta ahlâk ve karakter rejimi olduğu dersini almalıyız. Yüzelli yılda yapamadığımızı, onbeş yılda başaranların hocalığı bize ağır gelmemelidir.

Bir tek Türk'ün bile Atatürk'e sövebildiği Türkiye nesi ile övünebilir? Camilerimizde, dolaylı veya dolaysız, sövüyorlar ona! O camilerde ki Atatürk olmasaydı pek çoğunun minareleri çoktan çan kuleleri olacaktı!

Vatandaşlarımı bir konu üstünde düşündürmek isterim. Atlantik'ten Fas Körfezine doğru, Fas Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Hicaz, Yemen, hepsinin birden 3.358.400 kilometrekare toprağı var. Bizim Türkiye'nin onbir misli. İsrail 21.000 kilometrekare. Arapça konuşan islâm devletlerinin dörtyüzde biri kadar Nüfus nisbeti de yüze karşı iki!

Bu ülkelerin hepsi Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra bağımsızlıklarını kazanmıştır. İsrail'in de bağımsızlık tarihi 1948.

Büyük nehirler Arablarda. Petrol denizleri Araplarda. Süveyş Araplarda. İsrail'in toprağı bile kum içinde, çöl içinde hemen hemen yoktan «yaratılma.»

Silâhsa Amerika vermediği için İsrail tank ve uçaklarını dövizle satın almıştır. Araplar Sovyetler Birliği yardımı ile çok daha büyük ölçüde yeni silâh edinmişlerdir. Yahudi dışardan para yardımı yollamışsa, Araplar Amerika'dan Batı'dan ve Sovyetler Birliği'nden alabildiklerine yardım görmüşlerdir. Batı sömürgecilik devrinin nice milyar tutan miraslarına konmuşlardır. Nice milyarlar tutan petrol kazancı da başka!

Birinin arkasından Yahudilik ve batı dünyası varsa, Araplığın arkasından bütün müslümanlık ve toplamı bir milyarı geçen kızıl dünya vardır.

Araplık, ne yapalım topraklarımızın dörtyüzde biri Yahudiye verilmiştir, gerisi bize yeter de artar bile! Var gücümüzle kalkınmaya bakalım, diyecekleri yerde, bir İsrail'i ortadan kaldırma parolası tutturmuşlar, ve üç defa İsrail'e yenilmişlerdir.

Toprak desek dörtyüz misli Araplarda. Nüfus desek Araplar elli misli. Silâh desek Arap da daha çok.

Hayır. Kafa kafayı yenmiştir. Batı kafası elli misli geri doğu kafasını yener!

İsrail'de iyice dinine bağlı. Tevrat şeriatçısı büyük bir ka-

labalığı da var. Fakat vicdanla kafayı birbirinden iyi ayırmıştır. Kafa ilkokul, ortaokul ve üniversitede tam, yüzde yüz batılı eğitimi almıştır. Ağlama duvarı önünde gözyaşı döken adam matematik, fizik, felsefe, batı kültürünü yapan ne varsa hepsi ile kafasını yoğurmuştur. Nitekim Araplar için de aynı yolu seçen Lübnan hıristiyanları da 9.400 kilometrekarelik topraklarında 800.000 nüfuslu iken bütün Arap dünyasının, Akdeniz batı ülkelerine de gıpta veren en medenî köşesini yaratmışlardır.

Bu bir ırk meselesi değildir.
Bu bir din meselesi değildir.
Bu bir nüfus ve toprak ve para meselesi değildir.
Bu vicdan eğitimi ile kafa eğitimini öbür dünya ile bu dünyayı birbirinden iyice ayırmak, vicdan eğitimcilerini de müsbet bilimler ocağında yetiştirmek meselesidir.

Yönetenler, asker, sivil, mühendis, hekim, tarımcı, hepsi tam kuruluşlu lise kültürü, halk yığınları müsbet ilimler eğitimi almışlardır.

Tam üç defa Ticaniler Nurcular ve Ayasofyacılar kafası, Atatürk kafasından dayak yemiştir. Uslanmışlar mıdır, bilmiyoruz. Çünkü biz aynı, ama aynı sebeple üç defa değil, otuz defa yere serilip Viyana kapılarından Ankara kapılarına kadar sürüldük. Avrupa, Afrika ve Orta - Doğu ülkelerini kaybettik de hâlâ yavrularımızın çoğunu, ulûm-ı akliyye nemize gerek, bize ulûm-i şeriyye yeter diyen, Atatürkçülüğü dinsizlik sayan ve O'nun son hatıralarını da Ayasofya kubbesi altında boğazlamak istiyenlerin eline ve camilerimizde halk yığınlarını aynı pençeye teslim etmişizdir.

Tohumdan batı kafası yetiştirmek, vicdan eğitimini kafa eğitiminden ayırmak, cami - okul birliğini sağlamak : İslâm dünyasının da, onun içinde bizim de kurtuluş dâvamız bu. «Bâkisi güzaf-ı bî-nihayet.» Yani herze üstü herze, hezeyan üstü hezeyan.

Bilmem bana öfkeniz neden? Yazılarımı anlamıyorsunuz. Çünkü tarih bilmiyorsunuz. Biz daha onsekizinci asırda ve bir ara, Cermenlerin de İslavların da sırtını yere getirebiliyorduk. Büyük Petro 1725'de ölmüştür. Eğer biz de batı sistemi bir ordu yapmazsak kurtuluş olmadığını 1730'da ölen Üçüncü Ahmet ve 1774'de ölen Üçüncü Mustafa devrinde anlamıştık. Fakat ölümden kurtulmak için, bana bugün de söven sizin kafanızdan kendimizi kurtaramıyorduk. Yeniçeri'ye batılı olmak gâvurlaş-

mak demek olduğunu siz söyleyip kışkırtıyordunuz. Bir gün Üçüncü Mustafa Defterdar Halimi Efendi'ye:

Yeni asker olmadıkça Avrupa ile başa çıkamıyacağız, no yapalım? diye sordu.

— Yeniçeri'yi nizam altına alalım.
— Nizam kabul eder mi?
— Evet eder.
— Sen senet verir misin?
— Evet veririm.

Padişah ürker. Kendi kendine:

— Yeniçeri ile birlik olmasa senet verecek gibi konuşur mu idi? der, ve korkusundan Halimi Efendi'yi öldürtür.

Destanlar devrinden çok uzakta idik. Ama ilk Osmanlı çağında Bursa bilginler, şairler, edebiyatçılar şehri idi. Okumak ve yetiştirmek çok güç ve kayırmasızdı. Medreseden mühendis, hekim cerrah yetiştiren Kanuni Süleyman medreselerini İstanbul'u gören yabancılar da öve öve bitiremez. İşte bir İspanyol esirinin tanıklığı: «Ne Atina'da, ne Yunanistan'da ne okul, ne eğitimden esas var... Türklerin pek çok okulları var. Hayvan gibi cahil Rum ve Ermenilerden çok daha bilgilidirler.» Süleymaniye tıb medresesi idi. Yakınlarındaki Darüşşifa'nun batıda eşi yoktu. Cevdet Paşa, ki hem sarıklı bilgin, hem tarihçidir, gitgide bu ilim ocaklarının sadece «ismi» kaldığını, ilmin de, dinin de cahiller eline düştüğünü sayfalarca anlatıp durur.

19'uncu asır sonlarında bile, sarıklı Ali Suavi'nin yazdığına göre, medreselerde hesap, coğrafya gibi dersler yoktu. «İlim ve fen kolları cüziyat sayılarak büsbütün bir yana atıldı idi.»

Medreselerin yüzde altmışında sarf, nahiv, mantık, akaid. Hepsi bu.

Büyük Petro'yu dövdüğümüz vakit o batılaşmanın henüz başlangıcında idi. Azak kalesinden geri atışımızı da Petro'ya kızıp bize kaçan Hollanda'lı mühendisin tabyalarımıza düzen vermesine borçlu idik. Sonra Petro Venedik'ten ve Prusya'dan topçu, lâğamcı, cerrah, deniz subayları ve bütün ilim ve sanat kollarından uzmanlar getirerek, yalnız ordusunu değil, idare ve eğitimini de yabancılara bıraktı idi. Onun için Petro'dan altmış yıl sonra İsakcı karşısında Kartal ovasında Rus generali Rumaciof'un 17.000 askerine 150.000 kişilik ordumuzla yenilmiştik. Büyük Petro'nun henüz yarı batılaşan 35.000 askerini Baltacı Meh-

med Paşanın ancak 120.000 askeri ile yenmiş olduğumuzdan ders almamıştık.

Osmanlı askeri idi bu. Fellâh sürüsü değildi. Neden Hendese Ebced'i yener, dediğimin sebebini anlatabiliyor muyum? Her biri bir yiğitti Osmanlı askerinin! Biz bir türlü benimsemek istemediğimiz batı medeniyet ve kültürüne yeniliyorduk.

*
**

Fransa bizim toprak bütünlüğümüzü korumağı ister. Çıkarı bundadır. Güçlenmekliğimizi sağlamak için Padişaha mektup gönderir, size hendese lâzım, yeni asker lâzım, öğreticiler göndereyim, der. Tarihçinin dediği üzere «bunlar bize ateşbazlık, kale ve saf cenkleri, yeni icat top ve havan dökümü sanatlarını öğreteceklerdi.» Bir başka tarihçi, Vâsıf, ki Avrupa'da elçi olarak da bulunmuştur, şu fikirleri ileri sürer: «Avrupa'da piçleri alıp kışlada yetiştirmek usulü vardır. Bunların her türlü zor ve kahra katlanmaları tabiidir. Ama müslüman baskıya gelmez. Cihad ve gazada ancak vakit, atiyye ile onları teşvik etmek gerektir. Alışmadıkları harp fenlerini onlara öğrettirmeyiz.»

Yani askeri para verir, yağma vâdeder dövüştürürsün, disiplin ve eğitim altına alamazsın. Vâsıf şunu da söyler: «Kaldı ki, Nusrat ve adem-i nusrat (yenmek yenilmek) Allahın iradesine bağlıdır.

Bu sırada Kırım'ı vermişizdir.

Rus İsveç'e karşı Poltava zaferini kazandığı vakit Üçüncü Ahmed kendini ok sporuna kaptırmıştı. Bir sadrazamı vardı ki, ben Akdenizde kaptan iken bir balık gördüm ki, boyu Sarayburnu'ndan Eyüp'e kadar varır uzunlukta idi, yollu hikâyeler anlatan bir «avanak.»

Kanunî Süleyman devri, ki gene bir yabancı, bütün Avrupa'da buradaki seçkin ve aydınlara rastlamadım, diye över, o bir Osmanlı Roması devri idi, 1717'de ise, sizin demokrasi medreselerinde de, yetişen kafanız hüküm sürdüğü için, siz şeriatçı ve kara milliyetçiler; Avusturya ile savaşta 60.000 nemçeliye 150.000 askerle bozulmuş, 114 top, 150 sancak bırakmıştık. Özlemini çektiğiniz geçmiş bu!

Bozgunlar üzerine İstanbul Kadısı yüzyirmi konak ve köşkün yakılmasına fetva verdi. Padişah:

— Yakarsak yabancıya gülünç oluruz, yıkalım, dedi.

Şehirde münadiler çıktı, halk bir 6/7 Eylül saldırışı ile oraları dümdüz etti.

Üçüncü Mustafa Prusya Kralı Üçüncü Fredrik'e Ahmet Resmî Efendi'yi elçi göndererek üç müneccim (astrolog) ister. Maksadı savaş için uğurlu gün bulmak, iyi kumandan seçmek, Yıldız falına bakarak! Kral alay etmez. Elçiye üç sır verir: 1 — Tarih okumak ve eski tecrübelerden faydalanmak. 2 — İyi bir ordu yapmak ve orduyu barış vakti de, savaşta imiş gibi, talim ettirmek. 3 — Hazineyi dolu tutmak.

1768'de ise sadrazam yani başkomutan, İsakcı'da:

— Benim harple ülfetim yok. Nasıl hareket etmek gerekse söyleyin, diye etrafından medet ummaktadır.

Bilindiği üzere Kronstad'dan Akdeniz'e Rus donanması inmiş, bizi Çeşme bozgununa uğratmış, Yunan bağımsızlık ihtilâlinin de temellerini atmıştı. İstanbul'da padişah da vezirleri de Baltık'tan Akdeniz'e yol olmadığı inancında idiler. Coğrafya bilgimiz bu idi. Bab-ı Âli, olsa olsa Adriyatik Denizinden Akdeniz'e inmişlerdir, diye Venedik elçisi çağrılıp bir hayli paylanmıştır.

Resmî Ahmet Efendi Prusya elçiliğinden dönüşte Üçüncü Mustafa devri büyüklerinden Kel Yusuf Efendi'ye Avrupa medeniyetinden, bu arada karantine usûlünden söz eder. Yusuf Efendi:

— Ben de seni akıllı adam sanırdım. Avrupalıların burada çoğalmamaları Veba korkusundandır. Karantina konursa akın edecekleri nasıl idare ederiz? Yoksa karantinanın iyiliğini biz de biliriz, der.

⁂

Fransız ihtilâli günlerindeyiz. Üçüncü Selim bir sadrazam seçecek. Kaymakam Paşa ile Şeyhülislâmı karşısına çağırır. Fikirlerini sorar. İkisi de sorumluluk yüklenmek istemez. İstihare'ye karar verirler. İstihare rüya falı demektir. Ertesi gün Şeyhülislâm rüyada bir şey göremediğini söyler. Sultan Selim'in rüyasına üç defa İsmail Seraskeri Hasan Paşa girdiğinden mührünü ona gönderir.

Derken Hasan Paşa savaşta ölür. Yenisini nasıl arayıp bulmalı? Bu defa padişah, bütün Rumeli vezirlerinin adlarını birer kâğıda yazıp getirmelerini buyurur. Adları bir torbaya koyup

Hırka-i şerif'e (sözde Peygamberin hırkası) odasına gidip kur'a çekerler. Ruscuklu Hasan Paşa'nın adı çıkar.

Nizam-ı Cedid, yani yeni ordu, orduya lâzımdır diye mühendis ve tıb okulları açan Üçüncü Selim de bu. Bozgun haberleri de geldikçe sadrazama şöyle hatlar gönderir zavallı: «Gece gündüz ağlıyarak diyorum ki, Allahım beni böyle dünyaya rezil etmektense, kâfire yendirmektense, Muhammed ümmetinin perişanlığını görmeden, bir gün önce canımı al, vücudumu toprak eyle!»

Medreseye göre, yani bana mektup yazan efendi senin kafana göre, hava hoş. Beş vakit namaz kılan oniki bin kılıçlı ile alınmayacak Kızıl Alma mı vardır? Gâvurdan ders almak ne demek?

Yeni bir bozulma haberi gelmiştir. Tırhala Şeyhi Hacı Mustafa Efendi rüyada Peygamberimizi görür. «— Yarın git. Şeyhülislâmı gör. Yasaklarını yürütmesini söyle!» buyurur. O da yeminle şeyhülislâma, şeyhülislâm padişaha haber verir. Hıristiyanlar için sur dışında bir kaçı bırakılarak ne kadar meyhane kerhane varsa hepsi toprakla bir. Bu defa da İngilizlerin donanmamızı yaktığı haberi gelir:

— Be cânım âhirzaman olduğu şüphesizdir. Beni asfer galebe edecek. Mehdi çıkacak.

Paraya ihtiyacımız var. Bir devlet bulup da ödünç alsak. Medrese hortlağı baş gösterir: «Gâvur memleketinden ödünç almak devletin darlığı belirtilmektedir. Din beraberliği sebebiyle Fas hâkiminden ödünç istiyelim.»

Eğer biz onsekizinci asır sonlarında bile Büyük Petro Rusyası gibi, ondokuzuncu asır Japonyası gibi, tüm batılı olmıya, ilk, orta ve yüksek medreseyi sivil ilkokul, lise ve üniversiteye çevirmiye karar verseydik, kafamızı geçmişe gömmeseydik, yani bana mektup yazan, hattâ ondokuzuncu asırda senden kurtulsaydık, büyük, ileri ve zengin bir dünya imparatorluğu olarak kalırdık. Cezayir, Tunus, Mısır, Hicaz, Yemen, Filistin, Lübnan ve Suriye, Irak, Kafkasya, Kırım, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan hepsi vilâyetlerimizdi. Hepsini, hepsini medrese yüzünden kaybettik.

Atatürk bu batırıcı ocağı kapamıştır. Demokrasi de aynı ocağı yeniden kurarak senin kafanı üretme cinayetini işlemiştir.

⁂

Bizim tarihi bırakayım da son Arap - İsrail savaşı üzerine bir batı gazetesinin yazdıklarını özetliyeyim: «Arapların batı kaynaklı tekniği hükümleri altına almak yetersizliği, cezasını çekmiştir. Mısır'da, okur - yazar nisbeti yüzde 30. Halkının üçte ikisi askerlik hizmetine elverişsiz. Fizik hâlleri berbat. Et satışı, şu bu türlü, haftada üç defa. Pirinç fiyatı iki misli. (Not: Bizim solun övdüğü devletleştirmeci sosyalizmin marifeti!)

«Okur - yazar nisbeti yüzde doksanbeşe kadar çıkan Arap ülkeleri var. İsrail'de öğretim görmiyen yalnız yüzde 9.

«Emperyalizm, sömürgecilik devri, asırlardan beri savaş yüzü görmemek sonucu deseniz, Asyalı üçüncü dünya batı teknolojisi karşısında felce uğramak yerine ona sarılmıştır. Kuzey - Vietnam'da yıllardan beri Sovyet öğretmenleri, yetiştirecekleri ne önce matematik ve elektronik bilgileri vermektedir. Aynı Sovyet hocaları Araplarla güçlük içinde. Çünkü Vietnamlılarda batıya radikal katılmayı ödeyici engelleme yok. (Not: Gelenek görenek, medrese ve geçmişe gömülücülük!)

«Arap ülkelerinden birinde çalışan bir Sovyet teknisyen misyonunun başkanı, bir Fransıza: «— Bu kadar uzun müddet şu Araplara nasıl katlanabildiniz?» demişti.

«Mısır 8 milyar batıya, 15 milyar doğuya borçlu. Varlığında göze görünen bir değişiklik yok. Suudi - Arabistan otomatik telefon koyamaz: Zinayı kolaylaştırır diye!

«Mısır bir devrim geçirmiştir. Ama bu devrimi (révolution) sözünü etimolojik anlamına almalıyız: İslâmlığın kaybolmuş büyüklüğüne dönüş! Nâsır, Kudüs'ü Haçlılardan kurtaran Eyyubî Selâhaddin'le kıyaslanmakta idi. Ben Bella'nın 1 Mayıs 1963'de Cezayir'de sosyalist işçilerle konuşma konusu yedinci asır fatihi Halife Osman'dı. (Not: Şarap memleketleri sömürgeleştirilmeye başladığı vakit, Arap dâvası saettireceğini söyliyen de o idi.)

«Marks lûgatinden alınma sözlere aldanmamalıdır. Müslüman Arap memleketleri sömürgeleştirilmeye başlandığı vakit, Arap dâvası savaşçıları soruyorlardı: Gelecekle geçmişin bağlarını mı çözmeli, yoksa kaynaklara mı dönmeli? (Not: Bizim Tanzimat fermanına batı medeniyet ve kültürünü benimsemek değil, eski şeriata dönmek önsözü ile başlanmıştır. Yedinci asra dönerek ondokuzuncu asrı yenmek!)

«Efgani'nin yazılarından bir asır sonra millî Arap hareketlerine amaçlık eden ana fikir ilk İslâm şartlarına dönmek! İh-

tilâlci hareketler de geçmişçi. Suriye sosyalist hareketinin adı Baas ki, bir din sözü. Yalnız Burgiba uyanık.

«Bazı geçmiş kudsîlikleri her topluma kök salmıştır. Ağlama duvarının önünde Yahudiler var. Fakat Yahudi kültürü de batı kültürü gibi din geleneğinden ayrılmıştır.»

⁂

Allah birdir, Muhammed onun Peygamberidir, dersin. Din farzlarına inanırsın. Hak yemez, zulmetmez, çalmaz, kötülük etmezsin.

Din bundan ibarettir.

Gerisi akıl ve eğitim işidir. Asıl lâisizm, kafa lâikliğidir.

Atatürk devrinde Tanrı ikidir mi denmiştir? Hayır! Muhammed Onun Peygamberi değil midir, mi denmiştir? Hayır. Beş vakit namaz dört vakte, otuz gün oruç yirmidokuz güne mi indirilmiştir? Hayır!

Demek din denen şeye dokunulmamıştır. Ya ne yapılmıştır? Din dünya işlerinden ayrılmıştır. Gericilik nedir? Dünya işlerini yeniden din işlerine katmak! Şeriatçılık gelenekçi Atatürkçülüğü geçmişçilikle yıkmak!

Yani eski medrese cehaleti egemenliğini yeniden kurmak!

Bu akım toplumu ve yurdu nereye doğru götürür? Yukarda anlattığımız utandırıcı aşağılığa!

⁂

Yazımı büyük bir Fransız dergisinin kabını kaplıyan bir sözle bitireyim:

«Matematiksiz yaşanmıyor artık!»

Ve Francis Bacon'un şu sözü: «İnsan bildiğinden ibarettir.»

Bana yazdığın mektup bu söze vurulunca, ey yobaz, sen bir hiçten ibaretsin!

Git sana öğretene sor:

— Matematik bilir misin?

— Hayır, dedi mi, ne öğretti ise aksine inan. Ve mukaddesatçılık denen muzahrafatlığı bırak.

Tanrı kulunu 90 yaşında geçmişe doğru değil, 9 aylıkken geleceğe doğru yaratmıştır.

⁂

Özetin de özeti: Gevelemekten vazgeçelim. «Ama»sız, «fakat»sız, «Bize göre»siz bir batı medenisi toplumu olalım.

Niçin «edebiyat» diyoruz? «Şart»ı «koşul» uydurmasına çevirenler için bu koyu arabçaya nasıl katlanıldığını sorar mısınız? «Şiir» diyoruz da «nesir»i «düz yazı»ya çevirmişiz.

Beni en çok şaşırtan konuşma dili dışında bir yeni edebiyat dili hevesine kapılışımızdır. Tiyatro sahnesinde Türk ana babasının, evdeki ana babadan başka dille konuşması kadar tuhaf ne var? Bu özcülük aşırılığının eski Osmanlıcadan farkı nedir sanki? Özleştirme, hele bu uğurda uydurmacılık zorlamaları kitabı okunmaz kılmıştır.

Bu solun da karşısında Osmanlıca sağı var. Atatürkcülük gibi, Türkçeleştirme dâvası da iki aşırılık arasında bunalmıştır. Bundan yirmi beş yıl önceki tartışmalarımı hatırlıyorum. İşte size onlardan bir parça: «Size meselâ bir edebiyat kitabından şöyle bir ders parçası alsam: «Paul Verlaine (1844 - 1896) öldükten yıllarca sonradır ki, Fransız şairlerinin en büyüklerinden biri olduğu anlaşılmıştır.»

Hayat ve eseri hakkında birkaç satır ve şiirinden şöyle bir örnek:

Les sanglots longs
Des violons
De l'automne
Blessent mon coeur
D'une langueur
Monotone

Hemen itiraz edeceksiniz:
«— Niçin bunun tercümesini koymuyorsunuz? Lise ikinci sınıf öğrencilerinden bu kadar Fransızca bilmesini nasıl istersiniz? Shakespeare'i de İngilizce metinle mi anlatacaksınız?
O halde gelin de siz şu beyitten imtihan veriniz:

Dedi ey serdefter-i hûban-ı dehr
Hâkipâyin kûhl-i çeşm-i mah-ü mihr.

Eğer çocuklara bunun anlamını da öğretmeğe kalkıyorsak, doğrusu ben edebiyatçı bile şaşıracağım. Kitap bu türlü o kadar çok misalle doludur ki yalnız göz hatırı için konduğuna da

inanamıyorum. Ders şakaya gelmez! Kitabın içindekileri öğretmek, bilmiyenleri de döndürmek lâzımdır.

Divan Edebiyatının eskidenberi kafa düzeltmediğini bilirim, hele bugünün dilini düzeltmeğe hiç yaramıyacağını bilmem tartışabilir miyiz?

Osmanlıca, bilhassa Divan Edebiyatındaki eski Osmanlıca ölmüştür. O devrin şiiri ve nesri hakkında lise çocuklarına tercümelerle bir fikir edindirebiliriz. Böyle bir kitap görmüştüm, pek de güzeldi.

Şimdiki dilimizle şiir, nesir, roman, hikâye, piyes, her türlü edebiyat çeşitlerini, hem çevirme, hem yazma olarak, bol bol veriyoruz. Yeni dilin, iç ve dış, bütün geleneği Osmanlıcadan kopmuştur. Bizim bir 17'inci asır Osmanlı şairini Türk çocuğuna okutmamızla, Fransızların bir 17'inci asır Fransız şairini okutmaları arasında münasebet aranamaz. Birkaç sarf ve lûgat değişikliği ile, dil bugünkü Fransızın da dilidir: en eski metinlerimizden Kâbusnâme'nin dili, gene bazı sarf ve lûgat değişmeleri ile, bizim dilimiz olduğu gibi!

Bakınız, üstünden asırlar geçmekle beraber, geleneği bugünkü dile bağlı nesirden birkaç satır: «Geldik ol söz ki ne bileler ve ne söyliyeler. Oldur ki, yalan ola ve dinine ve dünyasına kişinin ziyan getire. Pes anın bigi sözün bilmesinden, söylemesinden sakınmak gerek», burada «bigi»nin eski «gibi» şekline olduğunu hatırlatmak metnin tamamiyle anlatılması için yeter.

Bir de bakınız, geleneğinden ayrıldığımız Osmanlıca'nın yirminci asrından birkaç satır: «Elhan-ı bî-güftesinin arasında bu kaside-i şekvâ, gecenin zalam-ı bî-insafından, âfâkın lâkaydi-i ebâdından.»

Şiir için de böyledir. Yunus'u yalnız anlatabilir değil, gençlerimize tattırabiliriz. Halbuki geleneğinden koptuğumuz Osmanlıcanın yirminci asrından şu mısra üstünde biraz düşününüz: «Miyah-i nâime-i âlem-i tahayyül-ü âb.»

Mesele dün kullandığımız bugün bıraktığımız, yarın ne olacağını bilmediğimiz kelimelerde ve sarf şekillerinde değildir. Mesele, bugünkü dili geliştirmeğe yarar zevk eğitimini vermektedir. En cazibeli derslerden biri olmak gereken edebiyat, dil anlaşılmamazlığı ve ezbere faydasız bellemeler zoru ile, sevimsiz, çekmez ve sürüklemez bir ölü ders haline gelmemelidir.

Bana mektup yazan bir genç «ayrıyeten»i tavan gibi, döşeme gibi bir Türkçe kelime sanıyor. Buna ne güler, ne de kızarım. Tam aksine, üstelik terkipsiz de konuşan bu gençliğin Osmanlıcadan ne kadar ayrılmış olduğuna yeni bir misâl diye alırım. Benim 9 yıl arabça ve farsça okuduktan sonra bile alamadıklarımı bu çocuklara hem öğretmek, hem de tattırmak merakında olmamızı fazla bulurum.

Liselerde edebiyat öğretimi yeni baştan düzenlenecek bir dâvamız olarak kalmaktadır.

*
**

Yalnız bozuk dil değil, bir de bozuk ağız meselemiz var. Argo ve küfür bizim çocukluk ve gençliğimizde, aşağı katın ve arka sokağın bir ayıbı idi. Şimdi bir çeşit züppe süsü olmuştur. Bu çeşit züppe, giyinişinde, yürüyüş ve oturuşunda, traş ve konuşmasında tabii'den uzaklaşmağı, nedense marifet sanıyor. Kalabalıklarda, çok defa, kulağınızı tıkamaktan kendinizi güç tutarsınız.

Geçenlerde kadınları önlerinden savurarak ve ihtiyarları ezerek Kadıköy vapurunda koşuşan bir sürü yılışık delikanlı karşısında duyduğum ikrah hâlâ içimdedir. Nerede ise tramvayda yaşlı kadınlara: «— Buraya bak analık biraz ayağa kalk da biz oturalım» diyecekler: hele saygı ve terbiye düşkünlüğünü ve ağız yırtıklığını sporcu serbesliğine maletmek istiyenleri gördükçe, insanın kafalarını ayak topu köselesi ile kaplıyacağı geliyor.

Bozuk ağzı, kokan ağız gibi iğrençler arasına katamaz mıyız? Mizah gazeteleri mantar topuklu ve mayolu genç kızlar yerine, bir müddet, «moruk»larını sızdıran ve sınıflarından «çakan» bu soysuzluk örneklerini, kalemlerine ve resimlerine dolasalar! Hocalar, hiçbir belirme marifetinin efendilik dışında başlamadığını bu sıyrıklara öğretmeğe çalışsalar!

Gençlerin bir takımındaki ağzı bozukluktan şikâyetçi olmıyanı görmedim. Ana dillerini çerge sütnelerinden öğrenmişe benziyen bu takımı hoşgörürlük ve moda itibarından düşürmek sırası gelmiştir. Biz sokaklarımızdan iğri omuzun, kıvrık ceket kolunun, açık gömlek yakasının, dudak kenarlarından tükürüşün nasıl kalktığını biliriz. Devrimiz, külhanbeyine önüne ilikletmiş, ökçesini yassılatmış, kuşağını yeleği altına aldırmıştır. Argo ve küfrü marifetlikten çıkarıp, ayıplar arasına katmamız

çok güç bir şey değildir. İlk önce «ağzı bozuk» sözüne, «terbiyesiz» gibi, «edepsiz» gibi, «yankesici» gibi suç ve aşağılama kelimeleri arasındaki yerini verelim.

⁂

Türk müziğinin piyasada nekadar soysuzlaştığını görüyor musunuz? Klasiktan hiç bir şey kalmamıştır. Yenisi de dilde uydurmacılığa rahmet okutucu bir aşağılığa düşmüştür. İl bölümü olmasa radyoyu hemen evden atacağım geliyor. Rahmetli Mesut Cemil'in bir yazısını hatırlıyorum. Şu sözlerine dikkat ediniz: «Artık bu musikiye Bizans, Arab, İran gibi sıfatlar takan görülmediği gibi, Divan musikisi yerine de rahat rahat klâsik Türk musikisi adı verilmektedir. Meşhur riyaziyecilerimizden Türk ses dizisinin matematik ve fizik esaslarındaki yeni buluşlarından bahsedildiğini işitiyoruz. İstanbul'un çalgılı meyhaneleri ile, kurabiye karpuz cinsinden plâk satan kâr müesseselerinde bile bu harekete uyma modası var!» Daha aşağıda: «Dede ile açılan, Hacı Arif ve Şevki Beyler ve benzerleri ile devam eden bu devir, Tanburi Cemil'de dayanılmaz bir ihtibaslar yükü haline gelmiş ve sanırım ki, Cemil'i Koch basili değil de bu ihtibaslar öldürmüştür. «Yahut: «Tarihi, geçmiş şartlara bağlı, kalıplı, tek sesli - çok makamlı eski sanat musikimiz, kendi ölçüleri içindeki bütün cazibe ve kederleri ile, saklanıp ara sıra zevk ile dinlenecek bir bergüzardan başka bir şey değildir. Itri'ler, Hafız Post'lar, Seyyit Nuh'lar, Bekir Ağa'lar, Nikoğos'lar, Dedeler, İsak'lar, Hacı Arif'ler ve onların nakışlarını terennüm eden bütün hanende ve sazendeler ve bütün Osmanlılar ölmüştür. Yerlerine kimse yetişemez, yetişmiyecektir. Onları ancak ölümde taklid edebiliriz.»

Mesit Cemil, Türk sanat musikisi ile folklara verilecek önemin ve musiki terbiyesinde bunların yeri ne olduğunu benden şüphesiz ama, birçoklarımızdan da pek daha iyi biliyordu. Radyo ile plâkların alabildiğine yaymakta olduğu piyasa musikisinin, bizim bu millete vermek istediğimiz musiki terbiyesi ile taban tabana zıt, bir zevk buhranı yarattığını da, hepimizden iyi o izah edebilirdi. Onda uyanık bir vicdanın tabii azabı vardı. Bu azap acı ise de, eski alışkanlıklar arasında keyif sürme özcüllüğünden çok daha verici ve yaratıcı bir şeydir.

Folklardan batılı anlayışiyle faydalanma, güzel sanat musikisinden ara sıra konserler, fakat asıl yerleştirmek istediğimiz

musiki terbiyesine sarılmak, radyoda, okullarda, evlerde, her yerde sarılmak, ve zevk bozucu, ruh bozucu, hattâ tavur ve âdet bozucu piyasa musikisi salgınına karşı hiç olmazsa, ondan Devlet yardımını esirgiyerek savaşmak: pek aykırı bir şey mi istiyoruz?

⁂

NOT — Mesut Cemil'in yazısındaki «ihtibas» lûgatte «hapsetmek, hapsolmak, kapanıp kalmak» mânâsına gelir.

Geçenlerde bir ahbabımın evinde idim. On beş on altısında bir kız hizmetçi: Canlı, güçlü ve boyu bosu yerinde. Üç anası, bir babası ve bir düzine kardeşi varmış. Baba tabiî hiç birini okutamamıştır. Bazıları, bu kız gibi, bir eve aylıkla verilmiştir. Aybaşı olunca baba gelir, kızın maaşını alarak gider. Vermemiye kalkamaz: «— Köye gidersin ha...» Köye gitse kimbilir kime satılarak bir başkasının üçüncü veya dördüncü karısı olacaktır. İlkokul veya ortaokul yahut sanat okulu eğitimi görseydi olmıyacaktı. 1950 - 1960 arasında oy simsarlarından biri Meclise bir teklif yaparak kız çocukları mecburî eğitimden «kurtarmıştır.» Hoş kurtarmadığı erkek çocuklar da Nurcu ocaklarında beyin çürütmektedirler ya, o da ayrı!

Ben 1945'de Trabzon'da kahvede çay içen köy enstitüsü kızlarını görmüştüm. Viyana kapılarına gittiğimiz kadar eski bir rüya... Enstitüler ne ikinci kadın alabilecek erkek, ne de bir erkeğin ikinci veya üçüncü eşi olabilecek kadın yetiştirmekte idi. Gelenekçe Türk kadını da bu idi. Türklükte harem yoktu. Kapanma yoktu. Kadın erkeğin kulu değil, arkadaşı idi. Arab kadınlığının da Şam'da Emevî saray ve konaklarında soysuzlaştığını biliyoruz.

Atatürk cerci yobazın köy sırtında ağır bir yük olduğunu bildiği için medreseleri kolayca kapatmış, bir günde sokaklarda bir tek sarıklı bırakmamıştı. Kimsenin sesi çıkmış değildir. Fakat kadın işinde pek ihtiyatlı gitti. Yalnız açılanları saldırışa uğramaktan korudu. En ücra Anadolu kasabasında şapka ile gezen hanım öğretmene ve bucak müdürü eşine hiç kimsenin yan bakmaya cesareti yoktu. Buna karşı da kimse kapalının çarşafını yırtmıyor, peçesini koparmıyordu. Yalnız böyle biri bir şey istemek için Atatürk'e yaklaştığı vakit:

— Tanışmıyoruz ki hanım... Ben sizin kim olduğunuzu nereden bileyim? derdi.

Kadına bütün serbest mesleklere girmek hakkını vermişti. Ona göre kadın hürriyeti ve eşitliği dâvasını tamamlama, bir eğitim işinden ibaretti. Türk kadını da sonunda DİŞİ'likten çıkıp İNSAN olacaktı.

Eski Afkan Kralı Emanullah Han Türkiye'de Atatürk'ü ve yaptıklarını görüp aydı reformculuk aşkı ile memleketine döndüğü vakit, hemen kadın peçesini ele alması üzerine, bu haberi Dolmabahçe Saraymda okuyan Atatürk : «— Yandı bizim dostumuz...» demişti. Gerçekten de acemice davranışı Kralın tacına ve tahtına mal olmuştur.

Tarihte bir hürriyet hâlini bir esirlik haline değiştiren hiç bir demokrasi gösterilmez. Bu çeşit demokrasi yalnız reformlardan sonra ona göre eğitimden geçirilmiyen müslüman ülkelerinde görülür. Hüküm yığının eline geçip, ortaçağ kafalı sözde din adamı da camii ve yığını baskısı altına aldı mı, her şey yeniden geri gider. Bir genç kızın üç anası ve bir babası olan toplum medenilik dâvası güdemez.

*
**

Reşit Paşa Islahat Fermanı'nı okuduğu günün ertesinde kendisi ile görüşmiye gelen İngiliz Büyükelçisine :

— İşte müslüman olanlarla olmıyanları her bakımdan eşit yaptık... Artık bir diyeceğiniz yok ya...

Demesi üzerine Büyükelçi :

— Demek bundan sonra nasıl bir müslüman erkek bir hıristiyan kadınla evleniyorsa bundan böyle bir hıristiyan erkek de bir müslüman kadınla evlenebilecek... demiş ve Reşit Paşa :

— Yooo... İşte bu olamaz, diye yerinden sıçramıştı.

Bugün İtalya'nın Viet-Nam elçisinin eşi bir Türk kadınıdır. Batılı erkeklerle evlenen nice Türk hanımları da var. Çünkü Medenî Kanun var. Bir yandan bu. Öbür yandan da, kız okula gidemez, bir erkeğe üç kadın!

Tevrat da çok evliliğe izin verir. İsrail'e gelen göçmenlerin pek çoğu Asyalı, Orta - Doğulu ve Afrikalı Tevrat şeriatcısı! Orada iken nasıl olup da çok evliliği önliyebildiklerini sormuştum. «— Anayasa'da erkekle kadının eşitliği maddesi var. Nasıl bir kadın iki koca alamazsa bir erkek de iki kadın alamaz. Hiç bir haham Anayasa hükmüne aykırı davranamaz», demişlerdi.

Çünkü orada Anayasanın, bizde olduğu gibi, işimize gelmiyen maddeleri «küllenemez..» Bizde hiçbir parti temsilcisi kurmadı Medeni Kanuna aykırı bu türlü davranışlar üzerine hesap soramaz. En gözü pek olanı köy yobazının korkusu altındadır.

Biz böyleyizdir. 1839 İslahat Fermanı'nı okumuşsanız, hatırlıyacaksınız. Bu fermana göre hıristiyan - musevi - müslüman eşit olacaktı. Hepsinin can, mal ve ırzı birbiri kadar korunacaktı. Vergiler vatandaşların malî güçleri nisbetinde alınacaktı.

Varlık vergisinin parti grubundaki konuşulmasında Başbakanın sesi hâlâ kulağıma gelir: Türk'e bir, müslüman olmıyana iki üç, yabancıya Türk kadar 6/7 Eylûl'de de Ruma, Ermeniye, Yahudiye, yabancıya bakmamıştık. Mal güvenliğine 1839 dan yüz bukadar yıl sonra nekadar önem verdiğimizi göstermiştik. Atatürk'ün nice yıllar başbakanlığını yapan Cumhuriyetci ve demokrasici liderin hissesi bulunan kooperatifte «Hıristiyana hisse verilemez», maddesi vardır.

Sebep? Moltke'nin yazdığına göre Sultan Mahmut devrinde İstanbul Ermenisi bile yaşayışca, anlayışca, davranışca Türk kadar Türktü. Bir zamanlar İstanbul medreselerinin Avrupa'daki benzerlerinden daha üstün olduklarını Kanunî devrinde İstanbul'da bulunan ve bütün batıyı tanıyan bir İspanyol'un kitabından öğreniyoruz. On yedinci asrı kaybettik. Medreseyi üniversiteleştiremedik. Hıristiyanlar, ki hepsi bizden çok aşağı durumda idiler. Avrupa'dan hoca getirip yeniçağ okulları açtılar. Batı üniversitelerinde okuyan hıristiyan din adamları kiliseyi okulla birlikte yürüttüler. Biz geri kaldık. Onlar ilerlediler. Bize haklı olarak yüksekten baktılar. Eskiden haraç için sömürdüğümüz hıristiyanları temsil edecek kültür gücümüz de yoktu. Napolyon devri geçmiş, milliyetçilik ve milli bağımsızlık çağı gelişip gitmekte idi. Biz ortaçağ metodları ile onları sindirmeye çalıştık.

*
**

Uzatmıyalım da kadın meselesine gelelim. «Sorun» sözünü kullanmadığıma gücenmeyin. Ben köy konuşma diline kadar giren sözlerin yabancılığına inanmadığım için, İstanbul'lu eşimin bile:

— No demektir o? dediği sözlere kalem değdiremem.

Tuhaftır, meselo'yi bırakırız da «problem»i Asya'dan getirmişiz gibi benimseriz. Züppelik!

Adam Almanya'ya gitmiştir. Karısı köydedir. Yalnızlık içindedir. Biri ile yan bakmışsa, ırzıdır, gelip onu da bunu da vurur. Kendisi Almanya'da geceli gündüzlü kadın peşinde. Bir orta malı yakaladı mı, onunla oturur, içer. Kadının meyhaneye bir tanıdığı gelmiştir. Selâm verir. Vay sen başkasına selâm verirsin ha, orta malı iki kadehle ırzı olmuştur, bağrına bıçak! Eh kendisi Türktür, Alman kadını ile içer, geceyi geçirir, bir Alman erkeği de Türk kadını ile içti mi, haydi bir Panzer çetesi kuralım, böyle kadınları vuralım!

Ne yalancılık ırz. Ne kaçakçılık ırz. Ne dolandırıcılık ırz. Ne dağa başkasının kızını karısını kaldırıp «icaplarna bakmak» ırz. Çünkü ne eğitim, ne gerçek din terbiyesi görmüştür. Bu davranışlarımızla batıda öyle bir SİMA yapıyoruz ki, Evliya Çelebi Viyana'ya gittiği zaman, bütün tuhaflıklarımıza rağmen, çok daha sevimli idik.

Bu hal ile bir de C.H.P. orta solunun, dergisinde belirttiği üzere, Cezayir sosyalisti olacağımızı düşündükçe, nasıl maskaraya döneceğimizi göz önüne getirip, inşallah benden sonra, çocuğumdan sonra, olursa torunumdan sonra diye içinde hiç kimsenin yatmadığını bildiğim Eyüp türbesinin sarı parmaklıklarına sarılacağım geliyor.

